

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:21
JUSTITIEDEPARTEMENTET

KEJNEKOMMISSIONENS UTREDNING

[1:a tryckan.]

S T O C K H O L M

1 9 5 1

Statens offentliga utredningar 1951

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd åt svensk filmproduktion. Beckman. 73 s. **Fi**.
2. Försvarets personaltjänst. Kihlström. 166 s. **Fö**.
3. Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Victor Petterson. 139 s. **K**.
4. Antagningen av medicine studerande m. fl. Kihlström. 123 s. **E**.
5. Förslag till naturskyddslag m. m. Haeggström. 212 s. **Jo**.
6. Näringslivets lokalisering. Appelberg, Uppsala. 245 s. **H**.
7. Principer för dyrortsgrupperingen. Kihlström. 116 s. **C**.
8. Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. Norstedt. 304 s. **I**.
9. 1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutions- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. Svenska Tryckeriaktiebolaget. 332 s. **E**.
10. Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. Victor Petterson. 171 s., 3 pl. **K**.
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948 — juni 1950 jämte sakregister till delarna 1—10. Av K. Åmark. Idun. 338 s. **H**.
12. Promemoria med förslag till allmän verksamstadga. Katalog och Tidskriftstryck. 68 s. **Ju**.
13. 1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. Marcus. 79 s. **Fi**.
14. Landsbygdselektrifieringens utbredning år 1950. Idun. 47 s. **K**.
15. Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn tillsyn. Victor Petterson. 641 s., 6 pl. **S**.
16. Filmcensuren. Betänkande 1. Beckman 95 s. **E**.
17. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. Beckman. 233 s. **I**.
18. Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. Norstedt. 77 s. **Fi**.
19. SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. Gummesson. 89 s. **I**.
20. Betänkande med förslag till ny ägofredslagstiftning. Beckman. 143 s. **Jo**.
21. Kejnekommissionens utredning. Norstedt. 313 s. **Ju**.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E**. = ecklesiastikdepartementet, **Jo**. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1951:21
JUSTITIEDEPARTEMENTET

UTREDNING
ANGÅENDE
MYNDIGHETERNAS FÖRHÅLLANDE
I DEN S. K. KEJNEAFFÄREN
M. M.

*avgiven av en av Kungl. Maj:t
tillsatt kommission*

[1:a tryckning]

STOCKHOLM 1951
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
511085

Kommissionen har nedan, s. 13, förklarat att kommissionen i följd av sitt uppdrag har lämnat upplysningar, som kunna lända enskilda personer till men och som med hänsyn härtill enligt grunderna för 10 § sekretesslagen i och för sig bort undanhållas offentligheten. I betraktande av det starka intresset av att allmänheten erhåller fullständig upplysning i den sak kommissionen behandlat har emellertid kommissionen ansett att hänsynen till privatlivets helgd i detta fall måste vika och utgått ifrån att kommissionens betänkande i sin helhet skall publiceras.

Kungl. Maj:t har i enlighet med kommissionens hemställan den 3 juli 1951 beslutat medgiva att betänkandet i sin helhet blir offentlig handling.

Samtidigt har Kungl. Maj:t bestämt att vid tryckningen av betänkandet vissa smärre partier skola uteslutas, såsom antingen innehållande uttalanden som sära tukt och sedlighet eller återgivande uttalanden som icke innehålla något av värde såsom bevismaterial. På varje ställe där någon uppgift uteslutits har detta särskilt angivits.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Inledning	7
II. Myndigheternas handläggning av ärenden avseende Tore Svensson....	14
Kommissionens uttalande	106
III. Branden i Krukmakargatan 4 den 31 december 1936. Myndigheternas åtgärder i anslutning därtill	118
Kommissionens uttalande	148
IV. Påståendena att polisförhørsprotokoll förkommit ur dossiern i brand- ärendet. Assessor Fries' utredning.	160
Kommissionens uttalande	173
V. Ha ytterligare polisförhørsprotokoll avseende statsrådet Quensels per- sonliga förhållanden förkommit?.....	178
Kommissionens uttalande	205
VI. Myndigheternas handläggning av pastor Karl-Erik Kejnes anmälningar mot förre predikanten Gösta Malmberg m. fl. Underståhållare Wahl- bäck's utredning.	211
Kommissionens uttalande	273
VII. Myndigheternas handläggning av Anders Hellstadius' uppgifter angå- ende pastor Karl-Erik Kejne	287
Kommissionens uttalande	305
VIII. Allmän sammanfattning	320

THE HISTORY OF THE

The history of the world is a long and varied one, filled with the adventures and struggles of many nations and peoples. It is a story of growth, of discovery, and of the human spirit's quest for knowledge and progress. From the earliest days of man's existence, we have seen the rise of great civilizations, the fall of empires, and the birth of new worlds. Each era has its own unique challenges and triumphs, and it is through the study of history that we can learn from the mistakes of the past and strive for a better future. The history of the world is not just a collection of facts and dates, but a living, breathing story that shapes our lives and our understanding of ourselves and the world around us.

Till KONUNGEN.

Sedan Kungl. Maj:t den 15 september 1950 beslutit uppdraga åt under-
tecknad Heuman, riksåklagare, att under medverkan av en allmän medbor-
gerlig representation verkställa utredning angående myndigheternas förhål-

lande i den s. k. Kejneaffären ävensom samtidigt förordnat undertecknade Bengtson, Gärde, Harrie, Herlitz, Lindberg och Sjöstrand att medverka i utredningen, få vi, som antagit benämningen Kejnekommissionen, härmed i underdånighet överlämna den av oss verkställda utredningen.

Stockholm den 28 juni 1951.

Underdånigst

MATHS HEUMAN

TORSTEN BENGTON

N. GÄRDE

IVAR HARRIE

NILS HERLITZ

AUGUST LINDBERG

HELGA SJÖSTRAND

Bengt Lännergren.

I. Inledning.

I slutet av april 1950 förekommo i tidningspressen uppgifter om att biträdande pastorn vid Stockholms stadsmission Karl-Erik Kejne utsatts för förföljelser till följd av att han sökt ingripa mot en homosexuell liga, som skulle vara verksam på Östermalm. Om förföljelserna hade Kejne gjort polisanmälan. I åtskilliga tidningsartiklar förekommo mer eller mindre direkta antydningar att polisutredningen ej bedrevs med tillbörlig energi samt att polisen var utsatt för otillbörlig påverkan i syfte att förhindra en allsidig utredning.

Under återopande av vad som sålunda förekommit beslöt överståthållarämbetet den 6 maj 1950 att förordna underståthållaren Martin Wahlbäck att verkställa utredning angående sistnämnda förhållanden.

Sedan utdrag av överståthållarämbetets protokoll inkommit till riksåklagarämbetet, beslöt riksåklagarämbetet — som ansåg det angeläget att i samband med den av överståthållarämbetet beslutade undersökningen jämväl frågan om åklagarmyndighetens handhavande av ärendet klarlades — samma dag förordna Wahlbäck att företaga sådan undersökning.

Den 19 juni avgav Wahlbäck en gemensam rapport angående sin utredning till överståthållarämbetet och riksåklagarämbetet.

Vid besök hos överståthållaren den 10 juli 1950 uppgav Kejne, att han under våren 1950 tagit del av en i Wahlbäcks rapport omförmäld polisutredning, som avsåg en natten till den 31 december 1936 inträffad brand samt att i polisutredningen då ingått andra handlingar än de, som nu innehållas i akten. I anledning härav förordnade överståthållarämbetet den 13 juli 1950 assessorn vid ämbetet E. Fries att verkställa utredning i ändamål att söka åvägabringa klarhet huruvida polisutredningen innehållit andra handlingar än de, som nu återfunnos däri samt — därest så varit fallet — på vad sätt dessa handlingar försvunnit ur dossiern. Den 30 september 1950 avgav Fries rapport rörande utredningen.

I samband med den kritik, som i början av maj 1950 riktats mot polis- och åklagarmyndigheternas handläggning av Kejnes anmälan, hade förste stadsfiskalen i Stockholm den 5 maj 1950 förordnat stadsfiskalen Otto Meijer att övertaga utredningen i saken. Sedan Meijer den 7 juli 1950 avslutat utredningen, ansökte han samma dag om stämning å den person, predikanten Gösta Malmberg, som av Kejne utpekats såsom ledare av förföljelserna mot honom. Stämningsansökningen avsåg ansvar dels för homosexuell otukt dels ock för ärekränkning mot Kejne vid fyra tillfällen. Rådhusrätten utsatte huvudförhandling i målet till den 19 september 1950.

Kort tid före den sålunda utsatta dagen för huvudförhandlingen anmälde en 19-årig yngling vid namn Anders Hellstadius för polisen, att han vid något tillfälle under maj månad samma år övat homosexuell otukt med Kejne i dennes bostad. Den 10 september innehöll pressen upplysningar om att Meijer dagen förut arrangerat ett besök hos Kejne av Hellstadius för att Hellstadius skulle återfå en kniv, som han påstod sig ha glömt vid det tillfälle, då han övat otukt med Kejne. Meijers handlingssätt framkallade stark kritik i pressen. Den 11 september 1950 inkom Kejne till justitieombudsmannen med en dagen förut dagtecknad anmälan mot Meijer och mot vissa polismän i Stockholm. Anmälningen avsåg huvudsakligen dels det av Meijer arrangerade besöket hos Kejne dels ock vad som förekom på polishuset när Kejne strax efter Hellstadius' besök hos honom inställde sig där i avsikt att göra polisanmälan mot Hellstadius.

Samma dag anhöll justitieombudsmannen att riksåklagarämbetet ville efter verkställd utredning inkomma med yttrande över Kejnes anmälan.

I konselj den 15 september 1950 anförde statsrådet Zetterberg till statsrådsprotokollet: Under diskussionen i pressen och bland allmänheten om den s. k. Kejneaffären har det framkommit påståenden om att polis- och åklagarmyndigheterna skulle gjort oriktiga ingripanden eller underlåtit att fullgöra sina skyldigheter till följd av direktiv från högre instanser eller av ovidkommande hänsyn. Den utomordentliga vikten av att de rättsvårdande myndigheterna omfattas av medborgarnas fullständiga förtroende gör det angeläget att en utredning rörande myndigheternas förhållande i denna sak genomföres under medverkan av en allmän medborgerlig representation.

I enlighet med justitieministerns hemställan uppdrog Kungl. Maj:t åt riksåklagaren att verkställa den omförmälda utredningen samt förordnade att i utredningen skulle medverka ledamoten av riksdagens första kammare riksombudsmannen Torsten Bengtson, före detta justitierådet Natanael Gärde, publicistklubbens ordförande, fil. lic. Ivar Harrie, ledamoten av riksdagens första kammare professorn Nils Herlitz, förutvarande ordföranden i landsorganisationen August Lindberg och ledamoten av riksdagens andra kammare fru Helga Sjöstrand.

Till sekreterare har kommissionen antagit e. assessorn vid Stockholms rådhusrätt Bengt Lännergren. Den 2 mars 1951 förordnade justitieministern efter framställning av kommissionen byråcheferna vid riksåklagarämbetet Erik Vinberg och Sigvard Herrlin att biträda vid utredningens slutförande.

Kommissionen sammanträdde första gången den 22 september 1950. Därvid uppdrogos riktlinjerna för kommissionens arbete och arbetsmetoder. Kommissionen har hållit 80 sammanträden och förhör ha ägt rum med omkring 100 personer. Åtskilliga av dem ha hörts vid mer än ett tillfälle.

Vid sin utredning har kommissionen i första hand inhämtat muntliga upplysningar av personer, som kunnat antagas äga kännedom om för ut-

redningen betydelsefulla förhållanden. Redan vid kommissionens första sammanträde beslöts att, såvitt möjligt och därest ej annat för varje särskilt fall överenskomms, samtliga förhör skulle äga rum inför kommissionen in pleno. Med få undantag ha också förhören verkställts inför kommissionens samtliga ledamöter. Förhören ha i regel tillgått så att de hörda fått lämna fullständiga och detaljerade berättelser, vilka upptagits stenografiskt. Uppgiftslämnarna ha därefter fått taga del av det upptagna stenogrammet och beretts tillfälle att kontrollera dess överensstämmelse med den avgivna utsagan. Några av de hörda ha, där så funnits lämpligt, fått komplettera sina muntliga utsagor med skriftliga berättelser. Kommissionen vill betona att den naturligen ej ägt laglig möjlighet att höra personer under edsansvar; detta måste beaktas vid bedömandet av trovärdigheten av de utsagor som redovisas i utredningen. Kommissionen har vidare införskaffat handlingar och akter, särskilt från polis-, åklagar- och socialvårdsmyndigheter, som berört kommissionens utredningsområde. Från medicinalstyrelsen har kommissionen infordrat yttrande i ett särskilt ärende. Med hänsyn till att Kejne rörande sin under kommissionens verksamhetstid utkomna bok »Om dessa tiga . . .» förklarar att boken vore en, såsom han sett det, objektiv skildring och att den finge användas såsom dokument har kommissionen anlitat boken såsom källmaterial.

Några andra skriftliga eller muntliga direktiv än de, som innehållas i det ovan återgivna statsrådsprotokollet, har kommissionen icke erhållit. Kommissionen har alltså haft att själv med ledning av dessa direktiv bedöma arten och omfattningen av sitt uppdrag.

I direktiven nämnes till en början, att utredningen skall avse oriktiga ingripanden eller underlåtenhet från polis- och åklagarmyndigheternas sida. Därunder inbegripas naturligen också sådana åtgärder, som företagits av under myndigheterna lydande tjänstemän. Med hänsyn till direktivens utformning har kommissionen emellertid ansett sig böra behandla även åtgärder av vissa andra myndigheter, t. ex. socialvårdsmyndigheterna. Frågan huruvida biskopen i Stockholms stift haft anledning att tidigare än som skett indraga predikotillståndet för predikanten Malmberg har kommissionen däremot ansett ligga utanför sitt uppdrag.

Såsom föremål för undersökning ha i direktiven särskilt nämnts ingripanden eller underlåtenhet som hänföra sig till direktiv från högre instanser eller äro beroende av ovidkommande hänsyn. Utan hinder av denna begränsning har kommissionen till behandling upptagit vissa frågor som äga ett omedelbart samband med de arbetsuppgifter som direktiven närmast avse.

Det angives slutligen, att utredningen skall avse myndigheternas förhållande »i denna sak». Därmed åsyftas uppenbarligen den sak, som i direktivens ingress benämnes den s. k. Kejneaffären. Av denna bestämning följer, att det icke kunnat ankomma på kommissionen att upptaga påstådda felaktigheter från polis- och åklagarmyndigheternas sida, där det av omständigheterna framgått, att de angivna förfarandena icke sammanhängt med Kejnesaken. Av denna anledning har kommissionen bl. a. icke upptagit den s. k. Haijby-affären till bedömande.

Det ligger utom kommissionens uppdrag att bedöma förfaranden av enskilda personer. Särskilt förtjänar understrykas, att kommissionen ej haft att uttala omdömen angående Kejne. Detta gäller även i den mån Kejne varit verksam i tjänsten. Även om det kunnat bliva fråga om att bedöma hans åtgöranden i sådan egenskap, har det i allt fall måst beaktas att de uppenbarligen icke kunnat föranledas av direktiv från högre instanser eller vara beroende av sådana ovidkommande hänsyn som åsyftas i direktiven. Av enahanda skäl har kommissionen icke inlåtit sig på ett bedömande av åtgöranden av kriminalkonstapeln Bengt Resar som biträtt Kejne.

Från de nu angivna utgångspunkterna har kommissionen uppdragit gränserna för sin utredning. Det ärende, som i första hand ankommit på kommissionen, är självfallet den sak, som givit upphov till Kejneaffären, nämligen polis- och åklagarmyndigheternas handläggning av Kejnes anmälningar mot Malmberg m. fl. Till detta ärende anknyta sig nära myndigheternas åtgärder med anledning av de uppgifter, som Hellstadius framförde till polisen i september 1950, att han i maj samma år övat homosexuell otukt med Kejne. Såsom framgår av det föregående hade justitieombudsmannen några dagar före kommissionens tillsättande remitterat detta ärende till riksåklagaren. Sedan kommissionen beslutit upptaga ärendet, har justitieombudsmannen under hand förklarat, att han icke önskade avgöra ärendet, förrän kommissionen behandlat detsamma. Med hänsyn till justitieombudsmannens remiss har kommissionen övervägt att utbryta detta ärende från kommissionens utredning i övrigt. Emellertid fann kommissionen med hänsyn till ärendets samband med Malmbergsärendet det lämpligt, att ärendet redovisades samtidigt med detta.

I fråga om polis- och åklagarmyndigheternas handläggning av Malmbergsärendet har gjorts gällande att behandlingen av ärendet varit otillfredsställande och att detta kunde ha sin grund i obenägenhet hos Stockholmspolisen att gå till botten med anmälningar om homosexuell kriminalitet.

Det sålunda resta spørsmålet har icke kunnat i hela sin vidd upptagas av kommissionen. Det har icke legat inom det möjligas gränser att vinna överblick över alla de fall, där polis- och åklagarmyndigheter — och än mindre andra myndigheter — haft att taga ståndpunkt till frågan om åtgärder med anledning av påstådd eller styrkt homosexualitet. Än mindre har det varit möjligt för kommissionen att bilda sig ett omdöme, huruvida myndigheternas åtgöranden i sådana fall varit riktiga eller ej. I vad mån handläggningen av Malmbergsärendet är att betrakta som ett utslag av en viss — törhända felaktig — praxis i frågan om homosexualitetens bekämpande kan kommissionen sålunda ej uttala sig om. Vad kommissionen under sitt arbete erfarit rörande polis- och åklagarmyndigheternas allmänna synpunkter på problemet skall dock föranleda vissa reflexioner från kommissionens sida.

På ett annat plan ligger frågan, huruvida myndigheternas handlingssätt i Kejneaffären influerats av att personer med homosexuell läggning intagit framskjutna ställningar i samhället. Det har antagits, att personer i sådan ställning påverkat Malmbergsärendets — och kanske även andra ärendens

— behandling, eller att myndigheterna av hänsyn till sådana personer förfarit felaktigt. Påverkningarna respektive hänsynen antagas hava motiverats av att ifrågavarande personers homosexualitet kunde komma att blottas genom andras lagföring eller av önskan att homosexuella personer, som dessa personer i framskjuten ställning velat skydda, skulle undgå åtal.

Dessa påståenden och förmodanden ha på en punkt särskilt konkretiserats, nämligen med avseende på statsrådet Quensel. Såsom grund för påstådd inaktivitet från polis- och åklagarmyndigheternas sida har nämligen åberopats, att en homosexuellt färgad förbindelse förelegat mellan statsrådet Quensel och en asocial person, som i kommissionens betänkande benämnes Tore Svensson.

Även av en annan anledning har kommissionen haft att uppmärksamma förhållandet mellan Quensel och Svensson. Det har nämligen — oberoende av påståendena om Quensels homosexualitet — hävdats att myndigheterna visat ett tillmötesgående av från Quensels sida framställda anspråk och önskemål beträffande Svensson, vilket kontrasterat mot den behandling som i Malmbergs- och Hellstadiusärendena kommit Kejne till del; mannamån skulle sålunda ha visats. Detta betraktelsesätt har framför allt utvecklats i Kejnes bok »Om dessa tiga . . .». Särskilt ha, sedan kommissionen tillsatts, påståenden framkommit om att på detta sätt ovidkommande hänsyn spelat in i de ärenden som beröras dels i en till kommissionen gjord anmälan av professor Alfred Petrén rörande Svenssons intagning på sinnessjukhus hösten 1949, dels ock i en av justitieministern till kommissionen överlämnad framställning angående en polisanmälan i januari 1947 mot Svensson för bedrägeri.

Med hänsyn till nu anförda omständigheter har kommissionen funnit sig böra fullständigt undersöka den befattning, som myndigheterna tagit med Svensson i olika avseenden. Ehuru kommissionen naturligen icke haft att företaga någon självständig undersökning angående arten av det förhållande, som förelegat mellan statsrådet Quensel och Svensson, ett förhållande, vilket, på sätt statsrådet Quensel i skrivelse till kommissionen framhållit, faller inom privatlivets sfär, har kommissionen med hänsyn till omständigheterna icke kunnat underlåta att beakta detta förhållande och redovisa vad som framkommit härom vid utredningen. Nu angivna undersökning har varit nödvändig särskilt därför att frågan, huruvida obehöriga inflytelser eller hänsyn gjort sig gällande vid handläggningen av de ärenden som angått Kejne, svårligen kunnat bedömas utan sådan bakgrund.

Kommissionen har vidare ansett sig böra till bedömande upptaga de spörsmål, vilka hänföra sig till försvinnandet av vissa handlingar i ovannämnda polisutredning angående branden i Krukmakargatan 4 den 31 december 1936 och vilka behandlats i assessor Fries' förut omnämnda undersökning. Under granskningen av detta spörsmål ha framkommit omständigheter, som tytt på, att även andra polisförhørsprotokoll bortkommit, avseende förhör, som i anslutning till brandutredningen syntes ha verkställts rörande statsrådet Quensels förhållande till en ung man, i kommissionens betänkande benämnd

Willy, som omkommit vid branden. Även frågan huruvida några sådana handlingar existerat och därefter förkommit har kommissionen funnit ligga inom sitt uppdrag. I detta sammanhang har — av skäl som ovan angivits beträffande Svensson — frågan om arten av Quensels förhållande till Willy måst beaktas.

Redan vid underståthållare Wahlbäcks utredning påstod Kejne, att Svensson för honom uppgivit, att Svensson varit inblandad i branden och blivit räddad genom ingripande från statsrådet Quensels sida. I denna fråga har särskilt under kommissionens verksamhetstid uppkommit livlig debatt och därvid har ytterligare gjorts gällande, att bakom branden, som tidigare betraktats såsom orsakad av olyckshändelse, skulle dölja sig brottsligt förfarande. Med hänsyn härtill och till den livliga diskussion som ägt rum i denna fråga, har kommissionen ansett sig böra till granskning upptaga såväl omständigheterna kring branden som myndigheternas åtgärder i anslutning därtill.

Av skäl som framgå av det föregående hade det från principiell synpunkt varit riktigast att först behandla frågan om myndigheternas handläggning av Kejnes anmälningar mot Malmberg. För att utredningsmaterialet icke skulle bli för läsaren alltför svåröverskådligt har kommissionen emellertid funnit det lämpligare att upptaga de olika ärendena till behandling i den tidsföljd som de i ärendena ifrågakomna händelseförloppen utspelat sig. Med denna utgångspunkt behandlas i avd. II myndigheternas handläggning av ärenden angående Tore Svensson. Därefter följer i avd. III branden i Kruk-makargatan 4 den 31 december 1936 samt myndigheternas åtgärder i anslutning därtill. I avd. IV upptagas påståendena, att polisförhørsprotokoll försvunnit ur dossieren i brandärendet (Fries' utredning). Avd. V behandlar spörsmålet om polisförhørsprotokoll avseende statsrådet Quensels personliga förhållanden förkommit. Därefter följer i avd. VI myndigheternas handläggning av Kejnes anmälningar mot Malmberg m. fl. (Wahlbäcks utredning). I avd. VII upptages myndigheternas handläggning av Hellstadius' uppgifter angående Kejne. Varje avdelning avslutas med kommissionens uttalande i ärendet. I fråga om vissa spörsmål av mera begränsad natur avseende avd. VI har kommissionens uttalande intagits i omedelbar anslutning till redogörelsen för händelseförloppet. Slutligen gives i avd. VIII en allmän sammanfattning av utredningens resultat.

I det föregående har anmärkts att kommissionen använder fingerade namns dels på den person, vilkens kontakt med statsrådet Quensel påståtts skola ha influerat på Malmbergsärendets handläggning, Tore Svensson, dels ock på den man som omkom vid branden i Kruk-makargatan, Willy. Orsaken härtill är i fråga om Svensson, att utredningen kan sägas utgöra ett fullständigt straffregister angående denne och i fråga om båda personerna att deras karaktär och levnadsförhållanden blivit ingående behandlade. Innehavaren av den verkstad, i vilken Willy innebrändes, har likaledes omnämnts under fingerat namn, Astolf, med hänsyn till att han under brandutredningen varit misstänkt såsom ansvarig för brandens uppkomst. Ytter-

ligare två bipersoner i Malmbergsärendet, en pastor och en redaktör vilka varit misstänkta för homosexualitet, omnämnas under andra namn än de verkliga, Seved och Fabian. I övrigt förekomma alla personer under sina riktiga namn.

Kommissionen är icke någon åklagarmyndighet. Den har icke befogenhet att besluta om åtal eller dylika åtgärder. Dess uppgift är, såsom justitieministern anfört i ett interpellations svar i andra kammaren den 31 maj 1951, att göra en förberedande utredning i syfte att klarlägga om det kan finnas några omständigheter som ge fog för de framkomna beskyllningarna mot myndigheterna och det misstroende som på grund därav har uttalats. Sedan kommissionens resultat nu framlagts ankommer det på vederbörande myndigheter att vidtaga de rättsliga ingripanden, som äro påkallade.

I sitt betänkande har kommissionen eftersträvat att fullständigt framlägga alla inför kommissionen gjorda uttalanden och vid dess utredning framkomna omständigheter, som kunnat tänkas vara av betydelse för de ovan angivna frågornas bedömande.

Det har icke kunnat undvikas, att kommissionen i följd av sitt uppdrag har lämnat upplysningar, som kunna lända enskilda personer till men och som med hänsyn härtill enligt grunderna för 10 § sekretesslagen i och för sig bort undanhållas offentligheten. I betraktande av det starka intresset av att allmänheten erhåller fullständig upplysning i den sak kommissionen behandlat har emellertid kommissionen ansett att hänsynen till privatlivets belgd i detta fall måste vika och utgått ifrån att kommissionens betänkande i sin helhet skall publiceras.

II. Myndigheternas handläggning av ärenden avseende Tore Svensson.

Den person förevarande avdelning avser betecknas efter den av Kejne utgivna boken »Om dessa tiga...» med det fingerade namnet Tore Svensson.¹

Svenssons barndom och ungdom.

Tore Svensson är född i juni 1909 i en norrländsk stad och son till en mejerist och dennes hustru. Till fyra års ålder vistades han hos föräldrarna och därefter kom han till släktingar i södra Sverige. Han genomgick folkskola och konfirmerades vid fjorton års ålder. Efter slutad skolgång hade han enligt egen uppgift någon tid anställning som kock på olika båtar. Någon mera stadigvarande sysselsättning torde han dock icke ha haft. Redan innan han fyllt 16 år, varnades han den 17 mars 1925 i Kalmar för lösdriveri. Under vintern 1925 sysslade han med skogsarbete och medföljde därefter en kortare tid en cirkusartist såsom tandatlet och clown. Efter en kort tids anställning hos en lantbrukare i Gävletrakten begav han sig i december 1926 till Stockholm och sysslade med försäljning av kramvaror. Den 27 maj 1927 erhöll han i Stockholm enskild varning för lösdriveri. Om hans förhållanden under de närmast följande åren lämna för kommissionen tillgängliga handlingar inga upplysningar i vidare mån än att han enligt uppgift tidvis vårdades på sjukhus. I januari 1929 torde han ha begivit sig till Göteborg och han varnades där för lösdriveri den 22 mars samma år. Den 4 april 1929 dömdes han av rådhusrätten i Göteborg till straffarbete fem månader för fickstöld, och detta straff avtjänade han i Gävle under tiden den 7 april—den 7 september 1929. Därefter återvände han till Stockholm och tog på nytt upp försäljningen av kramvaror.

Svenssons första kontakt med Quensel.

Någon gång 1929 eller 1930 kom Svensson i kontakt med dåvarande assessorn, numera statsrådet Nils Quensel. Tidpunkten har inför kommissionen angivits av Svensson till september 1929 och av Quensel till senvintern eller förvåren 1930. Enligt deras sammanställande uppgifter skedde

¹ I Wahlbäckes utredning betecknas Svensson med signaturen S.

denna kontakt så att Svensson ringde på vid dörren till Quensels bostad och bjöd ut varor till försäljning. Svensson har berättat, att en bekant till honom sagt: »Gå upp dit så får du sälja.» Quensel har uppgivit, att han vid tillfället gav Svensson litet pengar till mat och enligt Svensson köpte Quensel tvålar av honom för tre kronor.

Quensel har ytterligare berättat, att Svensson en kort tid senare åter uppsökt Quensel och beklagat sig över att han inte hade någonstans att bo. Quensel hade då hjälpt honom med pengar till hyra. Svensson hade därefter återkommit gång på gång och bett om hjälp. Om sig själv hade Svensson berättat, att han vid 13 års ålder blivit utkastad från sitt fosterhem hos en moster som var gift med en förmögen lantbrukare i Kalmartrakten. Enligt vad han uppgivit hade han därefter kommit till Kalmar och tagit hyra på en båt som han seglat omkring med i ungefär sju års tid. Quensel hade satt sig i förbindelse med Svenssons fostermor. Hon hade bekräftat, att Svensson fått lämna fosterhemmet och givit sig i väg. Quensel hade sagt, att Svensson verkade så förkommen och hjälplös och att det var ytterligt synd om honom då han ständigt frös och svalt. På Quensels fråga, om hon inte kunde hjälpa Svensson, hade hon svarat: »Jag kan bara säga, att beträffande den mannen har jag bara en önskan, att få vara i fred.» Quensel hade också genom personligt ingripande sökt skaffa Svensson anställning i Stockholm. Sålunda hade Quensel uppsökt direktören Bergström i Aktiebolaget Paul U. Bergström och frågat honom om han kunde bereda Svensson någon anställning. Denna förfrågan hade emellertid icke lett till något resultat, och Svensson hade i avsaknad av anställning sysslat med försäljning av brevpapper och skosnören. Vid något tillfälle hade Svensson sagt sig överväga att söka sig till främlingslegionen. Quensel hade emellertid avrått honom därifrån och i stället förordnat, att Svensson skulle ånyo gå till sjöss. Svensson hade då sagt, att han hade ett annat uppslag, nämligen att han skulle sälja varor som agent.

Kejne har inför kommissionen uppgivit, att Svensson för honom berättat, att under något av Svenssons första besök hos Quensel förekommit handlingar från Quensels sida av otillbörlig art. Dessa handlingar skulle ha upprepats under några år framåt. Svensson har inför kommissionen bestritt, att han till Kejne lämnat sådana uppgifter och att sådana handlingar förekommit. Till detta spörsmål återkommer kommissionen i annat sammanhang (s. 95 o. ff.).

Bilköp.

I pressen ha förekommit uppgifter om att Quensel skulle ha skänkt Svensson två bilar.

Quensel har uppgivit, att Svensson i samband med att han talat om sina planer på att driva försäljningsverksamhet förklarar, att han behövde en bil. Då Quensel framhållit, att han inte kunde ge Svensson någon bil, hade Svensson sagt, att han visste om en mycket billig bil som kunde fås på

avbetalning, Quensel hade undersökt saken och det hade visat sig, att den av Svensson åsyftade bilen kostade 500 kronor på avbetalning. Svensson hade fått bilen och Quensel hade dessutom hjälpt honom att få körkort. Sedermera hade Svensson kört sönder bilen och Quensel hade fått tillbaka skrotvärdet. Att Svensson haft någon annan bil kände Quensel icke till.

Svensson har berättat, att Quensel i juli 1931 betalade 75 kronor i handpenning för en bil som Svensson skulle använda vid försäljning av brandstegar som han hade agentur för. Köpeskillingen för bilen utgjorde 300 kronor och Quensel gick i borgen för det återstående beloppet som emellertid Svensson själv erlade genom avbetalning. Svensson hade senare själv köpt en annan begagnad bil för 150 kronor.

Enligt en promemoria den 27 juli 1931 från Bromma polisstation till kriminalavdelningen hade Svensson natten förut, då han fört en personbil på Brommavägen, stoppats av polisen, emedan bilen hade bristfällig belysning. Vid förfrågan hade Svensson uppgivit, att han pantsatt sitt körkort. Promemorian innehöll bl. a. följande:

Hörd i saken har Svensson uppgivit, att han uppehållit sig och varit kyrkoskriven här i staden sedan den 9 oktober 1929. Han har emellertid icke haft något arbete, utan påstod sig vara underhållen av en assessor Quensel, som lämnar honom erforderligt underhåll. Han kunde emellertid icke uppgiva någon anledning, varför han fick underhåll. Den ifrågavarande personbilen A 11858 påstod han sig hava fått av Quensel vilken till fullo betalt bilen åt honom.

Enligt promemorian överlämnades Svensson till kriminalavdelningen under hänvisning till att det kunde misstänkas, att han livnärt sig på oärligt sätt, att det icke kunnat konstateras om hans uppgifter voro sanna och att han tydligen förde ett oordentligt leverne. Promemorian är försedd med påteckning, att Svensson vid förhör nekat till brott, varför rapport i saken icke ingivits.

Svenssons bekantskap med Willy. Resor till Köpenhamn.

Svensson har berättat, att han på hösten 1931 blev bekant med en ung man som i det följande betecknas med det fingerade namnet Willy.¹ — Den 31 december 1936 omkom Willy vid en brand. Närmare uppgifter om denne lämnas i avd. III, IV och V. — På fråga inför kommissionen, om Svensson sammanfört Willy med Quensel, har Svensson svarat: »Ja, det kan jag säga på sätt och vis. Jag träffade honom på gatan, när jag var på väg upp och då mötte vi Quensel.»

Quensel har uppgivit, att han åren 1931—1932 sökt bereda Svensson anställning på olika håll, bl. a. till sjöss som kock och i lantarbete, men att dessa försök misslyckats. Vid något tillfälle under år 1932 hade Quensel fått besök av Svensson och Willy. Svensson hade då omtalat, att han och Willy tillsammans med en annan arbetslös ung man vid namn Torsten Wejsen-

¹ I Kejnes bok »Om dessa tiga . . . » är ifrågavarande person betecknad Hasse Wahlberg. Enär i kommissionens utredning förekomma verkliga personer med namnet Wahlberg, har en annan beteckning ansetts lämplig.

burg ämnade sätta upp en verkstad vid Tegnérgatan för cykelreparationer och skyltmålning men att de saknade erforderligt kapital. — Som bekant rådde vid denna tid svår arbetslöshet i Sverige. — Sedan Quensel tagit reda på Weijsenburg, som verkat synnerligen vederhäftig, hade han givit dem beloppet som icke var så stort. Svensson hade emellertid snart slutat i verkstaden och sedan begivit sig till Köpenhamn. Därifrån hade Svensson skrivit till Quensel och omtalat, att han icke hade någonting att klara sig på. Quensel hade då vänt sig till diakonisspastor Norrby på Ersta och frågat denne, om han icke ville genom sin kollega, diakonisspastorn i Köpenhamn, förmedla pengar som Quensel ämnade bistå Svensson med. Norrby hade emellertid icke gärna velat detta. Troligen 1933 — Quensels minne var icke så precist på denna punkt som var ganska periferisk i hans liv — hade Svensson och Willy tillsammans rest till Köpenhamn. Enligt vad de uppgivit hade de fått anställning där hos en trädgårdsmästare. Willy hade troligen kommit hem ensam medan Svensson stannat kvar. Svensson hade möjligen blivit hämtad och hemtransporterad från Köpenhamn. — Av det följande framgår, att Quensel missmint sig beträffande den ordning i vilken Svenssons båda resor till Köpenhamn ägt rum.

Svensson har inför kommissionen till en början berättat, att han år 1932 gjort en resa till Köpenhamn tillsammans med Willy. Syftet med resan hade varit, att Svensson skulle ha arbete på Tivoli i Köpenhamn, och han hade också fått sysselsättning där med reparationer och diversearbete. Quensel hade haft reda på att de skulle resa men de hade icke fått några pengar för ändamålet av Quensel. De hade farit på vinst och förlust. Svensson hade ämnat uppsöka en kvinnlig släkting i Köpenhamn men icke fått tag på henne. Willy hade återvänt ensam, enär han ville hem till en flicka som han hade i Stockholm.

Såvitt kommissionen kunnat utröna har Svensson under två perioder vistats i Köpenhamn, första gången i sällskap med Willy och andra gången ensam. (Här bortses från att Svensson såsom framgår av det följande synes ha i januari 1937 gjort ett kort besök i Köpenhamn.) Till kommissionen ha från olika håll uttalats förmodanden, att vad som förekommit i samband med dessa resor varit i skilda avseenden mystiskt eller skickesedigt. Det har sålunda påståtts bl. a., att under den resa som Svensson företagit i sällskap med Willy skulle mellan dem uppstått en ovänskap som kunde sättas i sammanhang med Willys död. Med hänsyn härtill har kommissionen funnit påkallat att söka vinna någon klarhet rörande omständigheterna i samband med dessa resor. Kommissionens material i fråga om resorna utgöres dels av inhämtade upplysningar från polismyndigheten i Köpenhamn och dels av brev som skrivits av Willy till hans i Stockholm bosatta fästmö och som överlämnats till kommissionen.

Av handlingarna framgår, att Svenssons och Willys gemensamma resa till Köpenhamn ägde rum på sommaren 1932 och att Svensson ensam återvände dit på hösten samma år.

Svenssons och Willys gemensamma resa till Köpenhamn sommaren 1932.

Enligt en rapport från polisen i Köpenhamn hade hos Københavns Veterinaerpoliti inhämtats, att Svensson den 7 juni 1932 inrest till Danmark med en hund.

I ett brev till fästmön dagtecknat i Köpenhamn den 9 juni omtalar Willy, att han och hans kamrat åkt tåg till Malmö och färdats med färjan över till Köpenhamn. Härefter fortsätter Willy i brevet: »I tullen blevo vi hejdade av polisen, som ville se papper på att Dixi var frisk och fick invandra till Danmark. Vi visade ett intyg, som vi fått av assessorn med dennes fina titel och sigill. Poliserna blevo mäktade imponerade av det. De förstodo nämligen inte svenska, men trodde att vi voro ena mycket fina herrar.» Av brevvets innehåll i det följande framgår, att Svensson och Willy fingo medföra hunden. Willy omtalar vidare, att han håller på att spara pengar så att fästmön skall kunna få en kappa och litet annat. — Varken av detta eller senare brev framgår emellertid, att Willy eller Svensson haft någon sysselsättning i Köpenhamn eller att de ens sökt arbete.

Svenssons och Willys hyresvärdinna i Köpenhamn, en änkefru, som hörts av den danska polisen, har uppgivit, att Svensson bott hos henne några månader och att Willy stannat omkring fjorton dagar. Svensson hade henne veterligen icke haft något arbete och hade som regel vistats hemma om dagarna. Han hade mottagit pengar från en person i Stockholm vars namn hon icke erinrade sig. Denna person hade av Svensson till en början omtalats som hans »onkel» och senare nämnts som hans förmyndare. Pengarna hade till att börja med skickats till Svensson men hade senare sänts direkt till hennes man, enär Svensson var opålitlig med betalningen. Svensson hade varit »meget bestemt overfor» sin kamrat och det hade förefallit som om Svensson hade en viss makt över denne.

I ett brev till fästmön dagtecknat den 21 juni 1932 skriver Willy, att han längtar hem, och fortsätter: »Nu är saken den, att vi ha litet mer att sköta om här nere, men jag vill ej vara här nere längre. För att jag skall få komma hem snarast möjligt, så måste jag ha vissa skäl att skylla på. Därför vill jag, att du snarast möjligt skriver och säger, att du är sjuk, så att jag ögonblickligen måste fara hem. Då kan jag visa det, så jag kan fara med det samma, förstår du.»

I ett brev den 30 juni 1932 omtalar Willy, att han saknar pengar till hemresan, och skriver härom: »Saken är nämligen den, att Assessorn har nog skickat pengar, men min kamrat har svirat upp dem. Han vill nämligen inte resa upp till Stockholm förr än i höst, när han skall ut i exercisen.» Willy nämner vidare i brevet, att han skall resa över till Malmö och vända sig till länsstyrelsen »för de kunna icke neka mig att komma till Stockholm».

På ett vykort dagtecknat i Malmö den 2 juli 1932 skriver Willy, att han kommer till Stockholm påföljande dag.

När och under vilka omständigheter Svensson återvänt från Köpenhamn framgår icke.

Kommissionen har inhämtat, att Willy varken för sin fästmö eller för sina släktingar uppgivit något om syftet med resan eller sina närmare förhåvanden i Köpenhamn.

Förut omnämnde Weijsenburg har inför kommissionen berättat, att han av Willy hade hört talas om dennes och Svenssons resa till Köpenhamn. Svensson och Willy hade fört Quensel bakom ljustet och föregivit, att de skulle resa till Köpenhamn för att skaffa sig arbete. I själva verket hade det varit en ren nöjesresa. Vid sin hemkomst hade Willy manövrerat ut Svensson hos Quensel genom att beskriva Svensson i de svartaste färger. Syftet härmed från Willys sida hade varit, att han i fortsättningen ensam skulle få hjälp av Quensel. Detta Willys tillvägagångssätt hade lett till att ovänskap eller fiendskap uppstått mellan Svensson och Willy, i varje fall från Svenssons sida gentemot Willy.

Sedan Svensson fått del av den utredning kommissionen företagit rörande hans resa till Köpenhamn i sällskap med Willy, har Svensson uppgivit, att han och Willy fått pengar av Quensel till resan. De hade sagt till Quensel, att de skulle söka arbete i Köpenhamn. Svensson hade tyckt det vara trevligare att ha Willy i sällskap än att resa ensam. På resan hade Svensson haft med sig en hund. Att de haft med sig något intyg eller annan handling med Quensels sigill på kunde Svensson icke erinra sig. Willy hade rest hem från Köpenhamn efter omkring fjorton dagar under det att Svensson stannat tre månader. Under den tid Willy varit kvar hade de icke haft något arbete men Svensson hade sedan haft sysselsättning på Tivoli. Willy hade antagligen talat om för Quensel, hur de skött sig i Köpenhamn, och Quensel hade varit förargad för att det blivit »en extra onödig utgift». Någon missämja hade icke uppstått mellan Svensson och Willy efter resan. — På fråga om icke Svensson och Willy fört Quensel bakom ljustet beträffande syftet med resan och att det endast varit fråga om en nöjesresa lämnade Svensson ett halvt medgivande.

Svenssons resa till Köpenhamn hösten 1932.

Enligt en till kommissionen inkommen rapport av den 29 november 1932 från polisen i Köpenhamn anhölls Svensson där samma dag för bettleri. Hörd om sina levnadsomständigheter berättade Svensson enligt rapporten bl. a., att han år 1929 kommit till Stockholm och att han där livnärt sig genom hjälp från en »onkel». Om sin vistelse i Köpenhamn uppgav Svensson, att han den 2 september 1932 inkallats till militärtjänst men rymt från tjänsten den 1 oktober och då begivit sig till Danmark. Under vistelsen i Köpenhamn hade han enligt egen uppgift livnärt sig genom hjälp från »onkeln» i Stockholm.

Dagen efter anhållandet, den 30 november 1932, varnades Svensson för bettleri och utvisades från Danmark med förbud att återvända dit.

Anställningen i finansdepartementet 1934.

Under tiden från januari 1934 till den 28 september samma år var Svensson anställd såsom extra expeditivakt i finansdepartementet. Svenssons anställning i departementet förmedlades av Quensel som vid denna tid var expeditivchef där.

Enligt vad Kejne uppgivit för underståthållare Wahlbäck vid dennes utredning rörande Kejnes ärende hade Svensson för Kejne berättat, att Svenssons anställande i finansdepartementet ordnats så, att Quensel förmått en av vaktmästarna där att mot en ersättning av 500 kronor övergå till ett annat departement.

Svensson har berättat, att det på grund av rådande arbetslöshet vid denna tid var svårt att få arbete, särskilt i statens tjänst. Det hade därför väckt ont blod, att han fått börja i departementet. Han hade därigenom fått motugg bland arbetskamraterna. Det hade också blivit känt på arbetsplatsen, att han tidigare varit straffad, och uppgifter härom hade sedan spritts till verk och inrättningar som Svensson haft ärenden till. Under den tid Svensson varit anställd i finansdepartementet hade hans fästmö dött i samband med abort. Även denna händelse hade förorsakat prat på arbetsplatsen. På grund av dessa omständigheter hade Svensson blivit nödsakad att sluta anställningen på departementet.

Quensel har uppgivit, att han i januari 1934 vänt sig till dåvarande finansministern Ernst Wigforss och talat med denne om Svensson. Därvid hade Quensel nämnt, att han sökt få in Svensson i något socialt sammanhang men icke lyckats därmed. Vidare hade Quensel framhållit, att Svensson endast litade till den hjälp han kunde få av Quensel men att Svensson behövde ett arbete under tillsyn. Quensel hade frågat Wigforss, om man inte skulle kunna våga ett försök att ta in Svensson som extra expeditivakt i departementet. Till detta hade Wigforss givit sitt samtycke. — Påståendet, att Quensel genom en ersättning av 500 kronor till en vaktmästare i finansdepartementet skulle ha förmått denne att övergå till ett annat departement för att därigenom bereda plats åt Svensson, vore helt sanningslöst. Quensel erinrade sig emellertid, att en vaktmästare vid ett tillfälle flera år senare bett Quensel om 500 kronor till en kurs. Denna begäran hade emellertid Quensel omedelbart avslagit. — Svensson hade under anställningen i departementet skött sin tjänst men icke sin ekonomi. Sedan Quensel i maj 1934 lämnat finansdepartementet för att tillträda befattningen som statssekreterare i kommunikationsdepartementet, hade Svensson uppsökt honom och bett om pengar till hyra m. m. Quensel som varit rädd för att Svensson skulle mista sin anställning i finansdepartementet hade då hjälpt honom. Sedan Svenssons fästmö dött på sommaren 1934, hade Svensson varit mycket exalterad och en dag lämnat anställningen.

Vaktmästaren Berggren i finansdepartementet har i det ärende, som avhandlas i nästa avsnitt, i fråga om Svenssons tjänstgöring i departementet

uppgivit, att Berggren och de övriga vaktmästarna till en början tagit hand om Svensson och på alla sätt sökt leda honom till rätta och att Svensson varit villig och hövlig. Efter en tid hade emellertid Svensson blivit »viktig» och dessutom börjat missköta sin ekonomi. Vid en del tillfällen hade Svensson uppträtt egendomligt och gapskrattat åt ingenting. Långa tider hade han icke svarat vid tilltal. Man hade därför tröttnat på honom och tillrätt honom att söka sig en annan plats. Slutligen hade Svensson en dag tagit sina tillhörigheter och lämnat departementet under yttrande, att det var bäst att han slutade, vilket Berggren tillrätt honom. Berggren trodde, att Svensson möjligen vore sinnessjuk.

Förutvarande finansministern Wigforss har om anställandet av Svensson i finansdepartementet inför kommissionen uppgivit, att Quensel talat med honom om att Quensel hade en skyddsling som var »jag vill inte säga, att han sa arbetskygg, men i varje fall svår att placera». Quensel hade undrat, om Wigforss hade något emot att man skulle låta honom få arbeta i departementet. När det gällde anställning i statstjänst fanns det de som menade, att man skulle vara ytterst sträng och bara ta dem som hade de bästa vitsord. Wigforss hade delvis en annan uppfattning. Det hade förekommit diskussioner om folk som gjort sig skyldiga till förseelser i statstjänst. Somliga ville inte ta dem tillbaka men Wigforss hade uttalat den uppfattningen, att om staten vägrade ta tillbaka en som inte var alldeles förstklassig, hur skulle man då kunna begära, att enskilda arbetsgivare skulle anställa dem. Wigforss hade därför ej gjort några invändningar mot Quensels förslag att man skulle anställa Svensson. Huruvida Quensel sagt, att Svensson var straffad, kunde Wigforss ej erinra sig, men det vore mycket möjligt, att även om så skett detta icke skulle varit ett absolut hinder för Wigforss att godkänna att Svensson anställdes. Vid den tidpunkt när Svensson anställdes, förelåg behov av arbetskraft i departementet, och det var icke någon som sköts undan. Wigforss hade icke hört något om att Svensson misskött anställningen. När Svensson plötsligt slutade, hade Wigforss frågat förste vaktmästaren angående Svensson och då fått till svar: »Han passade inte för det här arbetet.» Sedan Svensson slutat, hade Quensel berättat, att Svenssons fästnö avlidit och att det varit någon historia med en abort. Om Svensson hade Quensel ej talat på annat sätt än att Svensson var en av de många som i stor utsträckning fingo leva på Quensels välgörenhet.

Landshövdingen Axel Westling som vid ifrågavarande tid tjänstgjorde i finansdepartementet och i maj 1934 efterträdde Quensel såsom expeditionschef i departementet har inför kommissionen uppgivit, att han som var daglig umgängesvän med Quensel hade ett minne av att Svensson var en yngling som Quensel länge hjälpt, en stackare som Quensel om möjligt ville göra karl av. Det hade uppstått behov av en extra vaktmästare i departementet och Quensel hade då föreslagit finansministern, att Quensel skulle få anställa Svensson för att ge honom en chans till en ordnad tillvaro. Westling hade ej haft med anställningsfrågan att göra och kände icke till om det varit någon tvekan om att anställa Svensson. Det hade visat sig, att Svensson icke

passade i departementet. Han hade haft svårt att inordna sig i en regelbunden tillvaro. »Det var ett experiment som inte slog väl ut.» Svensson trivdes knappast och hans kamrater och förmän trivdes inte så bra med honom. Hur anställningen hävdes, kunde Westling icke erinra sig, men troligen försvann Svensson. Man kände det nog som en lättnad, att han var borta. Annars hade man nog ställts inför frågan att köra i väg honom.

Av tillgängliga handlingar framgår att Svensson under den tid han var anställd i finansdepartementet vid två tillfällen dömdes till böter för fylleri.

Quensel vänder sig till polisen angående Svensson i oktober 1934.

Quensel har inför kommissionen uppgivit, att Svensson, sedan han slutat anställningen i finansdepartementet, uppsökt Quensel och förklarat, att han ämnade taga livet av sig. Om detta hade Quensel talat med Westling och de hade därefter, troligen tillsammans, uppsökt kriminalpolisintendenten Alvar Zetterquist. Avsikten med samtalet hade varit att Quensel ville bli av med Svensson, enär Quensel icke längre stod ut med honom.

Westling har berättat, att han vid något tillfälle efter det Svensson lämnat finansdepartementet på begäran av Quensel medföljt denne till Zetterquist och talat med honom om Svensson. Anledningen till att Quensel bett Westling medfölja hade möjligen varit, att Westling skulle vara till hands, om det skulle bli tal om Svenssons förhållande i departementet. Anledningen till besöket hade varit, att Quensel velat, att Zetterquist skulle undersöka om lösdrivarlagen var tillämplig på Svensson, och att Svensson skulle få en allvarlig minnesbeta så att han i fortsättningen höll sig till en ordnad tillvaro. Quensels vänner hade förebrått honom, att han ej slutade upp med sin hjälpverksamhet mot Svensson. Det hade nog också Quensel varit inne på någon gång. Svensson hade emellertid återkommit med tomma händer och pantsatta kläder och kanske utan att ha fått mat på många dagar. Så hade Quensel på nytt fallit till föga och sökt hjälpa Svensson till en ny start. I denna utveckling hade Westling funnit naturligt, att Quensel till sist miss-tröstat och beslutat vända sig till polisintendenten för att be honom ingripa.

Enligt en å polisens lösdrivarrotel upprättad anmälan av den 3 oktober 1934 hade Quensel till tredje polisintendenten (Zetterquist) anmält, att Svensson den 1 i samma månad bettlat av honom och därvid hotat att taga livet av sig samt frågat Quensel, om denne icke kunde skaffa honom en revolver. Med hänsyn härtill begärde Quensel enligt anmälan, att Svensson måtte omhändertagas av polisen för att eventuellt behandlas som lösdrivare eller undergå läkarundersökning.

Vid polisförhör samma dag, den 3 oktober 1934, berättade Svensson om sitt första sammanträffande med Quensel och uppgav enligt förhørsprotokollet bl. a. följande:

att Svensson därefter varje månad erhållit hjälp av Quensel, därvid Quensel ibland kommit upp till Svensson och ibland för det mesta hade Svensson sökt upp Quensel, som i medeltal biträtt Svensson med 100 kronor per månad; att

han aldrig stått i något onaturligt könsförhållande till Quensel, som icke visat eller begärt något sådant av Svensson; att han på detta sätt dragit sig fram till i januari månad 1934 och ibland, men icke ofta gått omkring och försålt kramvaror; att han i januari månad 1934 genom Quensels förmedling erhållit plats som kontorsvakt i finansdepartementet; — — — att han skött sitt arbete till expeditionschefens belåtenhet, men hade kamraterna (vaktmästarna) icke kunnat komma överens med honom, enär de ansett att han kommit in i departementet på orätt sätt, enär det fanns andra som enligt deras förmenande skulle varit inne före honom;

att han fredagen den 28 september 1934 av en vaktmästare Berggren blivit tillsagd att gå därifrån, enär ingen av vaktmästarna tyckte om honom; att han då gått därifrån på eftermiddagen vid 4-tiden och icke mera återvänt;

att han troligen den 1 oktober 1934 sökt upp Quensel i dennes bostad för att tala med honom angående platsen, därvid han även begärt pengar men icke erhållit några, men hade Quensel sagt till Svensson att han skulle gå upp till expeditionschefen i departementet måndagen den 1 oktober enär denne ville att Svensson skulle återtaga sin plats; att Svensson därefter i förtvivlan över sin belågenhet troligen yttrat något om att det vore bäst att han toge livet av sig; att han därefter gått därifrån, men icke besökt departementet sedan dess.

Svensson är för närvarande sjuk i gonorrhé som han haft sedan en månad tillbaka vilket han sökt behandling för å poliklinik, men tänkt att gå in på sjukhus enär han icke blivit frisk under den tid han tagit behandling.

Enligt anteckningar på polisens handlingar i ärendet överfördes Svensson efter förhøret på läkares inrådan till S:t Görans sjukhus, tydligen för att behandlas för könssjukdom.

Zetterquist har inför kommissionen uppgivit, att det nu ifrågavarande tillfället varit första gången han haft att göra med Quensel och Svensson. — I detta sammanhang må anmärkas, att Zetterquist enligt vad han uppgivit för kommissionen varken vid detta eller senare tillfälle personligen sammanträffat med Svensson. — Quensel hade varit mycket bekymrad för Svensson som Quensel tidigare understött med pengar och låtit anställa i finansdepartementet. Quensel hade befarat, att Svensson inte var riktigt klok, och hade varit rädd för hans liv. Zetterquist kunde mycket väl erinra sig, att han genast gjort den reflexionen, att det kunde ligga en homosexuell historia bakom. Zetterquist vore inte alls ovan att ta emot sådana besök och det hade därför legat nära till hands att i varje fall misstänka, att en välgörenhet, »utövad på det sättet» kunde ha som bakgrund något homosexuellt förhållande mellan parterna. Ehuru Quensel icke gjort någon antydan i sådan riktning, hade Zetterquist givit order till kommissarien på lösdrivarroteln, Lundholm, att vid förhör med Svensson söka utröna, om Svensson stått i otillbörligt förhållande till Quensel. Zetterquist hade ansett, att Svensson i så fall skulle kunna behandlas såsom lösdrivare. Lösdrivarbehandling vore nämligen det främsta medlet mot parasiterande individer av Svenssons typ. Zetterquist erinrade sig, att han vid ifrågavarande tillfälle 1934 talat med kommissarien Lundholm om möjligheten av att det rått ett homosexuellt förhållande mellan Quensel och Svensson och att Lundholm trodde, att det kanske kunde förhålla sig så. Såvitt Zetterquist visste hade Lundholm icke haft annat stöd för denna uppfattning än Zetterquist själv, nämligen att Quensel givit ut så mycket pengar på Svensson. Självt hade Zetter-

quist trott på ett homosexuellt förhållande mellan Quensel och Svensson, hela tiden efter 1934 till dess Zetterquist vid ett tillfälle i december 1949 sammanträffat med Quensel och justitieministern på den senares ämbetsrum. (Detta sammanträffande behandlas närmare i det följande s. 65 o. ff.) På grund av det samtal som då förekommit hade Zetterquist börjat luta åt en annan mening.

Aren 1935—36.

Beträffande Svenssons förehavanden under åren 1935—36 föreligga endast mycket knapphändiga upplysningar. Såvitt framgår av uppgifter som Svensson senare lämnat vid olika polisförhör rörande sina levnadsomständigheter under dessa år vistades han då i Stockholm utan någon egentlig sysselsättning.

Quensel har uppgivit, att han från åren närmast efter det då Svensson varit anställd i finansdepartementet hade mycket litet minne av Svensson. Det understöd Quensel under dessa år kunde ha lämnat Svensson hade gått genom kamrer Sven Börjesson vilken också själv hjälpt Svensson. Börjesson hade vänt sig till Quensel och sagt, att Svensson för Börjesson berättat, att Quensel hjälpt Svensson. Därvid hade Börjesson föreslagit Quensel, att de gemensamt skulle söka hjälpa Svensson och åtagit sig att förmedla Quensels bidrag till Svensson. Det hade varit en stor lättnad för Quensel att slippa ha Svensson ringande på telefon och springande hos sig. Annars hade Quensel skickat postanvisningar eller gett Svensson pengar genom portvakten och mest genom hushållerskan.

Börjesson har inför kommissionen berättat, att Svensson troligen något av åren 1935—36 kommit och bettlat hos Börjesson. Svensson hade visat papper på att han varit anställd i något departement och uppgivit, att han slutat på grund av sjukdom. Han hade av Börjesson då och då fått något mindre belopp såsom hjälp till mat. Svensson hade haft en enastående förmåga att beskriva sin situation så att det väckt medkänsla. När Börjessons hjälpsamhet mot Svensson pågått någon tid, hade Börjesson blivit uppringd av Quensel som presenterat sig såsom statssekreterare och sagt, att han av Svensson hört, att Börjesson varit mycket välvillig mot honom. Quensel hade frågat, om Börjesson var intresserad av att söka få Svensson på fötter, och då Börjesson svarat jakande hade Quensel förklarat sig villig att hjälpa till, om Börjesson ville organisera det hela. Börjesson hade därefter uppsökt Quensel på dennes ämbetsrum i kanslihuset. Quensel hade då berättat, att Svensson på sin tid dykt upp vid hans dörr samt att Quensel sedan hjälpt honom och skaffat honom olika platser. Quensel hade också omtalat, att han vid något tillfälle hjälpt Svensson med ett bilköp. Det hade överenskommit, att Börjesson skulle skaffa Svensson ett rum och att Quensel skulle genom Börjessons förmedling betala hyran för rummet. Börjesson hade därefter skaffat Svensson ett rum och Quensel hade under en tid av 7—8 månader sänt hyresbeloppen till Börjesson som i sin tur överlämnat

dem till Svenssons värdinna. Svensson hade också, genom Börjessons förmedling, av Quensel fått 200 kronor till kläder. Under tiden hade Svensson omtalat, att han fått en anställning, och han hade då varit försvunnen några veckor. Sedan hade han emellertid kommit tillbaka och omtalat, att han var sjuk. Det hade visat sig, att han ådragit sig syfilis. Börjesson som också efter hand kommit underfund med att Svensson var mycket lögnaktig hade då tyckt situationen vara otrevlig och konfererat med Quensel. Svensson hade fått genomgå en snabbkur för sjukdomen på garnisonssjukhuset men resultatet hade varit ett misslyckande. Börjesson hade satt sig i förbindelse med olika sociala inrättningar för att söka ordna med någon hjälp åt Svensson men man hade visat ringa intresse för hans fall.

Börjesson berättade vidare: Svensson hade därefter varit försvunnen en tid och enligt vad han uppgivit hade han varit till sjöss. Därefter hade han på nytt återkommit till Börjesson. Då hade emellertid Börjesson sagt till honom, att han fick klara sig själv och att Quensel icke var road av att hjälpa honom längre samt att han riskerade att bli intagen någonstans. Börjesson hade framhållit för Quensel, att det inte var någon idé att fortsätta med Svensson längre och att Börjesson för egen del tänkte slå stopp. Därefter hade Börjesson haft ett samtal med Quensel och expeditionschefen Westling i finansdepartementet angående Svensson. Man hade därvid diskuterat olika möjligheter att hjälpa Svensson till rätta bl. a. att söka få in honom på någon inrättning. Även tanken på lösdrivarbehandling hade framförts. När Börjesson framhållit, att det skulle vara förenat med besvär att ange Svensson för lösdriveri, hade Quensel sagt, att han nog var betrodd hos polisen och att man hos polisen skulle tro, att Svensson verkligen var lösdrivare, om Börjesson hänvisade till Quensel.

Börjesson anförde vidare: Överläggningen hade emellertid icke lett till något resultat. Under den tid Börjesson förmedlat hjälp åt Svensson från Quensel hade Svensson vid något tillfälle omtalat, att Svensson hörts av polisen angående lösdriveri eller något sådant och att han då, med anledning av att han sagt sig ha erhållit hjälp av Quensel, blivit tillfrågad, om det var något homosexuellt förhållande mellan honom och Quensel. (Här torde åsyftas det förhör som enligt det föregående hölls med Svensson den 3 oktober 1934.) Börjesson, som förklarar, att han, om så var fallet, icke vidare ville ha med Svensson att göra, hade då frågat Svensson om denna sak. Svensson hade förnekat, att något sådant förhållande existerat, och förklarar, att det bara var så, att »Quensel varit så väldigt snäll och hjälpsam» mot honom. Börjesson hade icke märkt, att Svensson hade någon press på Quensel. Om Svensson haft något utpressningsmedel mot Quensel hade det ju varit en förfärlig fara för Quensel att lämna sitt öde i Börjessons händer. Om Börjesson varit en utpressare, kunde ju Börjesson i så fall ha ställt Quensel i en fruktansvärd situation. Under den tid Börjesson haft med Svensson att göra hade Svensson från Quensel mottagit högst omkring 600 kronor. Sista gången Börjesson träffat Svensson hade varit ett halvår efter det Börjesson upphört att förmedla hjälp åt Svensson, möjligen

vid ett tillfälle 1938. Börjesson hade då mött Svensson på gatan. Svensson hade då omtalat, att han var gift och hade ett barn.

Branden den 31 december 1936.

Det har förut omnämnts, att den yngling, benämnd Willy, i vars sällskap Svensson sommaren 1932 besökte Köpenhamn, omkom vid en brand den 31 december 1936. Av utredningen framgår, att Svensson vid denna tid vistades i Stockholm. Det har gjorts gällande, att Svensson skulle haft någon del i denna brand. Härutinnan hänvisas till avd. III som avhandlar omständigheterna kring branden.

Svensson anhålles den 22 januari 1937 i Malmö för lösdriveri.

Den 22 januari 1937 anhölls Svensson i Malmö för lösdriveri. Svensson uppgav vid förhöret bl. a. följande.

Efter det Svensson slutat sin anställning i finansdepartementet, hade han uppehållit sig i Stockholm och tidvis haft tillfälligt arbete hos advokatfirman Litzén, 5 Mosebacketorg. Senast hade han arbetat där för cirka 3 månader sedan. Under hösten 1936 hade han under 6 veckor för venerisk sjukdom vårdats å sjukhuset Eira i Stockholm. För närvarande vore sjukdomen icke smittsam, men skulle han efter cirka 2 månader åter låta undersöka sig för sjukdomen i fråga. Under de tider, som han icke haft arbete, hade han sedan flera år tillbaka erhållit medel till sitt uppehälle av nuvarande konsultativa statsrådet Nils Quensel. Senast den 19 januari 1937 hade han telegrafiskt erhållit 50 kronor från Quensel. Han hade lämnat Stockholm den 13 januari 1937 och rest till Köpenhamn för att söka anställning till sjöss, men icke lyckats erhålla någon sådan anställning, varför han måndagen den 18 januari 1937 rest hit till staden, varest han gjort förfrågan å sjömansförmedlingen efter arbete, men hade han icke blivit inskriven som arbetssökande, när han icke haft sin värnpliktsbok med. — — —

I Malmöpolisens protokoll har vidare antecknats följande.

Vid av kriminalpolisen i Stockholm på telefonförfrågan härifrån företagen undersökning har framgått, att Svensson under åtta månader år 1934 innehaft anställning såsom expeditionsvaktbiträde i finansdepartementet, vilken anställning han erhållit genom nuvarande konsultativa statsrådet Nils Quensel, men hade han slutat denna sin anställning utan någon som helst anledning. Den 19 januari 1937 hade Svensson från Malmö telefonledes satt sig i förbindelse med nämnda statsråd och uppgivit sig ha erhållit anställning på fartyg i Malmö samt behövd för den skull 50 kronor till utrustning för att kunna mottaga den erhållna anställningen. Statsrådet hade telegrafiskt sänt de begärda 50 kronorna. Statsrådet Quensel ansåg sig bedragen av Svensson, när denne lämnat falska uppgifter om anställningen. Svensson, som, enligt statsrådets uppgift, hade dålig energi, hade tidigare lämnat sanningslösa uppgifter till statsrådet för att erhålla hjälp. Statsrådet ansåg honom förtjänt av lösdrivarbehandling.

Tillfrågad om sina levnadsomständigheter uppgav Svensson vid detta tillfälle bl. a., att han den 12 maj 1935 ingått äktenskap, vilket vore barnlöst och upplöst genom skilsmässa i december 1936.

Malmöpolisens utredning ledde till att Svensson varnades för lösdriveri.

**Aren 1938—39. Svensson anmäles till polisen av Quensels hushållerska
den 10 november 1938.**

Beträffande sin kontakt med Svensson under tiden närmast efter 1937 har Quensel inför kommissionen berättat att han genom verkstadsdirektören Sabelström skaffat Svensson anställning vid statens järnvägars verkstäder i Örebro. Svensson hade då flyttat ihop med en flicka som han hade en dotter med. I Örebro hade Svensson skött sig relativt bra. Sedermera hade Svensson emellertid flyttat tillbaka till Stockholm, och vid något tillfälle hade Quensel fått ett brev om att polisen tagit honom. Quensel hade då talat med Sabelström om möjligheten att skaffa Svensson anställning vid järnvägsverkstäderna i Tomtebodas utanför Stockholm, vilket denne lovat. Quensel hade då ringt till Zetterquist och förklarat att Quensel icke ville utöva någon påverkan men att han ville meddela, att Svensson beretts arbete vid verkstäderna i Tomteboda, om detta invercade på något sätt. Zetterquist hade kontrollerat uppgiften och Svensson hade sluppit ifrån att intagas som lösdrivare på Svartsjö.

Rörande det av Quensel nyss åsyftade tillfälle när Svensson omhändertogs för lösdriveri inhämtas av polisens handlingar följande.

Enligt en promemoria till kriminalavdelningen från femte vaktområdet i Stockholm den 10 november 1938 meddelade fröken Märta Elisabet Kinnvall, anställd hos Quensel, att en okänd man kommit dit och till statsrådet lämnat ett öppet brev undertecknat med ett namn som mannen uppgivit vara hans systems. Under hänvisning till innehållet i brevet hade mannen begärt penningshjälp. I brevet uppgav systemen, att modern var sjuk, och uppmanade brodern att snarast komma hem. — Mannen hade vid flera föregående tillfällen kommit till Quensels bostad och framlämnat brev varefter han erhållit pengar av statsrådet. Fröken Kinnvall misstänkte, att mannen skrivit brevet själv varför hon ansåg, att förhållandet borde undersökas. — Enligt vad fröken Kinnvall uppgav låg statsrådet vid tillfället sjuk.

Utsänd personal från femte vaktområdet påträffade mannen som befanns vara Svensson och förde honom till stationen. Vid förhör på stationen uppgav Svensson, att han förut vid flera tillfällen fått pengar av Quensel och att han föregående dag mottagit det framlämnade brevet från sin syster. Då Svensson tillika var eftersökt av nykterhetsnämnden överlämnades han från vaktområdet till kriminalavdelningen för åtgärd.

Vid förhör på kriminalavdelningen dagen därpå den 11 november 1938 erkände Svensson, att han själv skrivit det brev han åberopat för att få hjälp. I förhørsprotokollet antecknades i övrigt bl. a. följande.

Uppgav att han varit i förbindelse med statsrådet Quensel sedan 1934, varefter denne skaffat honom anställning i finansdepartementet såsom extra expeditivakt, som han innehått ett års tid, varefter han slutat på grund av sjukdom och att han blivit trakasserad av kamraterna därstädes för att ha erhållit anställningen genom Quensel; att han därefter erhållit penninghjälp av statsrådet samt i maj 1938 erhållit arbete vid svenska järnvägsverkstäderna i Örebro genom Quensel; att

han efter hitkomsten från Örebro i augusti 1938 även erhållit hjälp i form av penningar då och då, och trodde han att han möjligen kunnat erhålla omkring 60—70 kronor i månaden, däri inberäknat 40 kronor i hyra per månad; uppgav vidare att han nästan alltid erhållit penninghjälpen per post, senast måndagen den 7 november 1938, då han erhållit 15 kronor från Quensel, men då erhållit dessa penningar av hembiträdet hos Quensel, som han sammanträffat med efter överenskommelse med Quensel, som han förut ringt till och begärt penningar av till mat; påstod, att han icke sökt någon hjälp hos fattigvården för egen del, men hade fästmon sökt och erhållit hjälp från fattigvården tre månader under vintern 1937—1938; att han icke sökt eller erhållit något understöd från fattigvården sedan de kommit tillbaka från Örebro; att han sistlidne gårdag icke haft några penningar eller möjlighet att anskaffa sådana; att han kommit på tanken att skriva ett brev från sin i Nybro bosatta syster och däri omtala att modern vore sjuk, och sedan lämna brevet till Quensel och därigenom förmå honom till att lämna penningar till reshjälp åt Svensson till sagda plats men använda de erhållna penningarna till uppehälle; — — —

påstod till sist, att han kunde få börja arbeta vid järnvägsverkstäderna i Örebro, eventuellt vid Tomtebodas verkstäder vilket arbete han sedan väntat på, enär han på grund av syfilisbehandlingen, som återkommer tätt som oftast, vore nödsakad att vara i Stockholm.

Samma dag, den 11 november 1938, hörde polisen även den kvinna med vilken Svensson sammanbodde och som han hade ett barn med. Hon uppgav, att Svensson under första tiden av deras bekantskap, som varat omkring två år, icke haft något arbete men fått pengar till hyra av statsrådet Quensel. Genom denne hade Svensson fått anställning i Örebro och hon hade bott där tillsammans med honom. Svensson hade emellertid icke orkat med arbetet i Örebro och de hade återvänt till Stockholm. Efter återkomsten till Stockholm hade Svensson icke haft annan inkomst än vad han erhållit av Quensel. Hur mycket han erhållit per månad visste hon icke.

En till akten i ärendet hörande promemoria av den 12 november 1938, undertecknad av t. f. polisintendenten Martin Lundqvist, innehåller följande.

Statsrådet Quensel har på förfrågan av polisintendent Lundqvist vitsordat riktheten av Svenssons uppgifter, såvitt angår Svenssons mellanhavanden med statsrådet, samt tillagt: Statsrådet hade för avsikt att skaffa Svensson fast anställning och hade förhoppning, att denna fråga snarast skulle kunna ordnas. De belopp, som Svensson erhållit av statsrådet och vilka statsrådet lämnat Svensson på begäran av denne, hade varit avsedda att utgöra en hjälp åt Svensson, till dess denne kunde erhålla nyssnämnda anställning.

Det brev, som Svensson den 10 november 1938 lämnat till fröken Kinnvall, har statsrådet tagit del av. Då statsrådet tyckt sig förmärka att stilen i brevet liknade Svenssons stil, hade han misstänkt, att icke allt stode rätt till och därför låtit påkalla polisundersökning.

Enligt anteckning på polisens handlingar i ärendet varnades Svensson enskilt för lösdriveri den 12 november 1938.

Zetterquist har uppgivit, att han under tiden från den 1 juli 1937 till den 1 juli 1940 varit chef för luftskyddsinspektionen och då varit tjänstledig såsom kriminalpolisintendent. Möjligen hade Quensel ringt till honom på luftskyddsinspektionen och frågat vad Quensel skulle göra, »precis som vilken person som helst som råkat ut för ett sådant äventyr». Några anteck-

ningar i saken hade Zetterquist icke fört. Det hade varit naturligt och i enlighet med lösdrivarlagen att Svensson, därest han fått anställning, icke behandlats såsom lösdrivare.

Såsom framgår av ett avsnitt i det följande under rubriken »Ha ytterligare polisförhørsprotokoll berörande statsrådet Quensel förkommit?» ha nu behandlade polisförhørsprotokoll i november 1938 av polismästare Ros överlämnats till dåvarande överståthållaren Nothin vilken i sin tur överlämnat dem till socialminister Möller.

Den 28 januari 1939 anhöllos Svensson och en kamrat till honom för att de bråkat utanför ett kafé i Stockholm. Svenssons kamrat hade okvädat kaféets ordningsvakter och när Svensson sökt få honom med sig från platsen hade Svensson fått ett knytnävsslag på munnen av kamraten. Svensson hade då ilsknat till och slagit tillbaka. Både Svensson och hans kamrat voro vid tillfället i hög grad påverkade av sprit. Varken Svensson eller kamraten hade några yrkanden i saken. — Svensson dömdes den 23 februari 1939 vid polisdomstolen för fylleri och våld mot person att böta 25 dagsböter å 3 kronor.

Den 19 juli 1939 anhölls Svensson tillsammans med två andra män för bettleri i Gamla staden i Stockholm och blev med anledning härav hörd på kriminalavdelningen om lösdriveri. Härvid uppgav Svensson bl. a., att han i februari 1939 erhållit anställning på järnvägsverkstäderna i Tomtebodas och arbetat där två månader. Han hade därefter blivit sjukskriven och förklarad oförmögen till arbete. I fortsättningen hade han försörjt sig genom försäljning av korta varor, huvudsakligen skosnören. Under tiden närmast före anhållandet hade han vid ett par tillfällen fått smärre bidrag från stadsmissionen. — Samma dag tilldelades Svensson varning för lösdriveri.

Svensson undergår första gången tvångsarbete 1941. Förskingring av radioapparat.

Den 20 december 1940 anhölls Svensson i Tranås för fylleri. Han var då efterlyst av polisen i Örebro för förskingring av en radioapparat som han i juli 1938 utfått där på prov och som han sedan pantsatt i Stockholm. Enligt en av polisen i Tranås den 23 december 1940 dagtecknad rapport uppgav Svensson, att han under fjorton dagar vistats utan sysselsättning hos en syster i Småland men att systemen icke kunde försörja honom. Vidare antecknades i rapporten bl. a. följande.

De pengar Svensson haft med sig till Tranås hade han fått av en person i Stockholm, av vilken han utan att stå i släktskapsförhållande brukade få pengar ibland. Om han inte haft denna person »att mjölka» alltemellanåt hade han haft svårt. Han vore i övrigt nödsakad att bettla sig fram genom att knacka på dörrar och försälja skosnören och dylikt krafs.

I rapporten antecknades vidare, att Svensson påstått sig vara oförmögen till arbete på grund av veneriska sjukdomar, men att av polisen till-

kallad läkare efter noggrann undersökning förklarar, att inget särskilt var att anmärka mot Svenssons hälsotillstånd, enär ifrågavarande sjukdomar dåmera voro ofarliga och icke besvärliga.

Polisens utredning medförde, att Svensson den 3 januari 1941 av länsstyrelsen i Jönköpings län dömdes till tvångsarbete fem månader å Svartsjö, varifrån han frigavs den 6 juni 1941.

Den å Svartsjö år 1941 förda journalen angående Svensson innehåller bl. a. följande anteckningar till hans levnadsberättelse: »Sedan år 1937 har han fått hjälp med arbete m. m. av en högre statstjänsteman. — — — Vill ej upplysa något om anledningen till att nämnde statstjänsteman hjälpt honom på ett så frikostigt sätt. 'Jag har utfört arbete åt honom.'»

Såsom förut nämnts var Svensson före intagningen på Svartsjö efterlyst för förskingring av en radioapparat. Rörande denna sak skrev Svensson den 27 april 1941 ett brev till Quensel som då var president i kammarrätten. Svenssons brev, som med svar från Quensel av denne återsändes till assistenten på Svartsjö och som förvaras i anstaltens akt, var av följande lydelse.

Bästa herr presidenten.

Jag får härmed skriva och bedja herr presidenten att hjälpa mig med en sak nämligen angående den där radioapparaten, jag har nu fått en stämning hitsänd att jag skall infinna mig till rådhusrättens 7 avd. den 15 maj klockan 10 fm. nu sade länsstyrelsen i Jönköping att firman fått tillbaka apparaten. Jag undrar nu om herr Presidenten vet om hur det är med den saken om så är kan jag väl inte få så mycket för det här jag har ju inte varit straffad sedan 1939 en gång som herr Presidenten vet, nu är jag snart fri härifrån nämligen den 6 juni jag skall nu taga mig arbete medsamma jag kommer ut och ta vad arbete som helst men nu vore det ju inte trevligt för mig om jag skulle få åka inn igen för den där apparaten och nu blir det ju lätt att få arbete nu på våren. Det har ju varit en sträng vinter så det har inte varit så lätt för mig alla gånger men tiden går ju fort den går sakta när man mist friheten. Om nu herr presidenten kunde vara vänlig att hjälpa mig med den där stämningen jag får väl lägga in om nåd annars till kungs. Om herr presidenten kunde försöka att komma upp till rätten och hjälpa mig om det går. Jag vore tacksam om jag fick svar på detta brev så jag får veta hur det är. Jag går nu i en sådan spänning för det här dom trygade på mig den där apparaten annars hade det alldrig händt. Jag får nu sluta detta brev, det är mitt första brev jag skriver härifrån, sedan jag kom hit och det skall också bli mitt sista för nu skall jag skaffa mig ett ordnat arbete. Jag ber så mycket om ursäkt för att jag skriver och besvärar herr presidenten men jag vet inte hur det förhåller sig med den där radioapparaten.

Vänligen 439 Svensson.

Jag väntar på svar på detta brev.

Det svar som Quensel tillställde assistenten på Svartsjö är av följande lydelse:

20/4 1941.

Herr Assistent.

Närslutna skrifvelse har jag mottagit från 439 Svensson. Jag finner det hårdt för mannen — som en gång varit extra expeditionsvakt i finansdepartementet — om han omedelbart efter sin sejour på Svartsjö skall gå i fängelse för förskingring af en på afbetalning köpt radioapparat. Jag skulle därför kunna öfverväga att göra

upp med firman, om åtalet, som ju ej kan fullföljas af allmän åklagare, nedläggas. Detta emellertid under förutsättning att Svensson verkligen skaffar sig ett hederligt arbete så snart han blir fri. Ett villkor för uppgörelsen är emellertid uppenbarligen att jag får veta firmans namn. Får jag besvära Assistenten att upplysa mig härom? Jag är nämligen ej viss på att Svensson kan ge ordentligt besked härutinnan. Han innehar väl stämningen, hvaraf namnet framgår. Vill Assistenten upplysa Svensson om innehållet i detta mitt svar? Jag skall, därest jag kommit i kontakt med firman, sedermera tillskrifva Svensson om resultatet av våra förhandlingar. Jag vore äfvenledes tacksam om Assistenten ville uttala sig om hvad hopp S. inger för framtiden. Högaktningsfullt

N. Quensel.

President.

Luntmakargatan 44, Stockholm.

För förskingring av radioapparaten, vilket brott var begånget i Stockholm, dömdes Svensson den 29 maj 1941 av Stockholms rådhusrätt att böta 40 dagsböter å 1 krona 50 öre.

Tiden efter frigivningen från Svartsjö den 6 juni 1941 till och med år 1946.
Svensson undergår ånyo tvångsarbete 1942 och 1944.

Under de närmaste fem åren efter den första vistelsen på Svartsjö var Svensson vid upprepade tillfällen i kontakt med polis- och åklagarmyndigheterna.

Den 27 november 1941 anhölls Svensson vid försök att belåna en rock såsom misstänkt för att ha stulit rocken. Vid polisutredningen framkom att rocken tillhörde en kamrat till Svensson och att Svensson blivit ombedd att ombesörja belåningen. Ärendet föranledde alltså ingen åtgärd.

Den 26 maj 1942 anhölls Svensson i Stockholm för bettleri. Vid detta tillfälle uppgav han, att han efter frigivningen från Svartsjö i juni 1941 haft tillfälliga arbeten i Stockholm. På hösten 1941 hade han en månad arbetat med betupptagning i Skåne. Från oktober 1941 till tiden för anhållandet hade han i Stockholm sysslat med försäljning av papper och kuvert. Trots ihärdigt sökande hade han icke lyckats få något arbete. — Den 1 juni 1942 dömdes Svensson av överståthållarämbetet till tvångsarbete sex månader på Svartsjö, varifrån han frigavs den 4 december 1942.

Den 6 maj 1943 anhölls Svensson i Stockholm tillsammans med en kamrat, när de enligt uppgift på gatan ofredat och bettlat av en annan person. Vid förhör på polisens lösdrivarrotel uppgav Svensson, att han efter frigivningen från Svartsjö i december 1942 haft olika sysselsättningar såsom trädgårdsarbetare, expessarbetare och renhållningsarbetare samt att han vid tiden för förhöret hade anställning på Vaxholmsbolagets fartyg Västan. Beträffande själva saken, i vilken Svensson icke synes ha haft någon större del, kunde närmare utredning icke vinnas, och ärendet föranledde enligt beslut den 11 maj 1943 av vederbörande åklagare ej ansvarstalan.

Den 26 juli 1943 anmälde en 28-årig fabriksarbeterska till polisen, att hon blivit fränstulen sitt personkort och alla sina ransoneringskort samt att för tillgreppet kunde misstänkas en man, som hon endast kände under hans förnamn Tore. Någon tid senare kompletterades anmälan med uppgift om att det var Svensson som avsågs. Den 7 september 1943 uppgav målsägaren för polisen, att Svensson brukade bo hos en väninna till henne, likaledes fabriksarbeterska, och att Svensson för väninnan erkänt, att han från henne stulit tre ransoneringskort, men förnekat, att han stulit målsägarens kort. Svensson som söktes av polisen men icke anträffades förrän den 7 oktober 1943 förnekade då vid förhör att han tillgripit några kort vare sig från målsägaren eller hennes väninna. Vid förhör den 16 oktober 1943 bekräftade målsägarens väninna de uppgifter målsägaren lämnat den 7 september. Vid nytt förhör den 9 juni 1944 å Svartsjö, där Svensson då var intagen, vidhöll Svensson bestämt sitt nekande. Anmälan föranledde icke vidare åtgärd.

Den 23 september 1943 upptogs å polisens lösdruvarrotel en anmälan angående Svensson av en person som icke velat få sitt namn omnämnt. Enligt anmälan sammanbodde Svensson med en 30-årig restaurantarbeterska, fröken Nilsson, som försörjde honom. I anmälan angavs vidare följande.

Svensson erhåller enligt egen uppgift 30 kronor per vecka av statsrådet Quensel, vilken Svensson besöker allt som oftast i statsrådets privata våning. I vilket ärende Svensson besöker honom och varför han erhåller pengar är han mycket hemlighetsfull med. Vid något tillfälle har fröken Nilsson medföljt Svensson till statsrådet, varvid Svensson omedelbart blev mottagen medan fröken Nilsson blev ombedd att vänta i hallen. Hur länge besöket varade var icke bekant.

Fröken Nilsson, som är mycket kär i Svensson och därför icke vill anmäla honom, giver Svensson så mycket pengar hon rimligen kan undvara och har det hänt, att hon tagit förskott på sin lön för att kunna hjälpa Svensson med pengar.

Fröken Nilsson hördes av polisen den 28 september 1943 och förnekade, att hon försörjde Svensson, som hon känt sedan ett halvt år tillbaka och sammanbott med två månader. Hon uppgav vidare, att Svensson under sommaren 1943 varit anställd på skärgårdsbåtar och för tillfället arbetade vid olika expressbyråer.

Den 29 december 1943 anmälde en fru som hyrde ut rum till resande, att Svensson och förutnämnda fröken Nilsson, vilka bott hos målsägaren i september och december 1943, kommit att häfta i skuld för hyra med 60 kronor samt att Svensson, som kallat sig ömsom Nilsson och Svensson, under-tecknat två skriftliga erkännanden om hyresskulden med vardera av dessa båda namn. Beträffande denna anmälan uppgav målsägaren ett år senare, den 29 december 1944, för polisen att Svensson som vid inflyttningen saknat pengar uppgivit, att han skulle få hjälp av släktingar, av vilka en ägde ett slott och en annan var framstående politiker. Målsägaren framhöll emellertid, att hon icke trott på dessa uppgifter utan upplåtit ett rum åt Svensson och fröken Nilsson, när hon tyckt synd om dem, samt förklarade, att

hon icke ville föra någon ersättningstalan i saken. — Svensson, som hördes angående ifrågavarande anmälan den 23 januari 1945, då han gjorde beredskapstjänst, medgav, att han häftade i skuld för hyresbeloppet. Han erkände också, att han när han inflyttat hos målsägaren kallat sig Nilsson, och förklarade detta med att han icke velat röja sin identitet, enär han befarat att i så fall bli återförd till Svartsjö. Svensson förnekade, att han talat om någon »politiker». — Enligt beslut av vederbörande åklagare den 27 januari 1945 föranledde förevarande anmälan icke ansvarstalan.

Den 4 mars 1944 anhölls Svensson av polisen vid försök att sälja en pantsedel avseende en guldkedja. Vid polisutredning framgick, att förutnämnda fröken Nilson, med vilken Svensson sammanbodde, vid flera tillfällen lånat pengar av en 80-årig pensionerad lärarinna och av henne även fått låna guldkedjan med löfte att pantsätta denna. Vid förhör på polisens lösdrivaravdelning den 6 mars 1944 uppgav Svensson, att han på hösten 1943 en tid haft anställning som kördräng på en gård i Åkersberga men att han från slutet av december 1943 så gott som helt saknat arbete och under arbetslöshetstiden livnärt sig genom bidrag från stadsmissionen och frälsningsarmén. — Genom överståthållarämbetets utslag den 11 mars 1944 dömdes Svensson för tredje gången till tvångsarbete, sex månader, på Svartsjö, varifrån han frigavs den 14 september 1944.

Sedan Svensson den 12 december 1944 inryckt till militärtjänstgöring vid Livregementet till häst, rymde han den 10 februari 1945. Han anhölls av polisen i Stockholm den 4 maj 1945 och uppgav då vid förhör, att han under rymningstiden bött och fått mat hos sin fästmö Ingrid Andersson (Svenssons nuvarande hustru) med undantag för omkring 14 dagar när han vistats hos släktingar i Småland. Efter förhöret överlämnades Svensson till Livregementet till häst, där han för rymning dömdes till en månads fängelse.

Enligt en å polisens lösdrivaravdelning den 18 juni 1945 upprättad promemoria hade kuratorn vid S:t Görans sjukhus' hud- och könspoliklinik till polisen anmält, att Svensson syntes föra ett lättjefullt liv och vara hemfallen åt dryckenskap. Han hade låtit kyrkoskriva sig hos sin fästmö, fröken Ingrid Andersson, ehuru han ej bodde där. Då det kunde befaras, att Svensson endast skulle komma att ligga fröken Andersson till last, om hon fortsatte att sällskapa med honom, hade hennes moder och en läkare på sjukhuset uppmanat henne att draga sig ifrån Svensson men hon ville icke detta utan höll honom om ryggen.

Enligt en polisrapport av den 25 juli 1945 hade portvakten i det hus, där oinnämnda fröken Andersson bodde, hörts med anledning av nyss återgivna uppgifter och berättat bl. a. följande. Hos fröken Andersson som bodde tillsammans med sin moder brukade en man som hette Svensson hålla till. Tydligt hade han inget arbete och troligen livnärde han sig på medel som fröken Andersson kunde avstå till honom. Fröken Anderssons moder hade

omtalat, att Svensson fick pengar av fina personer. Modern var mycket förgrymmad på Svensson och ville, att dottern skulle bryta förbindelsen med denne, men dottern vägrade att göra detta. Dottern hade nyligen slutat ett arbete och tagit ut semesterersättningen för att Svensson skulle få pengar. Svensson var mycket begiven på sprit och sågs ofta berusad. Han hade en panisk förskräckelse för polisen och sprang så fort han hörde talas om polisen.

I skrivelse till polisen den 29 september 1945 anmälde Rederiaktiebolaget L. Jeansson, att Svensson den 21 i samma månad påmönstrat ångaren »Viking» och därvid såsom förskott mottagit 20 kronor men att Svensson icke infunnit sig vid ångarens avgång påföljande dag, varför bolaget hemställde att genom polisens hjälp återfå förskottsbeloppet. Sedan Svensson den 8 oktober 1945 anhållits för fylleri, hördes han angående rederiets anmälan och uppgav då, att han på grund av sjukdom icke kunnat inställa sig vid fartygets avgång, samt förnekade, att han haft för avsikt att tillnarra sig det mottagna förskottet. Svensson uppgav vidare att han den 24 september 1945 ringt till rederiet och meddelat, att han blivit frånseglad, samt lovat att återbetala det erhållna förskottet. Sistnämnda uppgift bekräftades av rederiet som förklarade sig icke ha något yrkande i saken. — Enligt beslut av vederbörande åklagare den 12 oktober 1945 föranledde rederiets anmälan icke ansvarstalan.

Den 1 december 1945 ingick Svensson äktenskap med förut omnämnda Ingrid Andersson, född 1920.

Quensel har beträffande Svenssons äktenskap uppgivit, att Svensson när han i december 1944 kommit ut från Svartsjö gjort bekantskap med sin nuvarande hustru och att förhållandena sedan blivit mera komplicerade. När de skulle gifta sig hade fröken Andersson en gång kommit upp till Quensel och han hade då sagt till henne: »Jag måste varna Er på det bestämdaste att gifta Er med honom. Han är inte en sådan som kan leva som gift.» Hon hade då svarat: »Jag ska göra folk av honom.» Sedan de gift sig hade Svensson varit alldeles omöjlig. Att han supit då och då hade kanske inte varit så allvarsamt, men han hade alltmer hemfallit åt narkotika och inte kunnat arbeta. Hustrun hade väl försökt försörja honom då och då men det hade inte gått något vidare. Det hade varit en ständig klagan från dessa båda makar.

Den 16 januari 1946 hörde en polisman från lösdriivarroteln ånyo portvakten i det hus, där Svenssons hustru bodde tillsammans med sin moder. Enligt portvakten var Svensson troligen fortfarande utan anställning. Han var ofta mer eller mindre berusad och kunde betraktas som alkoholist. Det förekom ofta bråk i lägenheten. Fru Svensson var borta om dagarna och sannolikt fingo hon och modern, som troligen hade fattigvårdsunderstöd, försörja Svensson.

Av registret hos polisdomstolen i Stockholm framgår, att Svensson under 1946 vid två tillfällen, i april och november, dömdes till böter för fylleri.

Polis- och åklagarmyndigheternas handläggning av anmälan år 1947 mot Svensson för bedrägeri mot fru Emma Norling.

Den 10 november 1950 överlämnade justitieministern till kommissionen en till honom inkommen skrivelse från redaktören i Morgon-Tidningen Hugo Vahlberg rörande behandling hos kriminalpolisen i Stockholm av ett ärende angående Svensson. Skrivelsen till justitieministern avsåg, att Svensson under senare halvåret 1946 frännarrat en 80-årig kvinna ett tusental kronor men att polisanmälan därom icke föranlett åtal. Någon polisman hade under det att ärendet var aktuellt uttalat, att polisen icke kunde komma någon vart med Svensson därför att denne hade för höga beskyddare och i detta sammanhang hade polismannen nämnt statsrådet Quensels namn.

Vid den utredning som kommissionen företagit i ärendet har framkommit följande.

Polisens handläggning av ärendet.

Den 2 januari 1947 gjorde fru Lisa Vahlberg, maka till redaktör Vahlberg, en anmälan till kriminalpolisen med begäran om undersökning, huruvida Svensson gjort sig skyldig till brottsligt förfarande mot fru Vahlbergs moder, fru Emma Norling, född 1866. Fru Norling hade sedan en längre tid tillbaka fått mottaga besök av Svensson som begagnat sig av hennes bristande omdömesförmåga för att bedraga henne på pengar. Fru Norling hade uppenbarligen lånat ut pengar till Svensson, men hon hade icke velat omtala storleken av beloppen. Fru Vahlberg hade emellertid hos sin mor påträffat två papperslappar på vilka »anteckningar om olika belopp gjorts». Anteckningarna ha tydligen gjorts av Svensson själv. (Jfr nedan.) Enligt dessa anteckningar skulle fru Norling ha lånat ut cirka 450 kronor. Fru Vahlberg hade även hos modern observerat ett personkort med Svenssons namn och höll för troligt, att Svensson lämnat personkortet i pant för ett lån.

Fru Vahlberg som hörts inför kommissionen har uppgivit, att hon, när hon gjorde sin anmälan, hade med sig de nyssnämnda papperslapparna på vilka var skrivet, utan underskrift, orden »Jag är skyldig dig» jämte något belopp. Därjämte medförde hon moderns postsparbanksbok. — För kommissionen uppvisade fru Vahlberg en för fru Norling utfärdad postsparbanksbok av vilken framgick, att uttag å denna gjorts den 9 december 1946 av 100 kronor, den 21 i samma månad av 50 kronor och den 23 i samma månad av likaledes 50 kronor.

I marginalen till anmälan finns en av polisen gjord anteckning med bläckskrift: »Bilaga i kuvert.»

Det synes antagligt, att kuvertet innehöll de av fru Vahlberg omnämnda papperslapparna, möjligen även postsparbanksboken.

Fru Vahlberg har vidare inför kommissionen berättat, att hennes moder omtalat, att Svensson till henne sagt, att hon inte behövde vara orolig för

pengarna, enär Svensson var mycket god vän med statsrådet Wigforss. Svensson hade i detta sammanhang skrivit ett telefonnummer på en bit av en papperspåse och lämnat denna till fru Norling. Då Svensson underlåtit att återbetala pengarna hade redaktör Vahlberg ringt upp det av Svensson antecknade telefonnumret. Det hade då visat sig, att detta var numret till statsrådet Quensels bostad. Varken denna gång eller vid två senare tillfällen när redaktör Vahlberg sökt statsrådet Quensel hade han emellertid kommit i förbindelse med denne. När fru Vahlberg den 2 januari gjorde anmälan till polisen, hade påsbiten varit bortkastad men hon hade säkerligen till polisen lämnat uppgift om förhållandet beträffande telefonnumret.

Det må anmärkas, att i fru Vahlbergs den 2 januari 1947 upptagna anmälan till polisen icke förekommer någon uppgift om vare sig att Svensson åberopat statsrådet Wigforss eller att Svensson hänvisat till något telefonnummer.

Med anledning av fru Vahlbergs anmälan av den 2 januari hörde kriminalpolisen den 22 januari 1947 fru Norling själv i egenskap av målsägande. Förhöret hölls av kriminalkonstapeln S. Heyner. Fru Norling som åtföljdes av sin dotter, fru Vahlberg, uppgav därvid, att hon vid något tillfälle under sommaren 1946 fått besök av en för henne okänd man som uppgav Svenssons namn eller något liknande. Mannen lyckades övertala henne att låna honom en penningssumma, troligen omkring 50 kronor. Han kom därefter upp till henne vid flera tillfällen och begärde då alltid att få låna pengar för olika ändamål, varvid han utlovade, att hon skulle få bra procent. Mannen uppgav, att han var från samma trakt som fru Norling, nämligen en plats i Kalmar län. — Uppgiften var så tillvida riktig att Svensson under barndomen vistats hos en moster på denna plats. — Svensson påstod, att han ägde sågverk i Småland, och skröt med att han hade det gott ställt, varför fru Norling ej behövde vara rädd för sina pengar. Hur mycket pengar hon blivit frånlurad kunde hon icke med bestämdhet säga, enär hon icke fått några kvitton av Svensson och ej heller skrivit upp de olika summor hon lånat honom. Troligen hade hon dock lånat ut minst 900 kronor till Svensson utan att denne återbetalat något av pengarna.

Icke heller i fru Norlings den 22 januari 1947 lämnade berättelse till polisen återfinnas några uppgifter om att Svensson hänvisat till statsrådet Wigforss eller till något särskilt telefonnummer. Det synes emellertid antagligt, att fru Vahlberg vid besöket hos polisen nämnde härom för Heyner.

Den 5 mars 1947 innehöll Morgon-Tidningen en av redaktör Vahlberg författad notis om saken vari det inträffade beskrevs som en sol- och vårfärfär av ovanligt motbjudande slag. I notisen omnämndes, att mannen (Svensson) lämnat den gamla (fru Norling) ett telefonnummer och att släktingar till henne upptäckt, att det var statsrådet Quensels nummer som mannen uppgivit.

Enligt redaktör Vahlbergs skrivelse till justitieministern hade Morgon-Tidningens kriminalreporter någon tid efter publiceringen av notisen efterfrågat ärendet hos kriminalpolisen men då fått det beskedet, att någon po-

lisanmälan angående den sak notisen rörde icke ingivits. När fru Vahlberg fått vetskap härom hade hon enligt skrivelsen på nytt besökt kriminalavdelningen i mars 1947. Där hade »den jourhavande» för henne förklarat: »Den mannen har vållat oss mycket bekymmer, men vi kan inte komma någonstans med honom, därför att han har för höga beskyddare som håller honom om ryggen. Men ring och irritera statsrådet Quensel.»

Inför kommissionen har fru Vahlberg förklarat, att det citerade yttrandet fällts till henne av Heyner och att detta skett vid ett telefonsamtal. När hon först hörts inför kommissionen har hon sagt sig tro, att detta samtal ägt rum i mars 1947. Vid ett andra förhör har hon emellertid förklarat, att hon dragit sig till minnes, att samtalet förts vid en senare tidpunkt, sedan åklagarmyndigheten beslutat att åtal ej skulle anställas. Sådant beslut fattades, såsom framgår av det följande, den 30 april 1947.

Redaktör Vahlberg har inför kommissionen uppgivit, att han, när han uppsatte skrivelsen till justitieministern, hade för sig, att det varit vid ett personligt besök på kriminalavdelningen som hans hustru fått beskedet, att man icke kunde komma någonstans med Svensson. Tydligt hade han emellertid misstagit sig i denna del. Numera hade han dragit sig till minnes, att hans hustru omtalat, att hon fått beskedet vid ett telefonsamtal.

På anmälan av den 2 januari 1947 antecknade förutnämnde kriminalkonstapeln Heyner den 13 mars 1947, att Svensson efterspanats men icke kunnat anträffas och att statsrådet Quensel, hos vilken Svensson då och då brukade få pengar till sitt uppehälle, lovat att han skulle underrätta kriminalpolisen, om Svensson åter uppsökte honom. — Heyner har inför kommissionen härom berättat, att fru Vahlberg i samband med att polisen sökt Svensson troligen nämnt, att Svensson vid något tillfälle låtit undslippa sig, att han väntade pengar från statsrådet Quensel. Heyner hade då ringt upp statsrådet Quensels telefonnummer och fått tala med statsrådets hushållerska. På fråga, om hon kände till Svensson, hade hon uppgivit, att Svensson brukade komma upp till statsrådet en och annan gång och få pengar. Hon hade lovat, att hon, om Svensson kom upp igen, skulle underrätta polisen. Någon sådan underrättelse hade emellertid, Heyner veterligen, icke kommit polisen till handa. Heyner hade aldrig haft någon kontakt med Svensson. Denne hade nämligen under den tid Heyner haft hand om ärendet icke kunnat anträffas. Heyner uttog nämligen semester från den 1 april. Vid återkomsten från semestern blev han placerad på annan tjänstgöring.

Av en tillfällighet kom polisen den 22 april 1947 i kontakt med Svensson. Denne anhölls nämligen då inom åttonde vaktområdet för förargelseväckande beteende. I samband därmed överfördes Svensson såsom efterlyst för bedrägeri mot fru Norling till kriminalavdelningen för förhör. Kriminalkonstapel Stig Fahlén höll förhöret med Svensson som uppgav i huvudsak följande: Någon gång i december 1946 bjöd Svensson ut kramvaror och kom därunder till Skånegatan 75, där han i en lägenhet träffade en äldre dam. Vid samtal med henne frågade han, om hon inte var från Småland,

vilket hon bejakade, och i fortsättningen av samtalet funno de att de voro från samma plats. Den gamla damen, fru Norling, bad honom stiga in och bjöd honom på kaffe. Han stannade hos henne ungefär en kvart. Omkring tre dagar därefter besökte han åter fru Norling och bad vid detta tillfälle att få låna 10 kronor av henne, vilket han också fick. Hon bad honom lämna tillbaka pengarna så fort som möjligt. Detta lovade Svensson och han hade för avsikt att återbetala lånet, enär han trodde sig kunna få en del pengar av en rik moster. Efter en vecka besökte han på nytt fru Norling och fick då låna ytterligare 50 kronor. Efter något mer än en vecka fick han vid besök hos henne låna 30 kronor. Vid något av dessa tillfällen lämnade han sitt personkort som pant. Vid ett senare tillfälle fick han emellertid på begäran tillbaka kortet. Vid ett fjärde besök hos henne fick han låna ytterligare 40 kronor. Han hade alltså lånat tillhopa 130 kronor, som han erkände sig vara skyldig fru Norling. Icke vid något tillfälle hade Svensson gjort några utfästelser eller på något sätt övat någon påtryckning på fru Norling. Han hade varje gång uppgivit, att han hade det svårt ställt och att han ville betala tillbaka beloppen så fort det var honom möjligt. Om han finge en plats som han sökt som kördräng hos en arrendator på Värmdö, komme han att så fort som möjligt betala sin skuld till fru Norling. Påvisad fru Norlings uppgifter, om att lånen uppgått till högre belopp än 130 kronor tillbakavisade Svensson bestämt, att han lånat mera än nämnda belopp. — Förhørsprotokollet innehåller icke någon uppgift om huruvida för Svensson förevisats de papperslappar med anteckningar om lånebeloppen som fru Vahlberg skulle ha överlämnat till kriminalpolisen i samband med anmälan den 2 januari 1947.

Fahlén som höll förhöret med Svensson har inför kommissionen förklarat, att han, sedan han fått taga del av protokollet över förhöret med Svensson, erinrade sig ärendet mycket väl. Vid tiden i fråga hade han s. k. pikettjänstgöring. I denna tjänstgöring ingår bl. a. att biträda jourhavande överkonstapeln på kriminalavdelningen med utredningar och kortare förhör. Förhöret med Svensson hade troligen ägt rum på kvällen eller natten, enär piketerna icke på dagarna behövde intressera sig för sådana fall. Fahlén hade icke före förhöret med Svensson haft med ärendet att göra. Jourhavande överkonstapeln hade troligen genom något distrikt fått veta, att Svensson anhållits. Till följd av någon uppgift i centralregistret hade Svensson därefter transporterats till kriminalavdelningen för förhör rörande det anmälda bedrägeriet. Ärendet var icke för Fahlén på något sätt anmärkningsvärt. Svensson var en fullständig främling för Fahlén och Fahlén hade icke hört, att Svensson skulle stå i någon förbindelse med statsrådet Quensel. Vid förhöret hade Fahlén haft en känsla av att Svensson icke hade rent mjöl i påsen. Om det funnits någon möjlighet att påvisa någonting, skulle Fahlén icke ha släppt Svensson. Fahlén kunde icke erinra sig, att det fanns några papperslappar med påskrift om lånebeloppen. I varje fall hade Fahlén icke haft några sådan lappar tillgängliga vid förhöret. Han hade svårt att tro, att i anmälningspärmerna funnits några lösa lappar. Detta

brukade nämligen, Fahlén veterligen, icke förekomma. Efter förhöret med Svensson hade Fahlén icke haft med ärendet att göra.

Förre kriminalöverkonstapeln Bergenholtz, som vid tiden i fråga tjänstgjorde såsom överkonstapel på den kriminalrotel där ärendet handlades, har inför kommissionen uppgivit, att han av handlingarna kunde se, att han icke själv tagit befattning med utredningen i vidare mån än att han mottagit utredningsmaterialet i färdigt skick. Han hade därefter tydligen överlämnat ärendet till vederbörande åklagare, stadsfiskalen Åkerman. Något minne av saken hade Bergenholtz icke. Han kände icke alls till Svensson och hade icke minsta vetskap om att denne skulle på något sätt haft förbindelse med statsrådet Quensel.

Åklagarmyndighetens handläggning av ärendet.

Ärendet som lottades på fjärde åklagarkammaren avskrevs den 30 april 1947. Härvid gjorde åklagaren på omslaget till dossiern i ärendet följande påteckning: »Föranleder f. n. ej ansvarstalan. 30.4.47. C. A. Åkerman. Stadsfiskal.»

Åkerman har inför kommissionen, sedan han där fått taga del av handlingarna, uppgivit, att han hade ett mycket diffust minne av ärendet. Det hade varit ett rent rutinärende. Att i ärendet omnämnde Svensson ansågs ha något slags förbindelse med statsrådet Quensel, hade Åkerman icke haft någon aning om, förrän han nu läst därom i pressen. Ärendet hade troligen behandlats så att det föredragits av överkonstapeln och att Åkerman sedan gått igenom handlingarna. Bevisningen hade tydligen ansetts vara sådan, att det icke var någon anledning att taga upp saken. Varför Åkerman på akten antecknat, att ärendet icke »för närvarande» föranledde åtgärd, kunde Åkerman icke nu erinra sig. Någon fix gräns för användningen av det citerade uttrycket förelåge icke. Som regel brukade uttrycket användas när man väntade sig ytterligare utredning. Att statsrådet Quensels namn förekommit på baksidan av den första anmälan i ärendet hade Åkerman icke nu något minne av. Om han hade sett denna anteckning, skulle han säkerligen komma ihåg det. Det vore mycket troligt, att till Åkerman överlämnats endast polisens dossier i ärendet men däremot icke anmälningskrivelsen. I fall då Åkerman hade anmälan tillgänglig brukade han nämligen skriva beslut icke blott på själva dossiern utan även på anmälan. Så hade icke skett i detta fall. Såvitt Åkerman kunde erinra sig hade han icke konfererat med någon om ärendet och han ansåge sig icke heller ha haft anledning därtill. Åkerman hade icke något minne av att till ärendet hört några papperslappar, på vilka gjorts anteckningar om belopp som Svensson mottagit av fru Norling. Åkerman hade icke någon aning om att fru Vahlberg från kriminalavdelningen fått något besked, att man icke kunde komma någonstans med Svensson för att han hade så höga beskyddare eller att hon skulle fått rådet att ringa till statsrådet Quensel.

Uttalanden om ärendet från polisens sida efter avgörandet.

Fru Vahlberg har uppgivit, att någon ringt till henne från kriminalavdelningen och meddelat, att det icke skulle bli något åtal mot Svensson och att papperslapparna med anteckningarna om lånebeloppen skulle åter-sändas till henne. Hon hade då svarat: »Det tänker jag inte finna mig i.» Dagen därpå hade hon mottagit lapparna med posten och hon hade då kastat bort dem.

Förut omnämnde Bergenholtz har förklarat, att han av en anteckning på anmälningen av den 2 januari 1947 kunde se, att han låtit återställa vissa handlingar i ärendet. Om han själv ombesörjt detta eller givit order därom till någon av de konstaplar som haft hand om ärendet, visste han icke. Vilka handlingar som återställts — papperslapparna eller bankboken — hade han icke något minne av. Huruvida han haft något samtal med fru Vahlberg, kunde han ej erinra sig.

Enligt fru Vahlbergs slutliga uppgifter inför kommissionen hade hon, sedan hon någon dag efter den 30 april 1947 återfått papperslapparna med anteckningarna om lånebeloppen, kanske dagen därpå, ringt till polisen och bett att få tala med kriminalkonstapel Heyner. Hon hade därefter haft ett samtal med någon som hon antagit vara Heyner. Troligen hade den som tog emot samtalet icke sagt sitt namn. Vid detta samtal hade hon beklagat sig över att det icke skulle bli något åtal mot Svensson och att denne skulle få fortsätta att besvära hennes moder. I detta sammanhang hade hon yttrat: »Är det inte förfärligt det här?» Hon hade då fått till svar: »Jag skall säga fru Vahlberg, att han har så höga herrar bakom ryggen.» Hon erinrade sig även, att i sammanhanget använts uttrycket »Irritera Quensel».

Heyner har vid ett första förhör inför kommissionen förklarat, att han icke kunde påminna sig att han vid något tillfälle till fru Vahlberg fällt något yttrande av innehåll vare sig att Svensson vållat polisen mycket bekymmer men att man inte kunde komma någonstans med honom därför att han hade höga beskyddare eller att fru Vahlberg borde ringa och irritera statsrådet Quensel. Vid tiden i fråga kände Heyner över huvud taget icke till någonting om att statsrådet Quensel skulle vara något slags beskyddare för Svensson. Härom hade Heyner hört talas först nu i samband med Kejneutredningen. Att Svensson vållat polisen mycket bekymmer kunde Heyner möjligen ha sagt. Genom polisens register hade han nämligen fått reda på att polisen tidigare haft med Svensson att göra. Det kunde också tänkas, att Heyner rått fru Vahlberg att ringa statsrådet Quensel. Avsikten hade i så fall varit en annan än den fru Vahlberg velat lägga in i hans yttrande. Han hade nämligen åsyftat att hon skulle kunna av statsrådet få ut de pengar som Svensson ställt i utsikt att erhålla av Quensel.

I en skrivelse till kommissionen efter det första förhöret uppgav Heyner, att han före april 1947 möjligen hade besvarat ett eller annat telefonsamtal angående ärendet. Att han vid något av dessa samtal skulle ha yttrat

sig så som fru Vahlberg uppgivit, måste han däremot på det bestämdaste förneka. Under hela april 1947 hade han vistats i fjällen, varför han icke haft någon kännedom om att Svensson blivit hörd på kriminalavdelningen under denna månad. Sedan han den 1 maj 1947 återinträtt i tjänst, hade han icke fått veta, att Svensson blivit hörd och att ärendet avskrivits av åklagarmyndigheten. Heyner vore även säker på att han efter sin återkomst från semestern icke haft något som helst samtal med någon angående Svenssons ärende. Om fru Vahlberg efter den 1 april 1947 haft något samtal med någon tjänsteman vid kriminalavdelningen angående Svenssons ärende, kunde det därför icke ha varit med Heyner.

Vid ett andra förhör inför kommissionen har Heyner förklarat, att han ansåg det uteslutet, att han skulle ha yttrat något sådant som fru Vahlberg uppgivit. Han hade nämligen icke haft någon tanke åt det hållet.

Ytterligare polisingripanden mot Svensson 1947 och i mars 1948.

Den 24 juli 1947 anhölls Svensson i Stockholm för försök att avyttra gods som misstänktes vara stulet. Han hade på ett kafé försökt sälja en handduk som han jämte andra linnevaror medförde i en resväska. Vid förhör på kriminalavdelningen samma dag uppgav Svensson, att han och hustrun den 1 maj 1947 blivit avhysta från sin bostad i Stockholm och att han då fått anställning som kördräng hos en trädgårdsmästare på Lovö. Deras möbler och övriga tillhörigheter hade då transporterats till Lovö. Efter någon vecka hade Svensson sagt upp anställningen. Familjens tillhörigheter hade då fått stå kvar, enär de icke kunnat skaffa annan förvaringsplats. Den 23 juli, dagen före anhållandet, hade Svensson hämtat några av sina tillhörigheter för att de icke skulle förstöras. Anledningen till att han försökt sälja en handduk hade varit, att han behövt pengar till mat. — Enligt beslut av vederbörande åklagare den 8 augusti 1947 föranledde vad i ärendet förekommit icke ansvarstalan.

Den 15 oktober 1947 begärde en pensionatsinnehavarinna, fru Nybom, undersökning, huruvida två makar, vilkas tillnamn angavs vara Johansson men vilkas förnamn och födelsetider överensstämde med makarna Svenssons, gjort sig skyldiga till bedrägeri eller annat brott. Enligt anmälan hade personerna i fråga under namnet Johansson bott på fru Nyboms pensionat i Stockholm från den 25 augusti till den 19 september 1947 och vid avflyttningen varit skyldiga 84 kronor. Fru Nybom hade innehållit två resväskor som makarna Johansson medfört och som hon icke ville återlämna utan att skulden betalades.

Med anledning av denna anmälan anhölls Svensson den 17 oktober 1947 av polisen på ett hotell i Stockholm. Vid förhör medgav Svensson, att han bott på fru Nyboms pensionat under oriktigt namn och att han var skyldig henne 84 kronor. Att han icke uppgivit rätt namn hade berott på att han, som saknade fast bostad och anställning, befarat att bli återintagen på

Svartsjö. Medan han och hustrun bott på pensionatet hade han vid ett tillfälle betalat 79 kronor och han beräknade värdet av diverse kläder, som han och hustrun förvarade i de två resväskor fru Nybom innehållit, till 200 kronor.

Efter förhöret den 17 oktober 1947 varnades Svensson för lösdriveri, varpå han frigavs.

Enligt en promemoria av den 6 december 1947 rörande fru Nyboms anmälan den 15 oktober 1947 hade en å pensionatet anställd fru vid namn Mattsson uppgivit, att makarna Svensson häftade i skuld för tiden 25 augusti—1 september och tiden 15 september—19 september samt att fru Mattsson medgivit makarna Svensson viss kredit under den tid de bott på pensionatet. — Vidare hade enligt samma promemoria fru Nyboms make förklarat, att han icke hade något yrkande i saken och att han komme att överlämna makarna Svenssons väskor till polisens hittegodsmagasin.

Enligt beslut den 10 januari 1948 av vederbörande åklagare föranledde ärendet icke vidare åtgärd.

Den 27 oktober 1947 vände sig fru Svensson till polisen med begäran om hjälp att få reda på mannens bostadsadress. Hon uppgav då, att hon under tiden 29 september—9 oktober 1947 vårdats på sjukhus och att mannen, som besökt henne på sjukhuset, icke fått kännedom om när hon skulle skrivas ut. De hade ingenstans att taga vägen men hon hade förhoppning, att de skulle få bostad i Gubbängen (en förort till Stockholm), vilket mannen icke kände till. Hon önskade komma i förbindelse med honom dels för att meddela honom detta och dels för att han innehade familjens tillhörigheter. Hon skulle tills vidare bo i en kolonistuga i Viggbyholm (norr om Stockholm).

Den 25 november 1947 återkallade fru Svensson sin anmälan under uppgift att hon kommit i kontakt med mannen som vistades i Täby norr om Stockholm.

Den 25 februari 1948 meddelade en fru Sjöström, född 1872 och boende Johannesgatan 12 i Stockholm, till kriminalpolisens lösdrivarrotel, att Svensson vid upprepade tillfällen i pockande ordalag bettlat pengar vid hennes dörr. Hon hade några gånger gett honom mindre belopp, en till fem kronor. Han hade även skrivit brev till henne med begäran att få pengar. På sista tiden hade hon icke givit honom något och han hade då uppträtt pockande. Någon gång på nyåret 1948 hade fru Sjöström också fått besök av en kvinna som uppgivit sig vara fru Svensson och som likaledes bettlat. Genom en grannes hjälp hade fru Sjöström lyckats bli av med henne. Fru Sjöström hemställde om polisens hjälp för att i fortsättningen slippa besök av Svensson.

Några dagar efter nyssnämnda anmälan, den 1 mars 1948, anhölls Svensson i ett hus vid Norrlandsgatan, där han satt och sov i en hiss. Han uppgav vid förhör till en början, att han hette Johansson, men hans identitet

röjdes genom att man hos honom anträffade ett med hans rätta namn försett kort från Stockholms stads arbetsförmedling. Svensson överfördes då till lösdrivarroteln, där han hördes angående lösdriveri. Svensson uppgav då, att han, efter det han i oktober 1947 varnats för lösdriveri, tillsammans med hustrun begivit sig till sin fostermor i Småland och vistats där till början av februari 1948, då han och hustrun återvänt till Stockholm. Efter återkomsten till Stockholm hade han endast haft en del arbeten på expressbyråer och hustrun hade icke haft någon sysselsättning. Svensson förnekade, att han varit uppe i huset Johannesgatan 12 och tiggat pengar. Genom statsrådet Quensel hade han nästföregående lördag fått löfte om 400 kronor för att hyra en sommarstuga i Handen (söder om Stockholm) men stugan hade varit upptagen.

Efter förhöret varnades Svensson enskilt för lösdriveri och frigavs.

**Quensel vänder sig till socialvårdsmyndigheterna angående makarna
Svensson i mars 1948.**

Statsrådet Quensel har uppgivit, att Svensson år 1948 blev kroppsligt sjuk. Han hade fått njurinflammation och cystit, blåskatarr. Quensel hade då uppmanat honom att söka läkare och hade även för Svenssons räkning vänt sig såväl till socialvårdsmyndigheterna som till två olika sjukhus. Hos socialvården hade man sagt, att Svensson själv borde sätta sig i förbindelse med socialvårdsmyndigheten. När Quensel invänt, att Svensson icke ville detta, hade Quensel fått till svar, att man icke hade några maktmedel och icke kunde ta honom. Till sjukhus hade Svensson icke vågat vända sig, enär han hade för sig, att polisen jämt var efter honom. Quensel hade lyckats förmå Svensson att vända sig till Quensels egen läkare, doktor Rhodin, och denne hade givit Svensson ett intyg om att han led av prostatit och behövde kirurgisk behandling. Det enda Quensel kunnat göra hade varit att ge Svensson pengar för att han skulle kunna gå till läkare och bli sonderad. Han hade nämligen svällt upp med tydliga ödemer.

Den följande framställningen rörande socialvårdsmyndigheternas befattning med makarna Svensson under 1948 bygger på en av kammarskrivaren hos Stockholms stads fattigvårdsnämnd Eric Weidenhielm upprättad promemoria av den 8 oktober 1950 ävensom uppgifter som lämnats inför kommissionen av fattigvårdsdirektören Helge Dahlström, fattigvårdsinspektören Birger Carlsson och Weidenhielm.

Den 13 mars 1948 anmälde statsrådet Quensel till fattigvårdsdirektör Dahlström, att makarna Svensson saknade bostad och led nöd. Ärendet överlämnades till Weidenhielm i dennes egenskap av t. f. föreståndare för fattigvårdsnämndens centrala vårdbyrå och hos honom infann sig fru Svensson samma dag efter hänvisning av Quensel. Vid detta tillfälle uppgav fru Svensson, att hon själv såsom diskerska hade en inkomst av 250 kronor i månaden men att mannen på grund av sjukdom var oförmögen till arbete och att de saknade bostad. Hon fick det beskedet, att husrum tillfälligt

kunde beredas henne och mannen på två skilda hotell, Spjutet och ett ungarshotell. Detta erbjudande avvisade emellertid fru Svensson under framhållande av att makarna inte ens för en natt ville leva åtskilda. Weidenhielm gjorde också förfrågan hos Stockholms stads bostadsförmedling om lägenhet för makarna Svensson men fick besked, att de tidigare mot ersättning överlätit en bostad som anvisats dem och att bostadsförmedlingen därför icke kunde anvisa dem någon ny lägenhet. Fru Svensson som delgavs detta besked förklarade, att deras bostadsfråga tillfälligt kunde ordnas på annat sätt. Med anledning av fru Svenssons uppgifter, att mannen icke hade kläder så att han kunde söka arbete eller läkarvård, utskrevs rekvisition på kläder åt honom hos en herrekiperingsfirma. Weidenhielm framhöll för fru Svensson, att mannen i fortsättningen icke kunde erhålla bidrag från socialvården utan företeende av intyg om arbetsoförmåga.

I detta sammanhang må något beröras omständigheterna kring försvinnandet av en hos fattigvårdsnämnden upplagd akt angående makarna Svensson. Weidenhielm har uppgivit, att hos centrala vårdbyrån redan före fru Svenssons besök där den 13 mars 1948 fanns en akt angående makarna Svensson. Denna innehöll bl. a. en del anmärkningar mot Svensson i nykterhetshänseende. Huruvida däri funnos några uppgifter om Svenssons personliga förhållande till statsrådet Quensel, kunde Weidenhielm icke yttra sig om. Under fru Svenssons besök den 13 mars 1948 gjorde Weidenhielm en del anteckningar i akten och lämnade därefter ut denna till byråns vaktmästare för vidare befordran till fattigvårdsnämndens understödsdelegerades expedition. Beslutet om beklädnadsbidrag till mannen Svensson skulle nämligen anmälas för understödsdelegerade. När akten lades på vaktmästarens bord, var vaktmästaren icke tillstädes. Fru Svensson uppehöll sig under tiden i vaktmästarens rum, där beklädnadsrekvisitionen överlämnades till henne. När Weidenhielm några dagar senare rekvirerade akten tillbaka från understödsdelegerades expedition, befanns det, att akten icke blivit översänd dit. Vid företagen undersökning förklarade vaktmästaren, att han icke kunde erinra sig ha sett akten, och denna kunde icke återfinnas trots noggrant letande. Enligt Weidenhielms personliga uppfattning hade fru Svensson tagit akten. Weidenhielm visste från sin tjänstgöring i fattigvårdsnämnden icke något annat fall när en akt förkommit. Fru Svensson som vid ett senare besök hos vårdbyrån tillfrågades om saken förnekade emellertid, att hon tagit akten.

Den 21 mars 1948, som var en söndag, telefonerade Quensel till Weidenhielm, som då befann sig hemma i sin bostad, och hemställde, att Weidenhielm skulle på fattigvårdsnämndens vägnar godkänna, att Quensel till makarna Svensson förskötterade 400 kronor till hyra åt dem av en stuga i Vendelsö (söder om Stockholm). Weidenhielm hänvisade då till fattigvårdsdirektör Dahlström. — Enligt vad Dahlström trodde sig minnas hade han samma dag haft ett samtal med Quensel om denna sak. Dahlström hade då förklarat, att en åtgärd i enlighet med Quensels förslag skulle kunna medföra, att Vendelsö kommun finge övertaga ansvaret för understöd i

fortsättningen åt makarna Svensson, och att det var uteslutet, att Stockholms stads fattigvårdsnämnd skulle medverka till något sådant. Dahlström hade funnit det egendomligt, att han blivit uppringd i sin bostad om denna angelägenhet som icke synts brådskande.

Den 22 mars 1948 meddelade Quensel till fattigvårdsnämnden, att han givit makarna Svensson 400 kronor till förhyrande av en stuga i Vendelsö, och hemställde, att fattigvårdsnämnden skulle bevilja dem medel till erforderlig utrustning. Däremot gjorde Quensel icke anspråk på att från fattigvårdsnämnden återfå hyresbeloppet.

Sedan fru Svensson infunnit sig på centrala vårdbyrån, upprättades rapport och förslag till utrustning med möbler och husgeråd m. m. till ett sammanlagt belopp av omkring 465 kronor. Därjämte beviljades makarna Svensson ett kontant bidrag å 15 kronor i avbidan på understödsdelegerades beslut i ärendet.

Vid föredragning av ärendet den 31 mars 1948 inför understödsdelegerade uppdrogo dessa åt ordföranden Hallström, fattigvårdsdirektör Dahlström, socialläkaren Inghe och kammarskrivare Weidenhielm att taga kontakt i ärendet med Quensel, varjämte understödsdelegerade beslöto att godkänna det beslut ordföranden därefter kunde fatta. Med anledning härav uppsökte de sålunda utsedda personerna samma dag Quensel på dennes ämbetsrum. Vid detta tillfälle redogjorde Quensel för sina försök att hjälpa makarna Svensson och nämnde också, att de ideligen sökte upp honom och bådo om hjälp. Quensel förklarade, att detta icke längre kunde få fortsätta. — Han hade redan tidigare vid telefonsamtal med fattigvårdsdirektören sagt sig vara besvärad av makarna Svenssons ständiga springande hos honom. — Under överläggningen hos Quensel fick denne en telefonringning från mannen Svensson som ville ha pengar för att besöka en läkare. Quensel avböjde emellertid denna begäran. Fattigvårdsnämndens representanter framhöllo för Quensel att en förutsättning för att makarna Svensson skulle kunna infogas i en produktiv tillvaro och för att Quensel skulle kunna befrias från deras uppvaktningar var att han upphörde med att ge dem privat hjälp. Enligt vad Weidenhielm erinrade sig svarade Quensel då: »Ja, om ni nu tar hand om det här.»

Efter överläggningen hos Quensel beslöt understödsdelegerades ordförande — i enlighet med det bemyndigande han erhållit av understödsdelegerade — i samråd med fattigvårdsdirektören, att makarna Svensson skulle erhålla utrustning för flyttningen till Vendelsö till ett belopp av 465 kronor och att fattigvårdsnämnden skulle svara för transportkostnaderna. Därjämte beviljades makarna Svensson ett kontantbidrag av 75 kronor i avvaktan på arbetsinkomst. Det beslöts vidare, att ytterligare bidrag icke skulle beviljas dem förrän mannen inkommit med utlovat läkarintyg, utvisande att han var oförmögen till arbete. — Sådant intyg inkom den 5 april 1948.

Vid transporten av utrustningen till stugan i Vendelsö medföljde doktor Inghe för att tala med och undersöka mannen Svensson som undanhållit sig varje sammanträffande med fattigvårdsnämndens personal. Vid fram-

komsten till Vendelsö träffade emellertid Inghe endast fru Svensson, och den avsedda undersökningen av mannen kom alltså icke till stånd.

Fattigvårdsdirektör Dahlström, inspektör Carlsson och kammarskrivare Weidenhielm ha inför kommissionen framhållit, att förevarande ärende handlagts av fattigvårdsnämnden i vanlig ordning. Enligt fattigvårdslagen ålåg det nämnden att taga vård om personer som hade styrkt sin oförmåga till arbete. Genom uppgifter av statsrådet Quensel hade man haft anledning antaga, att mannen var sjuk, och detta hade också senare bekräftats genom läkarintyg. Möjligen hade förutsättningar kunnat finnas för Svenssons intagning på sinnessjukhus och det hade varit avsett, att doktor Inghe skulle pröva förhandenvaron av denna förutsättning. Om det befunnits, att Svensson icke var sinnessjuk, hade man icke kunnat förordna om hans intagning tvångsvis på arbetshem, enär han såsom arbetsoförmögen icke åsidosatt försörjningsplikt. Ej heller hade man kunnat tvångsvis överföra honom till någon försörjningsinrättning. Om han missbrukat kontantbidrag till köp av spritdrycker eller narkotika, hade man kunnat avstänga honom från hans bidrag för att därigenom förmå honom att själv begära intagning på vårdhem, ex. vårdhemmet Högalids försörjningsavdelning. Detta hade varit skälet till att man uppmanat Quensel att icke lämna Svensson ytterligare kontanthjälp. Å andra sidan hade i sådant fall förelegat risk, att Svensson skulle söka skaffa sig medel till sitt uppehälle genom brottsliga handlingar. Här hade uppkommit en avvägningsfråga. Enligt modern socialvårdsuppfattning ville man så långt möjligt försöka med öppen vård.

Makarna Svenssons kontakt med socialvårdsmyndigheterna sommaren 1948.

Under vistelsen i Vendelsö erhöles makarna Svensson understöd genom Tyresö kommun med 150 kronor för tiden juli—augusti 1948 och omkring 200 kronor till kläder, vilka belopp sedermera ersattes av Stockholms stad.

Redan i juni 1948 besökte fru Svensson på nytt fattigvårdsnämndens centrala vårdbyrå och anhöll, att man skulle skaffa henne och mannen en bättre bostad i Stockholm, därvid hon åberopade ett läkarintyg enligt vilket hon led av ledgångsreumatism. Weidenhielm vände sig då till stadens bostadsförmedling och hänvisade till läkarintyget. Genom bostadsförmedlingens försorg erhöles makarna Svensson bostad om 1 rum och kök i Hägersten (en av Stockholms södra förorter) med tillträde den 1 september 1948.

Assistenten hos Stockholms stads nykterhetsnämnd Allan Andreasson har uppgivit, att han i juli 1948, när han tjänstgjorde såsom assistent på sociala byrån nr I (i Brännkyrka) två gånger fått besök av fru Svensson. Vid det första tillfället hade hon framställt en begäran om penningbidrag som Andreasson ansett sig icke kunna bifalla. Fru Svensson hade då sagt, att hon ämnade vända sig till statsrådet Quensel, om hon icke fick något bidrag. Andreasson hade gjort en anteckning härom i socialakten. Vid ett tillfälle i augusti 1950 hade Andreasson hemma hos Kejne fått del av en fotostatkopiering av socialakten. Fotostatkopieringen hade emellertid icke innehållit

den anteckning Andreasson gjort i akten i juli 1948. — Sedan Andreasson inför kommissionen konstaterat, att anteckningarna i övrigt i akten för juli och augusti 1948 förts i löpande följd, förklarade Andreasson, att det kunde tänkas, att han gjort sin ifrågavarande anteckning på ett löst papper och att det sedan icke blivit av att föra in den.

Såsom framgår av kommissionens redogörelse förekommer Quensels namn på ett flertal ställen i socialakten angående makarna Svensson. Att avlägsna just den av Andreasson omnämnda anteckningen i syfte att dölja Quensels namn i sammanhanget förefaller därför föga ändamålsenligt.

I slutet av augusti 1948 erhöll fru Svensson efter framställning hos sociala byrån nr I i Brännkyrka församling bidrag till flyttning från Vendelsö till Hägersten och till hyra för september 1948. Under september 1948 erhöilo båda makarna efter företeende av läkarintyg om arbetsoförmåga kontanta bidrag till uppehållet.

Svensson gripes såsom misstänkt för stöld i september 1948.

Den 7 september 1948 greps Svensson kl. 18.30 i tandläkarinstitutets lokaler i Stockholm av personal från vederbörande polisvaktstrikt efter anmälan, att Svensson utan skäl原因 anledning uppehållit sig i lokalerna och att han kunde misstänkas för stölder som förut förövats där.

En studerande vid institutet, Ringblom, vilken medföljde till vaktstationen uppgav, att han tagit fast Svensson i en av institutets trappor och frågat honom vad han hade där att göra. Svensson hade då förklarat, att han besökt en toalett. Svensson hade vidare uppgivit, att han kom från statsrådet Quensel. I Ringbloms närvaro hade Svensson telefonerat till Quensel, varvid även Ringblom fått tala med denne. Quensel hade då sagt, att Svensson tidigare varit anställd vid finansdepartementet och att Quensel ibland brukade ge Svensson en slant. Quensel hade bekräftat, att Svensson samma dag besökt honom.

Svensson uppgav vid förhör på vaktstationen, att han gått in i institutet för att besöka en toalett och att han icke varit där sedan 1927, då han låtit laga en tand.

Sedan en annan studerande senare samma dag anmält på vaktstationen, att han den 4 i samma månad, när en del stölder förövats på institutet, där sett en man som till kroppsstorlek och klädsel liknade Svensson, hördes Svensson på nytt därvid han uppgav, att han några månader tidigare varit inne i institutet och ringt från en telefonkiosk på nedre botten. Svensson överfördes därefter till kriminalavdelningen för vidare förhör.

Vid förhör på kriminalavdelningen den 8 september 1948 förnekade Svensson, att han haft något att göra med stölder på tandläkarinstitutet. Han uppgav, att han 1927 eller 1929 besökt institutet för tandlagning. Därefter hade han en gång omkring den 1 juni 1948 varit inne där och telefonerat. Sedan dess hade han icke varit inne i institutets lokaler förrän dagen förut,

när han anhölls. Dagen för anhållandet hade han omkring kl. 17.30 besökt statsrådet Quensel i dennes bostad vid Saltmätargatan. Han kände statsrådet sedan 1930 och brukade besöka honom och få pengar till sitt uppehälle. Vid ifrågavarande besök hade Svensson fått 10 kronor. Det hade varit hans avsikt att sedan åka hem till Hägersten. På vägen hade han, som led av en njuråkomma, fått behov att besöka en toalett och han hade då kommit på tanken att gå in på institutet.

Den 9 september frigavs Svensson, enligt anteckning på dossiern i ärendet, med en allvarlig tillsägelse att sköta sig. Den 24 i samma månad beslöt polisen, att förundersökningen skulle nedläggas, då Svensson nekat till stöld och det icke kunde bevisas, att han förövat sådant brott.

Socialvårdsmyndigheternas befattning med makarna Svensson i slutet av 1948.

Den 1 oktober 1948 infann sig makarna Svenssons hyresvärd i Vendelsö på fattigvårdsnämndens centrala vårdbyrå och begärde ersättning med 325 kronor för skador som makarna Svensson förorsakat på den stuga de bott i. Hyresvärden uppgav, att han först vänt sig till statsrådet Quensel men av denne hänvisats till fattigvårdsnämnden. Sedan Quensel hos centrala vårdbyrån begärt, att anspråket skulle prövas av fattigvårdsnämnden, avslögo understödsdelegerade framställningen den 13 oktober 1948.

Den 7 oktober 1948 beviljade fattigvårdsstyrelsen i Brännkyrka församling, som erhållit läkarintyg om att båda makarna Svensson voro oförmögna till arbete, understöd åt dem för oktober med 225 kronor och för november med 250 kronor. Av understödsbeloppen skulle 35 kronor till hyra tillställas värden och 100 kronor utgå i form av matanvisningar.

Fru Svensson infann sig därefter den 27 oktober 1948 på sociala byrån nr I (i Brännkyrka) och hemställde om ytterligare understöd till hyra, uppehälle och ved. Senare samma dag besökte hon ånyo byrån och återkallade ansökningen.

Sedermera telefonerade Quensel på nytt till kammarskrivare Weidenhielm och anmälde, att makarna Svensson ledo nöd. Quensel förklarade, att han inte stod ut med makarna Svenssons uppvakningar, och uppgav, att mannen Svensson ideligen uppsökte honom och tiggde pengar av honom. Weidenhielm framhöll, att makarna Svensson närmast voro anstaltsmännskor, som de uppförde sig. Vid tillfället bad Weidenhielm att få koppla över samtalet till fattigvårdsdirektören. Quensel förklarade, enligt Weidenhielm, att detta icke var nödvändigt, och bad Weidenhielm att framföra saken till fattigvårdsdirektören.

Quensels uppgifter vidarebefordrades till sociala byrån nr I och assistenter och socialvårdssystrar sökte makarna Svensson i bostaden i Hägersten. De kunde emellertid icke anträffas och infunno sig icke heller på socialvårdsbyrån efter skriftliga kallelser vare sig i slutet av 1948 eller början av 1949.

Troligen den 19 december 1948 mottog Weidenhielm ett brev från fru Svensson av följande lydelse.

Stockholm den 18 december 1948.

Herr Amanuens Weidenhielm.

Jag har vid flera tillfällen talat med Statsrådet Quensel om nedanstående relaterade fall och är nu nödsakad att vända mig till Eder för att om möjligt få en rättelse till stånd. Själv vill ej Statsrådet Quensel ringa inspektören vid 1:a byrån, då han ej blivit bemött som han anser. Vill Ni därför vara vänlig och taga reda på hur det kommer sig att vi ännu ej fått vårt socialunderstöd för december fastän vi i dag skriver den 18:e. Förra månaden fick vi vårt understöd den 18 november, men de andra fick sitt understöd för december den 29 november samt 60:— kronor extra för julhelgen. Nu gick mitt läkarintyg ut den 14 december men då jag ej hört något ifrån sociala byrån på 14 dagar, ansåg jag det meningslöst att förnya det. Varför visar de en sådan nonchalans just för oss. Den socialsystemer som besökte oss förra månaden lät mig förstå att de på byrån talade om en förbindelse mellan Statsrådet Quensel och min make. Någon sådan har ej existerat och Statsrådet blev mycket ledsen när jag omtalade varför jag ej ville besöka byrån. När vi ej fick understöd den 29 november besökte vi en präst i församlingen som sade att sociala byrån bett honom ringa efter Radiopolisen. De hade talat illa om maken och kommit med lögnaktiga påståenden om honom som de ej ha varken fog eller bevis för. Min makes läkarintyg gäller till den 27 december men vi ha ej tänkt förnya dem eller söka fortsatt understöd, då vi ämna resa ned till Kalmartrakten vid nyår. Om nu amanuens Weidenhielm vill vara vänlig och hjälpa oss så att vi få detta understöd för denna månad, så kan vi flytta från Stockholm och behöva ej söka fortsatt socialhjälp. Vi ha nu fått pantsätta en del utav det vi förut utlöst samt lånat pengar privat. Om vi skall resa måste vi ha alla våra tillhörigheter med oss och först lösa ut detta. Vi ha varken pengar till ved eller annat till Jul. Jag beder om att få hämta svar på måndag och om möjligt få hämta understödet på Vasagatan eller få det hemskickat per post till mig. Jag får annars be Statsrådet tala med socialministern. Ring gärna till Statsrådet han kan upplysa om allt. Beder om att snara åtgärder vidtagas. Med största högaktning.

Ingrid Svensson
Stjernströms väg 2.

Quensel vänder sig till polisen angående Svensson den 12 maj 1949.

På kvällen den 12 maj 1949 greps Svensson på Quensels anmodan av två konstaplar från radiopolisen i Quensels bostad där han bettlat. Vid konstaplarnas ankomst låg Svensson på golvet och fasthölls av pastorn friherre Hans Akerhielm.

Vid förhör på kriminalavdelningen samma kväll uppgav Svensson, att han uppsökt Quensel för att av denne begära pengar till en resa till Kalmar, där Svensson skulle besöka sin fostermor. Quensel hade emellertid blivit arg och tillkallat en radiobil och i väntan på denna hade Svensson kvarhållits av en annan person som befunnit sig i våningen. Svensson saknade för tillfället arbete.

Under vistelsen på kriminalstationen den 12 maj 1949 hördes Svensson också, med anledning av en begäran den 24 februari 1949 från landsfiskalen i Haninge distrikt, angående ett inbrott i en stuga i Vendelsö. Svensson för-

nekade emellertid på det bestämdaste all kännedom om vem som förövat inbrottet.

Det må i detta sammanhang anmärkas, att till kommissionen på mycket sent stadium anmälts att Tore Svensson, vid ungefär samma tidpunkt som nyssnämnda inbrott, misstänkt för ett inbrottsförsök varvid någon polisman skulle antytt, att Svensson stod under statsrådet Quensels beskydd och att det därför icke lönade sig att vidtaga några åtgärder mot honom.

Vid förhör den 13 maj 1949 angående lösdriveri uppgav Svensson, att han sedan september 1948, när han hörts av polisen, såsom misstänkt för stöld å tandläkarinstitutet, icke haft annat arbete än att han någon dag då och då arbetat hos någon expressbyrå. I övrigt hade han livnärt sig genom att tillverka och sälja prydnadssaker av gips. Till början av januari 1949 hade han åtnjutit understöd från sociala nämnderna men efter denna tid hade han icke sökt understöd. — Vid förhöret uppgav Svensson vidare, att han sökt flera namngivna läkare på grund av njursjukdom.

Enligt en å lösdrivaravdelningen likaledes den 13 maj 1949 upprättad promemoria hade följande uppgifter per telefon inhämtats från de av Svensson omnämnda läkarna: Doktor Rasch hade den 17 september 1948 vid undersökning av Svensson funnit honom vara i behov av specialistvård och remitterat honom till Södersjukhuset. För någon tid sedan hade Rasch blivit uppringd av någon person som undrat, om Rasch kunde vidtaga några åtgärder med anledning av Svenssons sjukdom. Rasch hade svarat, att han tidigare remitterat Svensson till Södersjukhuset och att Rasch ingenting kunde göra, enär Svensson icke följt denna ordination. — Doktor Grönquist hade vid troligen två tillfällen, första gången för omkring två år sedan, haft besök av Svensson som begärt att bli sonderad. Vid båda tillfällena hade Svensson hälsat från statsrådet Quensel. Den ena gången hade Svensson kommit på kvällen sedan Grönquist gått och lagt sig. Den andra gången hade Svensson haft en kvinna i sällskap. Grönquist kunde icke uttala sig om Svenssons sjukdom och ville icke vidare ha med honom att göra. — Doktor Rhodin hade behandlat Svensson två gånger, den 27 september och den 20 oktober 1948. Svensson hade kommit på rekommendation av Quensel. Vid det ena besöket som ägt rum utom besökstid hade Svensson varit full och envis. Vid det andra besöket hade Svensson haft en kvinna i sällskap och de hade bråkat i husets trappa. Svensson led tydligen av en gammal gonorrhé som förorsakade förträngning i urinröret. Rhodin ansåg Svensson vara en asocial individ och ville icke ha något ytterligare med honom att skaffa.

Den 14 maj 1949 hördes fru Svensson i ärendet och uppgav, att mannen haft en del extra arbeten och dessutom sålt av honom själv tillverkade gipsföremål. Hon hade stickat strumpor som mannen sålt. Pengarna hade han lämnat till henne. Mannen gjorde vad han kunde för deras gemensamma bästa och han hade under de sista två åren icke begagnat spritdrycker. De hade för avsikt att resa till Kalmar och tillbringa sommaren där och om möjligt även stanna kvar där.

Svensson frigavs den 14 maj 1949 och erhöll då enskild varning för lösdriveri. Enligt anteckning på polisens dossier i ärendet erhöles makarna Svensson en allvarlig tillsägelse, att de, såsom de uppgivit, skulle resa till mannens fostermor i Småland och stanna där.

I sin bok »Om dessa tiga...» har Kejne beträffande polisens befattning med Tore Svensson i nu förevarande fall anfört bl. a. följande (s. 194 o. ff.).

Det var en gammal man, som uppe på kriminalstationen tillsammans med en överkonstapel och dennes yngre kollega tog hand om Tore vid framkomsten. Att den gamle mannen var läkare fattade Tore inte med detsamma. — — — Doktorn var inte någon gång riktigt med på noterna, det märkte Tore. Han uppfångade ordet Beckomberga och så hörde han sin väns namn. — — — Han hörde doktorn tala med säker och bestämd röst.

— Nej, jag motsätter mig på det allra bestämdaste. Han är inte sinnessjuk och med min vilja kommer han inte på Beckomberga.

Det kunde väl aldrig vara möjligt att överkonstapeln var riktigt underrättad? Satt han inte där och påstod att det var ämbetsmannen som bestämt detta? Nog visste Tore att hans fine vän hade stor makt i samhället, men det här måste ju i alla fall vara rena vanvettet.

Kejne har inför kommissionen förklarat, att skildringen i boken bygger på uppgifter av Svensson och en bekant till Kejne, kriminalkonstapeln Bengt Resar, samt att den åsyftade läkaren enligt Svenssons uppgift skulle ha varit professor Alfred Petrén. — På sätt framgår av det följande förordnade Petrén i september 1949 om Svenssons intagning på Beckomberga sjukhus.

Svensson har inför kommissionen förklarat, att han vid nu ifrågavarande tidpunkt icke blivit hos polisen undersökt av någon läkare och att han icke lämnat någon sådan uppgift till Kejne. Petrén har likaledes uttalat, att han vid denna tid icke haft någon befattning med Svensson.

Uppenbarligen föreligger i Kejnes framställning såvitt gäller ifrågasatt intagning av Svensson på sinnessjukhus en förväxling med händelser som inträffade i september samma år och som närmare avhandlas i det följande.

Quensel vänder sig till fattigvårdsnämnden i maj 1949 med anledning av vräkningshot mot makarna Svensson.

Från mitten av maj 1949 till slutet av augusti eller början av september samma år synas makarna Svensson ha vistats hos släktingar till mannen i Småland och i Göteborg. Den 27 maj 1949 satte sig Quensel per telefon i förbindelse med förut omnämnde kammarskrivaren Weidenhielm i fattigvårdsnämnden och meddelade, att Quensel fått ett brev från fru Svensson vari hon omtalat, att hon och mannen hotades av vräkning från sin bostad i Hägersten, och vädjat om Quensels hjälp att hindra vräkningen. Weidenhielm hade vid detta liksom vid ett tidigare tillfälle hänvisat till fattigvårdsdirektören men Quensel hade enligt Weidenhielm förklarat, att det räckte om denne framförde meddelandet.

Weidenhielm anmälde ärendet för fattigvårdsinspektören och sociala

byrån nr I (i Brännkyrka) underrättades om saken. Vräkningen gick emellertid i verkställighet den 19 juli 1949. Därvid ombesörjde fattigvårdsnämnden, att makarna Svenssons tillhörigheter omhändertogs för magasineringsring.

Fru Svenssons första aktion mot Quensel den 16 september 1949.

Quensel har uppgivit, att han troligen den 17 september 1949 från fru Svensson mottagit ett — av Quensel sedermera förstört — brev i vilket hon skrivit: »Nu har det gått upp ett ljus för mig, hur det här ligger till. Det ligger något sjukt bakom detta. Det har jag inte förstått förut, men nu förstår jag det.» Hon hade i brevet vidare förklarat sig vara djupt sårad och ämna stämna mannen på äktenskapsskillnad med åberopande som skäl »detta med statsrådet». Dagen därpå hade emellertid Quensel fått ett nytt brev från fru Svensson i vilket hon tagit tillbaka vad hon anfört i det föregående brevet. Quensel hade tänkt, att det varit någon tokig idé som föranlett henne att skriva det första av de båda breven och han hade då bränt detta.

Fru Svensson har inför kommissionen härom berättat, att en person vars namn hon icke ville uppgiva troligen den 16 september 1949 till henne framfört påståenden och rykten om att hennes man stått i homosexuell förbindelse med Quensel. (Fru Svensson torde såsom sin sagesman ha åsyftat en halvbror till henne.) Då det fanns vissa omständigheter som talade för en sådan möjlighet — Quensels personliga intresse för mannen och penninghjälpen åt honom — hade hon fått den misstanken, att påståendena kunde vara riktiga. Om sin reaktion vid tillfället har hon yttrat: »Det var det att jag reagerade så häftigt att jag hade faktiskt inga tankar i huvudet. Det blev en förfärlig uppståndelse och en alldeles enastående stor scen.» Samma dag hade hon skrivit och avsänt ett brev till Quensel. I detta brev hade hon uttalat att, om det var någon förbindelse mellan Quensel och hennes man, hon ämnade begära äktenskapsskillnad av denna anledning med Quensel som part. Hon hade icke innan hon avlätit brevet talat om saken med sin man med vilken hon vid tiden i fråga icke sammanbodde.

Det andra av de av Quensel omnämnda två breven, i vilket fru Svensson återtog sina anklagelser, har överlämnats till kommissionen och är av följande lydelse:

Stockholm. Söndag.

Bästa Statsrådet!

Jag beder Statsrådet förlåta mina överilade ord i brevet. Jag är mycket ledsen för att jag sårade Statsrådet med mina beskyllningar. Jag kan ej omtala hur jag ångrar detta och önskar det kunde göras ogjort. Jag har alltid högaktat och kommit att alltmer hålla av Statsrådet, som jag betraktat som min allra bästa vän. Jag kan aldrig nog tacka Statsrådet för allt vad Statsrådet gjort för oss. Jag blev så förtvivlad över alla de beskyllningar som min bror gjorde och över det uppträde som blev följderna därav, att jag ej visste vad jag skrev eller gjorde. Jag ville rentvå mig för all delaktighet. Jag hade dock aldrig kunnat göra något som

kunnat förorsaka Statsrådet skada. Jag skall nu övertänka hur jag för framtiden skall ordna för mig. Jag ber Statsrådet förlåta att jag på detta sätt oroat Statsrådet. Jag klandrar ej Statsrådet vad som än förekommit och är ledsen att ha förlorat Statsrådets högaktning och vänskap.

Ingrid Svensson.

Svensson intages på Beckomberga sjukhus i september 1949.

Av det föregående framgår, att Svensson på hösten 1948 vid olika tillfällen sökt läkare för urineringsbesvär men att han underlåtit att följa rekommendation om närmare undersökning på sjukhus i Stockholm. Enligt uppgifter av fru Svensson hade mannen även i februari och maj 1949 sökt läkare av samma orsak och i början av augusti samma år på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg tillrätts röntgenundersökning men underlåtit att infinna sig härtill.

Överläggningar om Svenssons omhändertagande.

I slutet av september 1949, sedan mannen Svensson återkommit till Stockholm, uppsökte fru Svensson statsrådet Quensel på hans ämbetsrum och talade med honom om mannens sjukdom och hans ovilja att söka läkarvård. Hon framhöll då, att enda möjligheten syntes vara att få mannen intagen på Beckomberga sjukhus för att därifrån få honom överförd till Karolinska sjukhuset, där han skulle kunna få behandling för sjukdomen. — Enligt vad hon uppgivit inför kommissionen hade hon sedan länge haft klart för sig, att tvångsintagning på kroppssjukhus icke kunde ske.

I detta sammanhang må i korthet beröras huvudreglerna om intagning på sinnessjukhus. Ansökning om intagning för vård å sinnessjukhus kan göras antingen av den sjuke själv eller av någon honom närstående eller av vissa myndigheter, bl. a. polismyndighet. När ansökan om sinnessjuks intagning för vård göres av annan än den sjuke själv, med andra ord tvångsintagning, skola vid ansökningen fogas vårdattest och levnadsberättelse angående den sjuke. Vårdattesten, som skall innefatta förklaring, att den sjuke är i behov av vård på sinnessjukhus, skall utfärdas av legitimerad läkare. Vårdattest må emellertid ej meddelas av läkare vid det sinnessjukhus där intagning begäres. Vårdattest och levnadsberättelse skola avfattas enligt av medicinalstyrelsen fastställda formulär. Sist på fjortonde dagen efter intagningen skall sjukvårdsläkare, d. v. s. den för sjukvården vid sinnessjukhuset ansvarige läkaren, ha prövat, huruvida den intagne är i behov av vård på sinnessjukhus. Framgår det vid prövningen, att den intagne ej är i behov av sådan vård, skall han ofördröjligen utskrivas från sjukhuset.

Quensel synes efter samtalet med fru Svensson ha i telefon satt sig i förbindelse med överläkaren på Beckomberga sjukhus, doktor Fritz Wiesel. Enligt vad Wiesel berättat inför kommissionen hade Quensel vid ett telefonsamtal frågat Wiesel om möjligheten att få intagen på sjukhus en Quensels skyddsling som varit anställd såsom expeditionsvakt i ett departement.

Quensel hade uppgivit, att mannen i fråga hade urineringsbesvärligheter och att han hade undandragit sig behandling. På Quensels förfrågan hade Wiesel upplyst att mannen, om han i övrigt var i behov av psykisk vård, kunde undersökas och behandlas på sjukhuset även för sin kroppsliga åkomma. Såvitt Wiesel kunde erinra sig hade han vid tillfället nämnt att, därest intagning skulle ske på ansökan av hustrun, vårdattest erfordrades av läkare. Däremot hade, såvitt Wiesel kunde påminna sig, icke förekommit någon diskussion om polisens medverkan till intagningen.

Kort efter Quensels samtal med Wiesel besökte fru Svensson Wiesel på Beckomberga sjukhus och talade med honom angående mannens intagning där. Fru Svenssons besök hos Wiesel ägde troligen rum den 26 september 1949. En av henne till Wiesel överlämnad redogörelse för förloppet av mannens sjukdom är nämligen dagtecknad nämnda dag. Vid tillfället lovade Wiesel att bereda Svensson plats på sjukhuset, om de formella förutsättningarna för hans intagning voro för handen. I detta sammanhang nämnde Wiesel enligt fru Svensson, att det kunde vara lämpligt att genom polisens förmedling ordna med vårdattest för mannen. Vid denna tidpunkt sammanbodde fru Svensson icke med mannen och visste icke heller var han fanns. Hon ansåg det därför även från denna synpunkt vara lämpligt att taga kontakt med polisen för att genom dess försorg försöka få tag på mannen.

Efter besöket hos Wiesel vände sig fru Svensson på nytt till Quensel och bad honom att sätta sig i förbindelse med kriminalpolisintendenten Alvar Zetterquist och begära, att polisen skulle omhändertaga Svensson. Hon önskade nämligen icke själv framställa begäran därom. Quensel ringde därefter, troligen i fru Svenssons närvaro, till Zetterquist och hemställde, att polisen måtte taga hand om Svensson för undersökning av hans sinnesbeskaffenhet. Quensel betonade under samtalet, att Svensson var i behov av vård för kroppssjukdom. Zetterquist fick, enligt vad han uppgivit, det intrycket, att Quensel var besvärad av Svensson. Från Zetterquists sida framhölls, att polisen hade anledning att syna Svensson som lösdrivare och att man, om anledning därtill fanns, kunde få honom intagen på sinnessjukhus. Zetterquist framhöll också vid samtalet med Quensel, att polisen icke kände till var Svensson fanns, och bad Quensel att hjälpa polisen att få tag på Svensson.

Svenssons omhändertagande.

Såsom en följd av nyssberörda samtal beordrade Zetterquist, att Svensson skulle omhändertagas för sinnesundersökning.

I en på kriminalpolisens femte rotel (lösdrivarroteln) den 26 september 1949 upprättad P. M. anfördes följande.

Kriminalpolisintendenten A. Zetterquist har innevarande dag givit order till 5:e roteln om att diversearbetaren Tore Svensson, född den 22 juni 1909, vilken för närvarande vistas i Stockholm under okänd adress, skall omhändertagas för sinnesundersökning.

Svensson har nu liksom vid flera tidigare tillfällen trakasserat statsrådet Quen-

sel på sådant sätt, att allt tyder på att Svensson är i behov av vård på sinnessjukhus.

När Svensson senast var i förhör å 5:e roteln lovade han att lämna staden och begiva sig till Småland. Han har emellertid nu återkommit till staden och åter börjat sitt tidigare uppträdande mot Quensel.

Svensson lär bo antingen på Högalid under namnet *Ivar Jansson* eller på Pelikan under namnet *Erik Johansson*. Han har också talat om att han skulle lägga in sig på Karolinska sjukhuset, varför en undersökning bör ske där.

Ärendet är brådskande. Sedan Svensson omhändertagits, meddelas intendenten Zetterquist härom. — Stockholm, kriminalpolisens 5:e rotel den 26 september 1949.

Hans Alexandersson.

Påföljande dag, den 27 september, sammanträffade fru Svensson av en tillfällighet med mannen utanför kanslihuset, dit han begivit sig för att söka Quensel som han emellertid icke träffat. De gjorde då sällskap och togo över natten in på hotell. Dagen därpå, den 28 september, ringde makarna Svensson till Quensel från en telefonkiosk, varvid mannen bad om ett sammanträffande med Quensel på dennes ämbetsrum. Quensel bestämde emellertid efter en med fru Svensson träffad överenskommelse, som icke uppfattades av mannen Svensson, att sammanträffandet i stället skulle äga rum vid Nationalmuseum klockan 12.30 samma dag. Quensel ringde därefter till polisen och omtalade det överenskomna sammanträffandet med Svensson. Vid den avtalade tidpunkten infunno sig två kriminalkonstaplar vid Nationalmuseum och hämtade Svensson till kriminalavdelningen. Fru Svensson synes ha varit i mannens sällskap och medföljt till polisen.

Utredningen hos polisen.

Vid polisförhör samma dag uppgav Svensson, att han hörts av polisen senast den 12 maj 1949 och att han då varit i saknad av arbete. Sedan dess hade han icke haft någon sysselsättning. Anledningen till att han icke arbetat var den, att han led av förträngning i urinröret och därför var arbetsoförmögen. Under sommaren 1949 hade han och hustrun vistats hos släktingar i trakten av Kalmar och i Göteborg. Någon dag i slutet av augusti 1949 hade de återvänt till Stockholm och därefter huvudsakligen bott i tält på Lidingö. De hade livnärt sig av sparade medel. Svensson förnekade, att han gjort sig skyldig till bettleri eller annat brott, för vilket han icke blivit lagförd.

Enligt protokoll över förhör likaledes den 28 september 1949 med fru Svensson angående mannen uppgav hon huvudsakligen följande: Ingen av makarna hade haft arbete sedan mannen i maj 1949 hördes av polisen för lösdriveri i annan mån än att hon stickat raggsockor och sålt dessa. Till sitt uppehälle hade makarna förbrukat 150 kronor av sparade medel. Hon hade 100 kronor inestående på postsparbanken. Vid ett tillfälle under sommaren hade hon från statsrådet Quensel fått en postanvisning på 30 kronor. Mannen led sedan omkring 10 år tillbaka av någon förträngning i uringången och hade av flera läkare tillrätts att lägga in sig på sjukhus för operation.

Oaktat han av läkare erhållit remiss till sjukhus, hade han emellertid underlåtit att uppsöka anvisat sjukhus. Fru Svensson hemställde nu, att hennes make blev ordentligt läkarundersökt för sin åkomma.

För undersökning av Svenssons sinnesbeskaffenhet tillkallades professor emeritus Alfred Petrén, som var polisläkarsuppleant och brukade anlitas i synnerhet för undersökning av alkoholister som han förut kände till. — Petrén hade vid ett tidigare tillfälle, år 1944, haft befattning med Svensson i ett ärende som rörde ifrågasatt omhändertagande av denne för alkoholistvård. — Hos polisen tog Petrén del av handlingarna i ärendet och samtalande med båda makarna Svensson. Fru Svensson var angelägen om att mannen skulle komma under behandling för sin kroppsliga sjukdom, men Svensson själv motsatte sig sjukhusvård. Efter undersökningen den 28 september ansåg sig Petrén icke kunna avgöra, huruvida Svensson företedde sådana psykiska sjukdomssymtom att det fanns anledning att utfärda vårdattest för honom. Den å lösdrivarroteln tjänstgörande överkonstapeln har uppgivit, att Petrén efter undersökningen den 28 september till honom yttrat om Svensson: »Den där mannen är ju lika klok som jag och överkonstapeln.»

Innan undersökningen slutförts ringde Petrén till Wiesel och talade med honom om ärendet. Det synes antagligt, att Petrén av fru Svensson erfarit, att hon tidigare varit i kontakt med Wiesel. Under samtalet som troligen ägde rum den 28 september omtalade Wiesel, att han varit i kontakt med Quensel och fru Svensson. Petrén gav enligt vad Wiesel uppgivit uttryck åt den uppfattningen, att Svensson närmast hörde hemma på lösdrivaranstalt och sade sig vara tveksam om huruvida han kunde utfärda vårdattest beträffande Svensson. Wiesel genmälde härtill: »Då blir det inget av då, då är saken ur världen.» — Såvitt Wiesel kunnat erinra sig slutade samtalet med att Petrén yttrade: »Han får väl stanna litet hos polisen så får jag väl se på honom ett tag till.»

Utredningen den 28 september resulterade i att Svensson kvarhölls hos polisen för fortsatt undersökning.

Den 29 september skrev Petrén en promemoria rörande Svensson omfattande sex maskinskrivna sidor med redogörelse för Svenssons kontakt med myndigheterna under årens lopp och hans underlåtenhet att under senare år söka läkarvård för konstaterade sjukdomar. I promemorian omnämndes, att hustrun tagit mannen med sig till polisen för att få erforderlig sjukhusvård ombesörjd åt honom. Vidare återgavs en uppgift av fru Svensson, att mannen under september 1949 blivit alltmer nervös och fått allt sämre sömn så att han funnit sig nödsakad att taga mycket tabletter.

Enligt vad Petrén uppgivit inför kommissionen hade han efter färdigställandet av promemorian den 29 september det intrycket, att hos Svensson förelåg en habituell psykisk abnormitet men att anledning icke fanns att taga in honom på sinnessjukhus.

Petrén har vidare inför kommissionen uppgivit, att det varit hans avsikt att den 29 september vända sig till Quensel för att av denne erhålla närmare uppgifter om Svensson men att Petrén icke hunnit med detta. Genom frågor

till Quensel hade Petrén velat få utrönt på vilka grunder Quensel ansåg Svensson så psykiskt sjuk, att denne borde komma till sinnessjukhus, och söka få klarhet om huruvida Svensson måhända inte var mera sjuk än att han lika väl kunde komma till Svartsjö.

Quensels hänvändelse till Zetterquist.

Hos polisen fick fru Svensson troligen den 29 september av kommissarien på lösdrivarroteln det beskedet, att Svensson skulle komma att häktas som lösdrivare och intagas på sjukhuset på Långholmen för vård av hans kroppsliga åkomma samt därefter översändas till Svartsjö. Sedan fru Svensson erhållit detta besked, uppsökte hon omedelbart Quensel på hans ämbetsrum och omtalade för honom, att polisens avsikt var att sända Svensson till Svartsjö. Quensel framhöll för henne, att det var omöjligt att polisen skulle komma att företaga en sådan åtgärd, då man tidigare uppgivit att Svensson skulle intagas på sjukhus. Fru Svensson sade att hon, om det besked hon erhållit var sant, skulle komma att taga livet av sig, enär hon icke kunde överleva, att mannen genom hennes ingripande skulle komma på tvångsarbete på Svartsjö. Quensel ringde då till Zetterquist och omtalade, att fru Svensson var på besök hos honom och att hon uppgav sig ha hört, att mannen skulle skickas till Svartsjö. Beträffande samtalets fortsatta förlopp har Quensel uppgivit följande. Zetterquist bekräftade fru Svenssons uppgift och förklarade, att polisen hade anledning att taga Svensson till Svartsjö, då han var lösdrivare. Quensel invände, att Svensson var sjuk. Härtill genmålde Zetterquist, att Svensson i så fall skulle få vård på Långholmens sjukhus. Under samtalet skrek fru Svensson: »Ja, då är det slut. Då tar jag livet av mig i dag.» Quensel återgav fru Svenssons yttranden för Zetterquist och Zetterquist uppmanade då Quensel att säga till henne att lugna sig åtminstone till dess hon fick något definitivt besked. — Zetterquist har förklarat, att han icke har något närmare minne av samtalet, men har sagt sig tro att Quensels uppgifter därom äro riktiga och har tillagt att han, om han hört att fru Svensson sagt något om att hon skulle ta livet av sig, säkerligen svarat: »Då må hon göra det.»

Zetterquist har inför kommissionen på särskild fråga förklarat, att han efter det omnämnda samtalet med Quensel icke varit i kontakt med Petrén, och någon uppgift i sådan riktning föreligger icke heller från Petréns sida.

På kvällen den 29 september mottog Quensel från fru Svensson ett brev av följande lydelse:

Stockholm, torsdag em. kl. 16.

Bästa Statsrådet!

Jag vill endast meddela att jag efterhört på Sjukhuset, men min make har ej överförs dit. Jag är en mycket god människokännare och en ganska god psykolog och så dum är jag inte att jag tror att Zetterquist ändrar ett sådant beslut efter två minuters samtal med Statsrådet. Jag förstår mycket väl att han sade detta endast för att vinna tid, så att jag skulle få tillfälle att lugna mig. Det beslut jag fattat och som jag meddelade Statsrådet, står jag fast vid och det ämnar jag

nu fullfölja. Vill Statsrådet göra mig ännu en tjänst och *personligen* meddela min make detta. Jag kan ej inför mig själv eller inför min make eller inför någon annan stå till svars för att ha angivit min egen make så att han därigenom blivit dömd till ett års tvångsarbete eller internering i annan form. Jag började denna aktion under absoluta garantier från Statsrådet att inget skulle hända maken och att polisen endast skulle bistå med att överföra honom till sjukhus. Jag tror ej på några försäkringar varken från Statsrådet eller någon annan. Jag vill nu endast meddela detta så att maken genom Statsrådet kan få veta sanningen. Jag kan ej själv nå honom men beder Statsrådet meddela honom detta samt överbringa en hälsning till honom ifrån hans hustru. De övriga medansvariga får inför sig själva och sitt samvete och inför en högre domare svara för att de på detta sätt spolierar två människors liv och framtid.

Ingrid Svensson.

Petrén beslutar sig för att skriva vårdattest.

Den 30 september sammanträffade fru Svensson på nytt med Petré. Såvitt Petré kunnat erinra sig framhöll fru Svensson då, att mannen var svårt sjuk och behövde opereras och att man väl i så fall icke skulle skicka honom till Svartsjö. Hon framhöll vidare, enligt Petré, att mannen led av sömnlöshet och nervositet.

Beträffande sina överväganden efter samtalet med fru Svensson har Petré inför kommissionen yttrat: »Då tänkte jag, jag bestämmer mig så jag slipper gå upp till Quensel och ha en massa utfrågningar. Så tänkte jag, att jag skriver vårdattest.»

Wiesel har uppgivit, att Petré ett par dagar efter det förut omnämnda telefonsamtalet mellan dem den 28 september ringt till Wiesel. Petré hade därvid sagt, att Petré med hänsyn till Svenssons livsföring tidigare och uppträdandet vid undersökningen nog kunde skriva vårdattest.

Petré har inför kommissionen uppgivit, att han, sedan han bestämt sig för att skriva vårdattest, den 30 september ringt till Quensel och meddelat, att han, efter de upplysningar han fått den dagen, ansåg sig kunna skriva vårdattest. Quensel hade då svarat, att han talat med doktor Wiesel och att denne sagt sig skola taga emot Svensson. Varken före eller efter detta samtal med Quensel den 30 september hade Petré varit i kontakt med denne.

Quensel har inför kommissionen sagt sig icke kunna minnas, att han haft något telefonsamtal med Petré, men har förklarat, att han möjligen kan ha glömt ett samtal som innehållit en så intetsägande upplysning som den av Petré omnämnda.

Den 30 september 1949 utfärdade Petré attest för Svenssons intagning på sinnessjukhus.

Vårdattesten.

Av den rörande Svensson utfärdade vårdattesten inhämtas bl. a. följande. Till besvarande av en fråga i det tryckta attestformuläret, huruvida den sjuke tidigare lidit av sinnessjukdom, hänvisades till den förut omnämnda,

av Petrén den 29 september upprättade promemorian, vilken fogades vid attesten.

Under rubriken »Beskrivning av den sjukes tillstånd vid undersökningen» innehöll attesten följande.

Han lider som även nämnts av syfilis och av gonorré med förträngning av urinröret som följsymtom. Enligt hustruns mening är det svårigheten med urinkastning som är orsaken till att hans sömn blivit allt sämre och att han blivit alltmer nervös (vilket ju är en vanlig följd av sömnlöshet). Själv vill han göra gällande att hustrun överdriver och anser sig ej behöva någon sjukhusvård. Han är också mycket angelägen om att framhålla att han är fullt normal. Felaktigheten av denna hans uppfattning framgår emellertid av hans abnorma livsföring. Hustrun har emellertid uttalat önskan att han, sedan sömnen blivit god, blir överflyttad till Karolinska sjukhuset för närmare undersökning och vidtagande av erforderlig operation.

Under rubriken »Uttalande av läkaren, huruvida och i vad mån han anser den sjuke farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, eller finner andra omständigheter föreligga, ägnade att påkalla skyndsamt intagning» anfördes:

Då jag anser honom vara alltför sjuk i både somatiskt (= kroppsligt) och psykiskt hänseende för att sändas till tvångsarbetsanstalt, är han enligt min uppfattning i trängande behov av att nu till en början få vård å sinnessjukhus.

Attesten utmynnade i följande utlåtande.

På grund av mina iakttagelser vid personlig undersökning verkställd den 28 och 30 (månaden uteglömd) 1949 och med stöd av vad jag i övrigt inhämtat, förklarar jag diversearbetaren Tore Svensson från Brännkyrka församling vara i behov av vård å sinnessjukhus, vilket härmed på heder och samvete intygas. Stockholm den 30 september 1949.

Alfred Petrén
legitimerad läkare, professor emeritus.

På attesten antecknade Petrén, att Wiesel lovat plats på sin avdelning.

I fråga om förutsättningarna för utfärdande av vårdattest beträffande Svensson har Wiesel inför kommissionen anfört bl. a. följande. Wiesel själv skulle icke, såsom Svensson tedde sig under sjukhusvistelsen, ha skrivit vårdattest för honom. Fallet var enligt Wiesels mening högst tvivelaktigt. Eftersom det fanns så litet att ta på, skulle Wiesel velat ha Svensson inlagd på observation. Även sådan intagning kan i vissa fall göras tvångsvis. Det är då endast en formell skillnad mellan vårdattest och observationsattest, men för patienten är det behagligare att komma in på observation. I realiteten är skillnaden den, att läkaren i det senare fallet icke intygar, att vederbörande är i behov av vård.

Svenssons vistelse på Beckomberga sjukhus och utskrivningen därifrån.

Genom polisens försorg överfördes Svensson på eftermiddagen den 30 september till Beckomberga sjukhus. Beträffande Svenssons vistelse på sjukhuset har Wiesel uppgivit i huvudsak följande. Wiesel fann snart, att Svensson ej var i behov av någon längre tids vård på sjukhuset, men Svensson

klagade över sömnlöshet och var litet irriterad. Dessutom hade fru Svensson uppgivit, att mannen missbrukat opium. Han visade dock inga säkra abstinenssymtom och behövde endast få ett lugnande mildt medel. Man satte genast i gång med en grundlig kroppslig undersökning. Efter undersökningen sökte man få honom överflyttad till Karolinska sjukhuset för specialundersökning av hans kroppsliga åkomma. Han fann sig mycket bra till rätta på Beckomberga och var en lättskött patient.

Den 17 oktober 1949 remitterades Svensson till Karolinska sjukhuset och utskrevs samtidigt från Beckomberga. Han skickades tillsammans med en sköterska i bil till Karolinska sjukhuset. Den å Beckomberga förda journalen innehåller härom följande anteckning för den 17 oktober: »Fått en remiss till urolog.kliniken på K. s. Han smet dock ifrån den medföljande sköterskan. *Utskr.*» — Enligt vad Svensson själv uppgivit inför kommissionen hade han och den medföljande sköterskan begivit sig till kirurgiska avdelningen på Karolinska sjukhuset. Det hade emellertid visat sig, att det icke fanns någon plats reserverad för honom och att han skulle få antecknas på väntelista. Sköterskan hade då telefonerat till Beckomberga sjukhus och därefter givit honom det beskedet, att han icke skulle återvända dit, varefter de tagit farväl av varandra.

Petréns olika uppgifter i ärendet.

Petréns uppgifter angående hans befattning med Svenssons intagning på Beckomberga sjukhus och om motiven för hans handlande ha efter hand förskjutits. Här nedan lämnas en något utförligare redogörelse härför.

På morgonen lördagen *den 16 september 1950*, dagen efter det kommissionen tillsatts och innan dess arbete ännu påbörjats — konstituerande sammanträde hölls först den 22 september — uppsökte Petrén riksåklagaren på dennes ämbetsrum. Petrén, som är 83 år gammal, var vid detta tillfälle mycket upprörd. Hans berättelse var så osammanhängande, att avsikten med hans besök icke genast framgick. Berättelsen gick i huvudsak ut på att Petrén efter påtryckning av Quensel eller för att göra Quensel till viljes utfärdat en vårdattest för Svensson, vilket föranlett att denne tvångsintagits på Beckomberga. Petrén sade sig för sitt samvetes skull vara manad att anmäla vad som skett. Med hänsyn till Petréns upprörda tillstånd och då han förklarade sig icke kunna rekonstruera händelseförloppet på alla punkter utan att undersöka handlingarna i ärendet, uppmanade riksåklagaren honom att efter genomgång av handlingarna hos polisen och sina egna anteckningar omedelbart inkomma med en skriftlig redogörelse i saken. I detta sammanhang sade sig Petrén också ämna så snart tillfälle gavs taga del av den å Beckomberga sjukhus förvarade akten angående Svensson.

I enlighet med överenskommelsen mellan riksåklagaren och Petrén inkom Petrén måndagen *den 18 september 1950* till riksåklagaren med en föregående dag dagtecknad redogörelse för vad som förekommit i saken. Petrén gav däri uttryck åt sina samvetes kval över att han — efter telefonsamtal med statsrådet Quensel, som därvid uttalade önskan att Svensson blev in-

tagen å sinnessjukhus — utfärdad vårdattest för dennes intagning på Beckomberga sjukhus. Detta hade skett vid undersökning den 30 september 1949, ehuru Petrén vid undersökning av Svensson två dagar tidigare kommit till det resultatet, att denne icke var i behov av vård på sinnessjukhus. Att Petrén kunnat övertala sig att komma till annat resultat, hade han visserligen motiverat med upplysningar, som Svenssons hustru lämnat den 30 september och vilka återgavos i vårdattesten (här syftas tydligen på urineringssvårigheterna och sömnlösheten), men vårdattesten innehöll icke några av Petrén iakttagna sjukdomssymtom, som komplement till den undersöktes habituella psykiska abnormitet. Endast när det i sådant fall förelegat fara för eget liv eller annans personliga säkerhet eller åtminstone risk för annans hälsa (såsom fallet ofta är med alkoholisters hustrur) hade Petrén eljest utfärdat vårdattest för möjliggörande av den undersöktes omedelbara omhändertagande. Petréns motivering till uttalandet i vårdattesten, att det förelåg trängande behov av vård å sinnessjukhus, var också mycket svag. På Svartsjö-anstalten finns både sjukavdelning och läkare. Det hade varit mera ändamålsenligt, att denne fått avgöra, om det behövdes tillfällig sjukhusvård av något slag. Även om det är av ett statsråd en sådan person tigger pengar, syntes Petrén annan lag än sinnessjuklagen böra komma till användning. Då så i detta fall ej skett hade följden blivit den, att den psykiskt abnorme men ej sinnessjuka mannen inom kort av vederbörande överläkare måst utskrivas till friheten. En så svagt motiverad vårdattest som den här avhandlade hade Petrén aldrig förr skrivit. Vid prövning av denna sin handling hade Petrén kommit till det resultatet att utfärdandet av vårdattesten skett för att tillmötesgå av ett statsråd uttalad önskan. Ju mera Petrén tänkt på saken dess mera hade hans samvete stegrat sig, ty i en icke totalitär stat borde dock för bestämmande av den enskilde individens handlingar samvetet gå före även den högsta överhetens önskningsar.

Den 20 september infann sig Petrén oväntat ånyo på riksåklagarämbetet. Med hänsyn till de oklara uppgifter Petrén lämnat vid sitt besök den 16 september tillkallade riksåklagaren kommissionens sekreterare för att verkställa erforderliga uppteckningar av samtalet. Petrén uppgav därvid i huvudsak följande. Vid samtal med Petrén den 30 september 1949 hade fru Svensson sagt sig önska, att mannen blev intagen på sinnessjukhus, för att han därifrån skulle kunna överföras till Karolinska sjukhuset för operation. Petrén, som genom samtal med överläkaren Wiesel på Beckomberga vetat, att Quensel ville få Svensson intagen där, hade då beslutit sig för att skriva vårdattest samt ringt till Quensel och omtalat detta. Dessförinnan hade Petrén icke varit i förbindelse med Quensel. Vid Petréns meddelande hade Quensel yttrat, att saken i så fall var klar, emedan Wiesel tidigare meddelat Quensel, att plats för Svensson fanns på Beckomberga. Petrén skulle ej ha skrivit vårdattest om han ej vetat, att det var Quensels önskan, att Svensson skulle intagas på Beckomberga. Petrén hade förutsatt, att Svensson skulle vara kvar där endast en kortare tid för att sedan överföras till Karolinska sjukhuset. Det riktiga hade varit, att Svensson intagits på Svartsjö.

Vid konstituerande sammanträde med kommissionen den 22 september lämnades bl. a. en redogörelse för vad som dittills förekommit i förevarande ärende.

Sedan Petrén meddelat riksåklagaren, att Petrén genom besök på Beckomberga erhållit ytterligare upplysningar i ärendet och anmodats att lämna en skriftlig redogörelse härför, inkom *den 25 september* till riksåklagaren en ny skrivelse från Petrén. Denna innehöll i fråga om Svenssons vistelse på Beckomberga samma upplysningar som Wiesel enligt den föregående framställningen sedermera lämnade. I skrivelsen ingick Petrén emellertid än en gång på omständigheterna vid vårdattestens tillkomst. Härom anförde Petrén i huvudsak följande. Vid sitt samtal med Petrén den 30 september 1949 hade fru Svensson såsom skäl för mannens behov av vård å Beckomberga sjukhus anført, att hans sömn på grund av hans kroppsliga sjukdom blivit allt sämre och att han därför blivit så nervös att han kunde behöva någon tids vård å sinnessjukhus. Hon hade emellertid uttalat den förhoppningen, att mannen inte skulle behöva stanna på Beckomberga sjukhus någon längre tid och att han vid utskrivningen därifrån skulle låta förmå sig att inläggas å Karolinska sjukhuset. Orsaken till fru Svenssons uttalade önskan, att mannen för någon kortare tid skulle intagas på sinnessjukhus hade uppenbarligen varit den, att hon befarat, att han eljest skulle bli skickad till Svartsjö. Då fru Svensson den 30 september bett Petrén utfärda intyg om mannens intagning på Beckomberga och uppgivit, att han hade vissa tillfälliga psykiska sjukdomssymtom, hade Petrén ansett sig kunna utfärda vårdattest utan att behöva besvara Quensel med besök för närmare utfrågande om Svenssons uppträdande vid dennes besök hos Quensel. Enär Petrén ansett hövligheten fordra det, hade han då ringt upp Quensel och givit honom upplysning om att Petrén beslutat sig för att ordna med Svenssons intagning på Beckomberga. Härpå hade Petrén av Quensel fått till svar, att Quensel talat med Wiesel om saken och att denne lovat plats åt Svensson. Då Petrén, som på hösten 1950 fått kännedom om att Svensson återfått sin frihet, hade funnit det vara av stor vikt, att utredning skedde om i vad mån Svensson fortsatt med bettleri, hade Petrén ansett, att hans misslyckade åtgärd i fallet Svensson borde delgivas riksåklagaren såsom utredare av den s. k. Kejneaffären. Genom att koppla in även Svenssonaffären i denna utredning, skulle vinnas att pastor Kejne vid redogörelse för sin mångåriga kamp mot asocialiteter i huvudstaden även finge tillfälle att lämna upplysningar om vad han genom sin kontakt med Svensson fått veta om dennes livsföring efter hans vistelse på Beckomberga sjukhus.

Den 29 september 1950 hördes Petrén inför kommissionen om sin befattning med ärendet, varvid förekom följande. Sedan Petrén uppgivit, att han den 30 september 1949 per telefon meddelat Quensel sitt beslut att skriva vårdattest men att Petrén icke tidigare eller senare varit i kontakt med Quensel, framhöll riksåklagaren, att han vid Petréns besök hos honom den 16 september 1950 fått det intrycket, att huvudskälet till att Petrén skrivit vårdattest varit, att Petrén velat tillmötesgå en önskan av Quensel. Härtill

yttrade Petrén, att fru Svensson uppgivit, att Quensel tyckte, att Svensson skulle opereras så att han blev arbetsför. Härjämte tillade Petrén: »Jag tror inte jag fallit till föga för frun bara. Om jag gjort det för ett justitieråd eller en generaldirektör, vet jag inte. Men för ett statsråd gjorde jag det.» — På förnyad fråga, om det vore riktigt, att Petrén, såsom han uppgivit i sin skrivelse till riksåklagaren den 17 september 1950, utfärdat vårdattesten för att tillmötesgå ett statsråd, svarade Petrén: »Ja, jag tyckte det var så obehagligt att springa och störa honom.» Däremot förnekade Petrén, att han varit utsatt för någon påverkan från Quensels sida, därvid Petrén framhöll, att han varit i förbindelse med Quensel först sedan han fattat sitt beslut att skriva vårdattest. Petrén uppgav vidare, att hans indignation vid besöket hos riksåklagaren den 16 september 1950 berott på att Svensson kommit ut efter 17 dagar och att sålunda syftet med vårdattesten, som varit att han skulle komma till Karolinska sjukhuset för operation, icke blivit uppfyllt. Beträffande innehållet i vårdattesten anförde Petrén vidare på frågor. Det kunde diskuteras, om icke Svenssons intagning på sinnessjukhus var berättigad, och Petrén ansåge icke, att han gjort sig skyldig till tjänstefel genom att utfärda vårdattesten. På Beckomberga skulle prövning av vårdbehovet ske inom 14 dagar och det hade där visat sig, att fru Svenssons uppgifter om mannens sömnlöshet och nervositet voro oriktiga. Svensson hade därför icke kunnat kvarhållas på sjukhuset. Genom intagningen på Beckomberga hade Svensson icke undergått felaktig behandling och icke heller lidit någon skada. — Följande uttalanden av Petrén må här återgivas: »Det finns ingen tjänst som är så svår som polisläkarens. Det är mycket lättare att vara professor i psykiatri.» — »Jag hindrade honom från att komma till Svartsjö och det har jag samvetskval för.»

Såsom framgår av det anförda har Petrén ändrat sig i två hänseenden, nämligen dels beträffande Quensels roll och dels beträffande bedömningen av befogenheten att på det föreliggande materialet utfärda vårdattest. Den starka indignation som från början präglat Petréns hållning har uppenbarligen efter hand avtonat.

Fru Svenssons fortsatta aktion mot Quensel i december 1949.

Under tiden efter Svenssons utskrivning från Beckomberga sjukhus den 17 oktober 1949 synas makarna Svensson ha fört en ambulerande tillvaro i Stockholm och tidvis bott på skilda håll. Någon socialhjälp åtnjoto de icke vid denna tid. I slutet av oktober 1949 återupptog fru Svensson den aktion mot Quensel som hon påbörjat men avbrutit i mitten av september samma år. Fru Svensson skrev nämligen, enligt vad Quensel uppgivit för kommissionen, i slutet av oktober ett brev till Quensel av liknande innehåll som det han enligt det föregående mottagit från henne troligen den 17 september. Den 1 december 1949 erhöll Quensel, enligt vad han uppgivit, ett tredje brev från fru Svensson av samma innehåll. Såvitt kommissionen kunnat utröna finnas breven icke i behåll.

Justitieministern informeras i saken av Quensel den 2 december 1949.

Quensel har uppgivit, att han med anledning av brevet av den 1 december gått in till justitieministern Herman Zetterberg på dennes ämbetsrum på följande dag, fredagen den 2 december 1949. Dessförinnan hade Quensel icke talat om fru Svenssons aktion med vare sig Zetterberg eller någon annan. Quensel hade vid ifrågavarande tillfälle nämnt, att han i många år hjälpt en person som han visserligen haft mycket besvär av men inga obehag, och hade därefter omtalat förhållandet med breven. Zetterberg hade erinrat om att Quensel någon gång förut berättat om någon som han hjälpt. På fråga av Quensel, vad han skulle göra, hade Zetterberg svarat: »Vi får tala med Zetterquist. Det finns inget annat att göra.»

Zetterberg har inför kommissionen bekräftat Quensels uppgifter och uttalat sin uppfattning om anledningen till att Quensel vänt sig till honom i en personlig angelägenhet av detta slag samt härutinnan anfört: »Jag kanske inte tar fel om jag säger, att vi av särskild anledning i vår ämbetsbefattning har kommit att ha mycket med varann att göra, nämligen i nådemålen. Nådemålens huvudsakliga handläggning inom regeringen ankommer på oss två. Vi är bägge intresserade av dem och lägger bägge ner ganska mycket arbete och har varje vecka en överläggning i dessa ärenden. Det gör, när man är kamrater om en sådan sak i rätt många år, att man kan ha anledning att diskutera med varann behandlingen av dylika frågor. Jag skulle närmast tro, att det var bekantskapen därifrån, som gjorde att han, när han ville resonera med någon, vände sig till mig, eftersom vi är kolleger och som jurister yrkesbröder.»

I fråga om tidpunkten för ifrågavarande överläggning mellan Quensel och Zetterberg i saken har Zetterberg förklarat sig vara övertygad om riktigheten av det av Quensel angivna datum, den 2 december 1949. Rörande vad som därvid förekom mellan dem har Zetterberg uppgivit, att Quensel berättat, att det varit en person, Svensson, som han hjälpt i många år. Quensel hade därefter lämnat någon kortare beskrivning om saken. Zetterberg hade tyckt sig känna igen beskrivningen från en tidigare överläggning mellan dem i ett nådemål. De hade nämligen haft ett fall — utan sammanhang med Svenssons — rörande en människa som gång på gång fått hjälp till ny start i livet men ändå inte kunnat klara sig själv. I det sammanhanget hade Quensel litet upprörd yttrat: »Den sortens folk känner jag nog till, jag har haft ett fall, som jag sökt hjälpa gång på gång, men det var tröstlöst.» Zetterberg hade erinrat Quensel om detta yttrande, när denne den 2 december börjat berätta om fallet Svensson. Quensel hade därefter omtalat, att han fått ett brev, inte från Svensson utan från Svenssons fru. Zetterberg trodde sig knappt ha sett brevet senare, men brevet hade varit uppe till diskussion. »Jag tror inte man kan säga, att det var ett utpressningsbrev. Jag tror inte hon begärde pengar. Men det var ett skandaliseringshot, som mer eller mindre tydligt framgick av det. Och det skulle vara, att Quensel haft någon homosexuell förbindelse med hennes man och hon ville göra

skandal, om det var för äktenskapsskillnad eller vad det var för.» Zetterberg hade fäst sig vid, att brevet var mycket skickligt avfattat, och Quensel hade sagt, att fru Svensson var en begåvad människa. De hade resonerat om vad man skulle göra åt saken och Zetterberg erinrade sig »rätt säkert», att han föreslagit, att de skulle tala med polisintendent Zetterquist om saken. Zetterberg kände Zetterquist personligen och visste, att det är »en hygglig och bra och human man». I tjänsten hade Zetterberg aldrig haft att göra med Zetterquist men Zetterberg hade gott intryck av honom privat. Zetterberg hade tänkt, att »det kanske vore bra, att vi rådgjorde med någon som hade med den sortens människor att skaffa och kanske kunde hjälpa oss tillrätta». Med anledning därav hade Zetterberg ringt till Zetterquist och frågat, om han ville komma upp till Zetterbergs rum. Troligen samma dag på eftermiddagen hade Zetterquist kommit upp och en överläggning hade hållits mellan Quensel, Zetterquist och Zetterberg.

Överläggning hos justitieministern den 2 december 1949.

Rörande den ifrågavarande överläggningen, som jämväl enligt Zetterquist ägt rum den 2 december 1949, har Zetterberg berättat följande. Quensel hade för Zetterquist visat brevet från fru Svensson och de hade därefter resonerat litet om vad Zetterquist skulle kunna göra. Zetterquist hade förklarat, att sådana fall icke voro ovanliga för honom och att han nog skulle klara upp saken. Quensel och Zetterberg hade icke velat, att Zetterquist skulle göra polisinsgripande, »det var ju ingen brottslig handling». Zetterquist kände till, att Svensson var både fysiskt och psykiskt sjuk, och hade förklarat, att han skulle försöka se till att Svensson fick socialvård. Å andra sidan hade Zetterquist sagt sig skola sätta upp ett pekfinger för makarna Svensson, att de inte fingo förfara så att det blev något brottsligt. Vidare hade Zetterquist mycket bestämt bett Quensel, att denne icke vidare skulle ge makarna Svensson understöd, även om det var ömmande. Därjämte hade Zetterquist bett att, om det kom flera oförskämda brev, Quensel skulle skicka dem direkt till Zetterquist. »Vi tyckte, åtminstone jag och jag tror statsrådet Quensel också, att det var ett bra sätt att ordna det.»

Quensel har om överläggningen den 2 december uppgivit, att Zetterquist sagt: »Kommer det fler brev, så skicka dem till mig oöppnade, så skall jag lagra dem och så skall jag vid tillfälle ta henne och säga: Det här har ni skrivit.» Quensel hade samtyckt till förslaget.

Zetterquist har rörande överläggningen den 2 december berättat, att han frågat Quensel, varför denne gav makarna Svensson pengar och att Quensel då svarat: »Jag kan ibland inte låta bli. De står och vaktar på mig på vägen till och från kanslihuset båda två, hon och han med hunden, och säger: Ingen av oss har husrum för i natt. Då kan jag inte låta bli att sticka åt dem en tia.» Zetterquist hade då framhållit, att Quensel på det sättet aldrig skulle komma ifrån makarna Svensson. I fråga om fru Svenssons aktion hade Quensel vid tillfället yttrat: »Jag som aldrig rört vid denne

man. Folk får säga vad de vill, jag är inte sådan.» Quensel hade sagt något om att han blev alldeles förstörd på att inte få vara i fred och Zetterquist hade märkt, att han var »väldigt nere». Zetterquist hade för sin del ansett fru Svenssons aktion såsom utpressning och hade härom yttrat, att »det här är väl utpressning om något, när hon faktiskt hotar med att skandalisera statsrådet». Quensel hade emellertid icke velat, att åtal skulle anställas, och Zetterquist hade fått den uppfattningen, att Zetterberg icke ville påverka Quensel till att ta ett sådant steg. Man hade kommit till det resultatet, att de socialvårdande organen borde ta hand om makarna Svensson. Zetterquist hade emellertid framhållit, att socialvårdsmyndigheterna icke kunde bedöma makarnas vårdbehov, om Quensel fortsatte att ge dem pengar.

Under överläggningen den 2 december förekom en episod som Kejne, såsom framgår av redogörelsen för Malmborgsärendet, tillmätt stor betydelse. Zetterquist kom nämligen att omnämna att Kejne var utsatt för förföljelse. I denna sak har förekommit följande.

Zetterquist har inför kommissionen berättat, att han, när han såg, att Quensel var så nere, sagt att »statsrådet är inte ensam om att ha sådana här bekymmer». I detta sammanhang hade Zetterquist nämnt Kejnes ärende. »Jag tyckte, att när jag talade med två statsråd förtroligt, var det inget som hindrade, att jag nämnde det. Jag ansåg, att jag var tagen i anspråk litet grand som själasörjare, så då sa jag vem det var.» Om Kejne hade Zetterquist vidare yttrat: »Han är trängd på alla håll och kanter och han lider säkerligen minst lika mycket som statsrådet, även om han inte är utpressad i samma mening som statsrådet.» Quensel hade emellertid inte intrasserat sig för något annat än sin egen situation och hade sagt »Vad hjälper det mig?». Zetterquist hade ett minne av att Zetterberg, när Kejnes namn nämndes, om denne sagt, att han var en bra karl. Vid tillfället hade Zetterquist också nämnt någon annan prästman som varit utsatt för något liknande, ehuru det ärendet då inte längre var aktuellt.

Zetterberg har beträffande omnämmandet av Kejnes ärende vid tillfället i anslutning till den tidigare återgivna berättelsen anfört: »Jag vill minnas en detalj till, som kanske var upprinnelsen till det hela. Pastor Kejnes namn blev nämnt. Jag minns detta ganska väl. Statsrådet Quensel var upprörd över att han fått mottaga ett sådant brev. Som jag nyss sa, sa polisintendenten till honom, att det är inte så märkvärdigt, sådana fall förekommer ofta. För att ytterligare ge belägg för det och för att säga till statsrådet Quensel, att det inte var så konstigt att han blev utsatt för sådana oförsämnheter, sa polisintendenten, att han kunde berätta, att han i sin praktik haft två likadana fall, som rörde ganska kända prästmän. Det var kanske ganska naturligt för Zetterquist att ta sådana exempel, eftersom Quensel var ansvarig i kyrkoärenden och också en mycket religiös människa. Intendenten nämnde de två namnen för oss. Efteråt då saken fått andra proportioner än vad vi kunde ana och vi kommit att diskutera det igen, statsrådet Quensel och jag, mindes vi båda, att Zetterquist nämnt namnet på två prästmän, men vi kom bara ihåg var och en sitt namn. Jag kom bara ihåg Kejne

för att jag haft med honom att göra och satt värde på hans insatser som fängelsepräst och han haft kontakt med mig i det sammanhanget. Därför fäste jag mig vid det. Quensel har efteråt sagt mig, att han mindes inte Kejnes namn som var för honom obekant, däremot det andra, som var en nu avliden kyrkoherde, som han kände eller mindes. Om Zetterquists uttalande föranledde något svar från vår sida minns jag inte. Det var inget annat från hans sida än ett vänligt tröstens ord till en som blivit utsatt för otrevliga beskyllningar, att det fanns prästmän i samma båt.»

Quensel har på fråga, om Kejnes namn nämndes i samband med överläggningen den 2 december, sagt sig icke minnas men hålla för troligt, att så var fallet. Det hade gått Quensel alldeles förbi, enär Kejnes namn var för Quensel obekant. Däremot hade Zetterquist talat om en annan prästman som råkat ut för liknande obehag och sagt namnet på en nu avliden prästman som Quensel kände. Zetterquist hade också nämnt något annat namn, »det var säkert Kejnes, men det minns jag inte». Quensel hade trott, att det var »någonting som låg i det förflutna».

Svensson hörs av polisen såsom misstänkt för tillgreppsbrott.

Här må för fullständighetens skull nämnas, att Svensson samma dag som den nu berörda överläggningen ägde rum, den 2 december 1949, hördes av polisen angående tillgrepp från köket till frälsningsarméns matsalar av ett stycke kalvkött som han troligen ämnat ge sin hund. Vid förhör på följande dag förklarade Svensson, att han icke förnekade, att han tillgripit köttstycket, men att han på grund av minnesförlust genom spritförtäring icke kunde uppgiva hur tillgreppet skett. Svensson, som uppgav att han bodde på ett ungarshotell på Söder, frigavs efter förhöret. Från frälsningsarméns sida förklarade man sig icke ämna göra någon anmälan i saken och enligt beslut den 5 december 1949 av vederbörande åklagare föranledde ärendet icke vidare åtgärd.

Åtgärder med anledning av överläggningen den 2 december 1949 hos justitieministern.

Efter överläggningen hos justitieministern den 2 december 1949 synes polisen ha sökt komma i kontakt med fru Svensson för att varna henne för att fortsätta aktionen mot Quensel. Socialvårdsmyndigheterna, som av Zetterquist anmodats att undersöka makarna Svenssons vårdbehov, sökte förmå Svensson att underkasta sig läkarvård. Makarna Svensson å sin sida synas ha velat hålla sig undan, mannen för att ej bli omhändertagen och fru Svensson för att ej råka illa ut med anledning av breven till Quensel. Omständigheterna synas tyda på att de icke velat mottaga annan hjälp av socialvårdsmyndigheterna än kontantunderstöd men att de, i allt fall fru Svensson, huvudsakligen avsett att skaffa sig fortsatt hjälp av Quensel. I nu angivna hänseenden har framkommit följande.

Zetterquist satte sig efter överläggningen med Quensel och Zetterberg i förbindelse med fattigvårdsdirektören Dahlström och bad, att socialvårdsmyndigheterna skulle taga hand om makarna Svenssons fall vilket Dahlström, enligt Zetterquist, lovade. Socialvårdsmyndigheterna saknade emellertid kännedom om var makarna Svensson bodde och det överenskomts, enligt Zetterquist, att polisen skulle biträda med att försöka taga reda på dem.

Enligt en promemoria av den 6 december 1949 till kommissarien på polisens lösdriivarrotel hade makarna Svensson sökts utan att kunna anträffas och antogos bo på något hotell eller pensionat.

Fru Svensson anförde i ett brev som den 9 december 1949 kommit Quensel till handa och som han enligt överenskommelsen med Zetterquist överlämnade till denne.

Bästa Statsrådet!

Jag hyrde i går ett rum för fyra dygn, vi få disponera det till måndag fm, för 10:— per dygn. Dessförinnan lågo vi ute alla tre en natt. För att få dessa 40 kronor till rummet var jag tvungen lämna obligationerna i pant ännu en gång. Vi fick häromdagen ett möblerat rum med värme i Gubbängen för 130:—. Det var ledigt omedelbart och vi skulle få betala hyran till den 31:sta, 100:— och flytta in samma kväll. Vi kunde ej ta det, då vi inga pengar hade. Nu måste jag försöka hyra ett möbl. eller omöbl. rum till måndag eller också betala förskottshyra där vi bor nu och stanna kvar. Det blir ju dyrare, 70:— per vecka. Statsrådet lovade för en vecka sedan att hjälpa mig med mina skulder. Det var flera hundra då, nu är det ännu mera. Jag förstår att vi ej kan få någon lägenhet och därför blir det skulder för att få till hotellrum eller att ligga ute. Jag bor hellre kvar på hotell än jag tar emot en dålig bostad. Får jag inte en varm lägenhet på ett rum och kök eller två rum o. kök så att jag kan hyra ett rum åt två personer, så får det vara. Vi har värme nu och annars stannar jag kvar här eller hyr ett rum någonstans i stan. Jag tänker lämna ifrån mig obligationerna så snart jag löst ut dem. Jag är rädd att de kommer bort eller blir pantsatta eller förskingrade. Jag har talat med hundförsäljaren som vill ha pengar eller söker utmätning (lagsökning). Jag tror ej att jag vill bo tillsammans med maken längre. Jag vill ha skilsmässa fortfarande. Det blir alltför dyrt och trassligt att ha så här. Det blir bara skulder o. utgifter och inga inkomster. Under de sista åren har maken fått många hundratals kronor till läkare, men gjort av med dem till annat, och köpt och fått nya rockar o. kostymer 7, 8 gånger. Jag har inte haft råd att gå till läkare en enda gång under dessa år fast jag är så sjuk. Jag kan inte ens få ett intyg eller några kläder eller hjälp med något. Är jag ensam kan jag få vad jag behöver. Varför skall jag ta hand om en sinnessjuk människa och försaka allt, och ej ha någonting för det. Det är naturligtvis bekvämt för både Statsrådet och socialvården, och framför allt billigt. Jag kan inte offra hela mitt liv och min hälsa och hela mitt hem för att göra andra till lags. Jag vill ha lugn och ro och sitta hemma och inte slänga runt på gator och ölkaféer och gå och bettla vid dörrarna. Det håller jag mig för god till. Vi äro vana vid ett annat liv i min familj och släkt. Vill Statsrådet hjälpa mig med en slant till skulderna innan våra vägar skiljs. Sedan får Statsrådet övertaga Svensson med varm hand och fortsätta mitt »verk». Jag träffas på telefon 20 06 19 men efterfråga fru *Ingrid Lundberg*. Vi heter det på hotellet.

Ingrid Svensson.

Genom förestående till Zetterquist överlämnade brev fick polisen kännedom om makarna Svenssons adress och den 12 december 1949 hämtades

de av polisen å ett pensionat, där de tillfälligt bodde. Vid förhör samma dag rörande lösdriveri uppgav Svensson, att han de senaste två månaderna huvudsakligen försörjts genom hustruns arbete och besparingar. Hon hade sysslat med försäljning av strumpor i hemmen varvid han varit henne behjälplig. Anledningen till att han icke sökt eller innehaft arbete var, att han väntade att när som helst få komma in på sjukhus för operation. I slutet av november hade han blivit röntgenundersökt på Södersjukhuset och då erbjudits vård där så snart man kunde bereda honom plats. — Fru Svensson uppgav vid förhör samma dag, att hon för sitt uppehälle förbrukat 100 kronor, som hon haft inestående på en postsparbanksbok, och att hon även förtjänat något till uppehälle genom stickningsarbete. Makarna hade dessutom erhållit en del kontanta medel genom pantsättning av en del tillhörigheter.

Efter förhören med makarna Svensson den 12 december kvarhölls de på kriminalavdelningen, och förut omnämnde socialläkaren Inghe, som några dagar tidigare av fattigvårdsdirektören anmodats att taga hand om makarna Svenssons ärende, tillkallades. — Inghe var läkare vid sociala byrån nr I i Brännkyrka, inom vilken församling makarna Svensson då bodde. — Inghe samtalade på polisstationen med båda makarna, varvid han framhöll för dem, att de skulle kunna behandlas enligt lösdrivarlagen men att han skulle se, om han kunde hjälpa dem med bostad och pengar via fattigvården och med den medicinska hjälp som kunde behövas. Därefter hade Inghe ett samtal med Zetterquist, varvid fallet dryftades och Inghe jämväl fick del av några brev som fru Svensson tillställt Quensel. Enligt vad Inghe uppgivit inför kommissionen fick han det intrycket, att ärendet hade någon homosexuell bakgrund. Inghe har emellertid förklarat sig icke kunna säga, huruvida detta intryck föranletts av något yttrande från Zetterquists sida eller om »situationen var sådan», att han fick denna uppfattning. Vid Inghes besök hos polisen bestämdes, att makarna Svensson skulle påföljande dag genom polisens försorg inställas hos Inghe på sociala byrån nr I (i Brännkyrka) och att en dem tillhörig hund och deras övriga tillhörigheter skulle avlämnas på byrån. Makarna kvarhölls över natten på polisstationen.

Den 13 december blevo makarna Svensson på sociala byrån nr I under ledning av doktor Inghe föremål för en allmän socialvårdsundersökning. Man vidtog åtgärder för att skaffa dem bostad och bereda Svensson läkarvård. Enligt ett av Inghe nämnda dag utfärdat läkarintyg var Svenssons arbetsförmåga på grund av psykisk insufficiens och urinvägssjukdom nedsatt med 50 procent under tiden den 13—31 december 1949. Svensson var enligt intyget i behov av sjukhusvård och förordades till intagning på Södersjukhuset. Efter undersökningen fingo makarna Svensson lämna byrån och det överenskoms, att de skulle återkomma dit följande dag. Deras tillhörigheter som bestodo av några bylten fingo under natten ligga kvar på byrån. Dagen därpå hämtade makarna Svensson oförmärkt sina tillhörigheter

på byrån och försvunno. Man försökte från byrån få tag på dem, men då man icke visste deras adress lyckades icke detta.

I skrivelse den 19 december 1949 till kommissarien på polisens lösdrivarrotel meddelade Inghe vad som förekommit i ärendet och förklarade, att fallet bordlagts till dess man på nytt fick kontakt med makarna Svensson.

Inghe har uppgivit, att makarna Svensson under tiden närmast efter undersökningen den 13 december vid upprepade tillfällen ringt till sociala byrån nr I och begärt hjälp. När man frågat dem om deras adress, hade de begärt, att bidrag skulle tillställas dem poste restante, vilket också skett. Emellertid framgår av handlingarna i ärendet, att makarna Svensson den 14 december, dagen efter undersökningen på sociala byrån nr I i Brännkyrka, infunnit sig på sociala byrån nr VIII, på Östermalm, och då uppgivit sig bo på ett pensionat vid Storgatan. — I denna del av staden bosatta personer hade i socialvårdshänseende att vända sig till sociala byrån nr VIII. — Makarna Svensson erhöilo då 40 kronor till hyra och 35 kronor till uppehälle för tiden t. o. m. den 18 i samma månad. Hyresbeloppet utbetalades till innehavaren av pensionatet.

Den 21 december 1949 återkommo makarna Svensson till sociala byrån nr VIII och begärde fortsatt hjälp, varvid de uppgåvo, att mannen skulle intagas på Södersjukhuset. Vid detta tillfälle erhöilo de 64 kronor till hyra och 48 kronor till uppehälle för tiden t. o. m. den 26 i samma månad. Även denna gång utbetalades hyresbeloppet till hyresvärden.

Uppenbarligen kände man vid makarna Svenssons besök i december på sociala byrån nr VIII icke där till vad som förekommit på sociala byrån nr I den 13 i samma månad.

Efter den 21 december 1949 avhörde makarna Svensson icke hos myndigheterna förrän den 13 februari 1950. Härom förmåles närmare i det följande.

Den 5 januari 1950 översände Quensel till Zetterquist ett nytt brev som Quensel mottagit från fru Svensson. — I ett skriftligt meddelande till Zetterquist, vilket var bifogat brevet, omnämnde Quensel, att brevet brutits av honom emedan han ej på utanskriften, som icke varit skriven med den vanliga stilen, kunnat identifiera avsändaren. — Brevet var av följande lydelse.

Stockholm den 3 januari 1950.

Statsrådet Quensel!

Jag lämnar i dag Stockholm, vart jag skall resa vet jag ej ännu, och jag vill först skriva några rader till Er, då jag förutsätter att min make vid något tillfälle söker kontakt med Eder. Jag ber Eder då vara vänlig delgiva honom vad jag här skriver. Jag vet ej var han nu finns. Då han på måndagskvällen lämnade mig hade han för avsikt att avresa till Göteborg för att ev. bo hos sin bror och nu vet jag ej om han gjort detta. Maken tors ju ej här lägga in sig på sjukhus, då han befarar att ej få vara i fred för polisära och sociala myndigheter. De ha ju ringt till Södersjukhuset såväl som till Karolinska sjukhuset och generat honom och kallat honom lösdrivare och gammal poliskund. Detta telefonsamtal har skett i min närvaro. Icke heller jag kan gå till sjukhuset och få behandling för min ledgångsreumatism, då de ringt även angående mig. Vi blir båda jagade som om vi vore

farliga brottslingar. Vi törs ej bo någonstans. Har vi någon gång en bostad så kommer poliser och bultar på och radiobilar utanför husen och socialvårdsmän som går till grannar och affärer och hör sig för om oss eller ringer och gör förfrågningar. Eller också kommer det polisbreve i brevlådan så att det blir skvaller. Vi få smyga oss hem sent på kvällarna, när ej poliserna kan komma, och gå ut tidigt på morgonen. Om det knackar vågar vi ej öppna eller också få vi hoppa ut genom fönstret. Alla bostäder ha blivit omöjliga att bo i för detta. Vi ha aldrig kunnat sova lugnt om nätterna och fått våra nerver förstörda. Maken har aldrig förr använt narcotica, bara de sista åren. Får han ej det är han alldeles nervös och hysterisk. Varför få ej vi som andra vara i fred? Vad har vi gjort för illa? Varför skall vi jagas ur hus och hem när brottslingar gå fria. Är vi alldeles rättslösa. Varför kan inte vi som alla andra få en skaplig lägenhet. Jag tror ej att någon av alla 34 000 bostadssökande går ute om nätterna eller ligger i förstugor, på vindar, båtar, i lastbilar eller järnvägsvagnar. Jag trodde att vi som alla andra sjuka hade rättighet att få hjälp. Alla säger att ingen behöver ha det så. Vi ha levt så här i flera år. Vi får förlora allt vi har, möbler, kläder, värdesaker. Allt förfaller för oss. Och så tvivlar folk på att vi är sjuka när vi legat ute i ett par vintrar och säger att vi simulerar. Är det så underligt att vi grälar, när vi ibland inte träffas på flera dagar, ibland två, tre veckor och t. o. m. ett par månader ibland. När maken kallar mig hora, sköka och luder så kan jag ej tåla. Han kan ju ej tro att jag ligger ute i vindstrappor och fryser och svälter, när jag skulle kunna följa med vem som helst hem. Ingen tror att en ung kvinna kan vara nöjd med ett sådant liv. När både Ni och polisen tror att jag går på gatan och förtjänar pengar kan ju ej han tro annat. När vi ej som andra äkta makar få bo tillsammans, blir följdén svartsjuka och gräl och uppträden. Vi ha ju inget äktenskapligt samliv som andra. När jag sedan blir upprörd och ond över alla tillmälen och orättvisa beskyllningar är alla förvånade. Jag kan ej tolerera något sådant då jag under hela vårt äktenskap aldrig varit min make otrogen och aldrig innan jag träffade min make haft sällskap med någon annan man. Jag har under dessa år kämpat för att vi skulle få ett hem. Jag har kostat på oss 20 000: — till vårt uppehälle, möbler, kläder, resor. Ändå har jag försakat allt för egen räkning. Jag trodde att det någon gång skulle ljusna för oss. I stället får vi sämre. Vi få fara illa och frysa och svälta, vi bli förföljda och vi förlorar hela vårt hem och allt vi äger. Jag ger upp nu. Jag kan ej längre kämpa denna ojämn kamp mot samhället. Jag kunde kanske hålla ut ännu något år, men vad tjänar det till. Jag kan lika bra bekänna mig besegrad nu som då. Det blir i varje fall ingen ändring till det bättre. Jag har ej varit till läkare ännu, men jag tror att vi skall få ett barn. Jag vill i så fall ej stanna här så att några myndigheter tar det ifrån oss. Någon hjälp som alla andra får, kan vi ju ej påräkna. Jag har skickat alla kvitton och kontrakt och skuldsedlar och en förteckning över var vi har alla våra saker, till min mor. Hon är i Norge till den 25 febr. Om hon kan och har råd att rädda något, så får hon, för jag bryr mig inte om någonting längre. Om det att vara hederlig och ren menas att man skall frysa och fara illa och sakna allt, då vill jag inte vara hederlig längre. Då jag kan sälja mig till vem som helst för att få pengar och husrum och mat och värme och kläder, då må jag bli sådan, eller begå ett inbrott för att få mat och logi för flera månader. Det lönar sig *inte* att leva ett rent liv. Bed maken ej söka eller efterlysa mig. Jag vill försvinna. Jag hoppas att Ni nu är nöjd och belåten och lycklig. Vad betyder några människors liv för Er.

Som nyss nämnts avhördes makarna Svensson icke hos myndigheterna under tiden mellan den 21 december 1949 och den 13 februari 1950. Sistnämnda dag infann sig mannen Svensson på sociala byrån nr I (i Brännkyrka) och fick då på begäran om hjälp tio kronor. Den 20 februari in-

funno sig makarna Svensson på sociala byrån nr VIII (på Östermalm) efter expeditionstid. De anmodades då att återkomma på annan tid.

Enligt en av kommissariern Ewaldsson på polisens lösdrivarrotel den 24 februari 1950 upprättad promemoria hade Ewaldsson dagen förut av Zetterquist underrättats om att Zetterquist fått meddelande, att Svensson såsom hjälpsökande blivit avvisad på sociala byrån nr VIII. Vid samtal med inspektören för nämnda byrå hade Ewaldsson erhållit upplysning om vad som förekommit vid Svenssons nyssnämnda besök där den 20 februari.

Sedan Zetterquist den 24 februari meddelat Ewaldsson, att Svensson uppgivit, att han även den 22 februari vid besök på sociala byrån nr VIII blivit avvisad, satte sig Ewaldsson enligt promemorian den 24 februari ånyo i förbindelse med inspektören för byrån. På fråga vad man komme att göra med Svensson, om denne på nytt kom upp till byrån, hade inspektören, enligt promemorian, först svarat, att man komme att avvisa honom och hänvisa honom till den plats, där han hörde hemma. Svensson skulle nämligen ha uppgivit, att han då icke bodde i Stockholm, varför man ej ansåg sig ha med honom att göra. Därefter lovade emellertid inspektören, att han, om Svensson skulle återkomma, skulle själv taga hand om honom. Ewaldsson förklarade därefter, enligt promemorian, att, därest de på byrån icke skulle kunna taga hand om Svensson och hjälpa honom till rätta, skulle de ringa Ewaldsson så skulle han taga hand om Svensson »för att på något sätt försöka få slut på allt trasslet».

Ewaldsson har beträffande sin nu ifrågavarande kontakt med sociala byrån nr VIII inför kommissionen uppgivit, att han av Zetterquist blivit anmodad att ringa till byrån för att höra sig för om det förhöll sig så att makarna Svensson blivit nekade bidrag från socialvården. Säkerligen var det Quensel som lämnat Zetterquist uppgift om den nekade hjälpen. Zetterquist hade ansett, att makarna Svensson voro berättigade till socialhjälp, och detta hade även varit Ewaldssons uppfattning. Man hade hos polisen haft det intrycket, att personalen på socialvårdsbyråerna var i viss mån ovilligt inställd mot makarna Svensson. Om en sådan ovilja fanns, berodde den säkerligen på makarna Svenssons uppträdande »undan för undan». När Ewaldsson erbjudit sig att taga hand om Svensson för att på något sätt försöka få slut på allt trasslet, hade han antagligen tänkt sig möjligheten att låta någon läkare undersöka Svensson.

Enligt anteckningar av Ewaldsson angående ett telefonsamtal den 25 februari 1950 mellan honom och inspektören för sociala byrån nr VIII hade Svensson samma dag ånyo besökt byrån och begärt hjälp. Enär Svensson uppgivit sig bo i Mariehäll (i Bromma församling), hade han blivit hänvisad till sociala byrån nr V, där ärenden angående i Bromma bosatta personer handläggas. Svensson hade fått spårvägs kuponger för att åka dit. Han hade emellertid förklarat sig icke vara villig att uppsöka någon annan byrå och uppgivit, att han under natten icke bott i Mariehäll utan vistats ute. Då inspektören därefter sagt till Svensson, att de ju kunde ringa till polisen för att få ordning på det hela, hade Svensson genast försvunnit.

Den 27 februari 1950 erhöll fru Svensson vid besök på sociala byrån nr V A i Alvik i Bromma församling bidrag med 25 kronor. Hon uppgav då, att hon själv saknade fast bostad men fått bo hos modern och att mannen vistades under okänd adress i Göteborg.

Fru Svenssons aktion mot Quensel i februari 1950.

Den 27 februari mottog Quensel från fru Svensson ett expressbrev som han, enligt den överenskommelse som träffats den 2 december 1949, överände till Zetterquist. Brevet var så lydande.

Stockholm den 27 febr. 1950.

Statsrådet Nils Quensel!

Jag tar mig friheten att skriva till Er ännu en gång för att omtala vilka åtgärder jag nu ämnar vidtaga. Det är den 16 mars 1950 sex månader sedan jag erhöll kännedom om att min make haft intim förbindelse med Er, och jag måste före denna dag begära skilsmässa för att kunna åberopa denna otrohet för erhållande av äktenskapsskillnad. Jag förstår mycket väl att orsaken till att Ni och Intendent Zetterquist den 6 resp. 13 december 1949 lovade oss bostad och socialhjälp till att börja med, var ett försök att tysta ned mig. Jag förstår att varken Ni eller Z. någonsin tänkt hjälpa oss med något annat än internering av maken eller hans intagande å sinnessjukhus. Något annat än lögnar har det aldrig varit. Det borde jag förstått för länge sedan, då Ni tidigare svikit Ert ord och brutit Edra löften fastän Ni tagit mig i hand därpå. Jag har vid flera tillfällen rådgjort med två advokater och dessa har sagt mig att jag omedelbart kan få äktenskapsskillnad av de orsaker jag nämnt. De ha emellertid avrådit mig därifrån, då följderna enligt dem måste bli skandal. De ha sagt mig att Ni i så fall på grund av Eder höga sociala ställning är nödsakad taga Ert liv. Jag vill absolut ej vara orsak därtill och har hitintills nedlagt saken av denna orsak. Nu måste jag emellertid fullfölja skilsmässoförhandlingarna omedelbart. Jag anser också, att jag ej behöver ta någon hänsyn till Eder, då Ni ej visat mig någon utan förstört mitt liv. Jag förstår att Ni ämnar vidtaga åtgärder för att få min make förklarad sinnessjuk, för att jag ej skall kunna begära eller få skilsmässa. Ni har under tjugo år systematiskt förstört min makes liv och även nu ämnar Ni fortsätta därmed i samråd med polisära och sociala myndigheter. Måste Ni hämnas så? Vad har han gjort Er för ont? I vilket fall som helst ämnar han i dag taga morgontåget till Göteborg, så Ni får förlägga Edra spaningar och förföljelser dit. Jag begärde i september att maken skulle intagas på B:a Sjukhus för en avvänjningskur, i slutet av september. Jag erbjöd mig betala 400:— därför. Både Dr Wiesel och Prof. Petré och Dr Inghe ansåg emellertid att det var obehövt. Ni kanske tror att han nu kan intagas på S:t Erik för att genomgå en abstinyll eller antabuskur för att bli befriad från sitt narcoticamissbruk eller att han blir bra genom att interneras å en avd. som 48 å B-a. Jag förstår att ingen av Er har något som helst intresse för om han blir bra eller ej. Ni vill endast stoppa in honom någonstans för att tysta både honom och mig. Jag har också begärt en engångshjälp av de sociala, då hela min ekonomi blivit förstörd tack vare 8 mån. bostadsbrist. De pengar jag i september fick till vårt hem och min utbildning ha gått åt till hotellrum. Att jag fick flytta ifrån Hägersten var Eder skuld. Nu är jag ensam med alla skulder och utgifter och får förlora både möbler och värdesaker, t. o. m. det som ej är mitt. Jag kan ej heller få bostad. De sociala har sagt att jag ej kan få hjälp till det. Tror Ni att någon behöver få sin ekonomi förstörd för att ej samhället ger en sjuk människa läkarevård eller socialhjälp. Min mor har fått giva min make mat och husrum, när han ej lyckats få på annat håll, då hon ej kan låta honom ligga ute. Trots att han haft

sjukintyg vägrar de sociala lämna intyg. De tycker väl att min mor som har 133 kr. i mån. i pension och ett litet enkelrum, skall försörja sin svärson. Nu flyttar hon den 1sta från sin fjärde bostad, för att få vara i fred för oss. Hon förstår att vi ej får bostad och orkar ej ha så här längre. Det finns de som tänker skriva i tidningarna om detta. Alltsammans. Det blir skandal för alla myndigheter! Nu vet Ni, vad som företages av vänner till oss. De säger att Ni ej företager Er något förrän det sker ett drama eller maken blir obotligt sjuk. Var god meddela Z., så behöver ej jag.

Ingrid Svensson

Jag hade 1 okt. 1 200 kr. till min utbildning. Maken var för 2 år och 2 mån. sedan fullt frisk. Vems är felet att vår ekonomi är förstörd, vi utan bostad och skulder över öronen och makens nerver förstörda? Samhället! Men ger de oss allt detta åter?

Ny överläggning hos justitieministern.

Troligen den 28 februari förekom en ny överläggning på Zetterbergs ämbetsrum mellan honom, Quensel och Zetterquist. Någon bestämd uppgift om tidpunkten för denna överläggning föreligger icke. Det har emellertid uppgivits, att överläggningen föranleddes av ett nytt brev från fru Svensson till Quensel, varmed torde ha åsyftats ovan återgivna brev av den 27 februari 1950, och det synes antagligt, att sammanträdet ägde rum den 28 februari. Deltagarna ha förklarat sig icke ha något närmare minne av vad som förekommit vid tillfället. Detta torde ha sin förklaring i att, såsom Zetterberg framhållit, ifrågavarande sammanträde betraktats såsom en naturlig följd av det första. Zetterquist har uppgivit, att Quensel vid tillfället var orolig för fru Svenssons fortsatta åtgärder och att Zetterquist lovade underrätta Quensel, om fru Svensson skulle ingiva någon stämning till rådhusrätten. Vidare har Zetterquist förklarat, att han möjligen åtog sig att söka kontakt med socialvårdsmyndigheterna för att genom dem komma till tals med fru Svensson, men att han icke har något minne härav. Enligt föreliggande uppgifter beslöts i övrigt icke någon särskild åtgärd i ärendet.

Tore Svensson kommer i kontakt med Kejne.

I sin bok »Om dessa tiga . . .» har Kejne berättat (s. 159), att Tore Svensson en dag under senare delen av mars 1950 infunnit sig i Kejnes väntrum på stadsmissionens mottagningsbyrå. — Tidsangivelsen måste, såsom framgår av det följande, bero på ett förbiseende, i det att Tore Svenssons första kontakt med Kejne ägt rum omkring månadsskiftet februari—mars 1950. — Enligt Kejnes bok hade Tore Svensson remitterats till byrån från en av stadens socialläkare som per telefon förberett hans ärende och gett en flyktig bild av mannen och hans vårdbehov. En »grändgubbe» som mött Svensson i dörren till Kejnes rum hade uppmanat Kejne att vara försiktig med Svensson, enär denne enligt gubbens utsago hade plågat av hans gamle vän och skolkamrat en hel förmögenhet. På fråga, vem denne skolkamrat var, hade Kejne erfarit, att det var »den framstående ämbetsman» som Kejne

»föret hört om av polischefen». (Kejne syftar här på ett samtal mellan honom och Zetterquist den 5 december 1949 vid vilket Zetterquist, enligt Kejne, berättat om Quensels ärende. Se härom närmare i redogörelsen för Malmbergsärendet.) Svensson hade vid besöket på stadsmissionen fått ett mindre kontantbidrag och av Kejne blivit hänvisad till socialvårdsbyrån i det distrikt där han senast vistats. Vid ett telefonsamtal mellan Kejne och assistenten på socialvårdsbyrån i fråga hade den senare lovat, att man där skulle taga sig an Svenssons sak, och Kejne hade då ansett sig tills vidare befriad från ärendet.

Quensel har uppgivit, att Tore Svensson omkring den 1 mars 1950 ringt till honom och meddelat, att Svensson, då han icke fick någon hjälp av Quensel, vänt sig till stadsmissionen och att han där träffat en mycket snäll präst, pastor Kejne. Svensson hade vid tillfället sagt, att Kejne gärna önskade tala med Quensel men ej ville besvara honom och därför ville, att Quensel skulle ringa till Kejne.

Zetterquist har uppgivit, att Quensel vid ett telefonsamtal med Zetterquist i början av mars 1950 frågat honom, om man inte kunde be stadsmissionen och Kejne att ta hand om Svensson. Zetterquist hade tillstyrkt detta och tillagt »Han kanske har bättre hand med honom». — Det synes antagligt, att detta telefonsamtal ägt rum efter Svenssons meddelande till Quensel, att Svensson hänvänt sig till stadsmissionen.

Quensel har vidare berättat, att han med anledning av Svenssons begäran ringt till Kejne och talat om Svensson. Kejne hade då yttrat: »Jag hoppas få den karlen på rätt köl, jag skall nog få in honom i socialvården.» Härtill hade Quensel genmält: »Då är pastorn skicklig, för det har jag arbetat på i alla år.»

Kejne har vitsordat, att Quensel ringt till honom angående Svensson, och har på fråga, om vid telefonsamtalet förekommit de yttranden Quensel uppgivit, svarat »Det är möjligt».

Polisen söker makarna Svensson i början av mars 1950.

Vid samma tidpunkt som Tore Svensson kom i kontakt med Kejne, omkring månadsskiftet februari—mars 1950, sökte polisen makarna Svensson genom socialvårdsmyndigheterna. Det synes antagligt, att polisens åtgärder i detta sammanhang föranletts av fru Svenssons brev av den 27 februari och Zetterquists nya besök hos justitieministern vid månadsskiftet. Kejne har i sin bok (s. 166) uttalat, att polisens ifrågavarande åtgärder synts »sakna stöd i gällande lag och förordning». Vid kommissionens utredning i detta hänseende har framkommit följande.

Enligt av kommissarie Evaldsson på lösdrivarroteln förda anteckningar hade han den 1 mars 1950 ett telefonsamtal med assistenten Berg på sociala byrån nr V A (i Bromma), varvid Berg lovade meddela Evaldsson, om makarna Svensson skulle infinna sig på byrån. — I en på byrån förd akt, som upprättades vid fru Svenssons föret omnämnda besök där den 27 februari

1950, förekommer följande anteckning av Berg om telefonsamtalet med Evaldsson: »Kommissarie Evaldsson, Polishuset, Lösdrivarroteln, meddelar att sök. och mannen en längre tid hållit ett flertal institutioner och polisen i arbete med sina ideliga hänvändelser och genom sina osanna uppgifter. Kommissarie E. anhåller att han därest sök. återkommer till exp. omedelbart underrättas, enär han vill ha ett förhör med henne och skulle hon därför hämtas. — Fattigvårdsinspektör Carlsson underrättad och är införstådd härmed.»

Evaldsson har beträffande sin påringning till assistent Berg, sedan Evaldsson fått del av fru Svenssons brev av den 27 februari 1950, uppgivit, att avsikten med påringningen tydligen varit, att man från polisens sida velat framhålla för fru Svensson, att hon icke fick skriva sådana brev. Något närmare minne av saken hade emellertid Evaldsson icke.

Berg har inför kommissionen uppgivit, att Evaldsson icke nämnt anledningen till att polisen önskat få underrättelse om när makarna Svensson skulle infinna sig på byrån. När Berg talat om saken med fattigvårdsinspektör Carlsson, hade denne tyckt det vara egendomligt, att socialvårdsmyndigheterna skulle stå polisen till tjänst i fråga om socialvårdens klientel.

Fattigvårdsinspektör Carlsson har förklarat, att han vid Bergs förfrågan, om man från byrån borde efterkomma polisens önskemål, svarat, att polisen nog hade fog för sina åtgärder och att Carlsson ansåg, att man inte borde neka att underrätta polisen.

Kejne har i sin bok (s. 165) uppgivit, att han dagen efter Tore Svenssons första besök hos honom fått ett telefonmeddelande från en av assistenterna på socialvårdsbyrån i fråga (nr V A i Bromma) om polisens berörda framställning hos byrån. Enligt vad Kejne uppgivit inför kommissionen hade påringningen kommit icke från Berg utan från en annan assistent som hört talas om saken i lunchrummet på byrån. Enligt Kejnes framställning i boken hade assistenten för Kejne nämnt, att av uttalanden från polisens sida framgått, att polisen handlat »om inte precis på order av den höge ämbetsmannen så dock i samförstånd med denne». Sedan Kejne, enligt uppgifterna i boken, förvissat sig om att »ingen formell polisanmälan fanns», hade det stått klart för honom att något måste göras för att sätta en gräns för polisens »synbarligen självsvåldiga handlingssätt». Det effektivaste medlet härtill hade Kejne ansett vara att söka förekomma polisen i dess planer. I denna avsikt hade Kejne med sin bil väntat utanför socialvårdsbyrån vid den tidpunkt när Svensson väntats dit, under det att en radiobil kretsat runt de närmaste kvarteren.

Kejnes skildring i boken av denna episod innehåller bl. a. följande: »Det var alltså jag som vann dragkampen om hjälpsökanden Tore Svensson denna fredagsförmiddag. Jag kände mig nästan som en riktig tjuvpojke efter ett lyckat puts, när jag så här mitt för näsan på kriminalpolisen lagt beslag på mannen.» — Inför kommissionen har Kejne uppgivit, att Svensson aldrig infann sig på platsen vid tillfället i fråga. »Han vågade sig inte fram.»

Det må här anmärkas, att det varken för personalen på sociala byrån nr

V A eller för Kejne torde ha varit känt, att fru Svensson i brev till Quensel den 27 februari 1950 framställt ett skandaliseringshot mot Quensel och att polisens önskan att komma i kontakt med makarna Svensson kunde ha föranletts härav.

Den 3 mars 1950 synes Evaldsson ha ånyo efterhört makarna Svensson på sociala byrån nr V A. I Evaldssons i ärendet upprättade promemoria finnes nämligen en anteckning, daterad nämnda dag, av följande lydelse: »Enligt Berg hade Svenssons ej låtit höra av sig.»

Den 4 mars 1950 meddelade, enligt anteckningar av Evaldsson, sociala byrån nr V A till polisen, att fru Svensson begärt att erhålla 120 kronor per poste restante och därutöver 500 kronor till betalning av skulder. Hon hade förklarat att, om hon icke fick denna hjälp, hon och mannen skulle begiva sig till Göteborg och där söka socialhjälp. Zetterquist hade vid Evaldssons föredragning av saken ansett, att man hos byrån skulle svara, att fru Svensson skulle erhålla hjälp men att hon måste infinna sig personligen.

Man synes av nyssnämnda anteckning kunna draga den slutsatsen, att polisen alltjämt var angelägen att komma i kontakt med fru Svensson.

Sistnämnda dag, den 4 mars 1950, ringde Quensel, enligt en anteckning av Evaldsson, till Evaldsson och omtalade, att Quensel genom Kejne fått meddelande om att Svensson rest till Göteborg. Kejne hade själv följt Svensson till Göteborgståget. I övrigt hade Quensel och Evaldsson, enligt anteckningarna, talat om vad som åtgjorts beträffande makarna Svensson.

Den 7 mars 1950 ringde Evaldsson, likaledes enligt dennes anteckningar, till Berg och frågade, om någon av makarna Svensson låtit sig avhöra på sociala byrån nr V A. Så var ej fallet, men Berg sade sig ha tillskrivit fru Svensson under adress poste restante och uppmanat henne att lämna uppgift angående vilken församling hon tillhörde, så att där kunde vidtagas åtgärder för att eventuellt tilldela henne hjälp. Berg lovade, enligt Evaldssons anteckningar, att underrätta så snart han hört något från fru Svensson.

Samma dag, den 7 mars 1950, ringde Evaldsson, enligt anteckningarna, på uppdrag av Zetterquist till Stockholms rådhusrätts familjerättsexpedition och efterhörde, huruvida fru Svensson inlämnat någon stämningsansökan på äktenskapsskillnad, varvid upplystes att så icke var fallet.

Jämväl den 13 och den 16 mars 1950 gjorde Evaldsson, enligt anteckningarna, förfrågan hos rådhusrätten angående stämningsansökan från fru Svenssons sida, varvid han erhöll besked att någon ansökan icke inkommit.

Det må här erinras om att make, som vill erhålla äktenskapsskillnad på grund av otukt från andra makens sida, jämlikt 11 kap. 8 § giftermålsbalken har att instämna sin talan inom sex månader efter erhållen kunskap om gärningen. Med hänsyn till innehållet i det förut intagna brevet av den 27 februari utgick för fru Svensson tiden för talans instämmande den 16 mars 1950.

I den på sociala byrån nr V A upprättade akten angående fru Svensson förekommer, efter Bergs anteckning om att polisen önskade underrättelse när fru Svensson återkom till byrån, följande anteckning: »P. S.: Kommissarie Evaldsson meddelar att man hos Polisen avstår från önskemålet

att få sammanträffa med sök.» — Något datum för denna anteckning är icke angivet och det har icke kunnat utrönas, när den gjorts. Evaldsson har förklarat sig icke ha något som helst minne av orsaken till att man från polisens sida frånträtt önskemålet att få kontakt med fru Svensson.

Det må här anmärkas, att en trolig förklaring till att polisen avstått från att söka komma i kontakt med fru Svensson kan ha varit, att Evaldsson den 16 mars konstaterat, att fru Svensson avstått från att föra talan om äkten-skapsskillnad inom föreskriven tid.

Doktor Inghes brev till socialvårdsmyndigheten i Göteborg angående Tore Svensson.

Förut omnämnde socialläkaren Inghe har uppgivit, att Kejne några dagar före den 14 mars 1950 infunnit sig på Inghes mottagning och talat om makarna Svensson och om den »polisfälla» som anordnats för dem på sociala byrån nr V A. Inghe hade först då begripit »vad det var för en trasslig och invecklad härva». Vid tillfället hade Kejne omtalat, att han skickat Svensson till Göteborg. Då det ansetts lämpligt, att Svensson stannade där, hade Inghe några dagar senare skrivit ett brev till kuratorn på därvarande socialläkarexpeditionen.

Det av Inghe omnämnda brevet, varav han överlämnat en kopia till kommissionen, var av följande lydelse.

Stockholm den 14 mars 1950.

Soc. läk.exp. tel. 19 51 25.

Till kuratorn Kerstin Hagberg,
Socialläkarexpeditionen,
Viktoriagatan 1 A,
Göteborg.

Vi har ett unikt fall här som vi undrar om Du kunde hjälpa oss med som socialarbetare i Göteborg. Tore Svensson, som vi bifogar journaler på, har sedan länge stått i ett homosexuellt förhållande till statsrådet Quensel. Sedan han blev gift med Ingrid Svensson tycks förhållandet ha komplicerats så till vida, att hustrun med all sannolikhet utsatt Q. för utpressning. Q. har inte kunnat göra sig fri från någondera. Möjligen är han också bunden vid Svensson. Polisen har försökt sätta fast dem enligt lösdrivarlagen. Svensson har begivit sig till sin bror i Göteborg genom pastor Keynes förmedling (vid Stadsmissionen i Stockholm). Det är lyckligt, emedan han då kommer från Q. och hustrun. S. är själv en debil krake, alkoholiserad och förstörd, tämligen hjälplös och säkerligen svårt terroriserad av hustrun. Ska det någonsin bli människa av honom igen, måste han ifrån henne. Det är därför bra om han stannar i Göteborg. Kanske då också den obehagliga affären med Q. kan själv dö. Tyvärr är det troligt, att han vill hit igen, både för att träffa Q. och hustrun. Det skulle därför vara önskvärt, att någon ville kontakta S. och höra hur han har det och vid behov hjälpa honom. Brodern lär vara en vettig person. Han heter — — (Här har uteslutits namn och adress.) Där skall vår S. för närvarande vistas. Kunde man söka upp honom och prata med honom och sedan, om inga hinder föreligger, även invisa brodern i situationen, kanske denne kunde hjälpa till att hålla kvar vår vän i Göteborg. Vid eventuellt hembesök kan som introduktion hälsas från pastor Keyne (som S. har mycket stort förtroende för) samt från mig.

Det kanske är en besvärlig tjänst vi ber Dig om, men det är nog nyttigt för ärendets behandling. Vi ha själva endast haft tillfälle att se makarna S. ett par gånger. De har sedan hållit sig undan, och journalerna är därför mycket ofullständiga. Att det är hustrun, som är den besvärliga partnern, är otvivelaktigt. Vill Du ha några ytterligare upplysningar så säg till.

Hjärtliga hälsningar

G. Inghe.

Inghe har uppgivit, att justitieminister Zetterberg i början av juli 1950 vid ett personligt samtal underrättat Inghe om att brevet till kurator Hagberg kommit på avvägar och använts till utpressningsförsök mot Quensel. Det vore troligt, att någon obehörigen skrivit av en kopia till brevet, vilken Inghe haft förvarad på sin expedition på socialvårdsbyrån, och att det varit denna avskrift som använts i utpressningssyfte. Vid samtalet med Zetterberg hade Inghe förklarat, att han »ansett det självklart, att Quensel var homosexuell». Dagen efter samtalet hade Inghe tillställt kurator Hagberg ett kompletterande brev.

Det av Inghe omnämnda kompletterande brevet, varav han likaledes överlämnat en kopia till kommissionen, lydde så.

Stockholm den 4 juli 1950.

Soc. läk.exp. tel. 19 51 25.

Till kurator Kerstin Hagberg,
Socialläkarexpeditionen,
Viktoriagatan 1 A,
Göteborg.

Du kanske minns, att jag den $\frac{1}{2}$ 1950 remitterade ett ömtåligt ärende till Dig, nämligen fallet Tore Svensson. Du fick också läsa journalerna, som du sedan returnerade. Som Du förstår är det detta fall, som senare figurerat i pressen i den s. k. Keyneaffären (fallet »S»). Med anledning av den uppmärksamhet som fallet då väckte och inte minst på grund av de många påståenden av olika slag, som då framkom i pressen, har jag på nytt studerat tillgängliga akter i ärendet. Därvid fick jag också tag på kopian av min remiss till Dig. I denna remiss har jag lämnat en uppgift, som jag nu är angelägen att rätta till. Jag säger i remissen kategoriskt att S. sedan länge stått i ett homosexuellt förhållande till statrådet Q. och att denne haft svårt att komma ifrån S., möjligen för att han varit bunden vid honom. Detta var tydligen ett förhastat uttalande. När jag nu mera kritiskt gått igenom hela materialet har jag endast funnit mer eller mindre lösa insinuationer från makarna S., särskilt hustrun, som ger stöd för denna uppfattning. Jag godtog det då, utan att närmare värdera sanningshalten, vilket tydligen var oförsiktigt gjort. Jag vill därför gärna rätta denna uppgift, så att Du inte får en felaktig uppfattning om vad man faktiskt vet i ärendet. Då jag förmodar, att Du har kvar min remiss, kan Du ju arkivera det här beriktigandet tillsammans med den.

Hjärtliga hälsningar

G. Inghe.

Tillfrågad inför kommissionen med anledning av innehållet i de båda breven, huruvida Inghe fortfarande hade samma uppfattning i saken som brevet av den 14 mars 1950 utvisade, har Inghe svarat: »Jag har nog på sätt och vis samma uppfattning i saken som i mitt första brev till kurator Hagberg men jag medger, att det finns en osäkerhetsmarginal, som gör att jag inte nu skulle skriva just på det viset.»

Det må i detta sammanhang anmärkas, att förut omnämnde assistenten Andreasson till kommissionen uppgivit, att han sommaren 1950 under tjänstgöring på sociala byrån nr I kommit att taga del av en hos doktor Inghe förvarad akt angående makarna Svensson. I akten fanns en kopia av ovan intagna brev av den 14 mars 1950. Andreasson fann innehållet så intressant, att han för egen räkning gjorde en avskrift av brevkopian.

Kejne tar kontakt med fru Svensson.

Kejne har i sin bok (s. 177 ff.) berättat, att han efter det Tore Svensson avrest till Göteborg (den 4 mars 1950) genom en assistent på sociala byrån nr V A (i Bromma) fått reda på att fru Svensson i brev till byrån anhållit, att kontantunderstöd från byrån skulle tillställas henne under adress poste restante, Stockholm 1, och att polisen ämnade avvakta hennes ankomst till huvudpostkontoret för att få fatt på henne. Kejne hade därefter uppsökt fru Svensson i hennes bostad och bett henne, att hon inte skulle uppsöka postkontoret. Vid tillfället hade Kejne »naturligt nog» frågat fru Svensson, vad hon visste om »vänskapen» mellan Tore och Quensel. Kejne hade emellertid icke erhållit något bestämt besked av henne på denna punkt. Han hade i alla fall haft en känsla av att hon skulle komma att lyda hans råd.

Det synes oklart vilket syfte Kejne haft med att uppsöka fru Svensson. Inför kommissionen har fru Svensson uppgivit, att Kejne besökt henne flera gånger och att detta skett uteslutande för att han ville få upplysningar om arten av den förbindelse som Tore Svensson haft med Quensel.

Zetterquist förmedlar 150 kronor åt fru Svensson från Quensel den 28 mars 1950.

Kejne har i sin bok (s. 179 o. ff.) uppgivit, att han några dagar efter sitt besök hos fru Svensson fått ett telefonmeddelande från en assistent på sociala byrån nr V A om att den poliskommissarie (Evaldsson), som tidigare begärt biträde från byrån för att »infånga» makarna Svensson, nu förklarat, att polisen icke längre hade något intresse därav, och i stället framfört en hälsning från sin chef (Zetterquist), att makarna Svensson på det varmaste rekommenderades till understöd. Enligt kommissarien hade vidare »den höge ämbetsmannen» hos polischefen deponerat 500 kronor för makarna Svenssons räkning för ändamål som socialvårdsbyrån ansåg sig icke kunna tillgodose. »Man förstår att assistenten fann det hela mer än förvånansvärt. Här förmådde tydligen en hög ämbetsman ledningen inom polisen och denna i sin tur ansvariga socialvårdsmän att begå den ena överträdelsen efter den andra av lagar och förordningar.» Assistenten hade framhållit, att den som hade så mycket pengar stående för sin räkning som Svensson med de 500 kronorna hos polisen inte längre kunde räknas som medellös.

Vid kommissionens utredning i denna del har framkommit följande.

Av en anteckning i den på sociala byrån nr V A upprättade akten angå-

ende fru Svensson framgår, att hon den 16 mars 1950 besökt byrån i sällskap med Kejne. Hon hade då uppgivit, att hon en tid bott hos sin moder men att hon efter den 1 april icke skulle kunna bo kvar hos modern. Från bostadsförmedlingen hade hon fått ett halvt löfte om bostad fr. o. m. den 1 april.

Enligt en av kommissarie Evaldsson den 17 mars 1950 upprättad promemoria hade assistent Berg nämnda dag meddelat, att fru Svensson vid besök på byrån dagen förut företett läkarintyg om nedsatt arbetsförmåga och fått visst understöd ävensom att hon samtidigt sagt att hon vid flyttning skulle behöva 135 kronor för att lösa ut en del möbler och ytterligare något belopp för transport av dessa. Evaldsson har i promemorian i anslutning härtill antecknat följande: »Ärendet föredrogs den 17/3 för intendenten, som efter samråd med en viss person, lovade ställa förenämnda belopp till förfogande, då det först blivit utbetalt av sociala byrån. Om nämnda beslut underrättades assistent Berg samma dag.»

Zetterquist har inför kommissionen uppgivit, att han vid ifrågavarande tid från socialvårdsmyndigheten inhämtat, att man sökte bereda makarna Svensson bostad men att lösningen av bostadsfrågan höll på att stranda därför att makarnas möbler voro pantsatta. Enligt sina instruktioner hade socialvårdsmyndigheterna icke möjlighet att bevilja bidrag till utlösandet av möblerna. Zetterquist hade talat med Quensel om saken och Quensel hade då frågat, om det var något som hindrade, att Quensel trädde emellan. Härtill hade Zetterquist svarat, att det ju var bestämt, att socialvårdsmyndigheterna skulle ta hand om makarna Svensson och att de därför egentligen icke skulle ha någon mera hjälp av Quensel. Häremot hade Quensel invänt, att då i det föreliggande fallet socialvårdsmyndigheterna icke kunde bevilja bidrag, något hinder icke borde möta mot att han förskotterade beloppet. Zetterquist hade då samtyckt härtill.

Quensel har inför kommissionen berättat i sak i överensstämmelse med vad Zetterquist sålunda uppgivit. Zetterquists yttrande i sammanhanget har Quensel återgivit så: »Visserligen har jag sagt till statsrådet att inte hjälpa dem, men om man nu skulle göra en god gärning för att hjälpa henne staccarn att få behålla det här. Jag skulle kunna förskottera det genom socialvården.»

Den 28 mars 1950 besökte fru Svensson ånyo sociala byrån nr V A och erhöll då enligt byråns akt ytterligare understöd. Av kommissarie Evaldsson i ärendet förda anteckningar innehålla följande: »Den 28/3 1950 meddelade assistent Berg, att han hade besök av fru Svensson, som erhållit hjälp i vanlig ordning. Hon behövde emellertid 147 kronor till att betala hyran för en del möbler, som hon hade förvarade hos All Expressen. Berg undrade, om det kunde ordnas med nämnda summa. Jag föredrog ärendet för intendenten, som förskotterade summan, 150 kr., som mot kvitto överlämnades till assistent Berg.» — Den hos sociala byrån nr V A förda akten innehåller under samma datum, den 28 mars, följande anteckning av Berg: »Från kriminalpolisen har jag emottagit kr. 150: — att användas till bet. av skulden

kr. 147: 50 till Allepress, Brunnsgatan 10, utgörande transportkostnad samt magasinshyra å 12: —/mån. tiden 1/7—31/3 50. Beloppet inbet. till kasörskan fr. Krokström, som omedelbart skall tillställa expressen nämnt belopp. Överskjutande kr. 2: 50 skall utbetalas till sök.»

Zetterquist har uppgivit, att han av egna medel förskjutit 150 kronor, som skulle genom socialvårdsbyrån utbetalas till fru Svensson, och att Quensel sedermera skickat samma belopp till honom. I detta sammanhang har Zetterquist yttrat: »Därmed har jag inte gjort mer än vad jag kunde gjort i vilket fall som helst. Det var för att hjälpa en nödställd och invercade inte på något sätt på vårt beslut.»

Quensel har till kommissionen överlämnat ett postkvitto enligt vilket han den 1 april 1950 till Zetterquist översänt 150 kronor.

Tore Svenssons vistelse i Göteborg i mars 1950 och återkomst till Stockholm.

Enligt vad Kejne uppgivit i sin bok (s. 183 o. ff.) hade Tore Svensson under vistelsen i Göteborg satt sig i förbindelse med Kejne och beklagat sig över att han icke fått stanna hos sin där bosatte broder och att han icke hade något att leva av. Svensson hade förklarat, att det var Kejnes fel att Svensson befann sig i Göteborg alldeles utblottad och hade begärt att Kejne skulle skicka honom pengar till logi och hemresa.

Enligt anteckningar av kommissarie Evaldsson den 20 mars 1950 hade assistent Berg på sociala byrån i Bromma nämnda dag meddelat Evaldsson, att Kejne underrättat Berg om att Svensson från Göteborg begärt att få 50 kronor under adress poste restante. Evaldsson hade enligt anteckningarna ringt till Kejne och denne hade sagt, att han flera gånger talat med Quensel om Tore Svensson samt att Kejne trott sig förstå att enligt Quensels mening pengar borde skickas till Svensson. Evaldsson hade föredragit ärendet för Zetterquist och denne hade förklarat, att han bestämt motsatte sig att Svensson fick några pengar.

Kejne har i sin bok (s. 188) uppgivit, att han själv skickat 50 kronor till Tore Svensson för att göra det möjligt för denne att återvända till Stockholm. — Svensson torde ha återkommit till Stockholm någon av de sista dagarna i mars 1950.

Samtal mellan Kejne och makarna Svensson på stadsmissionen den 1 april 1950.

Lördagen den 1 april 1950 mellan klockan 10 och 12 på kvällen hade Kejne på stadsmissionen ett samtal med makarna Svensson. Samtalet avlyssnades från ett angränsande rum av kriminalkonstapeln Bengt Resar och en bekant till Kejne, fröken Brita Hultman, tidigare anställd vid stadsmissionen. Resar och fröken Hultman som icke gävo sig till känna för makarna

Svensson förde anteckningar över samtalet vilka efteråt överlämnades till Kejne. Enligt uppgifter som Resar och fröken Hultman lämnat inför kommissionen rörde samtalet till väsentlig del det personliga förhållandet mellan Tore Svensson och Quensel ävensom branden vid Krukmakargatan natten till nyårsaftonen 1936.

Kommissionen redogör i andra sammanhang för vad som framkom vid samtalet.

Överläggning hos Zetterquist den 4 april 1950.

Av anteckningar som kommissarie Evaldsson gjort den 4 april 1950 framgår följande. Assistent Berg hade nämnda dag besökt Evaldsson och även haft ett samtal med intendent Zetterquist om ett brev vari fru Svensson begärt pengar till kläder åt mannen. Det hade beslutats, att makarna Svensson icke skulle få något bidrag utöver vad socialvårdsmyndigheterna i vanlig ordning kunde lämna dem. Kejne hade samma dag underrättats om att han ej skulle lämna makarna Svensson någon hjälp vilket han lovat. Zetterquist hade också haft ett samtal med Quensel, »därvid Quensel bestämt tillhölls att icke lämna några bidrag i någon form».

Berg har om sitt besök hos Zetterquist inför kommissionen uppgivit, att han mottagit ett brev från fru Svensson i vilket hon begärt dels en kostym till mannen och dels en del andra saker. »Hon sa öppet i brevet, att jag skulle från visst håll skaffa fram det.» Berg hade funnit det obehagligt att fru Svensson ville anlita honom som förmedlare av pengar från Quensel. Med anledning därav hade Berg uppsökt Evaldsson, varefter de tillsammans haft ett samtal med Zetterquist. Vid detta tillfälle hade Zetterquist framhållit, att makarna Svensson berett polisen oerhört mycket arbete och att han ansåg, att Svensson var en av de värsta utpressare han träffat på. Zetterquist hade yttrat bl. a.: »Jag har att skydda svenska medborgare från sådant här. Det är min plikt som polisintendent att skydda folk från utpressare oavsett motivet.» Samtidigt hade Zetterquist sagt något om att Quensel inte borde vara så villig att ge makarna Svensson pengar. Därefter hade Zetterquist i Bergs närvaro telefonerat till Quensel. »Zetterquist var från. Han sa: Nu får det vara slut på det här. Ni får inte hjälpa de här längre. De får gå de vanliga vägarna. Är de i behov av fattigvård får de söka bidrag som alla andra.» Zetterquist hade efter telefonsamtalets slut mumlat för sig själv »sabla ynkrygg» eller någonting sådant och därefter återupptagit samtalet med Berg. Vid tillfället hade Berg förklarat, att han icke komme att hjälpa fru Svensson att få några pengar från Quensel. Från polisens sida hade icke förekommit någon som helst påverkan att makarna Svensson skulle beredas mera socialvårdsbidrag än de voro berättigade till.

Fru Svenssons besök den 6 april 1950 på sociala byrån nr V A.

Enligt anteckningar av Evaldsson hade Berg den 6 april 1950 per telefon meddelat Evaldsson, att fru Svensson vid besök hos Berg på sociala byrån nr V A (i Bromma) underrättats om att en ansökan av henne om bidrag till kläder avslagits av fattigvårdsstyrelsen i Bromma församling, enär mannen ansetts kunna skaffa sig arbete och försörja henne. Hon hade då varit ganska oförskämd och talat om att myndigheterna voro korrumperade och hjälpte Quensel m. m. Vidare hade hon förnekat, att hon sammanbodde med sin man, och sagt, att hon till rätten ingivit ansökan om äktenskapskillnad med motivering att mannen haft sexuellt förhållande med Quensel. — Med anledning av fru Svenssons sistnämnda uppgift hade Evaldsson, enligt anteckningar av honom, den 6, 11 och 14 april hos rådhusrätten gjort förfrågan, om fru Svensson ingivit någon ansökan om äktenskapskillnad, och fått nekande svar.

Kejne besöker Quensel den 6 april 1950.

Quensel har inför kommissionen berättat, att han på kvällen den 6 april 1950 (skärtorsdagen) av någon anledning som han icke kunde erinra sig ringt till Kejne och sagt sig vilja ha ett samtal med honom om makarna Svensson. Kejne hade erbjudit sig att samma kväll besöka Quensel vilket Quensel sagt vara onödigt. Kejne hade emellertid förklarat sig gärna vilja komma och så hade också skett. Quensel hade berättat om fru Svenssons aktion mot honom och om breven. Härtill hade Kejne yttrat: »Det var hemskt, har statsrådet råkat ut för någonting sådant.» I detta sammanhang hade Kejne sagt, att Quensel icke borde ha överlämnat fru Svenssons brev till polisen, och rått honom att taga dem tillbaka. Kejne hade vidare omtalat, att han själv var i samma predikament, ehuru mycket värre. I anslutning därtill hade Kejne berättat, att han var förföljd av en hel liga därför att han räddat en yngling från ett otuktsnäste. Kejne hade också omtalat, att han gjort polisanmälan, och tillagt »och det är litet därför, jag råder statsrådet till detta». Detta hade varit första gången Quensel hört, »att Kejne var utsatt för något sådant». — Det må erinras om att Quensel, såsom av det föregående framgår, sagt att han icke från överläggningen hos justitieministern den 2 december 1949 hade något minne av Kejnes namn.

Kejne har i sin bok (s. 223 o. ff.) berört denna episod. Enligt Kejnes framställning hade det varit på Quensels enträgna begäran som samtalet kommit till stånd just på skärtorsdagskvällen. Anledningen hade varit, att Quensel

samma dag fått ett brev från fru Svensson i vilket hon meddelat, att hon ingivit ansökan om skilsmässa under motivering »att hennes make varit henne otrogen med en viss man». Under samtalet som varat halvannan timme hade Quensel i detalj återgivit Tore Svenssons livshistoria. Kejne hade emellertid icke fått någon riktig klarhet i vad som varit så förtvivlat angeläget. Vid tillfället hade Kejne frågat Quensel om sanningshalten i beskyllningarna och Quensel hade då avgivit en högtidlig försäkran, att makarna Svenssons påståenden icke ägde ett enda uns av sanningshalt.

Samtal i mitten av april 1950 mellan Tore Svensson och Kejnes fader.

Enligt vad Kejne uppgivit inför kommissionen hade Tore Svensson vid ett tillfälle omkring fjorton dagar efter Kejnes ovanberörda samtal den 1 april 1950 med makarna Svensson på stadsmissionen besökt Kejnes bostad och bett om pengar. Vid detta tillfälle hade Svensson suttit och pratat med Kejnes numera avlidne fader bl. a. om branden vid Krukmakargatan. Från ett angränsande rum där Kejne suttit och arbetat hade Kejne hört samtalet. När Kejne hört Svensson lämna en märklig uppgift om omständigheterna kring branden, hade Kejne gått in i det rum där Svensson och Kejnes fader sutto. På fråga av Kejne om vad som inträffat hade Svensson yttrat sig på sådant sätt, att Kejne fått den bestämda uppfattningen, att Svensson haft någon del i branden. — Kommissionen återkommer härtill i brandärendet.

Resar och Kejne undersöka den 15 april 1950 brandakten.

För fullständighetens skull må i detta sammanhang nämnas, att förut omnämnde kriminalkonstapel Resar, enligt vad han och Kejne uppgivit, på kvällen den 15 april 1950 från kriminalpolisens arkiv hämtade ut dossiern rörande branden vid Krukmakargatan och att Resar och Kejne samma kväll på stadsmissionen togo del av dossiern, som därefter återställdes av Resar.

Samtal mellan Kejne och makarna Svensson på stadsmissionen den 18 april 1950.

Den 18 april 1950 mellan klockan 7 och 8 på kvällen hade Kejne på stadsmissionen ett nytt samtal med makarna Svensson. Detta samtal avlyssnades utan makarna Svenssons vetskap från ett angränsande rum av Resar och vid

stadsmissionen anställde pastorn Köhler. Såvitt framgår av uppgifter av Resar och Köhler rörde även detta samtal till väsentlig del det personliga förhållandet mellan Tore Svensson och Quensel jämte branden vid Kruk-makargatan. Resar har uppgivit, att han förde anteckningar men att han med hänsyn till att vid samtalet icke framkom något nytt icke renskrev anteckningarna. Köhler har förklarat, att han började att föra anteckningar men icke fullföljde dessa.

Kommissionen redogör i andra sammanhang för vad som framkom vid samtalet.

Omständigheterna kring den första publiciteten i ärendet.

Quensel har angående omständigheterna kring publiciteten i ärendet lämnat följande uppgifter. Sedan en dagstidning i Stockholm den 4 maj 1950 publicerat en artikel under rubriken »Hög förvaltningsman skyddar förföljare» eller något dylikt, hade Quensel på morgonen samma dag från fru Svensson mottagit ett brev vid vilket fogats nämnda artikel i urklipp. I brevet hade fru Svensson skrivit, att Quensel för all del inte skulle skydda Gösta Malmberg och i slutet av brevet hade förekommit följande passus: »Kejne har försökt få mig på sin sida i det här.» Quensel hade icke hört talas om Gösta Malmberg och det hade varit helt obegripligt för honom vad fru Svensson åsyftat.

Fru Svensson har härutinnan inför kommissionen uppgivit, att hon den 2 maj 1950 besökt Kejne i dennes bostad samt att Kejne då antytt, att han ville komma åt Quensel till varje pris. »Han skulle tvinga honom att avgå eller t. o. m. att skjuta sig.» — Tillfrågad inför kommissionen om vad Kejne åberopat för skäl härtill svarade fru Svensson: »Det var inget skäl, utan det var bara det att Quensel hade hindrat utredningen i Malmbergshistorien.» Vidare hade Kejne i sammanhanget sagt, att Quensel var homosexuell. Kejne hade också vid samtalet erbjudit henne en rätt stor summa pengar av sin privata förmögenhet om hon kunde skaffa upplysningar om Quensels bekanta och förbindelser och ville vittna mot honom. Under besöket hade fru Svensson fått klart för sig, att Kejne ämnade publicera artiklar i saken. Hon hade nämligen hört, att Kejne talat i telefon med en journalist angående manuskripten. Efter besöket hos Kejne hade hon sökt komma i förbindelse med Quensel i telefon men hon hade icke träffat honom. Hon hade i stället skickat upp artiklarna till Quensel när de publicerats och bifogat ett brev.

Kommissionen har icke funnit anledning att fästa annat avseende vid fru Svenssons berättelse än att den belyser hennes sinnesstämning vid detta tillfälle gentemot Kejne och Quensel samt att hon av samtalet med Kejne erhållit den uppfattningen, att Kejne hade för avsikt att publicera artiklar i saken.

Quensel har vidare uppgivit, att han, när han den 4 maj anlät till sitt ämbetsrum ringt till Kejne och omtalat fru Svenssons brev samt frågat, vad Gösta Malmberg var för en. Kejne hade då undrat, om Quensel erinrade sig, att Kejne på skärtorsdagen omtalat, att han var förföljd av en liga. När Quensel bejakat detta hade Kejne sagt, att Gösta Malmberg var chefen för den ligan. Sedan Quensel yttrat »Och den skulle jag skydda!», hade Kejne svarat »Det är fru Svenssons idé». När Quensel framhållit, att fru Svensson väl måste ha fått det någonstans ifrån, hade Kejne svarat: »Det vet man väl vad de går och säger på Stureplan, i den där societeten». På fråga av Quensel, vad fru Svensson kunde mena med sitt uttalande, att Kejne försökt få fru Svensson på sin sida, hade Kejne sagt, att hon nog ville antyda, att Kejne försökt förföra henne. Quensel hade uttalat tvivel härom och vidare frågat, om Kejne visste, vem som i tidningen åsyftades med uttrycket »hög förvaltningsman». Kejne hade uttryckt en förmodan om att därmed avsågs en i ärendet omnämnd fångvårdstjänsteman. Sedan Quensel sagt sig betvivla detta och bett Kejne taga reda på vem som åsyftades, hade samtalet avslutats med att Kejne sagt sig vilja försöka taga reda på saken till senare på dagen, om Quensel då ville ringa till honom. Något ytterligare samtal mellan Quensel och Kejne rörande tidningsartikeln hade emellertid icke kommit till stånd.

Sedan Quensels förestående uppgifter föredragits för Kejne, har denne i huvudsak vitsordat dessa, dock att Kejne i fråga om »förförelsen» yttrat. »Det har jag då aldrig sagt. Det där med förförande känner jag igen från ett yttrande som Svensson fällde till mig.»

Fru Svenssons kontakt med myndigheterna sommaren 1950.

Den 10 maj 1950 meddelade Lidingöpolisen till Stockholmspolisens lösdrivaravdelning, att man haft fru Svensson i förhör. Hon bodde då i ett tält på Lidingön. På grund av föreliggande upplysningar om att hon var sjuk, kunde hon icke behandlas som lösdrivare. Lidingöpolisen hade tagit hand om hennes hund och hon hade då satt sig i förbindelse med Quensel och bett honom hjälpa henne att få ut hunden. Quensel hade därefter talat med justitieministern om saken och denne hade i sin tur vänt sig till intendent Zetterquist. Ett sammanträffande mellan Quensel, Zetterberg och Zetterquist kom därefter till stånd på Zetterbergs ämbetsrum. Både Zetterberg och Zetterquist avrådde bestämt Quensel från att befatta sig med saken och någon åtgärd vidtogs icke med anledning av fru Svenssons hänvändelse till Quensel.

Enligt föreliggande uppgifter från Stockholms stads fattigvårdsnämnd var fru Svensson efter sitt förut omnämnda besök på sociala byrån nr V A

(i Bromma) den 6 april 1950 icke i kontakt med socialvårdsmyndigheterna förrän den 14 juli 1950, när hon på sociala byrån nr III (Katarina södra) begärde bidrag med 150 kronor till betalning av hyresskuld och anhöll om medellöshetsintyg för att söka läkarvård. Hon erhöll intyget men däremot icke något bidrag. Vid kontroll inhämtades, att makarna uppgivit falskt namn till hyresvärden, att mannen brukade komma hem sent på nätterna berusad och att grannarna oroats av uppträden mellan makarna.

Den 19 juli 1950 på kvällen hade fru Svensson enligt föreliggande handlingar på nytt infunnit sig på sociala byrån nr III. Vid detta tillfälle hade hon meddelat, att hon saknade bostad, och begärt hjälp att anskaffa sådan. Man hade erbjudit henne nattlogi genom bespisningsföreningens hotellverksamhet men hon hade avböjt detta erbjudande.

Enligt en förut omnämnd promemoria från Stockholms stads fattigvårdsnämnd, dagtecknad den 8 oktober 1950, hade makarna Svensson icke varit i kontakt med socialvårdsmyndigheterna i Stockholm efter den 19 juli 1950.

Fru Svensson söker beröva sig livet.

Den 16 september 1950 anträffades en kvinna medvetlös på en soffa i en park i Stockholm. Hon fördes till sjukhus och vid undersökning befanns det, att hon sökt beröva sig livet genom att intaga sömntabletter. När man i hennes handväska sökte efter handlingar som kunde visa hennes identitet — det fastslogs sedermera att kvinnan var fru Svensson — anträffades ett sönderrivet, oavslutat brev i ett frankerat likaledes sönderrivet kuvert, adresserat till statsrådet Nils Quensel, kanslihuset, Stockholm.

Brevet som alltså icke kommit adressaten till handa och som polisen återställt till fru Svensson var av följande lydelse.

Kommissionen har icke anledning att närmare ingå på fru Svenssons syfte med de lösa och obestyrkta påståenden om Kejne som brevet innehåller. Det förefaller emellertid sannolikt, att fru Svensson, när hon skrev brevet, avsett att skaffa sig ytterligare hjälp av Quensel men nu genom andra metoder än förut.

¹ Uteslutning jämför s. 2.

Omfattningen av Quensels utbetalningar till Tore Svensson och hans hjälpverksamhet mot andra personer.

Med hänsyn till att i den allmänna diskussionen fästs stort avseende vid att Quensel under årens lopp i betydande utsträckning lämnat penningbidrag till Tore Svensson har kommissionen ansett sig böra söka klarlägga omfattningen av dessa utbetalningar. Det har härvid tett sig naturligt för kommissionen att även söka bilda sig en uppfattning om i vad mån Quensel lämnat ekonomiskt bistånd till andra personer än Tore Svensson. I nu angivna hänseenden har framkommit följande.

Quensel har uppgivit, att Tore Svensson aldrig fått någonting som han inte bett om på det enträgnaste. Något hot hade Svensson aldrig sökt använda för att få pengar. Svensson hade ofta sagt sig sakna pengar till mat och husrum och någon gång till kläder. Under längre perioder hade Svensson haft arbete och vissa tider hade troligen även andra personer än Quensel hjälpt honom. Åren 1948—49, när Svensson börjat bli sjuk och behövt behandling av läkare, hade varit den värsta tiden. Under dessa år hade Svensson av Quensel fått mycket mera hjälp än förut. Det hade inte varit så lätt för Quensel att upphöra med understöden när Svensson blivit allt sjukare och eländigare. Med alla sina sidor och ehuru han säkerligen bedragit Quensel många gånger, hade Svensson dock visat prov på en oerhörd tacksamhet. Bl. a. hade han själv slöjdat saker och givit dem till Quensel. Många gånger hade Svensson gråtit och sagt, att ingen annan än Quensel intresserade sig för honom. Quensel hade haft ett stort klientel av hjälpsökande men Svensson hade på sätt och vis blivit en centralperson och »han har varit besvärligast, det kan jag säga». De flesta som Quensel hjälpt hade varit gamla och sjuka och mödrar som haft barn att uppfostra. Quensel som icke fört några räkenskaper över understödsbeloppen kunde icke ange vare sig något lägsta eller högsta belopp som Svensson inalles fått under årens lopp. Svensson hade tidvis existerat på Quensel och sammanlagt hade Svensson säkerligen fått några tiotusental kronor. Quensel hade givit bort allt vad han haft över till fattiga, trettio till fyrtio behövande som konkurrerat om hans hjälp. Några exakta siffror vore omöjligt för honom att ange. Kanske hade han givit bort 150 000 kronor, inräknat vad som gått till Svensson.

Av den föregående redogörelsen synes framgå, att de belopp Tore Svensson mottagit av Quensel för varje gång varit tämligen obetydliga. Endast i enstaka fall, exempelvis när det gällt anskaffning av bostad åt makarna Svensson i Vendelsö, synes det ha rört sig om större engångsbelopp.

Tore Svensson har på fråga, om han kunde ange någon summa för de belopp han sammanlagt mottagit av Quensel, svarat undvikande: »Jag förstår inte nu det här med Quensel. Han är ju en privatperson. Men det är inte bara mig han hjälpt. Han har hjälpt flera män, han har hjälpt familjer.»

Fru Svensson har uppgivit, att hennes man någon gång sagt sig ha fått sammanlagt omkring 90 000 kronor av Quensel. Vid den tid hon först träffat sin man, år 1944, hade denne uppgivit, att han fått omkring 70 000

—80 000 kronor och sedan hade summan stigit. Under den tid de varit gifta hade de av Quensel fått omkring 3 000—4 000 kronor om året. De senare åren, när mannen varit sjuk och gått till läkare, hade han fått mycket. Vid ett tillfälle hade hon frågat Quensel om mannens uppgift, att han av Quensel erhållit omkring 90 000 kronor, och Quensel hade då svarat, att det var betydligt överdrivet samt att det inte kunde röra sig om mera än 60 000 kronor. Hon hade tyckt det vara oförsvarligt av Quensel att fortsätta med penninggåvorna. Mannen hade aldrig arbetat utan bara ringt till eller sökt upp Quensel och därefter fått pengar från honom med posten eller telegrafiskt. Quensel hade själv sagt, att han tyckte synd om hennes man och ville hjälpa honom. »Men saken ligger nog djupare än så, för längre tillbaka i tiden, 1932, ville Quensel adoptera maken, och han rådgjorde med en advokat, men det var bara 15 års skillnad, så advokaten ansåg det vara olämpligt. Quensel är mycket fäst vid maken.»

Direktören Torsten Weijsenburg har berättat, att han år 1932 öppnat en cykelverkstad tillsammans med förut omnämnde Willy, som omkom vid en brand på Krukmakargatan natten till nyårsaftonen 1936. Det hade varit meningen att Tore Svensson, som Willy på något sätt blivit bekant med, skulle arbeta i verkstaden, men det hade icke blivit något av med detta och Weijsenburg hade fått den uppfattningen, att Svensson inte var inställd på att arbeta. Genom Willy hade Weijsenburg blivit bekant med Quensel. År 1937 hade Quensel tillsammans med en annan person gått i borgen åt Weijsenburg för ett lån på 2 500 kronor. Då Weijsenburg haft svårt att sköta amorteringarna hade borgensmännen fått betala lånet och Weijsenburg hade sedan betalat beloppet till dem. Det hade sedan gått många år utan att Weijsenburg träffat Quensel. I samband med publiciteten kring Kejneaffären hade Quensel satt sig i förbindelse med Weijsenburg. Vid ett samtal som de då haft hade Quensel nämnt, att han till olika personer skänkt bort sammanlagt omkring 150 000 kronor. I detta sammanhang hade Quensel yttrat: »Det är kanske fel att jag givit Svensson så mycket, det är fel att så mycket fallit på hans lott.» I anslutning därtill hade Quensel nämnt en summa av 40 000 kronor och tillagt: »Beloppet är visserligen stort men om man ser det mot tiden är det inte så mycket för det är bara 2 000 om året.» Det förefölle Weijsenburg »ganska typiskt» för Quensel att Quensel tillagt: »Jämför jag med vad jag tjänat under alla dessa år, är det jämförelsevis litet.» Weijsenburg hade fått den uppfattningen, att Quensel vore mycket varmt religiös och att hans hjälpverksamhet hade sin grund i att han ansåg det vara sin kristna plikt att hjälpa.

I detta sammanhang må jämväl erinras om de uppgifter som lämnats av *kamrer Sven Börjesson* och som i det föregående återgivits under rubriken »Åren 1935—36.» Såsom framgår av dessa uppgifter hade Börjesson förmedlat hjälp åt Svensson från Quensel till kläder och till hyra under en tid av sju till åtta månader. De belopp Svensson mottagit från Quensel under den tid Börjesson haft med Svensson att göra hade enligt Börjesson uppgått till högst omkring 600 kronor.

Fru Margit Jonsson, född 1889, som varit anställd hos familjen Quensel under åren 1912—1932 och hos statsrådet Quensel sedan september 1947, har berättat att Tore Svensson hade dykt upp redan innan hon i maj 1932 slutat anställningen hos familjen Quensel. Statsrådet hade väl menat, att han skulle hjälpa Svensson på fötter som han hjälpt andra, men Svensson var »en sådan där pjask» som det inte blev något med. När Svensson kommit och tiggat, hade han fått pengar, ibland av Quensel och ibland av fru Jonsson. De belopp hon lämnat till honom hade icke varit särskilt stora, en tia eller en femma åt gången. Fru Jonsson hade inte tyckt Svensson vara någon som det var idé att hjälpa och hon hade därför ibland kört iväg honom. Sedan fru Jonsson i september 1947 åter kommit i tjänst hos Quensel, hade fru Svensson någon gång kommit upp till Quensels bostad. — Quensel hade också hjälpt många andra personer än Svensson och hans fru. Under åren 1921—1932 hade Quensel ofta skickat pengar, 100 och 200 kronor i taget, till en fröken B. (namnet angivet) som han aldrig sett. En manlig kusin till fröken B. hade, efter fröken B:s död, sedan skrivit och tiggat pengar och även denne hade Quensel sedan hjälpt. Hur mycket fröken B. och hennes kusin fått sammanlagt under årens lopp, kunde fru Jonsson icke säga. Även personer från sjukhem och sjukhus hade fått pengar av Quensel. Till en person vid namn Konrad A. (namnet angivet) hade fru Jonsson på Quensels uppdrag skickat pengar medelst postanvisning, 10—20 kronor åt gången, under mer än tio års tid utan att Quensel sett denne A. förrän på hösten 1950. Till en fru A. (namnet angivet) överlämnade Quensel varje kvartal minst 500 kronor. Beloppen hade till en början hämtats av en svåger till gåvotagaren men hade på senare tid skickats med post. Under de svåra tiderna omkring 1932 hade det varit många som Quensel hjälpt på fötter och som sedan kommit upp och tackat honom sedan de blivit män i staten. Fru Jonsson hade ibland sagt till Quensel, att han försakade för mycket själv. — Fru Jonsson avslutade sin berättelse inför kommissionen med att under stark indignation yttra bl. a.: »Han har varit litet för snäll och det är tacken han får. Det är sorgligt att skandalisera en människa som övar barmhärtighet. — — — Jag känner statsrådet. Jag blir så rasande.»

Fröken Märta Kinnvall, född 1889, som varit anställd hos Quensel från 1932 till september 1947, har berättat, att Svensson ofta kommit upp eller ringt på telefon och tiggat pengar. Han hade brukat få mindre belopp, 2, 5 eller 10 kronor. Vid något tillfälle hade han fått hjälp till byra som fröken Kinnvall betalat till värden där han bodde. Svensson hade varit en slarver som det inte var något att rätta sig efter. Ibland hade han varit hygglig och städad men andra gånger hade han varit nere och sett förfallen ut. — Quensel hade hjälpt många människor, änkor och sjuka, människor som han aldrig sett. I de flesta fall hade pengarna skickats på postanvisning. En fröken B. (samma namn som uppgivits av fru Jonsson) och en släkting till henne hade fått hjälp i många år. De hade fått kvartalsvis omkring 50 kronor och dessemellan mindre belopp, mellan 10 och 20 kronor. I en del fall hade hjälpsökande hänvisats till husets portvakt och där fått hämta belopp

i kuvert. Mindre belopp hade utbetalats till hjälpsökande med få undantag varje vecka. Fröken Kinnvall hade tyckt synd om Quensel för att han var så antastad av människor ständigt. Hon hade tyckt att han var för snäll, vilket hon också sagt åt honom, men han hade tyckt, att han inte kunde säga nej.

Några personer som sagt sig ha erhållit hjälp av Quensel ha hos kommissionen begärt att få lämna uppgifter därom. Till denna grupp av personer höra förre järnvägstjänstemannen Konrad A. (möjligen den av fru Margit Jonsson omnämnde personen med detta namn), tjänstemannen Carl A. (svåger till den av fru Margit Jonsson omnämnda fru A.) och köpmannen Abel Sollevi.

Förre järnvägstjänstemannen Konrad A., född år 1898, som den 17 mars 1951 tagits i förvar jämlikt fångvårdsstyrelsens förordnande, uppgav hos polisen den 20 i samma månad följande. För någon tid sedan hade han uppsökt riksåklagarämbetets expedition för att få tillfälle att lämna vissa uppgifter till Kejnekommissionen men någon tid hade då icke kunnat bestämmas. Han ville därför i stället lämna uppgifterna till polisen för vidare befordran till kommissionen. — År 1937 hade han på grund av brott blivit avsatt från sin anställning vid järnvägen efter 26 års tjänst. Enär han varit änkeman och haft tre minderåriga barn hade han haft det svårt. På inrådan av en släkting hade han uppsökt statsrådet Quensel. Av Quensel hade A. fått ekonomisk hjälp och juridiska råd. A. hade sedan under årens lopp vid många tillfällen när han varit i nödläge uppsökt Quensel och erhållit hjälp av honom. Sammanlagt hade A. av Quensel fått omkring 700 kronor i poster om 50—100 kronor. A. hade velat framlägga sitt fall som bevis för att Quensel hjälpte nödställda utan att fordra någon motprestation av art som antytts i publiciteten kring honom.

Tjänstemannen Carl A. har i brev till riksåklagaren den 14 januari 1951 meddelat, att Quensel sedan år 1947, när A:s broder som var kyrkoherde avled, lämnat ett kvartalsbidrag av 250 kronor till änkan, förutnämnda fru A., och barnen.

Köpmannen Abel Sollevi, född 1915, har inför kommissionen berättat, att han år 1933, när han arbetslös vistats i Stockholm, kommit i förbindelse med statsrådet Quensel, antingen så att han i kanslihuset sökt något av statsråden och av en händelse träffat Quensel eller så att han av någon bekant hänvisats till denne. Vid detta tillfälle hade han av Quensel fått 10 kronor. Därefter hade han med korta mellanrum ett tiotal gånger återkommit till Quensel med begäran om hjälp och varje gång fått 10—15 kronor. Sollevi hade sagt sig vilja betrakta beloppen som lån att betalas tillbaka när han kunde. Vid ett tillfälle hade han sökt Quensel i bostaden och fått pengar. Quensel hade vidare satt sig i förbindelse med mosaiska församlingen och föreslagit, att man skulle hjälpa Sollevi på ett mera effektivt sätt. Så hade också skett och Sollevi hade så småningom fått arbete. År 1936 hade Sollevi efter en tids vistelse i landsorten återkommit till Stockholm och på grund av ekonomiska svårigheter ånyo vänt sig till Quensel. Även då hade Sollevi vid

ett par tillfällen fått mindre belopp, 10—15 kronor. Under årens lopp hade han av Quensel mottagit sammanlagt omkring 200 kronor. År 1940 hade Sollevi genom Quensels rekommendation erhållit en anställning som försäljare. I denna anställning hade Sollevi haft framgång och han hade kunnat återbetala alla erhållna bidrag och dessutom vid några tillfällen till Quensel lämnat belopp om cirka 100 kronor för att av denne användas i hjälpverksamhet. Under en arbetslöshetsperiod hade Sollevi varit deprimerad och ämnat beröva sig livet men av Quensel övertalats att avstå därifrån. Sollevi stode till Quensel i den största tacksamhetsskuld man kunde stå till en människa. Quensel hade icke någonsin sökt utnyttja Sollevi i homosexuellt syfte. Om så varit fallet skulle Sollevi »självfallet icke ha någon som helst anledning att känna tacksamhet mot honom».

Fru Karin O., änka efter en konstnär, har uppgivit, att Quensel brukat köpa etsningar av hennes man och att hon efter mannens död 1946 några gånger om året fått bidrag av Quensel med 10—20 kronor per gång och därjämte till flera jular fått gåvor av Quensel.

Inför kommissionen ha vidare några personer gjort allmänna uttalanden om Quensels hjälpverksamhet. Sådana uttalanden ha gjorts av förutvarande finansministern Wigforss och landshövdingen Axel Westling i samband med att de såsom framgår av det föregående inför kommissionen lämnat upplysningar om Svenssons anställning i finansdepartementet, av justitieminister Zetterberg och av syster Katarina Ottow, ledare för Stockholms kyrkliga socialråd.

Förutvarande finansministern Wigforss har uppgivit, att han, sedan han på hösten 1932 kommit till finansdepartementet, blivit mycket bekant med Quensel som då var chef för lagavdelningen i departementet. Wigforss hade ganska snart fått klart för sig att Quensel gick åtskilligt längre än Wigforss själv brukade göra i fråga om välgörenhet mot folk som kom. Quensel hade inte så sällan talat om sina skyddslingar av olika slag vilka tyckts vara en stor mängd. »Det är det mest extrema slag jag träffat på av sådan välgörenhet. Men den som vet hur de kommer och lägger upp det förstår att man gärna ger dels av hjärtnupenhet och dels av önskan att bli av med dem.» Det hade gällt hela familjer. Inom regeringen hade det varit allmänt känt, att Quensel var mycket hjälpsam, och man hade skämtat med honom om hans välgörenhet.

Justitieminister Zetterberg har uppgivit, att han under sitt samarbete med Quensel vid handläggningen av nådemål många gånger haft anledning fästa sig vid och högt uppskatta det intresse Quensel hyst för människor och inte minst för olyckliga människor. Det hade för Zetterberg varit värdefullt att ha Quensels människokärlek och förnämliga omdöme till hjälp i dessa mål där det gällt att i allra sista hand avgöra människors öden. »Det ger en bakgrund till hans hjälpverksamhet, som jag är övertygad kommer från samma källor som hans intresse för nådemålen.» Vid ett samtal som Zetterberg haft med Quensel efter publiciteten kring hans namn hade Quensel sagt något om att han tidigare kunnat sätta värde på framgång och

yttre utmärkelser samt tillagt: »På senare år har jag inte intresserat mig så mycket för det. Det enda jag, som är en ensam människa, kunnat fästa avseende vid har varit, att jag varit i tillfälle att utöva så stor hjälpverksamhet, och det är nu detta, som jag kanske trodde var det enda som jag kunde räkna mig tillgodo för en högre makt, det är nu det enda som kan läggas mig till last.»

Landshövding Axel Westling har framhållit, att Quensel i hög grad hade medlidande med andra som hade det svårt. Så länge Westling känt Quensel hade denne haft en lång rad hjälpsökande kring sig, både män och kvinnor, sådana som han hjälpt mer eller mindre. Somliga hade tackat honom och genom sitt uppförande lönat honom. Med andra hade han visat ett tålmod som man inte förstod. Han kände det i viss mån som en plikt att hjälpa folk. »Jag tror att det är riktigt att säga att det var hos honom en religiöst grundad plikt.» Westling trodde, att man däri kunde söka en förklaring till den hjälpverksamhet som Quensel bedrev, såsom hans vänner tyckte på ett stundom alltför blåögt sätt. Vännerna hade tyckt, att det var förvånande att Quensel var så tålmodsfylld och fortsatte att hjälpa Svensson som de tyckt vara ett ovärdigt föremål för hans hjälpverksamhet, och Westling hade många gånger sagt till honom: »Du borde sluta upp med detta och överge denna ovärdiga figur.»

Syster Katarina Ottow, som i brev till kommissionen den 14 december 1950 anhållit att få personligen lämna upplysningar i ärendet, har inför kommissionen berättat, att hon i sin sociala verksamhet under årens lopp ofta hört av hjälpsökande, både män och kvinnor, att de fått hjälp av statsrådet Quensel. Icke vid något tillfälle hade hon hört sägas, att något homosexuellt förhållande skulle varit grunden till Quensels hjälpverksamhet. Vid ett tillfälle för 3—4 år sedan hade en numera avliden poliskommissarie, som var chef för polisens lösdrivarrotel, ringt till henne och undrat, om man icke kunde hjälpa makarna Svensson till en bostad. Sedan dess hade hon vid olika tillfällen haft kontakt med makarna Svensson. Mannen Svensson hade en gång uppgivit för henne, att Quensel varit mycket intresserad för honom och även funderat på att adoptera honom. Vid ett tillfälle på hösten 1949 hade mannen Svensson berättat för henne, att Quensel beskyllts för homosexualitet och sagt sig vara upprörd över dessa beskyllningar.

Det personliga förhållandet mellan Quensel och Tore Svensson.

Under utredningens gång ha åtskilliga av de hörda personerna lämnat upplysningar om arten av förhållandet mellan Quensel och Tore Svensson. Härutinnan har följande framkommit.

Quensel har inför kommissionen inledningsvis anfört bl. a.: »Kommissionens uppgift varken är eller kan vara att sprida ljus över mitt enskilda liv. Men det har gått så långt att det tycks vara ett allmänt krav att just jag — och detta oberoende av om någon påverkan på polisen ägt rum — skall på detta sätt synas i sömmarna. I varje fall är det i mitt eget intresse att åt-

minstone någonstades få deklarerera, hur vämjeligt det än är, i denna fråga. Jag kan här som förut hänvisa till min likaledes offentligt avgivna förklaring, att jag icke någonsin haft abnorma sexuella förbindelser med någon.» — Quensel har härjämte i annat sammanhang inför kommissionen förklarat, att det icke förekommit något som helst otillbörligt mellan honom och Tore Svensson (jfr även nedan s. 105).

Uppgifter som grunda sig på uttalanden av Svensson.

Påståendena om att det skulle förelegat något otillbörligt förhållande mellan Quensel och Tore Svensson ha förts fram av Kejne. Denne i sin tur har stött sig på uttalanden som han uppgivit, att Tore Svensson och i viss mån även fru Svensson gjort till honom.

Kejnes bok »Om dessa tiga . . .», som Kejne inför kommissionen förklarat vara en, såsom han sett det, objektiv skildring, innehåller följande uttalanden av intresse i detta sammanhang (s. 170): »Ehuru ett återgivande av hans (Tore Svenssons) berättelse skulle ha varit av stor betydelse för läsarens rätta uppfattning av vad som sedan följer och för en rätt belysning av den tragik som i regel kommer att vila över människors livsöden, när de låna sig till otillbörliga handlingar, anser jag det riktigast och barmhärtigast att icke återgiva den.» — — — (s. 173) »För min del anser jag att 'tragik' är rätta uttrycket både för Tores och ämbetsmannens liv. Denna tragik får ännu starkare accent, om man betänker att hundratals pojkar är på glid utefter samma rännsten där Tore nu ligger ganska hjälplöst kastad. För att inte nämna den tragik det måste innebära för en ung människa att inte få uppleva något av den äkta kärlekens renhet och lycka.»

Kejne, som anmodats att närmare ange grunden för de uttalanden han gjort i sin bok, har inför kommissionen berättat i huvudsak följande. Tore Svensson hade för Kejne skildrat hur Svensson vid sitt första besök hos Quensel fått löfte att komma tillbaka om han skulle bli i behov av pengar. Efter en kort tid hade han återvänt och blivit bjuden att stiga in. Såvitt Kejne erinrade sig hade Svensson sagt, att han då fått redogöra för vartill han använt det belopp han fått vid det första besöket. »Jag tror, att det var så att statsrådet anmärkte på att han hostade eller såg förkyld ut. Jag har ett minne av det och att han för den skull skulle ta febern. Men innan det skedde blev han tvättad, jag tror att han sa över hela kroppen, intvålad av statsrådet, så har Svensson berättat det.» Quensel hade sedan själv enligt Svenssons berättelse ett par tre gånger tagit temperaturen på Svensson. »Det var någon detalj om franskt puder men det minns jag inte.» Svensson hade enligt vad Kejne fattat sagt att han blev pudrad i sätet. »Jag kan inte minnas ordagrant hur han uttryckte det.» Quensel hade därefter gått till något skåp och hämtat en risknipa och slagit honom på baken »inte så särskilt hårt». Såvitt Kejne fattat hade samma sak sedan upprepats vid flera tillfällen. »Det var premiären. Vid första besöket hos Quensel fick han en femma och sedan följde detta med riset andra gången. Sedan följde varje gång en redogörelse för vad han använde pengar till och så detta.» Kejne

hade av Svenssons uppgifter fått den uppfattningen att dessa förfaranden upprepats under en tid av 4—5 år.

Tore Svensson har såsom framgår av det föregående vid ett tillfälle i oktober 1934, när Quensel anmält honom för bettleri, av polisen blivit utfrågad om sitt förhållande till Quensel och därvid förklarar, att han »aldrig stått i något onaturligt könsförhållande till Quensel, som icke visat eller begärt något sådant» av honom. Ej heller vid något av de många senare tillfällena när Svensson hörts av polisen har han veterligen gjort något uttalande i den riktningen att han stått i homosexuellt förhållande till Quensel.

Inför kommissionen har Svensson upprepade gånger förnekat, att det någonsin förekommit något otillbörligt mellan honom och Quensel, och har vidare berättat. En gång år 1932 hade han av Quensel fått 35 kronor som han slarvat bort. När han talat om detta för Quensel, hade han fått en örfil »och det var riktigt» (= välförtjänt). En annan gång, när han slarvat bort 35 eller 40 kronor som han erhållit till hyra, hade han fått ett par örfilar. Vid ett tillfälle troligen ett år senare hade han besvärat Quensel, när denne var upptagen. Quensel hade då blivit rasande och givit honom en spark på ena benet. Under hela den tid han känt Quensel hade han icke vid något annat tillfälle fått stryk av denne.

Vidare har Svensson uppgivit, att Kejne under sina samtal med honom flera gånger frågat honom om Quensel var homosexuell, vilket Svensson förnekat. Svensson hade icke vid dessa samtal lämnat några uppgifter om att han av Quensel fått stryk med ris. Däremot hade Svensson för Kejne berättat, att han en gång när han kommit upp till Quensels bostad varit förkyld och svettig och därför fått tvätta sig med varmt vatten samt att han då, när han sagt sig tro att han hade feber, fått låna en termometer och tagit temperaturen.

Tillfrågad om de närmare omständigheterna vid nyssnämnda tillfälle har Svensson sagt, att Quensels hembitråde givit honom vatten och att han fått skölja av sig i Quensels sovrum, varvid han endast tagit av sig på överkroppen. Under tiden hade Quensel uppehållit sig i ett annat rum. Sedan Svensson fått låna termometern, hade han själv tagit temperaturen och han hade då haft över 38°.

Svensson har på tal om sitt förhållande till Quensel inför kommissionen yttrat bl. a.: »Han är inte homosexuell, Quensel. Jag kan ta fram tio biblar och jag svär vid min mormors grav — den enda vän jag haft i livet, som hade mig i början — jag kan stå vid hennes gravsten och säga att det är inte sant.»

Fru Svensson har inför kommissionen uppgivit, att hon icke förrän i september 1949 tänkt på att det kunde vara något anmärkningsvärt i förhållandet mellan hennes man och Quensel. Vid denna tid hade en person, vars namn hon icke ville uppgiva, till henne framfört påståenden om att hennes man stått i homosexuell förbindelse till Quensel. (Fru Svensson har här uppenbarligen åsyftat de uttalanden av hennes halvbror som enligt vad

hon uppgivit föranlett henne att skriva det förut omnämnda brevet till Quensel den 16 september 1949.) När saken omkring denna tidpunkt blivit aktuell, hade hon rätt mycket diskuterat med sin man dennes förhållande till Quensel. Mannen hade alldeles bestämt förnekat, att det förekommit något otillbörligt mellan Quensel och honom. Han hade sagt sig icke kunna fatta alla de beskyllningar och allt det prat som förekommit. Anledningen till att hon skrivit brev till Quensel om att hon ämnade söka äktenskapsskillnad under återopande av ett förhållande mellan mannen och Quensel hade varit, att hon vid vissa tillfällen trott, att ett sådant förhållande existerat. Hon hade ansett, att det måste finnas någon orsak till att Zetterquist förföljde mannen och henne. Vid samtal med Quensel hade hon emellertid erfarit, att Quensel icke givit Zetterquist några order om att vidtaga åtgärder mot dem utan att Quensel tvärtom uppmanat Zetterquist att lämna dem i fred.

Beträffande frågan, när Tore Svensson kan tänkas ha till Kejne lämnat de av Kejne påstådda detaljerade uppgifterna, må erinras om att Kejne, såsom framgår av den föregående redogörelsen i ärendet, vid flera tillfällen i mars 1950 varit i kontakt med Tore Svensson, bl. a. i samband med Tore Svenssons resa till Göteborg. Vidare framgår, att Kejne dels den 1 april och dels den 18 april 1950 haft samtal med makarna Svensson på stadsmissionen, därvid berörts bl. a. Tore Svenssons förhållande till Quensel. Från Kejnes sida föreligger också en uppgift om att Tore Svensson i mitten av april 1950 vid ett av Kejne delvis åhört samtal i Kejnes bostad med Kejnes numera avlidne fader berättat om sitt förhållande till Quensel. Möjligen har Kejne även vid andra tillfällen i april 1950 och därefter haft samtal med Svensson.

Kejne har själv beträffande den tidpunkt när Tore Svensson lämnat de detaljerade uppgifterna förklarat, att Svensson vid samtal med Kejne »glidit in på denna historia vid flera tillfällen». Kejne hade ett ganska starkt minne av att Resar vid något tillfälle hört denna Svenssons berättelse. För Kejnes far hade Svensson utförligt berättat om denna sak. Troligen hade Svensson lämnat denna berättelse även den 1 april 1950 vid Kejnes samtal med makarna Svensson »men jag vill inte säga att alla detaljerna var med varje gång». Kejne trodde också, att Svensson berättat om denna sak för flera andra personer, troligen för bl. a. en barberare med lokal på Svartmangatan, som Svensson sagts vara bekant med.

Rörande vad som förekommit vid Kejnes omnämnda två samtal med makarna Svensson på stadsmissionen föreligger viss utredning genom att Kejne låtit avlyssna samtalen, den 1 april av Resar och en bekant till Kejne, fröken Brita Hultman, samt den 18 april av Resar och pastorn vid stadsmissionen Nils Köhler. Beträffande vad som förekommit vid de båda samtalen har följande framkommit.

Kejne har till kommissionen ingivit en promemoria, betecknad »Tore Svenssons påstående» och som angavs vara »direktreferat av Resar-Hultman» från samtal den 1 april 1950 med makarna Svensson. Enligt promemorian skulle makarna Svensson vid samtalet ha fällt bl. a. följande ytt-

randen: a) Fru Svensson: »Q. svor på att S. skulle få vara i fred när vi gifte oss. Detta har han inte hållit. Han har ju betalat mer än 90 000 kronor till dig sammanlagt.»; b) Tore Svensson: »Men jag har inte haft något ihop med honom på en 15 år. Det brukade ske på tjänsterummet i departementet.»; c) Tore Svensson: »Annat var det förr, när jag också var snygg och vacker. Men det var åren 1929—1934 som jag hade med honom att göra på det viset.»

Fru Svensson har vid förhör inför kommissionen beträffande innehållet i nyssnämnda promemoria uttalat, att hon möjligen fällt det under a) upptagna yttrandet och att uppgiften om de 90 000 kronorna härledde sig från hennes man. Däremot hade hennes man icke yttrat sig så som ovan antecknats under b). »Det var Kejne som satt och pumpade maken. Han var sjuk och hade inte sovit på flera nätter. Han var dödstrött. Han upprepade minst 25—30 gånger under samtalet, att det har inte förekommit något. Jag har inget att säga. Det hade ju varit ganska ofördelaktigt för Kejne om hans frågor och våra svar hade skrivits.» Ej heller kunde hon erinra sig att mannen yttrat sig så som ovan angivits under c).

Resar har berättat att han vid två tillfällen, den 1 och den 18 april 1950, på stadsmissionen avlyssnat samtal som Kejne haft med makarna Svensson, vid det första tillfället tillsammans med fröken Brita Hultman och vid det andra tillfället tillsammans med pastor Köhler. Vid något av dessa samtal hade fru Svensson på tal om förhållandet mellan Quensel och Tore Svensson yttrat: »Det här är ett banalt triangeldrama, vi är rivaler om min make båda två.» Fru Svensson hade icke direkt gjort gällande, att mannen stått i homosexuellt förhållande till Quensel, men antytt att så varit fallet. Mannen Svensson hade icke tagit någon ståndpunkt till detta. Hans tal hade varit virrigt och man hade fått ett intryck av att han var påverkad av starka drycker eller snarare narkotika.

Resar har vidare till kommissionen ingivit av honom förda anteckningar, dagtecknade den 2 april 1950, från samtal den 1 april 1950 klockan 21.45—23.45 mellan Kejne och makarna Svensson. Av dessa anteckningar må här återgivas följande.

K: »Är han rädd för Svensson?»

Fru S: »Det är mig han är rädd för.»

Fru S. fortsatte samtalet: »Q. svor på att låta dig vara i fred, när vi gifte oss.» Hon framhöll därefter att Q. icke höll sitt ord. Samtalet gled därefter in på de pengar, som S. fått av Q., vilket fru S. ansåg vara ett tydligt tecken på att det existerat ett förhållande mellan Q. och S. I annat fall skulle icke Q. ha betalat honom så mycket som 90 000 kronor. S. förnekade, att han fått så mycket pengar.

S: »Du är galen. Min fru är galen.»

S. förstår av samtalet, att Q. har legat bakom hans intagning på Beckomberga och säger, att han tidigare på order av Q. blivit häktad i Jönköping. »Varför?» frågar han. »Jag var en snygg grabb på den tiden. Nu vill han bli av med mig.»

Fru S: »Han är kär i dig. Han tycker inte om, att du nu har en kvinna. Därför sände han dig till Svartsjö.»

S. talar därefter om, att han år 1929 genom en annan person fick kontakt med Q. »Jag har sagt, att jag icke under de senaste 20 åren haft något med Q.»

S: »Han är sadist. Han kan skälla och rasa ut en hel timma och sedan är det bra. 'Ta det här', sa han och räckte över pengar. Han är både klok och icke klok.»

S. uppger, att Q. gjort mycket för honom och bl. a. skaffat honom flera anställningar, men att det är hans eget fel, att han misskött sig.

Fröken Brita Hultman, som hörts angående vad som förekommit vid Kejnes samtal med makarna Svensson den 1 april 1950, har på fråga, om mannen Svensson nämnt något som tydde på att han stått i något slags homosexuellt förhållande till Quensel, svarat: »Han nämnde aldrig homosexuellt, men han sa, mellan 1929 och 1934 så hade — jag vet inte hur orden föll — så hade vi det på det viset eller något sådant». Ytterligare tillfrågad, om hon fattat det så att Svensson ville göra gällande, att han haft något förhållande till Quensel, har fröken Hultman svarat: »Han sa det inte». På fråga om nyssnämnda yttrande varit det enda som kunnat tolkas så har fröken Hultman svarat: »Han sa också att nu på 15 år har vi inte haft något med varann att göra på det viset. Men han sa också, att sista gången jag fick pengar var i december 1949.» Tillfrågad om det förekommit någon beskrivning av innebörd att de haft umgänge i sexuell mening, har fröken Hultman svarat: »Nej, det fanns det inte alls.»

Pastor Köhler, som hörts angående vad som förekommit vid Kejnes av Köhler och Resar avlyssnade samtal med makarna Svensson på stadsmissionen den 18 april 1950, har uppgivit att, såvitt han erinrade sig, fru Svensson »liksom antydde» något om att det existerat ett förhållande mellan Quensel och mannen Svensson. Därvid hade mannen Svensson sagt något om att han inte hade med statsrådets privatliv att göra eller inte kände till det. Köhler trodde sig minnas, att Svensson sagt någonting om »för 15 år sedan», men att han icke preciserat vad han menade. Såvitt Köhler kunde minnas hade Svensson icke sagt något om att han var snygg och vacker.

Det må här anmärkas, att Resars, fröken Hultmans och pastor Köhlers nu återgivna berättelser av kommissionen upptagits innan ännu Kejne lämnat sin förut återgivna detaljerade beskrivning av Svenssons berättelse för honom om temperaturtagning, intvålning, ris och pudring. Sedan Kejne lämnat denna beskrivning ha i anledning därav kompletterande förhör hållits med Resar, fröken Hultman och Köhler, varvid förekommit följande.

Fröken Hultman och *pastor Köhler* ha förklarat, att de vid sin avlyssning av Kejnes samtal med makarna Svensson icke hört Svensson berätta något om att Quensel tvålade in honom, tagit temperaturen på honom eller slagit honom med ris.

Resar har uppgivit, att han kommit underfund med att det måste ha förekommit ett tredje samtal mellan Kejne och makarna Svensson på stadsmissionen, vilket ägt rum en kort tid efter den 18 april 1950 och avlyssnats av Resar ensam. Vid detta tillfälle hade Resar icke fört några anteckningar. I stort sett hade förekommit samma saker som förut. — På fråga, om Resar

vid något tillfälle hört Svensson göra något uttalande om konkreta handlingar mellan honom och Quensel svarade Resar: »Inte mer konkret än vad som finns omnämnt i det protokoll som jag har lämnat in. Jag kan inte erinra mig mer.» — Tillfrågad om Resar hört Svensson berätta något om att Quensel tvålat in honom, tagit temperaturen på honom eller pudrat honom svarade Resar nekande. — På fråga om Resar hört, att Quensel skulle slagit Svensson med något ris, svarade Resar: »Den frågan vågar jag inte svara på. Jag är inte riktigt säker på om han vid något tillfälle nämnt något, antingen han eller hans fru, om att det skulle ha använts.» — Sedan för Resar framhållits, att han väl borde komma ihåg en så uppseendeväckande sak, svarade Resar: »Det har förekommit så mycket i den s. k. Kejneaffären. Jag vågar inte svara på det. Jag kan varken förneka eller bejaka det.» — På fråga vad en sådan uppgift skulle ha inneburit svarade Resar: »Naturligtvis att Quensel skulle ha använt ris vid sina förhållanden, som fru Svensson åtminstone har låtit påskina.» — Tillfrågad om det kunde tänkas, att fru Svensson sagt något om ris, svarade Resar: »Det är möjligt.» — På fråga om det kunde tänkas, att Kejne för honom berättat om ris, svarade Resar: »Det är inte heller uteslutet. Han har nog berättat det. Vore jag säker på att han inte sagt det, skulle jag omedelbart förneka det.» — Tillfrågad huruvida, när han nu av kommissionen blivit frågad om han hört talas om något ris, detta varit en fullkomlig nyhet för honom, svarade Resar nekande och bekräftade på särskild fråga att han förut hört talas därom.

Såsom framgår av det föregående skilja sig Kejnes och Svenssons uppgifter om vad Svensson egentligen berättat för Kejne därutinnan, att Svensson förnekat, att han, såsom Kejne gjort gällande, sagt något om att Quensel tvålat in honom, tagit temperaturen på honom, givit honom ris och pudrat honom. Svensson har i stället förklarat, att han endast sagt, att han vid ett tillfälle hemma hos Quensel fått tvätta sig själv och ta sin temperatur samt att Quensel tilldelat honom en gång en örfil, en annan gång ett par örfilar och en tredje gång en spark. Med anledning av dessa skiljaktiga uppgifter ha Kejne och Tore Svensson hörts mot varandra inför kommissionen.

Kejne redogjorde vid detta tillfälle på i huvudsak samma sätt som tidigare för Tore Svenssons uppgifter till honom och berättade vidare. Svensson hade uppgivit, att han efter stryket, icke efter intvålningen, blivit inpuddrad med franskt puder. Svensson hade sagt om Quensel, att han var sadist. »Jag har bara en känsla av att jag ställde någon sådan fråga om det var i samband med något sexuellt och det betygade Svensson.» Såvitt Kejne ville minnas hade Svensson berättat en del av detta den kväll, när han rest till Göteborg. Därefter hade han berättat det åtminstone tre gånger. Vid dessa tillfällen hade ingen annan än Kejne varit närvarande.

Svensson vidhöll helt vad han förut uppgivit inför kommissionen och förnekade sålunda, att han till Kejne lämnat några uppgifter om att Quensel tagit temperaturen på honom, om att han fått stryk med ris eller om att han blivit pudrad av Quensel.

Kejne framhöll, att Svensson avgivit sin berättelse till Kejne under in-

tryck av att Svensson var utsatt för Quensels misshag och tillade: »Jag tog emot denna berättelse från en människa som skildrade den i nöd. Detaljerna var så pregnant uttalade av Svensson. Han beskrev hur Quensel gick till ett bestämt skåp i våningen. Det var ett soffskåp.» (Yttrandena om skåpet syfta på förvaringsplatsen för riset.)

Svensson: »Det har jag aldrig sagt.»

Kejne: »Han berättade också att statsrådet varit i Paris och lärt sig konsten som han uttryckte det.»

Svensson: »Nej, nej.»

På fråga om det kunde tänkas att Svensson, som vid denna tid varit uppbragt på Quensel med anledning av att polisen efterforskade honom och hans hustru, kunde i vredesmod ha lagt till några detaljer som inte voro sanna, förklarade Svensson, att han till Kejne endast sagt att Quensel gett honom en avbasning. Svensson hade absolut icke sagt något om att Quensel skulle hämta något ris, varjämte Svensson tillade att det inte funnits något skåp i rummet.

Kejne yttrade härefter: »Jag har inget vittne på vad Svensson berättat, men jag vet att Svensson de gånger han berättat det har sagt exakt lika dant och han har berättat det för min numera avlidne far.»

Ytterligare några personer ha inför kommissionen lämnat uppgifter som här må återgivas.

Frisören Otto Högkvist, född 1889, som innehar frisérsalong vid Svartmangatan och som hörts med anledning av Kejnes förut återgivna uppgifter, har berättat, att Tore Svensson ibland brukade komma in till honom och prata. Enligt vad Svensson uppgivit hade han brukat få pengar av statsrådet Quensel till hyra och kläder. Om arten av deras förbindelse hade Svensson icke sagt något. Vid ett tillfälle före julen 1950 hade Svensson sagt, att han en gång av Quensel fått en örfil och en spark där bak.

Transportarbetaren Karl Kumelin, född 1907, halvbror till fru Svensson, har hörts med anledning av fru Svenssons uppgift att hennes tidigare omnämnda brev till Quensel den 16 september 1949 föranletts av antydningar från halvbroderns sida om förhållandet mellan Quensel och hennes man. Kumelin har därvid förnekat, att han med fru Svensson haft något samtal om hennes mans förhållande till Quensel. Vidare har Kumelin förklarat, att han icke sutte inne med några faktiska upplysningar i saken, men har yttrat: »Det måste vara fakta. Inte kan det vara lögn alla historier. Han har ju inte gjort någonting sedan han gick i pappslöjden. Han vill ju inte göra någonting. Flott klädd är han. Det är hon som dirigerar det hela. Där finns det ju skalle. Han bara dricker sina konstifika saker, så han blir berusad.» — På fråga hur det kommit sig, att hans syster gift sig med Svensson svarade Kumelin: »Det var alla tiders kvinna, innan hon gifte sig. Ingen karl och ingenting. Hon hjälpte mor. Så ramlade han i hennes väg och han kunde prata litet. Han duperade väl henne med litet prat. Sedan dess har de inte gjort någonting tror jag. Hon är förstörd nu. Hon har faktiskt lärt sig ett yrke och det är det här gebietet.»

Mekanikern Gustav Lennart Stahre, född 1912 och anställd vid örlogsvarvet, har inför kommissionen berättat, att han i början av 1930-talet på en verkstad vid Tegnérgatan, vilken innehades av förut omnämnda Willy och Weijsenburg, träffat en man som hette Elof Svensson. (Det må här erinras om att såsom framgår av det föregående — under rubriken »Svenssons bekantskap med Willy. Resor till Köpenhamn» — Svensson, Willy och Weijsenburg år 1932 av Quensel fått hjälp att starta en verkstad vid Tegnérgatan. Vidare må nämnas, att Willy i sina under samma rubrik omnämnda köpenhamnsbrev till fästmön omnämnt Tore Svensson under namnet »Elof».) Svensson hade bara varit och hälsat på i verkstaden några gånger. »Det var en asocial individ.» Stahre, som arbetat tillfälligt på verkstaden, hade där hört talas om Quensel och det hade förekommit en del antydningar och lösryckta ord om dennes egenheter. Svensson hade brukat ringa till Quensel, som Svensson kallade assessorn. »Vi avlyssnade samtal och han beklagade sig att han hade dåligt ställt och pressade ut pengar av antagligen Quensel. Jag hörde honom ofta tala i telefon. Och då var det alltid fråga om pengar och kort efteråt kunde det komma upp väldigt mycket pengar, ett par—trehundra kronor var inte alls ovanligt.» Vid ett tillfälle hade Stahre varit ute tillsammans med Svensson och denne hade då sagt, att han skulle ringa och skaffa litet pengar. Stahre hade stått utanför en telefonkiosk som Svensson ringt från och hört samtalet. »Han var en förfärlig skådespelare för han sa, att han hade så förfärlig nöd och hade så dåligt, och det slog nästan aldrig slint utan pengar fick han alltid.» Svensson hade vid flera tillfällen antytt för Stahre, att Svensson hade något slags homosexuellt förhållande med Quensel. Dessa antydningar hade skett på så sätt att Svensson, tydligen för att åskådliggöra hur det tillgick under samvaron med Quensel, intagit en feminint betonad attityd och härmat en flicka. I anslutning till denna pantomim — som Stahre försökte demonstrera inför kommissionen — hade Svensson sagt, att han skulle gå upp till Quensel och få litet smäll och litet pengar. »Det är svårt att förklara. Det är svårt för en man att förstå sig på sådana människor. Han gjorde någon slags mimik över dem och då sa han, att jag skall gå upp och få litet smäll och få litet pengar.» Svensson hade sagt, att han fick litet stryk »och sedan föreföll det mig som om han fick kladda med honom». Stahre visste icke på vad sätt stryket utdelats. — På fråga om han träffat Kejne svarade Stahre: »Nej. Jag bara tycker att det är en behjärtansvärd aktion han satt i gång med.»

Svensson som fått del av Stahres uppgifter har bestritt riktigheten av dessa och förklarat, att han icke kände någon person med namnet Stahre som brukat vara på verkstaden vid Tegnérgatan och som tjänstgjorde såsom ordningsvakt. Förnamnet Elof har Svensson sagt sig aldrig ha använt. Härjämte har Svensson tillagt: »De var ju mot mig. De har ju velat ha det till det. När jag fått pengar av Quensel har de velat ha det till det. Det är klart, att han är homosexuell (sade de), inte skulle du gå upp och få pengar annars. De har inte kunnat tro att jag kunde få pengar. Så har ryktet gått från den ena till den andra. Jag har sagt: Han är inte abnorm. — Jo, det är han visst, har de sagt. — Nej, har jag sagt.»

Uppfattningen inom polisen.

Vad gäller uppfattningen inom polisen rörande arten av förhållandet mellan Quensel och Svensson framgår av vad som förut anförts under rubriken »Quensel vänder sig till polisen angående Svensson i oktober 1934», att intendenten Zetterquist hela tiden efter Quensels hänvändelse till polisen i oktober 1934 intill tidpunkten för överläggningen hos justitieministern den 2 december 1949 trott på ett homosexuellt förhållande mellan Quensel och Svensson.

Zetterquist har i förevarande hänseende vidare uppgivit, att han vid sammanträffandet med Quensel hos justitieministern den 2 december 1949 tagit starkt intryck av att Quensel på ett sätt som verkat absolut trovärdigt försäkrat, att det icke förekommit något otillbörligt mellan honom och Svensson. »Man har ju ingen anledning ifrågasätta, att Quensel är en trovärdig person i övrigt, och jag tycker det vore egendomligt, när han så emfatiskt försäkrar detta.» *Zetterquist* hade också, när han senare övervägt saken, fäst stort avseende vid att Svensson icke i något annat fall låtit utnyttja sig homosexuellt, vilket enligt *Zetterquists* erfarenhet eljest alltid brukade ske när det gällde »sådana där typer». En annan omständighet som *Zetterquist* beaktat hade varit, att det ostridigt gått långa tider, när Svensson icke tagit kontakt med Quensel utan försökt klara sig själv. I de fall av utpressning på homosexuell grund som *Zetterquist* haft att göra med hade vidare utpressaren alltid, sedan han blivit varnad av polisen, sökt sig något annat utpressningsoffer. *Zetterquist* hade också fäst sig vid att Quensel icke någonsin dolt, att han hjälpt Svensson. Mot bakgrunden av dessa överväganden hade *Zetterquist* börjat tvivla på att hans tidigare uppfattning varit riktig.

Kommissarien Evaldsson, chef för polisens lösdrivarrotel, vilkens anteckningar i ärendet i det föregående åberopats i flera sammanhang, har uppgivit, att han sedan den 1 mars 1947 tjänstgjort vid lösdrivarroteln. Han hade flera gånger talat med Svensson och frågat honom varför han fått så mycket pengar av Quensel. Svensson hade då svarat, att Quensel tyckte synd om honom. Svensson hade aldrig sagt, att det förelegat någon homosexuell förbindelse mellan honom och Quensel. *Evaldsson* hade direkt frågat Svensson härom. När det gällde lösdrivare brukade sådana frågor ställas. *Evaldsson* kunde dock ej värja sig för tanken, att det måste ligga något homosexuellt bakom. Det stred mot *Evaldssons* erfarenhet, att någon gav bort så mycket pengar som det här rörde sig om, såvida det icke låg något bakom. Detta var *Evaldssons* privata åsikt som han icke hade något positivt stöd för. *Evaldsson* hade talat med *Zetterquist* om saken och därvid uttalat, att det måste ligga något bakom, samt framkastat, att det var bättre om Quensel gjorde en anmälan mot Svensson. *Zetterquist* hade svarat, att Quensel ej ville detta. *Evaldsson* trodde, att *Zetterquist* hade samma tanke om saken som *Evaldsson*.

Uppfattningen på socialvårdshåll.

Såvitt gäller uppfattningen på socialvårdshåll rörande arten av förhållandet mellan Quensel och Tore Svensson framgår av den föregående framställningen under rubrikerna »Åtgärder med anledning av överläggning den 2 december 1949 hos justitieministern» och »Doktor Inghes brev till socialvårdsmyndigheterna i Göteborg angående Tore Svensson», att i allt fall Inghe haft den uppfattningen att förhållandet mellan Quensel och Tore Svensson hade en homosexuell bakgrund.

Inghe har vidare inför kommissionen uppgivit, att hans uppfattning grundats möjligen på yttranden från Zetterquist och i vart fall på uppgifter och brev från fru Svensson. Mannen Svensson hade icke själv direkt gjort gällande att han stått i något homosexuellt förhållande till Quensel. Någon uppgift om att Quensel företagit handlingar i sadistisk riktning hade Svensson icke lämnat. Inghe hade emellertid svårt att föreställa sig — »jag har kanske för mycket erfarenhet av livets skuggsidor genom mina klienter» — att en sådan situation som den föreliggande skulle kunna uppkomma och fortsätta i årtal om det icke varit »emotionella bindningar» bakom.

Uppfattningen bland personer som stått Quensel nära eller eljest haft att göra med honom.

Från ett antal personer, som stått Quensel nära eller eljest haft att göra med honom, föreligga jämväl uttalanden som kommissionen ansett sig böra i detta sammanhang återgiva.

Justitieminister Zetterberg har uppgivit, att han och Quensel vid överläggningar i nådemål då och då kommit in på homosexuella förhållanden och har i anslutning härtill anfört: »Det är inte så ovanligt att människor är dömda för homosexualitet. Jag erinrar mig, att jag ganska ofta i de målen har övervägt en mildare linje under påpekande i våra diskussioner — vi sitter ensamma och pratar — att människor, som fått denna inriktning inte kan rå för det och man måste ta en viss hänsyn till det. De är skapade så, dessa människor. Och då vet jag, att Quensel flera gånger — alltså före den här tiden — har reagerat på det viset, att han sagt, att det kan hända att du har rätt, men jag tycker, att det är så motbjudande. Jag har efteråt kommit att tänka på det.» Zetterberg har vidare i detta sammanhang yttrat: »Trots att det finns ganska många människor, som räknar sig som personligt kristna, är det min erfarenhet att det är ytterligt få som ställer sin tillvaro direkt under den ledningen. Det gör statsrådet Quensel. Det vet jag till följd av min bekantskap med honom, att för honom är det som är av denna världen trots allt av ganska liten vikt. Han har den förvisning, som personligt kristna har, om andra och högre värden. Med den bakgrunden skulle jag vilja tala om för kommissionen, att jag hört honom avge en försäkran inför Vår Herre, att han aldrig haft någon förbindelse av det slag som det här är fråga om, och när han avger en försäkran på det viset, då vet jag, att den är sann. Så väl känner jag honom.»

Landshövding Axel Westling har inför kommissionen berättat, att han från den tid när han varit arbetskamrat med Quensel i finansdepartementet lärt känna honom väl och att Quensel även kommit att umgås mycket i hans familj. På våren 1950 hade Westling hört talas om att Quensels namn satts i samband med »herr X». Dessförinnan hade Westling icke hört något rykte om eller på minsta sätt reflekterat på att Quensel kunde vara homosexuell. »Vad Svensson beträffar måste jag säga, att det är fantastiskt att ställa en sådan figur i samband med ett sådant rykte. Det var en dekisfigur, närmast en slusktyp, det tycks mig ganska fantastiskt. Jag har svårt att tänka mig, att en så intellektuellt högtstående man med sinne för uppfostran och bildning skulle känna annat än olustkänslor eller känsla av medlidande när det gällde Svensson.»

Fru Margit Jonsson, vilken såsom framgår av det föregående varit anställd hos familjen Quensel under åren 1912—1932 och hos statsrådet Quensel sedan september 1947, har angående ryktena om Quensel yttrat: »Han (Svensson) var aldrig inne i våningen och hur tidningarna kan skriva sådana snuskhistorier, det förstår jag inte. Jag har skött hela våningen och jag har reda på vart han går om kvällarna. Att förstöra en människa och göra vad som helst för att förstöra en människa! Att de inte skäms!»

I detta sammanhang må jämväl hänvisas till de under rubriken »Åren 1935—36» återgivna uppgifterna av kamrer Sven Börjesson.

Yttrande från Quensels sida över utredningsmaterialet i denna punkt.

Sedan kommissionens utredning avslutats har materialet i vad rör Quensels personliga förhållande till Svensson och den i annat sammanhang omnämnde Willy delgivits med advokaten Hugo Lindberg såsom ombud för Quensel. Med anledning härav ha Lindberg och Quensel till kommissionen avgivit yttranden. Dessa återfinnas mera fullständigt under avdelning V s. 201 o. ff. Här må endast intagas följande uttalanden, som direkt taga sikte på förhållandet till Svensson.

Advokat Lindberg anför: »Quensel har aldrig haft homosexuellt umgänge med Svensson, Willy eller någon annan person. Han har över huvud taget ingen homosexuell inställning. Han har medgivit att han vid ett par tillfällen på 30-talet klått upp Svensson och vid ett tillfälle även Willy. Detta har icke skett för att tillfredsställa några perversa böjelser utan i förargelse över, att man missbrukat hans hjälpsamhet och slösat bort pengarna till hyra och mat på nöjen. Quensel hade i yngre dagar ett mycket hett temperament.

Alla dessa uppgifter om temperaturtagning, insmörjning — — — m. m. är grova lögner och gement förtal, alster av berättarnas smutsiga fantasi och helt främmande för Quensels hela person. — — —

Svenssons uppgift, att Quensel vid något tillfälle sagt, att han ämnat adoptera Svensson, är ren fantasi från Svenssons sida.

Man kan anklaga Quensel för att han hjälpt en ovärdig och för att han alltför länge hoppats och trott, att han skulle kunna rädda en vilsegången.

Att emellertid tolka detta som uttryck för felriktad sexualitet är en gemenskap. Jag tror, att få människor kan redovisa ett så 'rent' liv som Quensel.»

Quensel anför: »Jag (kan) ej finna att det anstår mig att gå in på något detaljbemötande. Jag vidhåller hvad jag tidigare sagt inför kommissionen och tillbakavisar sålunda bestämdt de vedervärdiga insinuationer och påståenden som gjorts om mig, såsom sanningslösa.»

Kommissionens uttalande.

Enligt uppdraget har kommissionen haft att taga ställning till framkomna påståenden om att polis- och åklagarmyndigheterna skulle gjort oriktiga ingripanden eller underlåtit att fullgöra sina skyldigheter till följd av direktiv från högre instanser eller av ovidkommande hänsyn. De påståenden som sålunda framkommit ha gått ut på att myndigheterna i sitt handlande låtit sig påverka av statsrådet Quensel eller av hänsyn till honom. Det har emellertid för kommissionen tett sig naturligt att i detta sammanhang upptaga till självständigt bedömande även åtgärder från Quensels egen sida som kunnat vara ägnade att leda till sådana oriktiga förfaranden från myndigheternas sida.

Det har i inledningen framhållits, att kommissionen med hänsyn till direktivens utformning ansett sig böra behandla även åtgärder av andra myndigheter än polis- och åklagarmyndigheterna t. ex. socialvårdsmyndigheterna. Särskild anledning härtill har kommissionen funnit vara, att sistnämnda myndigheters åtgärder äga nära samband med polisens befattning med makarna Svensson. Med hänsyn till det i den offentliga diskussionen uppmärksammade förhållandet att en person med Svenssons föregående anställts i finansdepartementet har kommissionen i det föregående lämnat en närmare redogörelse för omständigheterna i samband därmed. Däremot har kommissionen funnit att i dess uppdrag icke ingår att avgiva något omdöme rörande denna sak.

Vid sitt bedömande av myndigheternas åtgärder i olika sammanhang vill kommissionen i huvudsak följa den kronologiska gången i den föregående redogörelsen. I detta sammanhang må framhållas, att den psykologiska bakgrunden till Quensels och myndigheternas förhållningssätt kommer att behandlas efter bedömningen av de olika händelseförloppen.

Myndigheternas åtgöranden beträffande Svensson fram till år 1947.

Kommissionen vill här i korthet ange de fall, när Svensson enligt tillgängliga handlingar varit i kontakt med myndigheterna från den tid, i slutet av 1929 eller början av 1930, när han kom i kontakt med Quensel, till år 1947.

I juli 1931 hördes Svensson rörande sitt innehav av en personbil och om sitt leverne i allmänhet. Svensson uppgav, att han var underhållen av

Quensel och att han fått bilen av honom. Han förnekade brott och någon polisrapport uppsattes icke.

I oktober 1934, kort efter det Svensson slutat sin anställning i finansdepartementet, vände sig Quensel till polisen för att slippa Svensson som var efterhängsen och besvärlig. Vid läkarundersökning befanns Svensson lida av könssjukdom och överfördes till sjukhus för behandling.

I januari 1937 varnades Svensson i Malmö för lösdriveri. Vid förhör uppgav han, att han sedan flera år tillbaka under de tider han icke haft arbete erhållit medel till sitt uppehälle av Quensel.

I november 1938 anmälde Quensels hushållerska till polisen, att Svensson genom oriktiga uppgifter sökt få pengar av Quensel. Det må anmärkas, att Svensson enligt polisens utredning gjort sig skyldig till det anmälda förfarandet men att försök till bedrägeri vid denna tid icke var straffbelagt. Vid polisförhöret uppgav Svensson, att han erhållit penninghjälp av Quensel vid skilda tillfällen och att han i maj 1938 erhållit arbete vid Svenska järnvägsverkstäderna i Örebro genom Quensel. Quensel har uppgivit, att han vid detta tillfälle skaffat Svensson anställning vid järnvägsverkstäderna i Tomtebodas och att Svensson därför slapp att intagas som lösdrivare på Svartsjö. — Svensson erhöil emellertid enskild varning för lösdriveri.

Under 1939 dömdes Svensson med anledning av kafébråk för fylleri och våld mot person att böta 25 dagsböter om 3 kronor och varnades vid ett senare tillfälle med anledning av bettlande för lösdriveri.

I januari 1941 dömdes Svensson av länsstyrelsen i Jönköpings län till tvångsarbete fem månader på Svartsjö. Vid polisförhör i Tranås uppgav Svensson, att han ibland brukade få pengar av en person i Stockholm och att han, om han inte alltemellanåt haft denna person »att mjölka» haft det svårt. Under vistelsen på Svartsjö dömdes han för förskingring av en radioapparat att böta 40 dagsböter om 1 krona 50 öre. Quensel hade på Svenssons begäran erbjudit sig att träffa uppgörelse med målsäganden. I november samma år anhölls Svensson såsom misstänkt för tillgrepp av en rock men befanns oskyldig.

I juni 1942 dömdes Svensson av överståthållarämbetet till tvångsarbete sex månader på Svartsjö.

Under 1943 gjordes polisanmälan mot Svensson vid tre tillfällen utan att åtal i något fall kom till stånd. Sålunda anhölls han vid ett tillfälle såsom misstänkt för att ha bettlat och ofredat annan men någon närmare utredning i saken kunde ej vinnas. Vid ett annat tillfälle anmäldes Svensson för tillgrepp av person- och ransoneringskort. Svensson förnekade tillgreppet. Möjligen kunde fog för åtal anses ha förelegat mot Svensson i detta fall. Det må emellertid anmärkas, att Svensson, när han omkring ett år efter anmälan hördes därom, var intagen på Svartsjö för tvångsarbete. Den tredje polisanmälan mot Svensson under 1943 gällde hyresbedrägeri. I detta fall återkallades anmälan ett år senare. Under år 1943 gjordes också en anmälan angående Svensson till polisens lösdrivarrotel, med anledning varav en kvinna, som Svensson sammanbodde med, hördes av polisen. Anmälaren

vars namn ej är uppgivet påstod, att Svensson enligt egen uppgift erhöll 30 kronor i veckan av Quensel, vilken Svensson allt som oftast besökte i hans våning.

I mars 1944 dömdes Svensson för tredje gången till tvångsarbete på Svartsjö, i detta fall liksom andra gången för en tid av sex månader.

I maj 1945 dömdes Svensson för rymning från militärtjänst till fängelse en månad. Samma år förekom också en senare återkallad anmälan mot Svensson att han trots erhållet förskott vid mönstring på en båt underlåtit att infinna sig vid båtens avgång.

Under 1946 hötfälldes Svensson två gånger för fylleri.

Av det nu anförda framgår att Svensson vid åtskilliga förhörstillfällen upplyst om sin bekantskap med Quensel. Kommissionen har emellertid vid sin granskning av handlingarna i dessa ärenden icke funnit anledning till antagande att polis- eller åklagarmyndigheterna vid sin handläggning låtit sig leda av obehöriga hänsyn. Ej heller har, kommissionen veterligen, Quensel i något av dessa ärenden vidtagit någon åtgärd som varit ägnad att otillbörligt påverka myndigheternas handlande.

Anmälan 1947 mot Svensson för bedrägeri mot fru Emma Norling.

Det må erinras om att fru Lisa Vahlberg den 2 januari 1947 gjorde polis-anmälan om att hennes 80-åriga moder, fru Emma Norling, under senare halvåret 1946 blivit frännarrad ett tusental kronor av Svensson. Anmälan föranledde icke åtal, när det mot Svenssons nekande icke ansågs styrkt, att han gjort sig skyldig till bedrägeri mot fru Norling. Strax efter det ärendet avgjorts hade enligt fru Vahlberg en polisman, kriminalkonstapeln S. Heyner, till fru Vahlberg yttrat, att polisen icke kunde komma någon vart med Svensson, därför att denne hade för höga beskyddare, i samband varmed nämnts statsrådet Quensel. I ärendet hade Quensels namn förekommit på så sätt att Svensson till fru Norling lämnat en papperslapp, på vilken antecknats Quensels telefonnummer. Heyner har förnekat, att han fällt något sådant yttrande som fru Vahlberg uppgivit.

I fråga om polisens utredning må erinras om att Svensson medgav, att han av fru Norling lånat 130 kronor, men förnekade att han fått låna beloppet genom bedrägliga uppgifter. Fru Vahlberg har uppgivit, att hon till polisen överlämnat papperslappar med anteckningar av Svensson, enligt vilka han av fru Norling lånat omkring 450 kronor, ävensom en postsparbanksbok, enligt vilken fru Norling vid tiden i fråga uttagit 200 kronor. Om fru Vahlbergs uppgifter om Svenssons anteckningar, vilka icke finnas i behåll, äro riktiga, kunde Svensson med ledning av dessa ha beslagits med lögn. Den polisman, som hållit förhöret, en konstapel i s. k. pikettjänst som sagt sig icke förut ha haft med ärendet att göra, har förklarat, att han vid förhöret icke hade anteckningarna eller sparbanksboken tillgängliga. Att nämnda bevismedel icke varit tillgängliga vid förhöret synes ha berott på att detta ägt rum sent en kväll, när Svensson oväntat och av annan anledning omhändertagits av polisen.

Den åklagare, som handlagt ärendet, har sagt sig icke ha något minne av att till ärendet hört några papperslappar med anteckningar av Svensson och har förklarat, att bevisningen tydligen ansetts vara sådan att det icke var någon anledning att taga upp saken. Det må emellertid framhållas, att förutsättningar för ett åtal mot Svensson synas ha varit för handen även på grundval av den för åklagaren tillgängliga utredningen. Måhända har bakom åklagarens beslut om avskrivning av ärendet legat tanken, att en fälldom i ett fall, som icke kunnat leda till annat än ett mindre bötesstraff, varit skäligen meningslös när det gällde en lösdrivare av Svenssons typ.

Om än vissa erinringar kunna göras mot polis- och åklagarmyndigheternas åtgärder i ärendet, saknar kommissionen likväl anledning till antagande att dessa åtgärder påverkats av direktiv utifrån eller ovidkommande hänsyn. Den åklagare som handlade ärendet har förklarat, att han saknade all kännedom om någon förbindelse mellan Quensel och Svensson.

Genom de uppgifter, som lämnats av fru Vahlberg och som i viss mån bestyrkts av hennes man, redaktören Vahlberg, anser kommissionen icke osannolikt att någon inom polisen, Heyner eller annan, till fru Vahlberg fällt det av henne uppgivna yttrandet, att polisen icke kunde komma någon vart med Svensson, därför att denne hade för höga beskyddare, varvid åsyftats Quensel.

Förutsatt att yttrandet haft den av fru Vahlberg angivna innebörden finner kommissionen betänkligt att en sådan uppfattning om mannamån, som yttrandet röjer, kan ha funnits hos någon polisman och därtill kommit till uttryck i förhållande till en rättssökande.

Polisens befattning med Svensson under senare delen av 1947 och under 1948.

I juli 1947 anhölls Svensson med anledning av att han sökt avyttra gods som misstänktes vara tillgripet. Vid utredningen framkom emellertid ej något som styrkte misstanken att godset var stulet. I oktober samma år anmäldes Svensson och hans hustru för att de skaffat sig husrum på ett pensionat utan att göra rätt för sig. Svensson varnades då för lösdriveri. Sedan det uppgivits, att makarna Svensson fått viss kredit på pensionatet, avskrevs ärendet av vederbörande åklagare.

I februari 1948 anmäldes Svensson för att han pockande bettlat pengar av en äldre fru. Vid förhör förnekade Svensson att han bettlat hos anmälaren. Han uppgav bl. a., att Quensel några dagar tidigare lovat honom 400 kronor för att hyra en sommarstuga. Vid detta tillfälle varnades han för lösdriveri. I september samma år greps Svensson som misstänkt för stöld i tandläkarinstitutets lokaler. Svensson refererade därvid till Quensel. Då Svensson nekade och icke kunde övertygas om brott nedlade polisen undersökningen.

Vid kommissionens granskning av handlingarna i nu berörda ärenden

har intet framkommit som givit anledning till antagande att polis- eller åklagarmyndigheternas åtgärder påverkats av hänsyn till Quensel.

Socialvårdsmyndigheternas befattning med makarna Svensson under 1948.

Rörande förevarande del av ärendet må erinras om att Quensel i mars 1948 anmälde till fattigvårdsdirektören i Stockholm, att makarna Svensson saknade bostad och ledo nöd. Sedan Stockholms stads bostadsförmedling förklarar sig på förekommen anledning icke kunna anvisa makarna Svensson någon lägenhet, hemställde Quensel hos socialvårdsmyndigheterna att dessa skulle godkänna att Quensel till makarna Svensson förskotterade 400 kronor till hyra åt dem av en stuga i Vendelsö. Fattigvårdsdirektören förklarade härvid, att en åtgärd i enlighet med Quensels förslag skulle kunna medföra att Vendelsö kommun finge övertaga ansvaret för understöd i fortsättningen åt makarna Svensson och att fattigvårdsnämnden i Stockholm icke kunde medverka härtill. Quensel tillhandahöll därefter makarna Svensson hyresbeloppet utan anspråk på att från fattigvårdsnämnden återfå beloppet. Makarna Svensson erhöilo därefter utrustning för flyttningen till Vendelsö jämte bidrag till transportkostnaderna. Efter företeende av läkarintyg om arbetsoförmåga erhöilo makarna Svensson tillika kontantbidrag. Sedan fru Svensson begärt en bättre bostad i Stockholm och åberopat läkarintyg om sjukdom, erhöilo makarna Svensson den 1 september 1948 bostad i Hägersten genom bostadsförmedlingens försorg.

Från socialvårdsmyndigheternas sida har framhållits, att förevarande ärende handlagts i vanlig ordning. Om Svensson missbrukat kontantbidrag till köp av spritdrycker eller narkotika hade man, har det framhållits, kunnat avstänga honom från bidrag för att därigenom förmå honom att själv begära intagning på något vårdhem men å andra sidan hade avstängning av kontantbidrag medfört risk att Svensson sökt skaffa sig medel till sitt uppehälle genom brottsliga handlingar.

Såvitt kommissionen kunnat finna ha varken socialvårdsmyndigheternas handläggning av ärendet eller Quensels åtgärder däri varit anmärkningsvärda, även om det på Quensels ämbetsrum avhållna samtalet med fyra representanter för fattigvårdsnämnden ter sig som ett tämligen vidlyftigt arrangemang i förhållande till ärendets beskaffenhet. Vad särskilt angår Quensels erbjudande att tillhandahålla makarna Svensson hyresbeloppet för flyttning till Vendelsö mot återfående av beloppet från fattigvårdsnämnden, kan det enligt kommissionens mening icke göras gällande, att Quensel bort känna till att fattigvårdsnämndens medverkan till makarna Svenssons utflyttning från Stockholm skulle stå i strid med praxis.

Quensels hänvändelse till polisen i maj 1949 angående Svensson.

I maj 1949 anmälde Quensel Svensson för bettleri i Quensels bostad. Svensson avhämtades av polisen och varnades för lösdriveri. Kejne har i sin bok gjort gällande, att det vid tillfället ifrågasatts, att Svensson skulle intagas på Beckomberga sjukhus. Såsom anförts i det föregående föreligger uppen-

barligen i Kejnes framställning i förevarande hänseende en förväxling med händelser som inträffade i september samma år.

Såsom framgår av kommissionens redogörelse kan icke någon anmärkning riktas vare sig mot Quensels eller myndigheternas handläggning av denna sak.

Svenssons intagning på Beckomberga sjukhus i september 1949.

Angående vad som förekommit i detta ärende må här lämnas följande sammanfattning. I slutet av september 1949 vände sig fru Svensson till Quensel och bad om hjälp att få mannen, som var ovillig att söka vård för en kroppslig åkomma, tvångsintagen på Beckomberga sjukhus för att därigenom få honom överförd till kroppssjukhus. Sedan Quensel och fru Svensson haft samtal i saken med överläkare Wiesel på Beckomberga, vände sig Quensel till intendent Zetterquist och hemställde, att polisen skulle taga hand om Svensson för sinnesundersökning. Den 28 september omhändertogs Svensson under Quensels medverkan av polisen på order av Zetterquist. För undersökning av Svenssons sinnesbeskaffenhet tillkallade polisen en av polisläkarna, professor emeritus Alfred Petrén. Denne inhämtade av handlingarna, att Svensson trakasserat Quensel. Vid undersökning samma dag motsatte sig Svensson sjukhusvård. Svensson kvarhölls för ytterligare undersökning. Petrén fick vid telefonsamtal med Wiesel den 28 september reda på att Quensel talat med Wiesel om Svensson. Troligen påföljande dag, den 29 september, fick fru Svensson hos polisen besked om att man övervägde att häkta Svensson såsom lösdrivare. Hon uppsökte då omedelbart Quensel. På fru Svenssons begäran telefonerade Quensel till Zetterquist och omtalade fru Svenssons oro för ärendets utveckling. Zetterquist har förklarat, att han icke varit i kontakt med Petrén efter samtalet med Quensel och Petrén har ej heller lämnat någon sådan uppgift. Den 30 september utfärdade Petrén vårdattest enligt sinnessjuklagen för Svenssons intagning på Beckomberga. Petrén har uppgivit, att han efter det han utfärdat vårdattesten meddelat Quensel härom och att han icke vare sig förr eller senare varit i kontakt med Quensel. Denne har sagt sig icke ha något minne av något sådant samtal. Svensson var intagen på Beckomberga från den 30 september till den 17 oktober 1949. Sistnämnda dag överfördes han till Karolinska sjukhuset för vård av sin kroppsliga åkomma, men någon intagning av honom där kom icke till stånd.

Vad först gäller omhändertagandet av Svensson för sinnesundersökning må framhållas, att Quensel, när han gjorde framställning därom till Zetterquist, synbarligen icke haft den uppfattningen, att Svensson var i egentlig mening sinnessjuk, utan letts av den av fru Svensson väckta tanken att Svensson genom intagning på sinnessjukhus skulle få den vård för sin kroppsliga åkomma, som han eljest undvek — ett i och för sig behjärtansvärt syfte. Även Zetterquist synes ha varit medveten om detta sakläge, ehuru han såsom motiv för Svenssons omhändertagande åberopat att polisen kunde ha anledning att syna Svensson såsom lösdrivare och i anslutning därtill

låta pröva om anledning fanns att få honom intagen på sinnessjukhus. Det må erinras om att Zetterquists order till polisen den 26 september 1949 innehöll, att Svensson skulle omhändertagas för sinnesundersökning och ej för lösdrivarbehandling. Vid angivna förhållande framstå såväl Quensels framställning till Zetterquist om Svenssons omhändertagande för sinnesundersökning som Zetterquists åtgärd att föranstalta därom såsom anmärkningsvärda.

Såvitt gäller ärendets fortsatta handläggning hos polisen synes någon anmärkning icke kunna riktas mot Zetterquist, vilken såvitt visats icke tagit befattning därmed. Quensels åtgärd att på fru Svenssons begäran till Zetterquist telefonledes omtala fru Svenssons oro för att mannen skulle häktas såsom lösdrivare måste anses innebära ett försök att påverka polismyndighetens avgörande, även om den i och för sig får anses förklarlig med hänsyn till att saken bragts under polisens handläggning genom Quensels initiativ.

Petréns inställning till frågan om Svenssons intagande på sinnessjukhus synes till en början ha varit helt negativ. Under de dagar som förflöto till utlåtangets avgivande ändrade emellertid Petrén ståndpunkt. De omständigheter som därvid påverkat honom torde framför allt ha varit en önskan att befria Quensel från Svenssons trakasserier samt hänsyn till fru Svenssons önskemål.

Till frågan om det berättigade i att utfärda vårdattest för Svenssons intagning på Beckomberga har Petrén slutligen intagit den ståndpunkten, att det kan diskuteras om icke Svenssons intagning på sinnessjukhus var berättigad. Denna ståndpunkt låter sig emellertid icke förena vare sig med vad Petrén själv från början anfört eller med det undersökningsresultat som vunnits under Svenssons vistelse på Beckomberga. Med hänsyn till den fara för den enskildes rättssäkerhet, som frihetsberövanden av här avsett slag innebära, finner kommissionen Petréns åtgärd att utfärda vårdattest för Svenssons intagning på Beckomberga ingiva de allvarligaste betänkligheter.

Överläggningen hos justitieministern den 2 december 1949 och i anledning därav vidtagna åtgärder.

Här må erinras om att Quensel, som i september och oktober 1949 mottagit brev från fru Svensson, vari hon sagt sig ämna söka äktenskapsskillnad under åberopande av att mannen stått i homosexuellt förhållande till Quensel, den 1 december 1949 mottog ett tredje brev av liknande innehåll. Med anledning härav tog Quensel den 2 december kontakt med justitieminister Zetterberg, varvid på Zetterbergs förslag intendent Zetterquist tillkallades. Under den följande överläggningen enades man om, att Zetterquist skulle å ena sidan söka tillse, att makarna Svensson erhöilo socialvård och å andra sidan »sätta upp ett finger för dem» att de icke fingo förfara brottsligt.

I förevarande sammanhang inställer sig frågan, huruvida icke fru Svensson genom sina brev gjort sig skyldig till brottsligt förfarande och förundersökning därför bort inledas. I denna fråga ha olika uppfattningar fram-

förts. Zetterquist har uppgivit, att han vid tillfället yttrat, att »det här är väl utpressning om något, när hon faktiskt hotar med att skandalisera statsrådet». Att ett skandaliseringshot mot Quensel förelegat från fru Svenssons sida synes uppenbart. Mera tveksamt är om fru Svenssons syfte varit att skaffa sig pengar. Med hänsyn till makarna Svenssons nödläge har man anledning antaga, att ett sådant syfte förelegat. I allt fall synes Zetterquist ha varit av denna mening. Från dessa utgångspunkter har man haft att göra med ett fall av försök till utpressning. Detta är ett brott, som hör under allmänt åtal och vars beivrande sålunda skall ske oberoende av anmälan från målsäganden, d. v. s. den mot vilken brottet riktar sig. I detta sammanhang må erinras om bestämmelserna i rättegångsbalken angående förundersökning i brottmål. Enligt dessa bestämmelser skall polismyndighet eller åklagare inleda förundersökning så snart anledning förekommer att brott, som hör under allmänt åtal, förövats. Från dessa utgångspunkter skulle det alltså ha ålegat Zetterquist att låta inleda förundersökning mot fru Svensson och detta oberoende av den önskan i motsatt riktning som enligt det föregående funnits hos Quensel. Det ter sig emellertid naturligt, att Zetterquist i den föreliggande situationen, där han kallats såsom rådgivare, icke fann det tillbörligt att mot Quensels önskan föranstalta om förundersökning mot fru Svensson.

Ett annat spørsmål som inställer sig i detta sammanhang är, om Zetterquist såsom chef för kriminalpolisen var berättigad att taga något initiativ för att bereda makarna Svensson socialvård. Härutinnan må hänvisas till att under arbetet på en revision av lösdrivarlagstiftningen ofta understrukt det önskvärda i att polisen i första hand tillser, att möjligheten av sociala hjälpåtgärder prövas, innan lösdrivarbehandling tillgripes.

Ett tredje spørsmål som i förevarande sammanhang inställer sig är, huruvida polisen äger befogenhet att framföra varningar mot brottslig verksamhet till personer, som man icke på annat sätt anser sig kunna ingripa mot. Att en sådan befogenhet tillkommer polisen, finner kommissionen framgå av föreskriften i gällande polisinstruktion om polisens skyldighet att vara verksam till förebyggande av brott.

Under hänvisning till vad sålunda anförts finner kommissionen någon anmärkning icke kunna riktas mot den handlingsplan som framgick ur överläggningen.

Av den föregående redogörelsen framgår, att Zetterquist efter överläggningen den 2 december 1949 med Quensel och Zetterberg satte sig i förbindelse med fattigvårdsdirektören och bad, att socialvårdsmyndigheterna skulle taga hand om makarna Svenssons fall. Makarna Svensson, som synas ha velat hålla sig undan myndigheterna, efterspanades av polisen och togos i förhör i mitten av december. De blevo i samband därmed föremål för en allmän socialvårdsundersökning. Sedan makarna Svensson därefter avvikit, synas de ha flyttat från den ena tillfälliga bostaden till den andra. I slutet av 1949 och början av 1950 uppsökte de olika sociala byråer i Stockholm, varvid de än avvisades och än erhöilo mindre understöd.

Polisens åtgärd ätt i mitten av december 1949 anställa förhör med makarna Svensson och i samråd med socialvårdsmyndigheterna föranstalta om en socialvårdsundersökning beträffande makarna synes ha stått i överensstämmelse med vad som överenskoms vid överläggningen den 2 december 1949 och ger enligt kommissionens mening icke anledning till erinran. Att denna undersökning icke lett till något praktiskt resultat och att socialvårdsmyndigheterna över huvud icke lyckats få något grepp på makarna Svenssons fall, har uppenbarligen berott på makarna Svensson själva, och deras ambulerande tillvaro utgör en naturlig förklaring till att de tidvis ställts utan socialhjälp.

Överläggningen hos justitieministern i slutet av februari 1950 samt myndigheternas befattning med makarna Svensson i mars och april samma år.

Sedan Quensel den 27 februari 1950 mottagit ett nytt brev från fru Svensson vari hon hotade med att söka äktenskapsskillnad av förut angiven orsak, ägde en ny överläggning rum mellan Quensel, Zetterberg och Zetterquist, troligen den 28 februari. Särskilt torde därvid ha behandlats de åtgärder som borde vidtagas med anledning av fru Svenssons brev. Zetterquist har förklarat, att han vid tillfället åtog sig att underrätta Quensel, om fru Svensson skulle ingiva någon stämning till rådhusrätten, och att han möjligen lovade att söka komma till tals med fru Svensson. I anslutning till överläggningen sökte polisen i början av mars 1950 kontakt med makarna Svensson och vände sig i sådant syfte till socialvårdsbyrån inom det distrikt, där makarna Svensson då bodde. Makarna Svensson kunde icke anträffas, då de icke infunno sig på byrån. Kejne kom emellertid vid denna tid i kontakt med Svensson och genom Kejnes förmedling reste Svensson den 4 mars 1950 till Göteborg. Under första hälften av mars 1950 gjorde polisen vid upprepade tillfällen förfrågningar hos Stockholms rådhusrätt, huruvida dit inkommit någon ansökan från fru Svensson om äktenskapsskillnad. Polisen meddelade sedermera till vederbörande socialvårdsbyrå, att man avstod från att få kontakt med fru Svensson, troligen med anledning av att den tid, inom vilken fru Svensson kunnat föra talan om äktenskapsskillnad, den 16 mars utgått. Den 28 mars 1950 tillhandahöll Quensel genom förmedling av Zetterquist ett belopp av 150 kronor till lösen av makarna Svenssons möbler som voro pantsatta. Sedan polisen erhållit underrättelse om att fru Svensson den 6 april 1950 vid ett besök på en socialvårdsbyrå sagt sig ha ingivit ansökan om äktenskapsskillnad med förut angiven motivering, förfrågade sig polisen under första hälften av april 1950 vid olika tillfällen på nytt hos rådhusrätten härom.

Polisens åtgärd att i början av mars 1950 söka kontakt med makarna Svensson skulle ha varit berättigad, därest syftet därmed varit att inleda förundersökning mot fru Svensson för utpressningsförsök. Av omständigheterna framgår emellertid, att syftet varit ett annat, nämligen att söka förekomma att fru Svensson ingav skilsmäsoansökan. Polisen har ock, sedan den i lag bestämda tiden för ingivande av sådan ansökan utgått, upp-

hört att söka fru Svensson. Anlitandet av polisen på sätt som skett för att förebygga skilsmäsoansökans ingivande framstår såsom anmärkningsvärt. Såsom förut anförts har kommissionen icke funnit anledning till erinran mot den överenskommelse, som den 2 december 1949 träffats om att en varning skulle meddelas makarna Svensson att icke göra sig skyldiga till brottsligt förfarande. När denna varning icke följts, hade enligt kommissionens mening förutsättningarna för åtal bort upptagas till prövning. Vad gäller polisens upprepade förfrågningar hos rådhusrätten, huruvida dit inkommit någon ansökan från fru Svensson om äktenskapsskillnad, synes vad därutinnan förekommit vittna om ett mera långt gående intresse och större aktivitet än som kan antagas komma en medborgare i allmänhet till del. Vad från socialvårdsmyndigheternas sida förekommit i denna del av ärendet synes icke giva anledning till erinran.

Allmänna synpunkter på Quensels förhållande till myndigheterna.

Av den föregående redogörelsen framgår, att Quensel vid åtskilliga tillfällen — såsom i oktober 1934, i november 1938, i maj, september och december 1949 samt i början av 1950 — vänt sig till polisen med begäran om inskridande mot Svensson eller hans hustru eller ock till förmån för dessa. Vid andra tillfällen — t. ex. i juli 1931, i januari 1937, i mars 1947 och i september 1948 — har polisen vänt sig till Quensel med anledning av uppgifter som Svensson vid polisförhör lämnat om sin kontakt med Quensel. Vidare har Quensel, själv eller genom polisen, upprepade gånger — såsom i mars och oktober 1948, i december 1949 samt i februari och mars 1950 — påkallat åtgärder av socialvårdsmyndigheterna för att bereda makarna Svensson socialhjälp. Härvid synas Quensels åtgärder, oavsett om de varit sakligt berättigade, med hänsyn till hans auktoritativa, offentliga ställning, varit ägnade att utöva ett visst tryck på myndigheterna. Härtill kommer den omständigheten att hans ingripanden, i förening med uppgifter av Svensson till myndigheterna att han underhållits av Quensel, ingivit myndigheterna den uppfattningen, att det förelegat något otillbörligt förhållande mellan Quensel och Svensson och att Quensel behövde myndigheternas skydd och bistånd. Såsom framgår av vad kommissionen i det föregående anför har Quensels uppträdande i vissa fall föranlett yttranden — fru Vahlbergs uppgifter — eller åtgärder — Svenssons omhändertagande för sinnesundersökning och intagning på Beckomberga samt polisens verksamhet i samband med fru Svenssons aktioner — vilka givit kommissionen anledning till anmärkning mot myndigheterna. Det har också genom uppgifter från olika håll framkommit, att Quensels upprepade hänvändelser skapat en atmosfär av olust och irritation inom såväl polisen som socialvårdsmyndigheterna. Mot Quensel synes kunna riktas den kritiken, att han, med hänsyn till sin ställning vilken varit ägnad att giva särskild auktoritet åt hänvändelser från hans sida och därför lätt kunnat rubba objektiviteten i myndigheternas handlande, bort iakttaga större varsamhet i sin kontakt med myndigheterna.

Det personliga förhållandet mellan Quensel och Svensson.

Såsom framhållits i avd. I är frågan, huruvida ett homosexuellt förhållande bestått mellan Quensel och Svensson i och för sig ett spörsmål som faller inom privatlivets sfär. Men kommissionen har, såsom samtidigt betonats, icke kunnat undgå att beakta detta spörsmål. Det är av betydelse såsom belysande den psykologiska bakgrunden för de åtgärder från Quensels sida i ärenden rörande Svensson, vilka ha redovisats och bedömts i det föregående. Spörsmålet är tillika av betydelse, när det gäller att bedöma huruvida Quensel med hänsyn just till det påstådda förhållandet till Svensson på ett obehörigt sätt ingripit i handläggningen av de i avd. III och VI redovisade ärendena. Det är av dessa anledningar som kommissionen icke kunnat underlåta att sammanföra de upplysningar som kunnat erhållas. De ha redovisats i det föregående. Det återstår nu för kommissionen att kommentera det sålunda framkomna materialet.

Inledningsvis torde böra framhållas, att misstankar eller rykten om Quensels homosexualitet stundom framförts utan att Svensson utpekats. Sålunda har det gjorts gällande att han stått i homosexuell förbindelse med Willy. Till frågan om förhållandet mellan Quensel och Willy återkommer kommissionen i avd. V. I anledning av de allmänna rykten om homosexualitet som framkommit utan att vare sig Svensson eller Willy nämnts, torde det vara tillfyllest att uttala, att till kommissionens kännedom icke kommit påståenden om homosexuella förbindelser mellan Quensel och någon annan utpekad person än de nu nämnda.

Vad Svenssons förhållande till Quensel angår, har kommissionen haft att i första hand taga fasta på Svenssons egna utsagor — med vilka delvis utsagor av Quensel själv kunnat sammanställas.

I fråga om dessa Svenssons utsagor bör först erinras att han inför kommissionen berättat, att han vid några tillfällen erhållit örfilar av Quensel och vid ett tillfälle en spark, samt att han vid ett tillfälle fått tvätta överkroppen i Quensels bostad och därefter taga temperaturen. Quensel har bekräftat att han vid ett par tillfällen på 30-talet »klått upp» Svensson. Detta hade emellertid icke skett för att tillfredsställa några perversa böjelser utan i förargelse över att hans hjälpsamhet missbrukats. Härmed överensstämmer vad Svensson berättat.

Svensson har vid upprepade tillfällen, tidigast — såvitt kommissionen känner — vid polisförhör 1934, senast inför kommissionen, bestritt att någonsin något otillbörligt förekommit mellan Quensel och honom.

Kommissionen har endast kännedom om två fall i vilka Svensson skulle ha gjort uttalanden i motsatt riktning.

Enligt uppgift av Stahre skall han vid några tillfällen för länge sedan antytt något slags homosexuellt förhållande till Quensel och därvid bl. a. uppgivit att det gällde att »få litet smäll och litet pengar». Oavsett vilket bevisvärde som må tillmätas ifrågavarande uppgifter må framhållas, att vad Svensson enligt Stahre yttrat i varje fall ej innefattar något bestämt påstående om homosexualitet.

Särskild uppmärksamhet förtjäna de uttalanden, som Svensson enligt Kejnes uppgift gjort till denne under samtal på våren 1950 och som genom Kejne så till vida erhållit en vidsträckt publicitet som denne i sin bok »Om dessa tiga...» omnämnt en berättelse av Svensson om »otillbörliga handlingar», vilken han ansett »riktigast och barmhärtigast att icke återgiva». Vad Svensson enligt Kejnes uppgift till kommissionen berättat för denne har återgivits s. 95—96, 100—101. Berättelsen innefattar påståenden om förfaranden med påtagligt sexuell betoning.

Vittnen som, Svensson ovetande, varit närvarande vid vissa av samtalen mellan Kejne och Svensson ha endast så till vida bekräftat Kejnes berättelse att vissa antydningar, som kunnat avse homosexuell förbindelse, förekommit. Däremot har icke den detaljerade berättelse om homosexuella gärningar, som Kejne återgivit, bekräftats av vittnena. Svensson å sin sida har inför kommissionen vid upprepade tillfällen, senast vid en konfrontation med Kejne, bestämt bestritt dels att han gjort de uttalanden som tilllagts honom, dels att däri åsyftade händelser ägt rum.

Även om man vill utgå från att Svensson vid något tillfälle då intet vittne lyssnat till samtalet uttalat sig i ungefärligen den riktning Kejne uppgivit, kvarstår emellertid frågan vilket sanningsvärde som bör tillmätas de uttalanden han sålunda kan ha gjort.

I fråga om fru Svenssons antydningar till Kejne vid de avlyssnade samtalen och innehållet i hotelsebrevet till Quensel må framhållas att antydningarna och påståendena — vilka sedermera återtagits — voro, måhända avsiktligt, mycket obestämda och att fru Svensson icke utgivit dem såsom grundade på egna iakttagelser eller upplysningar av Svensson.

Sammanfattningsvis vill kommissionen konstatera, att de enda för kommissionen kända uppgifter, som skulle kunna tänkas utgöra stöd för påståendena om homosexuellt beteende från Quensels sida gentemot Svensson, utgöras av Svenssons uppgifter om örfilar och en spark, Quensels egen uppgift om »stryk», de av fru Svensson gjorda och sedermera återtagna påståendena och antydningarna samt Stahres och Kejnes uppgifter om vad Svensson skall hava berättat, uppgifter vilka enligt kommissionens mening icke kunna gälla som bevis.

Vad som i nu angivet hänseende förekommit är enligt kommissionens mening icke ägnat att rubba tilltron till Quensels till kommissionen avgivna försäkran att han aldrig haft homosexuellt umgänge med Svensson, Willy eller någon annan person.

III. Branden i Krukmakargatan 4 den 31 december 1936. Myndigheternas åtgärder i anslutning därtill.

Den 31 december 1936 inträffade i en verkstad i Krukmakargatan 4 på Söder i Stockholm en brand vid vilken en ung man, som kommissionen be-tecknat med namnet Willy, omkom. Det har gjorts gällande, att omständig-heterna kring branden varit i olika hänseenden mystiska, varvid bl. a. upp-märksammats att Willys kropp anträffats först fem dagar efter branden. Vad som främst föranlett kommissionen att upptaga detta ärende har emel-lertid varit, att påståenden framförts om att Tore Svensson skulle haft någon del i branden och att polisen underlåtit att rikta utredningen mot honom på grund av något ingripande från statsrådet Quensels sida.

I den tidigare redogörelsen för myndigheternas handläggning av ärenden avseende Tore Svensson har i det avsnitt som rör Svenssons bekantskap med Willy omnämnts, att Quensel vid något tillfälle år 1932 fått besök av Svens-son och Willy samt att Quensel givit dem ett mindre kapital för att de skulle kunna sätta upp en cykelverkstad vid Tegnérgatan tillsammans med en yngling vid namn Torsten Weijsenburg. Willy som vid denna tid var 22 år gammal hade enligt föreliggande uppgifter under flera månader varit ar-betslös och hade det svårt ekonomiskt. Av utredningen i ärendet framgår, att Willy i fortsättningen fick hjälp av Quensel, och Weijsenburg har upp-givit, att Quensel några gånger besökte verkstaden för att träffa Willy. Quensel har också själv berättat, att Willy ibland brukade komma upp till Quensel och tala om hur Willy hade det. Medan Svensson snart slutade i verkstaden, fortsatte Willy och Weijsenburg rörelsen omkring ett år. Willy torde därefter på nytt ha varit arbetslös någon tid.

Det må här anmärkas, att i ett avsnitt i det följande under rubriken »Ha ytterligare polisförhållningsprotokoll avseende statsrådet Quensels personliga för-hållanden förkommit?» återgivas berättelser som lämnats inför kommissio-nen rörande det personliga förhållandet mellan Quensel och Willy.

Om en av Willy och Svensson företagen resa till Köpenhamn 1932 se s. 18.

På hösten 1934 övertog Willy tillsammans med två jämnåriga, vilka han kände sedan flera år tillbaka, en verkstad för tillverkning av ljusskyltar. Den ene av Willys båda kompanjoner i denna verkstadsrörelse betecknas i det följande med det fingerade namnet Astolf. Den andre kompanjonen hette Herbert Sandin. Verkstaden som drevs under firma Ljusreklam var belägen på vinden i en gårdsbyggnad till huset Krukmakargatan 4. Det för verksta-dens övertagande erforderliga kapitalet, 500 kronor, torde till större delen

ha tillskjutits av Astolfs föräldrar. Willy torde ha varit den ende av kompanjonerna som var kunnig i skylttillverkning och det synes huvudsakligen ha varit han som sysslade med arbete i verkstaden. På våren 1935 löste Astolf ut Willy och Sandin ur rörelsen. Sedan Willy en tid sysslat med agenturverksamhet fick han på sommaren 1936 anställning vid en AB Aerotransport tillhörig bensinstation på Bromma flygplats. På hösten 1936, när Astolf fått en del beställningar på skyltar, började Willy på kvällarna på nytt syssla med skylttillverkning i verkstaden.

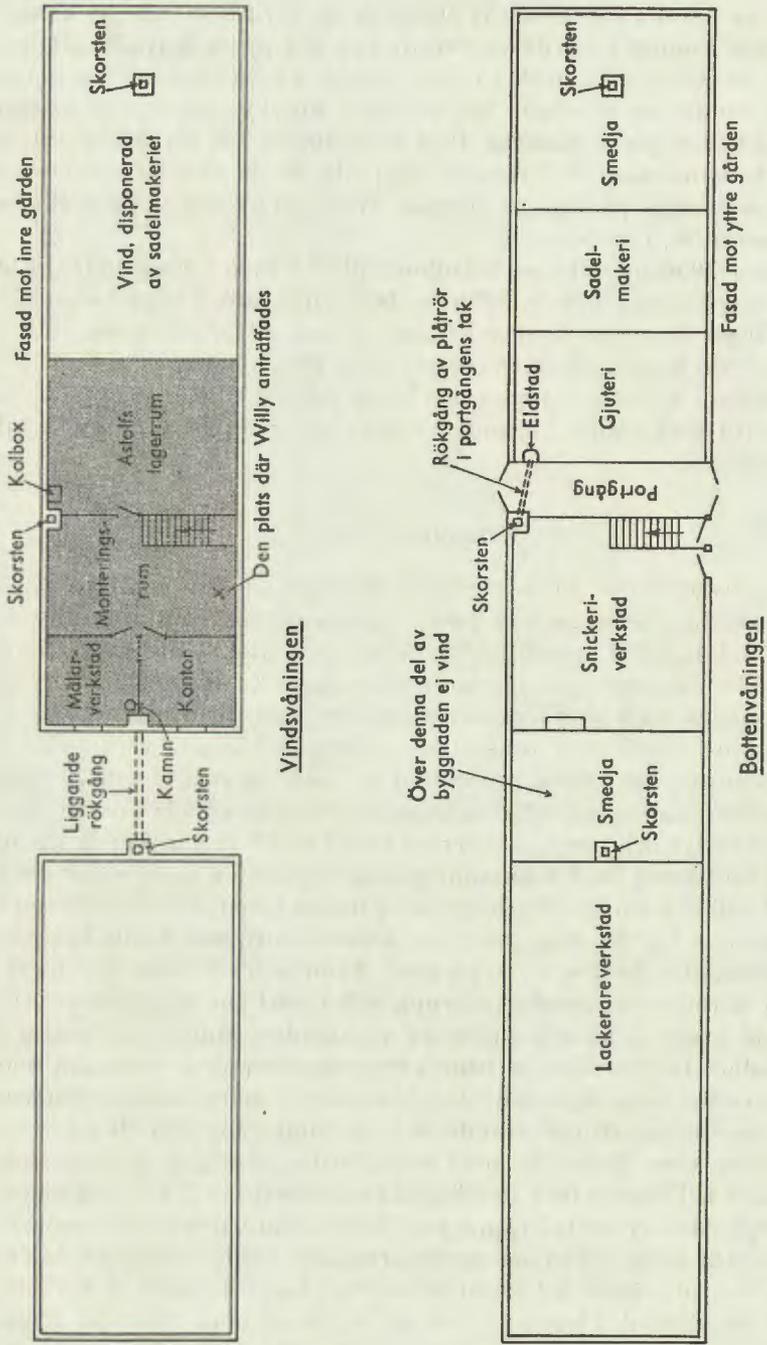
Den 1 oktober 1936 inträffade ett tillbud till eldsvåda i verkstaden. Elden hade troligen uppkommit genom att aska från en kamin i verkstaden tömts inomhus och legat och pyrt. Med anledning av det inträffade dömdes Astolf för vårdslöshet vid umgående med eld att böta 40 kronor.

Av utredningen i ärendet framgår, att Willy ibland tillbringade nätterna i en säng i ett till verkstaden hörande kontor. Så synes ofta ha varit fallet under december 1936.

Branden.

Natten till torsdagen den 31 december 1936 uppstod eldsvåda i verkstaden vid Krukmakargatan. Klockan 5.15 på morgonen utryckte en avdelning från Katarina brandstation till brandplatsen. Släckningsarbetet tog några timmar i anspråk och brandmanskapet lämnade platsen omkring klockan 8.20 med undantag för några man som kvarlämnades för eftersläckning.

Av föreliggande handlingar inhämtas om den eldhärjade verkstaden följande upplysningar (se skiss, upprättad av polisen den 9/1 1937). Verkstaden var belägen på vinden till ett gårdshus. Detta hus hade i öster—väster en längd av 70 meter och i norr—söder en bredd av 10 meter. Huset var uppfört av tegel i en våning med vindsvåningar av trävirke å ömse sidor om husets mittparti, vilket saknade överbyggnad. Firman Ljusreklams verkstad var belägen i västra delen av den öster om husets mittparti befintliga vindsvåningen. Verkstaden bestod av fyra rum. Från öster räknat låg först ett lagerrum och därefter ett monteringsrum, vilka vart för sig upptogo vindsvåningens hela bredd. I västra änden av verkstaden funnos ett kontor och en målarverkstad. De sistnämnda båda utrymmena upptogo vardera endast halva vindsbredden och lågo mitt för varandra i norr—söder, gränsande intill västra gaveln på ifrågavarande del av vindsvåningen. Kontoret och målarverkstaden voro försedda med väggfönster, varigenom man kunde stiga ut på taket till husets icke överbyggda mittparti (se foto). Ingången till verkstaden utgjordes av en trätrappa som ledde från gården till monteringsrummets sydöstra hörn. Från monteringsrummet ledde dörrar åt öster till lagerrummet och åt väster till kontoret och målarverkstaden. I verkstaden fanns endast en eldstad. Denna bestod av en järnkamin placerad i målarverkstaden vid en öppning i skiljeväggen till kontoret. Kaminen var genom en liggande rökgång ansluten till en skorsten som tillhörde en väster om verkstaden belägen smedja. Norra hörnet mellan lagerrummet och monte-

Planskiss över gårdsbyggnaden till Krukmakargatan 4 upprättad av polisen 9/1 1987.

Foto över gårdsbyggnaden. Det öppna fönstret tillhörde kontorsrummet,
där Willy låg och sov.

ringsrummet genomlöptes av en skorstensstock som ledde från eldstaden i ett snickeri i bottenvåningen. Till denna skorstensstock var anslutet ett plåtrör från en kamin i ett gjuteri i bottenvåningen. Intill skorstensstocken fanns i lagerrummet en låda med koks uppställd. I kontoret funnos en del möbler, bland annat en säng. I de övriga rummen i verkstaden fanns åtskilligt brännbart material, såsom trästommar till skyltar, bräder, plywoodskivor, tomlådor m. m.

Rörande eldens omfattning inhämtas av föreliggande polisrapporter följande uppgifter. Elden hade förstört lagerrummet och monteringsrummet med däri förvarat material. Utmed södra väggen av monteringsrummet hade elden dock icke haft något fäste. I kontoret och målarverkstaden hade elden icke hunnit få någon större spridning, men där förvarat gods hade skadats av röken och hettan. Under släckningsarbetet hade taket på sina ställen nedhuggits och blivit liggande på trossbotten, vilket även var fallet å södra sidan av monteringsrummet.

Andra polisvakt-distriktets utredning.

Torsdagen den 31 december 1936 företogs å andra polisvakt-distriktets station en första undersökning angående branden. Enligt en samma dag dagtecknad promemoria till kriminalavdelningen från andra vakt-distriktet hade där förhör anställts med Astolf och fyra andra personer, bland dem en fru Wahlström, som var anställd såsom servitris på ett närbeläget kafé, en guldsmed och snickaren Mauritz Olsson.

Astolf hade enligt promemorian uppgivit, att han dagen före branden vid 13-tiden besökt kontoret under omkring 5 minuter och då icke iakttagit något ovanligt. På kvällen omkring klockan 19.15 hade Astolf i sin bostad fått besök av Willy, och denne hade då ritat en skyltskiss åt Astolf. Klockan 20 hade Willy avlägsnat sig från Astolfs bostad under uppgift att han skulle begiva sig till kontoret och ligga där över natten. Astolf hade gått till sängs klockan 22 och väckts påföljande morgon klockan 8 av husets ägare som omtalat att det varit eldsvåda i Astolfs verkstad under natten. Astolf hade då begivit sig dit.

Fru Wahlström hade enligt promemorian till kriminalavdelningen uppgivit, att hon på morgonen mellan klockan 5 och 5.10 genom ett fönster till kaféet där hon arbetade sett eldslågor slå upp invid den skorsten, som genomlöpte norra hörnet mellan lagerrummet och monteringsrummet, och att hon icke sett någon eld på annat ställe av byggnaden. Senare på morgonen hade en kafégäst, vars namn hon icke visste, för henne omtalat, att en man legat i verkstaden under natten och vaknat vid att rummet, kontorsrummet, i vilket han legat, blivit fyllt med rök och att mannen därför måst avlägsna sig. Mannen skulle därvid ha kastat ut någon kudde på husets gård.

Guldsmeden hade enligt promemorian uppgivit, att han genom ett fönster till sin bostad sett små eldslågor slå upp invid en skorsten på byggnaden och ringt till brandkåren, men då fått höra att denna redan underrättats.

Snickaren Olsson hade förklarat, att det icke de senaste fjorton dagarna varit någon eld uppgjord i den eldstad varifrån ett rökrör av plåt ledde till den förutnämnda skorstenen (d. v. s. den skorsten som genomlöpte verkstaden).

I promemorian hade vidare antecknats, att i kontorsrummet anträffats en säng, ett par byxor, en hatt och en ytterhalsduk, vilka klädespersedlar enligt uppgift av Astolf tillhörde Willy. (Det må anmärkas, att uppgift saknas om kavajen. Detta är såtillvida märkligt som enligt det följande Willy icke var iförd kavaj när han påträffades men kavajen den 11 januari 1937 utkvitterades av Willys broder Bengt). Willy hade enligt promemorian icke kunnat anträffas för att höras. Willys fader hade vid telefonförfrågning uppgivit, att Willy icke varit hemma under natten och att fadern icke visste var sonen uppehöll sig. Vid Bromma flygplats, där Willy var anställd, hade upplysts, att Willy icke varit där sedan den 30 december på eftermiddagen och att han icke skulle arbeta där den 31 december 1936.

Enligt promemorian hade ett mindre skåp i vilket Astolf uppgivit sig ha värdehandlingar förvarade tagits till andra vaktstriktets station.

I promemorian är vidare antecknat följande: »Invid den förutnämnda skorstenen anträffades en mindre kamin av plåt, en trasselsudd och några andra trasor, som icke togos från platsen.» — Det måste antagas, att nämnda kamin var den som stod i gjuteriet i bottenvåningen. I den eldhärjade verkstaden skulle nämligen varken kaminen, trasselsudden eller trasorna kunnat undgå förstörelse av elden.

I ett tillägg till promemorian antecknades, att den eld, som utbrutit i verkstaden den 1 oktober 1936, misstänkts vara anlagd och att ärendet därför hade överlämnats till kriminalavdelningen.

Enligt promemorian bifogades samtliga anteckningar i ärendet. Dessa anteckningar ingå i kriminalpolisens dossier rörande branden. Det må anmärkas, att enligt anteckningarna från förhöret med Astolf denne uppgivit, att Willy, när han lämnade Astolfs bostad den 30 december på kvällen, sagt att han skulle träffa en sin broder, medan enligt Astolfs i promemorian antecknade, förut återgivna uppgifter Willy sagt, att han skulle begiva sig till verkstaden. — Enligt samma anteckningar hade Astolf förklarat, att han uppskattade sina tillhörigheter i verkstaden till ett värde av 4 500 kronor och att han hade en försäkring på 2 500 kronor i ett försäkringsbolag vars namn han icke kunde erinra sig, enär morfadern förvarade försäkringsbrevet.

Kriminalpolisens utredning. Omnämmande av branden i pressen.

Enligt anteckning på förenämnda promemoria från andra polisvaktstriktet inkom denna den 1 januari 1937 till kriminalavdelningen. Den fortsatta utredningen rörande branden genom kriminalpolisens försorg kom att handhas av framlidne kriminalöverskonstapeln Karl August Lundkvist och kriminalkonstapeln, numera överkonstapeln vid statspolisen Nils Aron Berni.

Den 2 januari 1937 hölls polisförhör med Willys bröder Gösta och Bengt, några brandmän som deltagit i släckningen, bland dem brandkaptenen Skogsberg och brandmannen Hammarkvist, ävensom med en del personer som hade lokaler i samma hus som den eldhärjade verkstaden eller bodde i kringliggande hus, bland dem portvaksfrun Anna Maria Dahlström. Enligt föreliggande protokoll hördes nämnda dag sammanlagt tolv personer. Angående vad som framkom vid dessa förhör må här endast angivas några huvudpunkter.

Willys broder Gösta uppgav, att han sammanträffat med Willy på kvällen den 30 december mellan klockan 20 och 21. Gösta hade fått kännedom om eldsvådan på eftermiddagen nyårsaftonen genom fadern och hade sökt Willy på olika ställen utan att finna honom. Gösta befarade, att Willy låg i händerna på Astolf och att det var på dennes inrådan som Willy höll sig undan.

Willys broder Bengt berättade, att Willy på kvällen den 30 december kommit på besök i Bengts hem omkring klockan 21.30 och stannat kvar till omkring klockan 24. Willy hade avböjt ett erbjudande av Bengt att stanna kvar hos honom över natten, och hade sagt sig ämna gå till verkstaden för att utföra ett arbete. Bengt hade fått kännedom om eldsvådan genom en telefonpäringning från Astolfs moder. På nyårsaftonen hade Bengt också haft ett samtal med Astolf. I början av samtalet hade Astolf yttrat, att han icke hade kännedom om vad för arbete Willy skulle utföra på verkstaden under kvällen den 30 december. I slutet av samtalet hade Astolf yttrat, att Willy innan de skilts på kvällen den 30 december sagt, att han skulle gå upp till verkstaden på kvällen. Liksom fadern och brodern Gösta hade Bengt sökt Willy på olika ställen utan att finna honom. Bengt höll för troligt, att Astolf stod bakom Willys försvinnande, enär Astolf av någon orsak icke ville att polisen skulle komma i förbindelse med Willy och höra denne angående eldsvådan. Under besöket hos Bengt hade Willy öppnat ett paket om 20 cigarretter och rökt troligen tre.

Brandkaptenen Skogsberg som lett släckningsarbetet förklarade vid förhör med honom på särskild fråga, huruvida lukt från lik förmärkts vid branden, att därest förbränning av lik eller kött förekommit, detta skulle ha känts lång väg på lukten, enär sådan lukt är särskilt obehaglig och lätt att känna igen. På grund härav förklarade Skogsberg med bestämdhet, att det var helt uteslutet att kött förbränts under eldsvådan. Skogsberg hade icke under släcknings- och röjningsarbetet kunnat förmärka liket av någon människa. Ej heller hade han kunnat se huruvida anordning för eldsanläggning gjorts. Skogsberg hade föranstaltat om att taket över monteringsrummet dragits ner så att detta icke skulle rasa och komma någon till skada under släckningsarbetet och därefter. Enligt Skogsbergs uppfattning hade elden börjat i lagerrummet och dettas norra del, enär där varit synnerligen väl avbränt.

Brandmannen Hammarkvist som jämte en annan brandman varit beordrad till platsen för eftersläckning och vakt från klockan 8.15 till klockan 11

på förmiddagen den 31 december uppgav, att en brunklädd man kommit upp i vindsvåningen och frågat om de icke hittat något lik bland bråten. — Av den följande utredningen framgår, att den brunklädde mannen var Astolf. — Mannen hade sagt, att han hade en arbetare, som ibland brukade ligga på kontoret, och att han hyste farhågor för att denne möjligen blivit innebränd. Mannen hade därefter avlägsnat sig. Med anledning av dessa uppgifter hade Hammarkvist och hans kamrat därefter varit särskilt noga vid undanröjningen, men de hade trots detta icke påträffat liket av någon människa. Taket över monteringsrummet hade legat nedhugget och utgjorts av »en så att säga hel kaka». — I kanten till förhørsprotokollet finns med blyerts tillskrivet »Ej med» och ett blyertsstreck markerande Hammarkvists uppgifter om den brunklädde mannen. Denna anteckning har tydligen åsyftat, att uppgifterna icke skulle inflyta i den slutliga rapporten i ärendet, och de återfinnas ej heller där.

Portvaktsfrun Dahlström uppgav, att det ofta brukade vara upplyst i verkstadslokalen om kvällarna och att hon icke fäst sig vid om detta varit fallet på kvällen den 30 december.

Den 3 januari 1937 som var en söndag hölls, såvitt handlingarna i dossiern utvisa, icke något förhör i saken.

Den 4 januari 1937 hördes en smidesmästare som hade en lokal i östra delen av det gårdshus där verkstaden var belägen. Dennes uppgifter synas icke vara av intresse i ärendet.

Den 5 januari 1937 anhölls Astolf på morgonen i sin bostad och fördes till polisen för förhör. Enligt en anteckning på dossiern i ärendet kvarhölls Astolf klockan 10 samma dag enligt beslut av intendent Zetterquist. Av ett protokoll från samma dag över kroppsvisitation av Astolf framgår, att kvarhållandet skedde på grund av misstanke att Astolf anlagt elden i syfte att utfå försäkringssumman. Astolf fick emellertid lämna polisen klockan 17.15 samma dag. Vid förhör nämnda dag redogjorde Astolf enligt det föreliggande protokollet närmare för verkstadsrörelsens omfattning och uppgav vidare bl. a. följande. I verkstaden hade förvarats 15 stycken färdiga ljusskyltar och åtskilligt material för tillverkning av sådana. Dessutom hade där förvarats åtskilliga andra inventarier. Egendomen var brandförsäkrad i försäkringsanstalten Samarbete för troligen 2 500 kronor. Han hade icke närmare reda därpå, när hans morfader som tagit försäkringen ombesörjt betalning av premierna. Den 30 december 1936, dagen före branden, hade Astolf kommit hem omkring klockan 18 och därefter icke varit ute förrän på morgonen påföljande dag. Willy hade besökt honom på kvällen den 30 december mellan klockan 19.15 och 20. När Willy avlägsnade sig hade han sagt, att han skulle träffa sin broder Bengt och att han under kvällen skulle gå upp till fabriken och utföra en del arbeten. Det hade icke varit tal om huruvida Willy skulle ligga kvar i verkstaden, men Astolf hade antagit detta, när Astolf visste att Willy brukade logera i verkstadens kontorsrum. På förmiddagen den 31 december hade Astolf, sedan han fått meddelande om eldsvådan, begivit sig till verkstaden. Ett par brandmän hade

sysslat med eftersläckning och Astolf hade tillfrågat dem, om de anträffat något lik, när han befarat att Willy blivit innebränd. Astolf förnekade bestämt, att han hade något med eldens uppkomst att göra. Willy som i början av december varit helt utan pengar hade omkring den 10 i samma månad oförmodat haft gott om pengar och visat Astolf plånboken som innehållit en massa sedlar. Willy hade även vid denna tid inköpt en kavajkostym och troligen en överrock. Astolf hade haft en trälåda med koks, placerad vid skorstensstocken i nordvästra hörnet av lagerrummet. Willy hade möjligen under natten före branden hämtat koks till eldning i målarverkstaden och då genom oförsiktighet med någon cigarett förorsakat branden.

Det må här anmärkas att, såsom framgår av det följande, Willys kropp påträffades under det nu ifrågavarande förhöret med Astolf och att Astolf då fördes till brandplatsen.

Astolfs moder som hördes likaledes den 5 januari 1937 uppgav, att Astolf som bodde hos henne legat till sängs vid hennes hemkomst omkring klockan 11 på kvällen. Denna uppgift bekräftades av Astolfs syster som hördes samma dag.

Enligt en av utredningsmännen den 5 januari 1937 upprättad promemoria hade Willys lik samma dag anträffats i verkstaden under röjningsarbete som vidtagits för att konstatera om Willy förolyckats. Kroppen hade anträffats liggande på rygg på golvet i monteringsrummet intill södra väggen med huvudet mot öster 2,7 meter från väggen till trapphuset och med fötterna en meter från den vägg som skilde monteringsrummet från kontorsrummet. Den döde var iförd kalsonger, skjorta, strumpor, väst och överrock. Kroppen företedde icke några svårare yttre skador, endast några smärre hudavskrapningar i ansiktet och på händerna.

I nyssnämnda promemoria av den 5 januari 1937 antecknades vidare följande. Doktor Hultkvist hade besökt brandplatsen och besiktigt liket på platsen, varefter liket avförts till stadens bårhus. Hultkvist hade sedan samma dag på bårhuset företagit yttre likbesiktning, därvid Hultkvist förklarat, att liket icke företedde några yttre skador som kunde varit vållande till döden. De mindre hudavskrapningar som förekommo på ansiktet och händerna hade uppstått sedan döden inträtt. Hultkvist hade även påvisat att blod som han tagit från ett av likets ben företedde tecken på koloxidförgiftning.

Tidningen Nya Dagligt Allehanda innehöll i det nummer, som utkom på eftermiddagen den 5 januari 1937, en artikel om branden vari anfördes bl. a. följande.

Kriminalchefen Zetterquist förklarade vid samtal med NDA sent på tisdagsmiddagen att kriminalpolisens undersökning ännu befinner sig på ett mycket förberedande stadium. Han framhåller att man vid kriminalavdelningen alltid brukar anställa undersökningar så snart någon eldsvåda inträffat och så har också varit fallet vid branden på Krukmakargatan. Kriminalchefen betonar att intet ännu framkommit som styrker antagandet av att mordbrand skulle föreligga, men säger samtidigt att man ju alltid måste misstänka att mordbrand verkligen kan föreligga.

-- Av vad som hittills framkommit vill det synas som om Willy skulle sökt ta sig ut ur det brinnande huset. Då man anträffade honom var han nämligen iklädd en tjock ulster. Kroppen var väl bibehållen och man kunde på densamma iaktta ett flertal krossår. Det troliga är att dessa förorsakats av de bjälkar och brandrester som fallit ned i rummet under brandmännens försök att släcka elden. Om Willy tillfogats några skador genom annans våld kan självfallet inte fastställas förrän efter obduktionen, vilken kommer att verkställas av andre stadsläkaren.

Det må anmärkas att, såsom framgår av det följande, intendent Zetterquist på kvällen den 5 januari 1937 kallades till statsrådet Quensels bostad med anledning av branden.

Den 6 januari 1937, trettondedagen, synes utredningen ha vilat.

Den 7 januari 1937 hördes Willys fader, Willys och Astolfs tidigare kompanjon Sandin, förutnämnde snickaren Olsson, som innehade snickeri i bottenvåningen under den eldhärjade verkstaden, och några personer som bodde i närheten.

Willys far förklarade, att han icke märkt, att Willy och Astolf varit oense vid något tillfälle.

Sandin förmälde, att Willy och Astolf under den tid Sandin varit tillsammans med dem varit mycket goda vänner.

Snickaren Olsson uppgav, att han vid besök på brandplatsen fått den uppfattningen, att elden börjat i närheten av skorstenen på norra sidan av gårdsbyggnaden. Olsson ville emellertid icke tro, att elden uppkommit genom skorstenens förvållande, enär han hade kännedom om att den eldstad som hade förenämnda skorsten till rökgång icke varit eldad under de senaste tre veckorna före brandtillfället.

Enligt en promemoria av den 5 januari 1937 från åttonde vaktområdet (Katarina) till kriminalavdelningen hade mekanikern Allan Rinaldo Wendel samma dag kl. 18.30 inkommit på stationen och uppgivit, att han var bekant med Willy. (Fyndet av Willys lik hade, såsom framgår av det föregående, omnämnts i eftermiddagstidningarna samma dag.) Enligt promemorian hade Wendel uppgivit följande. Wendel som varit bekant med Willy sedan år 1933 hade för omkring tre månader sedan träffat Willy som då var anställd vid Aerotransport. År 1935 hade Wendel på begäran av Willy för firman Ljusreklams räkning sålt några skyltar. Omkring en månad senare hade Astolf uppsökt Wendel och begärt redovisning för försäljningen. När Wendel uppgivit, att han tidigare redovisat för Willy, hade Astolf yttrat: »Jag skall nog fan klämma honom.» Wendel hade sig bekant, att Willy och Astolf efter denna händelse varit ovänner. På grund härav miss-tänkte Wendel, att Astolf möjligen kunde ha med branden på Krukmakargatan att skaffa. Det var enligt Wendels mening möjligt, att Willy blivit lurad till platsen för branden. Wendel ansåg det nämligen uteslutet att Willy begått självmord.

Tidningen Dagens Nyheter innehöll i det nummer som utkom på morgonen den 7 januari 1937 en artikel om branden under rubriken »Omkom genom kvävning i brinnande byggnad» med underrubriken »Krossår i pannan hade orsakats efter döden». I artikeln anfördes bl. a. följande.

25-åriga dekorationsarbetaren Willy omkom vid eldsvådan på torsdagsmorgonen i förra veckan i huslängan på gården Krukmakargatan 4. Likfyndet gjordes dock först på tisdagsförmiddagen, fem dagar senare. Olyckshändelse anses föreligga.

Den omkomne hade ett krossår i pannan, men vid besiktning av liket kunde dr G. Hultkvist konstatera att skadorna orsakats efter dödens inträdande — antagligen genom någon fallande bjälke eller tegelpanna — och i blodet fanns spår av koloxid, vilket tyder på att Willy omkommit genom kvävning. Kroppen var ej heller svårt bränd, och delar av ytterrocken funnos ännu kvar. Kriminalpolisen fortsätter dock sina undersökningar för att söka utröna orsaken till eldens uppkomst. Det har tidigare varit tillbud till eldsvåda i samma lokaler, tillhöriga firman Ljusreklam.

Den 8 januari 1937 förrättade andre stadsläkaren doktor Hultkvist på anmodan av överståthållarämbetet obduktion av Willys kropp. Obduktionsprotokollet är av följande lydelse.

A. År 1937 den 8 januari förrättades på anmodan av Överståthållarämbetet rättsmedicinsk besiktning och liköppning å döda kroppen efter arbetaren — — — Willy, född den 11 april 1910 och utan fast bostad. Förrättningen verkställdes i Karolinska Institutets obduktionssal av undertecknad, i närvaro av förre polisöverkonstapeln Carl Teodor Hjelm och bårhusvaktmästaren Viktor Jansson. Likets identitet intygades av den senare. Protokollet fördes av den förre.

B. Av en rapport från Stockholms polis, kriminalavdelningen, daterad den 7 januari 1937 och undertecknad Rob. Wahlström, framgår följande.

Klockan 5:15 förmiddagen den 31 december 1936 ryckte en avdelning av Katarina brandkår ut till huset Krukmakaregatan 4, emedan eld uppstått i vindsvåningen till en därvarande gårdsbyggnad, vars nedre våning var uppförd av tegel och vindsvåning av trä. Vid 7-tiden förmiddagen återvände brandkåren, sedan några brandmän kvarlämnats för eftersläckningen. Nästan hela vindsvåningen med tak och mellanväggar hade förtärts av elden. Underliggande verkstadslokaler hade blivit skadade av vattnet.

Vindsvåningen, som i och för tillverkning av skyltar förhyrdes av köpmannen — — — — — Astolf, utgjordes av 4 rum. Två av dessa lågo utmed västra gaveln och av dem användes det i sydvästra hörnet som kontor, det nordvästra som målarverkstad. Från vindens mittparti, som kallats monteringsrum, ledde en brant trätrappa ned till gården. Vindens östra del har kallats lagerrum. Vid brandtillfället anträffades i kontorsrummet en säng med stålboten och med madrass, ett par byxor, en hatt och en ytterhalsduk. Dessa persedlar befunnos sedermera hava tillhört Willy. Kontoret och målarverkstaden företedde efter eldsvådan mindre brandskador än monteringsrummet och lagerrummet.

Under släckningsarbetet hade taket på vissa ställen huggits ned och blivit ligande på trossbotten.

Köpmannen Astolf hade efter den 1 december 1936 haft endast ovannämnde Willy anställd i sin tjänst. Denne hade arbetat åt honom till den 22 december. Under december månad hade Willy »delvis» bott å kontoret. Därtill hade han haft Astolfs löfte. Willy innehade nycklar till lokalerna.

Klockan 7:15 eftermiddagen den 30 december hade Willy besökt Astolf i dennes bostad i huset 37 Tegnérsgatan och visat en skiss till en skylt. Då han klockan 8 avlägsnade sig, uppgav han, att han dels skulle träffa sin bror, dels på skyltfabrikens kontor skulle utföra en del arbeten för egen räkning.

Kamreren Bengt Willy har uppgivit, att han vid $\frac{1}{2}$ 10-tiden eftermiddagen den 30 december fått besök av sin bror. Denne, som vid tillfället icke haft något egentligt ärende, hade sagt, att han samma kväll skulle gå till verkstaden i huset 4 Krukmakaregatan för att göra ett arbete färdigt. Han hade dock icke visat någon större brådska utan stannat kvar till 12-tiden på natten. Ehuru han erbjudits att ligga kvar under natten, hade han avböjt detta under motivering, att han måste till verkstaden för att arbeta.

Emedan man icke fått någon upplysning om var Willy befunnit sig efter den 30 december, började man misstänka, att han låg under den bråte, som fallit ned på vindsgolvet vid släckningen av eldsvådan. Man fann där den 5 januari Willys döda kropp liggande på golvet i monteringsrummet utmed dettas södra vägg med fötterna på ett avstånd av en meter från kontorsrummets vägg och med huvudet 2,7 meter från väggen till trappan. Kroppen, som låg på rygg, var iklädd överrock, väst, skjorta, kalsonger och strumpor. Vänstra benet var utsträckt, det högra något uppdraget. Underarmarna och händerna vilade mot bröstet. Å ansiktet, som var bemängd med sot, förefunnos smärre hudavskrapningar. Sådana funnos även å händerna.

Varken å kläderna, kroppen, huvudets hårbeklädnad eller ögonfransarna syntes tecken på svedning.

Liket har förvarats i stadens bårhus. Lufttemperaturen har de senaste dagarna växlat mellan — 3 och + 5 grader C.

C. Yttre besiktning.

1. Liket, som ligger upplagt på obduktionsbordet, är iklätt överrock, väst, skjorta och undertröja samt kalsonger och strumpor. Vid skjortkragen finnes en slips, som är avklippt. Skjortan och undertröjan äro genomklippta framtill i medellinjen. Kalsongerna äro vid högra ljumsken helt svartfärgade av sot. I övrigt äro de i sina övre delar bemängda med spridda, små kolpartiklar. Kalsongerna äro å själva benen starkt svartfärgade, utom å ett stråk utefter benens baksida. Liket avklädes.
2. Kroppen är 183 cm lång och ordinärt byggd. Hull och muskulatur tämligen väl utvecklade.
3. Allmänna hudfärgen blek. På kroppens baksida utbredda, rödvioletta färgningar, beroende på blodöverfyllnad i hudkärnen. Likstelhet kvarstår allmänt.
4. Huvudhåret, som är långt, tätt och till färgen svartbrunt, visar ingenstädes några tecken på att vara bränt. Här och var finnes i detsamma riklig mängd kolstybb. Ingenstädes kännes lukt av bränt hår.
5. Hela ansiktet är mer eller mindre svart eller svartbrunt, beroende på beläggning med riklig mängd små och större fasta partiklar, huvudsakligen utgörande svarta kolsplittor eller små tegel- eller murbruksbitar. Beläggningarna äro mestadels fuktiga, på enstaka ställen äro de fasttorkade vid huden. Ansiktet rentvättas med iakttagande av all försiktighet.
6. Med en gräns 2 cm till höger om och parallellt med pannans medellinje finnas å pannans så gott som hela vänstra sida rödbruna fläckar, som bero på överhudavskrapningar. Fläckarna förete en uttalad strimmighet, gående i riktning uppifrån höger nedåt åt vänster. Läderhudens yta synes överallt oskadad. De vid fläckarnas kanter löst hängande överhudsslamsorna äro svarta. Inga tecken på blödnings iakttagas.
7. Ögonen halvöppna. Å högra nedre ögonklotets laterala del finnes en 25 å 30 millimeter lång och omkring 8 millimeter bred defekt med naggiga, icke blodindränkta kanter. Defekten upptager hela ögonlocket och dess botten utgöres

- väsentligen av bindehinnan, som är starkt bemängd med kol och sot (skador sannolikt genom råttor). Bindehinnan å båda ögonen är i övrigt ljusröd. Hornhinnorna något grumliga. Pupillerna lika stora, av medelvidd.
8. Å ett 2 cm brett stråk längs näsryggen har huden en brunröd färg och är över själva nässpetsen intorkad. Någon centimeter nedanför näsroten finnas en del överhudsslamsor. I näsöppningarna riklig mängd svart massa.
 9. Munnen halvöppen. Läpparnas och munnens slemhinnor blekt gråröda. Å läpparna synas inga som helst tecken på skador. I det obetydliga slemmet i munhålan finnas större och mindre kolpartiklar. Ur munnen kännes svag brandröksluk.
 10. Högra örat företer intet anmärkningsvärt. Vänstra öronmusslans övre del har en rödbrun färg och är vid randen något intorkad. I övrigt finnes där avlossad överhud.
 11. Från en punkt, belägen 2 cm rakt utanför vänstra yttre ögonvrån utgår ett 4 cm långt, skärformigt sår, vilket i en båge följer nedre ögonlockets nedre kant. Såret har mycket skarpa, jämna kanter och går endast genom huden. I sårbottnen, som är blek, finnas en del kolsplittor. Inga tecken på blodutådring finnas.
 12. Å halsens övre del är huden mer eller mindre svartbrun och belagd med sot eller kol. Överhuden är där på enstaka ställen avlossad. Halsens nedre del företer intill den kant, som motsvarar kragens överkant, inga anmärkningsvärda fläckar eller tecken på skador.
 13. Bröstkorgen utan anmärkning.
 14. Buken mjuk, ej uppdriven. Omedelbart nedanför och till höger om naveln finnas ett tvåkronestort och ett par krakmandelstora, bleka områden, där överhuden är avlossad och fasthänger vid kanterna.
 15. Yttre könsorganen och stolgångsöppningen utan anmärkning.
 16. Å högra handledens framsida finnes ett tvåkronestort område, där överhuden är avlossad och fasthänger vid kanterna. Läderhudens yta är fuktig, har skär färg och företer inga tecken på skador. Å så gott som hela området mellan denna fläck och tummens yttre led är huden å handens framsida på samma sätt avlossad.
 17. Över vänstra basala pekfingerknogen och angränsande del av pekfingret finnes en 5 cm lång och 2 cm bred huddefekt, vars botten utgöres av senorna på fingrets utsida. Defekten har naggiga kanter. (Skador genom råttor.)
 18. I omgivningen av knät finnes å högra benets insida några tvåkronestora och mindre områden, där överhuden är avlossad.
 19. För övrigt intet tecken till yttre våld.

Inre besiktning.

20. Huvudsvälens insida har överallt en blekt gråviolett färg.
21. Den avsågade delen av skallen är hel och av vanlig form och tjocklek.
22. Hårda hinnan av vanlig tjocklek och spänning. Dess insida glatt och glänssande. I långa blodledaren någon tesked högrött blod, som tillvaratages i en glasflaska vilken därpå fylles med rent vatten.
23. Mjuka hinnan tunn och speglande både å konvexiteten och å basen. Både dess större och mindre ådror äro rikligt blodfyllda.
24. Från hjärnan ingen anmärkningsvärd lukt.
25. I vardera sidokammaren någon tesked klar, färglös vätska.
26. Å hjärnans yta inga anmärkningsvärda fläckar.
27. Vävnaden i hjärnans olika delar har skär färg och uttalad blodprickighet.
28. Hårda hinnan på skallens bas, blodledarna och benen där utan anmärkning.

29. I bukhålan ingen fri vätska. Ur densamma ingen anmärkningsvärd lukt. Bukhinnan överallt glatt och glänsande.
 30. I luftstrupen riklig mängd svart slem. Ljudspringan fri.
 31. Slemhinnan i svalget ljust gråröd, belagd med riklig mängd grått slem. Slemhinnan i struphuvudet och luftstrupen blekt brunröd, något svullen och belagd med riklig mängd svart slem (sot).
 32. Högra lungan sammanvuxen med bröstkorgsväggen. I vänstra lungsäcken ett par matskedar tunnflytande, ljusröd, klar vätska.
 33. I hjärtsäcken omkring en matsked ljusröd, klar vätska. Hjärtsäckens insida överallt glatt och glänsande utan blodutådringar.
 34. I lungpulsådern och hjärtrummen riklig mängd tunnflytande blod, som, sett i tunnare lager, har en ljusare röd färg än vanligt. Av blodet från hjärtat fylles en glasflaska i och för översändning till Kungl. Medicinalstyrelsen.
 35. Hjärtat väger 370 gram och är tämligen fast. Dess olika rum, valvler, klaffar, mynningar och kranskärl utan väsentlig anmärkning. Hjärtköttet har en mera högröd färg än vanligt.
 36. Lungorna uttagas i ett sammanhang med struparna. Då luftvägarna uppklippas på baksidan, befinnas desamma innehålla riklig mängd svartfärgat, mycket segt slem, som innehåller riklig mängd gasblåsor Slemhinnan har högröd färg.
 37. Båda lungorna äro något större och tyngre än vanligt. De kännas överallt mjukt degiga. Vänstra lungans yta glatt och glänsande, den högras är beklädd med riklig mängd bindvävsslamsor. Vävnaden är i båda lungorna ljust gråröd och avger riklig mängd överallt med fina gasblåsor blandad vätska.
 38. Mjälten av vanlig storlek, fast. Vävnaden brunviolett.
 39. Levern av vanlig storlek och konsistens. Vävnaden brunröd.
 40. Magsäcken innehåller någon tesked ljust gråbrun, slemmig massa och några mindre hinnor (fruktskal). Innehållet har ingen anmärkningsvärd lukt och har svagt sur reaktion. Slemhinnan blek.
 41. I tunntarmarna obetydlig mängd brunfärgad, slemmig massa. Slemhinnan blek.
 42. I grovtarmen ringa mängd bruna, halvfasta fäkalter. Slemhinnan blek.
 43. Bukspottkörteln utan anmärkning.
 44. Njurarna av vanlig storlek och konsistens. Vävnaden brunröd med tydlig teckning. Snittranden sväller ej. Kapseln lossnar lätt.
 45. Blåsan innehåller omkring 200 kbcm klar, gulfärgad urin. Slemhinnan blek.
 46. Nylagda snitt i kroppsmuskulaturen förete rödare färg än vanligt.
 47. För övrigt intet att anmärka.
- D I.* Den i punkt 22 nämnda flaskan med blod från långa blodledaren i hårda hjärnhinnan inslås i karduspapper, förses med påskrift om innehållet, förseglas med här nedan avtryckta två sigill och adresseras till Kungl. Medicinalstyrelsen.
- D II.* Den i punkt 34 nämnda, med blod från hjärtat fyllda glasflaskan inslås i karduspapper, förses med påskrift om innehållet, förseglas med här nedan avtryckta två sigill och adresseras till Kungl. Medicinalstyrelsen.

(Sigill)

(Sigill)

Sålunda befunnet, sanningsenligt dikterat, uppläst och justerat, intygar

Gustaf Hultkvist.

Att vid obduktionen så tillgätt, som protokollet förmåler, intygar

C. Hjelm.

Det må här anmärkas att, på sätt framgår av det följande, utlåtande med anledning av obduktionen avgavs först den 22 januari 1937.

Den 8 januari 1937 hörde polisen dels ett tidningsbud, bosatt Krukmakargatan 8, och dels en bageriarbetare, bosatt Krukmakargatan 10. Tidningsbudet uppgav, att hon den 30 december 1936 på kvällen icke iakttagit något ljussken från firman Ljusreklams verkstadslokaler, vilket hon ofta observerat tidigare kvällar. När hon på natten till nyårsaftonen lämnat bostaden klockan 2.10, hade hon icke iakttagit röklukt, eldsken eller något annat som kunde sättas i samband med eldsvådan. — Bageriarbetaren uppgav, att han lämnat bostaden omkring klockan 3.15 natten till nyårsaftonen och att husets gård då legat i fullkomligt mörker. Om något ljussken kommit från gårdshuset, skulle han absolut ha sett detta. När han kommit ut på gatan hade han märkt »liksom röklukt» men ej sett någon rök.

Den 9 januari 1937 hölls ett tredje förhör med Astolf. Förhöret var mycket ingående och det däröver upprättade protokollet, som ingår i dossiern, upptager tio foliosidor. Vid detta förhör fick Astolf redogöra för sina levnadsomständigheter, för sin bekantskap med Willy och för alla förhållanden som rörde firman Ljusreklam och dess verksamhet. Astolf uppgav därvid, att hans morfader efter det Astolf blivit ensam om rörelsen, Astolf ovetande, tagit brandförsäkring på verkstaden och att Astolf fått veta, att försäkringssumman utgjorde 2 500 kronor. Första premien hade morfadern erlagt. Därefter hade Astolf själv betalat premierna. Rörelsen hade långa tider legat nere men på hösten 1936 hade Astolf fått åtskilliga beställningar på ljusskyltar. Willy och en arbetskamrat till denne vid Bromma flygplats hade då utfört en del arbeten åt Astolf. — Vidare fick Astolf på nytt redogöra för sina förehavanden dagen och kvällen före branden, varvid han berättade i enlighet med vad han vid tidigare polisförhör uppgivit, bl. a. om Willys besök hos honom på kvällen. Astolf uppgav vidare, att i samband med att kompanjonskapet mellan honom, Willy och Sandin upplösts en del ordbyte förekommit. Någon ovänskap mellan Astolf och Willy hade emellertid icke uppstått och de hade under hösten 1936 umgåtts och varit tillsammans hos flickbekanta. — Astolf fick också redogöra för vad han kände till om förhållandet mellan Willy och dennes fader med vilken Willy enligt Astolfs uppgifter stått på spänd fot. Astolf uppgav tillika, att Willy, som i barndomen varit lungsjuk, varit mycket rädd för kyla och därför brukat elda i kontoret på nätterna för att få varmt.

Den 9 januari 1937 hörde polisen vidare Willys fästmö, fröken Ethel Fredriksson, och ett biträde i en affär som Astolfs moder drev. Deras uppgifter synas sakna betydelse för utredningen.

Den 10 januari 1937 hörde polisen två servitriser som Willy och Astolf på hösten 1936 varit tillsammans med. Ej heller vid förhören med dem framkommo några upplysningar av betydelse för utredningen.

Den 11 januari 1937 hörde polisen en mjölkutkörare, som uppehållit sig på det kafé, från vilket branden först iakttagits, och en arbetskamrat till

Willy vid Bromma flygplats vaktmästaren Ernst Folke Källman. Något nytt av betydelse för utredningen framkom icke vid dessa förhör.

Sistnämnda dag, den 11 januari 1937, utkwitterade Willys broder Bengt hos kriminalpolisen gods som tillvaratagits efter Willy, däribland underkläder, en kavajkostym, en överrock, diverse papper och fotografier, en plånbok och 13 av vatten förstörda cigarretter. — Astolf fick samma dag utkwittera ett hänglås med nyckel som anträffats i Willys kavaj och som använts till att låsa ytterdörren till verkstaden.

Den 12 januari 1937 hörde polisen Astolfs fader samt ägaren till det hus, i vilket den brunna verkstaden var belägen, ävensom en målare som på hösten 1936 utfört en del arbeten åt Astolf i verkstaden. Målaren uppgav att, såvitt han kunnat märka, vänskapen mellan Willy och Astolf varit synnerligen god. Han hade av deras samtal förstått, att de hade gemensamma intressen även utöver arbetet, enär de ofta skrattat och haft roligt åt sina sammanträffanden med flickor. Han hade icke hört dem tala om att de skulle ha intresse av att verkstaden brann. Willy hade varit en synnerligen ivrig rökare.

Efter den 12 januari 1937 ha, såvitt framgår av polisens dossier i ärendet, ytterligare förhör icke hållits. Intill nämnda tidpunkt hade i ärendet hörts sammanlagt 39 personer. Förhørsprotokollen omfatta sammanlagt omkring 60 maskinskrivna foliosidor.

Det må här anmärkas, att enligt av kommissionen inhämtat utdrag av död- och begravningsboken för Johannes församling i Stockholm Willy blev jordfäst den 13 januari och begravnen den 15 januari 1937 efter eldbergängelse.

Såsom framgår av obduktionsprotokollet hade vid obduktionen från kroppen tillvaratagits blod som skickats till medicinalstyrelsen för undersökning. Den 15 januari 1937 avgav föreståndaren för statens rättskemiska laboratorium utlåtande över undersökningen enligt följande protokoll.

Protokoll över rättskemisk undersökning av blod tillvarataget vid den av andre stadsläkaren G. Hultkvist den 8 januari 1937 förrättade obduktionen å döda kroppen efter arbetaren Willy från Stockholm.

Remissen inkom till Statens rättskemiska laboratorium den 13 januari 1937. Undersökningen påbörjades den 14 januari 1937 samt avslutades samma dag.

Undersökningsföremålet var förvarat under obrutna sigill, innehållande »Andre stadsläkaren Stockholm» och »Carl Hjelm».

Å omslaget till de båda flaskorna med blod fanns antecknat: »Innehåller blod fr. hjärtat (resp. fr. långa blodledaren), tillvarataget vid rättsmedicinsk obduktion å döda kroppen efter Willy den 1/1 1937».

En del av blodet späddes med vatten och undersöktes spektroskopiskt. I spektrum syntes tvenne absorptionsband liknande oxyhämoglobinet, men i förhållande till dessa något förskjutna åt violetta sidan av spektrum. Efter tillsats av natriumhydrosulfit till lösningen kvarstodo i spektrum två absorptionsband. Dessas lägen bestämdes medelst mikrometern och befunnos överensstämma med koloxidhämoglobinet absorptionsband.

På grund av ovanstående undersökning får jag avgiva det

Utlåtande,

att blodet efter arbetaren Willy från Stockholm var starkt koloxidhaltigt. Sålunda undersökt och befundet varder på heder och samvete intygat. Stockholm och Statens rättskemiska laboratorium den 15 januari 1937.

Erik Wolff
Föreståndare

Den 22 januari 1937 avgav obducenten, andre stadsläkaren Hultkvist, utlåtande med anledning av obduktionen enligt följande.

Vid den rättskemiska undersökningen av blodet efter arbetaren Willy befanns detta vara starkt koloxidhaltigt.

Med stöd härav och på grund av vad vid obduktionen förekommit, får jag härmed avgiva det

Utlåtande,

att orsaken till arbetaren Willys död varit koloxidförgiftning (pkt. 3, 22, 34, 35, 46) i förening med annan påverkan av inandad brandrök (pkt. 30, 31, 36); och att hans död väl kan hava inträtt under de i avdelning B nämnda omständigheterna, vilket härmed på heder och samvete intygas. Stockholm den 22 januari 1937

Gustaf Hultkvist

Under utredningen om branden inhämtade kriminalpolisen jämväl yttrande från överståthållarämbetets inspektör för elektriska anläggningar. I ett den 8 februari 1937 dagtecknat utlåtande anförde denne, att någon anledning till ett antagande av sannolikheten för eldens uppkomst genom den elektriska installationen icke framkommit vid undersökningarna.

Resultatet av kriminalpolisens utredning rörande branden framlades i en den 22 februari 1937 dagtecknad rapport. (Polisrapporten är en sammanställning av utredningsmaterialet i dossiern i de delar som ha betydelse i ärendet.) I rapporten som omfattar 34 maskinskrivna sidor anföres beträffande orsaken till branden följande. »Vid undersökningen rörande brandens uppkomst har intet framkommit, som ger stöd för att elden blivit anlagd. Genom iakttagelser, som gjorts efter branden, och enligt utsago av personer, som först upptäckt elden, kan med stor visshet antagas, att branden uppstått i nordvästra delen av lagerrummet vid den plats där skorstensstocken går genom golvet och där kolboxen varit stående. Intet motsäger det antagandet, att Willy efter ankomsten till kontoret natten mellan den 30 och 31 december 1936 gjort upp eld i kaminen i målarverkstaden, vilket framgår därav, att kaminen rengjorts från slagg och aska, som lämnats kvar å golvet intill kaminen, varefter bränsle inlagts, när i kaminen fanns delvis utbränd koks. Sannolikt hade Willy hämtat koks i kolboxen i lagerrummet och därvid lyst sig med bar eld, när elektrisk belysning icke finnes där. Det kan även antagas, att Willy, som var ivrig tobaksrökare, vilket synes framgå därav, att han, efter det han lämnat sin broders bostad och till dess han insomnat på natten, förbrukat 4 virginiacigarretter, antingen då han hämtade bränsle eller vid annat besök i lagerrummet, där han vanligen brukade kasta sitt vatten, rökt på en cigarett, samt att han härunder på ett eller annat sätt

handskats ovarsamt med elden. Som förut nämnts fanns i lagerrummet hopat massor av brännbar materiel. Willy, som sedan sannolikt lagt sig att sova på bädden i kontorsrummet, vilket framgår därav, att hans skor och byxor anträffats i samma rum, hade tydligen väckts av någon anledning och därvid upptäckt elden. Han hade då sannolikt försökt taga sig fram utmed södra väggen av monteringsrummet, där elden varken då eller vid eldens släckning haft något fäste, för att komma ut i det fria genom luckorna i den vid trapphuset varande skrubben, varvid han emellertid blivit omtöcknad och förlorat medvetandet samt avlidit på grund av koloxidförgiftning.»

Av kommissionen företagen utredning.

Kommissionens utredning i ärendet har följt två olika linjer. Å ena sidan har kommissionen gjort en utredning i anslutning till polisens undersökning. Å andra sidan har kommissionen ägnat uppmärksamhet åt det först i samband med Kejneaffären framkomna påståendet, att Tore Svensson varit misstänkt för branden och att Quensel genom sitt ingripande hindrat att utredningen riktats mot Svensson.

Utredning i anslutning till polisundersökningen.

Såvitt gäller kommissionens utredning i anslutning till polisundersökningen har kommissionen dels hållit förhör med några av de personer som på sin tid avhörts av polisen, dels inhämtat uppgifter av några icke förut i ärendet hörda personer, dels hört befattningshavare hos polisen som sysslat med brandutredningen och dels införskaffat viss ytterligare utredning, bl. a. från två försäkringsanstalter som utgivit ersättning i anledning av branden och från medicinalstyrelsen.

Uppgifter av förut hörda personer.

Bland de personer med vilka polisen på sin tid anställt förhör har kommissionen hört Astolf, fru Wahlström (numera gift Lindahl) som enligt det föregående varit en av de första som iakttagit branden, snickaren Olsson som hade en verkstad i bottenvåningen under den brunna verkstaden, Willys broder Gösta, Willys broder Bengt, brandkaptenen numera vice brandchefen Skogsberg som ledde släckningsarbetet, köpmannen numera fastighetsmäklaren Sandin som en tid varit kompanjon med Willy och Astolf om verkstaden, mekanikern numera verkmästaren Wendel som sedan Willy anträffats död lämnat vissa upplysningar på Katarina polisstation, Willys fästmö Ethel Fredriksson och tillsyningsmannen Källman som varit Willys arbetskamrat på Bromma flygplats. Vidare har författaren Vilhelm Moberg till kommissionen överlämnat anteckningar från ett samtal med portvaktens hustru, fru Dahlström, vilken enligt det föregående hörts vid polisutredningen. De uppgifter dessa personer vid kommissionens förhör lämnat skola här återgivas i den mån de innehålla nya upplysningar av betydelse.

Astolf har uppgivit, att han, när han senare tänkt på omständigheterna kring branden, tyckt det vara egendomligt att Willy icke använt sig av möj-

ligheten att genom fönstret i det rum, där han låg, taga sig ut på taket, varifrån han lätt kunnat komma ned på gården utan i stället begivit sig mot trappan i närheten av eldhärden. — Tillfrågad med anledning av uppgifter att Willy vid ett tillfälle skulle ha bevittnat, att Astolf hotat en man vid namn Jonny Bode med revolver (se nedan) har Astolf vidare berättat. Han hade varit bekant med Jonny Bode som vid ett tillfälle blivit anhållen av polisen för checkförfalskning. (Anhållandet skedde enligt tillgängliga uppgifter den 20 april 1936.) Dagen före anhållandet hade Bode besökt Astolf i verkstaden och begärt att av honom få två checkblanketter. Därvid hade Bode hållit ena handen i fickan och sagt, att han hade en revolver, samt hotat skjuta Astolf om denne icke överlämnade blanketterna till honom. Astolf hade lämnat Bode blanketterna och därefter omedelbart gjort polis-anmälan. Denna händelse hade Astolf omtalat för Willy. Astolf hade själv aldrig haft någon revolver och hade icke hotat Bode med någon sådan. — Astolf har vidare uppgivit följande. Den dag när Willys kropp påträffats, den 5 januari 1937, hade Astolf, som då var i polisförhör, blivit förd till verkstaden. Polisen hade icke omtalat för Astolf, att Willy påträffats, och Astolf hade, när han senare reflekterat på saken, tänkt att det nog varit en överrumpling från polisens sida för att se hur Astolf reagerade. — Det må här anmärkas, att Astolf vid förhöret inför kommissionen tillika lämnade uppgifter som närmare beröras i de båda följande avd. IV och V angående saknade polisförhørsprotokoll.

Fru Wahlström-Lindahl har förklarat, att den av henne omnämnde kafégästen som omtalat, att en man legat i verkstaden men vid branden avlägsnat sig därifrån, var en person vid namn Olsson som hon skulle kunna identifiera.

Det må här anmärkas, att nyssnämnde Olsson anträffats vid efterforskning som kommissionen låtit verkställa genom polisen men att han på grund av bristfälligt minne av händelserna icke kunnat lämna några upplysningar av värde för utredningen.

Snickaren Olsson här uppgivit, att han var sysselsatt i sin verkstad, när Willys kropp anträffades, och att en närvarande kriminalkonstapel ropat till honom, att man funnit Willy. Olsson hade då omedelbart gått upp i skyltverkstaden och sett, att liket låg bland en försvarlig mängd bråte bestående av trasiga tegelpannor, delvis förbrända balkar och plankor, träbitar m. m., allt tämligen svart av vattendränkt sot och damm. Olsson hade iakttagit någon sårnad eller skrapning på Willys ena kind men icke några blodfläckar. Sårskadan i ansiktet hade enligt Olssons mening mycket väl kunnat uppkomma genom att någon under släckningen eller senare trampat på liket eller på något av det bråte, under vilket liket legat. Kroppen hade varit dold under ett lager av allsköns spillror av åtminstone 40 cm tjocklek och hade därför lätt kunnat undgå upptäckt.

Willys broder Gösta har berättat, att någon hyresgäst »eller vem det var» sagt, att en lång man klädd i ljus rock setts springa från brandplatsen, och att Willys anhöriga, som trott att det var Astolf, delgivit polisen denna upp-

fattning. Kvällen före branden eller någon kväll dessförinnan hade Willy omtalat för Gösta och hans hustru, att Willy i Astolfs bostad eller på verkstaden bevittnat att Astolf hotat Jonny Bode med en revolver. Astolf hade frågat Willy vad han hört och Willy hade då svarat, att han icke brydde sig om vad de hade för sig. Gösta hade fått hand om Willys kläder. Willy hade haft en ny kostym och en mörk överrock. Huruvida Willy fått överrocken av statsrådet Quensel hade Gösta ingen aning om.

Willys broder Bengt har uppgivit, att han, när Willy på kvällen den 30 december 1936 lämnade Bengts bostad, fått den uppfattningen att Willy stämt möte med någon. Bengt hade svårt att föreställa sig att Willy eljest skulle varit så angelägen att bege sig till verkstaden, där han då knappast kunnat ha något viktigt att göra om han icke stämt möte med någon. Dagen efter branden hade han hört talas om att en servitris på ett kafé hört en gäst säga, att en man över medellängd i bruna kläder och s. k. gandhiskynke sprungit från den byggnad, där verkstaden var belägen. Beskrivningen hade passat in på Astolf. När Willy icke kunnat anträffas under de närmaste dagarna hade Bengt gjort den reflexionen att det kunde ha varit Willy, som sprungit från platsen. Signalementet kunde nämligen ha passat in på honom också. Visserligen hade Willy icke haft något »gandhiskynke» men ett sådant kunde ju ha hängt i verkstaden. Under sitt sökande efter Willy hade hans anhöriga även telefonerat till statsrådet Quensel och frågat honom om han visste var Willy fanns. Bengt hade genom Willys fästmo hört, att Willy vid något tillfälle kommit att bevittna ett uppträde mellan Astolf och Jonny Bode, varvid Astolf hade hotat Bode med en revolver.

Vice brandchefen Skogsberg har förklarat, att eldsvådan fäst sig i hans minne genom att den givit hans yrkesstolthet »en liten knäck» därför att det icke förrän flera dagar efter branden upptäckts att en person blivit innebränd. Ingen hade talat om för brandmännen, att någon bott i verkstaden eller vistats där, och de hade icke sett några tecken till att någon person varit där. Det hade därför icke funnits någon anledning till att man skulle börja gräva i all den bråte som störtat ner. — Sedan för Skogsberg upplästs brandmannen Hammarkvists i dossiern förekommande uppgift, att Hammarkvist på förmiddagen den 31 december på brandplatsen hört en man (Astolf) uttala farhågor för att någon möjligen blivit innebränd, förklarade Skogsberg att han icke tidigare hört denna berättelse. (Det må anmärkas, att Skogsberg lämnat brandplatsen ungefär en timme innan Astolf anlände dit.) — Det hade förvånat Skogsberg att Willy icke begagnat möjligheten att genom ett fönster taga sig ut på taket till den icke överbyggda delen av huset, varifrån han lätt kunnat komma ned på gården. Det kunde tänkas, att Willy varit omtöcknad av röken och sökt sig till den utgång som han var van att använda. Man kunde tänka sig möjligheten att Willy, när han kommit ut i verkstaden på något ögonblick blivit övermannad av den värme som slagit emot honom. Det syntes Skogsberg möjligt att branden uppkommit genom vårdslöshet vid cigarrettrökning. Hos Skogsberg hade branden icke kvarlämnat något intryck av något mystiskt eller märkvärdigt. Enligt

Skogsbergs erfarenhet vore det ganska svårt att på en brandplats hitta en död kropp även om den täcktes av ett ganska tunt lager. Det kunde tänkas att Willys kropp täckts av brandrester och förkolnat trä, varav endast det översta lagret brunnit. Med hänsyn till risken för att elden skulle sprida sig till andra hus hade man nämligen lagt ut fyra slangledningarna och vräkt mycket vatten över eldhärden. Den sista styrka som deltagit i själva släckningsarbetet hade återkommit till stationen klockan 8.26 och hade troligen lämnat brandplatsen klockan 8.20.

Fastighetsmäklaren Sandin har uppgivit, att han icke träffat vare sig Willy eller Astolf efter den 1 mars 1935 och att han icke ägde annan kännedom om branden än han inhämtat genom tidningarna. — Det må här anmärkas att Sandin vid förhöret lämnade vissa uppgifter, som närmare beröras under avd. V »Ha ytterligare förhållanden förkommit?». (Se s. 191.)

Verkmästaren Wendel har uppgivit, att han någon tid år 1931 eller 1932 arbetat såsom försäljare åt Willy och Weijsenburg, vilka då innehade en cykel- och skyltfirma vid Tegnérgatan. Under den tid Wendel var försäljare hos firman, hade Willy berättat för Wendel, att Willy kände Quensel. Några dagar före Willys död hade Wendel träffat Willy på Tegnérgatan och de hade då gjort sällskap till kafé Tre Rosor vid samma gata. — Rörande vad som enligt Wendel förekom vid samtal på kaféet mellan honom och Willy hänvisas till en utförligare redogörelse i det avsnitt, som har rubriken »Ha ytterligare polisförhållanden förkommit?». (Se s. 189.) Här må endast återgivas vad som kan antagas ha betydelse för brandutredningen. — När Willy som satt mitt emot Wendel vid bordet, tagit fram plånboken för att betala förtäringen, hade Wendel iakttagit att i plånboken funnos löst inlagda en del papper. Dessa papper hade Willy, innan han tog fram en sedel ur plånboken, lagt åt sidan bredvid sig. Bland papperen hade funnits några kuvert, såvitt Wendel kunde minnas vita till färgen och av långsmalt format, i vart fall icke av då gängse affärskuverttyp. Wendel hade sett att på ett av kuverten stod Willys namn. Däremot hade han icke sett adressen eller frimärket. Namnet hade varit skrivet med en elegant, driven stil, som tilldragit sig Wendels intresse, enär han som själv skrev en föga utvecklade stil starkt beundrade en elegant handstil. Wendel hade framkastat frågan: »Är det brev från din fästmo?» Härtill hade Willy svarat antingen: »Nej, det är från Quensel» eller: »Nej, det är från honom.» Wendel kunde icke minnas vilkendera formuleringen svaret haft. Då emellertid samtalet just dessförinnan gällt Willys förbindelse med Quensel hade Wendel — oavsett om Willy direkt angivit Quensel som brevets avsändare eller använt uttrycket »honom» — blivit bestämt övertygad om att Willy velat säga att brevet härrörde från Quensel. Wendel ville framhålla att han misstänkt att Willy ljugit i fråga om breven. Bakom denna misstanke hade legat Wendels förundran över att en man i Quensels högt uppsatta ställning skulle taga risken av en brevväxling under sådana omständigheter. Willy hade berättat, att han var arbetslös och att han fått den kostym och överrock han bar på sig av Quensel. — Sedan för

Wendel uppläst Wendels uppgifter enligt den förut omnämnda promemorian av den 5 januari 1937 från åttonde vaktområdet till kriminalavdelningen, förklarade Wendel att han icke hade något som helst minne av att han besökt polisstationen samt tillade, att han måhända varit berusad vid tillfället och att för övrigt hans minne svikit honom i många avseenden på senare år.

Willys fästmo Ethel Fredriksson har uppgivit, att hon sett Willy på bårhuset när han var svept. Hon hade emellertid icke fått se hans ansikte, enär hennes fader sagt, att hon icke skulle göra det. Fadern hade sagt, att Willy hade ett stort krossår i pannan och att det var så pass kraftigt att ögonen hade åkt ut. Willys bröder hade talat om att Willy sagt, att han sett någonting mellan Bode och Astolf, »det skulle visst varit på tisdagen» i samma vecka som branden inträffade. Denna uppgift skulle Willy ha lämnat till sin broder Gösta och dennes hustru sista kvällen han besökt dem.

Tillsyningsmannen Källman har berättat, att han varit arbetskamrat med Willy på Bromma flygplats sedan maj 1936. Willys arbetsförtjänst torde ha uppgått till omkring 200 kronor i månaden. Den 1 januari 1937 skulle Willy ha inställt sig till tjänstgöring på flygplatsen klockan 7 på morgonen. Antingen den dagen eller kort efteråt hade kriminalöverkonstapeln Lundkvist, som Källman kände till utseendet, och ytterligare en polisman kommit ut till flygplatsen och frågat om Willy medföljt något flygplan.

Portvaksfrun Dahlström har enligt de av författaren Moberg till kommissionen överlämnade anteckningarna uppgivit att hon på kvällen den 30 december 1936, kvällen före branden, när hon mellan klockan 9.20—9.40 stängt portarna observerat att det lyste i skyltverkstaden. Hon hade också sett, att dörren till verkstaden stod på glänt. Första vardagen efter nyårshelgen hade två polismän frågat fru Dahlström om de iakttagelser hon gjort i samband med branden och hon hade då berättat om den öppna dörren och sagt sig vara säker på att någon omkommit i lågorna. Hon hade icke sett den döde men hade hört, att kroppen var röd och hade varit som en klump. — Det må här erinras om att fru Dahlström enligt protokoll från förhör med henne den 2 januari 1937 uppgivit, att det ofta brukade vara upplyst i verkstaden om kvällarna och att hon icke fäst sig vid om detta var fallet på kvällen den 30 december.

Uppgifter av icke förut hörda personer.

Såsom förut nämnts har kommissionen vidare inhämtat uppgifter av några personer, som icke förut hörts i ärendet. Sålunda har kommissionen hört Willys fästmos fader förre chauffören Fredriksson, fröken Selma Larsson, som enligt ett av författaren Vilhelm Moberg till kommissionen ingivet intyg lämnat vissa uppgifter i ärendet, och pensionären Johan Fritjof Jansson som deltagit i röjningsarbetet, när Willy anträffades. Av dessa personers uppgifter må här återgivas följande.

Chauffören Fredriksson har berättat, att han sett Willy som död när han sveptes. »Han var bränd på ena sidan. Det var alldeles som skinnbitar och så.» Fredriksson hade icke velat, att hans dotter skulle se Willy och hade sagt: »Willy är sönderbränd, du får inte titta.»

Fröken Larsson har enligt det av författaren Moberg till kommissionen ingivna intyget uppgivit, att hon i oktober 1936 flyttat till huset Krukmakargatan 8. Vid 5-tiden på morgonen den 31 december 1936 hade hon vaknat av att brandrök trängt in i hennes lägenhet. Hon hade gått fram till ett fönster, som vette åt gårdssidan och då sett att verkstadslängan stod i brand. Härvid hade hon kommit att tänka på att en man brukade bo i skyltverkstaden och undrat om denne var där. När brandmännen kommit till platsen hade hon sagt till en inneboende vid namn Jönsson att springa ned till brandmännen och omtala, att någon kunde vara i fara att innebrännas. Efter Jönssons instruktioner hade brandmännen rest en stege och tagit sig in i verkstaden över det låga taket till vänster om eldhärden genom ett fönster. Inga lågor hade nått till denna del av verkstaden. Ingen person hade anträffats i verkstaden, varför fröken Larsson trott att den man som brukat ligga där gått till sitt arbete. När mannen påträffats hade fröken Larsson blivit förvånad, ty hon hade erinrat sig hur hon sänt ned Jönsson. Efter denna händelse hade fröken Larsson känt sig nere i flera år. — Vid förhör som föranstaltats av kommissionen har fröken Larsson omtalat, att den av henne omnämnde Jönsson är död sedan närmare fyra år tillbaka. Hon hade sett, att brandmännen rest en stege och därefter tagit sig in i gavelrummet, men på grund av mörkret i förening med den täta röken hade hon icke kunnat närmare iakttaga vad de åtgjort. När Jönsson senare återkommit, hade han berättat, att brandmännen sagt att de sett efter i rummet och att »sängen var tom». Fröken Larsson hade därav dragit den slutsatsen att icke någon legat där över natten.

Pensionären Jansson har berättat, att han under röjningsarbetet fått tag i benen på den döde. Det hade sett ut som om denne haft blåbyxor eller kalsonger, »men de hade gått sönder för de var sönderbrända». Jansson hade icke sett den dödes ansikte. — På fråga om han sett något blod svarade Jansson: »Nej, det kunde man inte se. Jag såg inget blod. Det var så mycket bränder och sotigt överallt.» — Jansson uppgav vidare, att den döde legat på rygg med huvudet åt husets dörr samt tillade: »Om han ville kommit undan branden, kunde han bara stigit ut på taket. Det var cirka en meter till taket. Då hade han klarat sig.»

Såvitt gäller de befattningshavare hos polisen som sysslat med brandutredningen må erinras om att kriminalöverkonstapeln Lundkvist som ledde utredningsarbetet är avliden. Överkonstapeln Berni, som vid tiden för branden tjänstgjorde som kriminalkonstapel och som biträdde Lundkvist vid utredningen, ävensom intendenten Zetterquist ha av kommissionen hörts om polisens utredning.

Berni har på fråga om han hade intryck av att det dolde sig något brott bakom branden svarat: »Beträffande branden som sådan och olyckan i samband med den kanske det kan sättas ett frågetecken om det var fråga om brott, men det framkom icke något.» Astolf hade blivit särskilt pressad men varken Lundkvist eller Berni hade trott att Astolf anlagt branden. Lundkvist var en verkligt noggrann man och utredningen hade varit så vidlyftig som den överhuvud kunde göras.

Zetterquist har förklarat, att han tecknat på kvarhållningsbeslut för Astolf och att denne varit »litet misstänkt» med hänsyn till att han kommit upp på verkstaden och frågat om det fanns något lik. Zetterquist kunde icke erinra sig annat än att, när utredningen avslutats och obduktionsprotokollet kommit, det varit ett klart fall.

Försäkringsförhållandena.

Rörande firman Ljusreklams försäkringsförhållanden framgår av den förut redovisade polisutredningen, att firmans inventarier och material voro för Astolfs räkning försäkrade för ett belopp av 2 500 kronor. Enligt vad kommissionen inhämtat hade en försäkring å nyssnämnda belopp tecknats hos försäkringsanstalten Samarbete den 1 december 1935. På skadeanmälan till anstalten med anledning av branden den 31 december 1936 hade hos huvudkontoret gjorts anteckning om att anstaltens ombud var morfar till Astolf och haft något med Ljusreklam att göra, sannolikt köpt firman åt Astolf. Den 15 januari 1937 utbetalade anstalten ersättning med anledning av branden i fråga med 2 124 kronor.

I detta sammanhang må också nämnas, att Astolfs moder, som hos försäkringsbolaget Hansa hade en större försäkring för personlig lösegendom, i verkstaden förvarade visst gods som förstördes vid branden och att hon på grund därav från bolaget uppbar ersättning med 276 kronor. Med hänsyn till den uppmärksamhet, som ägnats polisens uppgifter rörande branden, må här återgivas följande blyertsanteckning i bolagets akt: »Maria polisstation hänvisar till kriminalpolisen, överkonstapel Lundkvist. Branden har sannolikt vållats av en yngre man, som bött å vinden. Han hade kommit hem vid 12-tiden midnatt och eldat i en kamin utan att använda sig av lyse. I mörkret har han därvid på något viss förfarit vårdslöst, så att eld uppstått i en del bråte. Mannen kvävdes och dog av röken samt blev så gott som uppbränd. Telef. d. 15/1 37 Sk.» (Signaturen Sk avser en tjäns-teman hos bolaget, Stenmark.)

Yttrande av medicinalstyrelsen.

Med hänsyn till olika teorier som framförts rörande omständigheterna kring Willys död — bl. a. har ifrågasatts att Willy först bedövats genom något slag och sedan i medvetslöst tillstånd förgiftats av koldioxid som utvecklats genom branden — har kommissionen inhämtat medicinalstyrelsens yttrande i ärendet. Sålunda har kommissionen i skrivelse den 16 mars 1951 hemställt om medicinalstyrelsens yttrande, huruvida möjlighet föreligger att Willy under timmarna närmast före dödens inträde varit utsatt för någon yttre skada (slag, fall eller dylikt) som lett till medvetlöshet eller eljest omöjliggjort för honom att lämna platsen, ehuru någon sådan skada icke kunnat påvisas vid obduktionen. Enligt skrivelse till kommissionen den 4 april 1951 har styrelsen beslutat avgiva det yttrandet, »att den möjligheten, att Willy under timmarna närmast före dödens inträde skulle hava varit utsatt för någon yttre skada (slag, fall eller dylikt), som lett till

medvetslöshet eller eljest omöjliggjort för honom att lämna platsen, ehuru någon sådan skada icke kunnat påvisas vid obduktionen, visserligen icke kan med fullständig säkerhet uteslutas; men att av det förebragta obduktionsprotokollet icke framgår någon som helst omständighet, som utgör ett positivt stöd för antagandet att så skulle hava varit fallet.»

Utredning med anledning av påståenden att Tore Svensson varit misstänkt för branden och att statsrådet Quensel hindrat polisundersökningen.

Påståendena om att Tore Svensson varit misstänkt för branden och att Quensel genom sitt ingripande hindrat att polisutredningen riktats mot Svensson ha, liksom påståendena om att det skulle förelegat något otillbörligt förhållande mellan Quensel och Tore Svensson, förts fram av Kejne. Även i detta fall har Kejne i sin tur stött sig på uttalanden som han uppgivit att Tore Svensson gjort till honom.

Kejnes bok innehåller (s. 208) en del uttalanden om branden där det framhålles, att det visserligen brunnit i trävirket runtomkring, men att Willy icke hade någonting bränt på sina kläder eller sin kropp. I fortsättningen anföres följande. »Han hade tydligen blivit ihjälslagen efteråt. Tore själv gav förklaringen: av någon bjälke från taket, och tillade: jag kan tala om för er, att det var jag som blev misstänkt för att ha ställt till med den där brasan. — Det trodde polischefen också, tillade han. — Men då grep verkligen min vän in, sade Tore, och jag anser att han då räddade livet för mig, så jag känner att jag måste vara tacksam mot honom i all evighet. Men kom ihåg, jag är inte någon mördare. Jag har inte gjort något. Jag bara vet en del. — Men från den stunden har polischefen och min vän tummen på ögat på varann. Det har han talat med mig om många gånger, slutade Tore sin uppseendeväckande berättelse.»

Kejne har inför kommissionen uppgivit, att Tore Svensson vid flera tillfällen till Kejne sagt att Willy icke blev innebränd utan att han blev ihjälslagen »mot en takbjälke» eller »med en bjälke». Svensson hade också yttrat sig i sådana vändningar, att det framgått, att han menat, att han varit misstänkt för branden och att han sökts av polisen. Vid ett tillfälle hade Svensson sagt att Zetterquist velat gripa honom såsom misstänkt men att Quensel anmodat Zetterquist att avhålla sig från detta. I april 1950 hade Svensson vid ett av Kejne delvis åhört samtal i Kejnes bostad med Kejnes numera avlidne fader om branden yttrat: »Där tog de fel, han blev inte innebränd.» Kejne som hört detta yttrande hade då gått in i det rum, där Svensson och Kejnes far sutto. När Svensson sett Kejne i dörren hade Svensson sprungit upp från den plats, där han nyss suttit och druckit kaffe, och med knuten näve kommit emot Kejne. Under stark affekt hade Svensson skrikit: »Kom nu inte och säg att jag är en mördare. Det är inte jag som har mördat Willy fast snutarna ville ha det till det. Men den gången räddade Nisse mig för livet.» Vid ett av Kejnes samtal med Svensson hade Svensson uppgivit, att han vid brandtillfället uppehållit sig på ett kafé.

Tore Svensson har inför kommissionen förnekat såväl att han trott sig vara misstänkt för branden som att han till *Kejne* därutinnan yttrat sig på sätt denne gjort gällande och har härom anfört: »Jag umgicks ju inte med *Willy* då. Jag visste ju inte om det, förrän jag fick se det i tidningen. Jag har aldrig yttrat någonting sådant. Det är osanning. Det kan jag gå eden på bibeln på att jag aldrig sagt.» — *Svensson* har vidare förklarat, att han icke sagt, att han satt på något kafé när det brann utan att han i stället uppgivit, att han suttit på ett konditori vid *Tegelbacken* när han i tidningen läst om branden.

I den föregående redogörelsen för myndigheternas handläggning av ärenden avseende *Tore Svensson* har omnämnts att *Kejne* den 1 och den 18 april 1950 haft samtal med makarna *Svensson* på stadsmissionen och att viss utredning föreligger om vad som förekommit vid dessa samtal genom att *Kejne* låtit avlyssna dem, samtalen den 1 april av *Resar* och fröken *Hultman* samt samtalen den 18 april av *Resar* och pastor *Köhler*. Beträffande vad som vid dessa samtal sagts rörande branden har följande framkommit.

Resar har uppgivit, att *Tore Svensson* under ett av samtalen på stadsmissionen yttrat ungefär följande: »Polisen tror att *Willy* dog av brännskador, av koloxidförgiftning, men jag vet att han blev ihjälslagen. Han fick en bjälke i skallen. Polisen misstänkte mig, de skulle häkta mig. Men då ingrep *Nisse* och räddade mig och från den tiden har *Nisse* och *Zetterquist* hållhakar på varann. Jag vet också att *Zetterquist* blev uppkallad till *Quensel* och blev ordentligt utskäld.» — *Resar* hade fattat *Svenssons* yttrande om bjälken så att någon slagit till *Willy* med en bjälke. *Svensson* hade också sagt något om att han suttit på ett kafé. Någon antydning om varför han skulle varit misstänkt för branden hade *Svensson* icke gjort.

Resar har vidare, såsom nämnts i den tidigare redogörelsen för det personliga förhållandet mellan *Quensel* och *Tore Svensson*, till kommissionen ingivit av *Resar* förda anteckningar från samtalen den 1 april 1950 mellan *Kejne* och makarna *Svensson*. Av dessa anteckningar må i detta sammanhang återgivas följande.

S. kommer åter in på förhållandet mellan *Q.* och *Zetterquist*, vilka enligt *S.* äro gamla goda vänner. Han berättar emellertid, att *Z.* vid ett tillfälle skulle stått darrande inför *Q.* Det var efter en brand i en fabrik vid *Krukmakargatan*, där en man vid namn *Willy* omkom. Denne var god vän med *Q.* Efter branden hade *Z.* velat gripa *S.* såsom misstänkt för att ha haft med branden att göra. *Q.* hade emellertid anmodat *Z.* att avhålla sig därifrån. Vid sökandet efter *Willys* kropp hade denna icke omedelbart anträffats, varför *Q.* kallat *Z.* till sig och sagt, att han skulle visa *Z.* vem han hade att göra med och uppmanat honom att intensifiera sökandet efter liket. Det var vid detta tillfälle *Z.* stått darrande inför *Q.* *S.* hade vid brandtillfället uppehållit sig på ett kafé.

Fröken Brita Hultman har berättat, att *Tore Svensson* vid *Kejnes* samtal med makarna *Svensson* på stadsmissionen den 1 april 1950 sagt, att *Willy* omkommit vid en brand på *Krukmakargatan*, och att *Svensson* i detta sammanhang yttrat, att det inte var han som gjorde det, för han satt på ett kafé i närheten eller något sådant. *Svensson* hade också sagt något om

att den gången stod Zetterquist och skakade inför statsrådet Quensel och sedan den gången har de hållhakar på varann. Däremot kunde hon icke erinra sig att Svensson nämnt något om att polisen misstänkt honom för branden.

Pastor Köhler har uppgivit, att *Tore Svensson* vid *Kejnes* samtal med makarna *Svensson* på stadsmissionen den 18 april 1950 sagt något om att han träffat statsrådet *Quensel* strax efter branden och att *Svensson* i detta sammanhang också nämnt *Zetterquists* namn. *Köhler* trodde sig också minnas att *Svensson* på tal om branden svurit till och sagt »inte vet jag det». Såvitt *Köhler* kunde erinra sig hade *Svensson* icke antytt, att han själv varit misstänkt eller sökt av polisen för branden.

Quensel har rörande sin kännedom om omständigheterna kring branden och sina åtgärder i samband därmed inför kommissionen berättat följande. Den 2 januari 1937 hade *Willys* bröder *Bengt* och *Gösta* kommit upp till *Quensel* på hans ämbetsrum och sagt att de inte hört av *Willy* sedan ett par dygn och undrat om *Quensel* visste var *Willy* var. Bröderna hade också sagt något om att *Quensel* kanske sett att det hade brunnit på *Söder*. *Quensel*, som läst om branden men icke fäst sig särskilt vid saken, hade då frågat: »Han blev väl inte innebränd?» Härtill hade bröderna svarat nekande och framhållit, att det inte fanns något spår av honom på platsen. De hade emellertid sagt sig vara rädda för att *Willy* kunde ha drabbats av minnesförlust eller någonting. De hade nämligen tyckt det vara så egenomligt att *Willy* inte under helgdagarna hört av sig vare sig till bröderna eller till fästmon. På brödernas begäran hade *Quensel* lovat att meddela dem om han hörde något av *Willy*. *Quensel* hade icke vidtagit någon åtgärd med anledning av brödernas besök.

Quensel har vidare berättat, att någon av *Willys* bröder på trettiondedagsaftonen, den 5 januari, telefonerat till *Quensel* och sagt, att man nu fått förklaringen till att *Willy* saknats och att han hittats på verkstaden död genom kvävning men i övrigt oskadad. *Quensel* hade tyckt det vara ohyggligt att tänka sig att *Willy*, om döden förorsakats av koloxidförgiftning, kunnat räddats till livet om man ögonblickligen fått fram honom ur bråten. Om någon av *Willys* bröder i detta sammanhang sökte upp honom, kunde *Quensel* icke erinra sig. Antingen någon av bröderna eller möjligen *Weijenburg* hade sagt, att man hyste oro för att det låg något fult bakom det inträffade. På *Quensels* fråga om anledningen till denna tanke hade han fått till svar, att man tyckte det var något mystiskt för att *Willy* haft så underliga förhållanden på slutet. *Quensel*, som sagt sig endast veta att *Willy* arbetade på *Bromma* flygplats, hade förklarat, att han icke ville höra några namn eller beskyllningar, men att å andra sidan, om någonting låg bakom, det var viktigt att det blev utrett. I närvaro av *Weijenburg* hade *Quensel* från sin bostad vid *Luntmakargatan* telefonerat till intendent *Zetterquist* och bett honom komma upp. *Zetterquist* hade genast kommit i bil. Under besöket i *Quensels* bostad hade *Zetterquist* först berättat hur man hade funnit *Willy* oskadad och kvävd av röken. *Zetterquist* hade sagt, att

polisen icke visste anledningen till branden, men hade å andra sidan framhållit, att Willy tydligen rökt cigaretter och att olyckan möjligen förorsakats därav. Quensel hade tyckt, att förklaringen lät rätt plausibel, och hade uttalat förhoppningen att polisen i varje fall skulle göra en verklig undersökning. Med tanke på de farhågor som framförts till honom, att det skulle ligga något fult bakom det inträffade, hade Quensel sagt: »Jag kan inte ta emot sådana här uppgifter. Jag vill inte ha med det att göra på det viset. Men sedan det framförts till mig, så lägger jag det nu på intendenten.»

Quensel har vidare berättat, att senare, möjligen i samband med begravningen som Quensel bevistat, någon av Willys anhöriga tagit upp omständigheterna kring branden och sagt sig tycka att det var någonting mystiskt. Quensel hade då svarat något om att han trodde att polisutredningen pågick. Möjligen hade också Willys fader, som brukade komma upp till Quensel någon gång, besökt honom och talat om branden. Quensel hade emellertid hänvisat de anhöriga till polisen. När saken på detta sätt tagits upp på nytt, hade Quensel tyckt det vara så obehagligt att han telefonerat till överståthållare Nothin. Därefter hade Quensel besökt Nothin och för honom berättat precis vad han berättat nu. Quensel hade sagt, att han icke visste något om saken och att han inte kände till huruvida polisen fått någon ledtråd eller om det var en olyckshändelse men att han hoppades att polisen gjorde allt för att reda ut det inträffade. Vidare hade Quensel sagt, att han tyckte saken var otrevlig och att den icke lämnat honom någon ro sedan det framförts funderingar om något mystiskt. Nothin hade i Quensels närvaro tillkallat intendent Zetterquist och denne hade fått lämna en redogörelse för polisens utredning. Zetterquist hade framhållit, att det inträffade var fullt förklarligt som olyckshändelse och att polisen icke kunnat komma längre. Därmed hade Quensel haft rent samvete, att han gjort vad han kunnat för att få saken utredd.

På fråga om Quensel hört, att man i samband med polisens utredning skulle beskyllt Tore Svensson för branden, har Quensel svarat nekande och vidare berättat. Sedan det stått i tidningarna om att Willy anträffats död, hade Svensson telefonerat till Quensel och frågat honom, om han sett vad som hänt, och därvid yttrat: »Det var ohyggligt, stackars grabb.» Däremot hade Svensson icke sagt ett ord om att han haft något med branden att göra. »Svensson var ju en sådan där som babblar om allting. Det skulle han ha tutat i öronen på mig.» Quensel hade aldrig hört Svensson nämnas i sammanhang med branden förrän Quensel läst därom i underståthållare Wahlbäcks utredning. Därefter hade Quensel vid något tillfälle frågat Svensson, om han haft något med branden att göra, och Svensson hade då absolut förnekat detta.

Willys broder Gösta har sagt sig icke kunna minnas, om han eller någon annan av Willys anhöriga i samband med sitt sökande efter Willy telefonerat till Quensel, men att det var möjligt att så skett.

Willys broder Bengt har förklarat, att Willys anhöriga vid sökandet efter Willy telefonerat till Quensel men icke besökt honom.

Zetterquist som tillfrågats inför kommissionen med anledning av Quensels uppgift, att Zetterquist vid ett tillfälle besökt Quensel i bostaden i samband med brandutredningen, har uppgivit, att han, när saken kommit upp under Wahlbäcks utredning, icke kommit ihåg att Quensel haft att göra med ärendet. Zetterquist hade nu kommit ihåg detta, därför att Quensel friskat upp hans minne. — På fråga om Zetterquist hade något minne av att han besökt Quensel, har Zetterquist svarat: »Jag har ett minne av att någon var inblandad i det — Weijsenburg — jag kommer ihåg, att jag talade om det med Quensel i närvaro av en tredje person.» — Sedan för Zetterquist nämnts, att samtalet skulle ha ägt rum i Quensels bostad, har Zetterquist sagt sig icke vilja bestrida detta.

Weijsenburg har berättat, att Quensel en eller två dagar efter branden satt sig i förbindelse med honom och frågat var Willy fanns. Såvitt Weijsenburg visste hade Quensel knappast känt till någon annan av Willys bekanta än Weijsenburg, i varje fall ytterst litet. Weijsenburg hade då icke träffat Willy på en tid och visste föga om vad han hade för sig annat än att han arbetade på Bromma flygplats. På Quensels förslag hade Weijsenburg besökt Quensel i bostaden för att dryfta saken med honom. Detta hade varit första gången Weijsenburg besökt Quensels hem. Quensel hade framlagt olika teorier om Willys försvinnande och räknat med att Willy i ett anfall av depression kanske avvikit eller att han möjligen själv varit orsak till branden och därför höll sig undan av rädsla eller att han fått en chock eller drabbats av minnesförlust eller något sådant. Quensel hade varit mycket orolig. Någon tanke på att det förelegat ett brott hade icke framförts då. Någon sådan tanke hade Weijsenburg troligen hört nämnas först när kroppen var funnen. På kvällen den dag då Willys kropp påträffats hade Weijsenburg på nytt blivit kallad till Quensels hem. Vid detta tillfälle hade Quensel förklarat, att han måste ha närmare reda på saken och sagt »Jag får ringa till Zetterquist». Sedan Quensel därefter telefonerat till Zetterquist, hade denne infunnit sig i Quensels bostad. Zetterquist hade demonstrerat hur kroppen låg. Enligt vad Weijsenburg ville minnas hade Zetterquist nämnt, att ingenting fanns som styrkte misstankarna att Willy skulle omkommit genom någon brottslig handling. Eftersom Zetterquist nämnt detta, måste tanken tidigare ha varit väckt att något sådant kunnat förekomma. Weijsenburg kunde emellertid icke minnas att någon mordteori diskuterats mellan Quensel och honom. Quensel och Zetterquist hade dryftat möjligheten av att något brott kunde ha ägt rum och namnet Astolf hade då nämnts. Däremot hade de icke nämnt Svenssons namn så länge samtalet om branden pågick. Quensel hade varit mycket upprörd vid tillfället. Enligt hans mening hade polisen och brandmännen icke skött sitt arbete. Quensel hade menat, att om brandmännen gjort sin sak riktigt, borde de ha funnit kroppen vid ett sådant stadium att Willy kanske kunnat räddas till livet. Zetterquist hade försvarat myndigheternas åtgärder. »Det gjorde han med kraft förresten». Samtalet hade varat kanske en timme. Sedan samtalet om branden avslutats och Quensel lugnat sig, hade han bjudit Zetterquist på en

grogg eller något sådant. De hade då gått in i ett annat rum. Weijsenburg hade hört, att under det fortsatta samtalet mellan Quensel och Zetterquist Svensson kommit på tal. — På fråga hur Svenssons namn kommit att nämnas uppgav Weijsenburg, att det för honom verkat som om Quensel på något sätt varit i kontakt med Zetterquist angående Svensson. — Quensel hade beklagat sig över Svensson »i sådana ordalag, att det var synd att Willy var död men Svensson skulle leva» och menat »att det var synd att den bättre av hans båda skyddslingar inte skulle leva». Huruvida Zetterquist eller Weijsenburg först lämnat Quensels bostad kunde Weijsenburg icke erinra sig.

Beträffande vad som förekommit vid Quensels av honom omnämnda besök hos dåvarande överståthållaren har Quensel åberopat följande av honom till kommissionen ingivna brev från *företvarande överståthållaren Torsten Nothin*.

Den 12 oktober 1950.

Herr Statsrådet N. Quensel.

Broder!

I anledning av Din förfrågan per telefon denna dag om jag mindes något av ett samtal mellan Dig och mig rörande den eldsolycka, under vilken en ung arbetare Willy (?) omkommit, får jag meddela följande.

En eftermiddag, någon tid efter det den Hansson-Bramstorpska ministären bildats, ringde Du upp mig på mitt ämbetsrum vid Slottsbacken och anhöll om ett samtal med mig. Då jag erbjöd mig att gå ned till Kanslihuset, förklarade Du, att, eftersom Du sökte samråd med mig icke i Din egenskap av statsråd utan som enskild person, önskade Du komma till mig.

När Du efter en stund kom upp på mitt rum, meddelade Du, att vid en eldsvåda någon tid förut förolyckats en ung man, som jag vill minnas hette Willy, samt att Du befarade, att han möjligen blivit mördad. Du önskade meddela mig Dina farhågor för att vara förvissad om att saken bleve ordentligt utredd.

Jag ringde omedelbart upp kriminalchefen och bad honom genast fara till mig. Troligen angav jag även ärendets art. När polisintendenten Zetterquist anlät, togs saken upp med honom. Såvitt jag minnes, var Du då alltjämt kvar, men därpå är jag ej säker. Zetterquist förklarade, att de företagna undersökningarna visat, att olyckshändelse förelegat och att misstankarna om mord sålunda saknade grund.

Sedermera läste jag igenom polisrapporten (om Zetterquist haft denna med sig eller senare uppsänt den på min begäran, erinrar jag mig ej nu). I densamma fann jag icke något, som talade mot polisens uppfattning om olyckshändelse. Handlingen återställdes till Zetterquist.

Samtalet ägde rum någon tid efter den berörda eldsvådan. Huru långt efter kan jag ej nu minnas, men polisutredningen torde ha varit slutförd.

Din tillgivne
Torsten Nothin.

Zetterquist har sagt sig minnas, att *Nothin* kallat upp honom därför att *Quensel* var orolig för *Willys* öde och ville veta litet om polisutredningen samt att *Zetterquist* i *Quensels* närvaro lämnat en redogörelse för utredningen.

Rörande de konsekvenser som detta samtal mellan *Nothin* och *Zetterquist* i annat avseende föranledde se avd. V.

Astolf har för kommissionen uppgivit, att han aldrig sett eller hört talas om *Tore Svensson* och att denne *Astolf* veterligen icke någonsin besökt verkstaden vid *Krukmakargatan*. — Sedan *Astolf* på egen begäran beretts tillfälle att vid ett besök hos kommissionen se *Tore Svensson*, har *Astolf* förklarat sig icke känna igen denne.

Överkonstapeln Berni, som enligt det föregående biträtt vid utredningen om branden, har inför kommissionen förklarat, att *Tore Svensson* icke alls nämnts i det sammanhanget och att *Berni* icke kände till *Svensson* vare sig från den tiden eller senare.

Av den tidigare redogörelsen för myndigheternas handläggning av ärenden avseende *Tore Svensson* framgår att *Svensson* den 22 januari 1937 anhållits i *Malmö* för lösdriveri och att han då vid polisförhör uppgivit, att han den 13 januari 1937 lämnat *Stockholm* och rest till *Köpenhamn* för att söka anställning till sjöss, men icke lyckats erhålla någon sådan anställning, varför han den 18 januari 1937 rest till *Malmö* samt att han den 19 i samma månad telegrafiskt erhållit 50 kronor från *Quensel*.

Svensson, som inför kommissionen tillfrågats om orsaken till nämnda resa och huruvida denna kunde ha föranletts av att han varit rädd för att bli indragen i brandutredningen, har sagt sig icke ha något närmare minne av resan eller anledningen till denna. Han har vidare i detta sammanhang uppgivit, att han av *Weijsenburg* hört sägas, att man icke hittat *Willy* med det samma och att ny utredning gjorts samt har i anslutning härtill tillagt: »Men *Weijsenburg* sa ingenting om att det var någon misstanke om att han inte omkommit på rätt sätt och det är ju för 15 år sedan och det kommer fram sådant där nu. Det var ju aldrig tal om det då. Jag hade ingen anledning att vara rädd. Det fanns ju inget skäl till det. Vi var de bästa kamrater. Det var bara att vi inte umgicks på de sista åren.»

Kommissionens uttalande.

Branden vid *Krukmakargatan* och *Willys* därvid inträffade död har givit anledning till en omfattande publicitet, dels genom *Kejnes* framställningar, särskilt i boken »Om dessa tiga...», dels i dagspressen och dels genom en skrift av författaren *Vilhelm Moberg* med titeln »Fallet *Krukmakaregatan*». Att intresset för branden och omständigheterna kring denna kommit att aktualiseras i samband med *Kejnes*saken torde huvudsakligen vara att tillskriva det förhållandet att den vid branden omkomne *Willy* erhållit ekonomiskt stöd av statsrådet *Quensel*. Här anförda förhållanden ha icke i och för sig kunnat föranleda kommissionen att befatta sig med ärendet. Vad som givit kommissionen anledning att närmare undersöka omständigheterna kring branden har varit, att misstankar framförts om att *Tore Svensson* skulle haft någon del i branden och att *Quensel* skulle ingripit i polisutredningen för att hindra att denna riktades mot *Svensson*. Med denna utgångspunkt har kommissionen emellertid helt naturligt ansett sig böra i något vidsträckt-

fare mån beakta branden och vad därmed sammanhänger. Särskild anledning härtill har kommissionen funnit föreligga med hänsyn till att Kejne i sin bok (s. 279) gjort det uttalandet om polisens utredning rörande branden, att den av allt att döma varit bristfällig.

Kommissionen vill här till en början något uppehålla sig vid vissa omständigheter i samband med polisens utredning, vilka i den offentliga diskussionen betecknats såsom anmärkningsvärda. Härefter ämnar kommissionen söka belysa de motiv, som man i samband med branden kan ha anledning att räkna med och de slutsatser som kunna dragas rörande orsaken till branden. Slutligen behandlar kommissionen statsrådet Quensels befattning med ärendet.

Omständigheter i samband med polisutredningen som ansetts anmärkningsvärda.

Dröjsmålet med anträffandet av Willys kropp.

En omständighet som ansetts anmärkningsvärd är att något mer än fem dygn förflöto efter branden innan Willys lik anträffades. I detta sammanhang må erinras om att Astolf den 31 december 1936, samma dag som branden ägt rum, vid förhör på andra polisvaktområdet uppgivit, att Willy föregående kväll sagt sig ämna tillbringa natten i verkstaden. Det kunde med hänsyn till denna Astolfs uppgift med fog göras gällande, att polisen bort nedlägga all tänkbar möda på att söka efter Willy på brandplatsen. Emellertid må hänvisas till att, såsom framgår av utredningen, en servitris på ett närbeläget kafé vid förhör likaledes den 31 december på andra polisvaktområdet uppgivit, att hon av en gäst hört sägas, att en man som legat i verkstaden vaknat av att det blivit rökigt i det rum, där han låg, och kastat ut en kudde på gården samt försvunnit. Av utredningen framgår, att såväl polisen som Willys anhöriga utgått från att denna uppgift var riktig och att det varit Willy som på detta sätt lämnat verkstaden. Man har räknat med att Willy drabbats av någon chock eller att han avsiktligt hållit sig undan de närmaste dagarna efter branden, i så fall därför att han haft någon skuld till denna. I detta sammanhang är av intresse en av tillsyningsmannen Källman inför kommissionen lämnad uppgift att polisen några dagar efter branden på Bromma flygplats, där Willy arbetade, gjort förfrågningar, huruvida Willy medföljt något flygplan. Att polisen likväl icke bortsett från möjligheten att Willy kunnat bli innebränd framgår av att brandkaptenen Skogsberg, som ledde släckningsarbetet, vid förhör med honom den 2 januari 1937 särskilt tillfrågats, huruvida lukt från lik förmärkts vid branden, varvid han med bestämdhet förklarar, att det var helt uteslutet att kött förbränts under eldsvådan. — Kommissionen vill anmärka, att det med hänsyn till eldens omfattning måste betecknas såsom en egendomlig tillfällighet, att Willys kropp kunnat kvarligga på brandplatsen utan att någon förbränning som skulle avslöjats genom lukten förekommit.

Frånsett den förklaring till dröjsmålet med likfyndet som här lämnats må framhållas, att det synes ha berott på olyckliga omständigheter att icke redan på morgonen den 31 december, innan ännu något polisförhör hållits, ett energiskt sökande på brandplatsen efter Willy organiserats. Astolf hade nämligen, såsom framgår av utredningen, redan på förmiddagen till en brandman (Hammarkvist), som sedan utryckningsstyrkan lämnat platsen, sysslade med eftersläckning, uttalat farhågor för att någon blivit innebränd. Enligt brandmannens uppgift hade man med anledning av Astolfs uttalanden varit särskilt noga vid uppröjningen. Det måste antagas, att om detta Astolfs uttalande kommit till brandbefällets kännedom, vilket enligt utredningen icke varit fallet, undersökningarna på brandplatsen skulle skett mera energiskt och med anlitanande av ett större personaluppbåd. Det förefaller emellertid osannolikt, att sådana åtgärder kunnat leda till att Willy räddats till livet.

I detta sammanhang må hänvisas till vice brandchefen Skogsbergs uttalande inför kommissionen, att det enligt hans erfarenhet vore ganska svårt att på en brandplats hitta en död kropp även om den täcktes av ett ganska tunt lager, och till en uppgift inför kommissionen av snickaren Olsson att Willys kropp varit dold under ett lager av allsköns spillror av åtminstone 40 cm tjocklek.

Av den tidigare redogörelsen framgår, att Hammarkvists uppgifter i vad de röra de av Astolf uttalade farhågorna för att någon blivit innebränd utslutits ur polisens slutliga rapport om branden. Att så skett har Moberg betecknat såsom anmärkningsvärt. Det är möjligt att uteslutningen skett för att undvika motiverad eller omotiverad kritik mot brandkåren eller polisen för dröjsmålet med upptäckten av Willys kropp. Oavsett huru härmed må förhålla sig vill kommissionen framhålla, att polisens rapport haft till ändamål att belysa orsaken till branden och frågan huruvida därvid förekommit något brottsligt. För detta ändamål synes uppgiften icke haft någon betydelse.

Moberg har i sin skrift (s. 48) uttalat, att han icke håller det för osannolikt, att hela gåtans lösning döljer sig bakom det sällsamma dröjsmålet med likfyndet. Härtill vill kommissionen redan i detta sammanhang anmärka, att dröjsmålet icke kan inpassas såsom ett led i någon rimlig brottsteori. Tanken att Willy genom koloxidförgiftning bragts om livet på annan plats än den där han anträffades och att kroppen sedan anbragts under ett lager av bråte på brandplatsen motsäges av alla kända fakta och leder diskussionen in i det absurda.

Skiljaktiga uppgifter om skadorna å kroppen.

Moberg har i sin skrift om branden (s. 28—29) anfört, att om likets beskaffenhet förelegat icke mindre än sju skiljaktiga versioner och har angivit dessa på följande sätt:

Enligt obduktionsprotokollet: endast ytliga hudavskrapningar och en mindre skåra i ytterhuden. Inga kroppssår och inga brännskador.

Enligt utredningsledaren kriminalöverkonstapel Lundkvist (till Hansas brandskadeavdelning): Kroppen så gott som helt uppbränd.

Enligt den bevarade delen av polis dossiern: Endast några smärre hudavskrapningar i ansiktet och på händerna.

Enligt kriminalchefen Zetterquist (till N. D. A. 5/1): Kroppen väl bibehållen; på densamma kunde iakttagas ett flertal krossår.

Enligt andre stadsläkaren D:r G. Hultkvist (D. N. den 7/1): Kroppen ej svårt bränd; ett krossår i pannan.

Enligt brandrapporten: Brännskador.

Enligt pressnotis i Arbetaren (uppgiften sannolikt från polisen genom T. T.): Kroppen fullständigt förkolnad.

Moberg har vidare i sin broschyr i annat sammanhang (s. 43) hänvisat till ett uttalande som den omkomnes fästmö skulle gjort till Kejne, att hon i sällskap med sin far sett sin fästmans lik varvid hon iakttagit, att »pannan var illa tilltygad av ett krossår». Moberg har här möjligen syftat på ett uttalande i Kejnes bok »Om dessa tiga...» (s. 277) av följande lydelse.

Ett mycket betydelsefullt faktum är att ynglingen enligt ett uttalande av fästmön hittades, icke oskadad, som man förut gjort gällande, utan med ett krossår i pannan som orsakat stora blödningar.

Beträffande de av Moberg återopade versionerna må till en början framhållas, att den första, obduktionsprotokollet, och den tredje, polis dossiern, icke synas förete några skiljaktigheter utan tvärtom helt överensstämma. Det bör måhända här framhållas, att obduktionsprotokollet varit i original tillgängligt för kommissionen. Det må vidare erinras om att i en i det föregående omnämnd, av utredningsmännen den 5 januari 1937 upprättad promemoria angivits, att doktor Hultkvist vid besiktning samma dag på stadens bårhus konstaterat, att liket icke företedde några yttre skador som kunde varit vållande till döden samt att de mindre hudavskrapningar, som förekommo på ansiktet och händerna, hade uppstått sedan döden inträtt.

I den tidigare framställningen har återgivits tre av de av Moberg återopade källorna, nämligen anteckningen i försäkringsbolaget Hansas akt samt artiklarna i Nya Dagligt Allehanda den 5 januari och i Dagens Nyheter den 7 januari 1937. Vid en granskning av innehållet och formuleringen i anteckningen och artiklarna kan icke anses framgå, att uppgifterna verkligen härstamma från de av Moberg uppgivna sagesmännen, kriminalöverkonstapeln Lundkvist, kriminalchefen Zetterquist och doktor Hultkvist. Å andra sidan förefaller det sannolikt, att någon på platsen, polisman eller annan, lämnat någon uppgift om förefintligheten av krossår eftersom denna uppgift går igen i flera tidningar.

Vad i detta sammanhang slutligen angår den uppgift som skulle ha lämnats av Willys fästmö fröken Ethel Fredriksson om krossåret i pannan hänvisar kommissionen till att hon enligt utsagor inför kommissionen av såväl henne själv som hennes fader vid besök på bårhuset icke fått se Willys ansikte.

Utöver den uppgift som skulle lämnats av fröken Fredriksson föreligger icke något uttalande från något åsyna vittne om krossår. Kommissionen vill i detta sammanhang erinra om att Ethel Fredrikssons fader allenast uppgivit: »Han var bränd på ena sidan. Det var alldeles som skinnbitar och så.»

Pensionären Jansson som i pressuppgifter åberopats i detta sammanhang har inför kommissionen uppgivit, att han över huvud icke sett den dödes ansikte. Oavsett varifrån tidningarnas uppgifter om sådana sår härstamma får det genom obduktionsprotokollet anses ovedersägligen fastslaget, att några krossår icke funnits.

De i tidningen Arbetaren och hos försäkringsbolaget Hansa förekommande uppgifterna om svåra brännskador eller förkolning kunna icke föras tillbaka till ögonvittnen och bero uppenbarligen på missförstånd.

I den pressdiskussion om branden som förekommit på senare tid har också framförts såsom anmärkningsvärt, att enligt en uppgift i tidningen Helsingens Nyheter för den 6 januari 1937 liket efter Willy varit så illa tilltygat, att personalen i en tillkallad ambulans vägrat transportera liket till bårhuset, varför polisens liktransportbil måst tillkallas. Härtill må endast anmärkas att enligt instruktionen för sjukvagnstjänsten vid Stockholms stads brandkår en person, som avlidit av annan orsak än nyss timat olycksfall, och person, som företer tydliga dödstecken såsom likstelhet och likfläckar, icke skall transporteras i sjukvagn.

Ingenting har sålunda förekommit som är ägnat att rubba tilltron till de i obduktionsprotokollet under ansvar lämnade uppgifterna.

Skiljaktiga uppgifter om dödsorsaken.

I Mobergs skrift om branden har vidare (s. 28) anförts, att om orsaken till Willys död föreligga tre olika officiella meddelanden, nämligen följande:

Enligt obduktionsprotokollet: Koloxidförgiftning i förening med annan påverkan av inandad brandrök.

Enligt dödboken: Dödsorsaken ännu ej fastställd.

Enligt Ö. Å. (överståthållarämbetet): Anträffad död. Ingen särskild dödsorsak därutöver angiven.

I själva verket är det endast *en* av de av Moberg åberopade handlingarna, nämligen obduktionsprotokollet, som innehåller någon uppgift om dödsorsaken. Tre olika meddelanden föreligga alltså icke. Vidare må framhållas, att såväl dödboken som överståthållarämbetets åsyftade resolution äro dagtecknade den 11 januari 1937 och att utlåtande över obduktionen med angivande av dödsorsaken avgavs av obducenten först den 22 januari 1937. Det är vid sådant förhållande helt naturligt att officiella handlingar, som utfärdats före sistnämnda datum, icke kunna innehålla någon uppgift om dödsorsaken.

»Det försvunna bordet.»

Här må vidare nämnas att Moberg i sin skrift (s. 54) återgivit en uppgift av en före detta murare, att denne sett att polisen hämtat ned ett bord från skyltverkstaden och fört detta från platsen. Härtill har Moberg fogat den kommentaren att saken av honom omnämns av den anledningen, att ingenstädes i polisakten omnämns eller redovisats något bord, som polisen skulle tillvaratagit på brandplatsen. Kommissionen har icke ansett sig

böra underkasta denna fråga närmare utredning men vill erinra om att enligt en i det föregående omnämnd promemoria av den 31 december 1936 från andra polisvaktområdet ett mindre skåp, i vilket Astolf uppgivit sig ha värdehandlingar förvarade, tagits till andra vaktområdets station. Det är icke osannolikt, att Mobergs sagesman åsyftat nämnda skåp och att uppgiften om att det varit ett bord har sin grund i ett minnesfel.

Det nedrasade taket.

I anslutning till uppgifter i Mobergs skrift (s. 44), att taket över monteringsrummet var helt oskadat och att alltså icke någon takbjälke eller tegelpanna kunnat falla över Willys kropp har förekommit viss pressdiskussion. För fullständighetens skull må här anmärkas, att ett av Moberg återoppat fotografi i tidningen Nya Dagligt Allehanda för den 5 januari 1937 vid närmare granskning visar, att endast södra kanten av taket är någorlunda bibehållen och att taket i övrigt är borta, ett förhållande som bestyrkes av i utredningen förekommande uppgifter att taket över verkstaden huggits sönder av brandmännen och dragits ned för att ej skada någon av släckningsmanskapet. Kommissionen saknar emellertid anledning att närmare ingå på denna fråga, enär vad därutinnan förekommit återopats allenast såsom argument för eller mot ett förhållande som kommissionen enligt det föregående finner ovedersägligen fastslaget, nämligen att några krossår icke funnits på Willys kropp.

Tänkbara motiv för brott och slutsatser om orsaken till branden.

När det gäller att finna en förklaring till branden och Willys därvid inträffade död måste till en början framhållas, att den omedelbara dödsorsaken får anses fastslagen genom utlåtandet över obduktionen — koloxidförgiftning i förening med annan påverkan av inandad brandrök. I fråga om brandens uppkomst komma fyra möjligheter under bedömande:

1) *Branden kan ha anlagts i syfte att åtkomma försäkringssumman.* Gärningsmannen kan därvid antingen ha varit okunnig om att Willy befann sig i verkstaden och löpte risken att bli innebränd eller ock ha varit likgiltig för denna möjlighet. 2) *Branden kan ha anlagts i syfte att bringa Willy om livet.* 3) *Branden kan ha anlagts i syfte att dölja en föregående våldshandling mot Willy.* 4) *Branden kan ha uppkommit genom olycks-händelse.*

De här angivna fyra möjligheterna synas vara de som man praktiskt har anledning att räkna med. Rent teoretiskt kunna andra möjligheter ifrågakomma, exempelvis såsom Moberg framhållit att branden anlagts av en pyroman.

Det synes vara av intresse att till en början överväga huruvida någon av de här angivna fyra möjligheterna kan uteslutas med ledning av det föreliggande utredningsmaterialet. Härvid torde man finna, att den enda del

av utredningsmaterialet som skulle kunna i sådant hänseende tjäna till säker ledning utgöres av obduktionsutlåtandet. Om man med utgångspunkt därifrån skulle kunna dra slutsatsen, att Willy före eldens utbrott icke varit utsatt för någon våldshandling, skulle nämligen den tredje möjligheten, att branden anlagts för att dölja en sådan handling, kunna uteslutas. Kommissionen har med tanke härpå inhämtat i det föregående omnämnt yttrande från medicinalstyrelsen. I sitt yttrande har medicinalstyrelsen förklarat, att den möjligheten, att Willy under timmarna närmast före dödens inträde skulle ha varit utsatt för någon yttre skada (slag, fall eller dylikt) som lett till medvetlöshet eller eljest omöjliggjort för honom att lämna platsen, ehuru någon sådan skada icke kunnat påvisas vid obduktionen, visserligen icke kan med fullständig säkerhet uteslutas; men att av det förebragta obduktionsprotokollet icke framgår någon som helst omständighet, som utgör ett positivt stöd för antagandet att så skulle ha varit fallet. Även om med hänsyn till detta yttrande den tredje möjligheten, att branden kan ha anlagts för att dölja ett föregående våldsbrott mot Willy, får anses vara mera teoretisk vill kommissionen i det följande resonemanget räkna även därmed.

För att kunna med någon grad av sannolikhet bedöma vilken av de här uppställda möjligheterna som kan hållas för mest trolig, anser kommissionen det nödvändigt att ingå på en förutsättningslös prövning av frågan hos vilka personer de förut angivna syftena eller motiven kunna antagas ha förelegat och vad i anslutning därtill kan anföras i ena eller andra riktningen.

1) *Möjligheten att branden anlagts i syfte att utfå försäkringssumman.*

Med hänsyn till den tidigare redogörelsen för kommissionens utredning rörande försäkringsförhållandena synes uppenbart, att icke någon annan än Astolf kan antagas ha anlagt branden i här ifrågavarande syfte. Huruvida något motiv härutinnan varit för handen förutsätter kännedom om i vad mån försäkringssumman, 2 500 kronor, motsvarat värdet av den brunna egendomen. Någon utredning härom kan naturligen icke förebringas. Det må nämnas, att Astolf vid ett förhörstillfälle, den 31 december 1936, sagt sig uppskatta värdet av den brunna egendomen till 4 500 kronor. Att i allt fall icke polisen fäst större avseende vid Astolfs uppskattning framgår av att polisutredningen synbarligen främst tagit sikte på att försäkringsbedrägeri kan ha förelegat. Det synes antagligt att polisen härvid fäst avseende vid att verkstadsrörelsen varit av blygsam omfattning och tidvis legat nere samt att Astolfs ekonomi vid denna tid var svag. Det må här erinras om att samma misstanke funnits hos polisen i fråga om den föregående branden i verkstaden, den 1 oktober 1936. Även om sålunda vissa skäl kunna anföras för den här avhandlade möjligheten tala å andra sidan vägande omständigheter däremot.

Det synes enligt kommissionens mening ådagalagt, att Astolf utgått från att Willy ämnade tillbringa natten till den 31 december 1936 i verkstaden. Härutinnan må hänvisas utom till Astolfs egna uppgifter till de uppgifter,

som brandmannen Hammarkvist lämnat vid förhör den 2 januari 1937 om att Astolf på förmiddagen den 31 december 1936 vid besök i den brunna verkstaden uttalat farhågor för att Willy legat i verkstaden och blivit innebränd.

Under sådana omständigheter tilldrager sig det personliga förhållandet mellan Astolf och Willy vid tiden för branden uppmärksamhet. Enligt vissa uppgifter var detta förhållande gott; om så var fallet framstår det såsom orimligt, att Astolf skulle ha anlagt en brand, som kunde medföra att Willy blivit innebränd. Om man åter skänker tilltro till de uppgifter i motsatt riktning som förekommit måste man likväl säga sig att Willys närvaro i verkstaden under natten inneburit stor risk att Willy skulle upptäcka att brand anlades och avslöja gärningsmannen. Om Astolf nödvändigt behövt försäkringssumman, borde han för övrigt valt en natt när han visste att verkstaden var obebodd. — På här anförda skäl finner kommissionen att man icke vid en förutsättningslös prövning rimligen kan räkna med möjligheten att Astolf anlagt eller anstiftat branden i syfte att utfå försäkringssumman. Att polisen, innan ännu alla omständigheter voro utredda, närmast utgått från den nu behandlade möjligheten framstår icke såsom anmärkningsvärt.

2) *Möjligheten att branden anlagts i syfte att bringa Willy om livet.*

Misstankar om att Astolf skulle ha anlagt branden för att bringa Willy om livet framkommo under polisutredningen. Olika tänkbara motiv ha åberopats. Man har sålunda anført, att deras förhållande icke skulle varit gott (den av Wendel omnämnda redovisningstvisten) och att Willy skulle ansett sig av någon anledning ha något att frukta av Astolf (Willys bevitnande av ett uppträde mellan Astolf och en annan person). Vad som härutinnan framkommit kan dock på intet vis indicera förefintligheten av motiv för en så grov missgärning som ett mord.

Större intresse knyter sig med hänsyn till kommissionens utredningsuppdrag till frågan huruvida Tore Svensson kan ha haft något motiv för att vilja bringa Willy om livet.

Denna fråga har väckts genom uppgifter av Kejne, att han vid olika tillfällen hört Svensson fälla yttranden som gått ut på att Svensson varit misstänkt för branden. Svensson har inför kommissionen förnekat, att han gjort sådana uttalanden. Genom föreliggande utredning har det emellertid enligt kommissionens mening gjorts sannolikt, att Svensson fällt yttranden av nu angivet innehåll, även om någon oklarhet föreligger om de ordalag Svensson använt. Den säkraste hållpunkten härvidlag synes utgöras av anteckningar som förts av Resar, när han den 1 april 1950 avlyssnat ett samtal mellan Kejne och makarna Svensson på stadsmissionen. Enligt Resars anteckningar fällde Svensson då några yttranden av innebörd att intendenten Zetterquist efter branden velat gripa Svensson såsom misstänkt för att ha haft med branden att göra.

A andra sidan torde av den föreliggande utredningen framgå, att någon misstanke mot Svensson från polisens sida icke förefunnits och att Svensson

icke varit i polisförhör med anledning av branden. Det synes vid sådant förhållande svårt att förklara Svenssons uttalanden till Kejne på annat sätt än att det för Svensson själv framstått såsom sannolikt att polisen skulle misstänka honom.

Om den grund som Svensson kan antagas ha haft för sin uppfattning, att han kunde vara misstänkt för branden, har Kejne gjort vissa antydningar i sin bok »Om dessa tiga . . .», där han på s. 208 talar om att Svensson var svartsjuk och avundsjuk på Willy och att de blivit ovänner under en gemensam resa till Köpenhamn. (Denna ägde rum 1932, se s. 16 o. ff.) En eventuell avundsjuka från Svenssons sida mot Willy skulle kunna bero på att Svensson ansett Willy mera gynnad av Quensel i ekonomiskt hänseende. Huruvida något verklighetsunderlag för ett sådant betraktelsesätt från Svenssons sida funnits är svårt att bedöma. Av vad i redogörelsen för Svenssonärendet (avd. II) anförts under rubriken »Åren 1935—36», framgår att Quensel sagt sig ha mycket litet minne av Svensson från dessa år. Ett visst stöd för uppfattningen att vid ifrågavarande tid Quensel bistått Willy i högre grad än Svensson kan måhända hämtas ur Quensels av Weijenburg omnämnda uttalanden till intendent Zetterquist på kvällen den 5 januari 1937, »att det var synd att den bättre av hans båda skyddslingar inte skulle leva». Vissa av kommissionen inhämtade uppgifter stödjade uppfattningen, att en viss mer eller mindre utpräglad motsättning rått mellan Willy och Svensson under åren 1932—36. Svensson själv har bestritt detta. Och intet positivt stöd finnes i varje fall för den uppfattningen att en motsättning förelegat av den styrka att den kunnat utgöra motiv för ett mord.

En objektiv omständighet, som skulle kunna ge anledning till misstanke att Svensson på något sätt varit inblandad i branden är att Svensson kort tid därefter, den 13 januari 1937, lämnade Stockholm och reste till Köpenhamn och att Svensson, som tillfrågats härom inför kommissionen, icke kunnat eller velat uttala sig om anledningen till resan (se s. 26). Emellertid har Svensson förnekat, att han företagit resan av rädsla för att bli indragen i brandutredningen. Det måste också sägas att, om resan haft denna orsak, Svensson borde ha lämnat Stockholm omedelbart efter branden.

Vissa enligt kommissionens mening betydelsefulla omständigheter tala direkt emot att Svensson anlagt branden i syfte att bringa Willy om livet. Intet motsäger Svenssons uppgift, att han under de sista åren före branden icke umgåtts med Willy. Ett visst stöd får denna Svenssons uppgift av att Astolf, som vid ett besök hos kommissionen beretts tillfälle att se Svensson, förklarat sig icke känna igen denne. Man måste vid sådant förhållande fråga sig på vad sätt Svensson skulle kunna äga kännedom om att Willy natten till den 31 december 1936 låg i verkstaden. — Det må vidare erinras om att Svensson trots sin asociala livsföring aldrig beträffs med något grovt brott.

Huruvida Willy haft andra vederdelomän, som kunnat vilja bringa honom om livet, undandraget sig kommissionens bedömande. Inga ledtrådar i sådan riktning ha yppats.

Slutligen bör anföras en omständighet, som med styrka kan åberopas mot

teorien om att någon, vem det vara må, anlagt branden i syfte att bringa Willy om livet. Här åsyftas det förhållandet, att branden, enligt vad utredningen visar, började i ett annat rum än det där Willy låg och omkring 15 meter från hans sovplats samt att, såvitt på förhand kunnat bedömas, elden icke skulle hindrat Willy att taga sig ut vare sig fönstervägen eller genom den vanliga utgången. En brottsplan som går ut på att genom ett sådant eldsåttande åstadkomma ett mord måste vid ett förhandsbedömande framstå såsom nästan utsiktslös.

Kommissionen finner sålunda mycket starka skäl tala mot teorien att branden anlagts av Astolf, Svensson eller någon annan i syfte att bringa Willy om livet.

3) *Möjligheten att branden anlagts i syfte att dölja en föregående våldshandling mot Willy.*

Vissa uppgifter av förut omnämnde Wendel ha lagts till grund för en teori i denna riktning. Wendel har inför kommissionen uppgivit, att han några dagar före Willys död tillsammans med denne besökt ett kafé vid Tegnér-gatan och att Wendel därvid sett att Willy i sin plånbok förvarat ett brev som Willy uppgivit härröra från Quensel. Det har framkastats, att Willy kan ha använt brevet för utpressning mot Quensel och att någon person, t. ex. Svensson, under natten till den 31 december 1936 sökt frantaga Willy brevet, varvid ett handgemäng uppstått och Willy blivit slagen medvetslös. Branden skulle då ha anlagts för att dölja vad som inträffat, eventuellt såsom en panikreaktion. Därom må till en början framhållas, att det måste starkt betvivlas, att något sådant brev över huvud existerat. Wendel har själv sagt sig tro, att Willy lämnat en oriktig uppgift om brevet. Det må vidare anföras, att Wendels uppgift om ett sammanträffande mellan honom och Willy vid den angivna tidpunkten icke synes vara förtjänt av tilltro. Det må sålunda erinras om att Wendel enligt den tidigare omnämnda promemorian av den 5 januari 1937 från åttonde vaktområdet nämnda dag sagt sig ha sammanträffat med Willy för omkring tre månader sedan. I övrigt hänvisas beträffande Wendels uppgifter om sammanträffandet med Willy på kaféet vid Tegnér-gatan till kommissionens uttalande under avd. V i det följande.

Oberoende av teorien om brevet har den tanken framförts, att Willy natten till den 31 december 1936 skulle ha stämt möte med eller fått besök av någon på verkstaden. Man har då räknat med möjligheten av ett gräl mellan Willy och besökaren och ett påföljande händelseförlopp likartat det nyss omnämnda.

Om alla sådana teorier, som gå ut på att branden anlagts i syfte att dölja en föregående våldshandling mot Willy, må här anföras följande. Med hänsyn till innehållet i medicinalstyrelsens förut omnämnda yttrande måste det, även om man icke kan helt utesluta möjligheten därav, hållas för osannolikt att Willy vid tidpunkten närmast före branden skulle ha utsatts för något våld som lett till medvetslöshet eller oförmåga att röra sig men som dock icke lämnat spår vid obduktionen. Det må vidare framhållas, att av-

ståndet från den plats, där elden började, till den plats, där kroppen anträffades, utgjorde omkring 10 meter. Om syftet med anläggandet av elden varit att dölja en våldshandling mot Willy, framstår det såsom i hög grad märkligt att elden icke anlagts närmare hans kropp.

På här anförda skäl anser kommissionen det vara osannolikt, att branden anlagts i syfte att dölja en föregående våldshandling mot Willy.

4) *Möjligheten att branden uppkommit genom olyckshändelse.*

Polisens teori om brandorsaken gick i huvudsak ut på att Willy hämtat koks i kolboxen i lagerrummet, där elden uppstod, och att han därvid lyst sig med bar eld eller rökt på en cigarrett, samt att han härunder handskats ovarsamt med elden eller cigarretten. Härvid har polisen utgått från det antagandet, att Willy under natten gjort upp eld i kaminen i målarverkstaden och till stöd härför åberopat, att i kaminen fanns delvis utbränd koks.

Mot denna polisens teori har Moberg i sin skrift (s. 35) anført, att en person vid polisförhör uppgivit, att det icke varit någon eld i kaminen sedan den 4 december 1936. Moberg har här uppenbarligen syftat på uppgifter som lämnats vid polisförhör den 2 januari 1937 av en handlande vid namn Helgesson. Denne innehade en verkstad som användes till gjuteri och som var belägen i bottenvåningen under Astolfs verkstad. I gjuteriet fanns en kamin som är omnämnd under rubriken »Branden» i redogörelsen för förhållandena i den eldhärjade verkstaden. Det är om denna kamin och alltså icke om den i polisens teori omnämnda kaminen i målarverkstaden som Helgesson uppgivit, att den icke varit eldad sedan den 4 december 1936. Nämnanda invändning från Mobergs sida motsäger sålunda icke polisens teori. — För övrigt må anmärkas, att Willy kan ha gått ut i monteringsrummet i vilket syfte som helst och därvid ha tappat eller kastat någon brinnande cigarrett eller eljest varit vårdslös med eld.

Den främsta invändningen mot polisens teori har emellertid Moberg ansett vara, att Willy icke begagnat möjligheten att taga sig ut från verkstaden genom fönstret till kontorsrummet, där han hade sin sovplats. Det har i den tidigare beskrivningen av lokalförhållandena nämnts, att man genom detta fönster kunde stiga ut på taket till den icke överbyggda delen av gårdsbyggnaden och att det varit lätt att från detta tak klättra ned på gården. Att Willy icke utnyttjade denna möjlighet kan förklaras så, att han sov när branden började och att han vid uppvaknandet var omtöcknad av rök samt att han då sökte taga sig ut den väg, han var van att använda, nämligen genom trappan från monteringsrummet. Det må i detta sammanhang också framhållas, att det är ett från brandutredningar känt förhållande att personer, som drabbats av koloxidförgiftning, ofta uppträda helt oberäkneligt och förvirrat. Det synes antagligt att Willy, när han från kontoret kom ut till monteringsrummet, förgiftad av rök eller överväldigad av värme från brandhärden, föll omkull och förlorade medvetandet.

Rörande orsaken till branden vill kommissionen sammanfattningsvis uttala, att åtskilliga vägande omständigheter kunna anföras mot alla de teorier, som gå ut på att elden varit anlagd, samt att intet motsäger den av polisen framlagda teorien att branden förorsakats av olyckshändelse.

Quensels befattning med ärendet.

Såsom av det föregående framgår har Kejne gjort gällande, att Tore Svensson till Kejne fällt yttranden av innebörd, att Quensel ingripit i polisutredningen och hindrat att denna riktats mot Svensson, medan Svensson förnekat att han till Kejne fällt sådana yttranden. Av den föreliggande utredningen, särskilt Resars anteckningar från Kejnes samtal med makarna Svensson på stadsmissionen den 1 april 1950, finner kommissionen sannolikt, att Svensson gjort uttalanden till Kejne av innebörd, att Zetterquist velat gripa Svensson såsom misstänkt för att ha haft med branden att göra men att Quensel anmodat Zetterquist att avhålla sig därifrån.

Av kommissionens utredning framgår, att Quensel vid två tillfällen gjort hänvändelser till myndigheterna med anledning av branden. Sålunda har Quensel på kvällen den 5 januari 1937, den dag då Willys döda kropp anträffats på brandplatsen, till sin bostad kallat Zetterquist och av honom begärt en redogörelse för polisens åtgärder i saken. Vidare har Quensel vid ett senare tillfälle, troligen efter Willys begravning den 13 januari 1937, vänt sig till dåvarande överståthållaren Nothin, som var högsta polismyndighet i Stockholm, och till honom framfört farhågor om att Willy blivit mördad. Quensel har vid båda dessa tillfällen yrkat, att omständigheterna kring branden skulle bli fullständigt utredda. Dessa ingripanden från Quensels sida ha sålunda ingalunda gått ut på att lägga hinder i vägen för utredningen till skydd för en eventuell gärningsman utan ha gått i rakt motsatt riktning. Det kan emellertid ifrågasättas huruvida Quensels åtgärd att i angivet syfte anmoda kriminalpolisintendenten att komma till Quensels hem kan anses stå i överensstämmelse med god praxis.

De yttranden som Svensson synes ha fällt till Kejne om att Quensel hindrat polisen att ingripa mot Svensson och att Quensel räddat hans liv måste till sin faktiska innebörd sålunda anses stå i strid med vad som är känt om branden och Quensels hänvändelser till myndigheterna i detta sammanhang. Yttrandena kunna möjligen förklaras av Svenssons farhåga att som nära bekant med Willy bli indragen i utredningen om branden, av hans ofta ådagalagda rädsla för myndigheterna samt av att Svensson icke kunnat tänka sig någon annan förklaring till polisens underlåtenhet än en mellankomst av Quensel — detta desto mer som han synes ha ägt kännedom om sammanträffandet mellan Quensel och Zetterquist. Sannolikt har också Svenssons avresa till Köpenhamn kort efter branden skett med ekonomiskt bistånd av Quensel (se s. 26).

IV. Påståendena att polisförhørsprotokoll förkommit ur dossiern i brandärendet. Assessor Fries' utredning.

Kejne och Resar ha gjort gällande, att de vid något tillfälle i april 1950 tagit del av polisens dossier rörande den brand vid vilken Willy omkom och att de då sett, att dossiern innehöll ett eller flera protokoll, vari Quensels namn förekom och vari det omnämndes, att Svensson föreställt Willy för Quensel. Det har sedan visat sig, att i dossiern icke fanns något protokoll av det innehåll Kejne och Resar uppgivit. Dessa omständigheter ha föranlett överståthållarämbetet att uppdraga åt assessorn vid samma ämbete Ebbe Fries att utreda, huruvida ur dossiern i brandärendet förkommit polisförhørsprotokoll och, om så voro fallet, på vad sätt protokollen försvunnit. Kommissionen har sedermera kompletterat Fries' utredning genom egna förhör.

Förhistorien till Fries' utredning i ärendet.

Vid samtal som Kejne hade med makarna Svensson i början av april 1950 uppgav Svensson enligt Kejne, att Svensson varit misstänkt för att ha vållat Willys död men att Quensel genom sitt ingripande räddat Svensson från att bli indragen i polisens utredning. Dessa Svenssons uppgifter hade föranlett Kejne och Resar att någon tid senare taga del av polisens utredning rörande branden. I polisens dossier rörande branden, som uthämtats från kriminalpolisens arkiv av Resar, hade Kejne och Resar enligt vad de sedermera uppgivit sett Quensels namn på flera ställen och även läst en uppgift, att Willy föreställts för Quensel av Svensson.

Under den utredning underståthållare Wahlbäck företog i Kejneärendet återgav Kejne — när han den 24 maj 1950 förhördes av Wahlbäck — de uppgifter, som Svensson lämnat Kejne rörande branden vid Kejnes samtal med makarna Svensson i början av april 1950. Kejne uppgav enligt steno-
grafisk uppteckning bl. a. följande.

Svensson berättade, att statsrådet Quensel och intendent Zetterquist hade, som han uttryckte sig, »tummen på ögat på varann». Han menade väl därmed att det var något som de båda hade intresse av att hemlighålla och för att stödja denna åsikt berättade Svensson följande: 1936, alltså sju år efter det Svensson träffat statsrådet, presenterade Svensson en kamrat för statsrådet. Denne kamrat hette Willy. Kamraten blev genast god vän med statsrådet och fick de mesta pengarna. Svensson blev på så sätt ovän med Willy. För en större penningssumma, som Willy fick vid ett tillfälle av statsrådet, inlöste han sig i en liten fabriksverksamhet på Krukmakargatan, en skyltfabrik. Denna skyltfabrik ägdes av Astolf.

Nyårsafton 1936 — alltså natten till den 1 januari 1937 — brann fabriken ner. Fem dar senare hittades i spillrorna där liket efter Willy. Han var inte nämnvärt skadad. Svensson sa, att Willy träffats av en bjälke från taket. Så påstod både fru Svensson och Svensson att vid detta tillfälle misstänktes Svensson eftersom han var rival om statsrådets pengar för att ha anlagt elden. Han skulle gripas — enligt hustrun hade han redan gripits vid tillfället i fråga. Då trädde statsrådet emellan. Svensson säger: Då räddade Nisse Quensel mitt liv och från det ögonblicket har intendenten och statsrådet Quensel hållhake på varann. De äro nämligen gamla skolkamrater och intresserade att hjälpa varann och det var tur det.

Kejne omnämnde alltså icke vid detta tillfälle att han tagit del av dossiern.

Vid förhör som Wahlbäck den 16 juni 1950 höll med Zetterquist och som pågick större delen av dagen ingick Wahlbäck bl. a. på Kejnes uppgifter om branden. Wahlbäck återgav därvid för Zetterquist — enligt egen uppgift sannolikt utan att ordagrant läsa upp Kejnes uppgifter från stenogrammet — det huvudsakliga innehållet i de uppgifter Kejne sagt sig ha fått av Svensson och således även påståendet om Quensels intervention. Zetterquist yttrade då enligt de minnesanteckningar Wahlbäck förde vid förhöret: »Har aldrig haft kontakt med Q. utanför Svenssonska ärendet. Har inget minne av att Q. haft ngt med W.»¹ Emellertid föreslog Zetterquist, att man borde gå igenom polisens utredning rörande branden för att utröna om Kejnes uppgifter bestyrktes av handlingarna. På begäran av Wahlbäck ringde Zetterquist på Wahlbäcks telefon till kriminalpolisen för att ombesörja att polisens dossier och polisrapporten² rörande branden framskaffades. Telefonsamtalet, som ägde rum vid 15-tiden, ställdes till stadsfiskal Glas, som då tjänstgjorde såsom kriminalpolisintendent, och utmynnade i att handlingarna skulle framskaffas och vara Zetterquist till handa, när denne senare på eftermiddagen återkom till polishuset. Zetterquist tjänstgjorde vid denna tid såsom polismästare.

Glas, som hörts av Fries rörande sin befattning med handlingarnas överlämnande till Zetterquist, har berättat, att han med anledning av Zetterquists begäran låtit genom ett skrivbiträde, som tjänstgör i rummet utanför kriminalpolisintendentens rum, taga fram dossiern och rapportjournalen. Glas hade icke tagit annan befattning med handlingarna än att han bläddrat i dem för att övertyga sig om att handlingarna voro de av Zetterquist åsyftade. Dossiern hade av Glas sänts till polismästarens tjänsterum så skyndsamt att den skulle vara Zetterquist till handa vid dennes återkomst till polishuset.

Skrivbiträdet har uppgivit, att hon icke haft annan befattning med handlingarna än att hon hämtat akten jämte rapportjournalen från arkivet och, sedan Glas en kort stund omhänderhaft handlingarna, burit dem till polismästarens rum.

¹ I Wahlbäcks utlåtande (s. 80) återgavs detta Zetterquists yttrande på följande sätt: Zetterquist hade aldrig haft kontakt med X. (Quensel) i annat sammanhang än i fråga om fallet S. (Svensson). Han hade ej något minne av att X. haft att göra med den av S. omnämnda utredningen från år 1937.

² Dossiern — även benämnd akten — innehåller de förhørsprotokoll, som upprättats under utredningen i ett ärende. Polisrapporten är en sammanställning av utredningsmaterialet i dossiern i de delar, som ha betydelse i ärendet.

Zetterquist hade enligt vad han uppgivit funnit handlingarna på skrivbordet vid sin återkomst till polishuset samma dag. Enär han under återstoden av dagen varit upptagen av föredragningar, hade handlingarna blivit liggande på bordet. Påföljande morgon — den 17 juni — hade Zetterquist mycket flyktigt ögnat igenom dossiern för att konstatera om Svensson varit hörd i ärendet såsom misstänkt för brottet och om Quensels namn förekom i handlingarna. Zetterquist hade emellertid icke funnit något i den vägen. Han hade därefter genast med extra bud sänt handlingarna till Wahlbäck. Zetterquist hade icke uttagit någon handling ur dossiern eller gjort någon ändring på handlingarna.

Wahlbäck har uppgivit, att samma dag Zetterquist sagt sig ha tillställt honom handlingarna eller den 17 juni 1950, vid tidpunkt på förmiddagen som Wahlbäck ej kunde angiva, dossiern och ett rapportband, vari den önskade polisrapporten ingick, kommit Wahlbäck till handa på hans tjänsterum. Under förmiddagens lopp hade Zetterquist på kallelse infunnit sig hos Wahlbäck för viss komplettering av Kejneutredningen. Under samtal som Wahlbäck då hade med Zetterquist hade framgått, att Zetterquist tagit del av dossiern utan att finna sådant samband varpå Kejnes referat av Svenssons uppgifter häntytt. Senare under förmiddagen hade Wahlbäck själv gått igenom dossiern. Genomläsningen hade skett främst med sikte på huruvida Quensels eller Svenssons namn fanns angivet i dossiern eller i rapporten. Sedan Wahlbäck konstaterat, att så icke var fallet, hade han anmärkt detta i den av honom den 19 juni 1950 avgivna utredningsrapporten.

Den av Wahlbäck omnämnda anmärkningen i utredningsrapporten lyder så: Dossiern angående den polisutredning från år 1937, varom S. (= Svensson) berättat, har av mig genomgåts. Varken X:s (= Quensels) eller S:s namn förekommer däri.

Såsom framgår av det föregående hade Wahlbäck när han avslutade sin utredning icke kännedom om att Kejne tagit del av dossiern.

Några veckor efter det att Wahlbäck avgivit sin rapport besökte Kejne och Resar den 10, respektive den 11 juli 1950 överståthållaren. De upplyste då om, att de på våren samma år tagit del av dossiern och att de då konstaterat, att såväl Quensels som Svenssons namn förekom i handlingarna. Kejne och Resar lämnade därvid en ingående redogörelse för under vilka omständigheter de tagit del av dossiern och vad de inhämtat ur denna.

Med anledning av de uppgifter Kejne och Resar lämnat om sina iakttagelser rörande innehållet i dossiern förordnade överståthållarämbetet den 13 juli 1950 assessor Fries att verkställa utredning för att söka utröna, huruvida polis dossiern rörande branden, före den tidpunkt — den 17 juni 1950 — då Wahlbäck tog del av dossiern, innehållit andra handlingar än de som återfunnes däri samt om så varit fallet på vad sätt dessa handlingar försvunnit ur dossiern.

I skrivelse till överståthållarämbetet den 30 september 1950 redovisade Fries sitt utredningsuppdrag.

Resars och Kejnes befattning med dossiern i april 1950.

Resar uppgav vid sitt besök hos överståthållaren den 11 juli 1950 angående sin befattning med dossiern följande.

Med ledning av polisens register hade Resar tagit fram dossiern angående branden ur polisens arkiv och läst den. Härom hade Resar underrättat Kejne som frågat, om han kunde få se dossiern. En kväll när Resar slutat jourtjänstgöring hade han medtagit dossiern till stadsmissionens lokaler, där han tillsammans med Kejne tagit del av dossiern.

Vid förhör hos Fries har Resar vidare berättat härom.

Det tillfälle, då han enligt vad han uppgivit för överståthållaren tagit fram dossiern och läst i den, hade varit troligen dagen före den jourtjänstgöring den 15 april 1950, efter vars slut han medtagit dossiern till stadsmissionens lokal, möjligen samma dag. Han hade vid detta första tillfälle blott flyktigt bläddrat i dossiern och iakttagit statsrådet Quensels namn. Dossiern hade icke innehållit något löst blad. Vid besöket på stadsmissionen hade dossiern hela tiden varit placerad på ett skrivbord, å vilket icke funnits några andra papper. Dossiern hade samma kväll åter inlagts i arkivet. Resar förnekade, att han borttagit något papper ur dossiern.

Inför kommissionen har Resar vidare berättat följande.

När han vid granskningen av dossiern på stadsmissionen upptäckte namnet Quensel, hade han tillkallat Kejne som också fått taga del av dossiern. Kejne hade då yttrat, att denna upptäckt var så viktig att de borde fotografera handlingarna och tillagt: »Akten på Svensson i socialstyrelsen och fångvårdsstyrelsens kort har ju försvunnit, så den här kommer väl också att försvinna.» Resar hade blivit förgrymmad på Kejne över detta yttrande och sagt att »polisens akter försvinner inte och förresten finns det protokoll så det är fullständigt onödigt». Kejne hade ändock velat, att de skulle fotografera handlingarna men Resar hade tänkt, att de blott hade att taga fram dem om så bleve aktuellt. Resar hade icke gjort några minnesanteckningar rörande iakttagelserna vid granskningen av dossiern.

Kejne har inför Fries berättat följande om de omständigheter, under vilka han tagit del av dossiern.

Det tillfälle då han föreslagit Resar att med anledning av Svenssons yttrande se efter vad polisens handlingar kunde innehålla i ämnet hade varit en dag troligen i slutet av april 1950 efter det Svensson i Kejnes bostad ånyo talat om Willy och Quensel. Resar hade därefter någon dag troligen vid månadsskiftet april-maj meddelat Kejne, att han skulle visa dossiern för Kejne på kvällen. De hade då träffats utanför kriminalavdelningens hus och därifrån, medförande dossiern, i Kejnes bil farit till stadsmissionens lokaler där de begivit sig till Kejnes rum. På skrivbordet, där dossiern lagts, hade icke funnits några papper och något löst papper i dossiern hade Kejne icke märkt. För den händelse något blad i dossiern skulle ha lossnat, vilket enligt Kejne dock icke varit fallet, hade möjlighet icke förelegat, att papperet kunnat falla i papperskorgen.

Inför kommissionen har Kejne i denna del berättat.

Om Kejne icke missminde sig, hade han en lördag i mitten av april 1950 — troligen den 15 april — bett Resar, som då hade jourtjänstgöring, att få komma till polishuset för att se på dossiern. Kejne hade överenskommit med Resar, att de samma dag skulle mötas i polishusets stora hall och gemensamt taga del av dos-

siern. När Kejne infann sig i polishuset och sammanträffade med Resar hade Resar, som hade ett par timmars ledighet, föreslagit att de skulle begiva sig till Kejnes expedition och där taga del av dossiern. Sedan Resar, som medfört dossiern i en portfölj, tillsammans med Kejne begivit sig till Kejnes tjänsterum i huset Köpmangatan 15 och där tagit plats vid Kejnes skrivbord, hade Resar börjat läsa i dossiern. Till en början hade Kejne stått bredvid Resar och sett på sidorna i dossiern samtidigt som Resar läste, men då läsningen drog ut på tiden hade Kejne satt sig mitt emot Resar vid skrivbordet och sysslat med annat arbete medan Resar fortsatt läsningen i dossiern. Kejne hade — bortsett från något ögonblick — vistats i samma rum som Resar under hela den tid läsningen av dossiern pågick. När Resar hunnit till sista tredjedelen av dossiern, hade Resar sagt: »Kom får du se, här finns namnet.» Kejne hade då stått sig bredvid Resar och läst i dossiern. Resar hade läst och pekat. Kejne hade icke tagit i dossiern. Kejne hade velat göra anteckningar om vad som stod att läsa i dossiern, men Resar hade vägrat honom detta. Kejne trodde, att Resar, sedan de tagit del av dossiern, stoppat den i sin portfölj och att Kejne därefter skjutsat Resar tillbaka till polishuset eller till Resars bostad. Kejne hade ej något minne av att Resar — såsom denne uppgivit — skulle ha redan omedelbart efter det han hämtat dossiern ur polisens arkiv ringt Kejne och meddelat att Resar påträffat namnet Quensel i dossiern. Kejne trodde ej, att han föreslagit Resar att man skulle fotografera handlingarna, men han ville icke förneka, att han kunde ha framställt ett sådant förslag.

Kejnes och Resars iakttagelser vid deras genomgång av dossiern i april 1950.

Kejne berättade vid sitt besök hos överståthållaren den 10 juli 1950 om vad han inhämtat ur dossiern enligt stenografisk uppteckning i huvudsak följande.

Erinrar mig den polisakt, som jag tog del av i mars eller sist i april detta år och som behandlade en eldsvåda på Krummakargatan nyårsnatten 1936—37. I den — en genomsydd akt med gult omslag — minns jag att i början av akten skildras hur brandmännen hördes och vilka berättelser de återgav från händelserna där. — — — Sedan upptog sidorna fram över en serie vittnesberättelser. Bland annat vill jag minnas att en anhörig, tror det var Willys far, var hörd. Vilka personer det var för övrigt har jag faktiskt inte i minnet. Gjorde inga anteckningar när jag läste rapporten. Men jag minns att där omnämnes, möjligen i den äldre Willys berättelse, det vänskapsförhållande som rått mellan den unge Willy som hade omkommit och, till en början framkom det, en framstående person i Stockholm, tror jag, eller något epitet i den stilen. Sedermera växlade berättelserna i de olika sammanhangen för att slutligen under senare delen av handlingarna utbytas mot namnet Quensel. Sporadiskt kan jag säga framkom i rapporten sådana uppgifter som den att den unge Willy hade vid ett tillfälle erhållit en penningssumma om 1 400 kronor, vill jag minnas, av statsrådet Quensel. Dessa pengar hade tydligen använts i den här lilla verkstaden. Minns också att det står mot slutet av det här aktstycket att Willy hade tidigare under året, 1936, blivit föreställd för statsrådet av en tidigare vän till honom, som hette Svensson. Det var ganska nära slutet, kommer jag ihåg, och jag minns att jag funderade över att där inte fanns en vittnesberättelse från Svensson. Jag är osäker om jag efteråt fått uppgiften att Svensson skulle stått i ett förhållande av ovänskap till den omkomne Willy, möjligen inte i rapporten, var inte en alldeles klar bild. Kanske en uppgift jag fått sedan. Tror emellertid att i rapporten står en berättelse om ett besök, som Willys far gjort, och ett samtal, som då skedde hos statsrådet Quensel.

Vid förhör inför Fries uppgav Kejne enligt rapporten bl. a. följande.

Den person med vilken Willy stått i vänskapsförhållande hade i dossiern omtalats än såsom »framstående person», än som statsrådet Quensel och än som enbart Quensel. Kejne erinrade sig att beloppet 1 400 kronor funnits angivet och att Quensels namn varit utsatt. Kejne hade ett fullt bestämt visuellt minne av att namnet Svensson (med förnamn utsatt) funnits i ett förhörsprotokoll angivet i texten några få rader från bladets övre sida till vänster om mitten. Kejne mindes, att Resar, som först läst i dossiern, ropat till Kejne, som befunnit sig i ett rum intill, att han funnit en intressant uppgift. Kejne hade då kommit in och Resar hade utpekad uppgiften. Redogörelsen för Willys faders besök hos statsrådet Quensel hade varit ganska kort, bortåt en sida, men Kejne kunde icke erinra sig något av innehållet i redogörelsen. Huruvida förbindelsen mellan Willy och Quensel i dossiern omnämnts i enbart en persons vittnesberättelse eller i skilda personers utsago kunde Kejne icke erinra sig, men han mindes fullt bestämt att namnet Quensel eller »någon motsvarande benämning» å statsrådet Quensel förekommit å olika blad, som varit åtskilda av två eller flera blad. På ett ställe hade funnits en redogörelse för Willy och hans cykelverkstad och det ekonomiska stöd, som Quensel lämnat honom, samt å ett annat ställe en upprepning av innehållet i nämnda redogörelse.

Inför kommissionen har Kejne rörande innehållet i dossiern uppgivit.

I dossiern hade påträffats upplysningar om att Willy stod i vänskapligt förhållande till en framstående samhällsmedlem som till en början skildrats med beskrivningar men senare angivits med namnet Quensel. Detta namn hade sedan stått att läsa upprepade gånger kanske på fyra—fem sidor. Kejne hade ej något exakt minne av vem som avgivit den vittnesberättelse, i vilken Quensels namn förekommit. Emellertid trodde Kejne, att det kunde ha varit en förutvarande kompanjon till Willy som avgivit vittnesberättelsen. I berättelsen hade bland annat skildrats Quensels bekantskap med Willy, därvid angivits när de träffats ävensom att Svensson hade presenterat Willy för Quensel. Svenssons namn hade förekommit endast en gång i berättelsen. Det hade stått att läsa till vänster på sidan på femte eller sjätte raden uppifrån. Även Svenssons förnamn hade varit utsatt och namnet hade varit understruket. I berättelsen hade om förhållandet mellan Quensel och Willy flera gånger använts uttrycket »vänskapsförhållande». Det hade även omnämnts att Willy fått penninggåvor av Quensel. Även branden hade berörts. Vidare hade skildrats eller i varje fall omnämnts ett besök som Willys fader gjort hos Quensel. Kejne hölle för troligt, att detta besök ägt rum efter branden. Det hade nämligen anmärkts, att vid besöket rått en ganska irriterad stämning mellan Willys fader och Quensel. Det vore alldeles uteslutet att Kejne läst de ovan angivna uppgifterna någon annanstans än i dossiern.

Resar uppgav vid sitt besök hos överståthållaren den 11 juli 1950 angående innehållet i dossiern enligt ett stenografiskt referat bl. a. följande.

Först förekommer det en allmän beskrivning av branden och platsen för branden etc. Sedan gick förhørsledaren in på personer som först upptäckte branden och hörde dessa. Fortfarande står ingenting som kan vara av intresse för oss i denna sak. — — — Sedan går utredningen in på förhör med anhöriga och släktingar till Willy och det är då som statsrådet Quensels namn börjar på att figurera. I en av dessa vittnesberättelser framgår det bland annat, att Willy hade blivit presenterad för Quensel utav Svensson. Vidare framgår att Quensel vid ett tillfälle lämnat 1 400 kronor till Willy för att Willy skulle ha att starta en cykelverkstad tillsammans med en kompanjon. — — —

Av faderns berättelse hade framgått, att denne vid ett tillfälle besökt statsrådet Quensel. — — —

Statsrådet Quensels namn förekommer i minst två av dessa berättelser och säkert nämns detta cirka tio gånger. Svenssons namn stod nämnt endast i det sammanhang som jag nyss relaterat, icke något annat om Svensson än att han föreställt Willy för statsrådet Quensel.

Vid förhör inför Fries uppgav Resar enligt rapporten följande.

Resar sade sig icke längre vara säker på att uppgiften om Willys presentation för statsrådet Quensel inhämtats ur ett protokoll över förhör med någon av Willys anhöriga. Han mindes däremot bestämt, att uppgifterna om presentationen, om Quensels gåva å 1 400 kronor och om att en cykelverkstad skulle startas förekom i ett och samma förhörsprotokoll. Beträffande förekomsten av statsrådet Quensels namn i dossiern erinrade sig Resar icke mera än att efter det namnet först förekom följt en »ganska lång bit protokoll» till dess att namnet åter började förekomma. På detta senare ställe hade namnet emellertid »på en kort bit, någon sida» förekommit upprepade gånger. Huruvida det protokoll i vilket namnet sålunda förekom utgjorde del av samma protokoll i vilket namnet först förekommit, kunde Resar icke uttala sig om. Resar tillade, att det vore tänkbart, att uppgiften om att Willys fader besökt statsrådet Quensel i själva verket icke funnits i dossiern utan vore en upplysning lämnad av Svensson.

Inför kommissionen har Resar uppgivit, att Quensels namn förekommit »mot slutet av dossiern» på en sida vid upprepade tillfällen, säkert tio gånger. Namnet hade återfunnits på två—tre sidor. Han kunde icke uttala sig om, huruvida namnet påträffats i flera protokoll i dossiern.

Förutom ovan återgivna delar av de berättelser, Kejne och Resar avgåvo inför överståthållaren och inför Fries, innehöllo berättelserna även vissa detaljuppgifter, som nu återfinnas i dossiern. Detta förhållande tyder på att granskningen av dossiern varit tämligen grundlig.

Vid jämförelse mellan å ena sidan Kejnes och Resars berättelser rörande innehållet i dossiern och å andra sidan dossierns nuvarande innehåll framgår att vad som skulle ha försvunnit ur dossiern är i huvudsak följande, nämligen Quensels och Tore Svenssons namn samt uppgifterna att Willy blivit presenterad för Quensel av Svensson, att Quensel vid ett tillfälle lämnat 1 400 kronor till Willy samt att Willys fader vid ett tillfälle besökt Quensel. De »försvunna» uppgifterna motsvaras i dossiern endast av de upplysningar Willys fader vid polisförhör lämnat om att Willy »kommit i beröring med en person i förmögen ställning, som blivit starkt intresserad av Willy» samt att denne person därför bekostat uppsättningen av en verkstad för tillverkning av ljusskyltar.

Ha de av Kejne och Resar angivna uppgifterna funnits i dossiern?

Aterspegla de uppgifter, Kejne och Resar påstå sig ha iakttagit, verkliga förhållanden?

För att bedöma sannolikheten av att Kejne och Resar ur dossiern kunnat inhämta de saknade uppgifterna har Fries funnit det vara av betydelse att undersöka bland annat i vilken mån dessa uppgifter återspeglar fakta. Fries har härutinnan anfört. Utredningen synes bestyrka riktigheten av att Willy

presenterats för statsrådet Quensel av Svensson, att Willy och en förutvarande kompanjon till honom innehaft en cykel- och skyltverkstad å Norrmalm, att Willy av Quensel mottagit ekonomisk hjälp redan vid den tid då denna verkstadsrörelse bedrevs samt att Willys fader besökt statsrådet Quensel. Att den sistnämnde vid något tillfälle skulle ha lämnat Willy ett belopp på 1 400 kronor kan icke anses klarlagt, liksom ej heller att beloppet skulle användas eller kommit till användning vare sig för verkstaden å Norrmalm eller för den vid Krukmakargatan. Fries anmärker härjämte, att Kejnes och Resars berättelser om vad de inhämtat ur dossiern beträffande beloppets användning icke helt stämma överens. Den bristande överensstämmelsen syntes dock Fries icke vara av väsentlig natur.

Äktheten av nu förefintliga handlingar i dossiern.

Fries' utredning har också omfattat undersökning av äktheten av de handlingar som nu finnas i dossiern. I denna del har Fries hänvisat bland annat till att kriminaltekniska antalten intygat att, i den mån i dossiern ingående protokoll över förhör med personer som kunnat antagas ha lämnat de saknade uppgifterna omfatta flera än ett blad, samtliga blad inom ett och samma protokoll synas vara skrivna på en och samma skrivmaskin. Ej heller i övrigt har utredningen enligt Fries' mening givit anledning att ifrågasätta protokollens äkthet.

Kommissionen vill anmärka, att Fries' undersökning på denna punkt synes ådagalägga att de uppgifter, som nu icke återfinnas i dossiern, icke kunna ha varit upptagna i de förhørsprotokoll, som nu ingå i dossiern, utan förekommit i självständiga förhørsprotokoll eller handlingar.

Försök att klarlägga vem som lämnat uppgifterna.

Fries har även sökt utröna, huruvida någon av de vid polisutredningen hörda personerna kunde erinra sig att de under utredningen lämnat uppgifter av den innebörd som Kejne och Resar sagt sig ha sett men som numera saknas. Fries har vidare undersökt, huruvida flera förhör med samma person förekommit än de befintliga förhørsprotokollen ge vid handen. I nu angivna hänseenden må här återgivas följande av Astolf inför Fries lämnade uppgifter.

Willy hade vid något tillfälle i verkstaden vid Krukmakargatan visat Astolf, att Willy hade gott om pengar och sagt att han träffat en person som skulle hjälpa honom framåt. Willy hade ej nämnt namnet Quensel men Astolf hade senare förstått, att Willy med denne person åsyftat statsrådet Quensel. Astolf kunde icke erinra sig, att Willy för honom nämnt på vilket sätt Willy blivit bekant med Quensel. Astolf hade icke heller något minne av att han någonsin hört talas om Svensson. Astolf tyckte sig ha ett minne av att Willy nämnt att han av den icke namngivna personen fått 1 400 kronor och Astolf trodde, att han nämnt beloppets storlek för polisen, när han vid förhören berättat varje detalj som kunde tänkas vara av intresse. Willys fader hade i samband med utredningen om eldsvådan flera gånger sammanträffat med Astolf och därvid berättat, att han besökt stats-

rådet Quensel och talat ganska länge med honom. Astolf hade vid förhör hos polisen omnämnt besöket. Astolf kom icke ihåg antalet särskilda dagar, under vilka han hade hörts av polisen i anledning av eldsvådan, men han trodde att han hörts flera gånger än de i dossiern befintliga protokollen utvisade, när han erinrade sig ha vid förhören lämnat uppgifter, som han icke kunde återfinna i dossiern. Sålunda hade Astolf en dag förhörts rörande det förhållande, i vilket Willy, en tidigare kompanjon till honom och statsrådet Quensel stått till varandra. Förhöret hade även avsett Willys faders förhållande till Quensel samt Willys faders hätska inställning till polisen. Förhöret, som varit mycket ingående och pågått en hel dag, hade icke rört sig om eldsvådan. Astolf hade icke känt till något om förhållandet mellan Willy och statsrådet Quensel men däremot lämnat vissa uppgifter om Willys fader och om den nyssnämnde kompanjonen. Bland annat hade Astolf berättat att han, ehuru han icke ansett omständigheterna beträffande Willy vara sådana, att ersättning i anledning av Willys död skulle utgå från riksförsäkringsanstalten, låtit av Willys fader förmå sig att underskriva en av denne ifyllt blankett, avsedd att ingivas till försäkringsanstalten. På inrådan av polismännen hade Astolf dock efter förhöret meddelat riksförsäkringsanstalten närmare upplysning i saken. Vidare hade Astolf vid förhöret berättat, att Willys fader yttrat sig hätskt om polisen och fällt ett yttrande om att han med statsrådet Quensels hjälp skulle slå ned på polisen ävensom att Willys kompanjon fått ekonomiskt stöd av Quensel. Under förhöret hade den ene av polismännen avlägsnat sig och återkommit med en högre polistjänsteman som under någon stund förhört Astolf beträffande det han berättat om Willys fader. Någon av polismännen hade vid förhöret yttrat, att Willys fader burit sig så besynnerligt åt i saken att han ämnade »ta ner honom någon dag» och förhöra honom.

Det må här anmärkas, att Astolf enligt dossiern i brandärendet hörts under utredningen om branden dels den 31 december 1936 av polismännen Carlsson och Ohlsson och dels den 5 och den 9 januari 1937 av Lundkvist och Berni.

Astolf har inför kommissionen bekräftat, att han i anslutning till utredningen om branden förhörts av polisen — förutom vid nyss angivna tre tillfällen — vid ytterligare ett eller möjligen två tillfällen. Det hade då icke varit fråga om branden utan förhören hade gällt förhållandet mellan statsrådet Quensel, Willy och dennes förutvarande kompanjon. Vid dessa förhör hade Astolf av polismännen underrättats om att det gällde att få fram bevis för att Quensel var homosexuell. Förhören hade varit mycket ingående och Astolf hade oupphörligen tillfrågats, om han kunde bevisa något. Även kriminalchefen, som blivit tillkallad, hade förhört Astolf. Astolf hade fått berättat allt vad han visste om Willys liv och om Willys och hans förutvarande kompanjons förhållande till Quensel. Astolf hade förklarat, att han icke kände till att någon homosexuell förbindelse existerat mellan Quensel och Willy. De uppgifter Astolf lämnat vid förhören hade allteftersom de avgåvos mycket noggrant nedskrivits på maskin. Beträffande vem som hållit förhören och vem som nedtecknat Astolfs berättelse har Astolf lämnat olika uppgifter. Vid ett första tillfälle inför kommissionen uppgav Astolf, att det varit överkonstapeln Lundkvist, som hållit förhören, och att Berni nedskrivit berättelsen. — Vid ett senare tillfälle inför kommissionen har Astolf uppgivit, att det varit Lundkvist ensam, som förhört honom angående Quensel.

Det synes kommissionen uppenbart, att Astolf icke har något klart minne av vem eller vilka av utredningsmännen, som hållit de särskilda förhören, något som också ter sig naturligt med hänsyn till att Astolf undergått flera förhör rörande branden och till den långa tid som förflutit.

Med anledning av att Astolf förklarat sig icke ha ägt kännedom om Svenssons existens — i följd varav uppgifterna om Svensson måste härleda sig från någon annan än Astolf — har Fries konstaterat, att Astolf icke kan ha ensam lämnat de uppgifter som Kejne och Resar uppgivit sig ha sett i dossiern men som numera saknas i denna. Emellertid har Fries framhållit, att Willys numera avlidne fader, som hörts under utredningen, kan antagas ha ägt kännedom om samtliga av Kejne och Resar omnämnda men numera saknade uppgifter.

Fries har härav dragit den slutsatsen, att de felande uppgifterna ha framkommit antingen genom Willys fader ensam eller genom denne och Astolf.

I fråga om Fries' slutsats om vem som lämnat dessa uppgifter vill kommissionen anmärka, att slutsatsen bygger på en förutsättning, som vid kommissionens utredning visat sig icke vara hållbar, nämligen den att uppgifterna nödvändigtvis måste härstamma från personer, som enligt dossiern blivit hörda eller från vissa andra av Fries angivna personer, som stått Willy nära. Kommissionen är visserligen benägen att dela Fries' uppfattning, att därest uppgifterna förekommit i dossiern, de troligen härstamma från Willys fader och Astolf. Då det emellertid vid kommissionens utredning framkommit, att Willys förehavanden varit kända av en ganska stor krets av personer, är det icke uteslutet att uppgifterna kunnat lämnas av personer utanför den av Fries antagna personkretsen.

Försök att klarlägga vilka polismän, som upptagit de saknade uppgifterna.

Fries har även sökt utreda huruvida någon av de polismän som handhaft utredningen rörande branden hållit några förhör, vid vilka lämnats sådana uppgifter som Kejne och Resar omnämnt. Utredningen handhades av kriminalöverkonstapeln Karl Lundkvist och kriminalkonstapeln, numera överkonstapeln vid statspolisen Nils Aron Berni. Lundkvist är numera avliden.

Berni har inför Fries uppgivit, att Berni icke hade något minne av att vid förhör med Astolf berörts Willys, den förutvarande kompanjonens och statsrådet Quensels inbördes förhållanden. Berni hade ett ganska bestämt minne av att statsrådet Quensels namn nämnts i så måtto att en av de i ärendet hörda personerna, troligen Willys fader, varit högeligen missnöjd med att utredningen gått så långsamt och att sonen icke anträffats samt yttrat något om att han skulle klaga hos statsrådet Quensel för att få utredningen påskyndad. På något annat sätt hade icke Quensels namn förekommit i Bernis närvaro. Något minne av namnet Svensson i samband med utredningen hade Berni icke.

Inför kommissionen har Berni vidhållit de till Fries lämnade uppgifterna.

Förre kriminalpolis-kommissarien Claes Robert Wahlström har inför Fries berättat, att han i egenskap av kommissarie vid kriminalpolisavdelningen underskrivit den av vederbörande överkonstapel upprättade polisrapporten angående branden. Wahlström trodde ej och kunde i varje fall icke minnas, att han själv hållit något förhör i ärendet. Han hade emellertid ganska klart för sig att statsrådet Quensels namn nämnts vid utredningen på så sätt att någon som hållit förhör med anhöriga till Willy — Wahlström tyckte sig minnas att det gällde förhöret med Willys fader — nämnt något om att Quensel hade någon sorts förbindelse med den omkomne. Beträffande arten av förbindelsen tyckte sig Wahlström minnas att angående Quensel nämnts att han lämnat något understöd till Willy. Wahlström hade icke något minne av att Tore Svenssons namn nämnts i samband med utredningen.

Kriminalpolis-kommissarien Klas Larsson har vid förhör, som Fries hållit med honom, bl. a. uppgivit sig minnas att överkonstapeln Lundkvist talat om att Willy skulle ha fått någon hjälp från statsrådet Quensel. Larsson hade av Lundkvists yttrande fått den uppfattningen, att Willy och Quensel stått på god fot med varandra. Larsson hade ej något minne av att Tore Svenssons namn förekommit vid brandutredningen.

Förre kriminalöverkonstapeln Fredrik Wilhelm Bergenholtz har inför Fries berättat bl. a. Bergenholtz hade i egenskap av jourhavande överkonstapel underskrivit polisrapporten angående branden. Han hade icke själv hållit något förhör i saken. Han erinrade sig emellertid, att han muntligen, troligen av överkonstapeln Lundkvist, som skötte själva utredningen, hört något som gick ut på att den som startade skyltfabriken, nämligen Astolf, tidigare skulle ha fått hjälp av statsrådet Quensel för att starta en mindre affär, som dock ej varit skyltfabriken, där eldsvådan ägde rum. Bergenholtz hade icke något minne av att han hört Tore Svenssons namn nämnas i samband med brandutredningen.

Genom de uppgifter som lämnats av Berni, Wahlström, Larsson och Bergenholtz får anses klarlagt, att Quensels namn varit nämnt vid utredningen om branden. Fries har uttalat, att genom utredningen icke vunnits vissnet om att några förhör utöver dem, beträffande vilka protokoll finnas i polis-dossierna, hållits med Astolf och Willys fader. Fries har emellertid framhållit möjligheten av att Lundkvist på ett särskilt blad nedskrivit uppgifter, som Willys fader lämnat rörande statsrådet Quensel, i syfte att underställa överordnad frågan om lämpligheten av att uppgifterna intoges i det egentliga förhørsprotokollet. Ett sådant bifog till förhørsprotokollet kunde tänkas ha varit bifogat protokollet vid aktens genomdragnings.

Under Fries' utredning förklarade Zetterquist, att han icke hade något minne av att han närvarit vid något förhör med Astolf.

Zetterquist har inför kommissionen förklarat sig icke ha något minne av att han beordrat att förhör skulle hållas med Astolf rörande Willys för-

hållande till Quensel men att Zetterquist icke ville ifrågasätta att Astolfs uppgift att så skett vore riktig.

Fries' slutsats angående existensen i dossiern av de av Kejne och Resar angivna uppgifterna.

Fries har funnit, att den goda överensstämmelse, som i stort sett råder mellan å ena sidan Kejnes och Resars redogörelse för polisdossierna innehåll och å andra sidan detta innehåll självt, i förening med Kejnes och Resars detaljuppgifter beträffande omständigheterna vid påträffandet av statsrådet Quensels namn, ger stöd för riktigheten av deras påstående om de saknade uppgifternas tidigare förhandenvaro i dossiern.

Fries har sammanfattningsvis anfört, att dossiern rörande branden med sannolikhet innehållit ett eller två förhørsprotokoll — eller ett bihang till ett förhørsprotokoll — som någon dag under år 1950 avlägsnats ur dossiern.

Zetterquist har inför kommissionen uppgivit, att han efter att ha tagit del av Fries' utredning lutade åt den åsikten att de handlingar som uppgivits numera saknas i dossiern aldrig existerat.

Under förutsättning att utredningen får anses ådagalägga att handlingar innehållande förut omnämnda uppgifter försvunnit ur dossiern — vartill kommissionen återkommer i sitt uttalande — behandlas nu frågan:

På vad sätt har den eller de förkomna handlingarna försvunnit ur dossiern?

Fries har i sin utredning lämnat en närmare redogörelse för arkivförhållandena inom kriminalpolisen och i anslutning härtill kommit till den slutsatsen att det knappast vore möjligt för personer, som icke vore anknutna till polis- och åklagarmyndigheterna, att obehörigen förskaffa sig tillträde till polisens arkiv och åtkomma där förvarade handlingar, medan däremot personalen vid nämnda myndigheter obehindrat ägde tillträde till arkivet och möjlighet att uttaga handlingar därur.

Vidare har Fries pekat på de risker för upptäckt, som särskilt sedan polisrapport upprättats i ett ärende och möjlighet att jämföra innehållet i rapporten med förhørsprotokollen i dossiern föreligger, äro förenade med att avlägsna förhørsprotokoll ur dossiern. Härtill återkommer kommissionen i sina slututtalanden.

Fries har slutligen anfört, att det borde starkt understrykas, att den förkomna handlingens (resp. de förkomna handlingarnas) av Kejne och Resar uppgivna innehåll icke innefattat någon upplysning som på något sätt varit komprometterande för någon. Det är därför, uttalar Fries, ett anmärkningsvärt förhållande, att någon skulle haft intresse av att — till egen eller annans »skyddande» — ur dossiern bortskaffa ifrågavarande uppgifter. Fries funne icke grund för framläggande av någon hypotes rörande handlingens (handlingarnas) försvinnande.

Såsom förut anförts ha Kejne, Resar och Zetterquist bestritt att de tagit bort några handlingar ur dossiern.

Resar har inför kommissionen beträffande frågan på vad sätt handlingar kunde tänkas ha försvunnit ur dossiern yttrat bl. a., att Zetterquists förfarande gentemot Kejne och Zetterquists handläggning av ärenden som gällt Svensson tydde på att Zetterquist hade intresse av att skydda Quensels namn.

Zetterquist har beträffande förevarande spørsmål anført. Om handlingarna verkligen förefunnits i dossiern visste Zetterquist icke någon annan som skulle haft nytta av att låta dem försvinna än den som haft intresse av att »skapa mystifikationer». Något sådant intresse hade Zetterquist icke haft. Däremot hade Zetterquist anledning fråga sig, varför Resar utan Zetterquists vetskap tagit fram dossiern och läst den. Dossiern hade varit »ute på vandring på stan». Om dossiern verkligen innehållit de ifrågavarande handlingarna, förmodade Zetterquist, att handlingarna kommit bort medan Resar haft hand om dem. Zetterquist ville framhålla, att den eventuella misstanke som kunde föreligga, att Zetterquist avlägsnat handlingarna ur dossiern, knappast kunde anses välmotiverad av det skälet att Zetterquist, när dossiern kom honom till handa, visste att den dessförinnan passerat stadsfiskal Glas.

I detta sammanhang synes jämväl böra redovisas en berättelse som inför kommissionen avgivits av en ung man vid namn Nils Sture Birger Jarl. De omständigheter som föranledde kommissionen att höra Jarl voro följande. Bokhandlaren Sigurd Tullberg berättade vid besök hos Zetterquist den 6 oktober 1950 bland annat: Någon dag, med största sannolikhet i början av juni 1950, hade Tullberg fått besök av Jarl, som vore anställd såsom tryckeribiträde hos Stockholms-Tidningen. Jarl hade då uppgivit, att han vid något tillfälle strax dessförinnan på sin arbetsplats fått i uppdrag att tömma några papperskorgar, vilkas innehåll — bland annat manuskript och tidningsurklipp — skulle buntas och pressas till makulatur. Därvid hade Jarl lagt märke till dels några maskinskrivna ark och dels några papper, som utgjorts av polisprotokoll. I dessa papper hade namnet »Quinsel» förekommit. Jarl hade tydligen av ren nyfikenhet sett på dessa papper men sedan buntat ihop dem med övriga papper. Tullberg hade icke fäst något större avseende vid de upplysningar Jarl lämnat honom förrän Tullberg senare genom tidningspressen erfarit, att vissa polishandlingar skulle ha förkommit. Tullberg hade då satt Jarls uppgifter i samband med handlingarnas försvinnande och ansett sig böra anmäla saken för polisen.

Rörande de uppgifter Tullberg sålunda lämnat överlämnade Zetterquist en promemoria till polismästaren, som i sin tur överlämnade promemorian till riksåklagaren och kommissionen.

Vid förhör inför kommissionen har Jarl uppgivit i huvudsak följande. Han vore anställd som typograf och arbetade i sätteriet på Aftonbladets tryckeri. En dag i slutet av maj eller början av juni 1950 skulle Jarl under arbetet på tryckeriet tömma en papperskorg. Jarl hade därvid bland en del manuskript i papperskorgen uppmärksammat en eller två dubbelvikta

handlingar, som han tagit upp ur papperskorgen och sett närmare på. Handlingarna som varit maskinskrivna hade rört Kejne och visat sig vara polisprotokoll. Jarl hade ej haft tillfälle att läsa igenom dem, men han hade läst kanske en halv sida mitt inne i en berättelse och då sett, att namnet Quensel förekom två-tre gånger. Han hade stoppat handlingarna i bakfickan på det blåstall han vid tillfället bar på sig. När han senare klädde om sig hade han lagt handlingarna på sitt klädskap. Han hade emellertid glömt att taga dem med sig därifrån. Nästa dag hade handlingarna varit borta. Handlingarna hade varit skrivna på ett för polisrapporter typiskt sätt. Jarl visste icke, om det varit originalhandlingar eller avskrifter. Det hade emellertid icke varit fotografiska kopior. Handlingarna, som tydligen härstammat från någon redaktör i Aftonbladet eller Stockholms-Tidningen, hade varit omslutna av manuskript.

Kommissionens uttalande.

Såsom framgår av redogörelsen för påståendena att polisförhørsprotokoll förkommit ur dossiern i brandärendet skulle enligt Kejnes och Resars berättelser vissa uppgifter, som de läst i branddossiern när de den 15 april 1950 togo del av densamma, numera saknas däri. De saknade uppgifterna skulle enligt Kejne och Resar i huvudsak vara följande, nämligen Quensels och Tore Svenssons namn samt uppgifterna att Willy blivit presenterad för Quensel av Svensson, att Quensel vid ett tillfälle lämnat 1 400 kronor till Willy och att Willys fader vid ett tillfälle besökt Quensel.

Beträffande frågan huruvida de av Kejne och Resar angivna uppgifterna funnits i dossiern har Fries i sin utredning uttalat att den goda överensstämmelse, som i stort sett rådde mellan å ena sidan Kejnes och Resars redogörelser för dossierns innehåll och å andra sidan detta innehåll självt, i förening med Kejnes och Resars detaljuppgifter beträffande omständigheterna vid påträffandet av Quensels namn, ger stöd för riktigheten av deras påstående att de saknade uppgifterna tidigare funnits i dossiern.

Sammanfattningsvis har Fries uttalat, att dossiern rörande branden med sannolikhet innehållit ett eller två förhørsprotokoll — eller ett bihang till ett förhørsprotokoll — som någon dag under år 1950 avlägsnats ur dossiern.

Kommissionen finner att de redogörelser, som Kejne och Resar avgivit inför kommissionen rörande sina iakttagelser vid granskningen av dossiern i april 1950, utgöra ett starkt stöd för riktigheten av deras påstående att i dossiern förekommit uppgifter, som numera saknas däri, av i huvudsak det innehåll Kejne och Resar gjort gällande. Helt kan visserligen icke uteslutas möjligheten av att Kejne och Resar under de intensiva efterforskningar som av dem bedrivits under våren 1950 genom berättelser av makarna Svensson eller andra inhämtat ifrågavarande upplysningar ävensom att de, när saken vid midsommartiden samma år blev aktuell genom publiceringen av

Wahlbäcks utlåtande, genom förskjutning av minnesbilden föreställt sig att de uppgifter, som de muntligen inhämtat, förekommit i branddossierna. Att märka är ju att Kejne och Resar uppgivit, att de redan före granskningen av dossierna av Tore Svensson blivit underrättade om Quensels och Willys bekantskap samt om Quensels intresse för brandutredningen. De upplysningar, som Kejne och Resar påstått sig ha inhämtat när de den 15 april 1950 granskade dossierna, kunna alltså icke för dem vid denna tidpunkt ha inneburit någon anmärkningsvärd nyhet. Det kan vidare te sig egendomligt att Kejne och Resar, som lämnat detaljuppgifter om sina iakttagelser vid genomgången av dossierna, icke ha något minne av en så betydelsefull faktor, som den vem uppgiftslämnaren var. Antagandet att ett sådant minnesfel skulle föreligga motsäges dock av Kejnes och Resars uppgifter. Det förefaller alltså kommissionen osannolikt att en sådan förväxling ägt rum. Kommissionen anser sig därför i likhet med Fries böra utgå ifrån att i dossierna i brandärendet förvarats förhørsprotokoll som innehållit de av Kejne och Resar angivna, nu saknade uppgifterna samt att handlingen eller handlingarna avlägsnats ur dossierna vid något tillfälle från den 15 april 1950, då Resar hämtade dossierna i polisens arkiv, till den 17 juni samma år, då Wahlbäck tog del av dossierna och därvid konstaterade att några uppgifter av angivet innehåll då icke återfunnos i densamma.

Vad härefter angår frågan hur handlingarna kommit bort ur dossierna har Fries uttalat, att han icke funnit grund för framläggande av någon hypotes rörande handlingarnas försvinnande. Därvid har Fries emellertid starkt understrukt att handlingarnas uppgivna innehåll icke innefattat någon upplysning, som på något sätt varit komprometterande för någon. »Det är därför», anför Fries, »ett anmärkningsvärt förhållande, att någon skulle haft intresse av att — till eget eller annans 'skyddande' — ur dossierna bortskaffa ifrågavarande uppgifter».

Till den av Fries uttalade uppfattningen kan kommissionen endast såtillvida ansluta sig som uppgifterna i och för sig icke äro i något avseende komprometterande. Däremot kan kommissionen icke dela Fries' uppfattning att icke någon skulle kunnat ha intresse av att uppgifterna bleve bortskaffade. Situationen var ju den att i början av maj 1950 i pressen framkommit rykten om ett förhållande mellan Quensel och Tore Svensson, grundade huvudsakligen på uppgifter om att Quensel i betydande utsträckning understött Svensson ekonomiskt. Om det i denna situation skulle ha blivit bekant att Quensel lämnat pengar till ytterligare en ung man i liknande yttre förhållanden som Svensson, skulle detta otvivelaktigt, såsom också senare skett, ha varit ägnat att giva ytterligare näring åt ryktesspridningen om Quensel. Enligt kommissionens mening voro därför uppgifterna i de förkomna handlingarna med hänsyn till den föreliggande situationen sådana, att den som velat skydda Quensel kan ha haft intresse av att undanskaffa dem.

Resar har inför kommissionen förklarat sig anse, att vissa omständigheter tydde på att Zetterquist haft intresse av att skydda Quensels namn. Zetterquist å sin sida har inför kommissionen uttalat att han, om handling-

arna verkligen förefunnits i dossiern, icke visste någon annan som skulle haft nytta av att låta dem försvinna, än den som haft intresse av att »skapa mystifikationen». Om handlingarna över huvud taget existerat förmodade Zetterquist att de kommit bort medan Resar haft hand om dem. — Uppenbarligen kunna även andra möjligheter tänkas än de av Resar och Zetterquist angivna. Härtill återkommer kommissionen i det följande.

Självfallet ligger det utanför det möjligas gränser att klarlägga på vad sätt handlingarna förkommit såvida icke handlingarna eller kopior av dem skulle framkomma. Det är nämligen uppenbart att den som haft del i handlingarnas försvinnande, så som saken nu kommit att utveckla sig, måste ha ett starkt intresse att dölja sitt förehavande. Det kan därför i fortsättningen endast bli fråga om att diskutera olika tänkbara förklaringsgrunder till att handlingarna försvunnit. Kommissionen är angelägen att vid denna diskussion icke lämna någon möjlighet — hur avlägsen den än må vara — ur räkningen. I vad mån de förklaringsgrunder som angivas såsom tänkbara tillika äro sannolika avstår kommissionen från att diskutera.

Det motiv för avlägsnandet av handlingarna, som här ovan först antytts, önskan att skydda Quensel, måste rent logiskt sett ha varit tillfinnandes i första hand hos Quensel själv. Den möjligheten skulle sålunda kunna tänkas, att Quensel anlitat någon inom polisen, Zetterquist eller annan, för att undanskaffa handlingarna. Detta alternativ bygger på förutsättningen, att Quensel ägt kännedom om handlingarnas existens. Emellertid har i ärendet icke förekommit något som giver anledning antaga att Quensel vid den tidpunkt, varom här är fråga, ägt sådan kännedom.

Med utgångspunkt från Resars antagande, att motivet att skydda Quensel kunnat förefinnas hos Zetterquist, vill kommissionen anföra följande. Med hänsyn till Quensels samhällsställning och till att Quensel upprepade gånger vänt sig till Zetterquist angående Svensson, kunde det måhända i och för sig ligga nära till hands att antaga, att Zetterquist ansett sig böra skydda Quensel genom att avlägsna handlingarna i fråga ur dossiern. Av kommissionens redogörelse för ärendet rörande Svensson framgår emellertid, att Zetterquist redan år 1934 i samband med ifrågasatt lösdrivvarbehandling av Svensson låtit anställa förhör med denne för att söka utröna, huruvida ett homosexuellt förhållande förelegat mellan Quensel och Svensson, och att uppgifter i detta hänseende inlutit i en polisrapport. Vid nämnda tillfälle kan Zetterquist sålunda icke sägas ha skyddat Quensel. Zetterquists åtgärder år 1937 i samband med det ärende, för vilket redogörelse lämnas i det avsnitt som behandlar frågan huruvida ytterligare polisförhørsprotokoll avseende Quensels personliga förhållanden förkommit, visar förvisso icke någon benägenhet hos Zetterquist att obehörigen skydda Quensel. Över huvud pekar kommissionens utredning i den riktningen, att Zetterquist i allt fall vid dessa tillfällen mot Quensel intagit en närmast kritisk hållning. Emellertid må erinras om att Zetterquist vid den överläggning, som den 2 december 1949 ägde rum hos justitieministern mellan denne, Quensel och

Zetterquist, åtagit sig att reda upp den situation, som uppstått genom fru Svenssons skandaliseringshot mot Quensel. Mot denna bakgrund framstår det som tänkbart att Zetterquist, oavsett sin inställning till Quensel, betraktat det som en prestigesak att ordna upp Quensels situation. Å andra sidan kunna vissa omständigheter åberopas mot att Zetterquist bortskaffat handlingarna ur dossiern. Zetterquist måste sålunda haft att räkna med att stadsfiskal Glas, som den 16 juni 1950 ombesörjt handlingarnas uttagande ur arkivet, tagit del av dessa innan de samma dag överlämnats till Zetterquist för vidare befordran till Wahlbäck och att Glas därvid sett Quensels namn i handlingarna. Om så skett, skulle detta uppenbarligen ha inneburit risk för att Zetterquists förfarande snart nog blivit upptäckt. I detta sammanhang må jämväl erinras om det av Fries anmärkta förhållandet att, under viss förutsättning, möjlighet föreligger att genom jämförelse mellan den slutliga polisrapporten och protokollen i dossiern konstatera om något protokoll avlägsnats ur dossiern. Så kan ske om det ur dossiern borttagna protokollet innehållit någon uppgift, vilken blivit intagen i den slutliga polisrapporten. Om Zetterquist undanskaffat handlingarna i fråga, hade han sålunda haft anledning att dessförinnan göra en sådan jämförande granskning mellan å ena sidan rapporten och å andra sidan handlingarna i dossiern, vilket med hänsyn till materialets omfattning skulle ha varit ganska tidsödande. Att utan en sådan jämförande granskning avlägsna handlingarna, hade inneburit risk för upptäckt.

Ett andra motiv till handlingarnas avlägsnande kan tänkas ha förelegat, ett motiv som hänfört sig till Zetterquist själv. Av redogörelsen för förhistorien till Fries' utredning framgår, att Zetterquist vid förhör inför Wahlbäck den 16 juni 1950 förklarar sig icke ha något minne av att Quensel haft med Willy att skaffa. Det kunde vara tänkbart att Zetterquist, om han vid sin genomgång av dossiern i brandärendet efter förhöret hos Wahlbäck upptäckt att Quensels namn förekom i handlingarna, ansett sig böra undanskaffa handlingarna för att undanröja bevisen för att han till Wahlbäck lämnat en oriktig uppgift. Å andra sidan kan framhållas, att det måste tätt sig tämligen ursäktligt, om Zetterquist vid förhöret hos Wahlbäck missmint sig beträffande förhållanden som legat mer än 13 år tillbaka i tiden.

Ett tredje motiv för avlägsnandet av handlingarna ur dossiern har antytts av Zetterquist, nämligen att någon velat »skapa mystifikationer». Zetterquist åsyftar tydligen härmed att handlingarna bortskaffats för att deras försvinnande skulle kompromettera polisen, närmast Zetterquist, eller Quensel. Ett sådant motiv skulle knappast kunnat föreligga hos annan än Kejne eller Resar. Mot detta alternativ kan emellertid åberopas att realiserandet av en så komplicerad plan måste av Kejne och Resar vid ett förhandsbedömande ha framstått som i det närmaste utsiktslöst.

Utöver vad nu sagts må framhållas, att det ingalunda kan uteslutas att handlingarna förkommit utan att detta varit åsyftat. Det är sålunda tänkbart att Kejne eller Resar på kvällen den 15 april 1950 eller senare för något ändamål tillfälligt uttagit handlingarna ur dossiern och att handlingarna i

samband därmed oavsiktligt kommit bort. I detta sammanhang bör anmärkas att enligt vad Resar uppgivit Kejne föreslagit att handlingarna skulle fotograferas.

Slutligen må anmärkas att ytterligare en möjlighet kan tänkas. I ärendet föreligga uppgifter av ett tryckeribitråde hos en daglig tidning att han i slutet av maj eller början av juni 1950 skulle under sitt arbete ha iakttagit polisrapporter, i vilka namnet Quensel funnits angivet. Dessa uppgifter äro uppenbarligen av den beskaffenhet att de icke kunna läggas till grund för något antagande att de handlingar han skulle ha iakttagit varit de numera förkomna. Oberoende av denna berättelse må emellertid framhållas möjligheten av att handlingarnas förekomst i dossiern, efter Kejnes och Resars granskning av dossiern den 15 april 1950 men före den 16 juni samma år, blivit känd för utomstående personer och att någon av dessa på eget initiativ förskaffat sig tillgång till dossiern och därur i ett eller annat syfte borttagit handlingarna. Det må här erinras om att enligt Fries' utredning starkare kontroll över polisens arkiv icke varit anordnad än att praktiskt taget all personal vid polis- och åklagarmyndigheterna kunnat utan vidare uttaga och därefter återställa dossiern.

V. Ha ytterligare polisförhørsprotokoll avseende statsrådet Quensels personliga förhållanden förkommit?

Under kommissionens utredning har förutvarande överståthållaren Torsten Nothin uppgivit, att kriminalpolisintendenten Zetterquist, troligen år 1937, för honom företett vissa polisprotokoll, som innehöllo uppgifter rörande statsrådet Quensel, att ett av dessa protokoll upptog en berättelse som tydde på att Quensel haft homosexuell förbindelse med någon eller några unga män samt att detta protokoll saknades när Nothin omkring tio år senare från polisen rekvirerade de protokoll rörande Quensel, som Nothin tagit del av år 1937. Protokollet har icke heller sedermera kunnat anträffas.

Frågans uppkomst och handläggning hos kommissionen.

Av redogörelsen för påståendena att polisförhørsprotokoll förkommit ur dossiern i brandärendet framgår bl. a. att Astolf uppgivit, att han i början av år 1937 i samband med brandutredningen förhörts av polisen icke blott om branden utan även angående den vetskap han kunde äga om homosexuella förbindelser från Quensels sida, att även kriminalchefen därvid hört Astolf, vilken dock icke kunnat lämna några uppgifter i detta hänseende, samt att de uppgifter Astolf lämnat nedskrivits av utredningsmännen.

Den eller de handlingar, som Kejne och Resar uppgivit sig ha iakttagit i dossiern i brandärendet, ha såsom framgår av Kejnes och Resars berättelser icke innehållit några uppgifter om förhör med Astolf rörande ifrågasatt homosexualitet från Quensels sida utan endast uppgifter rörande Quensels ekonomiska förhållande till Willy. Med anledning härav fann kommissionen att Astolfs uppgifter tydde på att — förutom de protokoll som skulle ha försvunnit ur dossiern i brandärendet — ytterligare förhørsprotokoll, som berörde Quensel men som icke funnits intagna i dossiern i brandärendet, kunde ha förelegat och senare förkommit.

För att söka utröna huruvida så vore förhållandet hörde kommissionen Zetterquist, som enligt Astolfs uppgift personligen hört Astolf i ärendet. Zetterquist uppgav därvid inför kommissionen, att han med anledning av Quensels förhållande till Svensson misstänkt Quensel för homosexualitet och att det icke vore omöjligt att han i anslutning till utredningen om branden

vid Krukmakargatan beordrat förhör med Astolf för att undersöka huruvida misstanken mot Quensel var befogad. Zetterquist kunde dock ej minnas att något sådant förhör hållits med Astolf. Emellertid hade Zetterquist icke ansett sig kunna undanhålla sin chef, överståthållare Nothin, de misstankar han hyst mot Quensel. Zetterquist mindes, att Nothin sagt att han nog borde orientera statsminister Hansson om saken. Zetterquist ville därför för vidare upplysning i saken hänvisa till Nothin.

Med hänsyn till Astolfs och Zetterquists uppgifter fann sig kommissionen höra höra Nothin, varefter Zetterquist ånyo hördes. Sedermera har kommissionen i saken hört polismästare Erik Ros, statsrådet Gustav Möller och statsminister Tage Erlander. Nothin och Zetterquist ha därjämte skriftligen yttrat sig till kommissionen. Ytterligare ett stort antal personer ha av kommissionen hörts till upplysning i ärendet.

Kommissionens utredning redovisas i det följande.

Kommissionen vill förutskicka att den redogörelse, som nedan lämnas för kommissionens utredning, bygger på den ståndpunkt som de hörda personerna slutligen kommit att intaga. Vissa av de ursprungliga berättelserna voro — som naturligt är när fråga är om minnesbilder som ligga så långt tillbaka i tiden — i ett eller annat avseende både mer motstridiga och mer ofullständiga än vad som framgår av redogörelsen. Kommissionen har emellertid icke ansett sig böra lämna en redogörelse för berättelserna i den ordning de framkommit, enär ett sådant framställningssätt skulle för läsaren försvåra överblicken över sammanhanget. Den nu angivna metoden har kommissionen också i vissa andra fall sett sig nödsakad att tillgripa.

Polisförhållningsprotokoll avseende Quensels personliga förhållanden bringas till överståthållare Nothins kännedom år 1937.

Såsom framgår av kommissionens redogörelse för branden vid Krukmakargatan uppsökte Quensel kort efter branden, d. v. s. i början av år 1937, Nothin och hade med honom ett samtal rörande brandutredningen. Vid detta samtal kom Zetterquist på tillsägelse av Nothin tillstådes.

Nothin har inför kommissionen uppgivit att han med säkerhet mindes, att han vid detta tillfälle efter det att Quensel avlägsnat sig till Zetterquist uttryckt en undran över att Quensel varit så upprörd över Willys död. Zetterquist hade då svarat Nothin att Quensel »tyckte om honom». Möjligen hade denna replikväxling ägt rum vid ett senare besök som Zetterquist gjort hos Nothin. Likaledes mindes Nothin fullt tydligt att Zetterquist vid något tillfälle under denna tid företett några polisprotokoll, som enligt Zetterquists mening visade att Quensel var homosexuell. Zetterquist hade med hänsyftning på dessa protokoll yttrat några ord av ungefärligt innehåll att erfarna kriminalmän ansågo att saken ej kunde missförstås. Nothin kunde icke uttala sig om huruvida Zetterquist kunde ha besökt honom mer än en gång i denna sak. Emellertid hade Zetterquist icke talat med Nothin rörande »fallet Quensel» förrän i det nu angivna sammanhanget. Nothin hade tagit

del av polisprotokollen — huruvida det var färdiga protokoll eller preliminära protokoll mindes icke Nothin — och därvid läst bl. a. »ett protokoll innehållande berättelser av en eller ett par personer att Quensel skulle låtit någon eller några unga män kläda av sig nakna. Han skulle ha åberopat att han ville se efter om de skötte sin hälsa och sedan hade han givit prygel om någon varit mager.» Nothin kunde icke komma ihåg vilka personer som avgivit berättelserna. Protokollen hade gällt skydd mot utpressning och möjligen undersökning beträffande kriminell homosexualitet. Det hade enligt Nothins mening varit tveksamt huruvida kriminell homosexualitet kunde anses bevisad. De ifrågavarande protokollen hade, såvitt Nothin mindes, icke haft något samband med branden vid Krukmakargatan. Nothin trodde att de gällt Willy. Att Nothins minnesbild av uppgifter om avklädning och prygel i själva verket skulle hänföra sig icke till ett protokoll utan till muntliga berättelser ansåge Nothin vara uteslutet.

Sedan kommissionen delgivit Zetterquist dessa Nothins uppgifter, har Zetterquist inför kommissionen uttalat att det sannolikt förhölle sig så som Nothin uppgivit, nämligen att Nothin vid något tillfälle i samband med brandutredningen uttryckt en undran över att Quensel var så upprörd över Willys död. Det vore också sannolikt, att Zetterquist då såsom förklaring härtill för Nothin uppgivit sina misstankar mot Quensel och vad Zetterquist kände till om Quensels förhållande till Svensson (jämför Svensson-ärendet, underrubriken: Quensel vänder sig till polisen angående Svensson i oktober 1934). Det vore troligt, att Zetterquist, när han i samband med utredningen om Willys död erfarit att Quensel givit pengar även åt Willy, dragit den slutsatsen att Quensel gjort detta därför att han »tyckte om honom». Möjligen hade Zetterquist också yttrat något om att erfarna kriminalmän ansåge att saken ej kunde missförstås. Dåvarande kommissarien på lösdrivarroteln, Lundholm, var nämligen av den uppfattningen att Quensel var homosexuell. Såvitt Zetterquist visste hade emellertid Lundholm intet annat stöd för denna sin uppfattning än Zetterquist själv hade, nämligen vetskapen om att Quensel givit ut så mycket pengar på Svensson.

Zetterquist har vidare inför kommissionen anfört. Han ville icke ifrågasätta att det kunde vara riktigt som Astolf uppgivit, att Astolf blivit särskilt hörd, huruvida han hade sig något bekant rörande ett eventuellt homosexuellt förhållande mellan Quensel och Willy samt att vissa protokoll däröver upprättats. Zetterquist hade icke något minne av att så skett. Nothins uppgift till kommissionen, att han bestämt erinrade sig att Zetterquist vid något tillfälle under tiden närmast efter Willys död företett några polisprotokoll, gjorde Zetterquist ännu mera benägen antaga, att Astolfs uppgifter härom kunde vara riktiga. Förmodligen hade Zetterquist funnit anledning medtaga dessa protokoll vid något av sina besök i ärendet hos Nothin. Zetterquist vore emellertid liksom Nothin osäker, huruvida protokollen kunde ha förelegat färdiga redan när Zetterquist kallades till Nothin i anledning av Quensels besök eller om Zetterquist medfört dem vid något senare tillfälle. Att Zetterquist diskuterat fallet Quensel med Nothin flera gånger vore i allt fall

säkert. Zetterquist kunde omöjligen erinra sig, huruvida dessa protokoll innehållit någon berättelse av den art Nothin påstått, nämligen att Quensel skulle ha låtit någon eller några unga män kläda av sig nakna. När Zetterquist under kommissionens utredning av Nothin blev påmind om att något sådant förekommit, kunde Zetterquist visserligen erinra sig att han hört något dylikt omtalas, möjligen också att han läst härom i något protokoll, men han kunde icke minnas när detta skett. I varje fall kunde Zetterquist då och allt fortfarande icke erinra sig om det skett i samband med utredningen om Willys död. Zetterquist hade snarare ett minne av att berättelsen ägde något samband med fallet Svensson.

Nothins besök hos statsrådet Möller år 1937.

Nothin har inför kommissionen uppgivit, att han funnit de protokoll han erhållit av Zetterquist så graverande för Quensel att han — troligen dock efter åtskilligt övervägande, ty han mindes att han ansåg frågan bekymmersam — beslutat sig för att underrätta statsrådet Möller, under vilkens departement överståthållarämbetet då hörde. Nothin hade därvid handlat delvis på grund av en allmän förpliktelse att hålla Möller underrättad om viktigare händelser inom Nothins arbetsområde. Framförallt hade emellertid Nothin ansett sig skyldig att vända sig till Möller med hänsyn till de svårigheter, som kunde bliva följderna, om regeringen behölle en ledamot, vilkens förhållande till andra män kriminalpolisen ansåge sig ha anledning att diskutera eller sysselsätta sig med.

Nothin har vidare inför kommissionen uppgivit. Han hade uppsökt Möller troligen relativt kort tid efter det han fått kännedom om vad som framkommit rörande Quensel. Vid besöket hade Nothin till Möller överlämnat alla de handlingar, som Nothin ansett vara av betydelse för »fallet Quensel», samt hänskjutit till Möllers bedömande huruvida vad som framkommit rörande Quensel borde framföras till statsminister Per Albin Hansson. Nothin hade ett bestämt minne av att han när han överlämnade handlingarna till Möller allenast nämnt om den allmänna arten av de misstankar, som förelågo mot Quensel utan att närmare gå in på saken. Nothin ansåge sig kunna med säkerhet fastslå, att i handlingarna ingått uppgifter om avklädning och prygel och att han alltså icke för Möller återgivit hörsägner härom. Om Nothin av Zetterquist endast erhållit muntlig berättelse därom, hade Nothin givetvis begärt att få protokoll eller promemorior däröver. Enligt Nothins mening skulle ej heller Möller ha låtit sig nöja allenast med Nothins muntliga uppgifter. — Någon tid efter besöket hos Möller hade Nothin blivit kallad till Möller och av denne blivit tillfrågad, om Nothin trodde att Quensel vore positivt homosexuell. Nothin hade icke besvarat frågan utan hänvisat till att Möller hade tillgång till samma material för sitt bedömande som Nothin. Nothin hade vid samma tillfälle av Möller återfått de handlingar han överlämnat till honom och i sin tur återställt dem till Zetterquist. På vad sätt handlingarna återställts till Zetterquist kunde Nothin icke min-

nas, men han visste att de återlämnats till Zetterquist. Något besked om regeringens ställningstagande till Nothins démarche kunde Nothin icke minnas att han fått.

Möller har inför kommissionen vitsordat att Nothin, troligen år 1937, besökt Möller och meddelat honom att det fanns misstankar om att Quensel var homosexuell. Möller har vidare uppgivit. Säkerligen hade Nothin — ehuru Möllers minne härav vore dunkelt — till Möller överlämnat en polisakt eller polisförhørsprotokoll rörande Willy. Dossiern hade säkert icke varit »tjock» utan tvärtom ganska »mager». Det namn Möller mindes från samtalet med Nothin 1937 vore Willys och de handlingar Möller då sett rörde någon med detta namn. Svenssons namn hade icke förekommit i handlingarna. Möller mindes icke att i handlingarna funnits något som skulle tyda på otillbörligt förhållande mellan Quensel och Willy. Tvärtom hade Möller ett mycket bestämt minne av att han för sin del icke kunnat finna något komprometterande i de uppgifter eller papper som Nothin lämnat honom. Möller ansåge det därför vara uteslutet att i handlingarna skulle ha förekommit något angående avklädning eller prygel. Om en sådan uppgift förekommit eller om överståthållaren sagt något sådant ansåge Möller att det vore fullständigt uteslutet, att han skulle ha glömt det, hur diffust hans minne i övrigt än kunde vara. Möller vore ganska säker på att Nothin missminde sig i fråga om uppgifterna angående avklädning och prygel. När Nothin lämnat Möller det meddelande han ansett sig böra framföra till Möller i dennes egenskap av chef för socialdepartementet, hade Nothin — enligt vad Möller hade ett dunkelt minne av — bett Möller att icke yppa hans besök eller de misstankar han framfört för någon. Möller hade förklarat, att han måste tala med statsministern om saken men lovat att icke yppa vad som förekommit för någon annan. Möller hade nämligen uppfattat Nothins hänvändelse till honom så, att Quensel enligt Nothins mening icke borde vara kvar i regeringen. Denna fråga borde närmast prövas av statsministern.

Möller har vidare berättat. Samma dag som Nothin besökte Möller, eller i varje fall ej senare än påföljande dag hade Möller talat med dåvarande statsministern Per Albin Hansson. Vid samtalet hade Möller upplyst statsministern om att Nothin vid besök hos Möller sagt, att det förelåg misstankar om att Quensel var homosexuell. Möller hade omedelbart överlämnat alla de handlingar i saken, han själv mottagit, till statsminister Hansson. En eller ett par dagar senare hade Möller frågat statsministern, om denne tänkte vidtaga några åtgärder med anledning av Nothins démarche. Statsministern hade då svarat, att det icke funnes något i ärendet som på något sätt gjorde det nödvändigt eller önskvärt att vidtaga någon åtgärd. Om detta statsministerns besked hade Nothin underrättats.

Möller har inför kommissionen ytterligare framhållit. Det enligt Möllers mening viktigaste indiciet på att handlingarna icke innehållit de av Nothin nämnda uppgifterna angående avklädning och prygel vore följande: Om statsminister Hansson hade reagerat i anledning av vad han läst i handlingarna — något som han måste ha gjort om de åsyftade märkliga upplys-

ningarna funnits i handlingarna — så vore det fullkomligt oförklarligt att han låtit Quensel kvarstå när ministären ombildades till samlingsregering i december 1939. År 1940 hade Quensel på egen begäran avgått från statsrådsämbetet för att tillträda befattningen som president i kammarrätten. Emellertid hade Quensel återinträtt i regeringen 1943. När samlingsregeringen avgick år 1945 bildade statsminister Hansson en ny regering, i vilken samtliga ledamöter med undantag av Quensel voro socialdemokrater. Om statsministern haft den uppfattningen att något otillbörligt förekommit från Quensels sida vore det enligt Möllers mening uteslutet både att han skulle låtit Quensel stanna kvar i regeringen och att han skulle återtagit Quensel till regeringsledamot, sedan Quensel en gång lämnat regeringen.

Möller har vidare berättat, att sedan statsminister Hansson tagit del av de handlingar Möller överlämnat till honom Möller återfått handlingarna och i sin tur återställt dem, sannolikt till Nothin. Med hänsyn till ärendets ömtåliga natur hade Möller icke talat därom med någon annan än statsminister Hansson, förrän när Kejneärendet blev aktuellt.

Zetterquist har inför kommissionen uttalat, att han icke kunde erinra sig att han år 1937 från Nothin återfått några handlingar, som rörde Quensel samt att den möjligheten föreläge att de ifrågavarande handlingarna behållits antingen av Nothin eller av Möller.

Nothin besöker ånyo statsrådet Möller 1938.

Av kommissionens redogörelse för Svenssonärendet framgår att Svensson, med anledning av en anmälan från Quensels hushållerska, fröken Märta Elisabet Kinnvall, hördes av polisen den 11 november 1938. Vid detta förhör uppgav Svensson enligt förhørsprotokollet bl. a., att han varit i förbindelse med statsrådet Quensel sedan 1934; att Quensel skaffat honom anställning såsom extra expeditionsvakt i finansdepartementet; att han efter ett år slutat denna anställning bl. a. därför att hans kamrater trakasserat honom för att han fått anställningen genom Quensel; att han därefter erhållit penninghjälp av Quensel och i maj 1938 genom Quensel fått arbete vid svenska järnvägsverkstäderna i Örebro; samt att han efter återkomsten från Örebro i augusti 1938 emellanåt fått pengar — möjligen omkring 60—70 kronor i månaden — av Quensel. — Den kvinna med vilken Svensson då sammanbodde hördes också den 11 november 1938 i ärendet. Hon uppgav, att Svensson under första tiden av deras bekantskap, som varat omkring två år, icke haft något arbete men fått pengar till hyra av statsrådet Quensel. Genom denne hade Svensson fått anställning i Örebro och hon hade bott där tillsammans med Svensson. Svensson hade emellertid icke orkat med arbetet i Örebro och de hade återvänt till Stockholm. Efter återkomsten till Stockholm hade Svensson icke haft annan inkomst än vad han erhållit av Quensel. — Enligt en promemoria i ärendet den 12 november 1938 vitsordade Quensel på tillfrågan riktigheten av Svenssons uppgifter såvitt angick Svenssons mellanhavanden med Quensel.

Sedan ärendet avslutats med att Svensson varnats enskilt för lösdriveri den 12 november 1938, överlämnades handlingarna i ärendet — kriminalavdelningens dossier nr 51/37 — enligt vad polismästare Ros uppgivit för kommissionen av någon av Ros' underlydande till Ros, som i sin tur underställde överståthållaren ärendet. Ros har till bestyrkande av sin uppgift för kommissionen företett anteckningar, enligt vilka han den 29 november 1938 för Nothin föredragit ett ärende angående »lösdrivaren E. I. T. Svensson» och i samband därmed överlämnat akten i ärendet till Nothin. Denna akt har Nothin återställt till Ros med ett av Ros för kommissionen företett kort, som är daterat den 16 februari 1939 och upptager följande text: »Broder Ros! Härmed akten åter. Någon tid före jul delgav jag socialminister Möller innehållet i akten, av vilken han även tog del. Lämpligt är att Du bevarar detta meddelande från mig i Ditt arbetsrum. T. N.» Å kortets baksida återfinnes följande av Ros gjorda blyertsanteckning: »Avser kriminalavdelningens doss. 51—37 ang. Svensson (Davidsson) T. E. I., född 21/6 1909 i Umeå, vars förbindelse med statsrådet Quensel berörts i akten. E. R.»

Vad sålunda framkommit utvisar alltså, att Ros i november 1938 till Nothin överlämnade 1938 års handlingar rörande Svensson, att Nothin i slutet av år 1938 delgav Möller innehållet i dossiern, att Möller tog del av densamma och att den återställdes till Ros i februari 1939.

Det må här anmärkas att såsom framgår av det föregående några uppgifter om avklädning eller stryk eller annat otillbörligt förfarande icke förekomma i dossiern.

Ros har inför kommissionen berättat, att han — som tidigare varit statspolisintendent — tillträdde befattningen som polismästare i Stockholm den 1 februari 1937. När ärendet rörande Svensson handlades på hösten 1938 hade han för första gången hört Quensels namn nämnas i samband med Svenssons. Sedan saken numera aktualiserats hade han sökt utröna anledningen till att dossiern rörande Svensson av hans underordnade i november 1938 överlämnats till honom. Ros hade därför vänt sig till förste stadsfiskalen Martin Lundqvist, som vid nämnda tid tjänstgjorde såsom kriminalpolisintendent. Lundqvist hade meddelat Ros, att Lundqvist icke direkt mindes av vilken anledning dossiern överlämnats till polismästaren. Emellertid hade Lundqvist sagt sig hålla för sannolikt att dess överlämnande föranletts av att man inom kriminalavdelningen funnit det anmärkningsvärt att Quensels namn, som återfunnits i tidigare utredningar rörande Svensson, åter förekommit i sådant sammanhang. Ros hade funnit de i handlingarna rörande Svensson förekommande uppgifterna att Quensel uppträtt som ekonomisk beskyddare åt en notorisk lösdrivare sådan som Svensson och att Svensson fått besöka Quensel i dennes bostad — omständigheter som kunde tyda på homosexuellt förhållande — tillräckligt anmärkningsvärda för att föra saken vidare till överståthållaren.

På tillfrågan förklarade Ros, att han hade ett minne av att det — i sammanhang med att Ros överlämnat dossiern till Nothin och återfått den — framkommit någon upplysning om avklädning och prygel hos Quensel. Ros

kunde ej komma ihåg om han sett någon handling som innehållit uppgifter om avklädning och om misshandel men han hade ett minne av att dessa ämnen varit på tal sannolikt hos överståthållaren när ärendet rörande Svensson var aktuellt år 1938.

Inför kommissionen har Nothin förklarat, att han icke hade något minne av Ros' besök hos honom den 29 november 1938 i Svenssonärendet. Nothin kunde icke heller minnas sitt besök hos Möller i slutet av år 1938 i samma ärende. De av Ros företedda anteckningarna synas emellertid ådagalägga att dessa båda besök ägt rum.

Möller har inför kommissionen uttalat, att han icke kunde erinra sig vare sig att Nothin besökt honom i slutet av år 1938 i något ärende som gällde Svensson eller att Möller då fått del av några handlingar som avsåg denne. Möller kunde icke ens sedan han numera fått tillfälle att läsa 1938 års handlingar rörande Svensson påminna sig dennes namn. Med anledning härav tvivlade Möller »i högsta grad» på att Nothin för honom företett några papper rörande Svensson.

Sedan kommissionen från flera håll gjorts uppmärksam på, att riksdagsman Verner Hedlund i Östersund borde höras av kommissionen, enär han skulle kunna lämna upplysningar av betydelse i Kejneaffären, har kommissionen avhört Hedlund. Hedlund har därvid berättat följande som i detta sammanhang må återges. För några år sedan i samband med att professor V. Lundstedt motionerat rörande homosexualitetens straffrättsliga behandling (motionen väcktes år 1943) hade en person, som Hedlund icke ville namngiva, för Hedlund uppgivit, att Quensel hade en homosexuell läggning. Hedlund hade återgivit denna uppgift bl. a. för en riksdagskamrat. Denne hade uppmanat Hedlund att omtala vad han hört för statsminister Hansson. Hedlund hade emellertid icke ansett sig böra taga något initiativ i saken. Någon tid efteråt hade statsministern sagt till Hedlund, att han hört uppgivas, att Hedlund satt inne med vissa upplysningar angående någon ledamot av regeringen. Hedlund hade första gången svarat avböjande, men då statsministern återkommit till ärendet vid ett senare tillfälle, hade Hedlund berättat vad han hört uppgivas. Statsministern hade då svarat ungefärligen, att detta rykte vore för honom förut känt, att han icke forskade i sina statsråds privata förhållanden samt att han, oavsett hur det kunde förhålla sig i denna sak, ämnade i regeringen behålla Quensel som var en utmärkt skicklig man och en bra karl.

Nothins besök hos statsminister Erlander 1948.

Omkring tio år efter Nothins första hänvändelse till statsrådet Möller angående Quensel blev ärendet rörande denne ånyo aktuellt och föranledde att Nothin besökte statsminister Erlander.

Rörande anledningen härtill har Nothin inför kommissionen uppgivit att

han erinrade sig att han omkring år 1947 hört en del rykten om Quensel i Kungl. Maj:ts kansli. Nothin mindes, att han då ringde till Zetterquist och frågade denne om det under senare tid förekommit något rörande Quensel hos polisen. Zetterquist hade svarat, att saken alltjämt hade en viss aktualitet på grund av utbetalningar som förekommo från Quensels sida. Nothin hade därefter hänvänt sig till statsminister Erlander och — troligen utan att lämna någon detaljerad redogörelse för de misstankar som förelågo mot Quensel — givit statsministern rådet att förflytta Quensel ur regeringen till någon post som envoyé. Nothin hade därvid framhållit, att det kunde bli betänkligt för regeringen att Quensel kvarstod som statsråd och att även presidentämbetet i kammarrätten var en utsatt post. Statsministern hade begärt att få läsa de polisförhørsprotokoll angående Quensel, varpå Nothin stödde sig. Med anledning härav hade Nothin — såvitt han mindes genom en telefonpåringning till Zetterquist — infordrat de handlingar i saken som funnos hos polisen. Huruvida Nothin bett Zetterquist att sända handlingarna direkt till statsministern eller om handlingarna passerat Nothin, innan de överlämnats till statsministern, kunde Nothin icke yttra sig om. Om emellertid handlingarna passerat Nothin hade Nothin påtagligen därvid icke ägnat dem någon uppmärksamhet.

Statsminister Erlander har inför kommissionen vitsordat Nothins uppgift att denne besökt honom i ärende rörande Quensel. Nothins besök hade troligen ägt rum 1948. Erlander hade undersökt sina minnesanteckningar, som utvisat att Nothin den 10 april 1948 sökt upp Erlander och haft »en del led samma saker att säga om Quensel». Anteckningarna innehöllo emellertid icke uppgifter om vad Nothin yttrat. Erlander hade år 1948 mycket energiskt gått in för att Quensel skulle få serafimerorden. Nothins besök hos Erlander hade sannolikt ägt rum i samband med att Nothin blivit tillfrågad om den ifrågasatta utnämningen av Quensel till serafimerriddare. Erlander kunde icke minnas allt som yttrades under samtalet med Nothin vid dennes besök hos Erlander men han skulle säkerligen ha reagerat, om han hört talas om att Quensel skulle varit med om att kläda av och prygla unga män. Efter Nothins besök hade, antagligen genom Nothins försorg, en polisrapport överlämnats till Erlander. Av rapporten hade framgått, att Svensson var asocial, att han fått pengar av Quensel och att Svensson uppträtt störande. Erlander mindes icke huruvida handlingarna utvisat att Quensel bett att bli beskyddad för Svensson. I handlingarna hade icke nämnts något annat om homosexualitet än att Svensson bestämt förnekat, att någon homosexuell förbindelse förelegat mellan Quensel och Svensson. Erlander hade icke i handlingarna funnit något som kunde föranleda några åtgärder eller utgöra hinder för att Quensel erhöll serafimerorden och kvarstannade i regeringen. Sedan Erlander tagit del av handlingarna hade han återställt dem till Nothin. Erlander ville minnas, att återlämnandet skett i statsrådsberedningen, men vore ej säker på att så skett. När Erlander återlämnade handlingarna till Nothin och meddelade Nothin sin uppfattning om deras innehåll hade Nothin yttrat ungefärligen: »Ja, jag ser, att det kanske inte är så mycket i det här.»

Sedan Nothin fått del av statsminister Erlanders uppgifter om tidpunkten för Nothins besök hos Erlander och att besöket sannolikt föranletts av en ifrågasatt utnämning av Quensel till serafimerriddare, har Nothin inför kommissionen förklarat att det sannolikt förhölle sig så som Erlander uppgivit.

Nothin har vidare inför kommissionen uppgivit, att han känt sig konfunderad, när han år 1948 läste de ifrågavarande handlingarna efter att ha återfått dem från statsministern. Det hade nämligen varit något som icke stämte med Nothins minnesbild från den gången han tidigare haft handlingarna i sin hand. När saken nu aktualiserats, hade så småningom för Nothins minne framträtt bilden av ett protokoll, som innehållit av Nothin förut nämnda uppgifter angående avklädning och prygel. Detta protokoll hade tydligen saknats i de handlingar som Nothin infortrat från polisen 1948 och därefter överlämnat till statsministern. — Sedan Nothin återfått handlingarna från statsminister Erlander, hade han återställt dem till Zetterquist.

Zetterquist har inför kommissionen uppgivit, att han mycket väl mindes att han någon gång för några år sedan tillfrågats av Nothin rörande fallet Quensel. Däremot hade Zetterquist icke något som helst minne av att Nothin då infortrat några handlingar. Zetterquist visste bestämt att han ej heller skickat några handlingar direkt till statsministern. Zetterquist hade låtit verkställa en mycket noggrann undersökning för att utröna om någon annan person kunde ha ur polisens arkiv uttagit och till Zetterquist eller direkt till Nothin överlämnat dessa handlingar. Det hade därvid visat sig att icke någon hade sig bekant att handlingarna vid ifrågavarande tid ens efterfrågats. Att handlingarna infortrats från Zetterquist vore så mycket mindre sannolikt som Zetterquist borde komma ihåg en händelse, som låge endast tre år tillbaka i tiden. Det syntes Zetterquist möjligt att Nothin aldrig återställt till Zetterquist de för Quensel graverande handlingar, som Nothin skulle ha erhållit av Zetterquist år 1937. Nothin kunde därför ha orienterat statsminister Erlander i saken år 1948 med hjälp av handlingar som Nothin själv vid den tiden innehade. En omständighet av intresse i detta sammanhang vore den att Nothin icke år 1948 förfrågat sig hos Zetterquist, huruvida det fanns ytterligare handlingar rörande Quensel hos polisen, oaktat Nothin sagt sig ha blivit konfunderad när han tog del av de handlingar han då hade tillgängliga och därvid fann att något icke stämde med hans minnesbild från den gång han tidigare haft handlingarna i sin hand. Härtill komme att Möller uttalat att den akt Nothin överlämnat till Möller varit »ganska mager». Varken dossiern rörande branden vid Krukmakargatan eller akten rörande Tore Svensson kunde enligt Zetterquists mening betecknas som »mager». Båda dessa omständigheter syntes Zetterquist tala för att de handlingar rörande Quensel som skulle ha förkommit varit separata handlingar som icke medföljt akten rörande Svensson eller någon annan akt. All sannolikhet talade för att om Zetterquist förvarat några separata protokoll rörande Quensel anteckning om dessa skulle ha skett i det register över hemliga och andra handlingar av konfidentiell natur som Zetterquist upprättat redan någon

tid efter det han år 1930 tillträtt sin nuvarande befattning och alltsedan dess fört. Detta register hänvisade till olika med bokstäver och nummer betecknade akter, som Zetterquist hade förvarade i olika skåp under lås. Zetterquist visste att han aldrig bränt eller på annat sätt förstört några handlingar, icke ens handlingar av den natur varom här vore fråga. Det hade icke funnits någon som helst anledning för Zetterquist att icke i det nyssnämnda registret anteckna förekomsten av sådana handlingar, om Zetterquist verkligen haft dem i sin besittning. Zetterquist hade nämligen låtit registrera och aktföra ärenden av betydligt mera hemlig och konfidentiell natur än det som skulle gällt Quensel. Dessa akter funnes fortfarande i behåll. Något ärende rörande Quensel funnes icke antecknat i registret. Zetterquist hade delvis med biträde av sin sekreterare gått igenom alla de papper han hade inlåsta för att konstatera om han verkligen förvarade några handlingar rörande Quensel. Så hade emellertid visat sig icke vara fallet. Överkonstapel G. A. Johansson hade genomgått polisens register för att efterforska sådana handlingar. Icke heller vid den undersökningen hade dylika handlingar anträffats.

Här må anmärkas att Zetterquist i skrivelse till kommissionens ordförande hemställt att ordföranden ville själv eller genom ombud granska Zetterquists register över hemliga och konfidentiella handlingar samt akterna i sådana ärenden. Sedan kommissionen med anledning härav uppdragit åt byråcheferna E. Vinberg och S. Herrlin att företaga den begärda undersökningen, ha Vinberg och Herrlin till kommissionen överlämnat en promemoria över undersökning, som av dem verkställts. Av promemorian framgår att de handlingar av hemlig eller eljest förtrolig karaktär, som inkommit till Zetterquist — i den mån de förlorade i aktualitet — sammanfördes till akter, en för varje ärende, och inlades i skåp i Zetterquists tjänsterum, där de förvarades under lås. Någon fortlöpande diarietföreläggning av sådana handlingar allteftersom de inkommo hade emellertid icke skett före år 1943. Där emot antecknades — samtidigt som akten i ett dylikt ärende iordningställdes — i en bok med ringbladssystem ärendets beskaffenhet samt en uppgift om i vilket skåp och under vilket nummer akten kunde återfinnas. Ringbladsboken utgjorde med andra ord ett slags register eller vägvisare till skåpen. Sedan 1943 diarietfördes samtliga handlingar av ifrågavarande beskaffenhet, när de inkommo till Zetterquist och innan de på förut angivet sätt ordnades i akter, i ett särskilt diarium över hemliga handlingar. I ringbladsboken fanns icke antecknat något ärende rörande Quensel. Vinberg och Herrlin framhöllo att den omständigheten att före år 1943 diarietföreläggning eller inkomststämpling av inkommande handlingar av ifrågavarande natur icke skett kunnat leda till att akter eller i akter ingående handlingar kunnat utgallras ur skåpen utan att möjlighet till kontroll härutinnan föreläggat.

Här må omnämnas, att vid en undersökning, som kommissionen i annat syfte låtit verkställa, framkommit att akten angående 1934 års utredning rörande Tore Svensson den 13 april 1948 överförts från dess tidigare förvaringsplats bland brottmålsdossiererna och i stället arkiverats bland 5:e rotelns handlingar i lösdrivarärenden angående Svensson. Anledningen till att akten

överflyttats har icke kunnat utrönas. Det synes kommissionen antagligt att omarkiveringen skett i samband med att akten i anslutning till Nothins besök hos statsminister Erlander den 10 april 1948 tillhandahållits Erlander.

Undersökning för att utröna huruvida Willys bekanta ägt kännedom om förhållanden av den art som enligt Nothins uppgift beskrivits i polisprotokoll.

För att kunna fastställa huruvida något sådant protokoll, som Nothin uppgivit sig ha tagit del av, verkligen existerat har det synts kommissionen vara av betydelse att söka konstatera huruvida Willys bekanta känt till förhållanden av den art som enligt uppgift av Nothin beskrivits i polisprotokoll. Kommissionen har därför anställt förhör med de personer inom Willys bekantskapskrets, som kommissionen kunnat påträffa.¹

Vid denna utredning har i huvudsak följande framkommit. Kommissionen vill förutskicka att de följande berättelsernas trovärdighet bedömes i kommissionens uttalande.

En *verkmästare Wendel*, född 1901, har uppgivit att han någon tid år 1931 eller 1932 arbetat såsom försäljare åt Willy och nedannämnde Weijenburg, vilka då innehade en cykel- och skyltfirma. Under den tid Wendel var försäljare hos firman hade Willy berättat för Wendel att Willy kände Quensel. Wendel hade i början trott att Quensel var en släkting till Willy. Några dagar före Willys död hade Wendel träffat Willy på Tegnérgatan. Willy hade då varit mycket elegant klädd jämfört med vad han brukade vara. Willy och Wendel hade begivit sig till kafé Tre Rosor vid Tegnérgatan. Där hade Willy berättat att han fått den kostym och överrock han bar på sig av Quensel. Överrocken var en vanlig svart slät rock med svart sammetskrage. Willy hade visat namnplåten i överrocken. På namnplåten, en silverplåt, hade Wendel läst namnet Quensel som stått med snirklad stil och med ett mycket snirklat »Q». — — — — —

— — — — —² När Willy som satt mitt emot Wendel vid bordet, tagit fram plånboken för att betala förtäringen, hade Wendel iakttagit att i plånboken funnos löst inlagda en del papper. Dessa papper hade Willy, innan han tog fram en sedel ur plånboken, lagt åt sidan bredvid sig. Bland papperen hade funnits några kuvert, såvitt Wendel kunde minnas vita till färgen och av långsmalt fornat, i vart fall icke av då gängse affärskuverttyp. Wendel hade sett att på ett av kuverten stod Willys namn. Där emot hade han icke sett adressen eller frimärket. Namnet hade varit skrivet med en elegant, driven stil, som tilldragit sig Wendels intresse, enär han som själv skrev en föga utvecklad stil starkt beundrade en elegant handstil. Wen-

¹ De hörda personerna äro verkmästare Wendel, hans fränskilda hustru fru Johansson, fröken Märta Kinnvall, fröken Ethel Fredriksson, fastighetsmäklare Sandin, montör Hultberg, förre chauffören Fredriksson, dekorationsmålare Hellsten, mekaniker Stahre, direktör Weijenburg, lagerarbetare Dahlberg, brevbärare Eriksson, försäljare Dahlberg och guldsmed Lind. I fråga om uppgifter av Astolf har kommissionen hänvisat till avd. IV s. 168.

² Uteslutning jämför s. 2.

del hade framkastat frågan: »Är det brev från din fästmö?» Hårtill hade Willy svarat antingen: »Nej, det är från Quensel» eller: »Nej, det är från honom.» Wendel kunde icke minnas vilkendera formuleringen svaret haft. Då emellertid samtalet just dessförinnan gällt Willys förbindelse med Quensel hade Wendel — oavsett om Willy direkt angivit Quensel som brevets avsändare eller använt uttrycket »honom» — blivit bestämt övertygad om att Willy velat säga att brevet härrörde från Quensel.

Med anledning av Wendels uppgifter att Willy skulle ha berättat för honom att han av Quensel fått den kostym och överrock — en vanlig svart, slät överrock med svart sammetskrage — Willy bar på sig vid besöket på kafé Tre Rosor samt att Wendel på namnplåten, en silverplåt, i Willys överrock läst namnet Quensel har förhör anställts med fröknarna Märta Kinnvall och Ethel Fredriksson.

Märta Kinnvall har berättat, att hon varit anställd såsom hushållsföreståndarinna hos Quensel under åren 1933—1947 och under denna tid bl. a. haft hand om Quensels garderob. Quensel hade såvitt fröken Kinnvall visste aldrig haft några namnplåtar av metall i sina kläder. Däremot brukade i kläderna vara fastsydda vita tyglappar, å vilka med märckbläck fanns angivet namnet N. Quensel. Namnet hade varit skrivet med vanlig skrivstil och såvitt fröken Kinnvall mindes utan några snirklade bostäver. Fröken Kinnvall mindes, att Quensel skänkt en brun resulster till Willy. Hon mindes icke vilket år Willy fått ulstern. Hon kunde ej heller erinra sig att Willy av Quensel fått något annat klädesplagg än den nämnda ulstern. Ulstern hade varit för stor till Willy, som därför återlämnat densamma. Ulstern hade sedermera av fröken Kinnvall lämnats till en klädinsamling. Fröken Kinnvall visste icke om Quensels namn varit anbragt i ulstern. Om så varit fallet hade namnet säkerligen stått på en tygetikett. I allmänhet hade dock namnetiketerna borttagits ur Quensels kläder innan kläderna skänktes bort.

Ethel Fredriksson, Willys fästmö, har uppgivit att hon icke erinrade sig att Willy fått någon överrock av Quensel samt att hon ej heller sett att Willy burit någon rock, vari förekommit någon namnplåt som upptog Quensels namn.

S. 191—200 saknas på grund av uteslutningarna.¹

¹ Uteslutning, jämför s. 2.

Yttrande från Quensels sida med anledning av utredningsmaterialet.

Sedan kommissionens utredning på denna punkt avslutats har materialet delgivits med advokat Hugo Lindberg såsom ombud för Quensel.

Med anledning härav inkom till kommissionen den 8 juni 1951 dels en skrivelse från Lindberg till kommissionens ordförande, dels ett brev från Quensel till Lindberg dels ock ett brev från Quensel till ordföranden. Av dessa handlingar skulle enligt Lindbergs begäran följande här intagas:

1) *skrivelsen från Lindberg till kommissionens ordförande:*

Stockholm den 8 juni 1951.

Herr Riksåklagare Maths Heuman

Jag har refererat innehållet i vittnesmålen för statsrådet Quensel och hänvisar till hans bifogade skrivelse till kommissionen och ett brev, som jag fått. De åberopas.

Quensel har aldrig haft homosexuellt umgänge med Svensson, Willy eller någon annan person. Han har över huvud taget ingen homosexuell inställning. Han har medgivit att han vid ett par tillfällen på 30-talet klått upp Svensson och vid ett tillfälle även Willy. Detta har icke skett för att tillfredsställa några perversa böjelser utan i förargelse över, att man missbrukat hans hjälpsamhet och slösat bort pengarna till hyra och mat på nöjen. Quensel hade i yngre dagar ett mycket hett temperament.

Alla dessa uppgifter om temperaturtagning, insmörjning, läggande av förband, händelserna i verkstadslokalen m. m. är grova lögner och gement förtal, alster av berättarnas smutsiga fantasi och helt främmande för Quensels hela person.

Jag finner ingen anledning att gå in på något detaljbemötande. Hur kan lögner f. ö. bemötas, när de påstådda källorna är borta? Berättelsen om namnplåten i Quensels överrock innehöll en uppgift om ett faktiskt förhållande. Av en händelse kunde den uppgiften vederläggas. Quensel har aldrig skrivit något brev till Willy. Men hur skall det kunna vederläggas? — —

Svenssons uppgift, att Quensel vid något tillfälle sagt, att han ämnat adoptera Svensson, är ren fantasi från Svenssons sida.

Man kan anklaga Quensel för att han hjälpt en ovärdig och för att han alltför länge hoppats och trott, att han skulle kunna rädda en vilsegången. Att emellertid tolka detta som uttryck för felriktad sexualitet är en gemenskap. Jag tror, att få människor kan redovisa ett så »rent» liv som Quensel.

Willy har av vissa vittnen, om vars moraliska halt och trovärdighet jag inte vill yttra mig, skildrats som en gangster. Quensel delar inte den uppfattningen, utan tror, att han lyckades få Willy på fötter. Willy visade ambition och ville komma fram. Och var på god väg. Den ekonomiska hjälp,

som Quensel lämnade honom, var relativt obetydlig. Willy hade arbete och försökte alltid under de senare åren att försörja sig själv.

Denna vidriga lögntrafik och förföljelse mot Quensel övergår allt vad jag kunnat drömma om. En häxprocess är det. Jag vill se konsekvenserna i framtiden, när skvallret får lov att fritt breda ut sig, och det som vi förr kallade för privatlivets helgd inte längre existerar. — — —

Men vad Quensel råkat ut för kan hädanefter drabba vilken som helst hederlig människa. — — —

Hugo Lindberg.

2) Quensels brev till Lindberg:

Broder,

Härmed ber jag få till Dig f. v. b. till kommissionen öfverlämna närslutna af mig författade uttalande i principfrågan.

Beträffande det material, som Du från kommissionen mottagit och hvars innehåll Du i väsentliga delar meddelat mig, kan jag ej finna att det anstår mig att gå in på något detaljbemötande. Jag vidhåller hvad jag tidigare sagt inför kommissionen och tillbakavisar sålunda bestämdt de vedervärdiga insinuationer och påståenden som gjorts om mig, såsom sanningslösa.

Det är omöjligt för mig att tro att Willy skulle ha fällt de yttranden som lagts i hans mun — omöjligt därför att jag anser mig ha känt honom mycket väl och vet att han omfattade mig med förtroende, tacksamhet och högaktning. Som symptomatiskt härutinnan kan jag ej underlåta att anföra, att hans närmaste efter hans bortgång för mig omtalade att han kort dessförinnan sagt att han önskade föra sin lille son med sig till mig för att vi skulle lära känna hvarandra. Han var, det vet jag, djupt fästad vid sonen. Är det tänkbart att han, om han sett på mig med sådana ögon, som de uppgifna yttrandena skulle ge vid handen, velat föra sitt barn till mig? För att uppfylla hans önskan brukade jag be gossen komma hem ibland på söndagsförmiddagarna, därvid han åtföljdes af sin mormor eller morfar och, som jag vill minnas, någon gång af sin mor.

I öfrigt ber jag Dig å mina vägnar kommentera hvad som förekommit, i anslutning till mina uppgifter till Dig och i den mån Du anser det böra ske.

Din tillgifne

Nils Quensel.

7 juni 1951.

3) Quensels brev till kommissionens ordförande:

Herr Riksåklagaren M. Heuman.

Då jag den 12 oktober 1950 befann mig hos den s. k. Kejnekommisionen anmärkte jag att det hvarken är eller kan vara dess uppgift att undersöka mitt privatlif. Det material, hvaraf jag nu i hufvudsak erhållit del genom Advokaten Hugo Lindberg, har, det måste jag bekänna, redan från denna principiella synpunkt slagit mig med häpnad. Gällde det rannsaking för

brott vore — utom för de allra gröfsta — preskription för handen beträffande hvad som tilldragit sig så långt tillbaka i tiden. Därför att så ej är fallet, skulle alltså full frihet råda att söka intränga i en persons enskilda lif, som dock är af lagen skyddadt, exempelvis genom förbudet mot bevisning i ärekränkingsfall och genom sekretesslagens bestämmelser. Det har heller aldrig, mig veterligen, händt tidigare att en svensk medborgare blifvit utsatt för något liknande. Man måste väl då utgå från att här förelegat tvingande skäl för detta förfarande — m. a. o. att den anbefallda utredningen om myndigheternas förhållande icke kunnat utföras utan brytande af den lagfästade principen om privatlifvets rätt till skydd mot insyn.

Jag kan ju icke känna de resultat, hvartill kommissionen kommit beträffande vederbörande myndigheter och deras åtgöranden. Att någon direkt »påverkan» från min sida skulle ha ägt rum kan, jag ej förmoda ha framgått af hvad som förekommit — helt enkelt af det skälet att jag själf vet att sådant ej skett. Skulle däremot kommissionen ha konstaterat någon indirekt påverkan, som kunde ha relation med min person, måste ju denna ha bestått däri att vederbörande haft någon föreställning om mig, som också utlöst sig i praktiken i form af positiva åtgärder eller af någon underlåtenhet att handla. Men det avgörande härvidlag måste ju vara *förefintligheten* af denna *föreställning* och dess olagliga följder, icke hurudan min lifsföring i verkligheten varit beskaffad, tilläfventyrs kartlagd genom en efterföljande utredning inför kommissionen. Kan det alltså fastslås att exempelvis polisen haft vissa föreställningar och af dessa förmått att afvika från pliktens väg är ju detta ett viktigt datum i den anbefallda utredningen, och likgiltigt är från denna synpunkt om föreställningarna varit grundade eller icke. Ha dessa föreställningar *icke* existerat eller ha de ej påverkat polisens handlingssätt, är det ju också likgiltigt hur det förhåller sig med min person. Dessutom — helt visst har polisen icke blott haft misstankar utan äfven vetskap om åtskilliga personer i samhället, som utöfva abnorma sexuella handlingar. Undersöker kommissionen polisens vetande i detta hänseende, eller, där fråga är om misstankar, utreder kommissionen dessas berättigande? Eller skulle jag ensam vara föremål för denna uppmärksamhet? Det kan väl ändå icke vara så, att kommissionen fattat sitt uppdrag som en skyldighet att, om pastor Kejne utpekade någon, sätta i gång med en utredning beträffande denne?

Jag har således mycket svårt att förstå hur kommissionen med sitt gifna uppdrag har kunnat nedlägga så stor energi på att utforska förhållanden som — jag upprepar det — af svensk lagstiftning äro afsedda att bevaras från inblick från såväl myndigheter som enskilda.

Beträffande det öfverlämnade materialet har Advokaten Lindberg godhetsfullt åtagit sig att till kommissionen befordra hvad jag i öfrigt har att andraga.

N. Quensel

7 juni 1951.

Försök att utröna om någon vid polisförhör lämnat sådana uppgifter rörande Quensel som Nothin påstår sig ha läst i ett polisförhørsprotokoll år 1937.

Astolf har — såsom framgår av kommissionens redogörelse för påståendena att polisförhørsprotokoll förkommit i brandärendet — uppgivit att han i början av år 1937 hörts av polisen rörande eventuell homosexualitet från Quensels sida samt att Astolf därvid förklarar att han icke kände till att någon homosexuell förbindelse existerat mellan Quensel och Willy. De uppgifter rörande Quensel som Nothin påstår sig ha läst i ett polisförhørsprotokoll år 1937 synas alltså i vart fall icke ha lämnats av Astolf. Vid de förhör som kommissionen anställt med de i nästföregående avsnitt nämnda personerna har framgått att icke någon av dessa personer själv vid polisförhör lämnat eller kunnat anvisa annan som vid sådant förhör lämnat de ifrågavarande uppgifterna rörande Quensel.

Försök att utröna huruvida någon polisman hållit förhör med Willys bekanta i avsikt att utreda arten av förhållandet mellan Quensel och Willy.

Av kommissionens redogörelse för påståendena att polisförhørsprotokoll förkommit i brandärendet framgår att Astolf uppgivit sig ha under utredningen 1937 om eventuell homosexualitet från Quensels sida blivit förhörd antingen av kriminalöverkonstapeln Karl Lundkvist ensam eller ock av Lundkvist i närvaro av kriminalkonstapeln, numera överkonstapeln vid statspolisen Nils Aron Berni. Av redogörelsen framgår även att kriminalchefen skulle ha under den nämnda utredningen förhört Astolf och att de uppgifter Astolf lämnat nedskrivits av utredningsmännen.

Överkonstapeln Lundkvist är numera avliden. Berni har inför kommissionen uppgivit, att han icke har något minne av att vid förhör med Astolf berörts Quensels förhållande till Willy.

Zetterquist har inför kommissionen uttalat, att han icke har något minne av att förhör hållits med Astolf rörande Quensels eventuella homosexualitet. Emellertid ville Zetterquist icke ifrågasätta att Astolfs uppgifter om att förhör hållits och att protokoll däröver upprättats kunde vara riktiga. För att utröna huruvida någon sådan berättelse om avklädning och prygel, som Nothin uppgivit sig ha tagit del av, blivit upptagen av polisen hade Zetterquist anställt förhör med åtskilliga polismän. Sålunda hade Zetterquist själv hört eller genom överkonstapeln G. A. Johansson låtit höra alla kommissariér, som tjänstgjort på 5:e roteln från och med år 1937, nämligen kommissarierna Lundholm, Svensson, Anshelm, Evaldsson och Larsson. Vidare hade Zetterquist låtit höra överkonstaplarna Dahlgren och Alexandersson, som tjänstgjort på lösdrivarrotelns manliga avdelning, ävensom överkonstaplarna Lantz och Thorstensson, vilka tjänstgjort såsom chefer för sedlighetskommissionen. Det hade visat sig att icke någon av de hörda hade tagit befattning med någon sådan berättelse.

Kommissionen har icke funnit anledning att i övrigt själv verkställa utredning i nu angivet hänseende. En sådan utredning torde med hänsyn till svårigheten att nå alla de personer som kunna ha anlitats för förhör i angivet hänseende vara praktiskt taget utsiktslös. Det må för övrigt framhållas att, därest sådana förhör hållits, det ligger närmast till hands att antaga att de verkställts av förhørsledaren i brandärendet överkonstapeln Lundkvist, som numera är avliden.

Kommissionens uttalande.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen har Nothin inför kommissionen uppgivit att han bestämt erinrade sig, att Zetterquist år 1937 för honom företett några polisprotokoll, som enligt Zetterquists mening visade att Quensel var homosexuell. Nothin hade tagit del av protokollen — om dessa voro färdiga eller preliminära protokoll mindes icke Nothin — och därvid läst bl. a. »ett protokoll innehållande berättelser av en eller ett par personer att Quensel skulle låtit någon eller några unga män kläda av sig nakna. Han skulle ha åberopat att han ville se efter om de skötte sin hälsa och sedan hade han givit prygel om någon varit mager». Nothin kunde icke komma ihåg vilka personer som avgivit dessa berättelser. Protokollen hade gällt skydd mot utpressning och möjligen undersökning beträffande kriminell homosexualitet. Det hade enligt Nothins mening varit tveksamt, huruvida kriminell homosexualitet kunde anses bevisad. Nothin trodde, att protokollen gällt Willy. Att Nothins minnesbild av uppgifter om avklädning och prygel i själva verket skulle hänföra sig icke till ett protokoll utan till muntliga berättelser ansåge Nothin vara uteslutet.

Nothin har vidare uppgivit, att protokollet rörande avklädning och prygel saknades när Nothin omkring tio år senare från polisen rekvirerade de protokoll rörande Quensel, som Nothin tagit del av 1937.

När det gäller att bedöma frågan huruvida något protokoll med det av Nothin angivna innehållet verkligen existerat eller om från Nothins sida föreligger någon förväxling med muntliga uppgifter som han erhållit från Zetterquist, vill kommissionen till en början erinra om att Nothin förklarat, att han funnit de protokoll han erhållit av Zetterquist år 1937 så graverande för Quensel att Nothin uppsökt statsrådet Möller och till honom överlämnat alla de handlingar Nothin ansett vara av betydelse för fallet Quensel. Nothin har ansett sig kunna med säkerhet fastslå att i dessa handlingar ingått uppgifter om avklädning och prygel och att han alltså icke för Möller återgivit hörsägnen härom. Nothin har vidare förklarat, att om Nothin av Zetterquist endast erhållit muntlig berättelse därom, Nothin givetvis begärt att få protokoll eller promemorior däröver. Enligt Nothins mening skulle ej heller Möller ha låtit sig nöja allenast med Nothins muntliga uppgifter.

Zetterquist har uppgivit, att han omöjligen kunde erinra sig, huruvida de protokoll han överlämnat till Nothin innehållit någon berättelse av den art Nothin påstått, nämligen att Quensel skulle ha låtit någon eller några unga män kläda av sig nakna. När Zetterquist under kommissionens utredning av Nothin blev påmind om att något sådant förekommit, kunde Zetterquist visserligen erinra sig att han hört något dylikt omtalas, möjligen också att han läst härom i något protokoll.

Möller har vitsordat, att Nothin troligen år 1937 besökt Möller och meddelat honom att det fanns misstankar om att Quensel var homosexuell. Möller har vidare uppgivit, att Nothin säkerligen — ehuru Möllers minne härav vore dunkelt — till Möller överlämnat en polisakt eller polisförhållningsprotokoll rörande Willy. Det namn Möller mindes från samtalet med Nothin 1937 vore Willys och de handlingar Möller då sett rörde någon med detta namn. Möller mindes icke att i handlingarna funnits något som skulle tyda på otillbörligt förhållande mellan Quensel och Willy. Tvärtom hade Möller ett mycket bestämt minne av att han för sin del icke kunnat finna något komprometterande i de uppgifter eller papper som Nothin lämnat honom. Möller ansåge det därför vara uteslutet att i handlingarna skulle ha förekommit något om avklädning eller prygel. Möller vore ganska säker på att Nothin missminde sig i fråga om uppgifterna om avklädning och prygel. Om en sådan uppgift förekommit i något protokoll eller om Nothin lämnat muntlig uppgift här om ansåge Möller att det vore fullständigt uteslutet, att han skulle ha glömt det, hur diffust hans minne i övrigt än kunde vara.

Möller har ytterligare uppgivit, att han i anslutning till Nothins besök hos honom upplyst dåvarande statsministern Per Albin Hansson om att Nothin vid sitt besök hos Möller sagt att det förelåg misstankar om att Quensel var homosexuell. Möller hade omedelbart överlämnat alla de handlingar i saken, han själv mottagit, till statsminister Hansson. En eller ett par dagar senare hade Möller frågat statsministern, om denne tänkte vidtaga några åtgärder med anledning av Nothins démarche. Statsministern hade då svarat, att det icke funnes något i ärendet som på något sätt gjorde det nödvändigt eller önskvärt att vidtaga någon åtgärd. Det enligt Möllers mening viktigaste indiciet på att handlingarna icke innehållit de av Nothin nämnda uppgifterna om avklädning och prygel vore följande: Om statsminister Hansson hade reagerat i anledning av vad han läst i handlingarna — något som han måste ha gjort om de åsyftade märkliga upplysningarna funnits i handlingarna — så vore det fullkomligt oförklarligt både att han låtit Quensel kvarstå såsom statsråd när ministären ombildades till samlingsregering i december 1939 och att han — såsom skett två gånger, år 1943 och år 1945 — återtagit Quensel till regeringsledamot sedan denne en gång lämnat regeringen.

Såsom framgår av det anförda föreligger samstämmighet mellan Möller och Nothin om att Nothin besökt Möller och om ändamålet med besöket liksom ock därutinnan att Nothin vid besöket medhaft och till Möller överlämnat vissa handlingar som berörde Quensels förhållanden. Däremot gå deras uttalanden starkt isär i fråga om innehållet i dessa handlingar. Sålunda har

Möller förnekat att handlingarna innehållit uppgifter i fråga om avklädning och prygel samt förklarat sig ganska säker på att Nothin missminde sig på denna punkt.

Några handlingar med det innehåll som Nothin angivit ha, trots efterforskningar, icke kunnat tillrättaskaffas. Möller har uppgivit och Nothin har bekräftat att Möller till Nothin återställt de till Möller överlämnade handlingarna och Nothin har förklarat, att han till Zetterquist återställt samma handlingar. Zetterquist å sin sida har uttalat, att han icke kunde erinra sig att han år 1937 från Nothin återfått några handlingar som rörde Quensel. I det föregående har lämnats redogörelse för en hos Zetterquist företagen undersökning angående handlingarna. Undersökningen har lika litet som Zetterquists egna efterforskningar lett till något resultat.

I detta sammanhang torde vara av intresse att något närmare beröra frågan, huruvida — under förutsättning att någon handling med det av Nothin påstådda innehållet förelegat — handlingen avsiktligt förstörts eller eljest undanskaffats. Att Zetterquist vid den tid, varom är fråga, eller före april 1948, då handlingarna ånyo efterfrågades, skulle velat skydda Quensel genom att undanskaffa handlingen förefaller föga sannolikt med hänsyn till de förhållanden som berörts i kommissionens uttalande angående de förkomna handlingarna i brandärendet och särskilt den omständigheten att initiativ från Zetterquist legat till grund för Nothins aktion. Uppenbart föreligger än mindre anledning till handlingens undanskaffande från Nothins sida. Någon anledning har icke förekommit att misstänka Quensel för handlingens undanskaffande. Av allt att döma har han varit ovetande om den mot honom inledda aktionen. Som naturligt är kan icke helt uteslutas den möjligheten, att handlingen förlagts eller förkommit.

För att vinna ytterligare utredning angående den ifrågavarande handlingens existens har kommissionen ansett sig böra närmare undersöka huruvida vid tiden för Nothins besök hos Möller uppgifter av det innehåll Nothin angivit varit i omlopp inom Willys bekantskapskrets. För detta ändamål ha förhör hållits med ett stort antal personer, som varit Willy närstående eller eljest hört till dennes umgänge. En redogörelse för vad som framkommit vid förhören återfinnes i det föregående. Oavsett om de vid förhören avgivna ut-sagorna återgiva faktiska förhållanden eller ej, framgår det ovedersägligt av dessa utsagor att påståenden med den av Nothin angivna innebörden ganska allmänt förekommit och fortsprits i de kretsar, som omgävo Willy, och det måste med hänsyn till Ros' och Zetterquists uppgifter anses fastslaget att påståenden av denna art kommit till polisens och med stor sannolikhet även till Nothins kännedom. Härmed är emellertid icke besvarad frågan huruvida dessa påståenden vid polisförhör eller i annan ordning upptagits i någon, numera förkommen handling.

Uppenbarligen ligger det antagandet nära, att polisens kännedom om de av Nothin angivna förhållandena erhållits vid förhör med personer ur Willys bekantskapskrets. Mot ett dylikt antagande talar emellertid att icke någon av de personer, som hörts inför kommissionen, sagt sig ha hörts av

polisen samt att det ej heller kunnat utrönas att någon polisman hållit förhör med Willys bekanta i avsikt att utreda arten av förhållandet mellan Quensel och Willy; undantag får dock göras beträffande Astolf, som emellertid uppgivit att han icke haft någon upplysning att lämna härutinnan. Uppenbarligen kunna såsom framgår vid ett övervägande av de omständigheter som framkommit vid kommissionens utredning åtskilliga andra indicier än de här antydda åberopas för vardera alternativet i fråga om handlingens förhandenvaro. Kommissionen har funnit sig icke kunna intaga någon bestämd ståndpunkt i denna fråga.

Det personliga förhållandet mellan Quensel och Willy.

Då kommissionen sett sig föranlåten att giva offentlighet åt berättelser angående det personliga förhållandet mellan Quensel och Willy, har kommissionen ansett sig icke kunna underlåta att kommentera det framkomna materialet.

Härvid bör först erinras, att Quensel själv bestritt varje homosexuell förbindelse.

De uppgiftskällor som föreligga hänföra sig till uttalanden som skulle ha gjorts av Quensel eller Willy.

Av de framkomna uppgifterna grunda sig två — Fredrikssons och Ethel Fredrikssons — på meddelanden av Quensel själv. Dessa båda personers uppgifter böra sammanställas med vad advokaten Hugo Lindberg å Quensels vägnar anfört i förut intagna skrivelse till kommissionens ordförande den 8 juni 1951.

De övriga uppgifterna grunda sig på uttalanden, som skulle ha gjorts av Willy. Dessa skola ha gått ut på att Willy av Quensel fått mottaga stryk, att han avklätts o. s. v., varmed i vissa fall förenats mer eller mindre direkta antydningar om att dessa handlingar varit av homosexuell natur, att Quensel varit en »bög» o. s. v. Enligt en uppgiftslämnare (Wendel) skall Willy ha gjort påståenden om försök till homosexuella gärningar i teknisk mening.

Av de avgivna berättelserna intaga Wendels och Hellstens en särställning; inför dem synes stark kritik vara på sin plats.

Wendels berättelse innehåller på några punkter uppgifter som icke förefalla sannolika. Sålunda må erinras om att enligt Wendels berättelse Willy skulle under samvaro med Wendel på kafé Tre Rosor några dagar före Willys död den 31 december 1936 ha yttrat, att Quensel var en »bög» ävensom närmare angivit ett särskilt homosexuellt beteende som skulle ha ifrågakommit mellan Quensel och Willy. Av en promemoria som är intagen i dossiern rörande branden vid Krukmakargatan (s. 127) framgår emellertid att Wendel den 5 januari 1937, då brandutredningen pågick, inställt sig å åttonde polisvakt-distriktets station i Stockholm och därvid uppgivit bland annat, att han »för omkring tre månader sedan» sammanträffat med Willy. När Wendel vid förhör inför kommissionen tillfrågades rörande den uppgift han sålunda lämnat, förklarade han till en början att han icke kunde erinra sig

sitt besök på polisstationen. Sedan uppgifterna i promemorian föredragits för Wendel och för Wendel vidare påvisats de motstridiga uppgifterna, gjorde Wendel gällande att han oavsett att han den 5 januari 1937 uppgivit att han träffat Willy »för omkring tre månader sedan» likväl varit tillsammans med Willy på kafé Tre Rosor några dagar före dennes död. — Även om Wendel såsom han uppgivit druckit sprit före sitt besök på polisstationen den 5 januari 1937, synes det kommissionen anmärkningsvärt, att han inför polisen den 5 januari 1937 uppgivit att han träffat Willy för omkring tre månader sedan, om han i själva verket varit tillsammans med Willy på kafé Tre Rosor så nyligen som några dagar före dennes död. — Av den berättelse Wendels fränskilda hustru, fru Johansson, avgivit inför kommissionen framgår visserligen att Wendel för henne berättat, att han några dagar före Willys död träffat denne ute i staden och att Willy då haft nya, fina kläder, som han sagt sig ha fått av Quensel. Däremot hade Wendel tydligen icke för henne nämnt något om vad Willy berättat om sin förbindelse med Quensel. Att så icke skett synes kommissionen egendomligt, särskilt som Wendel enligt fru Johanssons egen uppgift redan omkring år 1934 omnämnt för henne att Willy sagt att Quensel var en »bög» och denna sak flera gånger varit på tal mellan makarna. Det må vidare framhållas att Wendels uppgift att han skulle ha läst namnet Quensel på en namnplåt av silver i den överrock Willy bar på sig vid kafébesöket synes osannolik med hänsyn till vad Märta Kinnvall, Ethel Fredriksson och Willys broder Gösta uppgivit (se i fråga om den sistnämnde avd. III s. 127). Anmärkningsvärt är också att vad Willy enligt Wendels berättelse skulle ha uppgivit angående ett tilltänkt homosexuellt beteende mellan Quensel och Willy, är helt artskilt från vad övriga av kommissionen hörda personer påstå att Willy uppgivit för dem. Över huvud taget har till kommissionen i detta ärende icke från något håll framförts rykten om att Quensel skulle ha företagit några i teknisk mening homosexuella handlingar. Med hänsyn till vad här ovan upptagits måste kommissionen starkt ifrågasätta, huruvida Willy lämnat de uppgifter som Wendel tillagt honom.

Jämväl i den berättelse som avgivits av dekorationsmålaren Hellsten förekomma uppgifter som icke synas kommissionen vara förtjänta av tilltro. Sålunda har Hellsten under åberopande av särskilda omständigheter velat göra troligt, att Quensel vid ett särskilt angivet tillfälle givit Willy stryk å firma Ugnslackerings verkstadskontor och att Quensel skulle ha dit medfört spritdrycker och vin. Dessa uppgifter ha av Weijsenburg betecknats såsom fantastiska. Ethel Fredriksson, som enligt Hellstens berättelse skulle ha befunnit sig i verkstaden vid det av Hellsten åsyftade tillfället när Quensel infann sig där, har förklarat sig icke ha något minne av besöket. Över huvud taget synes det osannolikt att en sådan lokal skulle använts på dylikt sätt. Ingen av de övriga hörda personerna har framkastat den tanken att verkstadskontoret skulle ha kommit till användning för av Hellsten angivna ändamål. Guldsmeden Lind har förklarat, att allt gått korrekt till när Quensel besökte

firmans verkstad och att Lind visste, att Quensel aldrig medfört sprit till verkstaden.

Vad övriga berättelser angår finnes icke fog för anmärkningar av den art som framförts mot Wendels och Hellstens berättelser. Särskilt avseende har synts kommissionen böra fästas vid vad Weijenburg uppgivit.

Det måste därför enligt kommissionens mening antagas, att Willy till personer i sin omgivning uppgivit att Quensel givit honom stryk på bara kroppen. Möjligt är också att han antytt ett homosexuellt förhållande (att han direkt uppgivit att ett sådant förelegat har endast Wendel påstått). Man måste dock räkna med att de som han samtalat med under intryck av gängse misstankar lagt in mera i Willys uttalanden än de verkligen innehållit; det har sålunda legat nära till hands att i en enkel uppgift om stryk inlägga en antydning om en homosexuellt betonad sadism. Man torde kunna utgå ifrån att Willys bekanta — tidvis arbetslösa och i svåra ekonomiska förhållanden — knappast kunnat föreställa sig att ekonomisk hjälp kunnat lämnas av osjälviska motiv. Över huvud måste vid berättelsernas värdering hänsyn tagas till att de avse samtal som ägt rum för mycket länge sedan, vadan minnesbilden av vad därvid förekommit lätteligen har kunnat grumlas eller förändras.

Om man sålunda får antaga såsom sannolikt, eller i vissa fall åtminstone möjligt, att Willy lämnat uppgifter av sådan natur som ovan berörts, återstår frågan, huruvida dessa uppgifter varit med sanningen överensstämmande. Detta är ett psykologiskt spörsmål, som, enär det gäller en avliden person, kommissionen saknar möjlighet att med säkerhet bedöma. Vid dess bedömning får emellertid ihågkommas att Willy bl. a. till Weijenburg förnekade att någon homosexuell förbindelse förelegat.

Kommissionen har ansett sig böra fästa avseende vid de framkomna uppgifterna endast i vad de gått ut på att Willy blivit agad. Willys uppgifter härutinnan sammanstämmande med vad Fredriksson och Ethel Fredriksson berättat samt vad Quensel själv uppgivit.

Även om det sålunda får antagas, att Quensel agat Willy på bara kroppen, torde dock därmed icke få anses ådagalagt, att en sådan tillrättavisning — låt vara att den med hänsyn till Willys ålder framstår såsom främmande för vanligt betraktelsesätt — innefattat något homosexuellt beteende från Quensels sida. Beträffande Quensels förhållande till Willy anser sig kommissionen alltså böra stanna vid samma slutsats vartill kommissionen tidigare kommit i fråga om Svensson.

VI. Myndigheternas handläggning av Kejnes anmälningar mot Malmberg m. fl.¹ Underståthållare Wahlbäcks utredning.

Under senare hälften av 1949 gjorde Kejne upprepade anmälningar till polismyndigheten i Stockholm om förföljelser mot honom. Innan en redogörelse lämnas för innehållet i dessa anmälningar skall först beröras vad som utgjorde bakgrunden till anmälningarna.

Kejnes första kontakt med Malmberg.

I mars 1948 fick Kejne att göra med en man vid namn Gösta Malmberg som kallade sig pastor och regementspredikant. Malmberg som studerat vid Fjellstedtska skolan i Uppsala men icke avlagt någon teologisk examen innehade s. k. biskoplig venia, medförande rätt för honom att predika i Stockholms stift. Malmberg anlätades ibland som övervakare eller tillsynsman för dömda personer. Han livnärde sig huvudsakligen genom rumsuthyrning i sin bostad Riddargatan 60. Hos Malmberg hyrde bl. a. en medicine studerande vid namn Ernst Eriksson, född 1926. En kvinnlig släkting till Eriksson var anställd på stadsmissionen. På kvällen den 2 mars 1948 ringde denna Erikssons släkting till Kejne, som hon kände genom sin anställning, och omtalade, att Eriksson ville flytta från det rum han hyrde hos Malmberg men att han icke vågade ensam bege sig dit för att hämta sina tillhörigheter på grund av vad som förekommit vid ett uppträde mellan honom och Malmberg tidigare samma kväll. Kejne sammanträffade senare på kvällen med Eriksson och sökte därefter kontakt med kriminalkonstapeln Bengt Resar som Kejne några år förut lärt känna i Kungsholms enskilda läroverk där Kejne tjänstgjort som lärare och Resar varit elev. Resar hade vid tillfället slutat sin tjänstgöring för dagen. Därefter begåvo sig Eriksson, Kejne och Resar till Malmbergs bostad där Eriksson i det av honom förhyrda rummet började packa ned sina tillhörigheter. Under tiden kom Malmberg tillstädes. Efter en ordväxling presenterade sig Resar såsom polisman och visade sitt tjänstetecken för att undvika bråk. Malmberg lugnade sig då och hade ett samtal med Kejne i ett annat rum varunder Malmberg lovade att till Eriks-

¹ Ett tidsschema över ärendet återfinnes å s. 271 o. ff.

son återbetala den hyra denne erlagt i förskott för rummet. Någon stund senare började Malmberg ånyo uppträda häftigt mot Kejné och Resar och sade att han på ett eller annat sätt skulle låta höra av sig eller något liknande. Eriksson, Kejne och Resar hjälptes därefter åt att bära ut Erikssons tillhörigheter och avlägsnade sig. — Efter denna tidpunkt började enligt Kejne vissa anonyma förföljelser mot honom varom närmare förmåles i det följande.

Kejnes ingripande mot räddningsverksamheten i Humlegården.

På hösten 1948 tog en tidningsman som i fortsättningen benämnes Fabian initiativ till överläggningar mellan representanter för kyrkliga och frikyrkliga organisationer angående åtgärder i syfte att tillrättaföra homosexuellt prostituerade ynglingar som huvudsakligen hade sitt tillhåll i Humlegården. Överläggningarna som ägde rum i Engelbrekts församlings ungdomsgård leddes av en komminister i församlingen. Bland deltagarna i dessa överläggningar var en teologie kandidat, som här skall kallas Seved, vilken en tid varit anställd på stadsmissionen. Denne och Fabian vilka båda voro ogifta brukade ibland taga med sig ynglingar hem och bereda dem nattlogi samt därefter hänvisa dem till stadsmissionen eller andra liknande sociala institutioner för erhållande av hjälp. Seved hade även sökt intressera Kejne för denna verksamhet men denne hade ställt sig avvisande. Vid ett tillfälle, troligen i början av år 1949, meddelade assistenten hos Stockholms stads barnavårdsnämnd Åke Westerberg, som kände till den berörda verksamheten, till Kejne, att Westerberg å nämndens ungdomsbyrå hört omtalas, att några pojkar uppgivit sig ha homosexuellt utnyttjats av Fabian. Kejne och Westerberg kommo då överens att man skulle söka stoppa hjälpverksamheten i fråga och i allt fall söka hindra att den bedrevs i kyrklig regi. Genom att sätta sig i förbindelse med vederbörande inom Engelbrekts församling åstadkom Kejne att medverkan från församlingens sida i verksamheten inställdes. Vid ett sammanträde i början av år 1949 hemma hos Fabian, dit sammanträdet förlagts med anledning av att Engelbrekts församling avböjt att ställa lokal till förfogande, motsatte sig Westerberg, som kallats till sammanträdet av Fabian, att enskilda personer skulle taga sig an ungdomar som kunde tänkas behöva komma under vård. Vid mötet beslöt man i enlighet med Westerbergs ståndpunkt. Sedan Fabian fått kännedom om de misstankar Westerberg framfört angående honom upphörde Fabian att vidare befatta sig med saken, enligt vad han uppgivit i avbidan på att misstankarna skulle vederläggas.

Misstänkliggörandet av Kejne pingstafton 1949.

På pingstaftonen den 4 juni 1949 mottog förut omnämnde assistenten Westerberg klockan halv sju på morgonen i sin bostad ett telefonsamtal från en person som uppgav sig heta »Jonsén». — Såsom framgår av den

följande framställningen har det gjorts gällande, att den påringande var Malmberg. — »Jonsén» som tydligt bröt på finska och verkade mycket för-
 tvivlad uppgav, att hans son kommit hem på morgonen berusad och efter
 att först ej velat tala om var han hållit hus erkänt att han under natten
 varit tillsamman med en pastor Kejne som haft homosexuellt umgänge
 med honom. Sonen skulle ha sagt, att han träffat Kejne på Birger Jarls-
 gatan och att Kejne tagit sonen med till sin bostad som låg någonstans
 på Engelbrektsgatan. »Jonsén» frågade, om det fanns någon pastor Kejne.
 Därefter återgav »Jonsén» vad sonen sagt sig ha fått veta av Kejne om
 dennes person och frågade om uppgifterna stämde in på Kejne. Wester-
 berg föreslog »Jonsén» ett flertal gånger under samtalet, att de skulle träf-
 fas för att närmare samtala om saken vilket »Jonsén» emellertid avböjde.
 Samtalet under vilket ljudet från spårvagnar kunde höras slutade med att
 »Jonsén» på förslag av Westerberg sade sig skola ringa stadsmissionens fö-
 reståndare pastor Joh. W. Johnsson om saken. Efter samtalets slut ringde
 Westerberg själv upp Johnsson och omtalade det med »Jonsén» förda
 samtalet samt föreslog, att Johnsson skulle omedelbart besöka Kejne för
 att konstatera huruvida vad »Jonsén» sagt var sant eller ej. Johnsson ac-
 cepterade förslaget varefter han och Westerberg träffades klockan 8.10
 och i Johnssons bil foro till det hus vid Engelbrektsgatan där Kejne bodde.
 Johnsson gick upp till Kejne medan Westerberg till en början satt kvar
 i bilen. Sedan Johnsson blivit insläppt i Kejnes bostad, fortsatte han genom
 vardagsrummet in i köket och ett där innanför liggande sovrum, där han
 enligt vad Kejne uppgivit noga orienterade sig om bäddens utseende. Då
 något anmärkningsvärt ej kunde iakttagas frågade Johnsson Kejne, huru-
 vida denne kände en person vid namn Jonsén och dennes son. Sedan Kejne
 förnekat, att han kände någon person med namnet Jonsén, berättade
 Johnsson om samtalet mellan Westerberg och »Jonsén». Johnsson sade,
 att han trodde Kejne på hans ord men att Johnsson hade svårt att fri-
 göra sig från tanken att Kejne haft att göra med ynglingen »Jonsén» av
 den anledningen att under telefonsamtalet med Westerberg förekommit
 antydningar dels om interna förhållanden inom stadsmissionen (en grati-
 fikation till Kejne) och dels om Kejnes personliga förhållanden (makarna
 Kejnes särlevnad). På Kejnes begäran hämtade Johnsson upp Westerberg
 och denne lämnade Kejne en redogörelse för telefonsamtalet. I den av ho-
 nom utgivna boken »Om dessa tiga...» har Kejne om händelsen lämnat
 bl. a. följande kommentar: »Situationen ansågs så pass allvarlig att dessa
 herrar (Johnsson och Westerberg) kommit i avsikt att antingen på ort och
 ställe förvissa sig om min oskuld eller köra mig till Beckomberga sinnessjuk-
 hus». — Senare under pingstaftonen satte sig Kejne i förbindelse med Re-
 sar och erhöll genom hans förmedling besked, att någon händelse av det
 slag som »Jonsén» berättat om icke blivit inrapporterad till polisen.

Kejne som avsett att på pingstaftonen anträda en semesterresa till Paris
 blev med anledning av händelsen tvingad att uppskjuta resan några dagar.

Kejnes första hänvändelse till polisen.

Efter återkomsten omkring den 1 juli från Parisresan vände sig Kejne troligen i början av augusti 1949 till chefen för kriminalpolisens första rotel som utreder bland annat hemfrids- och ärekränkingsbrott, kommissarien Klas Larsson, och uttalade bekymmer över att han var utsatt för förföljelse. Kejne och Larsson uppsökte tillsammans kriminalpolisintendenten Zetterquist som Kejne kände personligen. Kejne fick berätta vad som i huvudsak förekommit och det överenskoms att han skulle inkomma till polisen med en skriftlig redogörelse i saken. Vidare fick Kejne det beskedet, att han i fortsättningen kunde vända sig antingen till Zetterquist personligen eller, om han var upptagen, till Larsson.

Skrivelse från Kejne till polisen den 30 augusti 1949.

Enligt den förutnämnda överenskommelsen insände Kejne sedermera till Larsson en till kriminalpolisen ställd skrivelse, dagtecknad den 30 augusti 1949. Skrivelsen som Kejne försett med beteckningen »Konfidentiell» omfattade tio maskinskrivna foliosidor och var försedd med två bilagor. Inledningsvis anfördes i skrivelsen följande.

Härmed ber undertecknad vördsamt att till kriminalpolisen för kännedom få meddela följande samt anhåller, att, därest någon möjlighet därtill kan anses förefinnas, få bistånd och skydd från polismyndighetens sida, enär händelseutvecklingen den senaste tiden tagit sådana vändningar, att jag befinner mig i ett för såväl min verksamhet som min person både riskabelt och brydsamt läge.

Därefter redogjorde Kejne för telefonförföljelser mot honom och anförde härutinnan.

Jag har sedan början av mars månad 1948 varit utsatt för en mycket energisk telefonförföljelse på min privatapparat (nr 20 93 09). Ett par tre, ibland flera nätter i veckan har signal på signal kommit. Särskilt natt före och efter söndag har dessa påringningar varit synnerligen energiskt genomförda. Början har i regel skett vid midnatt (11—12-tiden) och efter att var tjugonde minut ha upprepats, ha signalerna brukat upphöra vid 4-tiden på morgonen. Jag har försökt komma i förbindelse upprepade gånger med den apparat, varifrån samtalen utgick, men så snart jag lyft klykan har man lagt på i trådens andra ända. Jag försökte då med det allmänt förmenta universalknepet att lägga av min klyka för att på så sätt stänga motparten. Under tiden hade jag för avsikt att från annan apparat ringa telegrafverket och vaktföreståndaren och på så sätt kanske få upplysning om källan till dessa okynnespåringningar. Emellertid blev jag snart klar på att den vägen icke var framkomlig. Efter ibland endast fem à sju minuters förlopp (ungefär den tid som det tog att rusa i kläderna och göra sig i ordning för att störta ut till närmaste samtalsapparat) började »upptaget-signalen» att ljuda och då var kontroll på detta sätt icke längre möjlig. Jag vände mig upprepade gånger till olika tjänstemän i telegrafverket, sist till en överkontrollör i telegrafstyrelsen, Brunkebergstorg (början av innevarande augusti månad 1949). Alla ha bekräftat riktigheten av mina förmodanden och omtalat, att numera är förhållandet i regel så, att om en kvarglömd telefonklyka binder en annan apparat kopplas den förstnämnda telefonen över i något som, om jag minns rätt, kallas »blockeringslåda»,

och den andra apparatens ledning frigöres. Detta tar olika tid i anspråk. Kortaste tiden skulle kunna anses motsvara mina iakttagelser om c:a sju minuter och längsta c:a 60 minuter. Då dessa påringningar äga rum nattetid, när personalen är knappare än under dagen, är det praktiskt taget omöjligt att erhålla kontroll på så kort tid som skulle erfordrats, i synnerhet som montör måste extra inkallas för uppdraget. Jag fick två olika råd av dem jag rådfrågade i telegrafverket. Dels föreslog man mig att låta inmontera s. k. jack på min anläggning och fränkoppla apparaten nattetid, dels menade man, att det kanske kunde vara lämpligt också att anhålla om s. k. hemligt abonnentnummer. Det senare med hänsyn till att jag genom min verksamhet på sådana socialvårdens utmarker som stadsmissionens mottagningsbyrå och Cf Långholmen säkerligen aldrig kunde undgå att få »en del kuriösa skämtsamt eller illvilligt funtade figurer» på halsen. Jag valde för min del det förra alternativet, enär jag gärna inte kunde just för denna anställnings art ha någon glädje av en telefonapparat, som människor icke kunde få veta numret till.

Följaktligen fick jag lugn alla de nätter jag drog ur sladden, sedan anordningen med jack kommit till stånd någon gång under första halvåret 1948. Emellertid måste jag av skilda anledningar för min verksamhets skull vissa nätter ha linjen påkopplad. Jag kunde då gång efter annan under hela fjolåret och alltfört under den tid som gått av 1949 märka att okynnesringningen snarare ökat i intensitet än avtagit.

Jag har naturligtvis gång på gång lockats att svara på dessa signaler. Ofta har jag inte fått någon som helst kontakt med den apparat, som man ringt ifrån. Ibland har emellertid en röst uppenbarat sig i den andra trådändan. Det har serverats en regelrätt anonym utskällning, där sådana tillmälen som »Dj-la bög», »sk-tstövel», »hycklarprelle», och mängder av andra mindre smakfulla uttryck hämtade från hemmagjorda ordlistor. Man har sagt mig, att det är allmänt bekant i stan, att jag omger mig med en stor skara småpojkar, som jag utnyttjar i homosexuella sammanhang. Att få ett ord med i resonemanget har varit uteslutet. Rösten har alltid klippt av när svadan tagit slut eller den för natten tilltagna portionen serverats.

I fortsättningen av skrivelsen framhöll Kejne, att han till en början tagit förföljelserna med ro men att sedermera inträffat en händelse som gjort honom en aning betänksam. Han redogjorde därefter för det Jon-sénska telefonsamtalet och pastor Johnssons besök hos honom på pingst-aftonen 1949. Vidare framhöll Kejne, att okynnespåringningarna ökat i omfattning sedan han kommit hem från sin utlandsresa och att han känt igen den röst som under ett års tid besvärat honom, inte minst på den syd-svenska svagt förnimbara brytningen och även vid tillfällen då en förställd finlandssvenska använts. Som nytt samtalsämne hade på sista tiden före-kommit uppgifter att Kejne misshandlat och slagit sin hustru halvt till döds. En del nätter hade spröda ynglingaröster vädjat om deltagande i de orgier som påstodos försiggå i Kejnes våning.

I en kommentar till de här berörda uppgifterna framhöll Kejne, att han utan att ens kunna förete skynten av någon slags bevisning icke kunnat undgå att fixera tanken vid en person som syntes känna till de kretsar där man visste varifrån alla de osanna beskyllningarna hade sitt upphov. Den åsyftade personen hade anhållit genom annan att få framförd till Kejne följande hälsning »jag har svurit på att jag skall ta livet av Kejne och snart nog skall den dj—ln få komma till sin himmel». Kejne uppgav här-

efter i skrivelsen att den som åsyftades var Malmberg och angav även dennes adress. Härefter lämnade Kejne en redogörelse för sin kontakt med Malmberg vid det tidigare berörda tillfälle den 2 mars 1948, när Kejne och Resar biträtt Eriksson vid avflyttningen från Malmberg.

Kejne nämnde i skrivelsen vidare, att han vid ett tillfälle för en teologie studerande Karl-Erik Hallquist, född 1920, som före Eriksson bott hos Malmberg, berättat om vad som förekommit beträffande Malmberg och fortsatte:

Hallquist sade sig då med bestämdhet veta att Malmberg, enligt vad Hallquist själv erfarit, var homosexuell. Sålunda hade Malmberg själv inför Hallquist skrutit över denna sin läggning. På Kejnes direkta fråga påstod också Hallquist, att Malmberg icke låtit Hallquist vara i fred nattetid under de månader, han varit Malmbergs hyresgäst.

Om Hallquist uppgav Kejne vidare, att Hallquist påstått sig veta, att Malmberg brukade uppträda som anonym telefonröst, och att Hallquist hade grundad anledning misstänka, att Malmberg anonymt ringt upp Hallquists värdinna och sagt sig vara från hälsovårdsnämnden samt velat varna för Hallquist som påstods vara behäftad med syfilis i smittosamt skede. Enligt Hallquist hade Malmberg tidigare förföljt människor i synnerhet i fall där han menat sig ha hållhake på sitt offer. Hallquist hade vidare enligt skrivelsen omtalat, att han i november 1948 mött Malmberg i Humlegården och att Malmberg då sagt att han beslutat sig för att ta livet av Kejne.

I anslutning till dessa uppgifter anförde Kejne i skrivelsen:

Hallquist vägrar inte att själv vittna i dessa angelägenheter, men bad mig enär träget att så långt möjligt låta honom stå utanför. I en rättsprocess ville han gärna inte figurera. Men skulle min sak vara »beroende av hans vittnesmål, ville han inte dra sig för att träda fram, emedan han betecknade Malmberg som samhällsvådlig».

Kejne omnämnde vidare i skrivelsen, att han i juli 1949 haft besök i sitt hem av en icke namngiven officer i frälsningsarmén och att telefonförföljelserna och telefonpåringningen till Westerberg då kommit på tal. Utan att Kejne nämnt namnet på någon som han kunde misstänka hade frälsningsofficeren sagt sig känna till en präst som brukade ha sin glädje i sådana förföljelser. På Kejnes fråga vad denne hette hade frälsningsofficeren svarat: Gösta Malmberg. Det hade överenskommit att frälsningsofficeren skulle kontakta Malmberg per telefon vilket också skedde.

I en vid skrivelsen fogad bilaga betecknad »Anonymt» lämnades följande redogörelse för frälsningsofficerens samtal med Malmberg.

Min (= frälsningsofficerens) bestämda uppfattning efter samtalet med Malmberg är den, att han hyser hat mot Kejne och vill honom illa. Malmberg hade många anklagelser riktade mot Kejne, bl. a. att han »förde ett dubbelliv».

1. Besökte restauranger och där berusade sig.
2. Var homosexuell.
3. Sökte på allt sätt manövrera ut sin chef, pastor Johnsson på stadsmissionen för att själv bli chef där.

4. Var mycket förslagen och hade »god tumme med polisen».

Samtalet avslutades med orden: »Detta är sagt i förtroende och må stanna oss emellan.» Orsaken varför jag vill framträda anonymt är den att jag dels fruktar repressalier från Malmbergs sida och dels icke vill bli inblandad i en eventuell rättegång.

Kejne avslutade ifrågavarande del av skrivelsen på följande sätt.

Jag kan av detta inte dra någon annan slutsats, än att Malmberg måste åtminstone känna till de kretsar som givit upphov till ryktesspridningen och antingen själv tro på dessa ting eller eljest medvetet bidra till beskyllningarnas omfattning. Jag har länge tänkt att renhårigt försöka få ett samtal med M. fördenskull, men har tvekat, när jag hört varningar uttalats med sådan skärpa, som t. ex. kand. Hallquist, som påstått sig vara ängslig för min personliga säkerhet. Jag överlämnar därför till kriminalpolisen denna berättelse till den verkan den kan ha. Vad jag känner behov av, är ingalunda att utkräva någon slags hämnd för några lidna oförrätter och besvär. Men jag behöver faktiskt äntligen få ett slut på denna sorgliga historia, innan den alldeles fördärvar både min arbetsro och mitt rykte.

I en särskild avdelning av skrivelsen under rubriken »Tillägg» berörde Kejne vad som förekommit i samband med den tidigare omnämnda hjälperksamheten i Humlegården. Därvid omnämnde Kejne de beskyllningar mot Fabian för homosexualitet som kommit till Westerbergs kännedom och av denne vidarebefordrats till Kejne. I detta sammanhang nämnde Kejne vidare, att en vaktmästare hos stadsmissionen, Karl Norsten, på grund av uppgifter som lämnats av en av Fabian till stadsmissionen hänvisad yngling misstänkt, att »allt inte var som det skulle vara» beträffande Fabian. Härjämte uppgav Kejne att Fabian sedermera uppsökt honom och frågat varför Kejne sagt att Fabian var homosexuell samt att Kejne då upplyst Fabian om att han av Westerberg hört de av denne uppgivna ryktena.

I detta sammanhang anförde Kejne i skrivelsen följande:

Jag har velat berätta vad som närmast ovan relaterats, därför, att det synes mig vara ett sällsynt sammanträffande, att namnet *Ake Westerberg* figurerar i två sådana sammanhang. Tanken kommer ju osökt att gå i den riktningen, att den som ringt in berättelsen om min ogärning natten till pingstaftonen avsiktligt valt denne tjänsteman bland alla assistenterna i barnavårdsnämnden.

Pastor Seved har vid ett tillfälle sagt mig, att han var säker på att hans vän Fabian hade en bekant som hette pastor Malmberg.

Kejne avslutade sin skrivelse på följande sätt.

Inom de här skildrade sfärerna ha ryktessmideriet om min person och förföljelsen i min telefon såvitt jag kan förstå sin källa. Vem som är primus motor vet jag inte, men ett är säkert att det för all socialvård kända faktum att de homosexuella i en stad som Stockholm utgör ett kraftigt frimureri, alltfört äger sin giltighet.

Jag ber nu polismyndigheten om bistånd att komma ur dessa människors klor. Min inblandning i deras affärer har förvisso inte hälsats med glädje, och kanhända ligger det skäl för mig i att vara en smula rädd åtminstone för deras osmakliga ryktessmiderier.

Vad Kejne i skrivelsen uppgivit angående telefonförföljelserna innefattade påstående om hemfridsbrott mot honom. Uppgifterna om telefonpåringningen till Westerberg pingstaftonen 1949 samt den anonyme fräls-

ningsofficerens telefonsamtal med Malmberg innefattade påståenden om ärekränkning mot Kejne. Omständigheterna pekade på att det var Malmberg eller möjligen Fabian som stod bakom förföljelserna. I ett fall, genom den anonyme frälsningsofficeren, var Malmberg direkt utpekad. Emellertid krävde ärendet uppenbarligen ytterligare utredning. — I övrigt förekommo i skrivelsen uppgifter som kunde tyda på homosexualitet såväl hos Malmberg (Hallquists uppgifter) som hos Fabian (uppgifter av Westerberg). Något stöd för en misstanke om att Malmberg eller Fabian gjort sig skyldig till *kriminell* homosexualitet förefanns däremot icke i skrivelsen.

Polisens handläggning av Kejnes skrivelse av den 30 augusti 1949.

I enlighet med Kejnes önskemål behandlade polisen skrivelsen av den 30 augusti 1949 såsom konfidentiell. Kommissarien Larsson låste in skrivelsen i sin skrivbordslåda och man avvaktade att något ytterligare skulle framkomma. Enligt vad Zetterquist uppgivit hade Kejne sagt sig ämna med hjälp av Resar och någon annan av sina bekanta ordna vakthållning i bostaden för att söka taga någon fridstörare på bar gärning. Zetterquist hade talat med Resar om saken och därvid sagt, att Resar på sin fritid kunde hjälpa sin vän Kejne med bevakningen. Zetterquist hade ansett, att Resar därvid om det behövdes kunde uppträda som polisman utan att vara avdelad för denna tjänst. Överkonstapeln Werner Winberg som var chef för en av första rotelns tre kommissioner, nämligen brandkommissionen med huvudsaklig uppgift att utreda bränder och hemfridsbrott, fick någon gång i slutet av september eller början av oktober 1949 under hand taga del av den hos Larsson förvarade skrivelsen. Avsikten härmed var att Winberg skulle erhålla kännedom om innehållet i skrivelsen för den händelse något skulle inträffa som kunde påkalla Winbergs ingripande. Enligt vad Winberg uppgivit hände det att han, när han hade sina vägar i trakten av Engelbrektsgatan, gick förbi det hus där Kejne bodde för att se om något anmärkningsvärt kunde iakttas.

Vakthållning i Kejnes bostad.

Redan innan Kejne ingivit sin skrivelse till polisen hade en av hans vänner, assistenten Bengt Göransson, några nätter i veckan på Kejnes anmodan hållit vakt i hans bostad med anledning av störningarna. Enligt Göransson hade fram till september månad en eller två nätter förekommit telefonpåringningar hos Kejne mellan klockan ett och två på natten. Under tiden från början av september till början av november turades Göransson, en assistent vid namn Olle Bergström och Resar om att tillbringa nätterna hos Kejne. Under denna tid förekommo icke några påringningar på Kejnes telefon nattetid och ej heller i övrigt inträffade enligt vad Bergström, Göransson och Resar uppgivit några störningar i vidare mån än att vid några tillfällen folk smög omkring i trappan utanför dörren till Kejnes bostad.

Inskriptioner i telefonkiosker.

En dag omkring mitten av oktober 1949 mottog Kejne på förmiddagen ett telefonsamtal från en person som icke uppgav sitt namn och som sade sig i en telefonkiosk vid Strandvägen ha sett en inskription genom vilken med angivande av Kejnes namn och telefonnummer gjordes häntydning om att Kejne var homosexuell. Tillsammans med Resar som tillbringat föregående natt i Kejnes bostad begav sig Kejne till den uppgivna telefonkiosken. De upptäckte där inskriptionen varvid Resar strök över Kejnes namn och telefonnummer för att bespara denne ytterligare påringningar. Senare på dagen blev Kejne på nytt uppringd av samma person som då presenterade sig såsom bankdirektör och sade sitt namn samt föreslog att de skulle träffas. Kejne och bankdirektören sammanträffade därefter vid två tillfällen på stadsmissionen. Före det andra av dessa sammanträffanden hade Kejne tagit kontakt med kommissarien Larsson varvid denne tillrätt Kejne att låta Resar från ett angränsande rum avlyssna vad som förekom vid samtalet, för den händelse detta kunde lämna någon ledtråd till författaren av inskriptionen. Något som kunde vara till hjälp för utredningen framkom emellertid icke. Över huvud torde bankdirektörens uppträdande i denna sak, vilket Kejne utförligt behandlat i sin bok »Om dessa tiga...», vara utan betydelse för den utredning varom nu är fråga.

Vid en undersökning av telefonkioskerna utmed Strandvägen fann Kejne att en inskription liknande den tidigare omnämnda fanns även i en annan kiosk vid samma gata.

Polisanmälan den 20 oktober 1949 och åtgärder i anledning därav. Överkonstapel Winberg insjuknar.

Med anledning av händelserna med kioskinskriptionerna överenskommo Resar och Kejne att man skulle göra en officiell polisanmälan för att få till stånd en utredning i ärendet. Den 20 oktober 1949 ingav Resar en samma dag dagtecknad, av honom undertecknad anmälan enligt vilken Kejne med hänvisning till den av honom tidigare till kriminalpolisen insända skrivelsen begärde undersökning, huruvida Malmberg och Fabian gjort sig skyldiga till brott. I anmälan angavs sålunda icke vilka brott som avsågos.

Enligt vad Winberg uppgivit blev han på eftermiddagen den 20 oktober kallad till Zetterquist hos vilken Resar då befann sig. Den av Resar uppsatta anmälan förelåg då utskrivnen. Med hänsyn till att Kejnes skrivelse av den 30 augusti, som utgjorde grund för anmälan, i första hand avsåg hemfridsbrott skulle utredningen handhavas av första kommissionens första rotel för vilken Winberg var chef. Zetterquist beordrade Winberg att bedriva utredningen med all energi och med åsidosättande av en del andra ärenden som icke voro direkt allvarliga och som man kunde låta vila.

Zetterquist uppgav vid den av underståthållare Wahlbäck företagna undersökningen, att man på ett tidigt stadium haft uppe frågan om Malmberg skulle höras rörande anmälningen, men att Zetterquist, så länge ej minsta tillstymmelse fanns till bevisning, att Kejnes misstankar voro grundade, ansett sig ej kunna ordna med att Malmberg kallades till förhör utan avvaktat bevis som skulle motivera det.

Beträffande sin befattning med ärendet dagarna närmast efter det anmälan inkommit har Winberg uppgivit följande. På morgonen den 21 oktober försökte Winberg att per telefon komma i kontakt med Kejne men träffade honom icke vare sig i bostaden eller på stadsmissionen. På eftermiddagen rapporterade Winberg förhållandet för Zetterquist och meddelade att Winberg ämnade tillsammans med kriminalkonstapeln Melin söka Kejne i bostaden för att se om något hänt. Winberg och Melin begåvo sig därefter till Kejnes bostad vid Engelbrektsgatan och ringde på vid dörren. Ingen öppnade emellertid vid ringningarna, ehuru de kunde höra att folk uppehöll sig i bostaden. Sedan de ringt på Kejnes telefon från en närbelägen affär träffade de Kejne och blevo insläppta. Winberg fick se lägenheten för att bilda sig en uppfattning om hur runnen lågo. Kejne som hade mycket brått då han skulle begiva sig till Långholmen för att hålla en predikan förklarade, att han endast ville vara i fred och icke var så benägen att utredningen skulle forceras för mycket. Därest något nytt inträffade skulle han kontakta Winberg. Både påföljande dag, den 22, och den 24 oktober som var en måndag ringde Winberg i telefon till Kejne men enligt vad denne uppgav hade icke något inträffat. På kvällen sistnämnda dag insjuknade Winberg i ryggskott. Winberg beräknade att han skulle vara borta endast några dagar men sjukdomen visade sig besvärligare än väntat och han kom att bli sjukskriven till den 28 november. Sedan Winberg sjuknat diskuterade Larsson med Zetterquist frågan om att låta någon annan övertaga ärendet men då sjukdomen beräknades bli kortvarig och då man hade personalbrist beslöts det att ärendet skulle vila till dess Winberg kom tillbaka.

Varningen till Kejne.

Kejne, som vid denna tid själv var livligt verksam för att åstadkomma utredning i ärendet, hade den 18 oktober tillsammans med Resar haft ett samtal med den förut omnämnde studeranden Eriksson som Kejne och Resar den 2 mars 1948 hjälpt att flytta från Malmberg. Vid samtalet den 18 oktober lämnade Eriksson uppgifter som kunde tyda på att Malmberg stod i homosexuellt förhållande till ynglingar som han hade i uppdrag att övervaka. — När här talas om övervakningsuppdrag avses i första hand dels övervakning av villkorligt dömda och dels tillsyn av villkorligt frigivna. Dessa övervakare och tillsynsmän sortera distriktsvis under skyddskonsulenter vilka föra register över övervakare och tillsynsmän, var inom sitt distrikt. Vidare förekommer tillsyn över ungdomliga lagöverträdare

som dömts till ungdomsfängelse och sedermera utskrivits på prov. Det senare slaget av tillsynsmän sortera under en central nämnd, ungdomsfängelsenämnden. — Troligen med anledning av Erikssons nyssnämnda uppgifter om Malmbergs förhållande till av honom övervakade ynglingar telefonerade Kejne den 20 oktober till första skyddskonsulentdistriktets expedition för att få uppgift om Malmbergs där registrerade uppdrag. Kejne talade därvid med t. f. skyddsassistenten fru Stina Svegländ som han förut haft att göra med i tjänsten.

Kejne har gjort gällande, att vad som förekommit vid detta samtal varit anmärkningsvärt dels såtillvida att det därvid framgått, att skyddskonsulentens registreringskort över Malmbergs uppdrag förkommit och dels därutinnan att Kejne genom fru Svegländ mottagit en varning från byråsekreteraren Harry Tibbling som då tjänstgjorde såsom t. f. sekreterare hos ungdomsfängelsenämnden. Då denna sak även kommenterats i pressen, har kommissionen ansett sig böra närmare belysa vad som förekommit i sammanhanget.

Angående innehållet i samtalet med fru Svegländ anförde Kejne i en skrivelse till polisen av den 24 oktober 1949.

En kvinnlig tjänsteman framförde pr telefon en hälsning från en högre ämbetsman, som jag obetydligt känner. Han innehar byråsekreterares tjänsteställning. Hälsningen löd så: »Säg till Kejne, att han inte gör sig allt för mycket ovän med Malmberg, om livet är honom kärt. Han måste förstå, att M. är en alltigenom ond människa.» Byråsekreteraren hade tillagt, att »om Kejne citerar detta för polisen, så skulle han förneka att han fällt yttrandet» och den kvinnliga tjänstemannen sade därtill: »Så rädd var han för Malmberg, fastän han inte hade haft någonting annat med honom att göra än att han hos M. besökt en där boende bekant och vidare pr telefon likaledes blott vid ett tillfälle efterfrågat denne vän.»

Fru Svegländ som hörts såväl hos polisen som inför kommissionen har berättat, att hon sedan flera år tillbaka vid olika tillfällen haft att göra med Kejne i tjänsten. Troligen efter den 1 augusti 1949 hade Kejne vid ett telefonsamtal med henne uttalat tvekan om Malmbergs lämplighet som övervakare. När Kejne vid ett senare tillfälle besökt skyddskonsulentexpeditionen hade hon och Kejne tillsammans sett på ett hos expeditionen förvarat kort över Malmbergs övervakningsuppdrag. Vid en överläggning i rådhusrätten i december 1948 angående villkorligt dömda hade hon framhållit, att Malmberg icke borde i fortsättningen anlitas som övervakare. Troligen i juni 1949 hade Kejne för henne omtalat, att han var utsatt för förföljelse från Malmbergs sida. Vid det nu ifrågavarande telefonsamtalet den 20 oktober 1949 hade Kejne ånyo beklagat sig över förföljelserna. Under samtalets gång hade Kejne också begärt uppgift på vilka övervaknings- och tillsynsuppdrag Malmberg hade enligt skyddskonsulentens register. Vid denna tidpunkt hade kortregistreringen ändrats till lösbladssystem. Därvid hade endast de löpande övervaknings- och tillsynsuppdragen överförts från korten till bladen. Korten hade arkiverats. På Kejnes förfrågan hade hon lämnat Kejne uppgift om Malmbergs på blad uppförda, aktuella upp-

drag. Det arkiverade kortet över Malmbergs upphörda uppdrag hade hon däremot icke kunnat finna. Att kortet saknades funne hon icke särskilt anmärkningsvärt, då det många gånger tagits fram och lätt kunnat försvinna i en akt som man sedan icke haft anledning taga befattning med. Hon ansåge det uteslutet, att någon med avsikt tagit bort kortet. Det kunde på annat sätt, t. ex. genom förfrågan hos rådhusrätten eller överståthållarämbetet, utrönas vilka övervaknings- och tillsynsuppdrag Malmberg tidigare innehåft. Vid den nu aktuella tidpunkten, den 20 oktober 1949, hade Malmberg endast två övervakningar hos skyddskonsulenten och fru Svegländ hade därför erbjudit sig att hos ungdomsfängelnsnämnden efterhöra, om Malmberg hade några tillsynsuppdrag där. Under det hon bett Kejne vänta i telefonen hade hon i en annan telefon ringt till ungdomsfängelnsnämndens kansli. Hon hade först talat med ett kvinnligt kanslibiträde och frågat, om Malmberg hade några tillsynsuppdrag hos nämnden. I detta sammanhang hade fru Svegländ uppenbarligen nämnt Kejnes namn. Byråsekreteraren Tibbling hade nämligen övertagit samtalet och till fru Svegländ yttrat ungefär följande: »För Guds skull, säg till Kejne, att han inte har med Malmberg att göra.» Tibbling hade sålunda velat varna Kejne men om det var så starkt, att det gällde livet, kunde hon icke säga. Det trodde hon dock icke. På fråga av fru Svegländ, om hon fick framföra denna hälsning till Kejne, hade Tibbling svarat jakande. Troligen hade hon även frågat Tibbling, om Kejne fick ringa upp honom. Hon hade därefter återtagit telefonsamtalet med Kejne och därvid till denne framfört Tibblings yttrande.

Tibbling som hörts dels hos polisen i december 1949 och i maj 1950 och dels inför kommissionen har uppgivit, att han vid ett par tillfällen haft kontakt med Kejne i tjänsten och fått ett mycket gott intryck av denne. Malmberg hade Tibbling aldrig träffat. På sommaren 1947, när Tibbling varit bosatt i Uppsala men tjänstgjort i Stockholm å fångvårdsstyrelsen, hade det ibland inträffat, att han på kvällarna icke hunnit resa hem till Uppsala. Han hade då några gånger övernattnat hos en kamrat, byråsekreteraren i medicinalstyrelsen Timelius, som hyrde rum hos Malmberg. Genom Timelius hade Tibbling erfarit, att Malmberg hade sitt levebröd genom rumsuthyrning och predikoverksamhet. Tibbling hade också av Timelius hört, att denne och Malmberg vid något tillfälle druckit sprit tillsammans sent på natten så att Malmberg, som dagen efter hållit en predikan, enligt vad han uppgivit varit nära att svimma i predikstolen. Genom dessa upplysningar hade Tibbling kommit till den uppfattningen, att Malmberg var en skumfigur. Tibbling som genom sin befattning i ungdomsfängelnsnämnden kände till att Malmberg hade en del tillsynsuppdrag hade fått en känsla av att Malmberg icke lämpade sig för sådana uppdrag och hade till en av nämndens ledamöter framfört sina betänkligheter härutinnan. Tillräckliga skäl att avsätta Malmberg som tillsynsman hade Tibbling icke funnit föreligga men det hade varit hans avsikt att för nämnden framlägga sina iakttagelser beträffande Malmberg, därest fråga om nya uppdrag för denne uppkommit, vilket dock icke blivit fallet. — Beträffande hans nu åsyftade telefonsamtal

med fru Svegländ den 20 oktober 1949 uppgav Tibbling till polisen i december 1949, att fru Svegländ vid samtalet bett honom hjälpa Kejne att skaffa namn på från ungdomsfångelse frigivna personer för vilka Malmberg var tillsynsman och att Tibbling i samband därmed uttalade sin personliga uppfattning om Malmberg och troligen yttrade något om att Kejne icke »skulle bråka» med Malmberg. Inför kommissionen har Tibbling förklarat, att det för honom kvarstående intrycket av telefonsamtalet var, att fru Svegländ ville att Tibbling skulle sätta sig i förbindelse med Kejne, därför att denne önskade hjälp med anledning av någon schism mellan honom och Malmberg. Tibbling hade icke ansett sig ha anledning att i något sådant ärende taga kontakt med Kejne. Under samtalet hade Tibbling till fru Svegländ yttrat något om att Kejne skulle akta sig så han icke blev inblandad i någonting med Malmberg. Vilken form hans yttrande hade kunde han icke erinra sig, men han hade ansett sig icke behöva välja orden. Han hade den uppfattningen, att Kejne var en mycket förnämlig person och att Malmberg var en pajas. Det hade varit självfallet, att fru Svegländ skulle få framföra Tibblings yttrande till Kejne.

Den 21 oktober, dagen efter det här omnämnda telefonsamtalet mellan Kejne och fru Svegländ, telefonerade Kejne på nytt till fru Svegländ och lät fröken Brita Hultman som tidigare tjänstgjort på stadsmissionen genom en påkopplad mikrofon avlyssna vad som yttrades. Vid polisförhör den 12 december 1949 uppgav fröken Hultman, att den första delen av det av henne avlyssnade samtalet gällt ett från skyddskonsulentexpeditionen förkommet kort och att fru Svegländ sagt sig icke kunna förstå hur kortet kommit bort. Protokollet över förhöret med fröken Hultman, vilket hölls av Winberg innehåller vidare följande upplysningar om samtalet.

Pastor Kejne framställde därpå frågan till fru Svegländ, om det var sant, att byråsekreteraren genom henne låtit hälsa, att därest pastor Kejne var rädd om sitt liv, så skulle han ej låta saken gå vidare, eller driva saken längre angående denne man. Orden kan fröken Hultman ej direkt komma ihåg, men var det ungefär de här ovan relaterade som yttrades vid tillfället.

Fru Svegländ hade därpå under samtalets gång vid flera olika tillfällen yttrat, att det var »hemskt det här». Därmed hade tydligen fru Svegländ åsyftat hela saken, i vilken även ingick, att pastor Kejne skulle vara utsatt för förföljelse.

Vid avlyssnandet hade ej fröken Hultman gjort några anteckningar medan däremot pastor Kejne under samtalets gång gjorde en del anteckningar som fröken Hultman även under samtalet tog del av.

Under den utredning i ärendet som sedermera i maj 1950 företogs av polisen ingav Kejne till polisen ett av fröken Hultman undertecknat intyg av den 10 januari 1950 rörande vad som förekom vid det av henne avlyssnade telefonsamtalet mellan Kejne och fru Svegländ. Detta intyg innehöll följande.

Första delen av samtalet gällde ett registerkort över en övervakare, »pastor» Malmberg, vilket pastor Kejne bett fru Svegländ plocka fram vid ett telefonsamtal dagen förut. Fru Svegländ hade trots ivrigt letande ej lyckats få tag i kortet och uttryckte sin förvåning och bestörtning häröver.

Andra delen av samtalet bestod av en konkret fråga från pastor Kejne, varpå fru Svegländ gav ett konkret svar.

Pastor Kejne frågade nämligen fru Svegländ: »Var det verkligen sant detta, att byråsekreteraren genom Dej låtit hälsa, att om jag vore rädd om mitt liv, skulle jag icke driva saken M. till sin spets.»

Härpå svarade fru Svegländ utan tvekan ja. Flera gånger under samtalet yttrade fru Svegländ: »Det är för hemskt detta», och menade därmed inte enbart det som telefonsamtalet rörde sig om utan hela »saken M».

I den förut omnämnda skrivelsen till polisen av den 24 oktober återopade Kejne såsom bilaga ett med Resars namn underskrivet sammandrag av ett telefonsamtal som Kejne haft samma dag med Tibbling (i sammandraget betecknad som byråsekreterare X) och som avlyssnats av Resar med hjälp av en extra hörlur. Enligt detta sammandrag hade Kejne vid samtalet med Tibbling hänvisat till fru Svegländs hälsning, vari Kejne allvarligt varnades för att göra sig till ovän med Malmberg. Tibbling hade till en början ställt sig helt oförstående men sedan sagt, att det kanske vore bäst om Tibbling och Kejne träffades. Kejne hade berättat om bl. a. det »Jonsénska» telefonsamtalet och det därav föranledda besöket i hans bostad på pingstaftonens morgon 1949. Då Kejne härefter frågat, om Tibbling tyckte att Kejne skulle draga sig för att söka klarlägga en sådan beskyllning, hade Tibbling svarat, att det var ett allmänt samhällsintresse att få fast den skyldige. På fråga av Kejne angående Tibblings uppfattning om Malmberg hade Tibbling sagt sig tro, att Malmberg var sinnessjuk och en utpressartyp som Kejne borde akta sig noga för. Tibbling hade vidare sagt sig anse, att de personer som på pingstaftonen 1949 enbart med ledning av ett anonymt telefonsamtal tagit sig in i Kejnes lägenhet gjort sig skyldiga till ett hemfridsbrott som borde åtalas. I detta sammanhang hade Tibbling erbjudit sig att åtaga sig Kejnes sak.

Tibbling har om det här berörda telefonsamtalet mellan honom och Kejne inför kommissionen berättat i huvudsaklig överensstämmelse med det av Resar upprättade sammandraget av samtalet, varjämte Tibbling tillagt, att han, när han fått höra att Kejne ämnade göra polisanmälan, förklarat sig icke kunna stå för sina yttranden om Malmberg.

Kejne har fäst stort avseende vid den här behandlade episoden och ägnat den ett särskilt kapitel i den av honom utgivna boken »Om dessa tiga . . .», där han anfört bl. a. följande.

Det var sålunda ett faktum, att en man i ansvarig ämbetsmannaställning skickat en ganska makaber hälsning och därtill i ett tre kvarts timmes långt telefonsamtal ytterligare gjort sådana kommentarer till denna hälsning att man nödvändigt måste fråga sig vad som egentligen var meningen. Låg det manne någonting bakom alltsammans?

Kommissionen.

Kommissionen vill för sin del till en början framhålla, att varje anledning saknas att antaga, att någon å skyddskonsulentexpeditionen anställd person skulle i syfte att skydda Malmberg ha undanskaffat det arkiverade register-

kortet över Malmbergs övervaknings- och tillsynsuppdrag under skyddskon-
sulentens uppsikt. Möjlighet förelåg att på annat sätt än genom registerkor-
tet skaffa upplysning om Malmbergs uppdrag. Det må också anmärkas, att
Malmberg själv under polisens utredning i juni 1950 på anmodan tillhanda-
höll en fullständig förteckning över sina löpande och upphörda uppdrag
som övervakare och tillsynsman. — Vad angår den till Kejne framförda
varningen må erinras om att intet framkommit som tyder på att Tibbling
om Malmberg hade annan kännedom än att Tibbling genom Timelius fått
ett allmänt intryck av att det var något skumt med Malmberg. Tibbling
torde sålunda ej haft skäl att antaga, att det skulle var förenat med nå-
gon särskild fara att få Malmberg till fiende. På denna grund förefaller det
föga rimligt att, oavsett vilket ordval som använts, Tibbling med sitt utta-
lande kan ha avsett att framföra någon varning av mera allvarlig inne-
börd. Det förefaller sannolikt, att Tibbling vid sitt samtal med fru Svegländ
yttrat sig överdrivet och på ett sätt som han icke skulle gjort, om han känt
till den föreliggande situationen. Måhända har också fru Svegländ, när hon
för Kejne återgivit Tibblings yttrande, oavsiktligt givit detta en något
starkare skiftning. Att Tibblings yttrande och fru Svegländs återgivande
därav haft den tillspetsade form som Kejne angivit i sin skrivelse till po-
lisen synes med hänsyn till fru Svegländs egen uppgift mindre sannolikt.
Bortsett från vilken form den till Kejne framförda hälsningen än må ha haft
måste av omständigheterna anses framgå, att Tibbling med sitt ifrågavarande
yttrande icke avsett att skydda Malmberg utan i stället i Kejnes eget in-
tresse velat avråda denne från att vidare driva saken mot Malmberg. I själva
verket föreligger en omständighet som tyder på att Kejne kommit till en
sådan insikt. Vid ett besök som Kejne i januari 1950 avlade hos justitie-
minister Zetterberg förde Kejne bl. a. episoden med Tibbling på tal och de
kortfattade anteckningar om Kejnes synpunkter på ärendet som Zetterberg
gjorde vid tillfället innehålla härutinnan följande: »Byråsekr. v. Fångvår-
den (nog oskyldig).» (Se s. 241.)

Skrivelse från Kejne till polisen den 24 oktober 1949.

Under Winbergs sjukledighet, som enligt vad förut anförts började den
25 oktober, inkom den 29 oktober till kriminalpolisen Kejnes i det föregå-
ende omnämnda skrivelse av den 24 i samma månad. Denna skrivelse som
av Zetterquist överlämnades till Larsson för vidarebefordran till Winberg
vid dennes återinträde i tjänst innehöll i huvudsak följande. Under septem-
ber och oktober (1949) hade Kejne vid ett flertal tillfällen blivit störd natte-
tid av personer som av allt att döma velat bereda sig tillträde till hans vå-
ning. Vid ett tillfälle hade förekommit häftiga signaler på hans dörr och
vid ett annat tillfälle hade han väckts av häftiga bultningar på dörren. Några
nätter senare måste någon ha försökt att med våld öppna tamburdörren,
enär handtaget på morgonen varit avbrutet så att det hängt slappt och fallit
ur. Handtaget hade måst lämnas till reparation i en angiven järnaffär. Ett

par nätter senare syntes någon ha försökt praktisera sig in genom att använda falsk nyckel vilket framgått av att låset icke fungerat och att en tillkallad låssmed uppgivit att felet icke kunnat uppstå annat än genom användning av oriktig nyckel. På grund av det inträffade hade Kejne i samråd med Resar ordnat vakthållning i bostaden. Vid flera tillfällen hade man kunnat höra steg i förstugan men man hade icke lyckats överraska inkräktarna. Enligt skrivelsen hade telefonföljelsen helt avstannat samtidigt med att den nattliga fridstörningen satt in. — I skrivelsen berörde Kejne vidare sin kontakt med den förut omnämnde bankdirektören och i en till skrivelsen fogad bilaga återgavs de inskriptioner om Kejne som stått att läsa i två telefonkiosker vid Strandvägen. — Kejne omnämnde också såsom närmare berörts i det föregående sitt telefonsamtal med fru Svegländ.

I skrivelsen, vari Kejne sade sig vara ängslig för ett upprepande av händelsen pingstaftonen 1949 och hysa oro för undermineringen av hans rykte i stil med de relaterade inskriptionerna, anförde Kejne avslutningsvis följande.

Jag anhåller alltså om kriminalpolisens benägna hjälp att utreda dessa sammanhang. Jag understryker, att jag icke har nog starka skäl att misstänka någon bestämd gärningsman, men har på känn att någon eller några av mig i min förra skrivelse omnämnda personer sitter inne med vetskap om var upphovet till förföljelsen är att söka. Referat från några samtal i ärendet bifogar jag i form av bilagorna 2—4.

En av de vid skrivelsen fogade bilagorna utgjordes av anteckningar som förts under de samtal Kejne och Resar enligt vad förut berörts haft den 18 oktober 1949 med studeranden Eriksson. Enligt anteckningarna hade Malmberg någon tid efter Erikssons inflyttning som skett omkring den 15 januari 1948 börjat berätta intima detaljer ur sitt liv. Han hade ofta brukat förtära alkohol och då skrutit över sitt förhållande till olika kvinnor och detaljerat skildrat sina intima förbindelser med dem. Vid ett tillfälle hade han talat om en pojke som han övervakade och som ertappats med homosexualitet. Detta hade Malmberg tagit i livligt försvar och menat vara ett sätt att tjäna pengar på. I anslutning härtill innehöllo anteckningarna följande.

Ofta förekom besök av pojkar hos M. E. fick den uppfattningen att M. övervakade dessa. Någon av dessa var ovan omtalade homosex. Kom ofta sent på nätterna och antagligen sov de inne hos M. När E. gick på morgonen hade de gått på natten. Vet därför inte hur många. Troligen kom ett par tre konstant då och då. Vet inte om homosex. förhållande rådde med M. och dessa. Men de sov alltid hos M. som bara hade en säng för dem och sig gemensamt, den var bred. Drog den bestämda slutsatsen att M. och dessa delade rum. Tror sig ha en minnesbild av att han sett M. och dessa i samma säng.

Enligt anteckningarna hade Eriksson vidare uppgivit, att Malmberg vid ett tillfälle omkring mitten av februari vid tvåtiden på natten kommit in till Eriksson. Malmberg som varit spritt naken och verkat påstruken hade ytttrat till Eriksson »kom ska du få se något djäkligt trevligt». Eriksson hade följt med till Malmbergs rum. Där hade en flicka legat helt avklädd i Malm-

bergs säng tillsammans med en av de pojkar som brukade besöka Malmberg och övernatta på hans rum. Pojken som också var alldeles avklädd hade när Eriksson och Malmberg kommo in i rummet samlag med flickan. Denna verkade nästan medvetlös och reagerade ej på minsta sätt. Malmberg uppgav flickans ålder till 16 år. Under tiden samlaget pågick hade Malmberg tagit på sig flickans underkläder och dansat omkring. Malmberg hade till Eriksson sagt, att han själv nyss haft samlag med flickan. Eriksson hade förskräckt sprungit tillbaka in i sitt rum. — Bland speciella iakttagelser Eriksson gjort var att Malmberg skröt över att han brukade roa sig med att ringa till människor som han visste voro borta och säga att t. ex. vattenledningen sprungit läck. Malmberg tycktes i hög grad njuta av att chockera människor och se dem fyllda av ångest. Ibland hade han visat snuskiga nakenfotografier tagna av honom själv i våningen. Malmberg hade ett titthål i väggen för den som ville se hans sexuella orgier. Titthålet var dolt medelst ett skynke på vilket hängde ett krucifix. — Anteckningarna innehöllo vidare en redogörelse för vad om förekommit mellan Malmberg och Eriksson vid dennes avflyttning från Malmberg den 2 mars 1948.

En annan av de vid skrivelsen av den 24 oktober 1949 fogade bilagorna utgjordes av anteckningar förda under samtal med den tidigare omnämnde studeranden Hallquist den 22 oktober 1949. (Huruvida Resar varit närvarande vid detta samtal framgår icke.) Enligt anteckningarna hade Hallquist bott hos Malmberg olika perioder åren 1943, 1944, 1946 och 1947. I anteckningarna namngåvos dels ett flertal personer som hyrt rum hos Malmberg, dels några personer som tillhörde Malmbergs umgänge och dels två ynglingar som stodo under övervakning av Malmberg. Beträffande en av de övervakade, som angavs heta Jansson, förekom följande uppgift: »Möjligen hade Malmberg sex.förhållande med Jansson som han bjöd ut på krog.» Enligt anteckningarna hade Hallquist själv hört Malmberg i telefon förställa sin röst. Ofta valde han då att förställa rösten till kvinnoröst och oftast brukade han avslöja sig mot slutet. Även Hallquist förklarade sig känna till ett av ett draperi dolt titthål till Malmbergs rum. Vidare förekom i anteckningarna följande uppgift: »H. har sig verkligt bekant, att Malmberg brukat bjuda på sprit för att sedan homosexuellt utnyttja ynglingen i fråga. Blandade ibland fenedrin ihop med brännvin enligt vad han sagt.» Hallquist hade vidare hört, att Malmberg i mars 1948 uttalat sin ilska över Kejne som han ansåg ha gjort sig skyldig till hemfridsbrott hos Malmberg. Hallquist hade träffat Malmberg sista gången i augusti 1948, då han mött denne på gatan. Malmberg hade därvid frågat, hur Kejne mädde, och yttrat: »Du ska nog hälsa honom Kejne, att jag skall sticka ut ögonen på honom. Jag hoppas han får det bra i sin djäkla himmel.»

Kejnes nu behandlade skrivelse av den 24 oktober 1949 innehöll icke några påståenden om att i ärendet skulle föreligga andra brott än de av honom tidigare påtalade, nämligen hemfridsbrott och ärekränkning. Emel-

lertid innehöllo de vid skrivelsen fogade anteckningarna från samtal med Eriksson och Hallquist uppgifter som gävo anledning till misstanke, att Malmberg gjort sig skyldig till *kriminell* homosexualitet i förhållande till ynglingar som stodo under hans övervakning eller tillsyn.

Skrivelse från Kejne till polisen den 26 oktober 1949.

I skrivelse den 26 oktober 1949 till kriminalpolisintendenten framhöll Kejne, att det skulle vara av utomordentligt värde om kriminalpolisen hos fångvårdsstyrelsen begärde avskrift av kortet över Malmbergs övervakningar. Kejne omnämnde i skrivelsen, att han fått uppgift, att kortet icke kunde påträffas, och att överdirektören för fångvårdsstyrelsen utlovat, att man icke skulle spara någon möda för att få fram uppgifterna.

Någon omedelbar åtgärd företogs icke från polisens sida med anledning av Kejnes nyssnämnda framställning, då utredningen av ärendet under Winbergs sjukdom låg nere. Winberg har uppgivit, att han under den tid han var sjuk minst fem gånger telefonerade till sina kolleger och talade om ärendet samt att han då fick uppgift att något nytt inte hade inträffat.

Uppgift till polisen att Malmberg ärekränkt Kejne.

Den 23 november 1949 ingav Resar en promemoria angående ett telefonsamtal dagen förut mellan en frälsningssoldat, som ville vara anonym och som i promemorian kallades Anders, samt Malmberg. (Frälsningssoldaten var den i Kejnes första skrivelse omnämnde frälsningsofficeren, vilket dock icke angavs i Resars promemoria.) Samtalet som avlyssnades av Resar med hjälp av en tillkopplad hörlur synes ha anordnats i syfte att skaffa bevisning mot Malmberg. På fråga av »Anders», om Malmberg hörde vem det var som ringde, undrade Malmberg om det var Fabian. Sedan »Anders» gett sig till känna omtalade han, att han hade för avsikt att i sin hemstad anordna ett möte och att han hade tänkt sig att några prästmän skulle medverka samt att Kejnes namn kommit på tal i det sammanhanget. Malmberg reagerade då kraftigt och yttrade: »Ja, ser du, det är nog icke så bra. Hans stjärna är nämligen i dalande. Det är litet konstigt med honom. Det är en smygsupare, ser du. Han har visserligen icke någon motbok men han sitter jämt på Reisen och tar ut sin ranson. Så är det visst något kuckel han har för sig med pojkar också.»

Genom den nu berörda promemorian hade förebringats viss bevisning om att Malmberg gjort sig skyldig till ärekränkning mot Kejne. Med hänsyn till det sätt varpå samtalet upplagts kunde dock måhända Malmbergs uttalanden anses mindre kränkande än om de fällts spontant.

Winberg återinträder i tjänst. Polisens åtgärder för att skaffa uppgifter angående Malmbergs uppdrag såsom övervakare och tillsynsman.

Den 28 november återinträdde Winberg i tjänst efter sin sjukdom. Han tog då del av de handlingar, som under hans bortovaro inkommit i ärendet, d. v. s. Kejnes den 24 oktober dagtecknade och den 29 i samma månad inkomna skrivelse med de därvid fogade uppgifterna av Eriksson och Hallquist, Kejnes framställning av den 26 oktober att polisen skulle från fångvårdsstyrelsen inhämta uppgift angående Malmbergs övervakningar och Resars promemoria av den 23 november angående det avlyssnade telefonsamtalet med Malmberg. Winberg hade också ett samtal med Zetterquist om ärendet. Enligt vad Zetterquist och Winberg uppgivit hade man då klart för sig, att Malmberg på grund av Erikssons och Hallquists berättelser kunde misstänkas för kriminell homosexualitet. Zetterquist och Winberg ha emellertid förklarar, att de ansågo sig sakna anledning att höra Eriksson och Hallquist dels därför att berättelserna såsom upptagna av en polisman troddes vara riktigt återgivna och dels därför att uppgifterna betraktades såsom alltför svaga.

Uppgifter från skyddskonsulentexpeditionen.

Däremot beslöt man sig för att, såsom Kejne begärt i sin skrivelse den 26 oktober, inhämta uppgift angående Malmbergs uppdrag som övervakare och tillsynsman. Av föreliggande handlingar i ärendet synes framgå, att Zetterquist den 28 eller 29 november begärt upplysning härom antingen direkt hos skyddskonsulenten i första distriktet (vilken hade sina lokaler i samma hus som fångvårdsstyrelsen och som i likhet med övriga skyddskonsulenter sorterar under fångvårdsstyrelsen) eller via överdirektören Göransson. Troligen den 7 december 1949 inkom nämligen till Zetterquist från skyddskonsulenten i första distriktet en skrivelse, dagtecknad den 30 november, vari på begäran lämnades uppgift om de personer för vilka Malmberg innehaft och innehade övervaknings- och tillsynsuppdrag inom distriktet. Enligt skrivelsen hade Malmberg innehaft ett övervakningsuppdrag, som upphört i juli 1949. Därjämte innehade han alltjämt två övervakningsuppdrag som båda meddelats honom år 1948. I skrivelsen angavs, att Malmberg dessutom fungerat såsom tillsynsman för från ungdomsanstalt på prov utskrivna. — Skrivelsen var försedd med följande påskrift av chefen för fångvårdsstyrelsen, överdirektören Göransson: »Överlämnas till kriminalpolisintendenten Zetterquist. I vad angår personer, utskrivna på prov från ungdomsfängelse, kan ungdomsfängelsenämnden lämna de önskade upplysningarna. Stockholm 6/12 49. Hardy Göransson.»

Uppgifter från ungdomsfängelsenämnden.

Under den tid ärendet låg kvar hos polismyndigheten inkommo inga upplysningar från ungdomsfängelsenämnden rörande Malmbergs uppdrag hos nämnden. Wahlbäck tillfrågade under sin utredning Zetterquist var-

för uppgifter ej inforrats om vilka från ungdomsanstalt utskrivna, som Malmberg var tillsynsman för. Zetterquist uppgav då (s. 77 i Wahlbäcks utlåtande), att han telefonledes hänvänt sig härom till ordföranden i ungdomsfängelsenämnden, justitierådet C. G. Hellquist, vilken utlovat att Zetterquist skulle få de begärda uppgifterna. Huruvida uppgifterna sedan kommit kriminalpolisen till handa hade Zetterquist ej kontrollerat. — Winberg uppgav enligt Wahlbäcks utlåtande (s. 82) att han icke erinrade sig något om att försök gjorts hos ungdomsfängelsenämnden att få uppgift på personer för vilka Malmberg av nämnden fått tillsynsuppdrag. Ett svagt minne hade han dock av att Zetterquist nekats få uppgifter därom. — I sina egna uttalanden anförde Wahlbäck bland annat, att uppgift om de från ungdomsanstalt på prov utskrivna, för vilka Malmberg var eller varit tillsynsman, inforrades först den 20 maj 1950, ehuru Göransson fäst Zetterquists uppmärksamhet på denna kategori redan den 6 december 1949. Att hänvändelse i saken av Zetterquist gjorts till justitierådet Hellquist hade enligt Wahlbäck icke kunnat verifieras och omständigheterna talade mot att något samtal i saken förekommit mellan Zetterquist och Hellquist.

Med skrivelse den 13 oktober 1950 till kommissionens ordförande överlämnade Zetterquist i avskrift en av honom den 7 juli 1950 upprättad anmälan till riksdagens justitieombudsman med vissa anmärkningar mot den av Wahlbäck verkställda utredningen. Zetterquist framhöll i skrivelsen den 13 oktober, att han, som ursprungligen avsett att omedelbart ingiva nämnda anmälan till justitieombudsmannen men sedermera avstått därifrån, icke ville undanhålla kommissionen anmärkningarna. I sin skrivelse av den 7 juli anförde Zetterquist i nu förevarande hänseende i huvudsak följande. Wahlbäcks fråga om inforrande av uppgift om Malmbergs uppdrag som tillsynsman över från ungdomsanstalt utskrivna hade Zetterquist fullständigt besvarat så, att han i första hand vänt sig till nämndens sekreterare, byråsekreteraren i fångvårdsstyrelsen Torgny Lindberg, men att denne, som var tjänstledig, hänvisat till Hellquist samt att Zetterquist hade ett bestämt minne av att han talat även med denne. I senare delen syntes, framhöll Zetterquist i skrivelsen, hans uppgift ha berott på ett minnesfel. Vid ett samtal som Zetterquist sedermera haft med Lindberg hade denne erinrat sig Zetterquists hänvändelse till honom och även sagt sig minnas, att han till Zetterquist uppgivit, att Malmbergs tillsynsuppdrag hos nämnden troligen alla hade upphört. Därest Wahlbäck besvärat sig med att genom en enkel telefonpåringning delge Zetterquist resultatet av sin förfrågan hos Hellquist, skulle, anförde Zetterquist, Wahlbäck blivit upplyst om Zetterquists minnesfel. Genom en förfrågan hos sekreteraren i ungdomsfängelsenämnden skulle Wahlbäck då fått bekräftelse på att Zetterquist verkligen hänvänt sig till nämnden. Genom sin underlåtenhet att kollationera de båda motstridiga uppgifterna och förhöra sig om anledningen till att de ej stämde med varandra, vilket syntes tillhöra de mest elementära skyldigheter som åvilade en objektiv utredningsman, hade Wahlbäck låtit Zetterquist inför offentligheten framstå såsom en mindre trovärdig person, »för att nu använda ett mildt uttryck».

Inför kommissionen har Zetterquist uppgivit, att han antagligen levat i den tron, att det gått en framställning till ungdomsfängelnsnämnden, eftersom han icke låtit efterhöra resultatet. Möjligen hade det förhållit sig så, att Zetterquist talat med Winberg om att uppgifterna skulle införskaffas och att saken sedan fallit Zetterquist ur minnet.

Winberg har inför kommissionen i denna del berättat i huvudsak följande. Sedan man mottagit skrivelsen från skyddskonsulenten med påteckning om hur uppgift rörande Malmbergs tillsynsuppdrag beträffande från ungdomsanstalt utskrivna kunde erhållas, hade man hos polisen fått kännedom om att den av Kejne omnämnde byråsekreterare, som låtit till Kejne framföra en hälsning, att han skulle akta sig för Malmberg, var Tibbling. Denne tjänstgjorde tillfälligt såsom sekreterare i ungdomsfängelnsnämnden och var sålunda den till vilken hänvisning lämnats för erhållande av uppgift rörande Malmbergs uppdrag som tillsynsman över från ungdomsanstalt utskrivna. Då man ansett sig ha anledning till misstanke, att en hänvändelse till Tibbling, som antogs ha förbindelse med Malmberg, skulle kunna medföra att denne varnades, hade Zetterquist beslutat att söka få uppgifterna genom den ordinarie sekreteraren i nämnden, Lindberg. Winberg hade själv varit närvarande, när Zetterquist telefonerat till Lindberg, och hade hört Zetterquists fråga, huru man skulle gå till väga för att få uppgifterna utan att Tibbling skulle få kännedom om att de infordrats. Såvitt Winberg erinrade sig hade Zetterquist efter samtalet sagt, att det stötte på stora svårigheter att få uppgifterna utan att Tibbling skulle få kännedom om saken. Frågan hade även senare diskuterats mellan Winberg och Zetterquist. Några uppgifter från ungdomsfängelnsnämnden hade emellertid icke inkommit. Man hade avvaktat att Lindberg skulle återkomma i tjänst.

I ett skriftligt tillägg till sina uppgifter inför kommissionen har Zetterquist anfört, att han, efter det han lämnat de förut återgivna uppgifterna inför kommissionen, av Winberg påmints om vad som förekommit och då erinrat sig, att anledningen till att Zetterquist vänt sig till byråsekreteraren Lindberg varit den av Winberg uppgivna. Vid sin hänvändelse till Lindberg hade Zetterquist blivit tillrådd att vända sig till ungdomsfängelnsnämndens ordförande, justitierådet Hellquist. Möjligen hade Zetterquist resonerat så, att Hellquist knappast kunde få uppgifterna utan att fråga Tibbling, och därför beslutat sig för att vänta med att begära uppgifterna från ungdomsfängelnsnämnden till Lindbergs återinträde i tjänst. Sannolikt hade Zetterquist vid ifrågavarande tid fått upplysning om att Lindbergs tjänstledighet från nämnden skulle upphöra med utgången av 1949. Omkring den 10 januari 1950 hade Zetterquist genom Winberg fått kännedom om att Kejne begärt, att ärendet skulle överlämnas från polisen till åklagarmyndigheten. Troligen hade Zetterquist då funnit sig sakna anledning att på nytt vända sig till ungdomsfängelnsnämnden och ansett att en sådan hänvändelse borde göras av den åklagare som skulle få hand om ärendet.

Byråsekreteraren Lindberg som hörts inför kommissionen har vitsordat, att han vid något tillfälle i början av december 1949, då han var ledig från

sin tjänst såsom sekreterare i ungdomsfängelnsnämnden (med Tibbling som vikarie), fått en telefonpåringning från Zetterquist angående Malmbergs övervakningsuppdrag hos nämnden. Lindberg hade därvid framhållit, att det var lämpligt att nämnden erhöi en skriftlig framställning i saken med angivande av det syfte för vilket de begärda uppgifterna skulle användas. Zetterquist hade av Lindberg fått rådet att vända sig till nämndens ordförande. Under samtalet hade Lindberg yttrat att, såvitt han mindes, Malmberg icke haft några uppdrag hos nämnden på några år. Vilken form detta yttrande haft vore Lindberg icke alldeles säker på. Möjligen hade Lindberg också sagt, att Malmberg icke heller skulle komma att erhålla några tillsynsuppdrag i fortsättningen. Lindberg hade nämligen vid samtalet med Zetterquist ett allmänt minne av att Malmberg icke fått några nya uppdrag. I syfte att kontrollera sistnämnda uppgift hade Lindberg sedermera från nämndens kansli låtit hämta den där förvarade förteckningen över Malmbergs tillsynsuppdrag. — Vad Lindberg anfört i sistnämnda hänseende har bekräftats genom en uppgift av Tibbling, att han till Lindberg överlämnat den omnämnda förteckningen. — Huruvida vid samtalet mellan honom och Zetterquist varit tal om, när Lindberg skulle återinträda i tjänst hos ungdomsfängelnsnämnden, kunde Lindberg icke erinra sig, men han hade icke vetat något därom förrän några dagar före julen 1949.

Kommissionen.

Vad som förekommit inför kommissionen i förevarande del av ärendet utvisar, att Zetterquist såsom han uppgivit gjort förfrågan i syfte att från ungdomsfängelnsnämnden erhålla uppgift om Malmbergs tillsynsuppdrag hos nämnden. Att denna förfrågan gjorts icke hos nämndens ordförande utan hos dess sekreterare torde såsom ock Zetterquist framhållit vara betydelseöst i sammanhanget. Kommissionen anser sig därför böra göra det uttalandet, att i nu ifrågavarande del av ärendet icke förekommit något som är ägnat att förringa Zetterquists trovärdighet. Till frågan hur man bör bedöma underlåtenheten från polisens sida att hos ungdomsfängelnsnämnden fullfölja förfrågningen om Malmbergs tillsynsuppdrag vill kommissionen återkomma.

Utnyttjande av uppgifterna.

Hittills har redogjorts för de åtgärder som vidtagits från polisens sida för att skaffa uppgifter om Malmbergs uppdrag såsom övervakare och tillsynsman. Ett särskilt spörsmål är, hur man, sedan sådana uppgifter inkommit, borde ha utnyttjat desamma. Härvid kunde ha kommit i fråga antingen att man skulle inskränkt sig till att med hjälp av förefintliga handlingar undersöka, om de övervakade voro kända i något homosexuellt sammanhang, eller att förhör med de övervakade skulle ha anställts. I detta hänseende uppgav Winberg vid Wahlbäcks utredning (s. 45) att, sedan Zetterquist genom fångvårdsstyrelsen fått reda på vilka personer Malmberg

hade övervakning över, Zetterquist och Winberg diskuterat, huruvida man skulle höra dessa, och att man kommit till det resultatet att så ej skulle ske, då det var en ömtålig sak. Det hade enligt Winberg vid flera tillfällen visat sig, att personer som stodo under övervakning lätt återfölo i brottslighet, om de stördes av polisen. — Wahlbäck kom för sin del efter närmare motivering till det resultatet, att förhör med de övervakade borde ha anställts.

I överståthållarämbetets beslut den 22 juni 1950 med anledning av Wahlbäcks rapport över den av honom företagna utredningen, i vilket beslut ämbetet i allt väsentligt anslöt sig till av Wahlbäck gjorda erinringar i fråga om polisutredningens handhavande, ansåg sig ämbetet dock höra framhålla, att skäl kunde av Zetterquist åberopas till stöd för underlåtenheten att i ärendet höra vissa angivna personer.

I den förut omnämnda skrivelse av den 7 juli 1950, som Zetterquist avsett att ingiva till justitieombudsmannen men som han sedermera överlämnat till kommissionen, framhöll Zetterquist, att det syntes möjligt, att byråsekreteraren Lindbergs uppgift, att Malmbergs samtliga tillsynsuppdrag hos ungdomsfängelsenämnden troligen hade upphört, bidragit till att Zetterquist underlåtit att taga positiv ställning till frågan om de övervakades hörande. Dock ville Zetterquist betona, att det avgörande skälet härvidlag varit, att Zetterquist var ytterst tveksam om lämpligheten och den lagliga befogenheten att höra de övervakade.

Inför kommissionen har Zetterquist förklarat, att någon åtgärd icke vidtagits för förhör med de tre personer som skyddskonsulenten lämnat uppgift på, enär man ansett sig böra först taga reda på även huru många och vilka till ungdomsfängelse dömda Malmberg hade tillsyn över. Zetterquist har vidare ånyo understrukt, att han varit mycket betänksam mot att låta höra de personer som stått under Malmbergs övervakning. — Winberg har härutinnan inför kommissionen uppgivit, att man med ledning av polisens handlingar undersökt de av skyddskonsulenten uppgivna personernas levnadsförhållanden, särskilt med tanke på om de varit inblandade i homosexuella sammanhang. Det hade enligt Winbergs erfarenhet ofta visat sig menligt att även såsom vittnen höra straffade eller övervakade personer, enär de menat sig icke få vara i fred för polisen. När man haft att överväga frågan om det lämpliga i att höra de övervakade hade en avvägning måst göras med hänsyn till det misstänkta brottets svårhetsgrad. Misstanken gällde i Malmbergs fall visserligen ett grovt brott, men det var å andra sidan ovisst, om misstanken var befogad. Möjligen hade det varit Winberg som från början gett uttryck för tvekan om lämpligheten av att höra de övervakade.

Till frågan om hur uppgifter angående Malmbergs övervaknings- och tillsynsuppdrag bort utnyttjas vill kommissionen återkomma i annat sammanhang.

Skrivelse från Kejne till polisen den 29 november 1949.

Den 30 november inkom till Zetterquist en den 29 november dagtecknad skrivelse från Kejne. Skrivelsen, som av Zetterquist överlämnades till Larsson för vidare befordran till Winberg, innehöll i huvudsak följande.

De nattliga störningarna hade under den gångna tiden pågått tämligen regelbundet. Såväl i tambur- som kökstrappor hade rabalder åstadkommits omväxlande med att man när bostaden icke varit upplyst smugit omkring, lyst med ficklampor utanför dörrarna och fört lågmälda samtal. Fastän såväl Kejne själv som medhjälpare till honom i stadsmissionen sökt vaka ut fridstörarna hade man endast kunnat konstatera att påhälsningarna regelbundet ägt rum, men aldrig lyckats få tag på någon av förövarna.

I skrivelsen berörde Kejne vidare en ryktesspridning, som förekommit mot honom i ett aftongymnasium på Kungsholmen, där han några år varit timlärare i latin. En av de manliga eleverna hade anförtrott Kejne att det i skolan gick sådana rykten om Kejnes person att eleven icke ansett det riktigt att Kejne icke blev upplyst om saken. Ryktena gingo ut på att Kejne skulle vara homosexuell. Den nyssnämnde eleven sade sig ha hört ryktena genom en klasskamrat, fröken Karin Palmberg. Vid ett samtal som Kejne haft med fröken Palmberg, hade hon sagt sig icke sätta tro till ryktena och till en början icke velat uppgiva vem som var upphovsmannen till ryktena, men så småningom omtalat att hennes sagesman var en bokhandlare vid namn Tullberg. Enligt skrivelsen hade Kejne för några dagar sedan tillsammans med Resar uppsökt Tullberg i dennes affär. Kejne hade därvid upplyst Tullberg om ryktesspridningen och fröken Palmbergs uppgifter. Tullberg hade emellertid förklarat sig sakna varje kännedom om ryktesspridningen. Vid samtalet hade dock Tullberg reagerat märkbart, när Kejne nämnt fröken Palmbergs namn. Samtalet hade slutat med att Tullberg sagt sig skola vädja till sin vän intendent Zetterquist som säkert skulle ordna saken för hans vidkommande.

Vidare omnämnde Kejne i skrivelsen ett samtal som han haft med en överkonstapel Sixten Thuvesson. Denne hade uppgivit, att Malmberg hade god kontakt med ett flertal polismän från en tid då han intagit sina måltider på en restaurang, där flertalet gäster utgjordes av polismän. Thuvesson hade låtit Kejne förstå, att det icke skulle bli lätt för honom att komma Malmberg till livs, och berättat att man för ett antal år sedan försökt syna Malmberg närmare i sömmarna och göra slut på hans verksamhet, men att det enda resultatet blivit, att en namngiven kriminalkonstapel nödgats begära sitt avsked från polisen.

Kejne meddelade också i skrivelsen att han känt sig förpliktad att till biskopen i Stockholms stift framföra ett meddelande om vad som förekommit i ärendet. Biskopen hade då sagt sig skola omgående återtaga Malmbergs venia concionandi.

Kejne avslutade skrivelsen med en vädjan att Resar enligt förut gjord utfästelse skulle så snart som möjligt användas för utredningen i ärendet.

Innehållet i Kejnes nu återgivna skrivelse lämnade icke något ytterligare material till utredningen om hemfridsbrott hos Kejne. Uppgifterna om ryktes-spridningen i Kungsholmsskolan innefattade påstående om ytterligare ärekränkingsbrott mot Kejne. Med ledning av skrivelsen förelåg anledning till antagande att efter närmare utredning åtal skulle kunna väckas mot fröken Palmberg och möjligen mot Tullberg.

Beträffande Kejnes uppgifter om Thuveesson må hänvisas till att denne enligt underståthållare Wahlbäcks utredning i ärendet (s. 60) förklarar, att han icke känt till något ärende, som föranlett utredning om Malmberg och att han därför icke kunnat uttala sig på sätt Kejne uppgivit.

Winberg hör Resar om ärendet.

Den 30 november hörde Winberg Resar angående vad denne hade sig bekant i ärendet. Enligt en av Winberg därvid upprättad promemoria uppgav Resar att han icke vid något tillfälle, då han hållit vakt i Kejnes bostad, hört någon okynnespåringning eller något oväsen eller störande ljud (jfr s. 15). Vid ett av Kejne angivet tillfälle, då han och Resar hört viskande röster i trappuppgången och därefter hört någon person hastigt avlägsna sig nerför trapporna, hade Resar sprungit fram till ett fönster mot gatan, men Resar hade icke lyckats omedelbart öppna fönstret och därför icke hunnit se huruvida någon person avlägsnat sig från fastigheten ut på gatan. Enligt promemorian uppgav Resar vidare att han och Kejne ungefär vid den tidpunkt, då Kejne kommit i kontakt med den förut omnämnde bankdirektören, sent en kväll på Stureplan träffat tidigare omnämnde pastorn Seved. På Kejnes anmodan hade Seved medföljt till stadsmissionen för ett samtal. Kejne och Resar, som legitimerat sig, hade utfrågat Seved om anledningen till att han vid denna tid på dygnet uppehöll sig vid Stureplan, men icke fått någon godtagbar förklaring. Seved hade på direkt fråga förnekat, att han var pervers anlagd, men hade bett att få tala med Kejne i enrum. Sedan detta skett hade Kejne för Resar omtalat, att Seved erkänt att han var pervers och att han var kär i Fabian. Seved hade emellertid uppgivit, att han hellre gick mened än yppade något till myndigheterna angående Fabian.

Uppgifter av Kejne till polisen den 1 december 1949.

Den 1 december 1949 hade Kejne enligt en av Winberg upprättad promemoria inställt sig på kriminalavdelningen för ett samtal med Winberg angående sin ingivna anmälan. Kejne uppgav enligt promemorian att han endast vid ett tillfälle blivit störd i sin bostad genom signaler på dörrklockan, nämligen en natt i mitten av september 1949. Han hade vaknat vid 3—4-tiden av häftiga signaler. Vid samma tid hade han en natt vaknat av bultningar, som han icke kunde lokalisera. Han hade först trott, att det var en dröm, men då bultningarna upprepats senare samma natt hade han

varit säker på sin sak. Efter denna tid hade han ej hört några bultningar eller störningar. Angående telefonpåringningarna uppgav Kejne enligt promemorian, att natten till den 21 oktober 1949 signaler kommit på hans telefon. Efter nämnda tidpunkt hade det ej hörts några signaler. Dessförinnan hade 5 å 6 signaler kommit nattetid vid olika tider. Vid intet tillfälle hade Kejne hunnit svara.

Resar förflyttas. Kejne framställer klagomål över polisens handläggning av ärendet. Hänvändelser till Göransson, Zetterquist och justitieministern.

Förflyttningen av Resar.

Den 1 december 1949 skulle med anledning av uppkommen vakans en kriminalkonstapel placeras på kriminalavdelningens första rotel, där Kejnes ärende handlades. På tjänsten förordnades kriminalkonstapeln Curt Hjelm. Resar, som under hösten 1949 fullgjort piket- och vakttjänst tre månader, synes ha utgått från att han då stått i tur att placeras till annan tjänstgöring och då Kejne på sätt förut nämnts i sin skrivelse av den 29 november hemställt, att Resar skulle användas för utredningen av Kejnes ärende, torde Resar och Kejne ha uppfattat placeringen av Hjelm i stället för Resar på första roteln såsom ett utslag av misstroende mot Resar från Zetterquists eller Winbergs sida. Kommissarien Storm som hade hand om personalplaceringen har emellertid uppgivit, att vid tiden i fråga tjänstgöringen i piket- och vakttjänst ändrats från tre till fyra månader och att Resar därför rätteligen skolat kvarbli i sådan tjänst till 1949 års slut. Med anledning av att en extra rotel inrättades från och med den 5 december 1949 blev emellertid Resar sistnämnda dag överförd till denna nyinrättade rotel. Storm har uppgivit, att han icke kände till att Kejne framställt något särskilt önskemål rörande Resars placering och att Storm icke varit i kontakt med Zetterquist angående Resars tjänstgöring.

Hänvändelse till Göransson och Zetterquist.

På kvällen fredagen den 2 december uppsökte Kejne och Resar överdirektören i fängvårdsstyrelsen Hardy Göransson som Kejne personligen kände. Angående vad som därvid förekom har Göransson uppgivit följande. Kejne som tidigare talat med Göransson om sin sak sade sig hysa oro för att polisen tänkte sabotera utredningen. Han uppgav, att Resar var misstänkliggjord av Zetterquist och höll på att avkopplas från utredningen. Av Kejnes yttranden framgick, att han ansåg att Winberg icke ville driva utredningen på ett riktigt sätt och att man ville koppla av Resar. Kejne förmenade vidare, att Zetterquist antagligen fått felaktiga informationer av Winberg och att de som voro underställda Zetterquist försökt få denne att icke fullfölja sina intentioner. Sedan Göransson också haft några minuters samtal med Resar hade Göransson sagt sig skola dagen därpå besöka Zetterquist.

Efter överenskommelse per telefon besökte Göransson den 3 december Zetterquist å dennes tjänsterum. Beträffande vad som därvid förekom har Göransson lämnat följande av Zetterquist i sak vitsordade uppgifter. Göransson som ville veta, om Zetterquist hade för avsikt att skjuta ärendet åt sidan, omnämnde icke Kejnes och Resars besök hos Göransson föregående kväll, men sade, att han åtskilliga gånger talat med Kejne förtroligt om ärendet och tillade: »Han är i upplösningstillstånd, han har ett intryck av att det inte går framåt.» Zetterquist framhöll, att det var Winberg som bedrev utredningen och att denne var en bra man. Vidare uppgav Zetterquist, att han för ärendet avdelat en man vid namn Resar som var vän till Kejne och fått hjälpa honom. På fråga av Göransson förklarade Zetterquist, att Resar var en utmärkt man och att Zetterquist hade förtroende för honom. Därmed hade Göransson fått veta vad han ville. De talade därefter om Malmberg varvid Zetterquist framhöll, att det var oerhört svårt att komma någon vart. I detta sammanhang yttrade Zetterquist, att det var klart att polisen kunde komma till en punkt, där man inte kunde komma längre, därför att man inte fick några bevis. Zetterquist lät icke med ett ord antyda, att det var någon som skulle skyddas, och i hans attityd fanns icke något som på minsta sätt tydde på att han ville på något vis bromsa utredningen. Göransson fick tvärtom ett bestämt intryck att Zetterquist ville sätta in all kraft på ärendet. Under samtalet berörde de också homosexualiteten i allmänhet samt den nya lagstiftningen och dess verkningar. De talade därvid också om misstänkliggöranden och rykten som förekommit beträffande olika personer. Zetterquist omnämnde då, att han varit kallad till kanslihuset för ett sammanträffande med statsråden Quensel och Zetterberg och att Quensel blivit utsatt för några attacker. Zetterquist uppgav också, att han vid detta tillfälle för statsråden nämnt, att det var flera som voro utsatta för detsamma som Quensel och att Zetterquist då nämnt just Kejne, varvid Zetterberg om denne yttrat, att han var en bra man eller en utmärkt man eller något sådant.

Det må här erinras om att, såsom framgår av avd. II myndigheternas handläggning av ärenden avseende Tore Svensson s. 65 o. ff., Zetterquist den 2 december, alltså dagen före samtalet mellan honom och Göransson, haft en överläggning med statsråden Quensel och Zetterberg med anledning av brev som Quensel mottagit från fru Svensson med beskyllningar mot Quensel samt att Zetterquist därvid yttrat, att Quensel icke var ensam om bekymmer av detta slag, och i samband därmed nämnt bland annat Kejnes fall.

På kvällen lördagen den 3 december kom Kejne på Göranssons anmodan hem till honom och Göransson återgav då en del av sitt samtal med Zetterquist. Kejne har vid underståthållare Wahlbäcks utredning angående detta samtal berättat följande. (Se Wahlbäck s. 63.) Göransson hade omtalat för Kejne att Zetterquist sagt att han föredragit Kejnes ärende för justitieministern. Detta hade förvånat Kejne då han icke ansett justitieministern vara rätt forum för detta ärende. Göransson hade vidare sagt, att Kejne kunde vara glad att justitieministern velat gå i god för Kejnes person. Av sam-

talet med Göransson hade framgått, att Zetterquist vid samma tillfälle för justitieministern föredragit ett parallellfall. På Kejnes undran över polisens tveksamhet vid utredningen av Kejnes ärende hade Göransson yttrat: »Det kan jag säga dig att det kanske kommer till en punkt då polisen absolut inte kommer att göra något mer.» Kejne hade fått den uppfattningen att polisen vid en viss punkt icke komme att göra mer av hänsyn till att så många personer i framstående samhällsställning voro berörda av problemet homosexualiteten.

Göransson har om sitt samtal med Kejne den 3 december inför kommissionen berättat. Göransson hade för Kejne omtalat bland annat, att Zetterquist spontant nämnt Resars namn och om Resar sagt att denne var en bra karl. Enligt vad Göransson uppgivit omtalade han också för Kejne, att Zetterquist sagt, att polisen kunde komma till en punkt där det icke gick att komma längre av brist på bevis. Göransson har förklarat, att han icke kan erinra sig de exakta ordalagen men att han lämnade åtskilliga kommentarer för att få Kejne att förstå, att det var rent sakliga svårigheter som Zetterquist åsyftat. Något missförstånd härutinnan hade enligt Göransson omöjligen kunnat uppstå. Göransson omtalade också, för att muntra upp Kejne, att justitieministern vid ett besök, som Zetterquist gjort hos justitieministern i ett annat ärende, om Kejne sagt att han var en bra karl. Vidare nämnde Göransson, att det var andra som var ute för samma saker som Kejne och att Zetterquist hade en liknande utredning rörande en person i framskjuten ställning. Däremot nämnde Göransson icke Quensels namn. Efter sitt samtal med Göransson var Kejne enligt vad Göransson uppgivit påtagligt lättad och han skickade också dagen därpå genom en annan person en hälsning till Göransson med ett tack för vad denne gjort.

Efter veckoskiftet, måndagen den 5 december, uppsökte Kejne, enligt vad han uppgivit, Zetterquist på dennes ämbetsrum och talade med honom om sitt ärende. — Kejne har om detta samtal vid Wahlbäcks utredning berättat följande. (Se härom Wahlbäcks utredning s. 63—64.) Kejne hade nämnt, att han erfarit att Zetterquist kontaktat justitieministern i Kejnes ärende. Zetterquist hade utan omsvep för Kejne berättat att Zetterquist delgivit justitieministern ärendet. Zetterquist hade sagt att han varit uppe hos justitieministern och talat om Stureplanskravallerna, vilket förefallit Kejne egendomligt då denna sak ej hörde ihop med hans ärende. Zetterquist hade vidare nämnt att han »höll på med ett precis likadant ärende» som Kejnes. Detta gällde X. (en hög ämbetsman i framskjuten ställning; namnet vid tillfället nämnt av Zetterquist). Zetterquist hade sagt sig ha svårt att hjälpa X., då denne givit ut en massa pengar. Zetterquist hade frågat, om Kejne ej kände till fallet X. förut, då det var många som gjorde det. Kejne hade svarat att han aldrig hört talas om saken förut.

Zetterquist har om sitt samtal med Kejne den 5 december uppgivit, att Kejne vid tillfället troligen hänvisat till de uppgifter han fått av Göransson om Zetterquists besök hos justitieministern och att Zetterquist, som vid denna tidpunkt saknade anledning antaga att Kejne på något sätt mist förtroen-

det för honom, öppet omtalat, att han varit uppe hos justitieministern för ett annat ärende rörande en person som satt i samma båt som Kejne eller något sådant. Att Zetterquist skulle ha sagt att hans besök hos justitieministern haft samband med kravaller på Stureplan, har Zetterquist betecknat såsom helt gripet ur luften. Zetterquist har vidare sagt sig vara övertygad om att Kejne genom Göransson fått reda på att det varit Quensel man talat om vid Zetterquists besök hos justitieministern, men sagt det vara möjligt att Kejne i sammanhanget nämnt Quensels namn och att Zetterquist, som väl för sådant fall ansett sig icke ha anledning dölja namnet, bekräftat detta.

Advokaten Valborg Lundgren, Kejnes juridiska rådgivare, har inför kommissionen berättat, att Kejne, enligt vad han uppgivit för henne, vid sitt samtal med Göransson den 3 december flera gånger frågat denne, vem det av Zetterquist omnämnda andra ärendet rörde, men att Göransson bestämt vägrat upplysa därom. Vid ett Kejnes besök hos henne söndagen den 4 december hade hon och Kejne ingående diskuterat, vem det kunde vara, och båda hade då trott, att det gällde en annan person än Quensel. Efter sitt besök hos Zetterquist den 5 december hade Kejne till henne sagt, att han av Zetterquist erfarit, att det andra ärendet rörde statsrådet Quensel.

Kommissionen.

Kommissionen finner de här återgivna uppgifterna av Göransson, Kejne och advokaten Lundgren giva vid handen, att Göransson, som hört talas om Quensels ärende vid sitt besök hos Zetterquist den 3 december, icke nämnt Quensels namn för Kejne. Däremot måste man med hänsyn till Kejnes och advokaten Lundgrens uppgifter hålla för sannolikt, att Kejne vid sitt besök hos Zetterquist den 5 december fått reda på att det var Quensel som åsyftades i sammanhanget. Göransson har inför kommissionen uppgivit, att Kejne vid något tillfälle på hösten 1949, före nu ifrågasvarande tidpunkt, vid samtal med Göransson berört rykten om att en del präster skulle vara homosexuella ävensom att Kejne i detta sammanhang nämnt också Quensels namn. Den av Zetterquist angivna möjligheten, att Kejne själv nämnt Quensels namn och att Zetterquist då bekräftat detta, kan därför icke uteslutas. — När det gäller att bedöma vad som förekommit kan det i första hand göras gällande, att Zetterquist icke bort delge Göransson ärendet rörande Quensel. Emellertid synes i detta avseende rimligt att Zetterquist vid ett förtroligt samtal med Göransson med hänsyn till dennes egenskap av chef för fångvårdsstyrelsen icke känt sig strängt bunden av sin tystnadsplikt. För övrigt hade Zetterquists omnämnande av saken till Göransson icke fått några konsekvenser, om Göransson underlåtit att till Kejne vidarebefordra uppgiften att Zetterquist sysslade med ett liknande ärende rörande en person i framskjuten ställning. Vad därefter beträffar Zetterquists samtal med Kejne den 5 december måste det antagas, att de uppgifter Zetterquist då lämnade om parallellärendet givits i syfte att lugna och uppmuntra Kejne. Särskilt om det skulle förhålla sig så, att Zetterquist endast bekräftat en uttalad gissning av Kejne, att

parallellärendet rörde Quensel, synes vad i denna sak förekommit från Zetterquists sida vara, om än felaktigt dock ursäktligt. — Det har i detta sammanhang ifrågasatts, att det skulle varit ett tjänstefel av Zetterquist att han vid sammanträffandet den 2 december med Quensel och Zetterberg för dem nämnt Kejnes ärende. Även om detta yttrande av Zetterquist varit opåkallat, finner kommissionen med hänsyn till då föreliggande omständigheter någon anmärkning icke böra riktas mot Zetterquist i detta avseende.

Kejne uppsöker justitieministern.

För att få någon uppfattning om varför Zetterquist delgivit justitieministern Kejnes fall besökte Kejne sedermera den 24 januari 1950 justitieminister Zetterberg på dennes ämbetsrum. Enligt vad Kejne uppgivit hade Zetterberg, sedan Kejne redogjort för förföljelserna mot honom, yttrat något om att den som arbetar i smuts och driver onkring i lera inte kan undgå att bli nerstänkt och uppmanat Kejne att vara storsint. I sin bok »Om dessa tiga...» har Kejne (s. 146) angående sitt samtal med Zetterberg anfört bland annat följande.

Så kom slutligen parallellärendet på tal. Visserligen nämndes inte det namn, som polischefen anförtrott mig. Men omskrivningarna gav tydligt vid handen att vi båda syftade på samma person. I ett av sammanhängen begagnade han uttrycket »utpressning» och jag fick också i övrigt den uppfattningen att den höge ämbetsmannen vid skrivbordet i varje fall för sin del ville beteckna besvärigheterna med detta ord. Han framhöll att jag, som arbetade i storstadsslummen sedan många år tillbaka, borde känna till att det på samhällets botten rörde sig åtskilligt, som polismakten stod hjälplös och handfallen inför. Man kunde inte komma åt bottensatsen. För övrigt hade man inte folk och resurser nog, även om man hade aldrig så stort nit och intresse att åstadkomma en verklig utpressning.

Under fortsättningen av samtalet hade Kejne, enligt vad han anfört i sin bok, lämnat en skildring av vad han i sin verksamhet erfarit rörande de homosexuellas verksamhet och deras offer. Zetterberg hade enligt Kejne konstaterat svårigheten, ja omöjligheten, att komma till rätta med de beskrivna förhållandena. Kejne hade bett Zetterberg att icke för polisen omtala hans besök då han befarade att bli betecknad som kverulant.

Justitieministern, som inför kommissionen berättat om Kejnes besök hos honom den 24 januari, har uppgivit, att han, som i regel icke brukar göra anteckningar om besök annat än när därvid förekommer något på ett eller annat sätt anmärkningsvärt, i detta fall gjort sådana anteckningar på en papperslapp. Han hade nämligen funnit det märkligt, att Kejne å ena sidan mycket upprörd berättade om saker och ting som han tyckte att polisen inte skött riktigt, men å andra sidan bevekande bad Zetterberg att inte vidtaga någon åtgärd. Kejne hade berättat, att han var utsatt för förföljelse från homosexuella personer och hade troligen sagt att det var en homosexuell liga. Han hade gjort anmälan till polisen men det hade inte blivit något resultat och han hade tyckt sig förstå att saken icke drevs så som bort ske. Zetterberg hade tänkt, att polisen icke fått tillräckliga bevis för

att väcka ett åtal. Zetterberg, som tidigare i några nådemål haft att göra med Kejne och hade en fördelaktig uppfattning om honom, hade velat ge honom ett tröstens ord på vägen. I detta syfte hade Zetterberg sagt något om att man kanske fick ta osanna beskyllningar med ro, medveten om sitt goda samvete. Möjligen yttrade Zetterberg i detta sammanhang, att Kejne skulle vara storsint. På Kejnes enträgna och upprepade önsknningar hade Zetterberg icke nämnt om samtalet för någon, innan saken senare offentliggjorts i pressen. Den papperslapp på vilken Zetterberg gjort anteckningarna under samtalet hade han haft liggande i sin plånbok.

Den av Zetterberg omnämnda lappen, som av honom överlämnats till kommissionen, var försedd med följande blyertsanteckningar.

*Pastor Kejne, samtal *1/1 50.*

Int. Zetterquist (omfattas med förtroende).

Ök. Winberg (vill ej fullfölja undersökningen).

Pastor Malmberg (huvudmannen) venia av Björkquist har ej återkallats trots påstötning.

En bokhandlare Tullberg, antikvariat.

Byråsek. v. Fångvården (nog oskyldig).

Göransson (har avrått från att driva saken längre).

Kejne:

Känner sig ej säker. De ha t. o. m. brutit sönder dörrlåset i K:s bostad. Ber att H. Z. intet åtgör utan håller saken strängt konfidentiellt. Senare ev. samtal med Göransson — men ej förrän Kejne bett därom.

Enligt vad Zetterberg vidare uppgivit hade Zetterberg, då Kejne uttryckligen sagt att han omfattade Zetterquist med förtroende och då det rörde förhållanden som gällde Kejne personligen på det allra närmaste, ansett sig icke kunna ingripa utan väntat sig att Kejne, som han själv sade, skulle återkomma om det icke blev någon rätsida på saken. Under samtalet hade Kejne gjort någon antydning som enligt vad Zetterberg förstått skulle avse Quensel och i samband därmed sökt göra någon kombination med sitt eget ärende. Zetterberg hade emellertid avvärvat diskussion i denna riktning. Det hade vid hans samtal med Kejne helt fallit Zetterberg ur minnet, att Zetterquist vid sitt samtal med Quensel och Zetterberg den 2 december nämnt något om Kejne, och Kejnes beskrivning av förföljelsen mot honom hade för Zetterberg kommit som en fullständig nyhet. När Zetterquist vid besöket den 2 december nämnt Kejnes namn hade detta varit så oerhört perifert. Under samtalet hade Kejne även klagat på att biskop Björkquist icke fråntagit Malmberg hans venia, men Zetterberg hade ansett sig icke ha med den saken att skaffa. Möjligen hade Kejne under samtalet gjort något allmänt uttalande, att homosexualitet kunde draga med sig skadliga verkningar, men hans besök hade gällt hans privata ärende och icke några åtgärder mot homosexualitet i allmänhet. I den delen hade skett en förskjutning senare. När Zetterberg efteråt funderat på saken, hade han funnit det tänkbart, att Kejne snuddat vid möjligheten av något samband mellan hans eget ärende och Quensels sak. Zetterberg som själv förmedlat Quensels kontakt med polisen hade ansett en sådan tanke absurd.

Polisförhör om ryktesspridningen i skolan.

Under första delen av december företog polisen åtskillig utredning i ärendet närmast med anledning av de påståenden om ryktesspridning, som Kejne framfört i sin skrivelse av den 29 november. Sålunda hördes fröken Palmberg den 5 december av Winberg med Resar som förhörsvittne. Hon uppgav därvid, att Tullberg, som hon personligen kände, vid ett samtal mellan dem angående Kejne, som var hennes lärare i latin, yttrat att denne tyckte om småpojkar och var perverst anlagd. Då fröken Palmberg sagt, att detta påstående icke kunde vara riktigt, hade Tullberg bedyrat, att det var sant. På fröken Palmbergs fråga hade Tullberg svarat, att han hört detta av en vän till Kejne. Vid ett senare samtal mellan Tullberg och fröken Palmberg hade Tullberg förklarat, att han vid ett eventuellt polisförhör skulle förneka sitt yttrande om Kejne. Hon erkände, att hon för en klasskamrat, som var personligen bekant med Kejne, omtalat Tullbergs yttrande och framhöll, att hon gjort detta för att få klarhet i saken.

Kejne och Resar ha gjort gällande, att Winberg icke bedrivit utredningen beträffande Tullbergs andel i ryktesspridningen med tillbörlig energi och Kejne har vid den av Wahlbäck företagna utredningen (s. 68) förklarat att hans missnöje med handläggningen av hans ärende daterade sig från den 5 december. Vidare har Kejne i skrivelse den 10 september 1950 till riksdagens justitieombudsman fäst dennes uppmärksamhet på Winbergs uppträdande under förevarande del av utredningen. Med hänsyn härtill finnes anledning att mera i detalj ingå på vad som förekom under utredningen i denna del.

Resar har uppgivit, att han med anledning av ryktesspridningen i skolan uppsökt Zetterquist och för denne framhållit, att något måste göras, enär Kejne annars skulle gå under. I detta sammanhang hade Resar föreslagit, att man genom att koppla in en extra hörlur skulle avlyssna ett samtal mellan fröken Palmberg och Tullberg. Zetterquist hade varit obenägen härtill men Resar hade framhållit, att det ju inte var fråga om provokation, då ryktet redan var spritt.

Winberg har härom berättat, att han opponerat sig mot att avlyssna något telefonsamtal och att han till Zetterquist sagt att han tyckte, att ett sådant förfaringssätt var obehagligt. Emellertid hade Winberg av Zetterquist fått bestämd order att avlyssna ett samtal mellan fröken Palmberg och Tullberg och han hade då handlat i enlighet med ordern.

I fråga om avlyssningen har Resar uppgivit, att Winberg instruerade fröken Palmberg att vid samtalet med Tullberg säga till denne, att hon var på kriminalavdelningen för förhör. Resar, som ansett en sådan uppläggning vara oklok, hade uppmanat henne att säga, att hon var vid Slussen på väg till förhör hos polisen. — Winberg har häremot framhållit, att det faller på sin egen orimlighet att han skulle instruerat fröken Palmberg att säga att hon var hos polisen, och har uppgivit, att han uppmanat henne att säga att hon var vid Slussen på väg till polisen, varjämte han till-

lagt: »Att säga att hon var hos polisen, en så dum tanke kan man knap-
past ha.»

Under förhöret hos polisen den 5 december hade fröken Palmberg ett telefonsamtal med Tullberg, vilket avlyssnades av Winberg och i en av honom upprättad promemoria återgavs på följande sätt.

Fröken Palmberg uppgav sig vara kallad till polisförhör samma dag och att hon då måste säga sanningen angående pastor Kejne. Herr Tullberg instämde i, att hon skulle säga sanningen. Hon hade ej annat att göra. På fråga av fröken Palmberg förklarade sig emellertid herr Tullberg skola förneka, att han skulle hava fällt något yttrande angående pastor Kejne.

Fröken Palmberg frågade då, varför han ej kunde säga sanningen och berätta vem det var som berättat angående pastor Kejne för honom.

Tullberg svarade ej på detta utan bad han endast att fröken Palmberg, som uppgav sig vara vid Slussen och ringde därifrån, skulle i droskbil åka till hans affär vid Mästersamuelsgatan. Tullberg skulle då betala bilen.

Fröken Palmberg uppgav sig emellertid ej skola åka bil. Tullberg upprepade sin begäran ideligen, men intog fröken Palmberg fortfarande samma ståndpunkt och önskade han henne »lycka till».

Herr Tullberg ville tydligen ej diskutera saken något närmare per tel., enär han ideligen upprepade sin begäran om, att hon skulle komma upp till hans affär omedelbart.

Av samtalet framgick emellertid med full tydlighet, att Tullberg under alla förhållanden skulle förneka sina till fröken Palmberg lämnade uppgifter angående pastor Kejne.

Resar har uppgivit, att han efter det Winberg avlyssnat samtalet frågade denne, om resultatet var positivt, och att Winberg då svarade ja. — Winberg har härom berättat, att han vid avlyssningen av samtalet fick den uppfattningen, att Tullberg dolde något, men att han senare samma kväll hörde Tullberg, och att Tullberg som icke visste att polisen avlyssnat samtalet, vid förhöret berättade om vad som därvid förekommit samt förklarade, att anledningen till att han bett fröken Palmberg komma upp till honom varit dels att han icke kunde tala i telefonen, då han hade kunder i affären, och dels att han ville träffa henne, enär han var kär i henne. Med anledning av vad sålunda förekommit vid förhöret med Tullberg hade Winberg frångått sina misstankar att Tullberg dolde något.

Vid det av Winberg omnämnda förhöret med Tullberg på kvällen den 5 december, därvid Resar och kriminalkonstapeln Melin voro närvarande såsom förhörsvittnen, förnekade Tullberg bestämt, att han kände till något ofördelaktigt om Kejne och att han om denne yttrat sig på sådant sätt som fröken Palmberg uppgivit. Tullberg förklarade vidare, att han icke kunde erinra sig, att han talat med fröken Palmberg angående Kejne vid något tillfälle, innan Kejne och Resar uppsökt honom i affären och omtalat vad fröken Palmberg berättat för dem. — Efter förhöret med Tullberg sammanfördes denne med fröken Palmberg, varvid båda bestämt vidhöll sina uppgifter.

Resar har uppgivit, att förhöret med Tullberg var mycket lamt och att Resar vid ett tillfälle övertog förhöret och ställde Tullberg mot väggen

men att Winberg då tog ut Resar i ett annat rum och yttrade: »Så hårt får du inte ta honom. Tullberg är en fin man.» Resar erinrade därvid Winberg om ett tidigare yttrande av Winberg att han, om flickan vidhölle sin berättelse, skulle ha ner Tullberg på knä. Därtill svarade Winberg, att han nog var så god psykolog att han förstod att han inte kunde ta i så hårt. — Winberg har härom anfört, att Resar vid förhöret med Tullberg på begäran fick framställa några frågor till denne och att Resar då blev ovetting mot Tullberg. Med anledning därav tog Winberg Resar i enruni och tillsade honom att man inte får hetsa upp sig.

Kommissionen.

Kommissionen måste helt naturligt finna det vanskligt att enbart med ledning av handlingarna i efterhand fälla något omdöme om huruvida utredningen såvitt rör Tullberg skulle främjats genom ett kraftigare lett förhör än det Winberg hållit med honom. En omständighet som ger anledning till antagande att så icke skulle varit fallet är att Tullberg även vid konfrontationen med fröken Palmberg och under den efterföljande rättegången bestämt vidhållit sitt nekande. Ett uttalande från Winbergs sida, att Kejne och Resar genom egna åtgärder i saken — det i Kejnes skrivelse till polisen den 29 november omnämnda besöket i Tullbergs affär — försvårat polisens utredningsarbete, synes i detta sammanhang icke kunna fränkännas fog. — I ärendet föreligga även uppgifter om att Kejne begärt att i egenskap av målsägande få närvara vid ett senare förhör med Tullberg men att denna begäran avvisats av Winberg. Frånsett den omständigheten, att ett så anordnat förhör knappast torde ha överensstämt med gängse praxis, är det svårt att finna att en sådan anordning skulle varit ändamålsenlig. — Vid sidan av nu behandlade spörsmål ligger frågan, huruvida ett erkännande från Tullbergs sida utgjorde en nödvändig förutsättning för åtal och fällande dom mot Tullberg för ärekränkning av Kejne. Härtill återkommer kommissionen i annat sammanhang (se s. 264).

Skuggning av Tullberg på kvällen den 5 december 1949.

Efter förhöret med Tullberg vilket enligt protokollet avslutades klockan 20.30 på kvällen den 5 december beslöt Winberg, att Resar och kriminalkonstapeln Hjelm skulle skugga Tullberg för att söka utröna, om denne under kvällen skulle sätta sig i förbindelse med fröken Palmberg, samt att Winberg och kriminalkonstapeln Allan Melin skulle, medförande en extra hörlur, medfölja fröken Palmberg till hennes bostad i Enskede för att avlyssna ett eventuellt telefonsamtal på kvällen mellan Tullberg och fröken Palmberg. Kejne har bl. a. i den förut omnämnda skrivelsen till justitieombudsmannen gjort gällande, att Winberg under förberedelserna för skuggningen av Tullberg förfarit anmärkningsvärt. Vidare har Kejne i skrivelsen till justitieombudsmannen erinrat om vissa yttranden som Hjelm skulle ha fällt till Resar

angående ärendets art. Under hänvisning till vad sålunda förekommit vill kommissionen något beröra händelserna vid tillfället.

Resar har uppgivit, att man hade överenskommit att Hjelm, som icke tidigare sett Tullberg, skulle vänta i vakten vid porten till polishuset, Bergsgatan 48, och att Winberg skulle telefonera till Hjelm, när Tullberg var på väg ut. Under tiden skulle Resar uppehålla sig i en bil på gatan utanför polishuset för att sedan tillsammans med Hjelm följa efter Tullberg. En stund efter det Resar och Hjelm intagit sina platser hade en bil kommit med full fart ut genom polishusets körport Bergsgatan 50. Resar hade icke kunnat se vilka som sutto i bilen. När bilen efter en stund återkommit, hade Resar erfarit, att det varit Winberg och Melin som kört Tullberg till biografen China. Winberg hade sålunda, utan att underrätta Hjelm och Resar, tillsammans med Melin och Tullberg åkt hiss ned till polishusets garage och kört därifrån. Någon tillfredsställande förklaring till detta handlingssätt hade Winberg inte kunnat lämna. Resar och Hjelm hade därefter åkt till China-biografen för att där vänta på Tullberg. Hjelm hade därvid sagt något om att Winberg höll ärendet så väldigt hemligt och bett Resar berätta vad det rörde sig om. På uppmaning av Resar, att Hjelm skulle först tala om vad han visste angående ärendet, hade Hjelm sagt, att han bara visste, att det rörde »den där bögen Kejne».

Winberg har berättat, att det från början varit avsett, att Hjelm skulle uppehålla sig i vakten vid porten till Bergsgatan 48 för att han skulle få tillfälle att iakttaga Tullberg när denne passerade ut. Sedan Tullberg vid förhöret uppgivit, att han skulle besöka 21-föreställningen på biografen China, hade emellertid Winberg tyckt det vara ett bra tillfälle för Hjelm att få se Tullberg vid biografen. Winberg hade därför tillsagt Hjelm att denne och Resar skulle begiva sig i förväg till China och där vänta på att Winberg och Melin skulle komma dit med Tullberg i bil. Hjelm hade emellertid tydligen missuppfattat saken. När Winberg, Melin och Tullberg anlände till China voro nämligen Resar och Hjelm icke där. Winberg hade då tänkt, att den bil Resar och Hjelm skulle använda måhända gått sönder, och därför tillsammans med Melin återvänt till polishuset. Winberg hade där sammanträffat med Resar och Hjelm och beordrat dem att begiva sig till China och där invänta Tullberg vid föreställningens slut. Hjelm skulle därefter följa efter Tullberg till bostaden och en stund uppehålla sig utanför denna. Enligt vad Winberg visste fullföljde Resar och Hjelm uppdraget, under det att Winberg och Melin foro med fröken Palmberg till hennes bostad i Enskede.

Hjelm har uppgivit, att han hade hört, att Winberg dagen i fråga hållit något förhör med anledning av en anmälan av Kejne. Efter förhöret hade Hjelm av Winberg erhållit order, att han tillsammans med Resar skulle skugga en person vid namn Tullberg som skulle besöka 9-föreställningen på China-biografen. Därvid hade Winberg nämnt, att Hjelm kunde iakttaga Tullberg när denne tillsammans med Winberg passerade ut genom vakten i porten till Bergsgatan 48. Emellertid hade Hjelm på avstånd iakttagit Tullberg på kriminalavdelningen och därför icke stannat i vakten utan begivit sig ut

på gatan utanför polishuset. Där hade han sammanträffat med Resar som suttit i den bil man skulle använda vid skuggningen. Winberg, Melin och Tullberg hade sedan lämnat polishuset utan att Hjelm iakttagit dem. Efter en stund hade Winberg och Melin återkommit till polishuset varvid Winberg beordrat Hjelm och Resar att åka till China-biografen och där vänta på Tullberg. Under färden hade Hjelm, som förstått att Resar kände till ärendet, frågat denne vad saken gällde. Resar hade svarat, att Hjelm kunde först berätta vad han kände till, vilket Hjelm funnit egendomligt. Hjelm, som under tidigare tjänstgöring på stöldroteln hört antydningar om att Kejne skulle vara homosexuell och som trott att Kejne gjort anmälan mot någon för sådana beskyllningar, hade för att få Resar att uttala sig om ärendets art och omfattning gjort någon anspelning på att det kunde vara fråga om dylika beskyllningar. Något yttrande i vilket Kejnes namn sammanstälts med ordet »bög» hade Hjelm emellertid icke fällt. När Tullberg vid föreställningens slut lämnat China-biografen, hade Hjelm och Resar skuggat honom under hemfärden utan att något anmärkningsvärt inträffat.

Melin har förklarat, att han fått den uppfattningen, att avsikten från början varit, att Hjelm och Resar skulle åka ned till China-biografen, men att de genom något missförstånd kommit att stanna kvar vid polishuset. Medan Tullberg bevistat 9-föreställningen på China-biografen hade fröken Palmberg till kl. 22 varit på lektioner i Kungsholms enskilda läroverk. Winberg och Melin hade väntat utanför skolan och sedan de sett henne komma ut därifrån följt henne till hennes hem i Skarpnäck.

Kejne har i sin bok »Om dessa tiga...» (s. 106—107) framfört ett påstående, att Winberg på fråga av Resar, hur det skulle bli med skuggningen av Tullberg, skulle ha yttrat »Den glömde jag ju alldeles bort», varjämte Kejne i detta sammanhang med hänsyftning på Winberg anfört bl. a. följande.

Var denna glömska verkligen äkta, så borde en polisläkare ordinerat honom ett välförtjänt otium så snart som möjligt. Var den däremot av det frivilliga slaget så borde andra myndighetspersoner än tjänsteläkaren ta itu med det inträffade.

Kommissionen.

Kommissionen finner av vad som förekommit i denna del av ärendet framgå, att något missförstånd rörande arrangemangen vid avfärden från polishuset uppkommit mellan Winberg och Hjelm. Någon betydelse för genomförandet av den beslutade skuggningen av Tullberg torde emellertid detta missförstånd icke ha haft. Kommissionen vill för sin del framhålla, att därest Kejne såsom synes framgå av hans ovan återgivna uttalande avsett att påstå, att Winberg velat sabotera skuggningen av Tullberg, detta påstående framstår såsom grundlöst.

**Påståenden av Kejne att polisen skuggat honom i
december 1949.**

I sin skrivelse till justitieombudsmannen den 10 september 1950 har Kejne påtalat, att han varit föremål för skuggning från polisens sida. Vid den av Wahlbäck företagna undersökningen omtalade Kejne tre händelser i början av december 1949 som tydde på skuggning av honom.

Första tillfället.

Den första av dessa händelser skulle ha ägt rum sent på kvällen den 5 december efter förhöret med Tullberg. Enligt Wahlbäcks utlåtande hade Kejne härom anfört följande (s. 67).

Efter klockan 23 hade Resar ringt och bett att Kejne med bilen skulle möta honom vid Dalagatan. Han hade tillagt: »Håll utkik på om någon bil följer Dig av skuggningsbilarna.» Då Kejne kört upp Valhallavägen hade bilen A 24231, en beigefärgad Volvobil, som Kejne väl kände till från sitt arbete, stått där. Kejne hade lagt sin körning så, att han kunde se om Volvobilen följde med på underliga vägar, vilket den gjort ett stycke, men sedan försvunnit någonstans vid Roslagstull. Vid återfärden hade Kejne och Resar funnit Volvobilen parkerad vid Odengatan-Valhallavägen. För att övertyga sig om riktigheten av sin iakttagelse hade Kejne åkt runt kvarteret och ytterligare en gång sett den stå parkerad med två man i bilen. Kejne hade fått uppfattningen, att den ene av dem var Winberg.

Av Wahlbäcks utredning framgår vidare följande. Från polisen hade inhämtats, att den av Kejne omnämnda bilen A 24231 vid den ifrågasvarande tidpunkten för spaningsändamål disponerades av kriminalöverkonstapeln N. Risberg, som icke kunnat höras av Wahlbäck, då Risberg var bortrest på semester. Sedan Kejne fått del av uppgiften från polisen, hade han ändrat sin berättelse så till vida att han förklarat, att den bil, från vilken man skuggat honom, möjligen kunde ha varit en bil av samma fabrikat och utseende som den förut omnämnda men med registreringsnumret A 13778. Enligt infordrade rapporter hade denna bil till den 6 december 1949 klockan 0.25 disponerats av kriminalkonstapeln Melin.

Resar har inför kommissionen lämnat uppgifter av i huvudsak samma innehåll som den av Kejne till Wahlbäck avgivna berättelsen, dock att Resar icke lämnat någon uppgift om bilens nummer. Resar har i detta sammanhang yttrat bland annat följande: »Man kan naturligtvis missta sig, men min uppfattning var, att det var Winberg och Melin, som satt i bilen.»

I Wahlbäcks utlåtande omnämnde kriminalöverkonstapeln Risberg har inför kommissionen uppgivit, att han under tiden från den 5 december klockan 21.30 till den 6 december klockan 0.35 för spaning i ett fosterfördrivningsärende tillsammans med en åklagaraspirant uppehöll sig med bilen A 24231 i korsningen av Odengatan och Birger Jarlsgatan. — Risberg har till kommissionen överlämnat en promemoria, som upprättats av ho-

nom efter spaningsuppdragets slutförande och som bestyrker de av honom lämnade uppgifterna.

Winberg har inför kommissionen bedyrat, att han icke någonsin skuggat Kejne »ens en meter», och har förklarat, att Kejnes påståenden om att polisen skuggat honom äro rena fantasier. Om sina förehavanden på kvällen den 5 december efter förhöret med Tullberg har Winberg uppgivit, att han och Melin uppehållit sig i fröken Palmbergs bostad i Enskede till 24-tiden på natten. Han har vidare förklarat, att han icke kan med säkerhet säga, om han åkte med den av Melin förda bilen till polishuset, men att han troligen steg ur bilen vid Södertäljevägen för att begiva sig till sitt hem i Hammarbyhöjden.

Melin har till kommissionen lämnat samma uppgift som Winberg om tidpunkten för deras avfärd från fröken Palmbergs bostad och har vidare berättat, att han därifrån körde Winberg till dennes hem i Mälarhöjden och själv med bilen återvände till polishuset, dit han återkom omkring kl. 0.20.

Fröken Palmberg har till kommissionen bekräftat, att Winberg och Melin lämnade hennes bostad troligen strax efter kl. 24.

Kommissionen.

Den här redovisade utredningen finner kommissionen utgöra tillräckligt underlag för att konstatera, att någon skuggning av Kejne från polisens sida icke ägt rum under natten mellan den 5 och den 6 december 1949. Det synes antagligt, att Kejnes och Resars misstankar om skuggning grundat sig på en förväxling mellan två polisbilar med samma utseende.

Andra tillfället.

Den andra av Kejne såsom tecken på skuggning åberopade händelsen hänför sig till den 9 december. Vid den av Wahlbäck verkställda utredningen uppgav Kejne i denna del följande.

Kejne hade efter klockan 23 i sin bil farit från Skarpnäck till Stureplan, där Rabe (överläkaren vid Beckomberga sjukhus Harald Rabe) stigit i Kejnes bil. Ganska snart upptäckte de, att en radiobil följde dem hela vägen över Tranebergsbro och Drottningholmsvägen samt fram till trappan till Rabes bostad å Beckomberga. Den ene av de båda uniformsklädda polismännen hade klivit ur bilen och sagt: »Det var väl er bil som syntes på Söder för en halv timme sedan?» Konstaplarna måste alltså ha iakttagit Kejne på Söder och följt honom. Rabe hade frågat av vilken anledning konstaplarna följt dem, därvid svaret blivit, att man kunde förmoda att bilen var stulen. Kejne hade då frågat, om de hade så stort distrikt, vilket de medgivit att de ej hade. De hade verkat ganska brydda att komma upp i en återvändsgränd.

Sedan kommissionen hos polismästaren i Stockholm hemställt om utredning i saken, har polismästaren till kommissionen överlämnat en av kommissarien vid centralavdelningen upprättad utredningsrapport av den 16 december 1950, av vilken framgår följande.

Med ledning av centralpolisavdelningens och radiobilavdelningens tjänstgöringsböcker hade inhämtats, att en radiobil natten mellan den 9 och den 10 december 1949 följt efter Kejnes bil till Beckomberga sjukhus. Radiobilen stod under befäl av biträdande överkonstapeln Hans Öström och fördes av konstapeln Axel Heimwall. Öström skulle inspektera från klockan 24.00 till klockan 3.00 i fjärde området, omfattande bl. a. Södermalm, och under tiden från klockan 3.00 till klockan 8.00 i hela staden. Omkring klockan 0.30 lade Öström och Heimwall i en gatukorsning vid Ringvägen på Södermärke till en personbil av fabrikatet Opel. Opelbilen fördes ovanligt långsamt och dess förare, som i gatukorsningen hade förkörsrätt i förhållande till polisbilen, syntes tveka att passera före. Öström och Heimwall fingo uppfattningen, att det var två yngre män som sutto i bilen. Senare på natten omkring klockan 3.15 fingo Öström och Heimwall åter se Opelbilen, denna gång under färd Drottningholmsvägen västerut i närheten av Viktor Rydbergsgatan. De beslöto då att för kontroll följa efter Opelbilen. I närheten av Beckomberga sjukhus fördes Opelbilen runt några kvarter och därefter mot ingången till sjukhuset. Denna manöver styrkte Öström och Heimwall i uppfattningen, att männen i bilen voro ute i något ärende som de ville dölja. När Opelbilen sedan fördes in på sjukhusets område följde de därför efter. Bilen stannade emellertid utanför en av tjänstebostäderna, varefter föraren och passageraren stego ur och den ene av dem öppnade porten med nyckel. Öström som då förstod, att han och Heimwall misstagit sig och att de hade att göra med en läkare som varit ute på nattligt besök hos någon patient, steg ur radiobilen och gick fram till männen för att lämna en förklaring. Öström omnämnde anledningen till kontrollåtgärden och uppgav, att han tänkt sig möjligheten att bilen var stulen. Öström erfor, att den ene av männen var doktor Rabe, men fick icke någon uppfattning om vem den andre var. Efter en ursäkt återvände Öström till radiobilen. Varken doktor Rabe eller den andre mannen verkade beredda på någon längre förklaring och Öström tog detta som ett tecken på att de hade fattat situationen. När Öström återkom till radiobilen, omtalade han för Heimwall, att den ene av männen i Opelbilen var doktor Rabe. Då kontrollåtgärden varit av rent rutinmässig karaktär hade den icke rapporterats. Öström förnekade, att han såsom Kejne gjort gällande skulle ha »medgivit att de ej hade så stort distrikt». Beträffande Kejnes uttalande att polismännen »verkat ganska brydda att komma upp i en återvändsgränd», medgäve Öström, att han och Heimwall voro något snopna över den oväntade upplösningen på undersökningen. — I rapporten har vidare antecknats, att varken från kriminalavdelningen eller annat håll vid något tillfälle gjorts framställning till kommissarien vid centralavdelningen eller någon av överkonstaplarna vid radiobilavdelningen om skuggning av Kejne samt att påståendet härom faller på sin egen orimlighet, enär radiobilavdelningens personal alltid tjänstgör i uniform och sålunda icke kan användas för dylika uppdrag.

Kommissionen.

Genom den sålunda verkställda utredningen finner kommissionen ådaga-
lagt, att det förhållandet att en av polisens radiobilar natten till den 10 de-
cember 1949 följde efter Kejnes bil icke hade samband med någon »skugg-
ning» av Kejne. När Kejne i detta och andra sammanhang gjort gällande,
att polisen »skuggat» honom, synes han ha åsyftat, att polisen misstänkt, att
beskyllningarna mot Kejne för homosexuella böjelser vore riktiga och ansett
sig böra kontrollera hans förehavanden för att eventuellt få denna miss-
tanke bekräftad. Från denna utgångspunkt ter det sig svårt att finna någon
rimlig mening i att låta uniformerade polismän i en radiobil följa efter Kejne
när han färdades in på området till ett allmänt sjukhus.

Tredje tillfället.

Den tredje av de händelser Kejne anfört som tecken på att polisen skug-
gat honom hade enligt Wahlbäcks utredning bestått i att vid ett tillfälle un-
der samma vecka som de båda förut omnämnda händelserna Winberg iakt-
tagits sitta i en bil som stått parkerad ett stycke från Kejnes expedition vid
Stortorget. Iakttagelsen hade inberättats till Kejne av en person vilken
tjänstgjort som polisläkare.

Winberg har inför kommissionen förklarat, att han icke vid den åsyftade
tiden suttit i någon bil i Gamla sta'n, och har tillagt: »Om det vore så, skulle
jag erkänna den saken. Men jag vill inte bli beskylld för saker som jag inte
gjort.»

Sedan Kejne sedermera anvisat den läkare av vilken han erhållit uppgif-
ten, har denne, doktor Ove Brydolf, hörts på föranstaltande av kommissio-
nen. Brydolf har därvid uppgivit, att han vid något tillfälle, som i tiden kan
motsvara Kejnes uppgift, på väg till ett besök hos Kejne å stadsmissionen
iakttagit att en person, sittande i en å Stortorget parkerad bil, hälsat på honom.
Han hade fått den uppfattningen att det varit en polisman, som han under
tjänstgöring kommit i kontakt med. Brydolf hade vid sammanträffandet med
Kejne kort därefter skämtsamt sagt ungefärligen: »Nu får du akta dig, för
polisen vaktar på dig.» Han hade icke namngivit Winberg och hade icke
känt igen den man, som hälsat på honom från bilen. Han kände över huvud
taget icke igen Winberg med någon säkerhet.

Kommissionen.

Något kommissionens omdöme om här ifrågavarande »skuggning» synes
icke behöva fällas.

Påstådda oriktiga uppgifter av Zetterquist.

I detta sammanhang anser sig kommissionen böra något beröra ett samtal mellan Kejne och Zetterquist den 10 december 1949 angående förmenta skuggningar av Kejne från polisens sida. Zetterquist har nämligen inför kommissionen gjort gällande, att Wahlbäck, till följd av en missuppfattning, i denna del riktat en obefogad kritik mot Zetterquist.

Enligt det av Wahlbäck avgivna utlåtandet (s. 66—67) hade Kejne hänvisat till ifrågavarande samtal med Zetterquist för att visa, att polisen trots på beskyllningarna mot honom för homosexualitet, och härutinnan anført.

Han hade fått denna uppfattning styrkt genom ett samtal den 10 december med Zetterquist, som han omedelbart nedtecknat i en nu medhavd anteckningsbok. Kejne hade vid tillfället uttryckt sitt bristande förtroende för Winberg, och vid fortsatt samtal om denne hade Zetterquist yttrat: »Han har lämnat mig rapport, han ville se om något hände. Winberg hade under sin tjänstgöring på lösdrivarroteln hört, att Du skulle vara pervers, men jag övertygade honom att det var osant.»

Zetterquists uttalanden till Wahlbäck om samtalet återgavos av Wahlbäck (s. 76—77) på följande sätt.

Kejnes uppgift om vad Zetterquist skulle ha yttrat vid samtalet med Kejne den 10 december vore »fullkomligt fria fantasier». Kejne hade visserligen fört skuggningen av honom på tal, men då Zetterquist ej hört talas om att någon sådan skuggning företagits, hade han omöjligen kunnat uttala sig så som Kejne påstått. Möjligen var Zetterquist vid tillfället redan förberedd på saken genom Winberg.

I sina egna uttalanden anförde Wahlbäck (s. 112).

Beträffande först de mellan Zetterquist och Kejne stridiga uppgifterna om vad som förekommit vid deras samtal den 10 december anser jag mig härutinnan böra lämna Kejnes uppgifter vitsord. Anledningen härtill är att jag tagit del av dagboksanteckningar, förda av Kejne, i vilka Zetterquists yttrande finnes återgivet med den lydelse Kejne uppgivit.

Inför kommissionen har Zetterquist förklarat, att i förevarande hänseende förekommit en missuppfattning från Wahlbäcks sida. Sålunda hade Zetterquist vid samtalet med Kejne möjligen yttrat med hänsyftning på Winberg »Han har lämnat mig rapport, han ville se om något hände» men i så fall hade detta skett i ett annat sammanhang än som framginge av Wahlbäcks referat. Zetterquist har vidare sagt sig icke vilja bestrida utan tvärtom förklarat det vara alldeles riktigt, att han vid tillfället till Kejne yttrade »Winberg hade under sin tjänstgöring på lösdrivarroteln hört, att Du skulle vara pervers.» Vad Zetterquist däremot velat beteckna som »fria fantasier» var Kejnes uppfattning, att han själv skulle vara skuggad.

Kommissionen.

Av Wahlbäcks anteckningar (s. 73) framgår, att Winberg uppgivit att det hänt att han, innan han erhållit uppdrag att göra något åt Kejnes sak, vid ett par tillfällen, när det fallit sig så, utan direkt tjänsteärende av fri

vilja gått till Engelbrektsgatan där Kejne bodde. Det synes antagligt, att Zetterquists ord »Han har lämnat mig rapport, han ville se om något hände» hänfört sig till dessa uppgifter av Winberg, och anledning saknas att antaga, att Zetterquist velat inför Wahlbäck bestrida, att han fällt de sist citerade orden. Av Wahlbäcks anteckningar (s. 77) framgår vidare, att Zetterquist inför Wahlbäck yttrat bl. a. »Efter det ryktena om att Kejne skulle vara homosexuell bragts på tal vid samtal mellan Zetterquist och Winberg, hade Winberg blivit övertygad om att han ej fick arbeta utifrån den förutsättningen att Kejne vore homosexuell». Med hänsyn till Zetterquists sistnämnda yttrande synes uppenbart, att Zetterquist icke heller haft anledning bestrida, att han vid samtalet med Kejne den 10 december fällt ett yttrande av innehåll »Winberg hade under sin tjänstgöring på lösdruvarroteln hört, att Du skulle vara pervers, men jag övertygade honom att det var osant». Det torde sålunda få anses ådagalagt, att Wahlbäck såsom Zetterquist gjort gällande missuppfattat Zetterquists uttalanden angående vad som förekommit vid samtalet mellan honom och Kejne den 10 december 1949. Härav följer ock, att grund saknas för kritik mot Zetterquist i detta sammanhang.

Polisutredningen i december 1949 och i januari 1950.

Av den föregående framställningen framgår, att polisen i början av december 1949 höll ett flertal förhör i ärendet dels angående vad som förekommit vid telefonsamtal i oktober mellan Kejne och fru Svegländ och dels angående ryktesspridningen mot Kejne i skolan. I den senare delen hölls förhör, förutom enligt vad förut nämnts den 5 december med fröken Palmberg och Tullberg, jämväl under tiden från och med den 6 till och med den 16 december med fyra skolkamrater till fröken Palmberg till vilka hon uppgav sig ha vidarebefordrat Tullbergs påstående om Kejnes homosexualitet. Två av de hörda uppgåvo, att fröken Palmberg för dem angivit Tullberg såsom källan till ryktena.

Utredning företogs också angående störningarna i Kejnes bostad. Sålunda hörde Winberg den 8 december assistenten Olle Bergström, anställd vid stadsmissionens mottagningsbyrå. Bergström uppgav om störningarna, att Kejne för honom berättat, att Kejne brukade störas av telefonsamtal till bostaden. Kejne hade också omtalat, att han under pingsthelgen 1949 blivit beskylld för någon sak som han dock icke närmare relaterat. Från slutet av augusti 1949 och cirka en månad framåt hade Bergström tillbringat nära nog varje natt i Kejnes bostad vid Engelbrektsgatan. Under hela denna tid hade Bergström ej uppfattat några störningar som kunde tänkas vara direkt riktade mot Kejne förutom att Bergström vid ett par tillfällen iakttagit okända personer uppehålla sig i förstugan utanför Kejnes dörr. Vid ett tillfälle hade det enligt Bergström inträffat, att en telefonsignal kommit till Kejnes bostadstelefon omkring klockan 18—19 och att när Bergström tagit luren något samtal icke kommit, ehuru Bergström hört, att den påringandes telefonlur låg avlyftad.

I skrivelse till polisen den 15 december meddelade assistenten Westerberg, mottagaren av »Jonséns» telefonsamtal pingstaftonen 1949, att han den 12 december haft ett telefonsamtal med Malmberg rörande ett övervakningsärende. Westerberg, som på grund av Kejnes till honom uttalade misstankar mot Malmberg varit inställd på att noga lyssna till rösten, hade funnit vissa närmare angivna röstlikheter ganska frapperande. På grund därav hade Westerberg kommit till den uppfattningen, att det med synnerligen stor sannolikhet var Malmberg som ringde till honom tidigt på pingstaftonen 1949 och framförde vissa beskyllningar mot Kejne.

Under senare delen av december 1949 och början av 1950 synes någon ytterligare utredning icke ha förekommit i ärendet. Winberg har härom uppgivit, att man följde med saken om något nytt skulle inträffa men att några förhör icke förekommo under denna tid.

Den 10 januari 1950 besökte Winberg tillsammans med landsfogdeaspiranten K. M. Fogelklou Kejne i dennes bostad. Enligt en av Winberg och Fogelklou härom upprättad promemoria hade Kejne dagen förut telefonerat till Winberg och frågat, hur långt Kejnes anmälan avancerat och vem som var åklagare i målet. Då Kejne fått till svar, att Zetterquist fortfarande var undersökningsledare, hade Kejne uppgivit, att han erhållit ett brev från Tullberg i vilket denne erkänt, att han och fröken Palmberg beskyllt Kejne för homosexualitet. Sedan Winberg begärt att få se brevet och få en avskrift av detta, hade Kejne svarat, att Winberg kunde besöka honom i bostaden påföljande dag. Vid Winbergs och Fogelklous besök hos Kejne hade denne bett dem vänta en stund, medan han gjorde avskriften färdig. Under tiden hade signaler kommit på Kejnes telefon, men då Kejne lyft av luren hade icke någon röst avhörts. Kejne hade då yttrat: »Ja, där ser Ni själv hur jag har det, så här är det för jämnan.» Sedan påringningen kontrollerats, hade det visat sig, att den kommit från en telefonkiosk i korsningen av Ringvägen och Råggatan. Härtill hade Kejne yttrat, att det var väntat. — Kejne hade frågat om anledningen till att polisen skuggade honom och hade, då Winberg förnekat detta, sagt sig ha fått uppgift härom av Zetterquist. På en fråga av Kejne, vem som telefonerat till biskopen och begärt att denne icke skulle återkalla Malmborgs venia, hade Winberg förnekat all kännedom därom, varvid Kejne yttrat, att det väl var Zetterquist som gjort det. Vidare hade Kejne under hänvisning till en bestämmelse i rättegångsbalken såsom sin åsikt uttalat, att målet skulle ha lottats på åklagare. Kejne hade också sagt sig skola avhämta samtliga handlingar i saken hos kriminalpolisen för att genom andra myndigheter få saken utredd. Enligt promemorian hade av Kejnes påståenden och yttranden tydligt framgått, att han var synnerligen missnöjd med det sätt på vilket utredningen sköttes. Även Kejnes föräldrar, som voro närvarande, hade uttalat sin förtrytelse över polismyndighetens sätt att arbeta.

Det i förenämnda promemoria åsyftade brevet från Tullberg till Kejne var dagtecknat den 14 december 1949. I brevet framhöll Tullberg, att frö-

ken Palmberg hade svårt att sköta sina studier på grund av oro och bekymmer för polisförhör och andra tråkigheter. Den ende som kunde ge henne lugn vore Kejne, om han ville garantera att hon icke bleve ställd inför rätta för utspridande av rykten. Härtill fogade Tullberg: »Givetvis menar jag inte att jag på något vis skulle inbegripas i ett dylikt tillmötesgående från Er sida. Tvärtom höll jag på att skriva.»

Efter den 10 januari 1950 synes någon ytterligare utredning i ärendet icke ha förekommit på föranstaltande av kriminalpolisen.

Ärendet överlämnas från polisen till åklagarmyndigheten.

Här må erinras om att enligt rättegångsbalken ledningen av förundersökningen skall övergå från polisen till åklagaren när förundersökningen fortskridit så långt att misstanke för brottet med skäl kan riktas mot viss person. Den 17 januari 1950 överlämnades ärendet från kriminalpolisen till åklagarmyndigheten. Överlämnandet sker i Stockholm genom ett s. k. lottningsförfarande.

Beträffande överlämnandet av ärendet till åklagarmyndigheten har Zetterquist inför kommissionen uppgivit i huvudsak följande. Det hade varit Zetterquists avsikt att ärendet skulle prövas av åklagare, när Zetterquist av Winberg erhållit rapport om att man icke kunde komma längre med utredningen. Att verkställa lottning innan skälig anledning till misstanke mot Malmberg förelåg skulle ha inneburit tidsförlust, i det att ärendet i så fall skulle blivit liggande hos vederbörande åklagare för beslut om ytterligare spaningsåtgärder. Med denna utgångspunkt kunde ärendet visserligen sägas ha varit färdigt för lottning den 17 december 1949. — Såsom ovan anmärkts ägde polisens sista förhör i ärendet rum den 16 december då en skolkamrat till fröken Palmberg hördes. — Att ärendet icke redan då blivit anmält till lottning hade antagligen berott på att Winberg trott sig kunna skaffa ytterligare bevisning. Winberg hade icke avrapporterat ärendet för Zetterquist förrän omkring mitten av januari. Anledningen till att Zetterquist då beslutat lottning av ärendet hade varit den, att Kejne enligt vad Zetterquist inhämtat av Winberg uttryckligen framfört önskemål därom.

Winberg har inför kommissionen angående lottningen av ärendet uppgivit i huvudsak följande. Han hade åtminstone i mitten av december, kanske också i slutet av månaden, varit av den uppfattningen, att Kejne icke ville att målet skulle föranleda något åtal. Kejnes huvudsakliga önskemål hade enligt Winbergs uppfattning varit, att Kejne ville vara i fred och bli befriad från beskyllningarna. Winberg vore införstådd med att denna önskan från Kejnes sida att undvika rättegång icke överensstämde med hans senare inställning men kunde icke lämna någon förklaring till denna motsättning. Första gången Winberg hört Kejne framställa begäran om lottning av ärendet hade varit vid Winbergs besök hos Kejne den 10 januari. Zetterquist och Winberg hade innan utredningen ännu avslutats, troligen i mitten av december, diskuterat lottningsfrågan. Zetterquist hade då fram-

kastat tanken, att man skulle lotta ärendet. Winberg hade då yttrat: »Ja det skall vi kanske göra.» Winberg hade ett intryck av att det förhållandet, att någon lottning då icke skett, berott på ett samtal mellan Kejne och Zetterquist. En morgon strax efter klockan 9 hade Winberg av sin närmaste förman, kommissarien Larsson, fått besked om att ärendet skulle lottas. Detta besked hade kommit som en överraskning för Winberg såtillvida att han icke då hört ett ord om lottning.

Här må i korthet beröras förfarandet vid lottningen av mål hos åklagarmyndigheten. Lottning av mål som av polisen överlämnats till åklagarmyndigheten sker två gånger om dagen, klockan 10 och klockan 14, och verkställs av en första kontorsskrivare hos åklagarmyndigheten. Till kontorsskrivaren överlämnas från kriminalavdelningen dels anmälan jämte två kopior av denna och dels omslaget eller kappan till kriminalavdelningens dossier i ärendet. Däremot överlämnas i regel icke kriminalavdelningens handlingar i ärendet, d. v. s. förhørsprotokoll och annat material. Vid lottningen fördelas vissa slags mål, t. ex. trafikmål, på särskilda åklagare. I fråga om de allmänna brottmålen sker en uppdelning, som hänför sig till straffskalan för det brott misstanken avser och som sammanhänger med målens handläggning vid rådhusrätten. Brot, varå enligt straffskalan kan följa straffarbete i två år eller därutöver, skola sålunda handläggas av en lagfaren domare och nämnd, under det att övriga brottmål handläggas av tre lagfarna domare utan nämnd. Det förra slaget av mål, de s. k. nämndmålen, fördelas hos åklagarmyndigheten enligt sin natur på äldre och mera erfarna åklagare, stadsfiskaler och biträdande stadsfiskaler, medan målen av det senare slaget, de s. k. tremansmålen, tilldelas yngre åklagare, stadsfiskalsassistenter. Inom båda dessa grupper av allmänna brottmål sker fördelningen mellan de olika åklagarna genom lottning. Som regel ger innehållet i själva anmälan kontorsskrivaren tillräcklig ledning för målens bedömande i lottningshänseende. Vidare skall kappan till dossiern enligt den därå tryckta texten innehålla uppgift om vad slags brott den i dossiern avsedda personen är misstänkt för. Sedan ett mål lottats, förses anmälan jämte de båda kopiorna av denna och kappan till dossiern med en stämpel, angivande målets karaktär och den åklagare, åklagarkammare, som fått målet sig tilldelat, t. ex. »Tremans II» innebärande, att målet är ett tremansmål och tilldelats andra åklagarkammaren. Därefter återgår originalet till anmälan jämte dossierkappan till vederbörande överkonstapel på kriminalavdelningen, medan den ena kopian av anmälan går till åklagaren och den andra kopian går till förste stadsfiskalen. Överkonstapeln föredrar därefter handlingarna i målet för åklagaren, som i och med lottningen inträder som förundersökningsledare och har att pröva åtalsfrågan och bedöma om ytterligare utredning erfordras.

I det nu föreliggande ärendet rörande Malmberg och Fabian gav den av Resar den 20 oktober 1949 ingivna anmälan, enligt vilken Kejne endast begärt undersökning huruvida Malmberg och Fabian gjort sig skyldiga till brott utan angivande av brottets art, icke någon ledning för lottningen och

någon dossier angående Fabian synes icke ha varit upplagd. På kappan till dossiern angående Malmberg angavs, att denne var misstänkt för ärekränkning enligt 16 kap. 8 § strafflagen. Man måste vid sådant förhållande utgå från att lottningen skedde med ledning av denna anteckning. Då straffskalan för sådant brott icke upptar strängare straff än sex månaders fängelse, blev målet betecknat såsom tremansmål. Det tilldelades första åklagarkammaren. Om å anmälan eller dossierkappan angivits att målet rörde hemfridsbrott, skulle resultatet i lottningshänseende blivit detsamma, då ej heller straffskalan för sådant brott innehåller så strängt straff som straffarbete i två år. Om däremot anmälan eller dossierkappan innehållit någon uppgift om att målet rörde kriminell homosexualitet, skulle målet icke ha betecknats som tremansmål utan som nämndmål och skulle sålunda ha tilldelats någon av de äldre åklagarna. För sistnämnda brott ingår nämligen två års straffarbete i straffskalan.

På fråga från kommissionens sida om icke med hänsyn till ärendets natur, bl. a. tveksamheten om det lämpliga av att höra de övervakade, samråd bort ske mellan polisen och åklagarmyndigheten i samband med lottningen har Zetterquist inför kommissionen uttalat, att lottningen är en angelägenhet som ankommer på åklagarmyndigheten själv och att det är ganska känsligt att försöka påverka en annan myndighet. Zetterquist har vidare i detta sammanhang framhållit, att han icke kunde veta, vilken åklagare som skulle få hand om ärendet, samt att Zetterquist hade anledning räkna med att, om ärendet lottades på en yngre åklagare, denne skulle samråda med sin chef. — Winberg har på tal om lottningen sagt, att man från polisens sida icke kunde bestämma något därom utan att avgörandet i denna fråga träffades på lottningsexpeditionen.

**Stadsfiskalsassistenten Egemalms handläggning av ärendet
(17/1—28/2 1950).**

Vid lottningen tillföll ärendet stadsfiskalsassistenten Lars Egemalm. Denne hade inträtt på åklagarbanan i maj 1949 och hade alltså en mycket ringa erfarenhet som åklagare.

Samma dag som ärendet lottats hos åklagarmyndigheten eller möjligen dagen därefter inställde sig Winberg hos Egemalm, medförande handlingarna i ärendet och redogjorde för vad det rörde sig om. Egemalm tog del av handlingarna och efter några dagar återkom Winberg och lämnade en fullständig föredragning av ärendet. Egemalm beslöt, att förhör skulle anställas med studeranden Eriksson i anledning av innehållet i de anteckningar från Kejnes och Resars samtal med honom den 18 oktober 1949 som fogats vid Kejnes skrivelse till polisen av den 24 i samma månad. Egemalm har inför kommissionen uppgivit, att syftet med förhöret med Eriksson var, att han ville få ett säkrare grepp på ärendet, bl. a. såvitt rörde frågan om kriminell homosexualitet. Om något belägg för misstanke i sistnämnda hänseende framkommit, hade Egemalm enligt vad han uppgivit ämnat begära,

att ärendet enligt förut omnämnda lottningsprinciper skulle omlottas på någon äldre åklagare.

Då Eriksson vid denna tid vistades i Malmö hemställde Stockholmspolisens i skrivelse den 23 januari 1950, att förhör skulle anställas med Eriksson där. Någon avskrift av skrivelsen ingår icke i dossiern rörande Malmberg, men av den rapport av den 25 januari som upprättades av polisen i Malmö framgår, att förhör med Eriksson hade begärts »dels om vissa förhållanden, som voro omnämnda i till skrivelsen närslutna anteckningar, och dels om han kände till, huruvida Malmberg vore homosexuell eller att denne skulle hava utspritt några dylika rykten angående pastor Kejne i Stockholm». — Genom förhöret med Eriksson bekräftades en del av de uppgifter denne enligt de till polisen ingivna anteckningarna lämnat vid samtal med Kejne och Resar. Enligt rapporten över förhöret hade Eriksson vid otaliga tillfällen iakttagit, att Malmberg hade besök av kvinnor som då brukade stanna över natten hos honom. I anslutning härtill innehöll rapporten: »Malmberg hade ofta även besök av ynglingar i åldern 20—25 år, som brukade tillbringa nätterna hos honom.» Däremot lämnade Eriksson icke, såsom enligt anteckningarna från samtalet den 18 oktober, några uppgifter att Malmberg skulle på nätterna ha delat säng med ynglingar som han hade under övervakning. I rapporten antecknades, att Eriksson på särskild fråga förklarar, att han icke visste, huruvida Malmberg var homosexuell, men att han med hänsyn till vad som förevarit under hans vistelse hos Malmberg icke höll för otroligt att så var fallet.

Något förhör med Hallquist lät Egemalm icke företaga.

Den 10 februari inställde sig Malmberg som genom några prästmän fått höra talas om den pågående utredningen hos polisen och hördes då av Winberg. Malmberg berättade vid förhöret om det uppträdde som förekommit vid Erikssons avflyttning från Malmbergs bostad den 2 mars 1948. Kejne hade vid detta tillfälle enligt Malmberg uppträtt aggressivt och bryskt. Malmberg förnekade på det bestämdaste, att han hört några rykten angående Kejne i homosexuellt hänseende. Vidare förnekade Malmberg bestämt, att han vid något tillfälle utspritt några för Kejne vanhedrande rykten och att han på något sätt stört Kejnes hemfrid vare sig genom telefonpåringningar eller på annat sätt. Däremot hade Malmberg starka misstankar om att Kejne varit upphov till upprepade telefonpåringningar till Malmbergs bostad efter ingången av oktober 1949. En dag i början av nämnda månad hade till Malmbergs bostad kommit en telefonpåringning som Malmberg genom en uppgift från rikstelefonbyråns kontrollbord uppfattat såsom kommande från Kejnes bostadstelefon. (Här torde avses ett tillfälle när fröken Brita Hultman efter överenskommelse med Kejne ringt från dennes bostad till Malmberg i syfte att för någon tid hyra ett rum hos Malmberg för att söka avslöja denne, varvid emellertid Malmberg fattat misstankar.) Hösten 1949 hade Malmberg upprepade gånger störts av telefonpåringningar som icke kunnat lokaliseras eller som visat sig härröra från telefonkiosker ute i staden. Efter julen 1949 hade påringning-

arna i stort sett upphört. Malmberg önskade icke göra någon anmälan om att han fått sin hemfrid störd. På särskild fråga förklarade Malmberg, att hans könsliv var fullt normalt och att han ej led av några homosexuella böjelser.

Den 13 februari talade Egemalm om ärendet med stadsfiskalen Meijer som i egenskap av chef för första åklagarkammaren var Egemalms närmaste överordnade. Samtalet, som torde ha varat omkring tio minuter, kom till av en tillfällighet under en paus i förhandlingarna i rådhusrätten där både Egemalm och Meijer den dagen utförde åklagartalan. Egemalm har uppgivit, att han frågade Meijer vad man egentligen skulle göra med en sådan sak, då man inte kunde finna någon uppslagsända, och att han i stora drag informerade Meijer om att det var en pastor Kejne som ansåg sig förföljd. Möjligen hade Egemalm, enligt vad han uppgivit, också tagit reda på att Malmberg var övervakare för villkorligt frigivna och inhämtat, att hans övervakningsverksamhet skulle vara under avveckling. Meijer hade enligt Egemalm såsom sin åsikt uttalat, att man på något sätt borde söka komma åt Malmberg, då denne uppenbarligen var olämplig som övervakare. — Meijer har uppgivit, att han vid tillfället fick den bestämda uppfattningen, att Egemalm, som tyckte att målet bjöd på pikanta detaljer, ville roa sin chef genom att omtala dessa detaljer och att Egemalm icke avsåg att rådfråga Meijer om ärendet. Såvitt Meijer kunnat minnas hade Egemalm nämnt, att ärendet rörde ärekränkning och hemfridsbrott av Malmberg mot Kejne. Däremot hade Egemalm icke sagt att det även var fråga om kriminell homosexualitet. Egemalm hade under samtalet icke begärt något råd utan nämnt de pikanta detaljerna och sagt, att man enligt hans mening icke kunde komma någon vart i fråga om de påstådda ärekränkings- och hemfridsbrotten. Samtalet hade slutat med att Meijer blivit inkallad till rätten. I detta sammanhang har Meijer uttalat, att icke någon av de åklagare, som sysslat med målet innan Meijer den 5 maj 1950 fick hand om utredningen, hade ägnat en tanke åt att målet rörde även kriminell homosexualitet. Denna slutsats hade Meijer dragit därav att dessa åklagare i så fall icke skulle ha varit behöriga att handha målet som i så fall skulle ha lottats om till nämndmål. Vid ett samtal som Meijer sedan han övertagit utredningen haft med den stadsfiskalsassistent, Age, som efter Egemalm handlagt målet, hade Meijer frågat denne, om han kom ihåg vad en soldat först skulle göra, när han skulle rengöra sitt gevär. Efter ett nekande svar från assistenten hade Meijer yttrat »Jo, han skall se efter på nummerbrickan, om det är hans eget gevär». Kommissionen vill framhålla att detta uttalande av Meijer om de yngre åklagarnas bristande insikt rörande målets karaktär i varje fall torde vara oriktigt såvitt rör Egemalm. Denne har själv uppgivit, att han uppmärksammat frågan om homosexualitet hos Malmberg, och denna uppgift bestyrkes av innehållet i den tidigare berörda av Egemalm beordrade framställningen om förhör med Eriksson i Malmö.

Omkring en vecka efter nyssnämnda samtal mellan Egemalm och Meijer

kom Kejnes ärende ånyo på tal mellan dem vid ett tillfälle, när Meijer kom in i Egemalms rum. Såvitt Egemalm kunnat erinra sig hade han då framhållit svårigheterna att komma någon vart med de av Kejne lämnade uppgifterna om förföljelser och trakasserier mot honom. Meijer hade då sagt, att man måste försöka avsluta ärendet på något sätt. Antingen Meijer eller Egemalm hade föreslagit, att ärendet skulle i sin helhet föredragas för förste stadsfiskalen. Egemalms syfte med en sådan föredragning hade varit, att han velat få hjälp och vägledning med ärendet i största allmänhet och även att få något råd i fråga om förhör med de övervakade. Emellertid hade Egemalm icke fått tillfälle till någon föredragning för förste stadsfiskalen. — Meijer har uppgivit, att han när han kommit in i Egemalms rum sett, att denne fortfarande sysslade med ärendet som han påstod sig ha läst rätt omsorgsfullt. Då Egemalm lagt ned åtskilligt arbete på ärendet och skulle lämna första åklagarkammaren, hade Meijer varit angelägen om att Egemalm icke skulle lämna målet efter sig och sagt att Egemalm skulle se till att få ärendet ur världen. Av den kortfattade skildring Meijer fått av fallet hade det stått klart för honom, att Malmberg icke var lämplig som övervakare. Meijer hade framhållit, att man borde under hand meddela vederbörande myndigheter detta. Meijer, som också hört uppgivas, att Malmberg hade *venia concionandi*, hade såvitt han kunnat erinra sig framfört som sin åsikt, att Egemalm borde genom Zetterquist göra framställning om att denna *venia* indrogs.

Enligt vad Egemalm uppgivit hade Kejne vid något tillfälle mellan eller efter Egemalms båda nu omnämnda samtal med Meijer kommit upp till Egemalm och förfrågat sig hur ärendet låg till. Egemalm hade framhållit, att någon bevisning icke fanns mot annan än fröken Palmberg men att man möjligen skulle kunna väcka åtal mot henne. Kejne hade då förklarat, att han icke för allt i världen ville detta. De som Kejne ville åt voro Malmberg och Tullberg. Då Egemalm sagt, att ingenting kunde bevisas vare sig mot Malmberg eller Tullberg hade Kejne tyckts inse att som ärendet låg till ingenting kunde göras. Han hade antytt, att ärendet var illa skött, och särskilt velat att Winberg skulle av någon anledning fränkopplas ärendet.

Stadsfiskalsassistenten Ages handläggning av ärendet (1/3—31/3 1950).

Den 1 mars 1950 övertogs Egemalms tjänst av stadsfiskalsassistenten Stig Age. Denne som den 1 augusti 1948 antagits som aspirant på åklagarbanan hade intill den 1 mars 1950 haft blott cirka tio månaders effektiv åklagartjänstgöring. Enligt vad Age uppgivit fick han vid sitt tillträde av tjänsten övertaga minst 200 ärenden, däribland det som rörde Malmberg. Efter några dagar hade Age tagit kontakt med Egemalm, som då tjänstgjorde på en annan rotel, och talat med honom om ärendet. Age hade fått den uppfattningen, att det var en besvärlig historia som Egemalm ämnat avskrika men icke hunnit avsluta. Efter läsning av handlingarna hade Age tagit kontakt med Winberg och anmodat honom att tillkalla de i ärendet berörda huvudperso-

nerna för att Age skulle få tillfälle att tala med dem och bilda sig en uppfattning om vilken tilltro man kunde sätta till dem. Med hänsyn till Kejnes skrivelser hade Age uppfattat ärendet såsom gällande hemfridsbrott och ärekränkning. Age hade nog också tänkt på att det kunde röra sig om kriminell homosexualitet men detta hade skymtat som något så oväsentligt i det hela att Age icke ansett sig kunna företaga någon åtgärd därutinnan. Om så varit fallet skulle Age ha låtit lotta om ärendet. Han hade nämligen varit medveten om att han i så fall icke varit behörig att handlägga ärendet. Den 13 mars hade Age haft ett samtal med assistenten Westerberg med anledning av dennes tidigare omnämnda uppgift, att han vid ett samtal den 12 december 1949 med Malmberg tyckt sig känna igen dennes röst från den »Jonsénska» påringningen till Westerberg på pingstaftonen 1949. Vid samtalet med Age hade Westerberg förklarat, att han väl tyckt sig finna vissa likheter mellan Malmbergs röst och den föregivne Jonséns men att Westerberg icke under några förhållanden kunde taga på sin ed att det varit samma röst. Efter sitt samtal med de i ärendet berörda personerna, vilket troligen ägt rum den 14 mars, hade Age diskuterat ärendet med Meijer utan att dock någon egentlig föredragning från Ages sida förekommit. Age hade därvid på Meijers fråga svarat, att man enligt Ages mening icke kunde anställa något åtal mot Malmberg. Age hade dock kommit till det resultatet, att så mycket framkommit mot Malmberg att denne icke borde kvarstå såsom övervakare och icke heller borde ha kvar sin *venia concionandi*. Huruvida mellan honom och Meijer var något tal om att höra de övervakade har Age icke kunnat erinra sig. Medan Age ännu i slutet av mars haft ärendet under övervägande, hade han insjuknat i magsår. Den 1 april hade han blivit intagen på sjukhus.

Meijer har uppgivit, att han vid något tillfälle efter det Age tillträtt tjänsten på första åklagarkammaren kommit in i dennes rum och då fått se, att Age sysslade med ärendet angående Malmberg. Meijer som trott att Egemalm slutfört ärendet hade blivit förvånad och uppmanat Age att tillse att ärendet snarast blev avgjort. Ännu vid denna tid hade Meijer icke känt till att ärendet på polisstadiet väckt en del uppmärksamhet och Kejnes person hade varit för honom fullkomligt okänd. — Vid ett andra tillfälle hade Meijer på sitt rum talat med Age om målet. Age, som sagt sig ha läst handlingarna och hållit några förhör, hade förklarat att han för sin del funnit, att man icke kunde komma vidare. Enligt Age hade även Kejne varit införstådd därmed. Age hade sålunda varit beredd att avskryva målet och Meijer hade icke haft några invändningar att göra. Någon föredragning eller redogörelse för målet hade icke förekommit utan Meijer hade endast fått några glimtar ur målet. Vid tillfället hade Meijer uttalat sina betänkligheter mot att Malmberg var övervakare och hade *venia concionandi* samt tillrätt Age att kalla upp Malmberg och i ultimativ form tillsäga honom att avsäga sig sina övervakningsuppdrag. Därvid hade Meijer sagt något om att åklagarens behörighet till ett sådant inskridande måhända kunde vara tveksam men att Meijer ansett det som en allmän medborgerlig plikt att tillse att Malm-

berg icke hade flera övervakningsuppdrag. Beträffande Malmbergs venia hade Meijer tillrätt Age att anlita Zetterquist som mellanhand.

Det av Age omnämnda sammanträffandet mellan honom och huvudpersonerna i ärendet har behandlats av Kejne i den av honom utgivna boken »Om dessa tiga...» (s. 136—139). Enligt Kejne hade han av Winberg (i boken kallad Trissén) kallats till polishuset en viss tid och därefter hört att Resar kallats till samma dag någon timme senare. Age (i boken nämnd såsom »den nye stadsfiskalen») hade inlett samtalet med fraser som Kejne väl känt igen från otaliga förhör som han avlyssnat med mer eller mindre »avancerade bovar».

Under samtalet som ägt rum i närvaro av Winberg och kriminalkonstapeln Melin (av Kejne i boken kallad Löf) hade enligt Kejne förekommit följande.

Jag bekräftade omedelbart min identitet och stadsfiskalen travade på i dialogen. Han gjorde klart för mig att jag blivit utsatt för en mycket graverande beskyllning. Nu ville han höra vilken inställning jag själv intager i förhållande till anklagelsen.

Jag skulle, sade stadsfiskalen, fört ett sådant tal och framställt såpass allvarliga anmärkningar mot den nu närvarande överkonstapeln, att det kunde bli fråga om åtal mot mig.

Enligt Kejnes framställning hade han svarat, att han icke gjort sig skyldig till annat än att han berättat nakna fakta och att han skulle bli glad om stadsfiskalen vidtog åtgärder mot honom för dessa uttalanden. Vid dessa ord hade Age enligt Kejne icke kunnat låta bli att »tappa hakan».

Kejne har avslutat skildringen av sammanträffandet med Age på följande sätt.

På mig verkade det nästan som om stadsfiskalen blivit kopplad på mitt ärende med den förhoppningen knuten vid honom att han skulle, om inte helt avskrivna det, så dock avskräcka mig från att driva det längre.

Age har inför kommissionen berättat om vad som förekommit vid hans samtal med de olika personerna i ärendet och även beretts tillfälle att yttra sig över Kejnes skildring av Ages samtal med honom. Age har i huvudsak uppgivit följande.

Sedan Age fått övertaga ärendet hade han beslutit kalla Kejne, Malmberg, fröken Palmgren och Tullberg. Avsikten härmed hade varit att han ville söka bilda sig en personlig uppfattning om deras trovärdighet. Såvitt gällde Kejne hade han också velat informera denne om resultatet av utredningen och diskutera riktlinjerna för eventuell vidare utredning. Ages samtal med de olika personerna hade icke karaktär av egentliga förhör och protokollfördes icke men skedde i närvaro av Winberg och Melin. Malmberg som först hördes ingående gav ett icke ofördelaktigt intryck på Age. Kejne som Age därefter talade med ville, att Resar skulle tillkallas, vilket också skedde. Resar hade sålunda icke, såsom Kejne uppgivit, kallats på förhand. Det hade icke dröjt länge förrän både Resar och Kejne i stället för att hålla sig till sak börjat häftigt kritisera Winberg och Melin för

deras sätt att sköta utredningen. Beskyllningarna hade blivit sådana, att Age funnit sig nödsakad att i bestämd ton fråga Kejne och Resar, om de avsågo att beskylla Winberg och Melin för tjänstefel. De hade då lugnat sig och förklarat, att detta icke var avsikten. Kejne hade gått mycket hårt på sin linje om ärekränkning och hemfridsbrott och dessutom tryckt hårt på den av Eriksson omnämnda episoden, då han bevittnat ett samlag i Malmbergs bostad mellan en yngling och en mycket ung flicka. Denna episod hade Kejne velat anse som något slags våldtäktshistoria. Homosexualiteten hade icke berörts. Fröken Palmberg hade vid Ages samtal med henne öppet berättat om sin andel i affären och sagt, att hon fått sina uppgifter av Tullberg. Tullberg hade förnekat, att han till fröken Palmberg lämnat de av henne påstådda uppgifterna. Fröken Palmberg och Tullberg hade därefter hörts mot varandra men varit lika »förbindligt envisa». Age hade därefter haft ett nytt samtal med Malmberg varvid den av Eriksson omnämnda episoden kommit på tal. Efter mycken tvekan hade Malmberg nämnt pojkens och flickans namn som Winberg antecknat för en kontroll. Efter sitt samtal med Malmberg hade Age för Kejne förklarat, att man syntes kunna åtala fröken Palmberg men att något åtal mot Tullberg med hänsyn till dennes nekande knappast kunde anställas. Kejne hade förklarat, att han insåg detta och att han icke önskade något åtal mot fröken Palmberg. Age hade slutligen meddelat Kejne, att Age skulle noggrant gå igenom handlingarna och eventuellt föredraga dem för Meijer eller förste stadsfiskalen för ett slutligt avgörande. — Kejne hade hela tiden bemötts korrekt och då det icke förelegat någon misstanke att han gjort sig skyldig till brott, hade han givetvis icke underkastats förhör som misstänkt eller tillfrågats om han erkände något brott. Kejnes hela framställning i förevarande del vore en fantasiprodukt såväl till innehåll som tendens. »Den otillständiga insinuationen», att Age skulle ha kopplats på ärendet med förhoppning att han skulle antingen helt avskryva ärendet eller avskräcka Kejne från att driva det längre, saknade givetvis allt verklighetsunderlag. Ingen överordnad hade givit Age några direktiv för ärendets handläggning och ej heller hade någon utomstående varit i kontakt med Age i ärendet.

Ärendets handläggning under Ages sjukdom. Stadsfiskalen Meijer övertar utredningen den 5 maj 1950.

Sedan Age den 1 april insjuknat var hans tjänst vakant till den 25 i samma månad, enär någon vikarie icke fanns att tillgå. T. f. biträdande stadsfiskalen Ingvar Sigurdsson, som tjänstgjorde på femte åklagarkammaren, hade under tiden t. o. m. den 19 april, innefattande påskhelgen, i uppdrag att vid sidan av sin egen tjänst sköta de löpande ärendena på Ages tjänst. Sigurdsson har uppgivit, att han, som icke hade tid att ägna sig åt de äldre, större ärendena på Ages tjänst, icke kände till att ärendet rörande Malmberg, vilket han någon gång hört talas om av Age, fortfa-

rande fanns kvar på dennes tjänst. Under tiden mellan den 19 och den 25 april var någon av de yngre åklagarna tillfälligt förordnad att utföra de åklagaruppdrag vid rådhusrätten som skulle ankommit på Age. Från och med den 25 april kom stadsfiskalsassistenten B. G. Gilmark att uppehålla Ages tjänst. Sedan Gilmark tillträtt tjänsten hade han ett kort samtal med Winberg om ärendet. Gilmark som vid tillträdet av Ages tjänst fick hand om ett stort antal andra, brådskande ärenden hann emellertid icke företaga några åtgärder i ärendet rörande Malmberg. — Sedan ärendet någon av de första dagarna i maj blivit föremål för publicitet samt i pressen förekommit antydningar, att polisutredningen ej bedrevs med tillbörlig energi och att polisen var utsatt för otillbörlig påverkan i syfte att hindra en allsidig utredning, förordnade överståthållarämbetet den 6 maj om en undersökning rörande polisens handhavande av utredningen och uppdrog åt underståthållare Wahlbäck att verkställa undersökningen. Riksåklagarämbetet, som ansåg det angeläget att i samband med den av överståthållarämbetet beslutade undersökningen jämväl frågan om åklagarmyndighetens handhavande av ärendet klarlades, förordnade samma dag Wahlbäck att verkställa utredning jämväl därutinnan.

Vid samma tid uppdrog förste stadsfiskalen åt Meijer att övertaga ledningen av den fortsatta utredningen. Den under Meijers ledning företagna utredningen som började den 5 maj var synnerligen omfattande. Däri deltog en kriminalöverkonstapel (Winberg) och två kriminalkonstaplar, varjämte vid sammanställningen av förundersökningsprotokollet medverkade ytterligare en kriminalkonstapel. Under utredningen som pågick i två månader och varunder ifrågavarande fyra befattningshavare helt togos i anspråk hördes ett 70-tal personer, däribland tretton som stått under Malmbergs övervakning eller tillsyn. Meijers utredning gav vid handen, att Malmberg år 1946 övat otukt med en yngling som då var 20 år gammal och som efter utskrivning på prov från ungdomsanstalt stått under Malmbergs tillsyn. Genom uppgifter av Kejne den 10 maj erhöll polisen upplysning om att den frälsningsofficer som enligt det föregående vid telefonsamtal med Malmberg hört denne påstå, att Kejne »hade småpojkar», hette Lerne. Vidare fick polisen genom uppgifter av Kejne den 20 maj anvisning på en person vid namn Näsström som vid ett sammanträffande med Malmberg i augusti 1949 hört denne påstå, att Kejne var homosexuell. Beträffande ryktesspridningen i skolan förklarade Kejne den 10 maj inför polisen, att han icke önskade, att enbart fröken Palmberg ställdes under åtal för ryktesspridningen. I fråga om hemfridsbrott genom påringningar på Kejnes telefon och andra störningar i hans bostad kunde någon ytterligare utredning icke åvägabringas. På grundval av denna utredning ansökte Meijer den 7 juli 1950 om stämning å Malmberg vid rådhusrätten dels för otukt med den omnämnde ynglingen, dels för ärekränkning mot Kejne vid fyra tillfällen, av vilka ett avsåg det »Jonsénska» telefonsamtalet med Westerberg, två avsågo Lernes telefonsamtal med Malmberg och det fjärde avsåg Malmbergs yttrande till Näsström. Däremot

fann Meijer ej skäl till åtal mot Tullberg eller fröken Palmberg. Sedan med anledning av Kejnes anmälan mot Meijer i september 1950 Meijer begärt att annan åklagare skulle övertaga målet mot Malmberg förordnade riksåklagaren byråchefen Vinberg såsom särskild åklagare i målet. Genom dom av Stockholms rådhusrätt den 7 december 1950 fälldes Malmberg till ansvar för otukt med den åsyftade ynglingen samt för ärekränkning av Kejne vid tre tillfällen, genom yttrandena till Lerne vid de båda telefonsamtalen med denne och genom uttalandet till Näsström. Däremot ansåg rådhusrätten icke styrkt, att Malmberg var den person med vilken Westerberg talat i telefonen pingstaftonen 1949, varför åtalet i vad det rörde det »Jonsénska» telefonsamtalet med Westerberg lämnades utan bifall. Straffet bestämdes till straffarbete i fyra månader. Domen överklagades av Malmberg men har fastställts av Svea hovrätt genom dom den 18 maj 1951. Hovrättens dom beror på Högsta domstolens prövning.

Efter framställning av Kejne till riksåklagaren ställdes sedermera fröken Palmberg och Tullberg under åtal för ärekränkning mot Kejne. Fröken Palmberg erkände, att hon i den skola, där hon var elev och där Kejne tjänstgjorde som lärare, till några kamrater vidarebefordrat rykten om Kejne vilka hon hört av Tullberg. Denne förnekade, att han till fröken Palmberg gjort några för Kejne ärekränkande uttalanden. Genom uppgifter dels av fröken Palmberg och dels av kamrater till henne, vilka intygade att fröken Palmberg till dem sagt att ryktena härrörde från Tullberg, ansågs Tullberg mot sitt nekande övertygad att ha utspritt för Kejne ärekränkande rykten. Genom Stockholms rådhusrätts dom den 5 februari 1951 dömdes fröken Palmberg och Tullberg för ärekränkning att böta, fröken Palmberg 25 dagsböter om 3 kronor och Tullberg 75 dagsböter om 5 kronor. Domen överklagades av Tullberg men har fastställts av Svea hovrätt genom dom, som vunnit laga kraft.

Kommissionen.

Enligt kommissionens mening var bevisläget sådant, att Meijer bort föranstalta om åtal mot Tullberg och fröken Palmberg. Meijers underlåtenhet att åtala får dock anses ursäktlig, när utgången av ett åtal såvitt gällde Tullberg naturligen framstod som oviss. Att erhålla en fällande dom endast mot fröken Palmberg måste för Meijer, liksom tydligen också för Kejne, tett sig föga tilltalande.

Meijers uttalande till pressen vid utredningens igångsättande och Meijers undersökning rörande viss uppgift om Kejne.

I sina till kommissionen framförda anmärkningar mot myndigheternas handläggning av ärendet har Kejne framställt erinringar i särskilda avseenden också mot den av Meijer ledda utredningen. Kejne har sålunda påtalat dels ett uttalande av Meijer till pressen i samband med igångsättandet av

Meijers utredning i ärendet och dels en undersökning som Meijer företagit med anledning av uppgifter rörande Kejne som lämnats av en på ungdomsfängelse intagen yngling vid namn Nilsson.

Meijers uttalande till pressen.

Beträffande den av Kejne åsyftade, av Meijer vid igångsättandet av hans utredning utsända presskommunikén har Kejne i sin bok »Om dessa tiga . . .» anfört bl. a. (s. 143) att huvudpunkten i Meijers kommuniké var ett tillkännagivande, att »såvitt hittills hade framgått av utredningen i målet kunde skäl inte anses föreligga att sätta tro till det som ryktena visste berätta om» vissa ofördelaktiga saker om Kejnes person. Kejne har gjort gällande, att Meijer på detta sätt offentligt deklarerat, att det var *målsägarens* d. v. s. Kejnes göranden och låtanden som i första hand av Meijer gjordes till föremål för granskning och inte den eller de misstänktas.

Kommissionen.

Kommissionen vill härtill anmärka, att såvitt framgår av tillgängliga pressurklipp Meijers ifrågavarande uttalande haft denna lydelse: »Såvitt utredningen ger vid handen saknar ryktesspridningen och försöken att miss-tänkliggöra pastor Kejne själv fog.» Kejne har sålunda i sin bok givit Meijers uttalande en missvisande innebörd genom att däri oriktigt införa ordet »hittills». I övrigt må framhållas, att Meijers åsyftade uttalande icke rimligen kan tolkas på sätt som Kejne velat göra gällande. Belysande är att Stockholms-Tidningen den 5 maj 1950 kommenterat Meijers uttalande på följande sätt: »Här får sålunda pastorn samma starka förtroendevotum från åklagarmyndighetens sida som han redan tidigare fått från alla hederliga människor som kommit i kontakt med honom.»

Meijers undersökning av Nilssons uppgifter.

Beträffande den här ovan omnämnda undersökningen i fråga om uppgifter av den å ungdomsfängelseanstalt intagne Nilsson skall här lämnas följande redogörelse.

Nilsson, som är född den 10 november 1930, hade på sin tid av Fabian hänvisats till socialhjälp i Stockholm. Sedermera blev Nilsson ådömd ungdomsfängelse, vilket han avtjänade på Skenäs. Vid ett med Nilsson å Skenäs den 16 maj 1950 avhållet polisförhör i Fabiansaken, varom förmäles i ett senare avsnitt, uppgav Nilsson, att han antingen året innan eller ett par år tidigare i homosexuellt syfte låtit utnyttja sig av en pastor, med vilken han sammanträffat i Humlegården. — Anmärkas må att det enligt Nilssons berättelse var möjligt att Nilsson vid tidpunkten för otuktens övande var under 18 år, i följd varav otukten kunde vara straffbar. — Nilsson hade gjort pastorn sällskap hem till dennes bostad å Söder och vistats där ungefär två timmar. Han hade sannolikt fått någon kontant ersättning för sin tjänst åt pastorn. Han kunde icke erinra sig pastorns namn — om han ens någon-sin hört det nämnas — eller hans adress men var absolut säker på att pas-

torn bodde någonstans på Söder. Nilsson berättade ytterligare vid detta polisförhör, att pastorn var i 45—50 årsåldern, liten och »litet grovaktig» samt mörklagd. Nilsson hade cirka 14 dagar före det nu ifrågakvarande förhöret på första sidan i Dagens Nyheter i samband med någon artikel om förföljelse mot en pastor i stadsmissionen och om vissa påstådda homosexuella missförhållanden sett ett fotografi av en person, som Nilsson med säkerhet tyckte sig känna igen såsom varande den pastor, som han varit hemma hos. Han hade icke lagt märke till namnet å denne person eller över huvud taget till några namn från de andra tidningsartiklar, som han läst och som skildrade nämnda förhållanden.

Det torde böra här anmärkas, att Nilsson vid förhöret visade sig icke känna pastor Kejnes namn ens så mycket att han — såsom det heter i förhörprotokollet — »hade klart för sig dennes roll i fråga om förföljelserna». Det kan ytterligare böra anmärkas att vid detta förhör ifrågakvarande tidningsfotografi, som föreställde Kejne, icke var tillgängligt.

Nilssons uppgifter föranledde att Nilsson på framställning av kriminalpolisintendenten Zetterquist med fångvårdsstyrelsens medgivande hämtades till Stockholm, där han den 21 juni 1950 vallades för att han skulle få tillfälle att utpeka det hus, där pastorn bodde. Vallningen pågick i två timmars tid och leddes av Winberg med biträde av Paulsson. Före vallningens början tillfrågades Nilsson, om han inte hade hört namnet på pastorn i fråga och om han icke kunde erinra sig vid vilken gata pastorn bodde. Nilsson svarade härtill, att han icke kunde minnas att pastorn nämnt sitt namn. Beträffande gatan visste han bara, att den »låg på Söder». Vallningen, som påbörjades i Humlegården, följde därefter helt Nilssons uppgifter och det visade sig, sedan man så småningom kommit söder om Slussen, att Nilsson icke någonstades trots omsorgsfulla undersökningar kunde lokalisera det hus, han varit inne i. Nilsson förklarade slutligen, att han emellertid med bestämdhet kunde påstå, att pastorns bostad var belägen öster om Götgatan och vid en gata, som gick i en brant stigning upp till ett krön och att vid gatan fanns en del gamla låga trähus. Pastorn skulle ha bott två trappor upp i ett stenhus och Nilsson mindes endast, att trappan i husets port gick i en spiral och att det fanns endast en dörr i varje våningsplan.

Här kan anmärkas att Kejne varken vid angiven tidpunkt var eller tidigare varit bosatt å Söder.

Med anledning av att pastor Kejnes fotografi varit det enda, som varit infört i pressen i samband med redogörelsen för förföljelserna mot honom och med hänsyn till Nilssons uppgifter om den homosexuella kontakten med en pastor ett eller två år tidigare, beslöt Meijer att samma dag anordna en kontroll huruvida Nilsson kunde i Kejne igenkänna den man som han varit tillsammans med. Därvid tillgick på följande sätt. Vid ett-tiden på dagen fick Nilsson i sällskap med en kriminalkonstapel taga plats på trappan till polishuset vid Bergsgatan 48, dit Meijer kallat Kejne. Nilsson uppmanades att under en halvtimmes tid framåt noga iakttaga alla manspersoner, som passerade in genom porten. Nilsson instruerades också att om han under

denna tid såg någon passera in, som han kände igen såsom identisk med den pastor, som han avsett med sin berättelse, skulle han omedelbart giva detta tillkänna för den kriminalkonstapel, som han hade i sitt sällskap. Under den närmaste halvtimmen passerade minst ett 50-tal manliga besökande in genom porten och bland dem även Kejne. Nilsson blev sedan halvtimmen gått tillfrågad, om han sett den av honom omtalade pastorn passera in. Nilsson besvarade frågan nekande och tillade därjämte, att han inte ens sett någon som liknade pastorn.

Kommissionen.

Enligt kommissionens mening kan det med hänsyn till det negativa resultatet av vallningen samt Nilssons uppgift att den man han varit tillsammans med bodde på Söder ifrågasättas om över huvud anledning fanns att anställa någon konfrontation. Man kan ytterligare ställa den frågan om konfrontationen i och för sig kunde ha något värde med hänsyn till att Nilssons personliga sammanträffande med mannen låg åtminstone ett, möjligen flera år tillbaka i tiden, medan Nilsson däremot blott en och en halv månad tidigare i pressen sett det fotografi, som han tyckte sig igenkänna som avseende den ifrågavarande mannen. Om vid konfrontationen Nilsson skulle ha på trappan tyckt sig känna igen Kejne, har man all anledning fråga sig, om icke igenkännandet mera hänfört sig till minnesbilden av fotografiet i tidningen än till erinringen av den man han långt tidigare sammanträffat med. Man synes alltså icke kunna undgå att beakta att konfrontationen kunnat för den misstänkte innefatta ett visst riskmoment, därest den på sätt här sagts givit ett positivt resultat. Det må erinras om att av nu anförda skäl i vissa främmande rättssystem avseende icke fästes vid en identifiering därest det kan visas att vittnet dessförinnan sett något fotografi av den som skall identifieras. Å andra sidan var ett negativt utfall av konfrontationen ur den synpunkten betydelsefullt att därigenom Kejne kunde helt fritagas från den misstanke, som genom Nilssons berättelse uppkommit mot honom.

Vid vägande av synpunkterna för och emot anordnandet av konfrontationen och vid beaktande jämväl därav att annan möjlighet att vinna klarhet i saken näppeligen stod till buds, finner kommissionen att Meijer, som beslutat åtgärden, icke kan anses ha handlat felaktigt, särskilt som konfrontationen vidtagits på sådant sätt att den uppenbarligen icke länt Kejne till skada eller ens obehag.

Påståenden om att Malmberg och statsrådet Quensel varit bekanta med varandra.

Kejne har till kommissionen lämnat en del uppgifter, som skulle tyda på att en bekantskap existerade mellan Malmberg och Quensel. Ett sådant förhållande skulle tydligen kunna utgöra en förklaringsgrund till den av Kejne påstådda bristfälliga polisutredningen.

Vid ett telefonsamtal mellan Quensel och Kejne i slutet av april 1950 hade

sålunda Quensel enligt Kejne omtalat, att Quensel från fru Svensson mottagit ett brev i vilket hon förklarar, att alla människor visste att Quensel kände Malmberg, och rått Quensel att icke längre hindra polisens utredning av Kejneaffären.

Kejnes nu berörda uppgifter åsyfta uppenbarligen vad som förekommit vid ett telefonsamtal mellan Quensel och Kejne den 4 maj 1950. Beträffande Quensels uppgifter om detta telefonsamtal hänvisas till den tidigare redogörelsen för Svenssonärendet (s. 86).

Kejne har vidare uppgivit, att han av en person vars namn han förbundit sig att icke utlämna erfarit, att Malmberg varit skolkamrat med en son till statsrådet Gustav Möller och att Malmberg ofta, i synnerhet i spritpåverkat tillstånd, brukade skryta med att han icke sällan gästade statsrådet Möllers hem samt där träffat och varit tillsammans med statsrådet Quensel.

Quensel har sagt sig icke kunna minnas att han någonsin råkat eller sett Malmberg.

Malmberg som hörts inför kommissionen har förnekat, att han varit skolkamrat med eller känner någon son till statsrådet Möller, och har förklarar, att han icke känner någondera av statsråden Möller och Quensel annat än till utseendet. — Statsrådet Möller har inför kommissionen uppgivit, att han, som hört talas om de nu ifrågavarande ryktena, tillfrågat sin son där-om och att denne då förklarar, att han icke haft en aning om Malmbergs existens förrän dennes namn i samband med Kejneärendet förekommit i tidningarna. Talet om att Malmberg skulle ha gästade Möllers hem och där sammanträffat med Quensel har Möller betecknat som rena fantasier.

Kejne har vidare hänvisat till innehållet i ett brev som skulle varit dagtecknat den 6 juni 1950 och tillställts Kejne av en för honom okänd person, kandidat Carl G. Edquist. I brevet skulle ha förekommit bl. a. följande mening: »I predikantens hus var nuvarande statsrådet Quensel en ofta sedd gäst, även då och då statsrådet Möller.» — Såvitt av sammanhanget kan utläsas åsyftas med »predikanten» Malmberg. — Med hänsyn till de uppgifter som enligt det föregående lämnats av å ena sidan Quensel och Möller och å andra sidan Malmberg har kommissionen ansett sig sakna anledning att närmare undersöka källan till de nyssnämnda uppgifterna.

Kejne har vidare uppgivit, att en man vid namn Erik Svalle (Bitzler), som Kejne varit övervakare för och som innehaft plats som privatchaufför hos en pälshandlare, för Kejne berättat, att Svalle vid olika tillfällen med bil skjutsat såväl Malmberg som Quensel och »biskopen» från middagar, som de samtidigt deltagit i, samt att Quensel liksom en viss kategori präster var en ofta sedd gäst i pälshandlaren hem. Enligt vad Kejne uppgivit för kommissionen hade Svalle lämnat dessa uppgifter vid ett samtal med Kejne i februari eller mars 1950, innan ännu vare sig Kejnes eller Malmbergs namn förekommit i pressen i samband med förevarande ärende. Svalle hade uppgivit, att hos pälshandlaren förekommit fester, om vilkas karaktär han gjort vissa antydningar. Om deltagarna i dessa fester hade Svalle sagt, att det var bekanta till Kejne, och i detta sammanhang yttrat »Quensel kän-

ner Ni ju». Härtill hade Kejne svarat nekande, då samtalet ägt rum vid en tidpunkt, när Kejne ännu icke träffat Quensel. Svalle hade också i sammanhanget räknat upp namnen på en del präster och i samband därmed nämnt Malmberg, vilket intresserat Kejne.

Quensel har förklarat, att han icke känner den åsyftade pälshandlaren. — Den av Kejne uppgivne sagesmannen Svalle, som hörts inför kommissionen, har uppgivit att han vid ett tillfälle år 1934, då han hänvisats till Quensel för att få hjälp, uppsökt denne och av honom erhållit 50 kronor, men att han sedan dess icke råkat Quensel. Svalle hade varit anställd såsom privatchaufför hos den omnämnde pälshandlaren, men han hade icke någon gång skjutsat Quensel och visste icke något om någon bekantskap mellan denne och Malmberg.

Handläggningen av anmälan mot Fabian.

Här må erinras om att Kejne i sin skrivelse till polisen den 30 augusti 1949 uppgivit, att vaktmästaren hos stadsmissionen Karl Norsten på grund av uppgifter som lämnats av en av Fabian till stadsmissionen hänvisad yngling misstänkt, att »allt inte var som det skulle vara beträffande Fabian» samt att assistenten Westerberg för Kejne berättat, att några pojkar på barnavårdsnämndens ungdomsbyrå beskyllt Fabian för homosexualitet. Det må här anmärkas, att Fabian i samband med sin verksamhet bland homosexuellt prostituerade ynglingar vid flera tillfällen hänvisat ynglingar till stadsmissionen eller barnavårdsnämnden för erhållande av hjälp. Fabian innehade vidare några uppdrag såsom övervakare över villkorligt dömda. Vidare må erinras om att Kejne enligt den av Resar den 20 oktober 1949 ingivna anmälan begärt undersökning, huruvida icke blott Malmberg utan även Fabian gjort sig skyldig till brott. — Wahlbäck framhöll i sitt utlåtande (s. 107) att, såvitt handlingarna utvisade, Kejnes anmälan mot Fabian icke föranlett något förhör. I jämförelse med fallet Malmberg förelåg, anförde Wahlbäck, beträffande fallet Fabian den skillnaden att de personer för vilka Malmberg var övervakare kunde antagas intaga en beroende ställning till Malmberg, medan beroendeförhållande ej lika klart kunde antagas föreligga i fallet Fabian. Vidare talade de framkomna omständigheterna betydligt mera mot Malmberg än mot Fabian. Vad sålunda anförts kunde dock enligt Wahlbäcks mening icke åberopas som skäl mot att anställa förhör med de av Kejne angivna sagesmännen, nämligen en vaktmästare vid stadsmissionen och en tjänsteman i barnavårdsnämnden. Det hade sedan fått bli beroende på hur pass preciserade uppgifter de kunnat lämna, om vidare åtgärder bort vidtagas. Den kritik som Wahlbäck riktade mot polismyndighetens handläggning av Kejnes anmälan omfattade på grund härav ärendet även i vad det rörde Fabian.

I den förut omnämnda skrivelse av den 7 juli 1950, som Zetterquist avsett att ingiva till justitieombudsmannen men som han sedermera överlämnat till kommissionen, framhöll Zetterquist, att han av Wahlbäck icke

ens blivit tillfrågad om sin befattning med fallet Fabian, än mindre blivit avkrävd någon förklaring varför något ingripande mot denne icke skett.

Inför kommissionen har Zetterquist sagt sig ha ett minne av att han ansett beskyllningen mot Fabian vara alltför svagt grundad och att Winberg varit av samma uppfattning.

Winberg har inför kommissionen uppgivit, att han förfrågat sig hos olika personer angående Fabian och vid ett tillfälle haft ett samtal med denne per telefon. Det hade emellertid icke framkommit något som kunde tyda på att Fabian gjort sig skyldig till brottsligt förfarande.

Stadsfiskalsassistenten Egemalm har anfört, att han under sin handläggning av ärendet av Winberg blivit underrättad om att Winberg talat med Fabian per telefon och att därvid ingenting framkommit som kunde tyda på något brottsligt.

Vid den under Meijers ledning företagna utredningen hördes vaktmästaren Norsten och assistenten Westerberg med anledning av uppgifterna i Kejnes skrivelse till polisen den 30 augusti 1949. Norsten och Westerberg bekräftade då, att de av olika ynglingar hört uppgivas att Fabian stått i homosexuellt förhållande till dem men sade sig icke känna namnet på någon av dessa ynglingar. Westerberg hänvisade härutinnan till två andra assistenter vid barnavårdsnämnden. Den ene av dessa, Linnér, berättade vid polisförhör, att han i december 1948 av den förut omnämnde jordbruksarbetaren Nilsson hört uppgivas, att Nilsson vid ett tillfälle varit utsatt för homosexuellt närmande från Fabians sida. Linnér uppgav vidare, att Fabian på grund av misstankarna mot honom för homosexualitet avkopplats såsom övervakare.

Nilsson som med anledning av Linnérs uppgifter hördes av polisen den 16 maj 1950 berättade, att han en kväll, möjligen i december 1948, i Humlegården sammanträffat med en man som sagt sig heta Fabian och på dennes förslag övernattat hos honom. Nilsson hade därvid enligt vad han uppgav vid förhöret tillfredsställt Fabian i sexuellt hänseende.

Med anledning av Nilssons uppgifter hördes Fabian av polisen den 14 juni 1950. Fabian förklarade då, att han i sexuellt hänseende betraktade sig såsom bisexuell. Han sade sig ha den största dragningskraften till kvinnor men uppgav att han vid några tillfällen haft sexuell förbindelse med män, dock icke med någon som varit under 20 år. Han förnekade på det bestämdaste, att han gjort sig skyldig till brottslig homosexualitet. Beträffande Nilssons uppgifter vitsordade Fabian, att han för att söka hjälpa och tillrättaföra homosexuellt prostituerade ynglingar en natt på hösten 1948 i sin bostad härbärgerat Nilsson. Emellertid förnekade Fabian bestämt, att han då eller vid något annat tillfälle gjort homosexuella närmanden till Nilsson.

Vid konfrontation den 21 juni 1950 vidhöllo Nilsson och Fabian å ömse sidor sina förut lämnade uppgifter.

Två unga män som stått under övervakning av Fabian hördes också av polisen och förklarade därvid, att de icke märkt några tecken till homosexualitet hos Fabian eller hört några rykten i sådan riktning.

Utredningen beträffande Fabian föranledde icke något åtal mot denne. Det må här anmärkas, att enligt Nilssons uppgifter om tidpunkten för hans sammanträffande med Fabian, i december 1948, Nilsson då skulle ha fyllt 18 år och att sålunda någon kriminell homosexualitet från Fabians sida i förhållande till Nilsson då knappast kunnat ifrågakomma.

Kommissionen.

Kommissionen finner i likhet med underståthållare Wahlbäck att de av Kejne angivna sagesmännen bort höras.

Tidsschema för ärendet rörande Malmberg m. fl.

1948

2/3: Kejne hjälper jämte Resar en studerande Eriksson att flytta från sitt rum hos Malmberg.

Enligt Kejnes uppgift börja vid denna tid telefonförföljelser mot honom.

1949.

4/6: Kejnes chef, pastor Johnsson, och assistent Westerberg besöka Kejne i bostaden med anledning av telefonpåringning till Westerberg från en person, som uppger sig heta »Jonsén» och som påstår att Kejne samma natt haft homosexuellt umgänge med hans son.

I början av augusti: Kejne vänder sig till polisen.

30/8: Kejne skriver till polisen.

7/10: Kejne uppringes av en person som uppger sig i en telefonkiosk ha sett en för Kejne kränkande inskription.

18/10: Kejne och Resar ha ett samtal med studeranden Eriksson som lämnar uppgifter tydande på homosexuell förbindelse mellan Malmberg och av honom övervakade ynglingar.

20/10: Kejne gör förfrågan hos fru Svegländ på första skyddskonsulentdistriktet om Malmbergs övervakningar. Mottar genom henne en hälsning från byråsekreterare Tibbling att ej ha med Malmberg att göra.

20/10: Resar begär på Kejnes vägnar hos polisen undersökning huruvida Malmberg gjort sig skyldig till brott.

21/10: Ök Winberg kontaktar Kejne om ärendet.

21/10: Kejne ringer fru Svegländ om Tibblings hälsning. Samtalet avlyssnas av fröken Hultman.

24/10: Kejne skriver till polisen ang. kioskinskriptionerna. Bifogar uppgifter av Eriksson och stud. Hallquist som också bott hos Malmberg.

24/10: Kejne har ett telefonsamtal med Tibbling vilket avlyssnas av Resar.

25/10: Kejne insänder till polisen referat av samtalet med Tibbling.

25/10: Winberg insjuknar, i anledning varav utredningen vilar tills Winberg återkommer i tjänst.

26/10: Kejne föreslår i skrivelse till polisen att uppgifter infordras om Malmbergs övervakningar.

- 23/11: Resar inger PM om avlyssnat telefonsamtal mellan en frälsningssoldat och Malmberg varvid Malmberg yttrat, att Kejne hade något kuckel för sig med pojkar.
- 28/11: Winberg återinträder i tjänst. Utredningen återupptages.
- 29/11: Kejne skriver till polisen om att fröken Palmberg spritt rykten från Tullberg att Kejne skulle vara homosexuell. Kejne begär, att Resar skall användas för utredningen.
- 29/11 (trolig dag): Zetterquist inforrdar uppgift om Malmbergs övervakningsuppdrag.
- 30/11: Resar hörs av Winberg om sina iakttagelser.
- 1/12: Kejne hörs av Winberg ang. anmälningarna.
- 1/12: Omplacering av personal på den kriminalrotel där Kejnes anmälningar handläggas. (Kk Hjelm placeras där, ej Resar som Kejne begärt.)
- 2/12: Zetterquist kallas till statsråden Zetterberg och Quensel för konferens om brev från fru Svensson till Quensel. Zetterquist omnämner Kejnes ärende.
- 2/12: Kejne och Resar uppsöka överdirektör Göransson. Kejne klagar över att polisen tänker sabotera utredningen och att Resar avkopplas.
- 3/12: Göransson besöker Zetterquist.
- 3/12: Göransson omtalar för Kejne, att Zetterquist gett gott vitsord om Resar och att Zetterquist omnämnt Kejnes ärende för Zetterberg varvid denne yttrat sig fördelaktigt om Kejne.
- 5/12: Resar flyttas till en nyinrättad extra rotel.
- 5/12: Kejne får vid besök hos Zetterquist bekräftelse på att denne omnämnt Kejnes ärende för Zetterberg. Enligt uppgift av Kejne omnämner Zetterquist för honom Quensels angelägenhet.
- 5/12: Fröken Palmberg och Tullberg höras av polisen om ryktesspridningen varvid fröken Palmberg erkänner men Tullberg nekar. Tullberg skuggas. Kejne tror sig skuggad.
- 6/12: Kamrat till fröken Palmberg hörs och säger sig av henne ha hört ryktet om Kejne.
- 7/12: Zetterquist får uppgift om Malmbergs övervakningsuppdrag i första skyddskonsulentdistriktet och meddelande att motsvarande uppgifter kunna erhållas från ungdomsfängelsenämnden.
- 7/12: Fru Svegländ hörs av polisen om Tibblings hälsning.
- 8/12: Kejne hörs av polisen om Tibblings hälsning.
- 8/12: Fröken Palmberg hörs ånyo och vidgår att hon befordrat ryktet om Kejne till ytterligare tre kamrater.
- 8/12: Assistent Bergström som hållit vakt i Kejnes bostad hörs om sina iakttagelser.
- 9/12: Tibbling hörs om hälsningen till Kejne.
- 9/12: Kejne tror sig åter vara skuggad av polisen.
- 10/12: Kejne besöker Zetterquist varvid bl. a. skuggningarna av honom föras på tal.
- 12/12: Fröken Hultman hörs om Kejnes av henne avlyssnade telefonsamtal med fru Svegländ.

- 12/12: Två av fröken Palmbergs kamrater höras om ryktesspridningen.
 14/12: Tullberg skriver till Kejne och ber honom låta bli att anmäla fröken Palmberg till åtal.
 15/12: Assistent Westerberg skriver till polisen, att han vid ett telefonsamtal med Malmberg tyckt sig kunna identifiera dennes röst med »Jonséns».
 16/12: Ytterligare en kamrat till fröken Palmberg hörs om ryktesspridningen.
 Julhelgen: Utredningen vilar.

1950.

- 10/1: Winberg besöker Kejne varvid denne uttalar missnöje med utredningen och framhåller att ärendet bort lottas på åklagare. Kejne överlämnar Tullbergs brev 14/12.
 17/1: Ärendet överlämnas till åklagarmyndigheten för lottning. Tillfaller stadsfiskalsassistenten Egemalm.
 24/1: Kejne besöker statsrådet Zetterberg, enligt egen uppgift för att få besked om anledningen till att Zetterquist omnämnt hans ärende.
 25/1: Eriksson hörs i Malmö på åklagarens begäran.
 10/2: Malmberg infinner sig hos polisen och hörs.
 1/3: Ny åklagare (Age) får hand om ärendet.
 13/3: Assistent Westerberg hörs.
 1/4: Age insjuknar.
 4/5: Ärendet blir föremål för publicitet. »Hög ämbetsman» nämnes i samband med ärendet.
 5/5: Stadsfiskal Meijer får hand om utredningen.
 6/5: Underståthållare Wahlbäck får i uppdrag att verkställa undersökning.
 7/7: Meijer inger stämningsansökning mot Malmberg till rådhusrätten.
 7/12: Malmberg dömes vid rådhusrätten.

1951.

- 5/2: Fröken Palmberg och Tullberg dömas vid rådhusrätten.

Kommissionens uttalande.

Inledningsvis vill kommissionen erinra om att kommissionen redan i anslutning till redogörelsen för de faktiska händelseförloppen på åtskilliga mera perifera punkter ingått i bedömning av vad som förekommit.

Så är fallet dels i fråga om Kejnes misstanke att å skyddskonsulent-expeditionen skulle i syfte att skydda Malmberg undanskaffats det arkiverade registerkortet angående dennes övervaknings- och tillsynsuppdrag (s. 224), dels i fråga om omständigheterna i samband med den varning till Kejne, som framförts från byråsekreteraren vid fångvårdsstyrelsen Tibbling (s. 224) dels ock i fråga om tillförlitligheten av de uppgifter som lämnats av intendenten Zetterquist till underståthållaren Wahlbäck beträffan-

de Zetterquists förfrågan hos ungdomsfängelsenämnden om Malmbergs tillsynsuppdrag (s. 232). Kommissionen har ävenledes redan uttalat sig angående Zetterquists omnämmande för överdirektören Göransson av Quensel-ärendet och för Quensel och statsrådet Zetterberg av Kejnesaken (s. 239). I fråga om huruvida i ärendet mot Tullberg kriminalöverkonstapel Winberg bedrivit utredningen med tillräcklig kraft föreligger likaledes ett bedömande av kommissionen (s. 244). Kommissionen har också behandlat Kejnes påståenden att han skuggats av polisen vid tre tillfällen samt Kejnes erinran att en av Winberg beslutad skuggning av Tullberg icke fullföljts på ett riktigt sätt (s. 248 o. ff och s. 246). I detta sammanhang har kommissionen tillika uttalat sig i fråga om huruvida — såsom Wahlbäck funnit — anledning förelegat att i ett särskilt avseende ifrågasätta riktigheten av Zetterquists uppgifter (s. 251). Vidare har kommissionen behandlat korrektheten av ett av Meijer till pressen gjort uttalande angående Kejne ävensom Meijers åtgärd att låta undersöka huruvida ynglingen Nilsson kunde i Kejne igenkänna den man, Nilsson påstått ha utsatt honom för homosexuella för-gripelser (s. 265 o. 267). Slutligen har omdöme fällts i fråga om Zetterquists underlåtenhet att undersöka uppgifter om homosexuella för-gripelser av Fabian (s. 271).

I det följande avser kommissionen att i ett första avsnitt till bedömande upptaga frågan huruvida myndigheternas handläggning av ärendet varit i andra, väsentliga hänseenden felaktigt. I ett senare avsnitt vill kommissionen därefter i fråga om de sålunda gjorda iakttagelserna uttala sig om vilka omständigheter som kunna antagas ha föranlett otillfredsställande handläggning.

A. I vad mån ha fel förekommit?

Av den förut lämnade redogörelsen framgår, att Kejne genom skrivelse den 30 augusti 1949 och anmälan den 20 oktober samma år påkallat polismyndigheternas medverkan för utredning om brott av tre skilda slag, nämligen hemfridsbrott, ärekränkning och kriminell homosexualitet.

I. Hemfridsbrotten.

Hemfridsbrotten omfatta dels anonyma telefonpåringningar å Kejnes bostadstelefon, dels bultningar och störningar å ytterdörren till Kejnes bostad.

Underståthållare Wahlbäck har i sin rapport i fråga om myndigheternas åtgöranden på denna punkt i huvudsak anfört.

Vid ungefär den tidpunkt då Kejne vände sig till polisen i denna angelägenhet upphörde telefonförföljelsen mot Kejne eller övergick åtminstone till att bli rent sporadisk. Vid sådant förhållande förfölle möjligheten att genom särskilt organiserat samarbete med telegrafverket kunna spana rätt på gärningsmannen. Vidare förfölle ett av kriminalkonstapel Resar framfört uppslag att polisen borde ha anordnat övervakning av Malmberg för att se om han nattetid ringde från telefonkiosk. Att enbart ur nu angivna synpunkt anordna förhör med dem som personligen kände Malmberg (närmast hyresgäster och övervakare) vore en utväg som icke syntes kunna förordas.

Beträffande den av Kejne gjorda anmälan om telefonterror kunde därför enligt Wahlbäcks mening icke läggas polis- eller åklagarmyndigheten någon försumlighet till last.

I fråga om bultningarna och störningarna i Kejnes bostad gävo handlingarna i ärendet icke en fullt klar bild av vad som verkligen förevarit. Skulle ofoget ha skett natt efter natt hade det givetvis varit enkelt att så ordna vakthållningen att förövarna blivit avslöjade. Trots att Kejne och hans medhjälpare syntes ha lagt ned mycket arbete på denna sak hade endast få fakta funnits att inrapportera. Därav måste då också dragas den slutsatsen, att detta ofog iscensatts mycket sporadiskt. Att under sådana förhållanden genom polisens försorg ordna en effektiv övervakning i fastigheten, vilken i så fall måhända måst utsträckas över ett stort antal nätter, kunde icke ifrågakomma.

Enligt Wahlbäcks mening kunde i fråga om de påstådda bultningarna och störningarna icke med fog riktas någon kritik mot polisen för att den härutinnan endast litat till den privata vakthållningen i Kejnes bostad.

Den mening Wahlbäck sålunda uttalat kan kommissionen biträda.

II. Ärekränkningarna.

I fråga om ärekränkningarna mot Kejne, avseende *dels* Malmberg såsom utpekad gärningsman *dels* den ryktesspridning, vartill fröken Palmberg och Tullberg gjort sig skyldiga, har Wahlbäck som slutomdöme angivit, att utredningen icke givit anledning att framställa någon anmärkning av betydelse.

Kommissionen har redan i det föregående uttalat sig i vissa mera perifera avseenden i fråga om detta avsnitt. Härutöver har kommissionen icke funnit något ha framkommit, som ger anledning till annat än en anslutning till Wahlbäcks omdöme.

III. Den kriminella homosexualiteten.

I sitt utlåtande har Wahlbäck anfört, bland annat, att av de brottsliga handlingar, i fråga om vilka Kejne påkallat utredning, den kriminella homosexualiteten ter sig som den allvarligaste och därför också den, i fråga om vilken det allmänna intresset av ett klarläggande var mest angeläget.

Vid sin granskning av polis- och åklagarmyndigheternas åtgärder i fråga om detta avsnitt har Wahlbäck bland annat anfört.

Man finge närmast det intrycket, att Kejnes huvudintresse varit riktat mot Malmberg i de avseenden, i fråga om vilka Kejne hade målsägerställning. Detta intryck bleve befäst av den omständigheten att Kejne icke gjort någon självständig anmälan mot Malmberg för kriminell homosexualitet. Kejne hade likväl i skrivelserna till kriminalpolisen, sannolikt också vid sammanträffanden med Zetterquist och Winberg, tryckt på angelägenheten av att komma till klarhet om huruvida Malmberg i homosexuell riktning utnyttjade sin ställning som övervakare. I fråga om en brottsutredning av detta slag borde för övrigt polisens aktivitet vara oberoende av om pådrivande krafter finnas eller ej. Förhöret med Eriksson borde ha kommit till stånd långt tidigare än som skett. Förhör borde tillika ha på ett tidigt stadium anordnats med Hallquist. Även om skäl kunde anföras mot att föranställa om förhör med personer, som Malmberg hade eller haft under övervakning eller

tillsyn, funne Wahlbäck likväl att läget varit sådant, att man bort anordna sådana förhör.

Wahlbäck har vidare diskuterat den tänkbara möjligheten att polisen — i enlighet med Kejnes önskemål — skulle sökt åstadkomma utredning genom förhör med personer som varit Malmbergs hyresgäster. Därvid har Wahlbäck funnit att väl värdefulla upplysningar kunnat inhämtas på denna väg men att denna upplysningskälla för erhållande av bevisning om kriminell homosexualitet måste betraktas som tämligen oviss. Den syntes därför böra bedömas som en andrahandsutväg och tillgripas därest utfallet av förhören med övervakade personer gäve anledning därtill.

Med utgångspunkt från vad Wahlbäck sålunda och i övrigt funnit uttalade Wahlbäck att den utredning som påkallats av Kejne mot Malmberg och Fabian icke bedrivits med tillbörlig energi samt att ansvaret härför, intill dess ärendet den 17 januari 1950 överlämnades till åklagarmyndigheten, åvilade Zetterquist.

Wahlbäck har vidare diskuterat i vad mån åklagarmyndigheten, sedan den nyssnämnda dag övertagit ansvaret för förundersökningen, låtit någon försumlighet komma sig till last. Därvid har Wahlbäck funnit klander icke kunna riktas mot Egemalm eller Age, vilka den förre under tiden till den 1 mars och den senare under sistnämnda månad omhänderhaft ärendet.

Kommissionen har, såsom framgår av det föregående, beträffande vissa mera perifera delar redan uttalat sitt omdöme. I de mera centrala delarna av ärendet vill kommissionen anföra följande.

1. Handläggningen inom polisen.

Till en början må erinras därom att det var i Kejnes skrivelse av den 24 oktober 1949, inkommen till kriminalpolisen den 29 i samma månad, som genom anteckningarna från samtal med Eriksson och Hallquist anledning till misstanke om *kriminell* homosexualitet framkom mot Malmberg. På sätt framgår av det följande, under e), anser kommissionen, att ärendet redan i sammanhang härmed bort överföras till åklagarmyndigheten. Kommissionen vill emellertid till en början, under a)—d), granska ärendets handläggning under den tid, till den 17 januari 1950, när ärendet var kvar hos polisen.

a) Utredningens fördröjande på grund av Winbergs sjukdom.

Såsom framgår av vad ovan omförmälts insjuknade Winberg den 25 oktober 1949 och var därefter sjukledig intill den 28 november. Under denna tid, då bl. a. just Kejnes ovannämnda skrivelse den 24 oktober, däri Kejne berörde misstankarna mot Malmberg och Fabian, inkom till polisen, synes utredningen ha i huvudsak legat nere. Från början har man räknat med att Winbergs sjukledighet endast skulle komma att omfatta några dagar och av denna anledning icke vidtagit någon åtgärd för att skaffa någon ersättare för Winberg. Sedan sjukdomen visat sig ha blivit varaktigare än

från början förutsatts borde måhända frågan om ersättare för honom ha upptagits, särskilt med hänsyn till det nya läge som uppstått genom innehållet i Kejnes skrivelse av den 24 oktober. Härvid måste dock beaktas de svårigheter som personalförhållandena otvivelaktigt inneburo.

b) Uraktlåtenheten att höra Eriksson och Hallquist.

Såsom framgår av redogörelsen här ovan hade Kejne vid sin den 24 oktober 1949 dagtecknade skrivelse fogat handlingar, som gävo anledning till misstanke att Malmberg gjort sig skyldig till kriminell homosexualitet i förhållande till ynglingar, som stodo under hans övervakning och tillsyn. Handlingarna utgjordes av anteckningar rörande uppgifter, som två tidigare hyresgäster hos Malmberg, studerandena Eriksson och Hallquist, var för sig lämnat vid samtal med Kejne och åtminstone vad angår samtalet med Eriksson i närvaro av Resar. Skrivelsen jämte dessa handlingar hade av Zetterquist överlämnats till kommissarien Larsson för vidarebefordran till Winberg vid dennes återinträde i tjänst. Detta skedde som nämnts den 28 november. Winberg tog då del av dessa handlingar och övrigt under hans sjukledighet inkommet material. Zetterquist och Winberg diskuterade saken och voro enligt bådvas uttalanden på det klara med att uppgifterna gävo anledning till misstanke mot Malmberg för kriminell homosexualitet. Zetterquist och Winberg ha såsom skäl för underlåtenheten att höra Eriksson och Hallquist anført dels att berättelserna såsom upptagna av en polisman (Resar) troddes vara riktigt återgivna och dels att uppgifterna betraktades såsom alltför svaga. Dessa sinsemellan delvis motstridande skäl äro enligt kommissionens mening icke försvarbara. Oavsett det förhållandet att endast uppgifterna från Eriksson synas ha upptagits av en polisman kan icke den omständigheten att Resar hållit förhöret utesluta att om spaningsledningen anordnat förhör med Eriksson och Hallquist därvid framkommit upplysningar, som kunnat kombineras med andra tillgängliga uppgifter och därmed leda till nya spaningsuppslag. Det må framhållas att det ligger i spaningsarbetets natur att även svaga indicier, skickligt och målmedvetet bearbetade, kunna ge positiva resultat. Zetterquist hade alltså bort beordra sådana förhör. Att de förhör med Eriksson och Hallquist, som sedermera höllas när Meijer övertagit utredningen, ej medförde några nya upplysningar saknar ur principiell synpunkt betydelse.

c) Bristande aktivitet i fråga om kontakt med ungdomsfängelsenämnden.

Av kommissionens redogörelse framgår att uppgifter om Malmbergs hos skyddskonsulenten inregistrerade övervaknings- och tillsynsuppdrag införskaffats av Zetterquist. Däremot inkom någon motsvarande uppgift icke från ungdomsfängelsenämnden. För att vinna upplysning om Malmbergs uppdrag såsom tillsynsman för villkorligt utskrivna ungdomsfängelsefångar utgjorde nämnden en nödvändig uppgiftskälla. I fråga om polisens kon-

takt med nämnden för införskaffande av sådana uppgifter föreligger enligt kommissionens mening en påfallande brist på aktivitet. Kommissionen har, såsom framgår av vad tidigare sagts, ansett sig kunna uttala att vad Zetterquist inför kommissionen uppgivit om polisens kontakt med nämnden är trovärdigt. Zetterquist har till en början inför kommissionen uppgivit, att »han antagligen levat i den tron, att det gått en framställning till ungdomsfängelnsnämnden, eftersom han icke låtit efterhöra resultatet. Möjligen hade det förhållit sig så, att Zetterquist talat med Winberg om att uppgifterna skulle införskaffas och att saken sedan fallit Zetterquist ur minnet». Winberg har för sin del uppgivit, att man vid införskaffande av dessa uppgifter skulle ha haft att i första hand vända sig till Tibbling, som då vikarierade såsom ungdomsfängelnsnämndens sekreterare, och att man fruktade att vid en hänvändelse till Tibbling, som synts ha haft förbindelse med Malmberg, denne skulle bli åtvarnad. Zetterquist hade därför beslutat söka kontakt med nämndens ordinarie sekreterare och hade sedermera sagt Winberg, att det stötte på stora svårigheter att få uppgifterna utan att Tibbling skulle få kännedom därom. Zetterquist har vitsordat Winbergs uppgifter och därutöver uppgivit, att han fått vetskap om att nämndens ordinarie sekreterare skulle gå i tjänst vid nyåret 1950. När sedan i början av året ärendet lottats på åklagare hade Zetterquist funnit att införskaffandet av uppgifterna borde göras av åklagaren.

Enligt kommissionens uppfattning har införskaffandet av dessa uppgifter fördröjts utan giltig anledning. Även om Zetterquist med hänsyn till vad som förekommit mellan Kejne och Tibbling ansett det mindre lämpligt att inhämta uppgifterna genom denne hade dessa uppenbarligen kunnat införskaffas på annat sätt, t. ex. genom hänvändelse till ungdomsfängelnsnämndens ordförande.

d) Underlåtenheten att höra personer för vilka Malmberg varit övervakare eller tillsynsman.

Såsom framgår av vad ovan sagts vidtogos icke av polisen några förhör med personer som stodo eller stått under tillsyn eller övervakning av Malmberg. Det må erinras om att uppgifter om sådana personer förelågo såvitt gällde fall, som funnos antecknade hos skyddskonsulenten.

Winberg har såsom förklaring till att man icke anordnat förhör med dem, som stått under Malmbergs övervakning, en åtgärd som diskuterats mellan Zetterquist och Winberg, gjort gällande att ett sådant förhör var en ömtålig sak. Det hade nämligen enligt Winberg vid flera tillfällen visat sig att personer under övervakning lätt återföll i brottslighet, därest de stördes av polisen. Zetterquist har uttalat, att den omständigheten troligen bidragit till att han underlåtit taga positiv ställning till frågan om förhör med de övervakade att man erhållit uppgift om att samtliga Malmbergs uppdrag såvitt gällde fall, som hänförde sig till ungdomsfängelnsnämnden, troligen upphört. Det avgörande skälet hade emellertid varit, att Zetterquist varit

ytterst tveksam om lämpligheten och den lagliga befogenheten att höra de övervakade. Denna tveksamhet har understrukits ytterligare av Winberg, som uppgivit att man undersökt, huruvida vissa av de personer Malmberg övervakat, varit inblandade i homosexuella sammanhang. Winberg har därvid framhållit, att man mot vartannat borde väga deras intresse, som skulle höras, att få vara i fred, och svårhetsgraden av det misstänkta brottet. Visserligen pekade utredningen mot att det rörde sig om ett grovt brott men å andra sidan måste beaktas att det var ovisst om misstanken var befogad.

Kommissionen kan icke för sin del finna vad Zetterquist och Winberg anfört såsom försvar för de underlåtna förhören tillräckligt välgrundat. Uppenbart förelåg icke något lagligt hinder för de övervakades hörande. Beträffande lämpligheten av ett sådant förhör ha olika meningar framförts. I förevarande fall borde med hänsyn till de omständigheter, som framkommit till stöd för misstanken, förhör med de övervakade ha anordnats, sedan misstanken eventuellt bekräftats genom förhör med Eriksson och Hallquist samt erforderliga upplysningar om de övervakade på andra vägar inhämtats. Vad Zetterquist och Winberg åberopat mot lämpligheten av förhören får icke anses vägande. Hänsyn till kriminalpolitiska värdsynpunkter väga uppenbarligen icke tyngre än intresset av att uppaga övervakare, som missbruka sin ställning.

Ansvaret för den bristande omsorg som i nu angivet hänseende måste anses vidlåda utredningen hos polisen faller, såsom ock Wahlbäck anfört, å Zetterquist.

e) Ärendets överflyttande å åklagarmyndigheten.

I den ovan intagna redogörelsen för myndigheternas handläggning av detta ärende har (s. 254 o. ff.) redogjorts för gällande lagbestämmelser i fråga om överflyttande från polisen till åklagaren av ledningen för förundersökningen samt för de föreskrifter, som gälla vid åklagarmyndigheten i Stockholm angående fördelningen av mål, lottningen, mellan de olika åklagarna.

Kommissionen skall här närmast upptaga till bedömande frågan, i vad mån fel förelupit i fråga om ärendets överförande till åklagarmyndigheten.

Såsom tidigare omnämnts överflyttades ärendet från kriminalpolisen till åklagarmyndigheten först den 17 januari 1950. Åtgärden synes ha vidtagits närmast på grund av en hänvisning till gällande lagbestämmelser, som Kejne gjorde vid ett samtal med Winberg den 10 januari 1950, då han framförde klagomål över det sätt, varpå utredningen bedrevs. Enligt kommissionens mening framkommo genom Kejnes skrivelse den 24 oktober 1949 jämte därvid fogade bilagor sådana omständigheter att skälig anledning till misstanke mot Malmberg för kriminell homosexualitet får anses ha förelegat. Ärendet borde alltså enligt gällande regler, sedan nämnda skrivelse den 29 oktober 1949 inkommit till polismyndigheten och där granskats, ha överförts till åklagarmyndigheten.

Zetterquist har, såsom framgår av redogörelsen för ärendets handlägg-

ning, uppgivit, att det varit hans avsikt att ärendet skulle prövas av åklagare, när Zetterquist av Winberg erhållit rapport om att man icke kunde komma längre med utredningen. — Att verkställa lottning innan skälig anledning till misstanke mot Malmberg förelåg skulle enligt Zetterquist ha inneburit tidsförlust, i det att ärendet i så fall skulle blivit liggande hos vederbörande åklagare för beslut om ytterligare spaningsåtgärder. — Med denna utgångspunkt kunde ärendet visserligen sägas ha varit färdigt för lottning någon månad tidigare än som skett. (Förhören voro avslutade den 17 december.) Att Winberg icke redan då anmält ärendet för Zetterquist till lottning hade antagligen berott på att Winberg icke avrapporterat ärendet till Zetterquist förrän omkring mitten av januari. Anledningen till att Zetterquist då beslutat lottning hade varit den att Kejne, enligt vad Zetterquist inhämtat av Winberg, uttryckligen framställt önskemål därom. Winberg har anfört, att han, åtminstone i mitten av december, kanske också i slutet av månaden, varit av den uppfattningen, att Kejne icke ville att målet skulle föranleda något åtal. Första gången Winberg hört Kejne framställa begäran om lottning hade varit den 10 januari 1950. Troligen i mitten av december hade Zetterquist och Winberg diskuterat lottningsfrågan men någon lottning hade ej kommit till stånd.

Såsom förut anmärkts förelåg enligt kommissionens mening skälig misstanke mot Malmberg redan genom vad som framkom i skrivelsen av den 24 oktober 1949. Ärendets överlämnande till åklagarmyndigheten har alltså onödigtvis och felaktigt fördröjts. De skäl för dröjsmålet, som åberopats av Zetterquist och Winberg, finner kommissionen icke godtagbara. Kommissionen kan icke finna det riktigt, att man synes ha låtit Kejnes förmenta önskemål att åtal ej skulle komma till stånd liksom dennes senare framställda krav på lottning vara avgörande för ståndpunktstagandet. Det uppskjutna överförandet av ärendet till åklagarmyndigheten framstår såsom särskilt anmärkningsvärt med hänsyn till den tveksamhet som rådde hos Zetterquist huruvida förhör med av Malmberg övervakade personer lämpligen borde komma till stånd. Kommissionen vill tillika hänvisa till föreskriften i 2 § förundersökningskungörelsen om åliggande för annan förundersökningsledare än åklagaren att i den mån brottets beskaffenhet eller omständigheterna i övrigt så påkalla hålla åklagaren underrättad om förundersökningens gång. Det synes icke ha varit opåkallat att Zetterquist i detta ärende, även om han funnit skäl att själv kvarstå som förundersökningsledare, i enlighet med nämnda föreskrift tagit kontakt med åklagarmyndigheten.

Det kan vidare ifrågasättas om icke Zetterquist, när ärendet omsider skulle överföras till åklagarmyndigheten, bort med hänsyn till den långa och resultatlösa spaningen och den av Kejne uttalade misstron mot polisens handläggning av saken ha underrättat åklagarmyndigheten om ärendets karaktär. I varje fall borde å akten ha gjorts sådana anteckningar om målets beskaffenhet som erfordrats för en riktig lottning. Hade så skett skulle icke vid åklagarmyndighetens lottning ha förbisetts att ärendet rörde även kri-

minell homosexualitet. Ärendet hade i så fall redan från början tilldelats en äldre och mera erfaren åklagare.

Någon ursäkt för Zetterquists passivitet i detta avseende kan knappast finnas i hans uttalande inför kommissionen att »det är ganska känsligt att försöka påverka en annan myndighet». Icke heller kan, såsom Zetterquist synes vilja göra gällande, såsom ursäkt åberopas, att han icke kunde veta, vilken åklagare som skulle få hand om ärendet — med en sådan ståndpunkt skulle i fråga om åklagarmyndigheten och polismyndigheten i Stockholm någon kontakt i ett fall som det förevarande aldrig kunna äga rum. Kontakten från Zetterquists sida borde lämpligen ha skett med förste stadsfiskalen.

En fråga för sig som kommissionen här ej tagit hänsyn till är den huruvida med hänsyn till den vid denna tidpunkt föreliggande balansen hos åklagarmyndigheten ett rättidigt överlämnande av ärendet till densamma skulle ha lett till ett snabbare resultat.

2. Handläggningen hos åklagarmyndigheten.

Ärendet tilldelades vid lottningen den 17 januari såsom framgår av den tidigare redogörelsen stadsfiskalsassistenten Egemalm, vilken såsom också framgår av det föregående föranstaltade om förhör med Eriksson men där emot icke med Hallquist. I det föregående har också omnämnts att Egemalm vid två tillfällen i februari 1950, första gången den 13 februari, fört ärendet på tal med stadsfiskalen Meijer, chef för den åklagarkammare, där Egemalm tjänstgjorde, samt att Egemalm vid något tillfälle haft besök av Kejne, som förhört sig hur ärendet låg till och uttryckt sin missbelåtenhet med det sätt varpå ärendet skötts.

Egemalm tycks icke ha förbisett att handlingarna i ärendet berörde, förutom ärekränkning mot Kejne och hemfridsbrott, frågan om Malmberg gjort sig skyldig till kriminell homosexualitet. Där om vittnar Egemalms beslut att låta förhöra Eriksson samt hans övervägande att målet måhända borde om-lottas. Att han icke omedelbart föranstaltade om ny lottning kan emellertid icke rimligen läggas honom till last. Vad Egemalms handläggning av ärendet i övrigt angår synes intet vara att erinra utöver att Egemalm vid sina samtal om målet med Meijer måhända kunnat starkare än vad som synes ha skett föra under debatt frågan huruvida kriminell homosexualitet förelåg från Malmbergs sida och om de åtgärder som misstanken härom betingade. Å andra sidan vill det synas som om Meijer — måhända på grund av arbets-anhopning — icke givit sig tid att med tillräcklig omsorg intränga i ärendet. Kommissionen vill erinra om den för åklagarmyndigheten i Stockholm gällande instruktionen enligt vilken det åligger kammarchef att tillhandagå annan åklagare som tjänstgör å kammaren med råd och upplysningar. Det torde ha bort åligga Meijer att vid de tillfällen, då Egemalm berört målet med honom, ägna saken mera intresse än som synes ha skett. Att även för Meijer stått klart att målet erbjöd särskilda svårigheter synes bestyrkas av att

under Meijers och Egemalms samtal tanke uppkommit att föredraga målet i dess helhet för förste stadsfiskalen.

Den 1 mars 1950 ägde som ovan antecknats tjänstebyte rum inom åklagarmyndigheten, därvid ärenden under Egemalms handläggning, inbegripet nu ifrågavarande, överflyttades å stadsfiskalsassistenten Age, som emellertid efter en månads förlopp eller den 1 april på grund av sjukdom blev tjänstledig. Mot Age kan riktas den erinran att han, som tagit del av handlingarna, av vilka bland annat framgick att utredning genom förhör med Eriksson påbörjats i fråga om misstanken mot Malmberg för kriminell homosexualitet, icke bedömde föreliggande misstanke härom starkare än »som något så oväsentligt i det hela att han icke ansett sig kunna företaga någon åtgärd därutinnan». Age anordnade emellertid förhör med de i ärendet berörda huvudpersonerna och diskuterade därefter ärendet med Meijer. Att denna diskussion icke ledde till något resultat ger enligt kommissionens mening anledning till framhållande av samma synpunkter i fråga om ansvarsfördelningen härutinnan mellan Age och Meijer som ovan uttalats beträffande Egemalm och Meijer. Till Ages ursäkt må för övrigt lända att hans sjukdom, ett magsår som sedermera föranledde sjukhusvård, med vissnet nedsatte hans arbetsförmåga.

Både i fråga om Egemalm och Age måste beaktas att de vid denna tidpunkt voro åklagaraspiranter med ringa erfarenhet samt att de endast förhållandevis kort tid hade hand om ärendet. Efterverkningarna av åklagar-konflikten i Stockholm 1948, bestående i osedvanligt stark arbetsanhopning, voro också sådana att möjligheterna att djupare intränga i mera svårbedömda mål voro begränsade.

Erinran har av Kejne gjorts mot Ages uppträdande vid det förhör med Kejne, som Age höll den 14 mars 1950. Att Age vid detta förhör skulle uppträtt otillbörligt är icke styrkt. Att, såsom Kejne vill göra gällande, Age skulle ha inkopplats på ärendet utifrån den förhoppningen att han skulle avskriva ärendet eller i allt fall avskräcka Kejne från att driva saken längre, kan icke antagas.

Under tiden från den 1 april 1950 och fram till början av maj månad handlades ärendet icke av någon åklagare i vidare mån än att stadsfiskalsassistenten Gilmark, som den 25 april förordnades å Ages tjänst, hade ett kortare samtal om detsamma med Winberg. Någon åtgärd hann dock Gilmark icke vidtaga innan ärendet, efter den publicitet det fått i pressen, av förste stadsfiskalen tilldelades Meijer. Måhända borde Meijer, redan mot bakgrunden av Egemalms och Ages samtal med honom om ärendet, i sin egenskap av kammarchef ha gjort sig förvissad om hur ärendet låg till, sedan Ages sjukledighet börjat.

Sedan Meijer övertagit ledningen av förundersökningen bedrevs denna, som då tilldragit sig allmänhetens och överordnade myndigheters särskilda uppmärksamhet, med all tillbörlig intensitet och grundlighet. Vad under denna utredning förekommit har ovan i några hänseenden varit föremål för kommissionens uttalande. Härutöver finnes icke någon åtgärd under ut-

redningen som ger anledning till något kommissionens kritiska uttalande. Icke heller har kommissionen funnit att vid denna utredning något förbisetts, som bort beaktas. Utredningen slutfördes, såvitt gällde Malmberg, i och med stämmningsansökningen mot honom den 7 juli 1950. Såvitt gällde ärendet mot fröken Palmberg och Tullberg förelåg samma dag Meijers beslut att ej anställa åtal. Härom har kommissionen tidigare uttalat sig.

B. Vilka omständigheter kunna ha föranlett den otillfredsställande handläggningen?

Sedan kommissionen i likhet med Wahlbäck funnit att polis- och åklagarmyndigheternas handläggning av Kejnes anmälan mot Malmberg för kriminell homosexualitet i åtskilliga hänseenden givit fog för anmärkningar, upptages nu till bedömande frågan, vilka förklaringsgrunder som kunna sökas till den otillfredsställande handläggningen.

I. *Ha direktiv från högre ort förekommit?*

I justitieministerns uttalande till statsrådsprotokollet erinras i första hand om det framförda antagandet att direktiv från högre instanser kunde ha förekommit. Härmed torde främst åsyftas den av Kejne framförda möjligheten att direktiv rörande Malmbergsärendets handläggning givits vid den överläggning som ägde rum den 2 december 1949 hos justitieministern mellan honom, Quensel och Zetterquist med anledning av fru Svenssons hotelsebrev till Quensel. Kejnes misstanke i detta avseende grundar sig i huvudsak på att det bragts till hans kännedom att hans ärende varit på tal vid nyssnämnda tillfälle. Av kommissionens utredning rörande händelseförloppet vid överläggningen torde framgå, att Kejnes ärende blivit omnämnt av Zetterquist helt i förbigående utan angivande av några detaljer och i avsikt endast att uppmuntra Quensel i hans beträngda situation. Likaledes synes ådagalagt att varken Quensel eller justitieministern fäst något avseende vid omnämmandet av Kejne. Kommissionen har icke heller kunnat finna att någon anledning för Quensel att söka påverka behandlingen av Kejnes ärende förelegat. Med avseende på den antagna grund för en sådan påverkan, som skulle ligga i att Quensel själv haft homosexuella förbindelser, får kommissionen hänvisa till sina uttalanden i avd. II och V. Att Quensel haft någon önskan att skydda Malmberg är otänkbart; se följande stycke. Det får enligt kommissionens mening anses uteslutet att Zetterquist vid detta eller något senare tillfälle erhållit några som helst direktiv rörande handläggningen av Kejnes anmälan mot Malmberg.

II. *Ha eljest ovidkommande hänsyn spelat in?*

Härefter inställer sig till bedömande frågan om den bristfälliga handläggningen av Malmbergsärendet kunnat bero på att Zetterquist, utan att någon intervention från högre ort förekommit, låtit vid handläggningen av ären-

det påverka sig av ovidkommande hänsyn till andra personer, främst Quensel. Den tankegång, som legat bakom ett sådant antagande — liksom antagandet om att direktiv förekommit — har varit den att Zetterquist antingen utgått ifrån att Quensel och Malmberg voro bekanta och att Quensel därför ville skydda Malmberg eller trott att en lagföring av Malmberg skulle bringa i dagen att jämväl Quensel hade en homosexuell eller homosexuellt färgad förbindelse med Svensson. Kejne har — utan att framställa något påstående — åberopat vissa till honom framförda rykten, som skulle tyda på att Quensel och Malmberg varit bekanta. Kommissionen har fullföljt dessa uppslag. De ha alla givit negativt resultat. Allt tyder på att Quensel saknat kännedom om Malmbergs existens. Malmberg har såsom anknuten till kyrklig verksamhet självfallet känt Quensel till namnet, men intet tyder på att han haft någon kännedom om Quensels personliga förhållanden eller hans bekantskap med Svensson. Ytterligare att märka är att vid den mycket grundliga utredning av Kejnes anmälan mot Malmberg, som omsider kom till stånd sedan Meijer i maj 1950 blivit förundersökningsledare, icke framkommit någonting som tyder på några förbindelselinjer mellan Quensel och Malmberg. Ej heller har den lagföring av Malmberg och hans dömande till straff, som senare kommit till stånd, lett till några avslöjanden av andra personers homosexualitet. Att en lagföring av Malmberg undveks kan alltså icke ha varit av någon betydelse för Quensel. Naturligen föreligger den möjligheten att Zetterquist, som enligt vad som framgår av kommissionens utredning miss-tänkte att förbindelsen mellan Quensel och Svensson var av homosexuell natur, felaktigt kunde ha trott att det fanns något sammanhang mellan de båda fallen. Intet tyder dock på att så varit förhållandet. Man kan icke heller rimligen föreställa sig att Zetterquist ville förhindra eller försvåra *alla* utredningar rörande homosexuella gärningar därför att Zetterquist trodde att Quensel varit homosexuellt knuten till Svensson och till äventyrs visste att också andra personer i framskjuten ställning voro homosexuella och därför fruktat att något sådant skulle komma fram vid en polisutredning rörande kriminell homosexualitet.

Enligt kommissionens mening finns det alltså intet stöd för att Zetterquists handläggning av Kejnes anmälan mot Malmberg påverkats av direktiv från högre ort eller av en önskan att skydda Quensel eller andra personer från att för dem ofördelaktiga förhållanden av homosexuell natur skulle komma i dagen. Det kan måhända i detta sammanhang förtjäna nämnas, att det ibland hörda påståendet, att Quensel och Zetterquist sedan gammalt stått i personligt vänskapsförhållande saknar grund.

Att de brister i utredningen som hänföra sig till åtgärder eller underlåtenhet av underordnade polismän (Winberg) samt till befattningshavare vid åklagarmyndigheten än mindre kan ha föranletts av nu angivna skäl torde framgå redan av kommissionens redogörelse för arten av deras försummelser. Det må för övrigt anmärkas att de ifrågavarande tjänstemännen av allt att döma antingen icke alls känt till Quensels kontakt med Svensson eller i vart fall varit okunniga om att Quensels situation blivit ömtålig ge-

nom den av fru Svensson inledda aktionen. Zetterquist torde i detta senare stycke icke ha invigt någon annan än kommissarie Evaldsson på lösdrivarroteln och denne var icke inkopplad på Kejnes ärende.

III. Möjliga förklaringsgrunder av annat slag.

Om alltså kommissionen funnit sig böra tillbakavisa tanken på att direktiv från högre ort eller andra ovidkommande hänsyn inverkat på utredningen må till sist undersökas huruvida andra omständigheter ha kunnat medverka till att förundersökningen, såvitt angår misstanken mot Malmberg för kriminell homosexualitet, blivit otillfredsställande.

Det kan ifrågasättas att utredningen beträffande misstanken mot Malmberg för kriminella homosexuella handlingar kan ha skjutits i bakgrunden av det skälet att i Kejnes skrivelser till polismyndigheten och vid hans besök hos Zetterquist förföljelserna mot Kejne framhävts såsom det väsentliga. Det är självfallet att vad Kejne främst åsyftade med sin anmälan var att på ena eller andra sättet oskadliggöra Malmberg och att bli fri från förföljelserna från denne. Kommissionen vill framhålla att åtskilliga omständigheter peka på att något förbiseende av att misstanke om kriminell homosexualitet förelåg, icke torde ha skett. Den bristfälliga handläggningen torde icke kunna förklaras av nu angivna skäl.

Med hänsyn till beskaffenheten av ärendet har kommissionen funnit anledning överväga huruvida bristerna i fråga om utredningen möjligen skulle kunna ha sin rot i en allmän obenägenhet från polis- och åklagarmyndigheternas sida att bedriva utredningar om kriminell homosexualitet utan att dock därför ovidkommande hänsyn tillåtas spela in.

Kommissionen vill härvidlag uttala, att vissa omständigheter tyda på förekomsten av en viss obenägenhet hos myndigheterna att syssla med sexualförlöpningar, såvida det icke är fråga om uppenbara kränkningar, särskilt mot minderåriga. Måhända inverkar härvid, kanske omedvetet, en känsla av att sexuella förhållanden höra privatlivet till åtminstone om parterna äro mer eller mindre överens om sexualhandlingen. Starkare avseende torde emellertid få fästas — och kommissionen kan härvidlag ansluta sig till vad Wahlbäck uttalat — vid de obestriddliga bevissvårigheterna i fråga om ärenden av nu berörda beskaffenhet. Det är ett inom kriminologien välkänt faktum att inom alla rättssystem det s. k. mörktalet, d. v. s. förhållandet mellan verkligt begångna och beivrade brott, är särskilt stort i fråga om sexualförbrytelserna. Särskilt vanskligt är att, då fråga är om homosexuell kriminalitet, man har att räkna med falska tillvitelser eller i varje fall med tillvitelser grundade på tvivelaktiga motiv. Redan detta gör upptagandet av inkomna anmälningar olustigt. Det är måhända icke uteslutet att i detta ärende, sedan Zetterquist — visserligen felaktigt — avstått från att utnyttja av Malmberg övervakade personer som uppgiftslämnare, Zetterquist bedömt möjligheten att på andra vägar ernå bevisning vara så ringa att därav förklaras den bristande aktiviteten vid sakens behandling. Den ovan an-

märkta underlåtenheten att behandla uppgifterna om Fabian kan måhända hänföras till nu antagna obenägenhet. Kommissionen är angelägen att understryka att sådana bevisvärigheter — vilka otvivelaktigt förelegat också i detta fall, något som omfattningen av den av Meijer sedermera företagna förundersökningen ådagalägger — icke få lägga hinder i vägen för att all aktivitet ådagaläggas, när det gäller uppdragandet och beivrandet av sexuella förgreppelser.

Zetterquist har, i uppenbart syfte att hjälpa Kejne, i vissa hänseenden ägnat dennes sak starkare intresse och större uppmärksamhet än som i allmänhet torde komma polisanmälningar till del från kriminalpolisintendentens sida. Men detta gäller de frågor i vilka Kejne var målsägande. Vad angår anmälan för kriminell homosexualitet var förhållandet, såsom framgår av det föregående, ett annat. Såsom en medverkande orsak till den passivitet som härutinnan visats kan — ehuru kommissionen icke anser sig därvidlag kunna göra ett positivt påstående — möjligen tänkas att Zetterquist icke i tillräcklig utsträckning intresserat sig för och trängt in i ärendet i denna del och i följd därav icke kunnat ge erforderliga direktiv om hur utredningen borde bedrivas.

Vidare må diskuteras frågan huruvida någon ovillig inställning till Kejne varit anledning till bristfälligheterna i handläggningen. Atskilliga omständigheter tyda på att under utredningens gång en viss animositet mot Kejne kommit att göra sig gällande inom polisen. Huruvida Kejnes eget uppträdande bidragit härtill må lämnas därhän. Uteslutet är icke att Winberg och möjligen andra kriminalmän, som biträtt denne, av de cirkulerande ryktena om att Kejne skulle vara homosexuell omedvetet föranletts till en mera passiv hållning än som bort iakttagas. Vad emellertid angår Zetterquist, som är ansvarig för spaningarnas bedrivande, är att märka, att han synes ha uppmärksammat denna inställning och tillsagt Winberg, att man icke finge arbeta från den utgångspunkten att Kejne vore homosexuell.

Till sist må anföras att till den otillfredsställande handläggningen av ärendet medverkat vissa ogynnsamma omständigheter, såsom överkonstapel Winbergs sjukdom, det förhållandet att målet, på grund av förbiseende av dess karaktär, vid lottningen icke kommit att tilldelas en äldre mer erfaren åklagare samt den rådande arbetsanhopningen hos åklagarmyndigheten som försvårade möjligheten att djupare intränga i mera svårbedömda mål.

VII. Myndigheternas handläggning av Anders Hellstadius' uppgifter angående pastor Karl-Erik Kejne.

Hellstadius' berättelse.

Såsom framgår av redogörelsen närmast här förut för myndigheternas handläggning av Malmbergsärendet hade stadsfiskal Meijer den 7 juli 1950 ansökt om stämning å Malmberg för bl. a. ärekränkning emot Kejne, därigenom att Malmberg vid skilda tillfällen om Kejne gjort gällande, att Kejne vore homosexuell och även gjort sig skyldig till brottslig homosexuell gärning. Målet hade utsatts till huvudförhandling inför Stockholms rådhusrätt den 19 september 1950.

Torsdagen den 7 september 1950 meddelade Malmberg telefonledes till överkonstapel Winberg, som enligt vad som framgår av det föregående varit förhørsledare i ärendet mot Malmberg, att Malmberg dagen innan sammanträffat med en yngling, som uppgivit, att han haft homosexuellt umgänge med Kejne. Malmberg meddelade också, att denne yngling vore beredd att med ed bekräfta sina uppgifter. Winberg satte sig omedelbart i förbindelse med Meijer, som beslöt att ynglingen skulle höras. I anledning härav blev denne yngling, sjömannen *John Anders Fritiof Hellstadius*, som är född den 29 mars 1931 och då var tillfälligt boende Valhallavägen 174, 2 tr., hos kamreraren Magnus Edgren, och som saknade fast anställning, kallad till förhör, som ägde rum med honom samma den 7 september. Förhöret, som leddes av Winberg med kriminalkonstapel T. V. Paulsson som förhörsvittne, började kl. 13.10 och avslutades kl. 17.00.

Vid förhöret berättade Hellstadius följande:

Han hade fullgjort värnpliktstjänstgöring vid Kungl. Flottan under tiden från juni 1949 till i maj 1950. Under värnpliktstjänstgöringen hade han haft det ganska svårt ekonomiskt, varjämte han haft en viss längtan efter spritdrycker. Detta hade givit honom anledning att söka förbindelser med homosexuella män och betjäna dessa mot betalning. För sådana tjänster hade han fått kontant ersättning med belopp, varierande mellan 15 och 100 kr. Därjämte hade han brukat bliva bjuden på spritdrycker. Sammanträffandena med männen hade skett i trakten av Stureplan. Vid sina promenader i dessa trakter hade Hellstadius vid upprepade tillfällen hört skilda personer omtala, att Kejne vore homosexuell. Hellstadius hade även hört omtalas, att en cirka 20-årig yngling, boende i närheten av Floravägen på

Lidingö och som kallades »Svarten», skulle ha varit hemma hos Kejne och betjänat honom i homosexuellt syfte och därför fått 20 kronor.

Ytterligare berättade Hellstadius:

En söndag i mars eller april eller möjligen början av maj 1950 hade Hellstadius från Slussen gått Götgatan till hörnet av Ringvägen där han stannat. Han hade blivit tilltalad av en man, som han tyckte sig ha sett vid Slussen. Mannen hade presenterat sig som Kejne men ej angivit någon titel. De hade samspråkade cirka 20 minuter, varpå mannen frågat Hellstadius om denne ville följa med hem till honom och dricka konjak. Hellstadius hade omedelbart förstått och också sett på mannen att denne var homosexuell och därför beslutat sig att följa med honom. De hade tillsammans med spårvagn, linje 4, åkt till Norrmalmstorg, där de stigit av. Tillsammans hade de därefter gått Biblioteksgatan till Stureplan och därefter över Birger Jarlsgatan till Engelbrektsplan samt vidare Engelbrektsplan. Sedan de å denna gått till slutet av Humlegården hade de gått in i en port till vänster vid Engelbrektsplan. Hellstadius kunde icke erinra sig husets gatunummer. De gingo upp minst två trappor och in genom en troligen tvådelad dörr. Inne i lägenheten hade de först kommit in i ett kapprum, där Hellstadius hängt av sig sin uniformsmössa på en hylla, troligen till vänster. Från kapprummet hade de gått in i ett rum, troligen vettande åt gården och med två fönster. I rummet hade intill högra väggen varit placerad en säng. Något till vänster ute på golvet fanns ett runt bord och intill detta troligen två stolar. Bakom bordet stod en radiogrammofon. Mannen hade hämtat två glas och konjak samt hållt upp åt dem bägge, varefter de druckit av konjaken. — — — —¹ Man hade kommit överens om att Hellstadius skulle komma tillbaka på kvällen och stanna över natten. Hellstadius hade därefter skrivit upp mannens namn — Kejne — och adress på en vanlig papperslapp. Innan han gått hade han kvarlämnat sin fickkniv — en silverkniv med »Jimmy» ingraverat å skaffet — och ytterligare någon sak, men han kunde ej minnas vad detta var för något. För sina tjänster hade han fått 15 kronor. Sedan han lämnat mannens bostad hade han gått till Norrmalmstorg, där han tog linje 4 till Söder. Något besök hade han ej avlagt på kvällen hos mannen, eftersom han först gått på krog och sedan till Nöjesfältet.

I anslutning till denna sista uppgift uppgav Hellstadius att eftersom Nöjesfältet varit öppnat, besöket hos mannen måste ha varit antingen i slutet av april eller början av maj 1950.

Det må här anmärkas, att Kejne bebor en lägenhet i huset nr 12 vid Engelbrektsplan, beläget å gatans högra sida från Engelbrektsplan räknat samt norr om gatans korsning med Karlavägen.

Protokollet från detta förhör den 7 september 1950 innehåller ytterligare följande uppgifter, som Hellstadius lämnat.

Han hade ej senare avhämtat kniven och det andra kvarlämnade föremålet, enär det »ej blivit av». Hellstadius hade icke senare sammanträffat med eller sett mannen vid något tillfälle, men då han såg Kejnes bild i tidningarna, såg han att det var samma person, som han medföljt till Engelbrektsplan. Då han därpå sammanträffade med en annan bekant vid namn Lars Eric Lidén och som träffades per telefon 65 69 38 och som även går under benämningen »Svarten», hade han för honom omtalat att han varit med Kejne och betjänat denne i homosexuellt syfte. Lidén hade ej kommenterat detta meddelande.

¹ Den av Hellstadius lämnade detaljredogörelsen för sitt homosexuella umgänge med mannen här utesluten, jämför s. 2.

I en av Winberg m. fl. upprättad promemoria, dagtecknad den 11 september 1950, är antecknat: Hellstadius förklarade sig ha för avsikt att avhämta kniven innan han nu i dagarna skulle lämna Stockholm. — Denna uppgift återfinnes ej i protokollet för den 7 september. — Hellstadius har på föranstaltande av kommissionen hörts härom och uppgivit att han är synnerligen tveksam, om han gjort något sådant uttalande till Winberg.

I protokollet över förhøret den 7 september är tillika redovisad Hellstadius' beskrivning av den man, med vilken han den ifrågavarande dagen sammanträffat. Beskrivningen lyder:

Mannen var rätt liten till växten, högst 45 år, rätt tjock. Han bar glasögon, hade mörk, bullrande röst, såg snäll ut. Han hade bakåtkammat mörkt brunt hår, ej särskilt tjockt. Han var iklädd mörk kostym och var barhuvad och utan överrock. Hellstadius tillade i det sammanhanget att den ifrågavarande dagen vädret varit varmt.

Hellstadius har, enligt protokollet, på ytterligare fråga, förklarat, att han var fullkomligt säker på att det var pastor Kejne han varit med, då han med bestämdhet känt igen denne från fotografier i tidningarna.

Vid detta förhör lämnade Hellstadius också en berättelse om det sammanträffande dagen förut, den 6 september 1950, med Malmberg, vilket ledde till att Malmberg hos kriminalpolisen påkallade att Hellstadius skulle höras.

Sammanträffandet hade skett på ett »party» hos en bekant. En för Hellstadius bekant person, som han ej ville namngiva, hade berättat för Hellstadius, att Kejne skulle vara homosexuell, och Hellstadius hade därför för denne sin bekante omtalat, att han varit med Kejne hemma. Detta hade senare denna person omnämnt för Malmberg, som då genom sagesmannen bett att få sammanträffa med Hellstadius. Sedan Malmberg, som förut ej var bekant för Hellstadius, berättat att han blivit beskyldd för en hel del saker av Kejne och sagt, att han ville ha reda på hur det förhöll sig med Kejne, hade Hellstadius berättat för Malmberg vad som förekommit mellan honom och den man han lärt känna som Kejne.

Av uppgifter, som lämnats av kriminalkonstapel Paulsson vid av kommissionen föranstaltat förhör, framgår att Hellstadius' berättelse, sådan den här återgivits, innan den ännu fixerats i rapport, samma dag i huvudsak rapporterats muntligen för Meijer av Winberg och Paulsson.

Vallningen.

Meijer beslöt som en förstahandskontroll av Hellstadius' uppgifter att Hellstadius skulle vallas på platsen i och för kontroll, om han kunde utpeka den bostad han besökt.

Vallningen företogs i omedelbar anslutning till förhøret den 7 september och leddes av Winberg; därvid biträdde Paulsson. Såvitt Winberg och Paulsson kunnat erinra sig hade Meijer icke utfärdat några direktiv för hur vallningen skulle göras. Winberg har angående vallningen upprättat en promemoria, som torde ha tillkommit samma dag. I promemorian heter det:

Färden företogs i bil till Engelbrektsgatan vid Engelbrektsplan, där Hellstadius lämnade bilen och begav sig gående Engelbrektsgatan i riktning mot Karla-

vägen. Winberg och Paulsson uppehöll sig på ett avstånd av cirka 25—40 meter från platsen där Hellstadius var gående. Sedan Hellstadius uppehållit sig på platsen cirka 25 minuter förklarade han att han ej kunde angiva i vilken fastighet han varit inne.

Därutöver har angivits i promemorian, att man därpå återvände till kriminalavdelningen och avrapporterade resultatet för stadsfiskalen Meijer.

Paulsson har vid förhör den 28 september 1950 inför tj. f. kommissarien G. A. Johansson i detalj skildrat förloppet av vallningen. Riktigheten av denna skildring har Paulsson vitsordat vid förhör, som hållits med honom på föranstaltande av kommissionen, varvid Paulsson därjämte uppgivit, att vid avrapporteringen till Meijer av resultatet av vallningen Winberg och Paulssons detaljerat skildrat vallningens förlopp.

Paulssons redogörelse för vallningen lyder sålunda:

Sedan Hellstadius på kriminalstationen hörts förberedande och därvid berättat om sammanträffandet och samvaron med den man, som han antog vara pastor Kejne, medtogs Hellstadius i en tjänstebil till Engelbrektsplan. Avsikten med färden var att Hellstadius på ort och ställe skulle få utvisa vilken fastighet han tillsammans med mannen varit inne i. På vallningsfärden medföljde Winberg och Paulsson. Vid det förberedande förhöret hade det icke varit tal om i vilket hus Kejne bodde och Hellstadius hade, då vallningen inleddes, uppenbarligen ingen kännedom därom.

Vid Engelbrektsplan fick Hellstadius ensam stiga ur bilen och för sig själv gå Engelbrektsplan norrut. Han hade för polismännen uppgivit, att han och den man han varit i sällskap med gått in i en port belägen på vänster hand från Engelbrektsplan räknat och att denna port icke varit belägen norr om Humlegården utan i varje fall söder om Karlavägen. Paulsson och Winberg sutto kvar i bilen, under det att Hellstadius gick Engelbrektsplan västra gångbana norrut. Vid de olika fastigheterna stannade han och såg genom glasrutorna in i portarna. Under denna vandring fick han vara helt för sig själv. Polismännen färdades efter etappvis med bilen allt efter som Hellstadius gick norrut. Sedan Hellstadius sålunda undersökt portarna i fastigheterna stannade han vid Runebergsplan—Karlavägen. Då polismännen kommo fram till honom, uppgav han, att han icke kunde känna igen sig i någon av portarna. Han tyckte att de portar han nu besett voro mycket finare inredda än den han vid det åsyftade tillfället varit inne i. Han var emellertid säker på att han varit inne i en port till vänster om gatan och han erinrade sig att han vid utgående efter besöket hos mannen sammanträffat med en yngling och en flicka, som han kände till utseendet, och han hade en bestämd hågkomst av att han mött dem mitt för parken.

Paulsson hade fått den tanken att Hellstadius möjligen misstagit sig beträffande husets läge och därför funnit att man borde pröva, huruvida Hellstadius kunde känna igen sig i någon av fastigheterna på höger sida av Engelbrektsplan, räknat från Engelbrektsplan och norr om Karlavägen, där enligt vad ovan anmärkts Kejne bodde i nr 12.

Därpå togs Hellstadius upp i bilen och denna fördes norrut till ungefär i höjd med nr 16 Engelbrektsplan, som ligger till höger om gatan från Engelbrektsplan sett. Där fick Hellstadius stiga ur och tillsammans med Paulsson gå in i ett antal portar. Kejnes adress hade fortfarande icke varit nämnd. Man ville se om Hellstadius skulle känna igen sig i porten till huset nr 12. Paulsson gick sålunda in med Hellstadius i portarna till fastigheterna 16, 14, 12 och 10 Engelbrektsplan.

Ingenstädes kunde Hellstadius känna igen sig. Vid besöket i porten till nr 12 ytttrade Hellstadius, att där var det absolut inte. I den port han gått in tillsammans med mannen var trappan belägen rakt fram i förhållande till ingångsdörren, det mindes han säkert. I porten i nr 12 går trappan vinkelrätt till höger upp i huset. Paulsson var med Hellstadius inne i själva trapphuset och konstaterade att trappan gick där i spetsiga vinklar upp i huset. Hellstadius förklarade, att det passade icke alls, enär trapporna i den fastighet där han varit inne löpte i jämn cirkelspiral runt trappspindeln. Sedan sålunda portarna i de sistnämnda fastigheterna undersökts avbröts vallningen och Hellstadius återfördes till kriminalstationen, där förhöret fortsatte och protokoll uppsattes.

Vid det av kommissionen föranstaltade förhöret har Paulsson på given anledning upplyst, att den av honom lämnade skildringen av vad som förekommit vid besöket i nr 12 icke finge tolkas som om Paulsson särskilt tillfrågat Hellstadius om han kände igen sig i just det huset. Hellstadius' förklaring att han icke kände igen sig i nr 16, 14 och 10 hade varit minst lika bestämd. Paulsson har tillagt, att såvitt han kan minnas Hellstadius redan vid vallningens början givit ett klart besked om, hur trappuppgång- en varit inrättad i det hus, där han uppgivit sig ha varit tillsammans med Kejne.

Paulsson har uppgivit angående diskussionen mellan Meijer, Winberg och Paulsson om det negativa utfallet av vallningen:

Meijer hade i anledning av det misslyckade vallningsförsöket sagt, att det ju rörde sig om en yngling, som hade ideliga sammanträffanden i homosexuellt syfte med olika personer och tydligen besökte än den ena än den andra fastigheten och att det ju därför inte kunde vara uteslutet, att hans oförmåga att kunna lokalisera sig berodde på ett minnesfel. Meijer hade därefter givit order om att en fullständig nedteckning skulle ske vid fortsatt förhör med Hellstadius. Winberg hade frågat: »Ska vi göra det i alla fall?», vartill Meijer svarat, att det var absolut nödvändigt med hänsyn till beskaffenheten av Hellstadius' berättelse. I detta sammanhang hade Meijer sagt något om att man ju kunde göra ett försök med att låta Hellstadius ringa upp Kejne och be att få hämta kniven. Under den fortsatta diskussionen hade framkastats den tanken, vilken alla tre omfattat, att Hellstadius' skildring kunde vara helt riktig blott med det undantaget, att han misstog sig på mannens identitet, då ju det kunnat tänkas, att den person han varit tillsammans med falskeligen utgivit sig för Kejne. I anslutning härtill hade Meijer sagt att under sådana förhållanden var ju Hellstadius i god tro men att man under alla förhållanden borde undersöka hur det förhölle sig och att en sådan undersökning även var i Kejnes intresse. Paulsson ville minnas att Meijer redan vid denna överläggning beslutat att Hellstadius skulle anmodas ringa Kejne och be att få hämta kniven, därvid Meijer lämnat Winberg och Paulsson besked om, att Hellstadius icke skulle få några ytterligare direktiv rörande hur telefonsamtalet skulle göras. Paulsson hade icke något minne av anledningen varför Hellstadius' telefonsamtal till Kejne ej kom till stånd redan samma dag. Meijer hade vidare, såvitt Paulsson mindes, yttrat ungefärligen: »Om vi nu fullföljer utredningen genom att låta Hellstadius ringa om kniven, så kan det väl inte kallas provokation, för det är ju den enda möjligheten att få fastslaget om Hellstadius uppgift är riktig.» Man hade icke diskuterat den situation, som kunde inträffa, därest Hellstadius fullföljt den av honom uttalade avsikten att hämta kniven på egen hand och innan det sålunda av Meijer beslutade samtalet mellan Hellstadius och Kejne i kriminalpolisens regi kommit till stånd. Sedan förhöret därefter återupptagits och slutförts, därvid protokollet direkt utskrivits av Winberg, hade Hellstadius fått lämna kriminalstatio-

nen. Några direktiv hade icke lämnats Hellstadius, hur han i ena eller andra hänseendet skulle förhålla sig till Kejne.

Förhör i anledning av Hellstadius' berättelse.

Den 8 september 1950 hördes Malmberg i saken av Winberg som förhørsledare och med kriminalkonstapel Allan Melin som förhörsvittne. Därjämte höll Melin utan förhörsvittne förhör med Hellstadius' tillfällige värd, den förut omnämnde Edgren.

Vid dessa förhör bekräftades Hellstadius' uppgift, att han och Malmberg presenterats för varandra den 6 september 1950. Detta hade skett vid en svensxa, som den dagen varit anordnad för leg. läkaren Clas Oterdahl i dennes bostad, Sturegatan 28. Vid förhören framkom också, att vid denna festlighet Hellstadius i närvaro av Oterdahl, Edgren och Malmberg redogjort i huvudsakliga delar för sitt sammanträffande under våren 1950 med den man, som presenterat sig under namnet Kejne.

Edgren uppgav därjämte, att Hellstadius, som sedan den 17 juni 1950 haft sin bostad hos Edgren, tidigare för honom omnämnt sitt sammanträffande med »Kejne». Hellstadius hade därvid nämnt, att han och »Kejne» träffats på Södermalmstorg och att de därefter gått till en lägenhet vid Hornsgatan, därvid dock Edgren reserverade sig för adressuppgiftens riktighet. Att Hellstadius omnämnt detta för Edgren hade enligt Edgren berott på, att Edgren direkt frågat honom, varför han ej omnämnt händelsen för honom. Edgren hade nämligen någon månad före den 8 september 1950 haft kontakt med Hellstadius' far, som då för Edgren berättat, att sonen omtalat, att han varit hos pastor Kejne och haft homosexuell förbindelse med denne samt att sonen också förklarar, att han kunde svära på sina uppgifter och vore beredd att låta sig konfronteras med pastor Kejne.

Av Malmbergs berättelse vid förhöret den 8 september 1950 framgår, att Hellstadius tillika skulle ha omnämnt, att han stode under övervakning med assistenten Westerberg vid sociala nämnderna såsom övervakare och att Hellstadius skulle ha för Westerberg omnämnt vad som förekommit mellan Kejne och honom. Westerberg skulle därvid ha förklarar sig icke sätta tro till det. Hellstadius hade också, enligt Malmberg, omtalat förhållandet för doktor Takman vid sociala nämnderna.

Enligt uppgift till kommissionen har Meijer den 8 september 1950 själv hållit ett flera timmar långt förhör med Hellstadius. Uppgifterna från förhöret äro icke protokollförda men skola enligt Meijer ha inneburit en bekräftelse till alla delar av vad Hellstadius uppgivit vid förhöret den 7 september inför Winberg. Meijer hade framhållit för Hellstadius det anmärkningsvärda i att han icke kunde hitta tillbaka till det hus, där han varit, därvid Hellstadius genmält att han den tiden »var ute med så många personer, det var var och varannan kväll».

Malmbergs uppgift om att Hellstadius berättat, att han omnämnt sitt sammanträffande med »Kejne» för även Westerberg och Takman, synes i

detta läge ej ha föranlett någon kontroll genom hänvändelse till dessa. Icke heller gjordes någon hänvändelse till Hellstadius' fader i anledning av vad Edgren berättat.

Beträffande den av Hellstadius omnämnde Lidén (»Svarten») uppgives försök hava gjorts att få kontakt med denne, vilka försök ännu den 9 september icke lyckats.

Försök hade även gjorts att identifiera den andre, likaledes såsom »Svarten» av Hellstadius omnämnde ynglingen. Även dessa försök hade misslyckats.

Doktor Oterdahl var på grund av utlandsresa ej anträffbar.

Det kan anmärkas att, enligt Meijer, redan före den 7 september 1950, under den två månader långa tid, varunder Meijer sysslade med utredningen om Malmberg, framkommit åtskilliga förhållanden, som skulle peka på den möjligheten att Kejne kunde vara homosexuell. Det rör sig enligt Meijer om rykten inom Stockholms undre värld, som nått Winberg och kriminalkonstapel Hjelm. Härom ha Winberg och Hjelm till underståthållaren Wahlbäcks utredning anfört följande.

Winberg: Kejne skulle ha påstått, att Winberg framkastat beskyllningar om att Kejne vore homosexuell. Detta var totalt fel. Winberg hade visserligen för länge sedan under sin tjänstgöring på lösdriivarroteln hört av några personer, att Kejne skulle vara homosexuell men aldrig fäst sig vid det.

Hjelm: Han hade hört antydningar om att Kejne skulle vara homosexuell, men det hade varit långt före Kejneutredningen och han visste ej av vem han hört det.

Härutöver hade i Malmbergsärendet framkommit vissa rykten om Kejne av enahanda art. Detsamma hade varit fallet i det s. k. Palmberg-Tullbergsärendet.

Hellstadius' besök hos Kejne planlägges.

Med anledning av vad Hellstadius berättat beslöt Meijer att Hellstadius skulle i polisens regi telefonera till Kejne angående den kniv han uppgivit sig ha kvarlämnat hos denne samt, om anledning därtill gavs, uppsöka Kejne för att avhämta kniven.

I det föregående (s. 291) har redogjorts för kriminalkonstapel Paulssons uppgifter angående förhandsdiskussionen mellan Meijer, Winberg och honom om besöket.

Meijer har beträffande sitt beslut att föranstalta om Hellstadius' besök hos Kejne inför kommissionen anfört:

Man kan inte på förhand säga att en viss form av spaning är vanlig eller inte. De spaningsåtgärder, som få vidtagas i ett särskilt fall, bli alltid beroende på fallets natur. Jag ansåg att det i och för sig inte låg något märkvärdigt i denna åtgärd och i den uppfattningen styrktes jag av samtal med andra personer. Jag hade samtal med Winberg och kriminalkonstapel Melin och ingen av dem visade någon förvåning över den planerade åtgärden. Jag vill nämna att utredningen hela tiden bedrivits i samförstånd med de polismän jag haft till mitt förfogande. Den har ej drivits fram kommandovägen utan i samarbete med polismännen. Winberg

och Melin voro från början införstådda med åtgärden och funno den inte märkvärdig. Jag har vidare underrättat förste stadsfiskalen Lundqvist och kriminalpolisintendenten Zetterquist, som då tjänstgjorde som polismästare. Så snart Hellstadius lämnat sin berättelse, orienterade jag Lundqvist och Zetterquist därom och nämnde, att vi i görligaste mån skulle försöka kontrollera uppgifterna. Jag vill minnas, att dessa samtal skedde på telefon. När jag sedan diskuterat planen med Winberg, ringde jag upp Zetterquist och talade om vad som framkommit och om angelägenheten att såvitt möjligt kontrollera uppgifternas riktighet. Jag nämnde också, att Hellstadius skulle ge sig iväg på måndagen, varför det var brådska å färde. Zetterquist var ense med mig om att man under förutsättning av att Hellstadius' berättelse var riktig hade anledning att misstänka Kejne för brottslig homosexualitet. Vi diskuterade också, vilka åtgärder, som skulle kunna tänkas ifrågakomma. Vi nämnde möjligheten att anordna skuggning av Kejne för att undersöka hans kontakter men var redan från början inställda på att inte tillgripa en sådan åtgärd som denna, då den fordrade både folk och tid och knappast kunde väntas ge något resultat. Jag nämnde då — under hänvisning till att Hellstadius sagt sig ha lämnat kvar någon tillhörighet hemma hos Kejne — att vi hade tänkt oss den möjligheten att låta Hellstadius ringa upp Kejne om denna sak och eventuellt låta Hellstadius fullfölja kontakten genom att gå upp till Kejne och hämta sin tillhörighet. Zetterquist hade ingenting att erinra emot detta förslag utan fann det lämpligt. Ordagrant hur orden föllo kan jag inte säga. Jag yttrade emellertid att jag inte ville att det skulle kunna riktas någon anmärkning mot vårt förfarande och frågade Zetterquist, om han fann något märkvärdigt i åtgärden. Zetterquist hade emellertid inga invändningar att göra. Vid mitt samtal med Zetterquist var Winberg närvarande på mitt rum. — På fredagskvällen efter klockan fem talade jag i Winbergs närvaro med kommissarien Klas Larsson, som Winberg är underställd. Jag nämnde vad jag talat med Zetterquist om och vad vi tänkte göra och frågade också honom om hans uppfattning, om han tyckte det låg något märkvärdigt i åtgärden eller om det kunde komma att riktas något klander för densamma. Larsson var av den uppfattningen, att åtgärden inte borde föranleda något klander utan var all right. Jag nämnde också, att jag talat med Zetterquist och att han var av samma uppfattning. Tidigare under fredagen hade jag varit inne hos Lundqvist och på nytt relaterat de uppgifter, som framkommit genom Hellstadius. Jag framhöll att vi borde försöka få kontroll om uppgifterna var riktiga eller ej och nämnde också möjligheten av en skuggning av Kejne. Vi var emellertid båda ense om att skuggning var utesluten av praktiska skäl. Jag nämnde vidare, att vi övervägt att låta Hellstadius i telefon ta kontakt med Kejne och, om anledning därtill gavs vid telefonsamtalet, gå upp till Kejne och hämta sina där kvarlämnade tillhörigheter. Lundqvist hade ingenting att erinra emot detta förslag.

Meijer har därutöver förklarat, att han »nu efteråt» talat med Lundqvist om vad som förekommit dem emellan i saken, därvid Lundqvist förklarat sig minnas att de diskuterat saken, men sagt sig ej ha något minne av att Meijer omnämnt förslaget att Hellstadius skulle ringa upp eller besöka Kejne. Lundqvist hade emellertid samtidigt sagt Meijer, att han ej hade anledning betvivla riktigheten av vad Meijer sagt. »Till detta vill jag», säger Meijer, »tillägga, att mitt besök hos Lundqvist var helt kortvarigt. Lundqvist hade mycket att göra och lade ingen större vikt vid samtalet. Jag frågade emellertid uttryckligen, huruvida Lundqvist ansåg att det kunde riktas någon anmärkning mot vår planerade åtgärd, vartill han svarade att han inte tyckte detta.»

Zetterquist och Lundqvist ha på föranstaltande av kommissionen yttrat sig över de diskussioner Meijer i saken haft med dem.

I yttrandena ha de icke gjort några erinringar av betydelse emot Meijers framställning av dessa diskussioner.

Meijer har om sina direktiv för besökets genomförande inför kommissionen uppgivit följande:

Winberg hade omnämnt för Meijer att »pojken säger, att den där kniven hade jag tänkt gå upp och hämta hos Kejne». Meijer hade sagt till Winberg, att Meijer inte tyckte det var bra, om Hellstadius tar kontakt med Kejne, »då vet man aldrig vad som kan inträffa». Meijer och Winberg hade resonerat vidare om detta och såvitt Meijer kan minnas hade Meijer kommit med tanken, att om Hellstadius skulle taga kontakt med Kejne, skulle det ske under polisens kontroll. Winberg hade varit med på detta. Meijer och Winberg hade tänkt sig möjligheten att Hellstadius skulle ringa upp Kejne och förhöra sig om kniven fanns kvar. Vid Meijers förhör den 8 september hade Meijer sagt till Hellstadius: »Ni har berättat här för Winberg att ni tänkte gå och hämta kniven, skall ni göra det?» Hellstadius hade svarat, att han inte visste om han skulle göra det. Meijer hade när han fick detta svar tänkt att det verkade som Hellstadius skulle vackla i sina uppgifter och därför frågat, om Hellstadius hade något emot att hämta kniven, vartill Hellstadius svarat nekande. Meijer hade frågat Hellstadius, om han skulle ha något emot att ringa ett »sådant» samtal till Kejne medan polisen hörde på, och Hellstadius hade sagt, att han inte hade något emot det. Meijer hade diskuterat saken med Winberg, varefter Meijer givit vissa direktiv. Dessa hade omfattat, att samtalet skulle äga rum från Hellstadius' bostad, att Hellstadius skulle tala om vem han var och att han vid ett tidigare besök i Kejnes bostad kvarglömt en kniv. Hellstadius skulle under inga omständigheter få tala om vad de haft för sig under det föregående sammanträffandet och icke heller under några omständigheter göra några inviter. Samtalet skulle avlyssnas av polisen och om Kejne vidkändes bekantskapen och talade om att han hade kniven eller eljest bad Hellstadius komma upp, skulle Hellstadius få göra det under polisens kontroll. Direktiven gavs till Winberg, därvid betonades att man skulle tillse att Hellstadius ej skulle ha någon möjlighet att smussla med sig någon kniv. Meijer hade givit order om, att polisen skulle säga till Hellstadius, att de måste förvissa sig om, att han inte hade någon kniv, därvid Hellstadius skulle medge att de fingo undersöka den saken. Detta hade varit förut-sättningen för den tänkta kontakten.

Hellstadius' besök hos Kejne.

Överkonstapel Winberg, åtföljd av kriminalkonstaplarna Melin och Bäckman, inställde sig den 9 september kl. 14.20 i Hellstadius' tillfälliga bostad hos Edgren. Därifrån uppringde Hellstadius omedelbart Kejne, därvid samtalet dem emellan med extra hörlur avlyssnades av Melin och Bäckman. (Avlyssnandet skedde — enligt uppgifter av Winberg, Bäckman och Melin i promemoria den 11 september 1950 — efter beslut av stadsfiskal Meijer.) Enligt Melins promemoria avlyssnades följande:

»K. Hallå.

H. Ursäkta, kan jag få tala med en man vid namn Kejne?

K. Det är jag.

H. Jag skulle vilja komma upp och hämta en kniv, som jag lämnat kvar hos er.

K. Hos mej? Jag är hemma i Engelbrekt, ni ringer till min bostad nu, ni har väl inte glömt den här.

H. Kommer ni inte ihåg, att vi träffades en söndag i maj?

K. Det är inte möjligt.

H. Vi träffades på Söder.

K. Det måste vara ett misstag. Varför var ni med mej hem?

H. Ni bad mig om det.

K. Hm — då kan ni komma upp med detsamma.»

Efter tidigare träffad överenskommelse om ett sammanträffande hemma hos Kejne lördagen den 9 september någon gång efter klockan 14.00 mellan Kejne och medarbetaren i Stockholms-Tidningen Karl Olof Hedström hade Kejne hämtat Hedström å dennes redaktionsrum, varefter de begivit sig hem till Kejne, dit de anlönt strax efter kl. 14.00. De uppehöll sig i Kejnes arbetsrum. En kort stund efter deras ankomst ringde telefonen och Kejne gick in i ett annat rum för att svara. Enligt Hedström kunde vad Kejne sade tydligt höras genom dörren. Hedström hade uppfattat, att Kejne svarat att han inte kände till namnet, att den telefonerande ville komma upp och att Kejne upprepat något om en fällkniv. Hedström hade ropat genom den stängda dörren: Be honom komma upp för all del! och strax efteråt hade Hedström hört Kejne säga: »Ja, ni kan ju komma upp så får jag se vem ni är.» Hedström säger sig av samtalet icke ha fått något intryck av att Kejne kände den telefonerande i förväg eller att han personligen önskade träffa honom. Kejne hade omedelbart efter samtalet sagt till Hedström: »Det är ett av de vanliga irritationssamtalen, som brukar komma särskilt på lördagseftermiddagarna.»

Här kan anmärkas att — enligt förhørsanteckningar, som upprättats av kriminalkonstapeln S. Svedenhult över förhör med Hellstadius den 9 september 1950 — Hellstadius uppgivit, att när han telefonledes till Kejne framfört sitt ärende, Kejne bett honom komma hem till Kejne snarast och hämta kniven.

I sällskap lämnade därefter Winberg, Melin, Bäckman och Hellstadius dennes bostad och foro i bil till Kejnes adress. Dessförinnan visiterades Hellstadius av Winberg och Bäckman. Härom heter det i Winbergs, Melins och Bäckmans promemoria av den 11 september 1950, att Hellstadius själv-mant föreslagit detta. Det kan emellertid anmärkas, att i samma promemoria finnes antecknat Meijers här förut omnämnda direktiv att Hellstadius noggrant skulle visiteras före besöket och att han skulle hållas under uppsikt, så att han icke kunde få någon kniv av utomstående.

På vägen till Kejnes bostad fick Hellstadius göra ett besök i en affär och när han återkom därifrån till bilen, visiterades han ånyo, alltjämt efter eget medgivande, av Melin och Bäckman. Sedan bilen stannat på Östermalmsgatan vid Villagatan steg Hellstadius ur och gick till fots till Kejnes bostad, därvid han övervakades för att han ej skulle kunna träffa någon utomstående. Han följdes dock ej längre än till porten. Då Hellstadius anlände till Engelbrektsgatan var klockan obetydligt över 15.00. Bilen med kriminalkonstaplarna Melin och Bäckman kvarstannade i avvaktan på att Hellsta-

dius enligt tillsägelse skulle återkomma. Överkonstapel Winberg lämnade bilen och uppehöll sig under tiden å annan plats i närheten.

Redogörelsen för vad som därefter inträffade i Kejnes bostad kan uppdelas på två avsnitt, det första som berör Hellstadius' ankomst och vistelse där intill ankomsten av kriminalkonstapeln Resar och landsfiskalsaspiranten Ilshammar, det andra avsnittet omfattar vad som tilldrog sig efter deras ankomst.

I fråga om det första avsnittet överensstämmer Kejnes berättelse i huvudsak med en av Hedström avgiven attest. Denna skildrar situationen på följande sätt:

När det endast några minuter efter telefonsamtalet ringde på Kejnes dörr, gick Kejne själv och öppnade. Från den stol, där jag satt, hade jag fri utblick mot denna dörr. Jag hörde också vad som sades. Den besökande föreställde sig och Kejne frågade: Ni har alltså varit här förut? Mannen svarade osäkert: Nej, inte här.

Hedström, som påpekar att den besökande från dörren kunde se Hedström, skildrar vidare hur besökaren föreställde sig för Kejne under namnet Anders Hellstadius med tilltalsnamnet Jimmy och sin uppfattning om dennes utseende och de intryck Hedström fick av hans uppträdande.

Hedström fortsätter:

Kejne bad Hellstadius upprepa sitt ärende. Denne svarade då, att han kommit upp för att hämta en fällkniv, på vilken hans namn var ingraverat. Han hade glömt den och en annan sak, som han inte kunde erinra sig något om, när han hade gjort ett besök hos Kejne i maj.

Jag känner inte igen er, svarade Kejne, varför skulle ni ha gjort ett besök hos mig?

Pastorn bad mig komma upp, svarade Hellstadius.

Under samtalet, som hela tiden ägde rum i min närvaro, förklarade Hellstadius nu, att han väl varit uppe i våningen, men inte i det rum, där vi satt. Kejne bad honom förklara i vilket rum. Hellstadius påstod att det var ett annat rum.

Hur såg det ut, frågade Kejne.

Hellstadius såg en smula desorienterad ut, varför Kejne yttrade:

Vad slags möblering fanns i rummet?

Det fanns ett bord och ett par stolar, sade Hellstadius.

Hur såg bordet ut, frågade Kejne. Var det fyrkantigt eller runt?

Hellstadius' blickar fastnade vid det bord, vi satt kring. Ett runt bord, svarade han.

Det finns bara det här runda bordet i våningen, svarade Kejne. Vad fanns det mer i rummet, frågade Kejne och tillade: Fanns det en säng?

Ja, det fanns det, svarade Hellstadius.

Hur såg den sängen ut, frågade Kejne.

Den var av soffliknande typ, svarade Hellstadius.

En säng av den typen finns inte i hela våningen, sade Kejne. Fanns det något mer i rummet?

Ja, det fanns en radio, svarade Hellstadius.

Kejne hade pekat på den radio, som stod i rummet invid fönstret och frågat: Var det den?

Nej, svarade Hellstadius. Det var en större radio.

Det finns ingen annan radio i huset, svarade Kejne.

Kejne hade nu blivit irriterad och yttrat, att Hellstadius antingen icke var klok eller också hallucinerade och tillagt: Ni har inte varit uppe här och era uppgifter stämmer inte, ni kan inte beskriva rummet, där ni uppger er ha varit.

Hellstadius hade därefter övergått till att redogöra för orsaken till sitt tidigare besök hos Kejne. Den berättelse han därvid lämnade, sådan den återgivits av Hedström, svarar i väsentligaste delar mot vad Hellstadius uppgivit vid polisförhören den 7 september.

Kejne tillkallar polisen.

Efter att ha åhört Hellstadius' berättelse hade enligt Hedström Kejne yttrat: Ni förstår nog att de beskyllningar ni riktat mot mig är så allvarliga, att jag måste vända mig till kriminalpolisen. Hellstadius hade härtill genmält att han förstod det och tyckts vara fullt nöjd därmed. Kejne hade gått och ringt till kriminalpolisen (Resar) och medan Hedström och Hellstadius då varit ensamma i rummet, hade Hellstadius än en gång sagt: Det är sant att jag varit här uppe.

Sedan Kejne återkommit efter att ha ringt till kriminalpolisen (Resar) hade Hedström i väntan på polismännen frågat Hellstadius, om någon skickat upp honom, vartill Hellstadius genmält att han kommit på eget initiativ. Hedström hade vidare, på fråga, av Hellstadius fått uppgift att denne flera gånger, särskilt under sin militärtjänstgöring, varit tillsammans med homosexuella och att han kunnat minnas Kejnes namn, därför att han skrivit upp det. Hellstadius hade förnekat att han kände till den person, som kallades »predikanten» på Östermalm och sade sig icke ha följt med Kejne-affären. Han berättade emellertid, att när han var på »partyn» brukade man ha en stol tom där, enligt ett i hans kretsar vanligt skämt, »pastor Kejne skulle sitta».

Det skall här anmärkas, att jourhavande överkonstapeln å kriminalavdelningen beordrat Resar och landsfiskalsaspiranten Ilshammar till Kejnes bostad, sedan Kejnes telefonsamtal till Resar rapporterats.

Sedan Resar och Ilshammar anlät, vilket skett vid 16-tiden, hade, alltjämt enligt Hedström, Kejne med några korta ord satt dem in i situationen. Resar hade därefter hållit förhör med Hellstadius. Därvid hade — något som framgår av Resars och Ilshammars promemorior vid jämförelse med vad Hedström uppger — Hellstadius i huvudsak lämnat samma uppgifter som tidigare inför Kejne och Hedström. På en särskild fråga av Resar, »v vilken anledning Hellstadius just den dagen kommit upp till Kejne och om någon skickat honom, hade Hellstadius svarat: Ja, jag kom just att tänka på kniven idag och därför gick jag hit. Det är ingen som skickat mig.

Resar hade förklarat för Hellstadius, att han ansåg dennes historia vara rena »valsen». Resar uppmanade Hellstadius att legitimera sig, vilket denne icke kunde göra. Efter kontakt med jourhavande överkonstapeln hade Resar tillsagt Hellstadius att denne var tvungen att medfölja till kriminalpolisen.

Samtidigt hade Kejne på fråga förklarat sig vilja medfölja för att göra anmälan mot Hellstadius.

Samtliga lämnade därefter i sällskap Kejnes bostad. Då Resar och Ilshammar tillsammans med Hellstadius skulle taga plats i en droskbil — Kejne och Hedström avsågo att begagna Kejnes bil — vände sig Hellstadius till Resar och nämnde till honom i förtrolig ton, att Winberg väntade på honom i en bil.

Resar har härom uppgivit följande:

Jag trodde till en början, att detta endast var ett försök från Hellstadius att få tillfälle att hastigt avlägsna sig. Å andra sidan ville jag icke underlåta att undersöka sanningshalten av hans påstående, varför jag fattade honom under armen och tillsammans begåvo vi oss Engelbrektskatan norrut mot Rådmansgatan, enär enligt Hellstadius' uppgift bilen skulle stå någonstädes där i närheten. Då vi icke sågo någon bil vid Rådmansgatans skärning med Engelbrektskatan, återvände vi till bilen. Jag frågade därunder Hellstadius, om överkonstapel Winberg sänt upp honom till Kejnes bostad, varvid han svarade: »Ja, han har skjutsat mig hit.» Jag frågade honom vidare, om Winberg var ensam i bilen, varvid Hellstadius uppgav att kriminalkonstapel Melin och ytterligare en kriminalkonstapel, vars namn Hellstadius ej visste, befunno sig i bilen.

Vi togo därefter plats i droskbilen och jag beordrade chauffören att köra Engelbrektskatan—Rådmansgatan och runt kvarteret. Härunder ställde jag ytterligare frågor till Hellstadius. Jag frågade honom hur han första gången fått kontakt med överkonstapel Winberg. Han svarade, att han för en tid sedan fått ett kal-lelsekort per post och däri blivit anmodad att inställa sig hos Winberg.

I detta avsnitt har Ilshammar uppgivit:

Resar och jag frågade Hellstadius om anledningen till att denne kände till att överkonstapel Winberg och kriminalkonstapel Melin var i närheten av pastor Kejnes bostad. Hellstadius svarade därvid, att han blivit uppskickad till pastor Kejne på uppdrag av överkonstapel Winberg. På fråga, hur han hade kommit i kontakt med överkonstapel Winberg, svarade Hellstadius, att han hade träffat denne några dagar tidigare på kriminalpolisen i samband med en anmälan. Denna dag hade sedan överkonstapel Winberg och kriminalkonstapel Melin varit hemma i hans bostad vid Valhallavägen och hämtat honom för att fara till Kejnes bostad.

Resar har vidare uppgivit att Hellstadius fått inför Kejne och Hedström upprepa sin berättelse, om hur han kommit att besöka Kejne, varefter man ytterligare sökte efter Winberg. Sedan man påträffat polisens bil på Villagatan fick man kontakt med Melin och Bäckman, medan överkonstapel Winberg ej var på platsen.

Resar har härom uppgivit:

Jag frågade om det förhöll sig så att Hellstadius av överkonstapel Winberg sänts till Kejne. »Det kan jag svara både ja och nej på», sade Melin. »Är det några ytterligare frågor du vill ha besvarade, kan du vända dig till stadsfiskal Meijer.» Melin sade därefter ifrån att jag nu kunde släppa ynglingen. Jag uppgav då för Melin, att jag av jourhavande överkonstapeln fått order att medtaga honom för identifiering och att jag hade för avsikt att göra det.

Händelserna i polishuset.

För åskådliggörandet av händelserna i polishuset hänvisas till en skiss över de aktuella lokaliteterna.

Sedan man ankommit till kriminalstationen fördes Hellstadius av Resar till den s. k. lilla vakten, där Hellstadius skulle avvakta vidare order av jourhavande överkonstapeln, kriminalöverkonstapeln G. Svedenmark.

Kejne och Hedström samt assistenten Göransson, som slutit sig till dem vid Kejnes bostad, blevo vid ankomsten till kriminalstationen hänvisade till ett anmälningssrum, där enligt vad det upplystes Resar och Ilshammar samt Hellstadius troligen befunno sig. Melin och Bäckman hade under tiden i bilen tagit upp Winberg samt åkt direkt till kriminalstationen. Kejne uppger, att han och Hedström först sökte Resar och Ilshammar i anmälningssrummet och ej fann dem där samt fortfar:

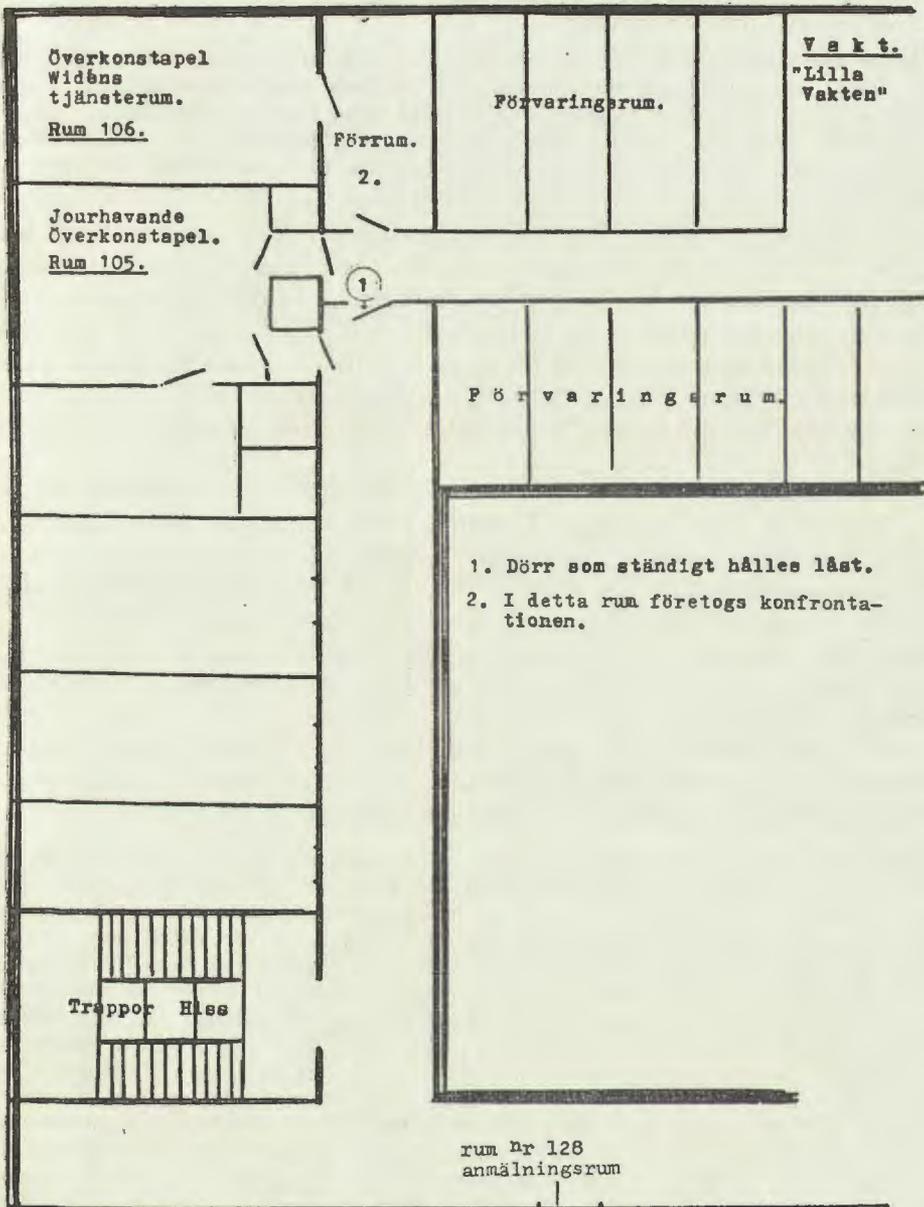
Jag föreslog, att vi skulle gå till stadsfiskal Meijers tjänsterum för att söka dem. Där var emellertid dörren stängd och stadsfiskalen stod inte att träffa. Då begav vi oss på mitt förslag till överkonstapel Winbergs tjänsterum. Överkonstapel Winberg och kriminalkonstapel Melin mötte i dörren. I Hedströms närvaro framställde jag till Winberg begäran att få företaga en anmälan mot Hellstadius. Winberg svarade mig, att det kunde jag gärna vänta med tills jag fått ett samtal med stadsfiskal Meijer. Det var inte så bråttom, menade han, med att anmäla. Jag insisterade, att så emellertid skulle ske och påstod, att jag var i min fulla rätt att göra polisanmälan på Hellstadius, därest jag så önskade. Kriminalkonstapel Melin grep in i diskussionen och sade ungefär följande: Låt du honom bara anmäla. Vi har ju mycket mera på honom, som nog skall komma fram. Stadsfiskalen Meijer har kommit på en hel del.

Winberg satte sig därefter genom telefon i förbindelse med Meijer.

Meijer har uppgivit om detta samtal:

Winberg ringer och säger, att han är på kriminalstationen, att Kejne har anat ugglor i mossen och fått Hellstadius anhållen genom mellankomst av Resar. Kejne är här och vill göra anmälan mot pojken för ärekränkning. Jag sade då till Winberg, att han får naturligtvis göra anmälan i vanlig ordning, men när han nu är där och vet vad det är fråga om, skall vi konfrontera honom med pojken och höra, huruvida pojken vidhåller sina uppgifter och vad Kejne har att säga. Då kom jourhavande överkonstapeln Svedenmark i samma ärende och ville ha order och jag sade, att pojken hade vi hand om. Jag sade, att jag sagt till om konfronation och jag frågade om Svedenmark hade någon, som kunde ordna detta, för jag ville inte ha Winberg till det. Det lovade Svedenmark. Så bad jag att på nytt få tala med Winberg. Då nämner han, att Kejne har en journalist här, som kanske vill vara närvarande. Jag sa, att vi har icke för praxis här att ha journalister närvarande, men skulle Kejne vilja ha sin advokat närvarande, skall detta icke förvägras honom.

Svedenmark har uppgivit, att han av Winberg kallats till dennes tjänsterum, där han efter någon stund infann sig. Dessförinnan hade han i förbigående genom Resars förmedling sammanträffat med Kejne, Hedström och ytterligare en person (identisk med assistenten Göransson). Svedenmark har vitsordat, att han i telefon samtalat med Meijer på sätt Meijer

Skiss över kriminalpolisens lokaler i våningen 1 tr. upp, nordvästra hörnet,
Bergsgatan 48, Stockholm.

uppgivit, samt att därefter Meijer bett att få tala ytterligare med Winberg för att giva denne närmare instruktioner.

Svedenmark uppger vidare:

Av överkonstapel Winberg fick jag därefter veta, att ynglingen härstädes tidigare hörts av honom och därvid uppgivit, att han stått i homosexuellt förhållande till Kejne vid något tillfälle i maj månad 1950. Ynglingen skulle nu i Kejnes närvaro bli tillfrågad, om han vidhölle sina tidigare uppgifter, varefter Kejne skulle tillfrågas, huruvida de lämnade uppgifterna voro med sanningen överensstämmande.

Svedenmark beordrade därför överkonstapel Widén, som tidigare icke sysslat med Kejnes ärenden, att biträda Winberg i ärendet och tillsammans satte Svedenmark och Winberg Widén in i saken. Widén beordrades därvid att sätta upp den anmälan, som Kejne hade för avsikt att göra. Eftersom Hellstadius vid den tidpunkten förvarades i »lilla vakten» hade man avsett att använda Widéns vanliga tjänsterum, som låg i närheten, men då detta rum för tillfället var upptaget, användes i stället ett utanför detta beläget rum.

Widén sammanträffade med Kejne och Hedström i väntrummet utanför anmälningssrummen — belägna i samma våningsplan som det för konfrontationen avsedda rummet — och Widén anmodade Kejne att följa med till det rum, som bestämts för konfrontationen. I detta rum uppehöll sig Hellstadius, Winberg samt Melin och Bäckman. Dessförinnan hade Widén i korta drag fått en redogörelse av Hellstadius för hans sammanträffande med Kejne i maj 1950 och för vad som den nu ifrågavarande dagen inträffat.

Kejne, som skildrat hur Hedström under tiden begagnat möjligheten att telefonera till överståthållaren, har om Widéns ankomst till anmälningssrummet och den följande konfrontationen anført:

Han gick rakt fram till mig och sade: Följ med mig. Jag frågade honom, om inte anmälan skulle göras, där vi befann oss, men han vidhöll att jag skulle följa med honom. Däremot tillsade han bestämt Hedström, att det icke var tillåtet för honom att följa med mig. Hedström framhöll att han ju var vittne och ville berättat vad han sett. Men det menade överkonstapel Widén fick bero till en annan gång. Jag bad Hedström vänta och gick med Widén. Vi vandrade längs polisbusets västra korridor fram till den låsta dörren intill den s. k. lilla vakten. Överkonstapel Widén låste upp dörren, låste den igen, och i det mitt för dörren befintliga rummet lade jag märke till närmast dörren ynglingen Hellstadius och längst in i rummet överkonstapel Winberg och kriminalkonstapel Melin. Överkonstapel Widén vände sig direkt till ynglingen Hellstadius och frågade om han vidhöll sin uppgift. Därefter såg han på mig och frågade mig, vad vi hade för oss den första gången vi träffades. Jag svarade att vi träffades första gången denna lördagseftermiddag och vad vi hade haft för oss, hade jag ju ett tillgängligt vittne på. Dessutom frågade jag överkonstapel Widén, om detta var att betrakta som ett förhör. Han svarade mig med att fråga, om jag hörde att pojken vidhöll sin uppgift, och ville ha besked, hur jag ställde mig till detta. Jag svarade, att jag också vidhöll min uppgift, att jag aldrig sett ynglingen Hellstadius förrän denna eftermiddag. Jag frågade på nytt, om överkonstapel Widén ansåg det lämpligt att anställa förhör på detta sätt med konfrontation i närvaro av de

bägge kriminalmännen. Han svarade, att det var stadsfiskalen Meijers order, att han skulle anställa förhöret. I så fall, sade jag, ber jag att få tillkalla mitt ombud, advokaten Valborg Lundgren. På detta svarade överkonstapel Widén, att det inte behövdes någon advokat. Jag bad ytterligare en gång att få använda telefonen för att resonera med henne. Till detta genmälde Widén: Det har vi inte tid med. Jag påpekade för honom innehållet i den nya rättegångsbalken, där det medges t. o. m. för brott misstänkta att redan vid första polisförhöret ha juridiskt biträde. Han svarade på nytt att Meijer gett order och att det skulle bli förhör och därmed jämnt. Då bad jag att få låna telefon och ringa till överståthållaren. Detta vägrades. Jag bad att överkonstapel Winberg skulle låsa upp dörren men han insisterade på, att först skulle förhör hållas. Då nämnde jag att den som väntade var journalist på Stockholms-Tidningen och att denne medan vi väntade på att få göra den anmälan, som tydligen inte heller Widén var intresserad av, hade ringt upp överståthållaren och berättat om händelserna i min bostad samma eftermiddag. Jag hörde överkonstapel Widén säga: Har ni ringt överståthållaren? Samtidigt såg han förvånad och ängslig ut och kastade blickar till Winberg och Melin. Därefter fann han för gott att utan vidare diskussion låsa upp dörren och ge mig tillfälle att gå ut i korridoren. Men, sade han, ni får inte gå härifrån. Det är Meijers order. Jag gick rakt fram i korridoren bort mot anmälningsrummet, där Hedström tydligen hört mig komma och gått mig till mötes. Överkonstapel Widén var hack i häl efter mig och upprepade sin uppmaning: Ni får inte gå härifrån. Kom ihåg det. Hedström uppfattade förbudet och frågade Widén, om han hade något slags kvarhållande i tankarna. Själv ställde jag denna fråga till honom: Med vad rätt låter ni mig inte gå härifrån? Vill ni vara snäll och tala om ifall jag är misstänkt för brott eller efter vilken lagbestämmelse ni anser er kunna hålla mig kvar här. Han svarade att det var Meijers order. Då upprepade Hedström sin fråga: Menar ni att ni tänker på ett formellt kvarhållande? Det är väl i alla fall inte möjligt. Överkonstapel Widén replikerade: Ja, det kan det nog bli fråga om. Då avbröt jag samtalet och sade godmiddag till överkonstapel Widén, som såg tafatt ut inför mitt beslutsamma avtågande. Hedström och jag avlägsnade oss utan att ha fått tillfälle lämna anmälan.

Widéns skildring av konfrontationen och förhöret med Kejne lyder:

Jag anmodade Kejne att följa mig och vi gingo till det rum, där Hellstadius, Winberg, Melin och Bäckman uppehöll sig. Jag vände mig till att börja med med en fråga till pastor Kejne och Hellstadius, huruvida de sett varandra förut, vilket båda bejakade, Kejne tilläggande att han sett Hellstadius tidigare under dagen. På fråga till Hellstadius, om han sett pastor Kejne vid något annat tillfälle än denna dag, förklarade han, att han sammanträffat med Kejne i maj månad 1950 i den sistnämndes bostad. Jag frågade då vidare Hellstadius om detta påstående innebar, att han vidhöll sina tidigare vid förhör å kriminalstationen lämnade uppgifter om sitt sammanträffande med pastor Kejne vid sistnämnda tidpunkt, vilket Hellstadius bestämt bejakade. Därpå vände jag mig till pastor Kejne och frågade om det var sant som Hellstadius yttrade, vartill han genast genmälde, att det var lögn och att han inte ville underkasta sig något förhör eller svara på frågor. Pastor Kejne förklarade, att han ville tillkalla sin advokat och detta förnekades honom inte, vare sig av mig eller någon av de övriga närvarande kriminalpolis-männen, vilka för övrigt under den nu beskrivna samvaron icke yttrat något. Möjligt var att jag svarade Kejne något på hans framställda önskemål, men kan nu inte erinra mig vad jag sade. Någon vägran att tillkalla advokaten var det dock aldrig fråga om. Jag vände mig ånyo till Hellstadius med frågan huruvida han fortfarande vidhöll riktigheten av sin förut lämnade berättelse, vartill han svarade »ja». Kejnes uppehåll i rummet tog högst omkring 2 å 3 minuter i anspråk. Med detta

besked lämnade jag i Kejnes sällskap rummet och gick tillbaka till väntrummet utanför anmälningsrummet, där redaktören Hedström fortfarande befann sig. Kejne vände sig genast till denne med påståendet att han hade blivit av mig inlåst i »lilla vekten». Jag förklarade att så inte var fallet, utan att han helt enkelt vistats i ett förhörssrum, som stod till vakthavande överkonstapelns förfogande, ehuru det låg i anslutning till vaktavdelningen (»lilla vekten»). Han yttrade vidare till Hedström: Och där står överkonstapel Winberg och kriminalkonstapel Melin och »den där högsnoarn». Kejne var uppbragt och påstod att han skulle lämna kriminalstationen och inge en skriftlig anmälan mot Hellstadius, samt yttrade att vi inte kunde eller att vi inte hade rätt att »kvarhålla» honom. Vidare yttrade han, att han kommit till kriminalstationen som målsägare och inte för att underkasta sig ett förhör. Då jag förklarade för honom, att jag endast utfört och komme att utföra vad jag beordrats till, omtalade han, att han varit i kontakt med överståthållaren och informerat denne och att »överståthållaren inte tog några order från Meijer», tilläggande: »Hälsa Meijer det ifrån mig.» Han upprepade åtminstone en gång till att han inte kunde »kvarhållas». Jag replikerade i anslutning därtill, att jag blivit beordrad att verkställa förhör med Kejne och att jag närmare ville informera mig om vad stadsfiskal Meijer som undersökningsledare sagt eller givit order om på den punkten. Därvid yttrade jag också något om att det kunde tänkas att Kejne fick kvarstanna för förhör. Den exakta ordalydelsen i detta yttrande kan jag ej erinra mig. Därmed avlägsnade jag mig i sällskap med Kejne och Hedström från väntrummet och gick till vakthavande överkonstapeln — Svedenmark — för närmare information. Under tiden stannade Kejne och Hedström kvar vid glasdörrarna, som leda ut till utgångstrappan i samma våningsplan. Svedenmark och jag återvände genast till nämnda glasdörrar och sammanträffade med Kejne och Hedström. Kejne förklarade ånyo, att han inte ämnade kvarstanna å kriminalstationen utan komme att ingiva en skriftlig anmälan i saken. Av Svedenmark underrättades han därpå, att han inte behövde kvarstanna längre.

Belägenheten och beskaffenheten av det rum, där konfrontationen och förhöret ägde rum, har av Widén angivits sålunda:

Från väntrummet kommer man till rummet genom en cirka 25 meter lång korridor, vid vars andra ände finnes en dörr. Denna hålles alltid låst, därför att den utgör en passage från korridoren och in i den s. k. vaktavdelningen, där gripna, anhållna och omhändertagna män hållas förvarade. Den öppnas med en s. k. brandskåpsnyckel. Så snart man kommit innanför denna dörr, passerar man rakt över en cirka 2 meter bred korridor, där man vid korridorens motsatta sida träffar på ytterligare en helt vanlig dörr. Denna leder direkt in i omförmälda rum. Detta ligger för övrigt alldeles utanför mitt tjänsterum (rum 106) och måste passeras igenom för att komma in i tjänsterummet, där jag för övrigt hade för avsikt att förlägga såväl konfrontationen som förhöret med Kejne men där annat förhör vid tillfället pågick.

Widén har tillagt att Kejne tidigare, så sent som i mars 1950, besökt Widéns tjänsterum under sådana förhållanden att han måst ha blivit förtrogen med möjligheten att utpassera genom jourhavande överkonstapelns rum (rum 105).

Om konfrontationen ha Winberg samt Bäckman och Melin i en gemensam promemoria uppgivit följande:

Vid konfrontationen vidhöll Hellstadius sina påståenden. Pastor Kejne å sin sida vidhöll, att han icke vid något tidigare tillfälle sett Hellstadius förrän denne kom till hans bostad. Samtidigt begärde pastor Kejne att få tillkalla sin advokat, vartill överkonstapel Widén svarade, att det skulle kunna gå för sig men att han först ville

framställa ytterligare en fråga. Widén frågade därefter Hellstadius än en gång, om han vidhöll sina uppgifter, vartill denne svarade ja. Därefter vände sig Widén till pastor Kejne och yttrade: »Pastorn hör vad han säger.» Pastor Kejne yttrade här- efter: »Jag vill inte vara med om något förhör, jag var målsägare från början. Nu går jag. Jag har ringt till överståthållaren.» Pastor Kejne avlägsnade sig därefter ur rummet och gick ut i korridoren i »lilla vakten» och försökte komma ut genom en ständigt låst dörr.

Hedström har i sin berättelse om vad som förekommit å kriminalpolis- stationen, såvitt gäller förhöret med Kejne — efter det Hedström skildrat hur Widén förbjudit honom att medfölja och närvara vid förhöret — upp- givit:

Jag stannade då kvar i förrummet till anmälningsrummet. Efter endast två eller tre minuter kom Kejne tillbaka. Han var vit i ansiktet och ganska upprörd. »Jag fick inte göra anmälan», sade han. »I stället började de anställa förhör med mig i Hellstadius' närvaro. Det var Winberg och Melin utom Widén. Man låste dörren och när jag begärde att få sätta mig i förbindelse med min advokat, vägrade man det. Jag anhöll då att få gå, vilket man inte ville tillåta. Då anhöll jag att få ringa upp överståthållaren och hänvisade till att Hedström gjort det alldeles nyligen samt att överståthållaren ansåg affären värd hans intresse. Först då öppnades dörren för mig.» Kom nu, Kejne, sade Widén, som följt med. Det här är väl inget att bråka om. Men jag vill inte bli förhörd, sade Kejne. Inte utan att min advokat är närvarande. Ni kan väl inte kvarhålla mig mot min vilja. Det kan bli fråga om det med, sva- rade Widén. Finns det någon anmälan mot mig, frågade Kejne. Nej, men det är stadsfiskal Meijers order, svarade Widén. Nu anlände bl. a. överkonstapel Sveden- mark och jag frågade honom om man verkligen kunde kvarhålla Kejne mot hans vilja på stationen. Svedenmark kunde inte svara, då han inte var tillräckligt orien- terad. Widén svarade mig i stället att jag måste ha missuppfattat honom. Jag sva- rade att jag inte gjort det. Jag hade tydligt och klart hört honom säga att det kun- de bli fråga om att kvarhålla Kejne på stationen. Widén svarade nu att han inte alls kände till vad som passerat utan endast följde order. Nu avlägsnade sig emel- lertid Kejne och jag utan att någon försökte hindra oss denna gång.

Meijer har uppgett, att då han lämnade instruktionerna angående kon- frontationen och rörande Kejnes anmälan, det intet nämndes om, i vilken ordning dessa åtgärder skulle åga rum.

Kommissionens uttalande.

Vid granskning av de åtgärder, som av polis- och åklagarmyndigheterna vidtagits i anledning av Hellstadius' uppgifter den 7 september 1950 till poli- sen att Kejne vid något tillfälle på våren samma år skulle övat homosexuell otukt med honom, komma ett flertal frågor under bedömande.

Åtgärder, som avse det av myndigheterna arrangerade besöket hos Kejne.

Till en början vill kommissionen till granskning upptaga följande spörs- mål:

a) *Innebar Hellstadius' berättelse påstående om gärning, som överhuvud kunde motivera en förundersökning enligt 23 kap. rättegångsbalken?*

Kommissionen utgår från att Meijers handläggning av detta ärende haft karaktären av en förundersökning.

I 23 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrives, att förundersökning skall inledas, så snart på grund av angivelse eller eljest anledning förekommer att brott, som hör under allmänt åtal, förövats.

Enligt 18 kap. 10 § strafflagen är homosexuell otukt straffbar om den förövats mot någon, som vid gärningens begående icke fyllt 18 år samt — under vissa förutsättningar — även då den med vilken gärningen företages väl fyllt 18 men ej 21 år. Dessa förutsättningar äro att gärningsmannen begått gärningen under utnyttjande av den andres oerfarenhet eller beroende ställning.

Hellstadius hade vid den av honom angivna tidpunkt då Kejne skulle ha övat otukt med honom fyllt 19 år. Vid polisförhöret uppgav Hellstadius, att han före sammanträffandet med Kejne i avsevärd omfattning mot ersättning låtit bruka sig till homosexuell otukt av ett flertal personer. Hellstadius uppgav tillika att han tidigare icke kände Kejne eller ens sammanträffat med honom. Det måste därför ha stått klart för Meijer, att den påstådda gärningen icke kunde ha inneburit ett utnyttjande av Hellstadius' oerfarenhet eller beroende ställning samt att alltså Hellstadius' berättelse icke innefattade påstående om gärning, som var straffbar enligt 18 kap. 10 § strafflagen.

Om alltså gärningen, sådan Hellstadius beskrivit den, ej var straffbar såsom homosexuell otukt och detta måste ha stått klart för Meijer, uppstår frågan, om gärningen vore att anse som straffbar av annan grund.

I 25 kap. 4 § strafflagen stadgas straff för tjänstefel för ämbetsman, som av försummelse, oförstånd eller oskicklighet åsidosätter vad honom åligger enligt lag, instruktion eller annan författning, särskild föreskrift eller tjänstens beskaffenhet. Det är uppenbarligen den sistnämnda bestämmelsen om åsidosättande av vad som åligger ämbetsman enligt tjänstens beskaffenhet, som här kan komma i fråga.

Kejne är prästvigd. Han är anställd såsom biträdande pastor vid stadsmissionen i Stockholm med rätt till prästerlig tjänsteårsberäkning och är vidare biträdande predikant vid fångvårdsanstalten å Långholmen. I denna sistnämnda egenskap utövar Kejne viss själavårdande verksamhet. Ehuru numera icke längre i författning finnas särskilda straffbestämmelser beträffande anstötligt leverne av prästman, lärar i fråga om en prästmans enskilda vandel med berättigande få ställas sådana särskilda krav, att en prästman, som beträdes med homosexuella otuktshandlingar, kan — även om dessa handlingar icke falla under begreppet straffbar otukt — i allt fall ha gjort sig skyldig till tjänstefel genom att åsidosätta vad tjänstens beskaffenhet kräver av honom. Rörande dessa spörsmål hänvisas till straffrättskommitténs förslag till lagstiftning om ämbetsbrott av präst (SOU 1945: 29)

och 1948 års proposition i anslutning därtill¹ ävensom till biskopsbrevet 1951 i sexualfrågan.²

Emellertid må bemärkas, att det icke är så alldeles lätt att fastslå, vad som förstås med anstötligt leverne, och att olika meningar kunna göra sig gällande, huruvida nämnda begrepp måste anses innefatta ett krav på upprepade otuktshandlingar eller ej. Här skall vidare erinras om att enligt lagen om domkapitel det åligger domkapitlet såsom chefsmyndighet att i disciplinär väg bestraffa bland annat prästmans anstötliga leverne. Denna bestraffningsrätt är dock icke exklusiv. Om polis- eller åklagarmyndigheten får kännedom om ett sådant tjänstefel av präst, föreligger alltså ej formellt hinder för ett ingripande från nämnda myndigheters sida oberoende av domkapitlets ståndpunkt. Dock böra därvid nämnda myndigheter iakttaga återhållsamhet och detta synes särskilt böra var fallet, då de tillgängliga uppgifternas tillförlitlighet icke är ställd utom tvivel.

Att märka är att Meijer icke själv åberopat den nu anförda synpunkten till stöd för sitt handlande.

Såsom motiv för sina åtgärder har Meijer huvudsakligen anført, att Hellstadius' berättelse — under förutsättning att den var riktig — kunde utgöra ett indicium mot Kejne på mot andra personer riktade, straffbara homosexuella gärningar. Meijer har härom uppgivit:

Om det var riktigt, att Kejne under de omständigheter som Hellstadius uppgivit, tagit kontakt med honom och haft umgänge med honom, hade indirekt framkommit misstanke om att Kejne kunde gjort sig skyldig till liknande förfarande mot andra ungdomar, som han kommit i kontakt med i sin tjänst. Om uppgifterna var riktiga förelåg följaktligen misstanke om brott jämlikt 18 kap. 10 § strafflagen och — under förutsättning att Kejne var tjänsteman — 25 kap. samma lag.

¹ Departementschefen anförde i denna fråga: Mera tveksamt kan det förefalla, huruvida icke de särskilda krav som onekligen böra ställas på en prästs allmänna livsföring borde komma till uttryck i något särskilt stadgande av strafflags natur. Såsom förut sagts upptager kommitténs förslag i denna del en bestämmelse, att prästerlig befattningshavare, som genom anstötligt leverne sätter i fara sin värdighet eller lämplighet som präst, skall dömas såsom för tjänstefel. Enligt vad straffrättskommittén föreslagit skall emellertid i 25 kap. strafflagen såsom tjänstefel straffbeläggas icke endast överträdande i särskilda författningar och föreskrifter utan även åsidosättande av vad som åligger ämbetsmannen enligt tjänstens beskaffenhet i och för sig. I motiven till detta stadgande har kommittén bl. a. uttalat (SOU 1944:69 s. 413), att det i princip icke finnes något hinder mot att straffa ett uppträdande utom tjänsten såsom tjänstefel. Tydligt är vidare, att den särskilda beskaffenheten av prästerlig tjänst måste anses ålägga innehavaren av sådan befattning stränga krav i fråga om hansandel och allmänna livsföring. De särskilda kraven på prästers oförvitlighet i leverne ha även kommit till uttryck bl. a. i 19 kap. 28 § kyrkolagen, varest exempelvis föreskrives att prästerna skola föra ett gudfruktigt, ärligt och ärbart leverne. Erinras må också om bestämmelsen i tjugooättonde punkten i prästerskapets privilegier om prästernas skyldighet bl. a. att föra ett gudligt, nyktert och beskedligt leverne. Även om sistnämnda båda lagrum äro så ålderdomliga att de icke längre lämpa sig att direkt åberopas, giva de uttryck för vad som enligt sakens natur måste anses åvila prästerna i fråga om oförvitligandel. Ett beteende som står i strid häremot faller därför under den allmänna bestämmelsen om straff för tjänstefel. Vid sådant förhållande kan jag icke finna det erforderligt att föreslå något särskilt stadgande om straff för anstötligt leverne.

² På sid. 14 anføres: Den som övar homosexuella handlingar bryter mot Guds bud. Därför få de nya bestämmelserna i den svenska strafflagen icke tagas till intäkt för den uppfattningen, att homosexuella handlingar äro etiskt försvarliga.

Om Hellstadius' uppgifter bekräftades, kunde man därur härleda misstanke mot Kejne om brottslig homosexualitet.

Vad Meijer sålunda anfört kan enligt kommissionens mening icke godtagas. Visserligen ådagalägger erfarenheten att homosexuella personer, som tillfredsställa sin drift, sällan kunna förmå sig att söka sina sexuella objekt endast inom sådan åldersgrupp att gärningen blir strafffri. En upplysning om att en person haft en icke straffbar homosexuell kontakt utgör därför ofta ett indicium på, att han också har sådana förbindelser av straffbelagd natur. Särskilt om den utpekade personen har att å tjänstens vägnar eller eljest syssla med ungdom, kan det sägas vara ett starkt samhällsintresse att till skydd för denna ungdom få klarlagt om han med dem har kriminella homosexuella förbindelser. Det oaktat torde det icke vara tillåtet för polis- och åklagarmyndigheterna att verkställa en fristående undersökning, huruvida en icke straffbelagd handling företagits. I rättegångsbalkens 23 kap. förutsättes för att förundersökning skall inledas att anledning förekommer att *brott* föröfvats. Sådan anledning kan icke anses vara för handen i ovan angivna situation. En annan sak är att det anmälda förhållandet bör av polisen läggas på minnet i avvaktan på huruvida i framtiden misstankar kunna framkomma om straffbelagda homosexuella förhållanden från den utpekades sida.

Såsom ett ytterligare skäl för att Hellstadius' anmälan icke lades å sido — ett skäl, som har sammanhang med det senast anförda — har Meijer anfört, att en utredning, varigenom tilläventyrs blivit påvisad brottslig homosexuell otukt från Kejnes sida, borde ske av hänsyn till Malmberg, enär vad sålunda utrönt kunde komma att påverka straffmätningen i det mot Malmberg anhängiggjorda ärekränkingsåtalet.

Härtill må anmärkas.

Annorledes än genom laga dom må ej i ärekränkingsmål jämlikt 16 kap. 7 § strafflagen införas bevisning om ett ärekränkande påståendes riktighet. Så som åtalet mot Malmberg konstruerats, nämligen med ansvarsyrkande i två punkter jämlikt nämnda lagrum för påståenden om att Kejne skulle »haft kuckel med småpojkar», kan det icke uteslutas, att i och för sig en fortsatt utredning på grundval av Hellstadius' berättelse skulle leda fram till erhållande av sådant material, som kunnat berättiga åtal och fällande dom mot Kejne för brott mot 18 kap. strafflagen. Det lärer åligga polis- och åklagarmyndighet att — på framställning av den i ärekränkingsmålet tilltalade — vara verksam för att utröna sanningsenligheten av det tillmäle om brott, som grundat åtalet i ett ärekränkingsmål. Meijer har sålunda icke saknat grund för att bedöma Hellstadius' framträdande såsom ett led i en strävan att till den tilltalades försvar i ärekränkingsmålet åstadkomma sanningsbevisning. Vid bedömning av denna fråga måste emellertid beaktas att Hellstadius' berättelse ej avsåg homosexualitet, som är straffbar enligt 18 kap. strafflagen, och att alltså denna berättelse i och för sig var utan betydelse i ärekränkingsmålet. Såsom redan tidigare anförts, kan emellertid icke ens ett antagande att Kejne gjort sig skyldig till homosexua-

litet, som ej är straffbar enligt 18 kap. strafflagen, ha berättigat till inledande av förundersökning mot Kejne på grundval av Hellstadius' berättelse.

Ett skäl, varför anledning kan ha förelegat att på grundval av Hellstadius' berättelse verkställa en utredning, är det att i Kejnes intresse — med hänsyn till att Hellstadius' berättelse inför polisen och Meijer innefattade tillvitelse om ett tjänstefel — bort undersökas i vad mån det kunde styrkas, att berättelsen var sanningslös och på den grund kunde föranleda åtal mot Hellstadius för osann tillvitelse jämlikt 13 kap. 7 § strafflagen. Detta skäl har emellertid icke av Meijer åberopats och Meijers utredning har uppenbarligen icke bedrivits utifrån en sådan tankegång. Det må emellertid anmärkas, att sedermera särskilt förordnad åklagare, som slutfört förundersökningen och prövat åtalsfrågan, framställt ansvarsyrkande mot Hellstadius för bl. a. sådant brott inför Stockholms rådhusrätt.

Kommissionen får under beaktande av vad här ovan anförts sammanfattningsvis uttala det omdömet att Hellstadius' berättelse endast i vad den innefattade grund för misstanke om ämbetsbrott av präst kunde motivera inledandet av en förundersökning mot Kejne.

b) Med utgångspunkt från vad kommissionen sålunda ansett sig kunna fastslå inställer sig närmast till bedömande frågan: *Var Hellstadius' berättelse så osannolik, att Meijer redan på den grund hade bort lämna saken utan åtgärd?*

I och för sig måste en erfaren åklagare säga sig, att en uppgift om en homosexuell otuktshandling icke utan vidare kan tillbakavisas såsom ej trovärdig, därför att den utpekade skulle vara en man i Kejnes ställning. När det gäller sexualbrott över huvud och homosexualitet i synnerhet kan icke på grund av yttre omständigheter någon uteslutas från misstanke. Det gällde därför för Meijer att överväga, huruvida berättelsen innehöll några moment av osannolikhet av sådan betydelse, att därav framginge, att berättelsen kunde avfärdas utan ytterligare åtgärd. Detta gäller särskilt berättelsen, sådan den framstått i belysning av den i kontrollsyfte företagna vallningen.

Åtskilliga moment i Hellstadius' berättelse voro otvivelaktigt sådana, att de gävo anledning till tvivelsmål i fråga om skildringens sanningshalt.

Sålunda uppgav Hellstadius, att den man, som antastade honom i hörnet av Ringvägen och Götgatan, nästan genast presenterade sig. Mannens presentation vid denna tidpunkt av samvaron måste framstå såsom meningslös med hänsyn till syftet med den bekantskap han ville inleda. Vidare måste under förutsättning att mannen var Kejne presentationen ha varit synnerligen riskabel med hänsyn till Kejnes ställning och verksamhet. Det är att märka att sammanträffandet enligt Hellstadius' slutliga uppgift inför polisen skulle ha ägt rum i maj 1950 eller just vid den tidpunkt, då Kejnes aktion mot de homosexuella började tilldraga sig allmän uppmärksamhet. Om å andra sidan mannen presenterade sig med falskt angivande av Kejnes namn, förefaller presentationen ha varit ganska meningslös ur den synpunkten att mannen haft att räkna med att nämmandet av Kejnes namn

bort för Hellstadius, om denne, som mannen måste ha antagit, varit intresserad av ett homosexuellt närmande, snarast ha varit ett avhållande moment.

Enligt kommissionens mening borde därför redan uppgiften om presentationen för Meijer framstått som ett beaktansvärt osannolikhetsmoment i Hellstadius' berättelse. Osannolikhetsmomentet förringas knappast av den erfarenhet man vunnit av att homosexuellt inriktade personer vid tillgodoseendet av sin sexualdrift äro benägna att släppa yttre hämningar och förbise självbevarelseinstinkts elementära krav. Vad här sagts utesluter emellertid icke att — även om sålunda uppgiften om presentationen var oriktig eller presentationen möjligen skett vid en senare tidpunkt, när kontrahenterna skildes åt och överenskommo om nytt sammanträffande samma kväll — berättelsen i övrigt kunde ha varit sann.

En annan omständighet ägnad att göra Hellstadius' berättelse mindre trovärdig hänför sig till Hellstadius' uppgift om hans och Kejnes färd till den senares bostad vid Engelbrektsgatan. Enligt Hellstadius' uppgift skulle han och hans följeslagare — i stället för att fortsätta med linje 4 till Valhallavägen, vilket hade varit det naturligare, om resans mål varit Kejnes bostad, Engelbrektsgatan 12 — ha lämnat spårvagnen redan vid Norrmalmstorg. Emellertid gingo Hellstadius' uppgifter ut på att promenaden från Norrmalmstorg via Biblioteksgatan och utmed Stureplan till Birger Jarlsgatan och därefter fram till följeslagarens bostad vid Engelbrektsgatan skulle ha föranletts av initiativ från Hellstadius. Även om man ger utrymme åt den brist på självbevarelseinstinkt som, enligt vad förut sagts, karakteriserar den homosexuelle i hans närmanden, borde det för Meijer ha framstått som föga troligt att, om följeslagaren varit Kejne, denne skulle ha utsatt sig för att mitt på ljusa dagen en söndag visa sig vid Stureplan och å Birger Jarlsgatestråket i sällskap med en ung, i flottans uniform klädd man, om vilken han måst misstänka att han var homosexuellt prostituerad, och detta vid en tidpunkt då Kejne påkallat polisens skydd mot förföljelser från homosexuella. För Kejne var det för visso känt, att just dessa stråk utgjorde samlingsplats för prostituerad manlig ungdom. Att i dessa trakter öppet visa sig med en yngling med Hellstadius' föregående kunde anses för Kejne, som förut hyste misstankar att han själv varit skuggad av polisen, ha varit lika komprometterande som om han direkt å något av nämnda stråk tagit kontakt med någon av de där flanerande ynglingarna.

Vad här anförts utgör enligt kommissionen mening ett ytterligare skäl till misstro emot Hellstadius' berättelse, även om härvidlag, liksom beträffande vad som anförts om presentationen, bör bemärkas, att det icke kunde vara uteslutet att berättelsen, med hänsyn till att den berörde förhållanden, som lågo cirka fyra månader tillbaka i tiden, kunde vara oriktig på nu angivna, perifera punkter men dock sann i fråga om den homosexuella handlingen.

En ytterligare anledning att ifrågasätta trovärdigheten av Hellstadius' uppgifter var dennes påstående att det hus han besökt legat på Engelbrektsgatans vänstra sida, räknat från Engelbrektsplan, medan Kejne bebor en

lägenhet i det å höger sida liggande huset med nummer 12. Även om man beaktar att i detta avseende ett minnesfel av Hellstadius med hänsyn till den tid som skulle ha förflutit från besöket vore naturligt, förstärkes dock betydelsen av den felaktiga lokaliseringen väsentligt genom det resultat vallningen av Hellstadius gav. Redan den omständigheten att vallningen företogs visar, att Meijer — och detta på goda grunder — icke var helt övertygad om tillförlitligheten i Hellstadius' berättelse. När emellertid vid vallningen Hellstadius icke kunde känna igen sig, då han fördes in i porten till det å högra sidan liggande huset nr 12, synes det kunna ifrågasättas, om icke detta förhållande redan i och för sig och än mer vid sammanställning med ovan behandlade, tvivelaktiga punkter i Hellstadius' berättelse bort hos Meijer ha framkallat starka tvivelsmål om berättelsens sanningsenlighet.

Å andra sidan kan den omständigheten att Hellstadius visade sig ej kunna utpeka Kejnes bostad — något som för honom varit lätt att taga reda på — möjligen för Meijer varit ett tecken på att i vart fall Hellstadius' berättelse icke var resultatet av en av Malmberg igångsatt komplot.

Slutligen må anföras såsom en ytterligare anledning att draga riktigheten av Hellstadius' berättelse i tvivelsmål, att den förmedlats av Malmberg. Genom den av Meijer verkställda utredningen i Malmbergsärendet var det klarlagt icke blott att Malmberg var ytterligt avogt inställd mot Kejne utan också att man från Malmbergs sida kunde vänta de mest hänsynslösa angrepp.

Meijer har å andra sidan anfört åtskilliga omständigheter som stöd för att Hellstadius' berättelse kunde ha varit sann.

Sålunda har Meijer framhållit, att sedan åtskillig tid tillbaka i Stockholms undre värld löpt rykten om Kejne, vilka kommit till Meijers kännedom, enligt vilka rykten Kejne skulle vara homosexuell. Enligt Meijer hade Winberg och kriminalkonstapeln Hjelm under sin tjänstgöring fått del av uppgifter, som tydde därpå.

Det har, såsom framgår av det föregående, av Winberg bestyrkts att rykten angående Kejne av sådan innebörd kommit till Winbergs kännedom under hans tjänstgöring på kriminalpolisens lösdrivarrotel åren 1935—1946 och av Hjelm, att denne fått del av rykten av motsvarande art under tiden 1944—1946, när han tjänstgjort på avdelningens stöldrotel. Winberg har uppgivit, att han givit Meijer besked om vad han sålunda erfarit, och sannolikt har även genom Winberg vad Hjelm inhämtat bragts till Meijers kännedom. Meijer har vidare erinrat om att i Malmbergsärendet liksom vid utredningen angående fröken Palmberg och Tullberg framkommit beskyllningar av ensartad beskaffenhet mot Kejne. Vidare har Meijer hänvisat till vad som framkommit — under utredningen om den av Kejne anmälda förföljelsen mot honom — i fråga om anteckningar i olika offentliga telefonkiosker om att Kejne skulle vara homosexuell.

Kommissionen har, såsom framgår av vad ovan sagts, funnit åtskilliga uppgifter i Hellstadius' berättelse så anmärkningsvärda, att de bort mana till sorgfälligt eftertanke vid bedömningen av trovärdigheten hos Hellstadius' skildring i dess kärnpunkt. De omständigheter, som åberopats av Meijer så-

som ägnade att stärka berättelsens trovärdighet, finner kommissionen föga vägande. Enligt kommissionens mening skulle någon anmärkning icke kunna riktas mot Meijer, därest han redan vid denna tidpunkt avstått från att fullfölja undersökningen. Å andra sidan torde det icke kunna läggas Meijer till last att han icke redan på detta stadium lagt saken å sido.

c) I detta sammanhang inställer sig till bedömande spørsmålet: *Hade Meijer när Hellstadius' besök hos Kejne arrangerades gjort vad som kunde göras för att på andra vägar söka kontrollera trovärdigheten av Hellstadius' berättelse?*

Meijer har vidgått, att möjlighet föreläggat att taga kontakt med Hellstadius' övervakare, assistenten Westerberg samt doktor Takman hos sociala nämnderna ävensom med Hellstadius' far. Dessa hade samtliga enligt Hellstadius' egen berättelse av Hellstadius fått kännedom om dennes påstådda besök hos Kejne. En hänvändelse till någon av dessa eller helst samtliga hade icke varit opåkallad med hänsyn till vad som var känt om Hellstadius' person. Meijer har anfört att han i det dåvarande läget ansett det mindre lämpligt att taga kontakt med Westerberg och Takman samt att Meijer, med hänsyn till den rådande starka motsättningen mellan Hellstadius' och hans far, icke ville låta avhöra denne senare. Det förtjänar anmärkas, att Winberg, med vilken Meijer ingående dryftat vilka åtgärder som borde vidtagas — Meijer har själv anfört att ärendet icke av honom handlagts i »kommandoväg» utan genom samråd med polispersonalen — uppgivit, att man icke ansett det lämpligt att vända sig till Westerberg, vilkens kontakter med Kejne och Resar man kände till. Det må anmärkas att möjlighet att erhålla ytterligare material erbjudits genom den av Hellstadius anvisade Lidén (Svarten) och den av Hellstadius ytterligare omnämnde yngling, som även gick under detta vedernamn. Värdet av vad dessa båda personer kunde tänkas uppgiva får dock knappast bedömas såsom starkare än Hellstadius' egna uppgifter. Meijer har uppgivit, att Lidén förgäves efterspanats samt att med hänsyn till att Hellstadius såsom omhändertagen av barnavårdsmyndigheten sannolikt redan den 11 september 1950 skulle lämna Stockholm, ärendet måste behandlas med stor skyndsamhet. Winberg har vitsordat att Lidén intensivt efterspanats ehuru resultatlöst och därutöver uppgivit, att man eftersökt den andre yngling, som Hellstadius omnämnt under samma vedernamn, utan att kunna anträffa honom eller ens fastslå hans identitet.

Kommissionen finner att Hellstadius' beramade avresa från Stockholm icke bort giva anledning att uraktlåta införskaffandet av alla de upplysningar, som kunde stå till buds för bedömning av Hellstadius' trovärdighet. Ett uppskov med Hellstadius' avförande från Stockholm hade säkerligen utan svårighet kunnat utverkas. Kommissionen finner det därför anmärkningsvärt att Meijer underlät att, innan han övervägde vidare åtgärd i saken, taga kontakt med vare sig Westerberg, Takman eller Hellstadius' far. Icke minst anmärkningsvärd framstår denna uraktlåtenhet mot bakgrunden av de enligt Winbergs uppgifter intensiva spaningarna efter särskilt Lidén.

d) Under förutsättning att man godtager att Meijer arbetade vidare på

basis av Hellstadius' berättelse, finner kommissionen sig böra upptaga till granskning, *huruvida andra metoder än det arrangerade telefonsamtalet och besöket hos Kejne hade bort i första hand komma i fråga.*

Såsom sådana andra metoder torde man haft att räkna med förhör med Kejne, skuggning av denne eller en husrannsakan hos Kejne, för att söka utröna huruvida denne innehade en kniv av det utseende Hellstadius angivit.

Sannolikheten talar för att en kallelse av Kejne till förhör, även om man tillnötte Hellstadius' uppgifter aldrig så stark trovärdighet, varit ur flera synpunkter ändamålslös. Och i det läge, vari utredningen befann sig, förelåg, såsom Meijer ock gör gällande, icke fog för ett sådant handlande. Lika med Meijer finner kommissionen det icke ha kunnat ifrågakomma att anordna en systematisk skuggning av Kejne för att undersöka hans kontakter. Kommissionen anser sig också kunna uttala, att en husrannsakan hos Kejne vid angiven tidpunkt icke varit motiverad.

e) Kommissionen vill härefter till bedömande upptaga *huvudfrågan, nämligen den huruvida Meijer — när andra utvägar att bedriva utredningen icke stodo till buds än den, som sedermera anlätades — bort avstå från att söka utnyttja den ifrågavarande metoden därför att den kunde anses otillbörlig.*

Till en början må beaktas att den ringa styrkan hos den föreliggande misstanken om tjänstefel bort mana till särskild återhållsamhet inför undersökningsmetoder av mera ömtålig beskaffenhet.

Det må vidare beaktas att det praktiska värde ur bevissynpunkt, som ett besök hos Kejne kunde erbjuda (att Hellstadius' kniv skulle finnas där), var ganska ringa. Kniven kunde ha under helt andra förhållanden än Hellstadius uppgivit kommit i Kejnes förvar. Även om den slutsatsen låg nära till hands, därest kniven återfanns, att Hellstadius talat sanning rörande vad som förekommit vid besöket, måste Meijer ha sagt sig, att utsikterna till ett erkännande från Kejne, vare sig genom överrumpling eller vid pressande förhör, varit ringa. Det är betecknande att Meijer själv förklarar att någon plan för hur utredningen i fortsättningen skulle bedrivas, därest besöket hos Kejne utföll positivt, icke i förväg utarbetats.

Å andra sidan talade mycket starka skäl *direkt* mot ett anlåtande av denna metod. I första hand må i det hänseendet framhållas att metoden hade en viss prägel av provokation, därvid föga möjlighet förelåg till kontroll över vad som kunde inträffa. Det kan ju icke förbises, att besöket, sett från Meijers utgångspunkt, medförde allvarlig risk för en förnyad uppfordran till otukt, måhända kunde det å andra sidan lätteligen draga med sig utpressningshot eller dylikt. Vidare måste beaktas att, därest Kejne var oskyldig, Hellstadius' besök måste ha inneburit en stark påfrestning för Kejne med hänsyn till den psykologiskt sett ömtåliga situation, vari Kejne befann sig. Det är nämligen att märka, att under flera månader, på framställning av Kejne, pågått undersökning angående förföljelse, som Kejne skulle ha utsatts för av homosexuella element. Denna utredning hade en-

dast delvis — åtalet mot Malmberg — lett till positivt resultat. Anlitandet av den nu ifrågavarande metoden kunde lätteligen — därest den gav till resultat att Hellstadius' uppgift i fråga om kniven icke besannades — även om den alltså i själva verket gagnat Kejne, av denne icke utan skäl ha så uppfattats som om kriminalpolisen under Meijers ledning vore sysselsatt med insamlande av bevis *mot* Kejne snarare än verksam för utredande av hans anmälan om mot honom förövade brott. Åtskilligt av vad Kejne anfört i skilda sammanhang visar att denna bedömning icke saknar reell grund.

Därest åter Hellstadius återkommit från Kejne och för polisen kunnat inbrätta att han återfått kniven hos Kejne, skulle situationen för denne — om kniven av helt annan anledning än den Hellstadius uppgivit hade varit i Kejnes vård — ha varit ytterligt svår. Svårigheten att vederlägga Hellstadius' uppgift kunde för Kejne ha inneburit nära nog en moralisk dödsdom.

Vid övervägande av de nu anförda synpunkterna finner kommissionen, att Meijer förfarit felaktigt, när han gav order om Hellstadius' besök hos Kejne. Kommissionen vill framhålla att med hänsyn till de omständigheter som ovan åberopats det av Meijer arrangerade besöket till sina återverkningar måste anses ha inneburit en otillbörlig kränkning av den enskildes integritet.

f) Härefter vill kommissionen upptaga till bedömande frågan, *huruvida, när ändock besöket hos Kejne arrangerades, detsamma planlades så att besöket icke medförde risk för uppkomsten av missvisande, för Kejne menliga indicier.*

De direktiv, som härvidlag kunna diskuteras, äro de, som av Meijer lämnats i syfte att förhindra något smussel från Hellstadius' sida med kniven.

Meijer har om direktiven uppgivit förutom vad å s. 295 återgivits.

Besöket skulle ske under polisens kontroll. Förutsättningen var att Hellstadius inte skulle ha möjlighet att smussla med sig någon kniv och sedan komma tillbaka och säga att han fått den av Kejne. Jag tillsade Winberg att han fick se till att Hellstadius inte hade någon kniv med sig vid besöket. Detta kunde ske i den formen, att Winberg omtalade för Hellstadius att han måste förvissa sig om att denne inte hade någon kniv med sig, vartill Hellstadius säkerligen komme att säga, att polismännen fick undersöka detta. Arrangemanget förutsatte alltså en frivillig medverkan av Hellstadius. Det var inte frågan om någon kroppsvisitation i rättegångsbalkens mening. Skulle inte Hellstadius gå med på anordningen, skulle han inte få ta kontakten.

Meijer har tillagt, att det här rörde sig om rena spaningsåtgärder, där man inte behövde lämna så utförliga direktiv utan kunde lämna ett betydande rum åt kriminalpolisens egen erfarenhet och skicklighet.

De lämnade direktiven föranleda i och för sig ingen erinran från kommissionens sida.

Det sätt på vilket visitationen sedermera utfördes under den av Winberg ledda färden till Kejnes bostad ger i och för sig ej anledning till anmärkning. När emellertid syftet med visitationen var att förhindra att Hellstadius medförde någon kniv till Kejnes bostad, ett syfte som Meijer synes ha klart

angivit i sina direktiv, torde kunna erinras emot de vidtagna anordningarna, att Hellstadius släpptes utanför porten till Kejnes bostad, Engelbrekts-gatan nr 12, och lämnades åt sig själv i trappuppgången. Härigenom gavs åt Hellstadius en i varje fall teoretisk chans att kunna till Kejne medföra en i trappuppgången tidigare eventuellt placerad kniv. Förutsättning härför kan ha förelegat, eftersom Hellstadius i förväg — sannolikt redan dagen förut, den 8 september — måste ha blivit på det klara med att Meijer avsåg att arrangera hans besök hos Kejne. Det kan också, ehuru med mindre styrka, anmärkas, att man icke vidtagit betryggande åtgärder för att kontrollera Hellstadius, då han på utgående efter besöket hos Kejne uppehöll sig i fastigheten eller ens å Engelbrekts-gatan förrän han nådde fram till dennas korsning med Östermalmsgatan. De vaktande polismännen, Bäckman och Melin, uppehöll sig nämligen i sistnämnda gatas korsning med Villagatan och kunde därför få kontroll över Hellstadius först då denne på återvägen kom fram till förstnämnda korsning. Att sedermera händelserna i Kejnes bostad medförde en helt annan utveckling, som gjorde frågan om kontrollens rätta genomförande betydelselös, får vid bedömning av de planerade åtgärdernas ändamålsenlighet ej tagas i betraktande.

Meijer saknar enligt kommissionens uppfattning icke fog för sin åsikt att det praktiska genomförandet av hans direktiv om noggrann visitation av Hellstadius kunnat anförtros Winberg med dennes mångåriga erfarenhet av polisiär spaningsverksamhet. Ansvaret för det sätt på vilket kontrollen ordnats och för vad som åtgjorts eller underlåtits faller alltså icke å Meijer.

Winberg har som skäl för att Hellstadius icke när han gick upp till Kejnes bostad bevakades inne i fastigheten nr 12 anfört, att Winberg ansåg en sådan åtgärd medföra risk för att vederbörande polisman kunde iakttagas — det må erinras om att Kejne på grund av det föregångna telefonsamtalet från Hellstadius var förberedd på dennes besök. Beträffande kontrollen över Hellstadius' återkomst från Kejne har Winberg anfört motsvarande motiv. Winberg har vidare framhållit, att enligt hans mening risken för att Hellstadius under de ifrågavarande förhållandena kunde smussla med sig en kniv, som tilläventyrs för detta ändamål undandolts i trappuppgången, var mycket ringa. Det förhöll sig ju också faktiskt så att, ehuru Hellstadius förstått att tanken på ett hans besök hos Kejne föresvävade Meijer, tidpunkten för besöket bestämdes först omedelbart innan besöket gjordes och att Hellstadius därför icke rimligen i förväg kunnat smussla in någon kniv i trappuppgången. Även om Winbergs resonemang alltså måste tillerkännas ett visst berättigande, borde Winberg dock av försiktighetsskäl ha låtit i kontrollsyfte följa Hellstadius även i trappan. En sådan skärpt kontroll hade varit motiverad med hänsyn till vad som var bekant om Hellstadius' nära förbindelse med mot Kejne fientliga, homosexuella kretsar och till att Hellstadius' besök hos polisen föranletts av Malmberg.

g) Kommissionen vill slutligen i detta avsnitt beröra frågan, om något ansvar för vad som förekommit åvilar förste stadsfiskalen Lundquist eller kriminalpolisintendenten Zetterquist.

Meijer har uppgivit, att han — innan han definitivt beslutat sig för att låta Hellstadius taga upp telefonkontakt med Kejne för att åvägabrunga ett besök hos denne — rådfört sig med såväl Lundqvist som Zetterquist. Meijer har därom anfört, att hans samtal med Lundqvist varit föga ingående samt att Lundqvist till synes ägnat spörsmålet endast föga intresse, enär Lundqvist varit överhopad av göromål. Med Zetterquist hade diskussionen varit mera ingående. Ingen av dem hade rest några invändningar mot Meijers plan. Vad Meijer sålunda uppgivit har bekräftats av Lundqvist och Zetterquist var för sig.

Vid bedömningen av frågan, huruvida Lundqvist och Zetterquist eller endera av dem med Meijer delar ansvaret för Meijers beslut lärer först en fråga av mera formell art böra något behandlas. Härmed avses spörsmålet, om det överhuvud ankommit på Meijer i det dåvarande läget att omedelbart taga befattning med Hellstadius' berättelse. Enligt gällande ordning för fördelning mellan kriminalpolisen och åklagarmyndigheten av inkomna brottmålsanmälningar skall sådan anmälan handläggas av kriminalpolisen in till dess i ärendet misstanke uppkommer mot viss person om brottslig gärning, då ärendet skall genom lottning tilldelas viss åklagare, som därigenom blir förundersökningsledare. Ehuru Malmberg föranlett förhöret med Hellstadius, kan ifrågasättas, huruvida icke — med hänsyn till att berättelsen utpekade Kejne såsom skyldig till tjänstefel — rent formellt det var felaktigt att Meijer i dåvarande skede utan vidare handlade ärendet. Rätteligen borde lottning av detsamma ha skett. Denna omständighet hade bort beaktas, förutom av Meijer, såväl av Lundqvist såsom chef för åklagarmyndigheten som av Zetterquist, i dennes egenskap av kriminalpolisens chef. Frågan är emellertid av övervägande teoretiskt intresse. Det kan nämligen med skäl antagas att vid en lottning ärendet ansetts böra som självskrivet tilldelas Meijer med hänsyn till den befattning Meijer kommit att få med de av Kejne anhängiggjorda ärendena.

Om man alltså vid fördelningen av ansvaret bortser från denna formella oegentlighet, lärer ansvaret för de vidtagna åtgärderna eller för vad som underlåtit icke kunna till någon del läggas å Lundqvist. Förutsättningen för att så skulle kunna ske hade varit att Lundqvist på Meijers direkta begäran eller av eget initiativ fattat beslut i saken. Omständigheterna giva emellertid icke vid handen att Meijers diskussion med Lundqvist haft karaktären av en begäran om chefsmyndighetens beslut eller ens sanktion. Samtalet synes mera ha varit av informatorisk art. Meijer har för övrigt icke ens gjort gällande att Lundqvist skulle vara ansvarig för beslutet, ensam eller jämte Meijer.

Frågan, huruvida — oavsett att Meijer ej vill övervältra någon del av ansvaret å Zetterquist — denne ändock ensam eller jämte Meijer är ansvarig för vad som åtgjorts och för underlåtna åtgärder, är måhända icke lika klar. Otvivelsaktigt har Zetterquist mera ingående informerats i saken än Lundqvist, och Zetterquist var genom sin tidigare befattning med Kejnes anmälan väl förtrogen med de bakomliggande omständigheterna. Med hänsyn till att de åtgärder, som ifrågakommo till bedömande, i övervägande grad be-

rörde spaningsspörsmål får Zetterquist med hänsyn till sin ställning antagas ha haft alldeles särskilda förutsättningar att bedöma sakläget. Det synes likväl med hänsyn till att även Meijer i sådant hänseende besitter mycken erfarenhet knappast kunna läggas Zetterquist till last att han icke vid deras diskussion fann anledning till gensaga mot den av Meijer skisserade planen.

**Åtgärder, som vidtogos i ärendet å kriminalpolisens lokaler
den 9 september 1950.**

Det må erinras om att händelserna i Kejnes bostad tagit den icke förutsedda vändningen att — samtidigt som Hellstadius därifrån avfördes till kriminalpolisen — Kejne inställde sig hos kriminalpolisen och uppgav sig vilja göra en anmälan mot Hellstadius samt att på order av Meijer konfrontation verkställdes av Kejne och Hellstadius och i samband därmed ett kortare förhör hölls med Kejne ävensom att denne därefter — efter någon diskussion — avlägsnade sig från polishuset utan att ha gjort någon anmälan.

a) Till en början skall granskas, *i vad mån Meijer kan anses ha förfarit felaktigt genom att beordra att konfrontation och förhör skulle äga rum.*

Vid den tidpunkt, klockan omkring 16 på lördagseftermiddagen, då Hellstadius inställdes å kriminalpolisen och Kejne samtidigt infann sig där, befann sig Meijer icke å sitt tjänsterum utan i sin bostad. Han underrättades omedelbart i telefon av Winberg om vad som inträffat och om att Kejne ville göra anmälan mot Hellstadius. Underrättelsen synes av Winberg ha givits i form av ett beklagande av att anordningen med Hellstadius' besök hos Kejne »misslyckats».

Att i dåvarande läge Meijer gav order om att Kejne och Hellstadius skulle ställas mot varandra och om förhör med Kejne kan i och för sig icke anses hava varit felaktigt. Att Meijer tillsåg att därvid skulle som förhørsledare fungera en annan polisman i befälsställning än Winberg får — med hänsyn till att Meijer måste ha insett, att Kejne kanske hyste misstro mot Winberg — närmast anses välbetänkt. Emellertid borde kanhända — om tanken på Kejnes misstro mot Winberg varit anledningen till val av annan förhørsledare — Meijer tillika ha föreskrivit, att konfrontationen skulle äga rum utan Winbergs medverkan över huvud taget. Icke heller Bäckmans och Melins närvaro vid konfrontationen var ur angiven synpunkt lämplig. Beträffande konfrontationen må tillika anmärkas, att den av den utsedde förhørsledaren, Widén, bort ha företagits först efter det Kejne beretts tillfälle göra sin anmälan. Det är nämligen att märka att Kejne inställt sig hos kriminalpolisen av egen drift just i syfte att göra en anmälan och icke tillfölje någon kallelse för att höras över Hellstadius' uppgifter. Ansvaret för denna, enligt kommissionens mening felaktiga handläggning av ärendet åvilar emellertid icke rimligen Widén utan Meijer. Meijer borde, särskilt med hänsyn till att Widén svårigen kunde antagas äga full överblick över bakomliggande fakta, ha givit klara direktiv över i vilken ordning åtgärderna skolat vidtagas. Utan tvivel har det förhållandet att man började med konfrontationen ökat Kejnes redan förefintliga, lättförklarliga upprördhet och väckt misstanke om

bristande objektivitet, vilket Meijer bort inse. Det synes för övrigt som om den vändning saken tagit bort föranleda Meijer att personligen inställa sig å kriminalpolisstationen och själv övertaga ledningen av ärendet. Om Kejne tillåtits att först göra sin anmälan hade Meijer under tiden medhunnit att inställa sig å polishuset. Den situation som förelåg synes just ägnad att föranleda ett åklagarens direkta ingripande i utredningen, något som eljest i allmänhet bör ske med en viss återhållsamhet.

Kommissionen finner alltså, att Meijer handlat oriktigt genom att ej personligen taga ledningen vid konfrontationen samt att Meijer brustit i fråga om ordergivningen till Widén — det må för övrigt anmärkas, att ordena till denne ej gavs direkt av Meijer utan genom förmedling av Winberg och Swedenmark, vilket icke heller kan anses hava varit helt på sin plats.

Kommissionen upptar härefter frågan, huruvida de i händelserna engagerade polismännen under den fortsatta händelseutvecklingen i något eller några hänseenden förfarit oriktigt samt — därest så varit fallet — vem som därför må ha ansvaret.

b) Kejne har i sin anmälan till justitieombudsmannen anmärkt på att *under konfrontationen dörren till förhörslokalen hållits låst*. Med anledning av denna anmärkning har uttrönts följande.

Den ifrågavarande konfrontationen ägde rum i ett förrum till överkonstapel Widéns tjänsterum i samma våning som anmälningssrummet och den s. k. lilla vakten. Korridoren från anmälningssrummet till lilla vakten — en vinkelkorridor — är just där korridoren böjer av i vinkel försedd med en dörr, som avdelar de två korridorarmarna. Denna dörr hålles alltid reglad med hänsyn till de invid lilla vakten befintliga förvaringsrummen för arresteranter. Rummet, där konfrontationen ägde rum, är beläget vid den del av korridoren, som hör till lilla vakten. När därför Kejne tillsammans med Widén begav sig från anmälningssrummet till förhörsrummet (förrummet till Widéns tjänsterum) låstes denna dörr upp samt reglades, sedan Kejne och Widén passerat genom den. När sedan Kejne i förklarlig irritation skulle lämna förhörsrummet gick han tillbaka till den dörr, som han kommit in igenom, och fann den då låst. Enligt Kejne har Widén först vägrat att låsa upp dörren; i varje fall blev den strax därefter upplåst. Det må beaktas, att hela denna episod varat helt kort tid. Det erinras om att enligt redaktören Hedströms berättelse Kejne återkommit till anmälningssrummet efter 2 å 3 minuter.

c) Uppmärksamhet tilldrar sig vidare *frågan, huruvida Kejne vägrats anlita medverkan av advokaten Valborg Lundgren*.

Härom må till en början fastslås, att enligt Widéns — av Winberg bekräftade — uppgift Meijer givit besked om att, därest Kejne framställde önskemål att få tillkalla advokaten Lundgren, Meijer skulle underrättas därom. Det må anmärkas, ehuru det så som saken utvecklade sig torde vara av underordnad betydelse, att Meijer rimligen på denna punkt redan från början kunnat giva Widén ett klart besked, huruvida advokaten Lundgren skulle få tillkallas eller ej. Mot Kejnes påstående, att han förvägrades rätt att tillkalla advokaten Lundgren, står Widéns lika bestämda uppgift, att

detta ej definitivt vägrades. Widén säger sig endast ha låtit Kejne förstå, att det kunde anstå till senare, och att detta besked givits vid konfrontationen. Därest i detta hänseende något fel är begånget, lärers ansvaret vara Widéns. Widén har gjort gällande, att han vid själva konfrontationen och den enkla frågan till Kejne, om han ville vitsorda Hellstadius' uppgifter eller ej, icke ansåg vare sig behov av advokat eller ens rätt att anlita sådan föreligga. Widén har vidare förklarat, att därest på konfrontationen följt — såsom det varit Widéns avsikt i enlighet med det sätt på vilket han uppfattat ordena från Meijer — ett ingående förhör, skulle han givetvis icke fullföljt förhöret utan att i fråga om advokaten Lundgrens tillkallande ha vänt sig till Meijer.

Kommissionen vill uttala den uppfattningen, att konfrontationen, vid vilken, såvitt framgått, Kejne icke underrättats att han vore misstänkt för brottslig gärning, icke var ett förhör av sådan art att Kejne lagligen ägt påfordra att få anlita advokat som biträde. Med hänsyn härtill är endast att anföra att Widén borde ha för Kejne på ett klarläggande sätt tillkännagivit sin i det hänseendet fattade ståndpunkt.

d) Slutligen må beröras *Kejnes påstående, att Widén hotat honom med kvarhållande*. Härom må allenast sägas, att mot bestämt bestridande från Widén och med hänsyn till Svedenmarks uppgifter det icke kan anses tillfullo styrkt att vid den ordväxling, som ägt rum efter konfrontationen, Widéns uttalanden haft en så tillspetsad innebörd. Att diskussion emellertid uppkommit om att Kejne skulle nödgas kvarstanna för förhör synes dock ådagalagt genom Hedströms berättelse och Widéns medgivande att han sagt sig skola inhämta närmare order från Meijer i sådant hänseende. Det må erinras, att Widén och Svedenmark helt tillfälligt kommit att få befattning med ärendet och att de tidigare icke varit engagerade i Kejneutredningen. Mot Widéns besked till Kejne vid diskussionen härom kan emellertid — liksom fallet är i fråga om tillkallandet av advokaten Lundgren — riktas den erinran, att Widén kunnat för Kejne i dennes uppjagade sinnesstämning på ett mera lugnande sätt klargöra den situation, som förelåg, samt övertyga Kejne om att Widén icke ägde befogenhet att själv besluta i ärendet. I brist på direkta och tydliga instruktioner från Meijer, som bort kunna förutse Widéns ömtåliga situation, är Widéns ställningstagande i angivet hänseende emellertid ursäktligt.

Vid sin bedömning av de åtgärder, som myndigheterna vidtagit i Hellstadiusärendet, har kommissionen, såsom framgår av det här förda resonemanget, funnit anledning till icke så få erinringar, vilka i huvudsak hänföra sig till Meijers handläggning av ärendet. Särskilt allvarliga äro de erinringar, som kunna riktas mot Meijers beslut om Hellstadius' besök hos Kejne. Meijer har inför kommissionen helt avvisat tanken att han förfarit oriktigt härutinnan. Enligt kommissionens mening är det angeläget ej minst med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet att det blir ovedersägligen fastslaget att en undersökningsmetod av det slag som här kommit till användning icke varit tillbörlig under de förhållanden som förelegat.

VIII. Allmän sammanfattning.

Kommissionen har, såsom angivits i avd. I, med anledning av de i den s. k. Kejneaffären framkomna påståendena om att polis- och åklagarmyndigheterna skulle gjort oriktiga ingripanden eller underlåtit att fullgöra sina skyldigheter till följd av direktiv från högre instanser eller av ovidkommande hänsyn, haft att verkställa utredning rörande myndigheternas förhållande i denna sak. Då påståendena gått ut på att statsrådet Quensel varit den som legat bakom sådana direktiv eller varit föremål för dylika hänsyn, har kommissionen upptagit till bedömande även åtgärder från Quensels egen sida, som kunnat vara ägnade att leda till sådana oriktiga förfaranden från myndigheternas sida.

Det ärende, som i första hand ankommit på kommissionen, har varit myndigheternas handläggning av Kejnes anmälningar mot Malmberg m. fl. (avd. VI). Kommissionen har i detta ärende funnit anledning till klander beträffande polismyndigheternas handläggning i så måtto att ärendets överlämnande till åklagarmyndigheten onödigtvis och felaktigt fördröjts. I detta sammanhang har kommissionen också påtalat att polisen vid överlämnandet av ärendet till åklagarmyndigheten underlåtit att underrätta denna om ärendets karaktär. Kritiska uttalanden ha vidare gjorts i fråga om uraktlåtenhet att höra vissa uppgiftslämnare ävensom i fråga om underlåtenhet att skaffa uppgifter om och höra personer för vilka Malmberg varit övervakare eller tillsynsman. Beträffande åklagarmyndighetens handläggning har framhållits, att kontakten mellan de unga åklagare som haft att handlägga ärendet och deras närmaste chef icke synes ha varit fullt tillfredsställande. — På två punkter har kommissionen funnit att anmärkningar, som i underståthållare Wahlbäcks utredning riktats mot intendent Zetterquist, icke kunnat vidhållas.

Vad angår de omständigheter, som kunna ha föranlett den otillfredsställande handläggningen, finnes det enligt kommissionens mening intet stöd för att Zetterquists handläggning av Kejnes anmälan mot Malmberg påverkats av direktiv från högre ort eller av en önskan att skydda Quensel eller andra personer från att för dem ofördelaktiga förhållanden av homosexuell natur skulle komma i dagen. Emellertid har kommissionen dryftat andra förklaringsgrunder till den bristande aktiviteten vid sakens behandling, såsom en viss obenägenhet från polisens sida att syssla med sexualförloppningar.

I detta sammanhang vill kommissionen med hänsyn till de vådor för ung-

domen, som den kriminella homosexualiteten innebär, understryka vikten av att ingen möda lämnas ospard från myndigheternas sida att komma till rätta med fall där skäl till misstanke om sådan kriminalitet äro för handen.

Kommissionen har vidare haft att pröva myndigheternas handläggning av Anders Hellstadius' uppgifter angående Kejne (avd. VII). I detta ärende har kommissionen funnit anledning till erinringar, vilka i huvudsak hänföra sig till stadsfiskalen Meijers handläggning av ärendet. Särskilt allvarliga äro de erinringar, som kommissionen ansett kunna riktas mot Meijers beslut om Hellstadius' besök hos pastor Kejne, den s. k. knivfällan. Kommissionen har, ej minst med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet, funnit angeläget att det blir ovedersägligen fastslaget att en undersökningsmetod av det slag, som här kommit till användning, icke varit tillbörlig under föreliggande förhållanden.

Kommissionen har ingående behandlat myndigheternas handläggning av ärenden avseende Tore Svensson (avd. II). Härutinnan har kommissionen funnit anledning till allvarliga erinringar rörande vad som förekommit i samband med Svenssons intagning på Beckomberga sjukhus i september 1949. Såvitt gäller Quensel har kommissionen funnit anmärkningsvärt att denne hos Zetterquist — i syfte att få Svensson behandlad för kroppssjukdom — hemställt om Svenssons omhändertagande för sinnesundersökning. Vidare har kommissionen påtalat, att Quensel, sedan fråga uppkommit om Svenssons behandling såsom lösdrivare, sökt inverka på polismyndighetens avgörande i saken. Vad därefter gäller åtgärder från polisens sida har kommissionen framställt anmärkning mot Zetterquists åtgärd att föranstalta om Svenssons omhändertagande för sinnesundersökning. Främst har emellertid kommissionen i denna del vänt sig mot att professorn Alfred Petrén i egenskap av polisläkare utfärdat vårdattest för Svenssons intagning på Beckomberga, en åtgärd som kommissionen funnit ingiva de allvarligaste betänkligheter. — Vad gäller myndigheternas befattning med makarna Svensson i mars och april 1950 har det för kommissionen framstått såsom anmärkningsvärt, att polisen anlåtats för att söka förekomma att fru Svensson ingav skilsmäsoansökan. Polisens verksamhet i detta sammanhang har syntts kommissionen vittna om ett mera långt gående intresse och större aktivitet än som kan antagas komma en medborgare i allmänhet till del. Socialvårdsmyndigheternas befattning med Svensson och hans hustru har icke givit kommissionen anledning till erinran. — Med anledning av vad som framkommit vid kommissionens granskning av myndigheternas befattning med Svensson och hans hustru vid olika tillfällen på senare år har det syntts kommissionen att mot Quensel kan riktas den kritiken att han med hänsyn till sin ställning, vilken varit ägnad att giva särskild auktoritet åt hänvändelser från hans sida och därför lätt kunnat rubba objektiviteten i myndigheternas handlande, bort iakttaga större varsamhet i sin kontakt med myndigheterna.

Kommissionen har undersökt omständigheterna kring branden i Krukmakargatan 4 den 31 december 1936 (avd. III). Angående orsaken till bran-

den, varvid en yngling som kommissionen kallat Willy omkom, har kommissionen kommit till det resultatet, att åtskilliga vägande omständigheter kunna anföras mot alla de teorier, som gå ut på att elden varit anlagd, samt att intet motsäger den av polisen framlagda teorien att branden orsakats av olyckshändelse. Med anledning av ett påstående att Quensel ingripit för att hindra att polisutredningen riktades mot Svensson har kommissionen konstaterat, att Quensel väl ingripit men att detta icke skett för att lägga hinder i vägen för utredningen till skydd för en eventuell gärningsman utan att han tvärtom ingripit för att omständigheterna kring branden skulle bli fullständigt utredda.

Kommissionen har ytterligare upptagit till behandling påståendena att polisförhørsprotokoll förkommit ur dossiern i ärendet rörande nyssnämnda brand (avd. IV). I denna del har kommissionen granskat och kompletterat den av assessor Fries tidigare verkställda utredningen. I likhet med Fries har kommissionen ansett sig böra utgå ifrån att i dossiern förvarats förhørsprotokoll, som innehållit uppgifter att Willy blivit föreställd för Quensel av Svensson och fått pengar av Quensel, samt att handlingen eller handlingarna avlägnats ur dossiern vid något tillfälle mellan den 15 april och den 17 juni 1950. Kommissionen har anfört olika tänkbara förklaringsgrunder till att handlingarna försvunnit.

Härjämte har kommissionen upptagit den under dess utredning uppkomna frågan om ytterligare polisförhørsprotokoll avseende Quensels personliga förhållanden förkommit (avd. V). Under kommissionens utredning har förutvarande överståthållaren Nothin uppgivit, att han på sin tid till regeringen överlämnat polisprotokoll, av närmare angivet innehåll, tydande på att Quensel skulle vara homosexuell. Någon handling av det angivna innehållet har icke kunnat påträffas. Kommissionen har sökt utreda huruvida några handlingar med det angivna innehållet förefunnits och sedermera förkommit eller om förväxling förelegat med uppgifter som Nothin muntligen erhållit. Kommissionen har ansett sig icke kunna intaga någon bestämd ståndpunkt till denna fråga.

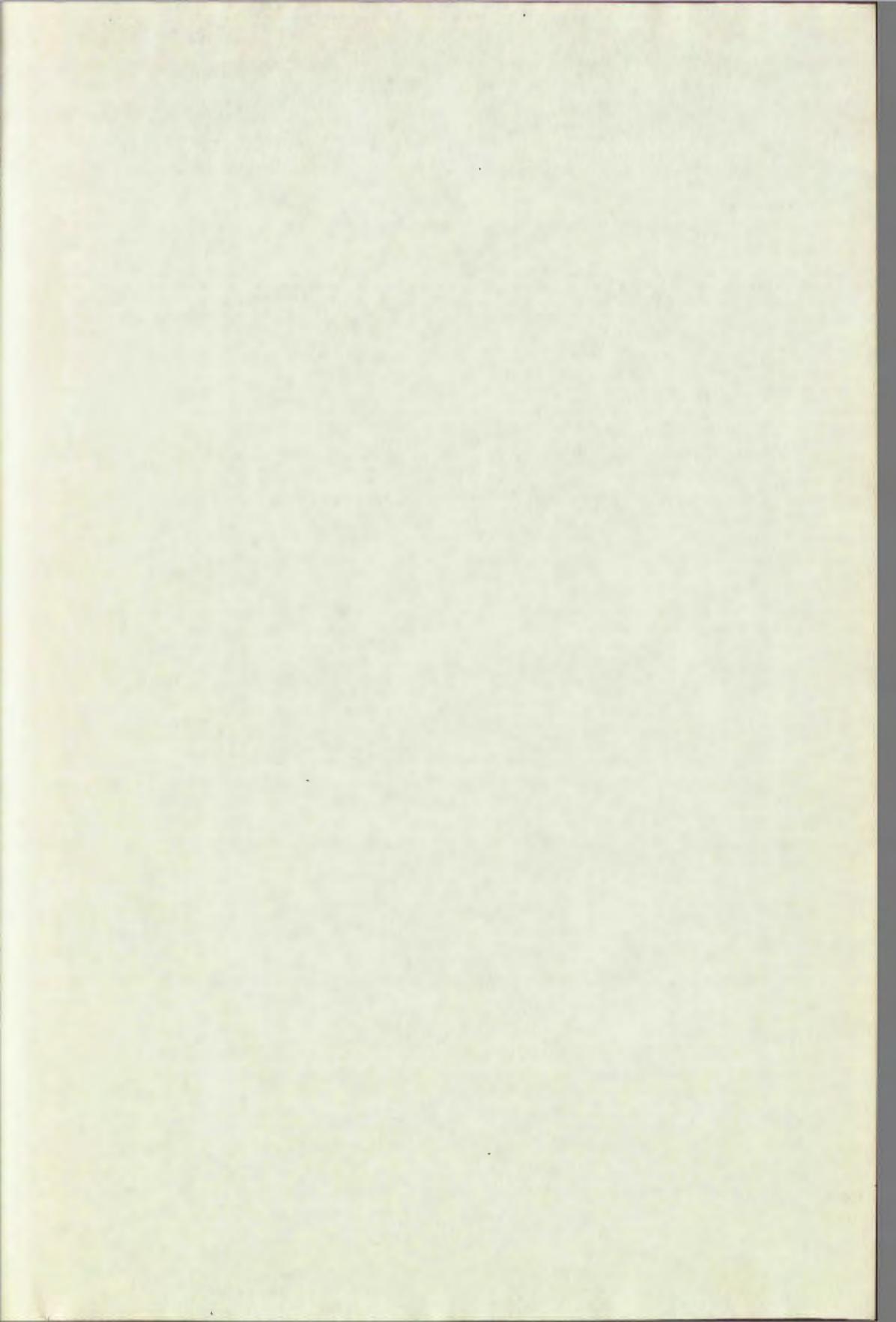
Kommissionen har såsom framgår av dess utredning i olika sammanhang behandlat spörsmål, som angå homosexuella förbindelser från Quensels sida. Dessa spörsmål avse hans förhållande till Svensson och Willy. Däremot har till kommissionens kännedom ej kommit något fall som gett upphov till misstanke att sådan förbindelse förelegat med någon annan person än de nu nämnda. Uppenbart äger Quensel att mot påståenden och misstankar av denna art åtnjuta samma skydd för sitt medborgerliga anseende som tillkommer varje annan samhällsmedlem. Ej minst ur denna synpunkt har kommissionen ansett sig icke kunna underlåta att till granskning upptaga vad sålunda framkommit mot Quensel. Granskningen har lett till att intet framkommit som är ägnat att rubba tilltron till Quensels försäkran att han aldrig haft homosexuellt umgänge med Svensson, Willy eller någon annan person.

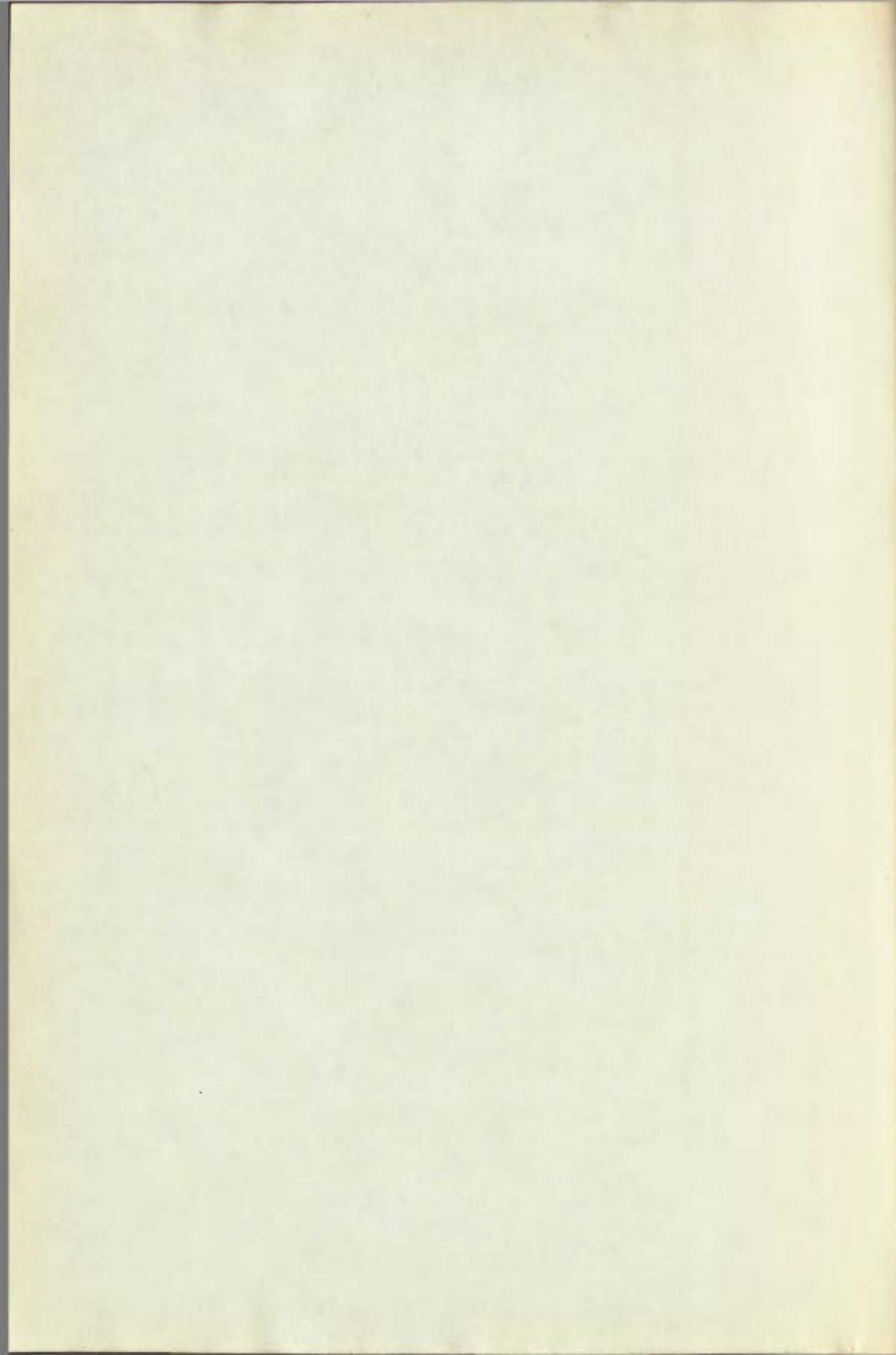
Av kommissionens utredning framgår, att i vissa kretsar rått en ganska

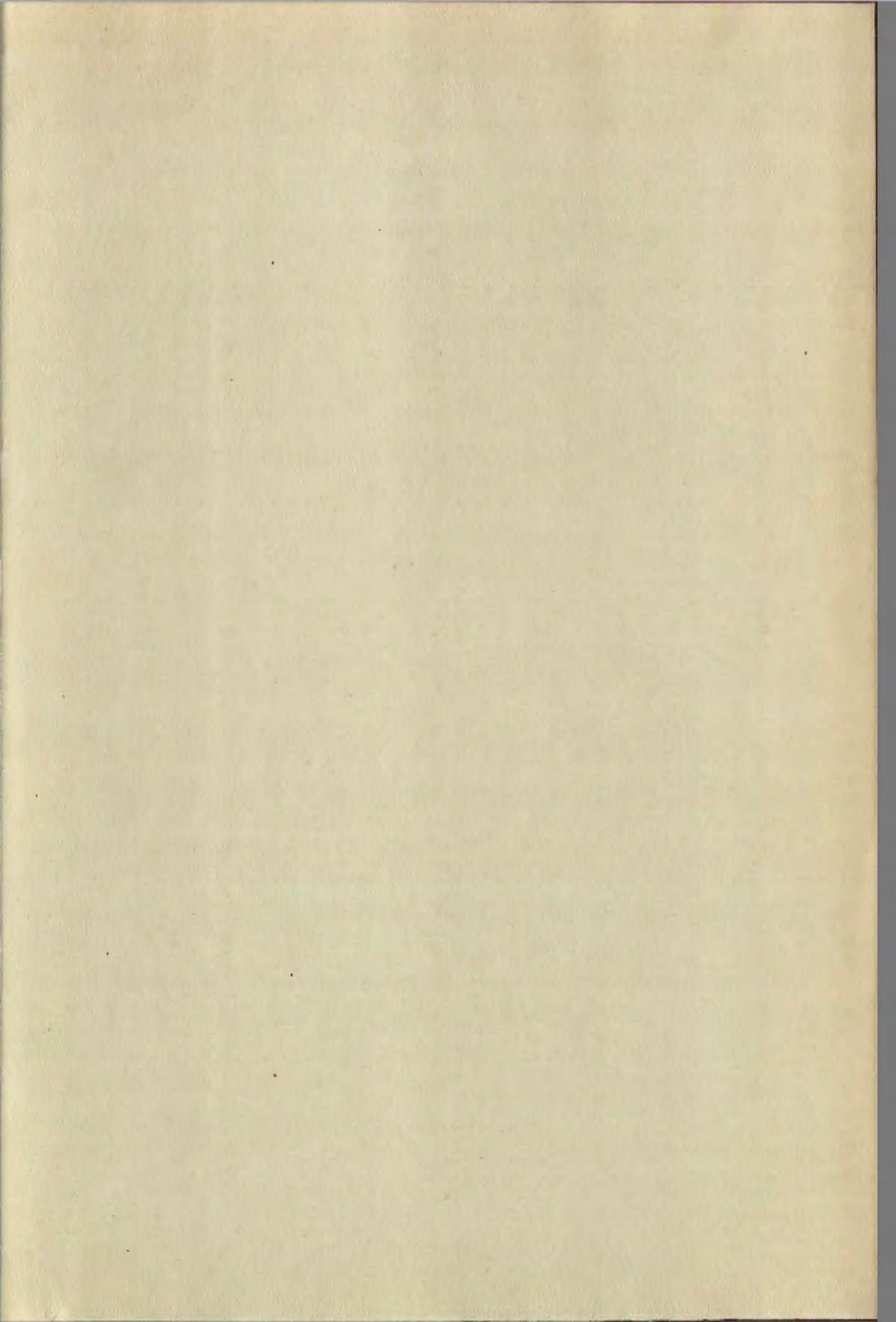
samstämmig uppfattning om att Quensel varit homosexuell. Sådana misstankar ha kunnat påvisas, till en del sedan lång tid tillbaka, bland vissa befattningshavare inom polis- och socialvårdsmyndigheterna och även på annat håll. Dessa misstankar ha, enligt vad ett flertal uppgiftslämnare intygat, väsentligen grundat sig på den långvariga och omfattande hjälpverksamhet, som Quensel ägnat Svensson och Willy; de ha särskilt hos polis- och socialvårdsmyndigheterna fått näring genom ständigt nya ingripanden från Quensels sida i förhållande till makarna Svensson. Även om det synes förklarligt att sådana misstankar uppkommit och fortspritts är det å andra sidan uppenbart, att dylika allmänna förmodanden icke kunna tilläggas den betydelse att de skulle utgöra bevis för visst homosexuellt handlingsätt från Quensels sida. De motiv, som må ha legat till grund för Quensels hjälpverksamhet, undandraga sig ett närmare bedömande av utomstående. Angående dessa motiv kan endast hänvisas till vad Quensel själv anfört därom. Att han från hösten 1949, sedan fru Svensson inlett sin aktion, varit i hög grad angelägen om att förebygga offentlig skandal är i och för sig intet bevis på riktigheten av de mot honom framställda beskyllningarna.

Såsom av denna sammanfattning framgår har kommissionen, jämte det att den funnit anledning till kritiska uttalanden rörande vissa av Quensels åtgöranden, riktat anmärkningar eller erinringar mot myndigheter eller tjänstemän för vissa åtgärder eller beslut. Kommissionen finner det emellertid angeläget att understryka att den ej kunnat finna att, i den mån myndigheterna i Malmbergs- och Hellstadiusärendena gjort oriktiga ingripanden eller underlåtit att fullgöra sina skyldigheter, detta föranletts av direktiv från högre ort eller av ovidkommande hänsyn. De anmärkningar som kommissionen på vissa punkter riktat mot myndigheterna kunna icke tagas till inläkt för framkomna påståenden att vad i saken förekommit är ägnat att rubba medborgarnas förtroende för myndigheternas oberoende och självständighet.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Statens offentliga utredningar 1951

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Förslag till naturskyddslag m. m. [5]
Betänkande med förslag till ny ägfredslagstiftning. [20]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Principer för dyrortsgrupperingen. [7]
Promemoria med förslag till allmän verksstadga. [12]
Betänkande med förslag till förordning angående upphandling och arbeten för statens behov m. m. [18]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 5. Betänkande angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. [13]

Politi.

Betänkande angående polis- och åklagarväsendets organisation. [8]
SOS. Samhällets olycksfalls- och säkerhetstjänst. [19]
Kejnekommisionens utredning. [21]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 10. Tiden juli 1948—juni 1950, jämte sakregister till delarna 1—10. [11]
Daghem och förskolor. Betänkande om barnstugor och barn tillsyn. [15]
Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 6. Redogörelse för arbetsstudier vid kroppssjukhusens vårdavdelningar m. m. [17]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Näringslivets lokalisering. [6]
Landsbygds elektrifieringens utbredning år 1950. [14]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. [3]
Sjöfartsförbindelserna mellan Gotland och fastlandet. [10]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Statligt stöd åt svensk filmproduktion. [1]
Antagningen av medicinska studerande m. fl. [4]
1945 års universitetsberedning. 6. Den vetenskapliga publiceringsverksamheten, personal-, institutoms- och stipendiefrågor m. m., det akademiska befordringsväsendet. [9]
Filmcensuren. Betänkande 1. [16]

Försvarsväsen.

Försvarets personaltjänst. 1. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.